

colecția MEMORIA

ION ANTOHE

RĂSTIGNIRI ÎN ROMÂNIA DUPĂ IALTA

EDITURA

ALBATROS

Coperta de MUNTENESCU MIRCEA

ISBN 973-24-0295-4

CARTE FINANȚATĂ DE MINISTERUL CULTURII

Lector : SIMION ELISABETA
Tehnoredactor : DOINA NANU
Bun de tipar : 11.08.1993
Apărut : 1995 ; Coli tipar 31,5

Tiparul executat la S.C. ROMCART S.A.
sub cd. 682

Ion Antohe

RĂSTIGNIRI ÎN ROMÂNIA DUPĂ IALTA

Editura ALBATROS
București, 1995

Cuprinsul

ÎN LOC DE PREFAȚĂ

Închin această carte miilor de deținuți politici din România, condamnați de regimul comunist înscăunat la conducerea țării după 23 august 1944.

Dintre aceia care au supraviețuit, am făcut parte și eu. Mulți, foarte mulți au dispărut fără a lăsa vreo urmă despre ei. Alții au umplut, cu miile, gropile comune din cimitirele temnițelor comuniste, mărind numărul acelora care, de-a lungul istoriei noastre, s-au jertfit pentru libertatea poporului și independența țării.

Nu este vorba de un roman cu personaje fictive sau eroi creați de o imaginație patriotardă, ci de o carte cu persoane și oameni de seamă ai țării noastre, cu numele și adresele pe care le aveau la data arestării lor, ale căror suferințe și torturi m-am străduit să le redau cît mai exact, așa cum le-am cunoscut atunci și acolo. Niciodată nu m-am gîndit să le scriu sau să le aduc la cunoștința publică, dar, după eliberarea din 1964 și, apoi, după ce mi-am întemeiat un nou cămin, soția mea, doctorița Maria Trîmbițaș, a rămas uimită și cutremurată de tot ce i-am povestit în legătură cu deținuții noștri politici din închisorile pe unde am stat.

Cu răbdare și perseverență m-a determinat să le aștern pe hîrtie. Îi mulțumesc cu deosebită prețuire și recunoștință pentru tot sprijinul pe care mi l-a dat în acest sens.

20 august 1982

AUTORUL

SFÎRŞITUL RĂZBOIULUI — 9 MAI 1945

Vestea terminării războiului ne-a găsit în Cehoslovacia şi a străbătut ca un fulger frontul de luptă, de la un capăt la altul. Mai ales ostaşii din linia întîi, care erau mereu încleştaţi cu inamicul în lupte crîncene, au întîmpinat cu urale şi strigăte de bucurie vestea cea mare. Chiuind ca la nuntă, trăgeau în aer salve de foc, voind să pecetluiască în felul acesta sfîrşitul unui război care pentru ţara noastră dura de aproape patru ani. Pînă şi tunurile antitanc şi antiaeriene contribuiau din plin la această simfonie a victoriei şi a bucuriei. Cuprinşi de entuziasm, ostaşii se prindeau în hore mai mici sau mai mari, care făceau să tremure pămîntul sub picioarele lor. Cîntau cu toţii horele şi jocurile pe care le ştiau din satele lor, dansînd, astfel, după melodia cîntată de ei. Peste tot era o revărsare de bucurie şi veselie cum nu se poate vedea decît la zile mari. Din cînd în cînd, cu binoclul la ochi, scrutam poziţiile inamicului din faţa noastră. Nici o mişcare. Peste tot — linişte deplină. Aflaseră, poate, şi ei de armistiţiu. Chiuiturile şi strigătele de joc, alternau cu îndemnuri : „Foaie verde şi o lalea şi la stînga tot aşa" şi hora se abătea cînd la stînga cînd la dreapta, ca unduirile unui lan de grîu la adierile vîntului de primăvară. Apoi, „de-aş ajunge pîn-la-toamnă, leliţă Ioană, să beau must, să mănînc pastramă, leliţă Ioană...".

Îi priveam cu plăcere şi, furat de gînduri, prin faţa ochilor îmi defilau tablouri şi imagini din copilăria mea, cu satul şi oamenii în mijlocul cărora am crescut şi unde din fragedă copilărie am învăţat că dragostea de neam şi iubirea de ţară, alături de credinţa în Dumnezeu, sînt bunurile cele mai de preţ ale oricărui om. Ele mi-au fost mereu crez şi călăuză în viaţă.

Din acea visare, am fost adus la realitate de un curier care mi-a adus un ordin. Nimic deosebit...

Veselia şi buna dispoziţie erau în plină desfăşurare. Cîţiva din cei care stăteau pe margini au făcut cerc în

jurul meu și au început să-mi pună întrebări în legătură cu plecarea acasă. Erau oarecum agitați și ardeau de dorul de a ajunge cît mai repede la casele lor. Îi cunoșteam destul de bine și am îndrumat discuția pe făgașul unor glume și întîmplări ce se potriveau cu situația în care ne găseam, tot de la ei auzite. Hazul și veselia au luat locul nerăbdării.

Erau ostași încercați și deprinși cu toate greutățile cărora au trebuit să le facă față pe cîmpul de luptă. Ca și mine, mulți dintre ei luptaseră și pe frontul de est și luaseră parte la întreaga campanie din vest. Aveau printre membrii familiilor lor sau ale rudelor apropiate — morți la datorie, dispăruți, invalizi de război, mari mutilați. De aceea, discuția se prelungea cu fel de fel de episoade în care-și povesteau greutățile și necazurile ce le-au avut în timpul războiului.

O mare parte din ei își lăsaseră acasă soțiile cu doi-trei copii. În scrisorile pe care le trimiteau acelora de pe front, îi îmbărbătau și se rugau lui Dumnezeu să se întoarcă sănătoși printre ei. Aproape toți aveau convingerea că au scăpat cu viață datorită acestor rugăciuni, pe care le-au făcut pentru ei mamele, soțiile, surorile și copiii lor.

În legătură cu aceasta, povesteau întîmplări pe care le auziseră de la părinții lor, care luptaseră în Războiul de Întregire a neamului din anii 1916—1918. Își aduceau aminte și de faptele de arme ale bunicilor lor, care luaseră parte la Războiul de Independență din 1877-78. Povestirile lor semănau întru totul cu povestea familiei mele de țărani din comuna Osmanu, județul Brăila.

Străbunicul meu, Gheorghe Samoilă, era fiu de oier din comuna Mărgineni, județul Făgăraș. La vremea cînd urma să fie luat „cătană la împăratul" a trecut cu oile pe care le avea în Țara Românească și s-a stabilit în comuna Osmanu din părțile Brăilei, unde și-a întemeiat o familie. Fiindcă avea oi multe, în sat i se mai zicea Gheorghe Mocanu. Bunicul meu, Antohe Samoilă, împreună cu fratele său Gheorghe, au luat parte la Războiul de Independență.

Tatăl meu, Nicolae Samoilă, căruia i se mai zicea și Neculai al lui Antohe, împreună cu doi frați și trei cumnați au luptat în Războiul pentru Întregire din 1916-1918.

Eu, împreună cu alți doi frați, am luat parte la Campania din Rusia, unde am fost grav rănit. Alături de unul din ei, am luat parte și la Campania din Vest. *Acestea sînt blazoanele familiei mele de țărani, ca și ale altor mii de țărani de pe tot întinsul țării.*

Ostașii pe care îi comandam erau toți țărani și tot numai din țărani erau formate toate regimentele din care am făcut parte din 1941 și pînă în 1945. Numărul ostașilor cu alte origini sociale nu era de luat în seamă.

Timpul trecea pe nesimțite și veselia și animația erau încă în toi. Trăiam cu toții un moment crucial al vieții noastre și încercam să-i descifrez urmările. Aveam multe îndoieli și presimțeam că vom avea și mari dezamăgiri. De la aceia care veniseră din concediu sau cu diferite detașamente pentru a completa golurile ivite în efectivele trupelor decimate, am aflat că în țară, unde după 23 august 1944 se instalaseră comandamente rusești, începuse prigoana și arestările de tip N.K.V.D.-ist. La începutul lui aprilie 1945, am stat în cantonament cu un medic veterinar recent venit din țară, care mi-a povestit toate samavolniciile la care era supusă populația... De luni de zile el nu mai dormise noaptea acasă, ci la niște rude de la periferia orașului. Ca să scape de urmărirea siguranței și de arestare, a intervenit să fie trimis pe front, și ca el au procedat și alții. La plecare, s-a înțeles cu ai lui să nu se mai întoarcă în țară dacă situația nu se schimbă. Îmi povestea cu îngrijorare de ceea ce se întîmplă la sate. Chiar soldații care se întorceau de pe front nu erau lăsați în pace, ci arestați sub diferite pretexte: că au fost pe frontul de Răsărit, că sînt dușmani ai poporului sovietic, că sînt fasciști sau legionari. În fiecare noapte satele țării sînt cutreierate de dubele negre ale siguranței, unde bunii gospodari și fruntași ai satelor, foști liberali sau țărăniști, sînt arestați, iar conducerea a încăput pe mîna tuturor veneticilor, ciurucurilor fără căpătîi, aduși de pe la orașe, care nu se dădeau în lături de la nici un abuz sau fărădelege. Îi reproșam că exagerează și că vede totul în negru. Dacă se termină războiul va intra totul în normal, îi spuneam eu, fiindcă englezii și americanii îi vor obliga pe ruși să se retragă în granițele lor, lăsînd popoarele Europei să-și aleagă forma de guvernămînt pe care o vrea majoritatea, prin alegeri libere, așa cum s-a întîmplat în urma primului război mon-

dial, cînd, pe baza principiului autodeterminării, s-au eliberat toate țările din centrul Europei, iar țara noastră și-a realizat idealul ei de veacuri — *Unirea tuturor românilor sub un singur sceptru.* (Mai tîrziu aveam să regret ușurința cu care am judecat lucrurile atunci.)... De fiecare dată, cînd era cazul, împărtășeam și ostașilor această convingere a mea. Le arătam că luptele și jertfele lor nu vor fi zadarnice, că, așa cum s-a întîmplat după primul război mondial, țăranii vor fi împroprietăriți, iar toți aceia care sub diferite forme au ocolit frontul vor fi trași la răspundere. În felul acesta ridicam moralul ostașilor pe care îi comandam. Aveam un îndelungat stagiu pe front, ceea ce mi-a permis apropierea de sufletul lor. Cunoșteam bine istoria noastră și știam să exemplific în modul cel mai nimerit toate faptele de arme din trecutul nostru.

Se apropia seara și ostașii continuau să-și manifeste bucuria sub diferite forme. Umblau de la unul la altul, se opreau pe loc și comentau cu voce tare fel de fel de ipoteze și presărau toate acestea cu glume și povestiri. Uneori mă făceau și pe mine părtaș veseliei lor. De una îmi amintesc și acum : Unul, întors de pe front, a găsit acasă totul în regulă, dar cînd să se așeze pe pat, a fost oprit de băiețelul cel mare : „Tăticule, n-ai voie să stai pe patul ăsta, e patul lui don' sergent — așa spune mama — și nu ne lasă să ne așezăm pe el".

Bucuria ne stăpînea încă și nimeni nu se gîndea nici la mîncare, nici la somn, cînd un lucru neprevăzut ne-a tulburat oarecum. Parlamentarii trimiși la inamic pentru stabilirea condițiilor de încetare a focului au fost primiți cu foc. Era semn că inamicul nu primește armistițiul. Știrea nu ne-a descumpănit prea mult. Moralul tuturor era foarte bun, deoarece cu toții ne dădeam seama că agonia lui este pe sfîrșite. În timpul nopții am intrat în dispozitiv de luptă, pentru ca în zorii zilei următoare să continuăm înaintarea. Cu unitatea de tunuri anticar pe care o comandam, am depășit din mers infanteria noastră. Așa procedam în ultima parte a războiului, cînd inamicul dispunea de tancuri și alte mijloace blindate, iar noi trebuia să le opunem focul tunurilor anticar. Cînd era nevoie, intrau în acțiune echipele de vînători de care. Încă de cînd eram la Cotul Donului am făcut instrucție

vînătorilor de care și de aceea pe frontul de Vest am fost repartizat la compania de tunuri anticar.

Tocmai se lumina de ziuă cînd la inamic a început să se audă zgomot de motoare și larmă de tancuri în mișcare. Cu auzul încordat și respirația reținută, așteptam să vedem ce se întîmplă. Zgomotele se auzeau din ce în ce mai slab. Era semn că inamicul se retrage. Se luminase de-a binelea și acum se puteau vedea destul de clar și cu ochiul liber toate formele de teren din fața noastră. Trebuia să înaintăm pe direcția cotei 310, pe care era instalată antena cea mare a postului de radio „Donau", în dreapta localității Dobromilice. Pînă atunci crezusem că acest post de radio se află undeva pe Dunăre, în Austria. Acum îl vedeam destul de bine, cu antena cea mare trîntită la pămînt, despuiat de toate atributele propagandistice cu care îl înzestrase dr. Goebbels, ministrul propagandei celui de al treilea Reich.

Ultimii apărători l-au aruncat în aer cu puțin timp înainte de a se retrage. Am început urmărirea inamicului, care a durat pînă la 16 mai 1945, cînd am ajuns în localitatea Radostin. În sectorul nostru, ultimul ostaș a căzut pe cîmpul de luptă la 14 mai 1945. La Radostin, am fost cantonați în sat, pentru cîteva zile, avînd program administrativ: curățirea echipamentului corporal, a armelor, a cailor. Ne simțeam bine în sat, unde oamenii ne-au oferit posibilitățile lor pentru fiert rufele și chiar de făcut baie. Dar am fost repede scoși, din ordinul comandamentului rus, și obligați să ne construim în marginea pădurii de lîngă sat bivuacuri pentru ostași și adăposturi pentru cai și celelalte bunuri. În sat s-au instalat rușii, ca și în alte părți, folosind depozitele de alimente capturate de noi și pe care am fost obligați să le predăm. De asemenea, armata roșie a rechiziționat de la populația locală toate resursele considerate de ei de prisos, pe care le-au transportat în Rusia, în timp ce noi eram hrăniți cu ceea ce rămînea, adică varză deshidratată și fasole veche cu gărgărițe. Aceasta a fost „frăția de arme" pe care au rezervat-o trupelor românești, în timp ce presa din țară ridica în slăvi „umanismul socialist" de tip sovietic.

Pe cînd ne aflam cantonați la Radostin, ne-au sosit din țară primii *politruci*, ofițeri din aparatul politic ce trebuiau să facă educație politică ofițerilor și ostașilor victorioși împotriva fascismului, pentru ca, atunci cînd

vor ajunge în țară, să fie deja lămuriți despre toate „binefacerile" aduse de armatele eliberatoare, ca și de „fericirea" pe care a instaurat-o în țara noastră guvernul așa-zis de largă concentrare democratică al lui Petru Groza. Sosirea acestora ne-a indignat pe toți, mai ales cînd am văzut ce le „poate capul". Unii dintre ei aveau posibilități intelectuale foarte limitate, fiind trecuți prin cursul unei alfabetizări incomplete și trudeau din greu cînd trebuia să scrie numele mai complicate ale unor ostași; iar cînd era vorba să întocmească un tabel cu 10—12 ostași, aveau nevoie de cîteva ore, pentru că trebuia să rupă de 2—3 ori coala de hîrtie pe care scriau. Uneori abandonau scrisul sub diferite pretexte și rugau pe un gradat mai îndemînatic să facă el tabelul, căci el trebuia, chipurile, să meargă la ședință. Cînd erau unele situații cu caracter secret pe care trebuia să le întocmească singuri, atunci le era necesară o zi întreagă sau două. O astfel de echipă specializată în așa-zisa educație politică, în urma unei școlarizări încîlcite și neterminate, a fost repartizată și Regimentului 36 Infanterie din Divizia IX, din care făceam și eu parte. Echipa era compusă dintr-un căpitan, un locotenent și doi plutonieri, toți proveniți din Divizia Tudor Vladimirescu, divizie formată din ostași români căzuți prizonieri la ruși pe frontul de Răsărit. Se spunea că la Armata a IV-a și la Corpul II Armată, comandanții noștri — generalul Stavrescu și generalul Dăscălescu — au refuzat să-i primească. Atitudinea aceasta a dus la înlocuirea lor de la comanda marilor unități și apoi scoaterea din cadrele active ale armatei. Mai tîrziu, pe generalul Stavrescu l-am văzut în închisoarea de la Aiud, — „la Zarca" —, iar pe generalul Nicolae Dăscălescu, la Jilava. Despre ei voi mai vorbi.

Cu toate că activitatea politrucilor a fost primită cu ostilitate de majoritatea ostașilor, ei au reușit, totuși, să atragă de partea lor pe cîțiva dintre ostașii dornici de mărire și cu origine „sănătoasă", cărora le-au promis că vor fi trimiși la școala de subofițeri de 6 luni, iar după aceea urmau să fie încadrați în aparatul politic al armatei și plătiți mai bine ca ofițerii de front. Ei aveau menirea de a fi mîna dreaptă a comandanților de unități.

ÎNTOARCEREA DE PE FRONT

Către sfîrșitul lunii iunie 1945, ne-am pus în mișcare în drum spre țară. Mergeam pe jos, mergeam greu, cu tot echipamentul pe noi, înjosiți și revoltați de tratamentul la care am fost supuși de guvernul Petru Groza, care, după o lună și jumătate de la încheierea ostilităților, nu găsise mijloacele necesare pentru transportul trupelor ce se întorceau istovite de pe front. De pe șoselele paralele cu calea ferată, ca o sfidare parcă, vedeam trenurile compuse numai din vagoane românești care transportau trupele rusești. Îngrămădiți la geamuri, ostașii sovietici cîntau și chiuiau de acopereau zgomotul trenului în mers, agitînd în mîini sticle cu băutură, pe care le fluturau spre noi. După trenurile de persoane, urmau kilometrice trenuri de marfă pline cu capturi de tot felul, din Germania, Austria și Cehoslovacia. Toate trenurile purtau inițialele C.F.R., semnele distinctive ale căilor noastre ferate. În afară de acestea, pe șoselele pe care mărșăluiam, eram opriți din loc în loc, pentru a face loc să treacă convoaiele de camioane pline de ostași sovietici și capturi. Toate aceste umilințe erau alinate de primirea caldă și prietenească a populației din localitățile pe unde treceam. Îmi stăruie în minte, mai ales, primirea plină de entuziasm pe care ne-au făcut-o cetățenii orașului Brno, al doilea oraș ca mărime din Cehoslovacia, capitala industrială și economică a acestei țări. Ei ne-au primit ca pe niște adevărați dezrobitori ai țării lor. Ieșiți în întîmpinarea armatei române, cu mic, cu mare, de pe trotuare, de la balcoanele și ferestrele caselor, ne-au primit cu urale și strigăte de *„Vive la Roumanie"* și aruncau în calea noastră și peste noi toate florile dragostei și recunoștinței lor. Erau momente mari și o dreaptă răsplată pentru ostașii români. Pe Eduard Beneș l-am văzut timp de cîteva minute, într-una din stațiile de cale ferată cu care șoseaua pe care mărșăluiam s-a încrucișat. Ni s-a spus că venea de la Moscova, unde a

avut sediul guvernul cehoslovac în timpul ocupaţiei naziste. În guvernele pe care le-a condus după 1945, Beneş a avut de înfruntat toate metodele politice aplicate de Stalin ţărilor din estul Europei, sub pretextul că la Teheran şi, mai ales, la Ialta, în 4-11 februarie 1944, Roosevelt şi Churchill au aprobat acest lucru. Căci la Conferinţa de la Postdam, din vara anului 1945, cei doi parteneri apuseni nu mai erau. Roosevelt murise şi a fost urmat de H. Truman, iar Churchill căzuse de la putere în urma alegerilor în care reuşiseră laburiştii şi a fost înlocuit cu Attlee, liderul Partidului Laburist. Aşadar, Stalin a putut manevra lucrurile cum a vrut. De altfel, a rămas cea mai nebuloasă dintre Conferinţele de pace din istorie. Ţări anexate, ţări împărţite, ţări ocupate, toate fără termene stabile. Singură Austria a beneficiat de aceste precizări şi efectul s-a văzut. După zece ani — cîţi fuseseră prevăzuţi — cele patru armate de ocupaţie (americană, engleză, franceză şi sovietică) s-au retras. Austria a devenit independentă, restul se ştie. Şi încă un fapt care merită a fi subliniat. În Organizaţia Naţiunilor Unite, Stalin a obţinut dreptul ca, în Adunarea Generală, U.R.S.S. să participe cu trei voturi şi nu cu unul, ca toate celelalte ţări, voturi pentru Rusia, Bielorusia şi Ucraina. Prin 1948, din cauza presiunilor politice exercitate de Stalin prin comuniştii cehi incluşi în guvern, în frunte cu secretarul general Gottwald, care îi făceau mari greutăţi, Eduard Beneş şi-a dat obştescul sfîrşit. Moartea lui Beneş a fost comentată de toate posturile de radio străine şi a fost pusă pe seama manevrelor Moscovei, cu o practică îndelungată în organizarea deceselor suspecte. La scurt timp după ce a murit Beneş, şi-a pus capăt zilelor şi ministrul de externe Jan Masaryk, fiul marelui preşedinte Thomas Masaryk, „aruncîndu-se" pe fereastra biroului său de la Ministerul de Externe. Comuniştii cehi au jubilat, în frunte cu noul preşedinte Gottwald şi cu Vladimir Clementis, care a devenit titularul Ministerului de Externe, în locul lui Jan Masaryk; şi astfel, Moscova şi-a văzut încununată de succes opera de stalinizare în Cehoslovacia.

Primirea entuziastă pe care populaţia oraşului Brno a făcut-o armatei române a indispus comandamentul sovietic şi ca urmare, din centrul oraşului acesta ne-a schimbat direcţia de mers pe şoseaua ce ducea spre oraşul

polonez Cracovia (Krakow). Din tot răul a ieşi un bine, fiindcă seara am fost cantonaţi într-un sat de lîngă Austerlitz, unde, la 2 decembrie 1805, Napoleon a zdrobit armatele celor doi împăraţi, Alexandru I al Rusiei şi Francisc al II-lea al Austriei. A doua zi, de pe movila ce a servit drept post de comandă şi punct de observaţie lui Napoleon, am ascultat explicaţiile ce ni s-au dat în legătură cu bătălia de la Austerlitz. Aşezaţi în jurul unui piedestal de marmoră pe care era desenată harta întregului front de operaţii, cu dispozitivul trupelor celor trei împăraţi, ne-am dat seama de strălucita victorie pe care a repurtat-o Napoleon I împotriva armatelor ruseşti şi austriece. Am vizitat şi mausoleul cu criptele care adăpostesc osemintele ostaşilor căzuţi. Cuprinşi de emoţie, am citit şi nume româneşti de-ale ostaşilor ardeleni care au făcut parte din armatele austriece şi au căzut acolo. Tot în ziua aceea, am vizitat şi camerele castelului de la Austerlitz pe care le-au locuit cu o zi înainte de bătălie cei doi împăraţi aliaţi. Din lucrurile personale ce le-au aparţinut şi care au rămas în camerele respective, ne-am dat seama de panica de care fuseseră cuprinşi şi de graba în care le-au părăsit, ca să nu cadă în mîinile lui Napoleon. Aici, la Austerlitz, a venit să ne întîlnească şi generalul ceh Heliodor Pika. Vorbea foarte bine româneşte. Se spunea că făcuse Şcoala de Război la Bucureşti şi că avea soţie româncă. La Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, generalul Heliodor Pika a fost unul dintre susţinătorii intereselor României asupra Ardealului de Nord cedat Ungariei prin Dictatul de la Viena la 30 august 1940, precum şi al recunoaşterii statutului României de stat cobeligerant împotriva Germaniei naziste. Un alt susţinător al intereselor româneşti la Conferinţa de Pace de la Paris din 1946 a fost cunoscutul om politic grec Politis, profesor la Universitatea din Paris. El a susţinut, mai ales, drepturile României asupra Basarabiei. În această privinţă, următorul episod este edificator : în momentul cînd ministrul nostru de externe, Gheorghe Tătărescu, declara de la tribuna Conferinţei că faţă de vecinii noştri nu avem nici un fel de revendicări teritoriale, Politis l-a întrerupt : *„dar despre Basarabia, n-ai nimic de spus? Basarabia nu-i pămînt românesc?“* La care Tătărescu n-a dat nici un răspuns. Credea că în felul acesta va cîştiga bunăvoinţa Moscovei. Fidelitatea ară-

tată față de teza dictată de Kremlin și de guvernul de la București nu l-a ajutat cu nimic, căci un an mai tîrziu, în noiembrie 1947, Tătărescu și miniștrii din gruparea lui au fost îndepărtați din guvern și ulterior arestați și încarcerați la închisoarea din Sighet, alături de Iuliu Maniu, Gheorghe Brătianu și alți fruntași politici din partidele istorice.

După Austerlitz, ne-am schimbat direcția de mers către sud-est. După două-trei zile de marș, făceam o pauză de 24 de ore. Cu această ocazie, fanfara regimentului dădea adevărate concerte de muzică instrumentală. După concerte, urmau petrecerile comune ale ostașilor români și populației locale. De fiecare dată am verificat dragostea și stima de care se bucura poporul nostru în toate localitățile pe unde am trecut și această atmosferă am întîlnit-o oriunde mi-am purtat pașii, de-a lungul și de-a latul Cehoslovaciei. La una din aceste petreceri, au venit și cîțiva soldați sovietici în stare de ebrietate, care voiau să producă scandal. Cu tact și răbdare, ostașii noștri i-au redus la tăcere și i-au obligat să se retragă. La această petrecere, cei mai mulți erau locuitori din sat, mai ales tineri. Printre ei se afla și gazda mea, cu cel două fiice ale sale. În momentul scandalului, ele au vrut să părăsească localul. Le-am liniștit, făcînd cerc în jurul lor. După ce au plecat scandalagiii, le-am întrebat : „De ce vă este frică de sovietici ? Doar ei sînt frați de-ai voștri ?". Aproape cu toții într-un glas mi-au replicat : *„Nu, nu ! «davai ceas» nu sînt frații noștri !"*. Aceste mici discuții le purtam în limba rusă. Am stat cu frontul în Rusia aproape doi ani de zile și am învățat întrucîtva limba lor. La nevoie, mai foloseam și cele cîteva cuvinte cehe învățate in lunile cît am luptat acolo.

Cîteva manifestații de prietenie au avut loc și pe teritoriul Ungariei. Această simpatie a început să se înfiripeze încă de cînd am înaintat cu frontul, cînd, în unele localități, bătrînii, femeile și copiii se refugiau din sectoarele ocupate de sovietici în cele ocupate de armata română. De mai multe ori i-am ascuns în subsolurile clădirilor și în pivnițe încăpătoare, unde stăteau două-trei zile pînă se instalau autoritățile și se restabilea ordinea. După ce am trecut Tisa, ne-am angajat în pusta ungară, monotonă, plină de arșiță, cu miriști năpădite de mohor, rogoz și alte buruieni de stepă. Doar trilurile ciocîrliei și

strigătul pitpalacului străbateau văzduhul în diminețile limpezi de vară. Către amiază, din cauza căldurii, trebuia să întrerupem marșul și să cantonăm în locurile umbroase, căutînd sursele de apă de băut pentru oamenii și caii noștri. Din cauza aceasta, a trebuit să străbătem pusta în trei-patru etape de marș, pînă am ajuns la Békes-Csaba și Gyula-Wari de la granița cu țara noastră. Orașul Gyula și satele din jur sînt locuite de mulți români care vorbesc cu accentul românilor din Ardeal și între care ne-am simțit ca între frați. Ne-au omenit cu palincă și bucate bune pe masă, iar la despărțire ne-au strîns mîinile ca niște rude apropiate, cu urări de bine.

Etapa următoare am făcut-o pășind pe pămînt românesc pînă la Chișineu-Criș, cu întinse culturi de orez și renumit prin bogatele sale fazanerii. În legătură cu aceasta, mai tîrziu, la închisoarea din Gherla, Grigore Carp — fiul cunoscutului om politic P.P. Carp — ne-a povestit amănunte interesante. Grigore Carp era un vînător pasionat și avea legături susținute cu societățile de vînătoare din Apusul Europei. Ne-a povestit cum aceștia, înainte de război, veneau cu întregul lor arsenal de vînătoare, cu arme dintre cele mai sofisticate, cu vagoane proprii care le stăteau la dispoziție în tot sezonul de vînătoare, ce se încheia cu mese vînătorești pregătite ad-hoc după anumite rețete și stropite din belșug cu vinuri franțuzești aduse de ei. Despre Grigore Carp, voi vorbi mai pe larg la capiolul *Gherla*.

De aici am mers spre Ineu, o mare parte din drum, de-a lungul apelor Crișului Alb, pe ale cărui maluri, de ambele părți, sînt întinse orezării. Ineul, cu urbanistica lui destul de evoluată pentru un oraș de provincie, cu cazărmi și edificii publice impunătoare, ne-a făcut o impresie plăcută. Aici am stat mai bine de zece zile. Cu o piață bogată, plină de toate roadele pămîntului, ne-a amintit de belșugul din țară. Cît am stat aici, am primit și solda în bani românești și în cîteva zile am topit-o, deoarece prețurile urcaseră mult față de nivelul la care le lăsasem noi în septembrie 1944. Ne-am odihnit bine, căci aveam condiții de cazare, și am profitat din plin de bunăstarea etalată pretutindeni. Față de ceea ce am văzut în Cehoslovacia și Ungaria, aici era raiul pe pămînt, deși ne aflam după patru ani de război. Abundau

produse lactate de tot felul, mezeluri și cîrnați proaspeți și afumați, antricoate de vită și de porc, legume și fructe, multe fructe. Dintre toate bunătățile din piața Ineului, eu aveam slăbiciune pentru pepenii de Arad, mari, rotunzi și negri, cu miezul roșu și dulce, răcoritor, renumiți în toată țara. Îi găseai peste tot : la Cernăuți, Iași, Chișinău, Constanța, București și chiar în stațiunile balneo-climaterice. Pe atunci, pepenii nu se vindeau la kilogram, ci la bucată, iar cine voia putea cumpăra cu sacii, fiindcă erau ieftini. Acum, de cîțiva ani, n-am izbutit să mănînc mai mult de doi-trei pepeni pe sezon. În primul rînd, se găsesc rar și trebuie să stai la cozi interminabile și, apoi, sînt și foarte scumpi. Se mai întîmplă ca, tăindu-l acasă, să constați că nu este copt și trebuie să-l arunci. La Ineu ne-am refăcut și am uitat de necazul mersului pe jos. Se vorbea tot mai insistent că o parte din trupele care veniseră de pe front vor lua parte la marea defilare de la 23 august din București.

Tensiunea în raporturile dintre coroană și guvern la vremea aceea — 1945 — a făcut să se contramandeze acest ordin și am continuat drumul către casă. Sediul Diviziei a IX-a din care făceam parte era la Constanța, dar cazărmile din Constanaț, ca și sediul ei, erau ocupate de trupele rusești. Tot de trupe rusești erau ocupate clădirile tuturor liceelor, care, acum, erau obligate să funcționeze în tot felul de localuri improvizate. În preajma zilei de 1 septembrie am ajuns la Cernavodă, unde întreaga Divizie a fost cantonată în satele din jurul orășelului. Primirea oficială a Diviziei a IX-a a avut loc după 2-3 zile, timp în care ostașii și-au pus la punct ținuta, pentru a face o impresie cît mai bună, așa cum se obișnuia la defilările din timp de pace. De altfel, orașul Cernavodă mai cunoscuse o întoarcere de trupe victorioase, atunci cînd a sosit, de la Odessa, Regimentul 2 Grăniceri, care avea garnizoana chiar aici. Dar întoarcerea din Cehoslovacia marcînd sfîrșitul războiului era cu totul deosebită... Au fost momente unice, dramatice pentru toți cei care au asistat la scenele de durere și jale ale familiilor celor care nu s-au mai întors de pe front. Am văzut atunci soții, părinți, copii, care, prăbușiți de durere, nici nu puteau să mai plîngă și, cu privirile pierdute, rămăseseră împietriți, căci certitudinea nu mai lăsa loc nici unei speranțe... Retrași mai deoparte, respectîndu-le du-

rerea, se îmbrățișau și se bucurau familiile cărora le veniseră cei dragi, imbiindu-i să servească din bunătățile aduse pentru ei de acasă. A treia sau a patra zi din luna septembrie 1945 a avut loc parada oficială în piața din centrul orașului. Din tribunele ridicate în fața primăriei, comandanții unităților Diviziei a IX-a, în frunte cu generalul Ion Stănculescu, și notabilitățile orașului și județului — printre care, Victor Dușa, prefectul județului, — primeau defilarea. În cuvîntarea pe care a ținut-o, generalul Ion Stănculescu a făcut elogiul celor care au căzut la datorie, apoi a citat și cîțiva ofițeri prezenți, care au avut o activitate de front mai deosebită. Printre aceștia din urmă, mă aflam și eu. Pe măsură ce ne cita, generalul ne chema în față și ne prezenta celor din jurul lui. Așa l-am cunoscut pe Victor Dușa, care s-a purtat amabil cu mine, spunînd că mă cunoaște și că speră că o să ne cunoaștem și mai bine în viitor, căci de oameni ca mine este nevoie. Nu bănuiam atunci că a doua întîlnire cu el va fi de altă natură. La Cernavodă am intrat în cazărmile care au aparținut Regimentului 36 Infanterie și am continuat să rămîn concentrat pînă la 20 decembrie 1945, deoarece a trebuit să dau în primire tot inventarul pe care îl aveam asupra mea, adică tunurile, chesoanele, muniția, caii, harnașamentul.

VAE VICTIS *

Noi n-am capitulat fără condiții. Noi am încheiat un armistițiu după toate legile internaționale ale războiului și clauzele lui trebuiau respectate de ambele părți. Țara noastră a îndeplinit cu probitate și stoicism toate obligațiile luate prin convenția de armistițiu. Uniunea Sovietică a ignorat aceste obligații și ne-a tratat mereu ca pe niște dușmani învinși. N-a ținut seama de faptul că am mobilizat 29 de divizii, pentru a lupta împotriva mașinii de război hitleriste care ocupa încă întreaga Peninsulă Balcanică și că lovitura din România a redus durata războiului cu cel puțin șase luni, așa cum au apreciat toți marii strategi ai războiului, nici de faptul că țara noastră a pus la dispoziția armatelor sovietice întregul său teritoriu, cu toate resursele lui. După cele trei mari puteri, — Anglia, U.R.S.S. și S.U.A. —, am fost țara care, în ultima parte a războiului, a angajat cele mai mari efective militare în lupta pentru înfrîngerea trupelor naziste, și ne-am întors de pe frontul de Vest ca învingători, nu ca învinși.

Germania și Japonia au fost țări care au capitulat fără condiții, și cu toate acestea, nici Germania și nici Japonia n-au fost jefuite și sărăcite, așa cum a fost România. Mai mult încă, ele au fost ajutate să-și refacă țara distrusă și economia secătuită de război, iar astăzi puterea lor economică se plasează imediat după aceea a Statelor Unite, în anumite domenii întrecînd-o chiar. Italia, care a ieșit din război tot pe baza încheierii unui armistițiu, a devenit o țară liberă, cu toate că a contribuit numai cu șase divizii la efortul de război împotriva nazismului. Deși în clauzele convenției de armistițiu nu era prevăzut, sovieticii ne-au obligat, în mod abuziv, să le predăm cea mai mare parte din tunurile, chesoanele, armamentul de toate felurile, muniția, caii, harnașamentele

---

* Vai de cei învinși.

și materialele de război, sub pretextul că efectivele armatei noastre trebuie reduse. Operația predării mergea destul de greu, deoarece tot echipamenul trebuia dat pe categorii, la unități și depozite diferite, iar în cazul cînd aceste bunuri trebuiau predate direct sovieticilor, lucrurile mergeau și mai greu, fiindcă organismele militare sovietice ne făceau fel de fel de șicane. Caii îi trimiteam unei comisii rusești tocmai la Tulcea, la o distanță de 160 km de Cernavodă. O serie de cai ne-au fost respinși sub diferite motive și trebuia să le trimitem alții în loc, cu toate că la Cernovadă erau medici veterinari care făceau selecția acestor cai. Ne obligau ca fiecare cal să fie predat cu căpăstru nou din piele și harnașament. Aproape două luni, unitățile militare din Dobrogea au trimis la Tulcea cea mai mare parte a efectivului hipo (mijloacele motorizate fiind încă la începutul lor). De la Tulcea, rușii îi treceau peste Dunăre, la Ismail, în Basarabia, luată și ea. Mi se strîngea inima de durere cînd ostașii întorși de la Tulcea îmi povesteau cum a fost despărțirea de Murgu, Roibu sau Steluța și cum, după ce-i lăsaseră în mîinile sovieticilor, întorseseră capul și începuseră să necheze, ca și cînd le-ar fi reproșat : „Ehei, pe noi cui ne lăsați ? Ați uitat că am făcut războiul împreună ?“ Îi cunoșteam bine pe acești cai pe care îi cercetam pe front ori de cîte ori era cazul. Le frecam urechile, îi mîngîiam pe bot, luîndu-l în palmele mele și-mi culcam obrazul să le ascult respirația. Ei fremătau într-un nechezat ușor ca și cînd ar fi vrut să-mi mulțumească. Mă uitam în ochii lor mari, care mă priveau cu prietenie, iar eu îi consideram ca pe niște purtători de mistere și-i întrebam în gînd : „Ei, ce ziceți ? scăpăm și azi ?“ Îi vedeam cum se opinteau cu tunurile sau chesoanele încărcate în Munții Tatra Mică, pe pozițiile de la Roznova, Bistra, Banska-Bystrica.

— „Lăsați, domnu' locotenent, nu vă mai necăjiți pentru ei, că cine știe și pe noi ce soartă ne așteaptă, că, după cum se vede, numai bine n-o să fie“, zise caporalul Iordache, unul dintre ei.

Potrivit convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944, trebuia să plătim U.R.S.S.-ului despăgubiri în valoare de 300 milioane dolari, socotiți la cursul din 1938. Suma aceasta urma să fie plătită în diferite mărfuri, în decurs de șase ani. În inflația de după război, aceste măr-

furi erau date ca şi pe gratis. Ponderea cea mare o deţineau produsele petroliere, cerealele, materialele lemnoase de tot felul, vagoane, maşini de cale ferată, vase maritime şi fluviale, fier, ţevi, tablă, ciment, marmoră şi altele. Dar sovieticii n-au ţinut seamă de prevederile convenţiei şi au pretins să le dăm şi produse textile : stofe, covoare, pături pînzeturi, tricotaje, fire de lînă şi lînă brută, piei, bovine, ovine, păsări, brînzeturi, vin, fructe, legume. Şi am plătit în 6 ani, nu trei sute de milioane, ci zeci de miliarde de dolari. Zi şi noapte, prin punctele de frontieră Vicşani, Ungheni, Reni şi portul Constanţa, pe pământ şi pe apă, au curs bogăţiile noastre în hambarele fără fund ale Uniunii Sovietice. S-au instituit şi transporturi aeriene, ba şi societăţi mixte de exploatare, aşa-zisele Sovromuri. Tot comerţul se făcea prin Sovromuri : Sovrom-import, Sovrom-export, Sovrom-transport, Sovrom-lemn, Sovrom-petrol etc., etc., adică ceea ce rămânea de la predarea directă era comercializat nu de români, ci de societăţile sovieto-române. Prin conductele de la Teleajen-Reni şi Teleajen-Constanţa, timp de 20 de ani, între 1944—1964, petrolul nostru a curs zi şi noapte fără încetare numai pentru sovietici. Nimeni dintre oficialii regimului din ţara noastră nu a publicat vreun document din care să reiasă valoarea produselor pe care le-am livrat în contul datoriilor de război. Nimeni nu a publicat măcar o evidenţă cantitativă a acestor bunuri. În numele guvernului român, Convenţia de Armistiţiu a fost semnată de : Lucreţiu Pătrăşcanu, delegat al Partidului Comunist Român, generalul Dămăceanu, din partea Palatului ; Barbu Ştirbei, din partea Partidului Liberal şi Ghiţă Pop, din partea Partidului Naţional Ţărănesc. Acest abuz şi jaf nu-şi găsesc echivalent în istorie, căci sovieticii nu s-au retras după şase ani.

În 1829, în urma păcii de la Adrianopol, Rusia ţaristă a ţinut sub ocupaţie Ţara Românească şi Moldova timp de şase ani şi apoi s-a retras, conform termenului. În 1871, după capitularea guvernului provizoriu francez, Bismarck a impus Franţei o despăgubire uriaşă, de 5 miliarde de franci aur, cu clauza că trupele prusace de ocupaţie se vor retrage atunci cînd va fi achitată integral suma. Bismarck socotea că va trece mult timp pînă ce Franţa va putea plăti această sumă. Dar, spre surpriza lui, într-un elan patriotic nemaicunoscut, toată naţiunea

franceză s-a ridicat cu mic cu mare, dar mai ales femeile din toate straturile sociale și-au scos cerceii, verighetele, inelele și toate bijuteriile, încît în cîteva zile au subscris, completînd întreaga despăgubire, iar prusacii, vrînd-nevrînd, au părăsit Franța. Legile cinstei și ale onoarei o impuneau. Cu suma obținută și-au pus la punct industria germană rămasă în urmă față de cea franceză și engleză. Pînă și în antichitate s-au respectat clauzele pe baza cărora se încheiau anumite tratate de pace sau convenții de armistițiu, scrise și chiar nescrise. Istoria ne relatează că în anul 387 î. Hr. galii au năvălit în Etruria și i-au învins pe romani la Allia ; mai mult încă, ei au pătruns și în Roma. Numai Capitoliul a fost salvat de năvălirea lor datorită legendarelor gîște, care au simțit noaptea apropierea dușmanilor și i-au alarmat pe romani prin gîgîitul lor. Brennus, căpetenia galilor, a consimțit să părăsească Roma și Etruria în schimbul a 1000 de livre de aur. Romanii s-au ridicat cu toții (ca și francezii de mai tîrziu) și au plătit toată suma. La cîntărire Brennus a aruncat și sabia sa în balanța greutăților, dar romanii au protestat. La care el a răspuns : „*Vae victis*" (vai de cei învinși). Însă a luat aurul și a plecat, și din Roma, și din Etruria. La noi, rușii au luat și au rămas. Au rămas pînă în 1958 (adică 14 ani), cînd și-au retras trupele, dar au continuat să ne ia petrolul pînă în 1964, adică 20 de ani. Se spunea că Gheorghiu-Dej personal a închis conductele, era lăcătuș de meserie. (Se vede treaba că zăcămintele dădeau semne de secătuire.)

Perioada aceasta, septembrie-decembrie 1945, cît am fost menținut concentrat, mi-a dat posibilitatea să mă orientez și să văd cu ochii mei situația din țară, unde în fiecare zi apărea cîte o noutate, așa că ceea ce auzisem pe front nu erau născociri, nici legende, ci purul adevăr. Acum am aflat și de ravagiile pe care le făcea Victor Dușa, în calitatea sa de prefect al județului Constanța, ajutat de alți cîțiva prieteni de-ai lui, proveniți ca și el din organizația tineretului național-țărănist din județul Constanța, dar și mulți comuniști : Alexandru Șteflea, Mihail Levente, Gheorghe Cristache, Cioroiu, Brătucu ș.a. Chiar din septembrie 1944, Dușa și Șteflea s-au pus în fruntea docherilor și muncitorilor din port, au luat cu asalt primăria și prefectura, alungînd prefectul și primarul pus de guvernul Sănătescu, înscăunîndu-se ei : Dușa

ca prefect, Șteflea ca primar, iar din primul moment s-au pus sub oblăduirea comandantului Armatei a III-a sovietice cu sediul în Constanța, ale cărui dispoziții le executau cu zel, ca să intre în grațiile noilor stăpîni (ignorînd autoritatea guvernului Sănătescu și, apoi, Rădescu).

Și, ca să-și dovedească devotamentul, au devenit și mai aprigi asupritori ai populației, din județ, mai ales ai proprietarilor de pămînt, ai bunurilor gospodari de la sate, precum și ai fruntașilor Partidului Liberal și ai Partidului Național Țărănesc.

Sub pretext că se colectau produse în contul datoriilor fixate prin armistițiu către ruși, au formau echipe așa-zise de șoc, ce năvăleau zilnic prin sate și procedau la confiscarea diferitelor bunuri ale cetățenilor : oi, cai, vaci, cereale, chiar și covoare, velințe, mobile.

Acestea din urmă le erau necesare la echiparea noilor sedii de partid și ale tuturor organizațiilor politice ivite ca ciupercile după ploaie, cum au fost : Uniunea tineretului comunist, Uniunea femeilor democrate, Apărarea patriotică, Partidul popular, toate cu firmă amăgitoare, dar afiliate Partidului comunist.

Pe lîngă sediile organizațiilor județene și municipale, toate acestea aveau și organizații pe cartiere și pentru toate sediile lor se rechiziționau cele mai bune clădiri din oraș, iar proprietarii erau evacuați forțat și înghesuiți în locuințe insalubre, unele din ele deteriorate de bombardament ; materialele necesare reparațiilor : var, ciment, scînduri, tablă erau greu de procurat.

Pentru mulți cetățeni, problema locuinței a fost greu de rezolvat, dar cei care se împotriveau erau arestați și condamnați sub alte pretexte.

Cu de la sine putere și ca să dea exemplu și altor prefecți de județe, Victor Dușa a purces la exproprierea moșiilor din județele Constanța și Tulcea, care s-a efectuat aici chiar înainte de 23 martie 1945, data promulgării legii respective.

Pășind în 1946, se punea problema alegerilor. S-au format echipe de agitatori comuniști, întărite cu delegați din fracțiunile politice care aderaseră la Blocul partidelor democratice, și care colindau satele de-a lungul și de-a latul țării, în propagandă electorală.

În aceste echipe, rolul conducător îl dețineau comuniștii înscriși în partid după 23 august 1944, căci, după

cum se știe, *înainte de această dată partidul comunist număra doar cîteva sute. În orice caz, numărul lor era sub 1.000, cifră pe care o dă Ana Pauker pentru numărul membrilor de partid dinainte de 23 august.*

Cifrele acestea concordă și cu cifrele pe care le deținea biroul de evidență din Siguranța Statului, al cărui șef era comisarul Sava Dumitrescu. El îi cunoștea pe toți comuniștii, căci era consultat de cei care alcătuiau dosarele lor.

După ce guvernul Petru Groza s-a instalat la putere, așa cum se știe, prin presiunea și amenințarea lui Andrei Ianuarevici Vâșinschi asupra Regelui Mihai, Sava Dumitrescu a fost arestat și condamnat. Numărul relatat de el și de alții prin închisorile pe unde am trecut corespunde întocmai cu cifrele date de unii membri de frunte ai partidului comunist.

Cînd fac aceste afirmații, mă refer numai la comuniști, nu la social-democrați, care erau mult mai numeroși și adevărații reprezentanți ai clasei muncitoare, pînă la războiul din 1941.

Social-democrații reușeau să trimită în Parlamentul țării, de fiecare dată, cîte patru-cinci deputați : Jumanca, Mirescu, Flueraș, Grigorovici și Eftimie Gherman.

Pe Lucrețiu Pătrășcanu, Sava Dumitrescu îl descrie ca pe un om serios, animat de intenții frumoase. Ca avocat, alerga în toată țara, pe la toate instanțele de judecată, ca să-i apere pe comuniștii implicați în diferite procese.

Cu destulă simpatie vorbea și despre Gheorghe Cristescu (plăpumarul), secretarul Partidului comunist din anii 1921-1924. Acesta era tatăl Titei Cristescu, eroina principală din procesul inginerului Ciulei.

Inginerul Ciulei a fost victima unei erori judiciare, al cărui proces a făcut luni de zile mare vîlvă în presă prin anii 1936. Lucrurile s-au petrecut — pe scurt — astfel : Tita Cristescu, o tînără de vreo 20 de ani, a fost găsită într-o dimineață moartă în apartamentul ei din București, unde locuia numai cu servitoarea. Expertiza a constatat decesul prin otrăvire. La anchetă s-a stabilit că în seara din ajun îi făcuse o vizită inginerul Ciulei, tatăl cunoscutului regizor Liviu Ciulei, om trecut de 40 de ani. Procesul s-a tot amînat din lipsă de probe, mai ales că

el a negat categoric; dar, pînă la urmă, fiind susținut de familia ei, în speță de cumnatul ei, care era avocatul Băncii Corpului Didactic din București, s-a terminat cu condamnarea inginerului la mulți ani de închisoare și la o uriașă sumă de bani ca despăgubire.

Peste 1—2 ani, la Oradea a fost găsită o altă femeie ucisă în condiții asemănătoare. Ancheta a constatat fără dubii că servitoarea fusese asasina, iar aceasta nu era alta decît servitoarea care fusese la Tita Cristescu și care, între timp, mai făcuse încă o victimă. Luată din scurt, a recunoscut totul.

Inginerul Ciulei a fost reabilitat, dar a rămas cu viața și cariera distruse. După cît îmi amintesc, la scurt timp a încetat din viață.

După greva ceferiștilor de la Atelierele Grivița, din februarie 1933, și mai ales de la procesul din 1934, au devenit cunoscute și numele lui C. Doncea, Bâgu și Gheorgihu-Dej.

Cu cît se apropiau alegerile, aceste echipe de agitatori erau instruite special de activiști veniți de la centru și aproape în fiecare duminică se țineau mitinguri, unde echipele blocului se înfruntau cu acele ale partidelor istorice, țărănesc sau liberal.

Pe lîngă agitatorii instruiți, din echipe făceau parte și muncitori din diferite întreprinderi, scoși din producție și ținuți la dispoziția comisiilor de pregătire a alegerilor.

Organizate după tipic, fiecare muncitor știa mașina care îl va transporta, precum și sarcinile care le avea de îndeplinit în cazul unei înfruntări cu echipele partidelor istorice, iar pentru ca oamenii să aibă moralul ridicat și să fie mai combativi, înainte de plecare, erau bine hrăniți și „cinstiți", spre deosebire de ceilalți muncitori, care serveau la cantină o masă destul de săracă. Pe lîngă acestea, mai aveau și alte avantaje, la încadrarea în posturi, primii etc.

Pe vechii conducători ai muncitorilor portuari din Constanța, care înainte de 23 august aparțineau altor partide, deși după această dată se înscriseseră la comuniști, i-au arestat și i-au implicat în diferite procese, pentru ca să înăbușe orice murmur împotriva noii organizări a muncitorilor portuari.

O parte din aceştia, cum au fost Aurică Negulescu, Ilie Bărbatu, Popescu, Chiriţă, Chisăliţă, Toia şi alţii i-am cunoscut, mai tîrziu, la securitatea din Constanţa şi, apoi, la Jilava, Aiud şi Gherla.

Ilie Bărbatu a murit în închisoarea de la Gherla, Aurică Negulescu era grav bolnav în aceeaşi închisoare, nu ştiu dacă a scăpat cu viaţă.

Despre Aurică Negulescu, un renumit şi apreciat conducător al muncitorilor din portul Constanţa, pot să mai adaug că era un autodidact foarte isteţ şi cunoştea foarte bine problemele muncitorilor portuari, nu numai de la noi din ţară, ci şi din străinătate şi mai ales organizarea muncitorilor din portul Marsilia. El a fost ales în două rînduri senator al muncitorilor portuari din toată ţara, pînă ce legea a fost abrogată de Carol al II-lea. Negulescu a fost un muncitor priceput şi luminat, el ştia să se impună conducătorilor politici.

Datorită prestigiului şi trecerii de care se bucura, a obţinut de la primarul de atunci al Constanţei, Horia Grigorescu şi de la ministrul agriculturii, Vasile Sassu, ca toţi muncitorii din port, care, de obicei, erau veniţi din toată ţara şi stăteau cu chirie, să fie împroprietăriţi cu cîte un teren pentru casă. Numai în 1936 au fost împroprietăriţi 300 muncitori în cartierul Coiciu. La vremea aceea, terenurile pentru construcţii erau foarte scumpe.

Tot la insistenţele lui, s-au acordat, prin sindicatul muncitorilor portuari, materiale de construcţii la preţ minim şi credite cu dobînzi mici pe termen lung, garantate de sindicat.

Şi astăzi, cînd mergi în cartierul Poporului (fost Coiciu) şi întrebi pe cîte unul de cînd are casa, îţi răspunde aproape invariabil : „De cînd ne-a dat Aurică Negulescu locuri de casă". Acest muncitor zăcea bolnav la închisoarea din Gherla, după cum am spus.

Dar să revenim la alegerile din 1946. Sub guvernul Groza s-a emis un decret care a modificat legea electorală, coborînd limita de vîrstă de la 21 de ani, la 18 ani, atît la femei, cît şi la bărbaţi, ceea ce a dus la organizarea unor echipe speciale de agitaţie pentru tineret. Aceste echipe aveau tarafuri de muzicanţi şi formaţii de dans. Cînd mergeau în propagandă prin sate, dădeau aşa-zisele seri dansante, cu nelipsitul bufet bine asortat şi la preţuri derizorii.

Cu cît se apropiau alegerile, cu atît lupta împotriva partidelor istorice se înteţea. Acum siguranţa statului era în mîinile comuniştilor, ministru de interne fiind fostul tipograf Teohari Georgescu. El şi-a alcătuit un aparat de teroare şi represiune din agenţi special instruiţi (primii securişti), care descindeau noaptea în locuinţe şi-i arestau pe cetăţenii bănuiţi că le sînt potrivnici. La oraşe, numeroase au fost cazurile cînd oamenii erau arestaţi de la serviciu, cu concursul aparatului administrativ nou instalat la conducerea instituţiilor sau a întreprinderilor.

La un moment dat, cineva era anunţat să vină la biroul tov. director. Acolo, în loc să fii întîmpinat de director în probleme de serviciu, erai luat în primire de cîţiva indivizi care te invitau în mod imperativ să te urci în maşina cu care veniseră (de obicei, o dubă). Altă metodă era aceea a arestării pe stradă. Erau acostaţi aceia care mergeau în grupuri de cîte două-trei persoane. Apăreau ca din pămînt doi-trei agenţi civili şi fiecare din aceia care mergeau discutînd în tihnă, era luat separat de către un agent şi dus la anchetă. Acolo îţi făcea întreaga biografie politică,mai recentă sau mai îndepărtată. Cînd le rezistai cu succes întrebărilor, nu se lăsau bătuţi şi începeau să te întrebe despre ce discutai cu partenerul în momentul cînd ai fost acostat. Cînd se convingeau că n-ai discutat împotriva regimului, îţi dădeau drumul, iar cînd deduceau că eşti un adversar politic, te reţineau pentru explorări şi în trecut şi, după ce adunau şi alte dovezi împotriva ta, îţi făceau dosar şi, în loc să te întorci acasă unde erai aşteptat, erai arestat.

De aceea, în orice situaţie te-ai fi aflat, stabileai în prealabil cu cel cu care te întreţineai ce anume să declari că ai discutat cu el, căci dacă declaraţiile nu coincideau, concluzia era clară : ai discutat împotriva regimului...

Dar cele mai multe arestări se făceau noaptea, de acasă. Am relatat acestea ca să se ştie în ce condiţii îşi exercitau cetăţenii noştri drepturile politice şi atmosfera generală în preajma alegerilor din noiembrie 1946. Prefectul Duşa şi oamenii lui erau neobosiţi. Zilnic ordonau confiscări de bunuri şi dispuneau arestări de adversari politici. Uneori în convoiul de maşini care-l însoţeau

se puteau vedea și așa-zisele dube negre, cu care-i transporta pe cei arestați.

De la întîlnirea cu el din Cernavodă la venirea mea de pe front, am evitat să-i ies în cale sau, cum zice românul, m-am ferit ca dracu de tămîie, dar tot n-am scăpat.

Se știe că în 1946, în special în Moldova, a fost o secetă cumplită, ca și cum n-ar fi fost de ajuns lipsurile cauzate de război. În Dobrogea seceta n-a fost atît de mare și se mai găseau importante cantități de cereale. Goniți de foametea de acasă, bieții moldoveni au luat drumul pribegiei, cu copii cu tot. Unii din ei au ajuns și în Dobrogea, fie după lucru, fie cu unele bunuri pentru schimb cu cereale : cai, căruțe, haine și chiar covoare moldovenești care erau foarte căutate. La întoarcere, înainte de a intra în gara Cernavodă, din ordinul primarului, trenurile erau oprite și înconjurate de oamenii stăpînirii, care procedau la confiscarea tuturor sacilor de cereale, pe care îi împărțeau, apoi, acelora pe care îi stabileau ei, — printre care și Gheorghe Cristache, primarul din Cernavodă, mîna dreaptă a prefectului Dușa, iar înfometații moldoveni plecau disperați, cu mîna goală.

Întîmplător, într-una din acele zile m-am nimerit și eu acolo și într-un cerc de cunoscuți am început să înfierez cu voce tare barbaria și abuzul autorităților. Deodată apare primarul, cu care mă cunoșteam, de altfel, și mă apostrofează că-i instig la revoltă pe acești nenorociți. I-am ripostat cu vehemență.

La această altercație a fost martor și maiorul Petre Cazacincu, vechi cunoscut de-al meu, care a căutat să mă domolească, și bine a făcut. Cînd l-am întîlnit iar, după vreo oră, Cazacincu m-a avertizat să fiu atent că primarul Cristache se va răzbuna. Și așa a și fost. El l-a informat și l-a îndîrjit pe prefectul Dușa împotriva mea. Aici trebuie să fac următoarele precizări :

Primul guvern după armistițiul de la 23 august 1944 a fost sub președinția generalului Constantin Sănătescu, avînd ca miniștri de stat (fără portofolii) pe șefii celor două partide istorice : național țărănesc, Iuliu Maniu, și național liberal, Dinu Brătianu, apoi pe Titel-Petrescu, șeful partidului social-democrat, precum și Lucrețiu Pătrășcanu, ca reprezentant al partidului comunist. Dar la

îndemnul și protecția forțelor sovietice de ocupație, aveau loc aproape zilnic manifestații de stradă împotriva guvernului : că nu e democrat, că e împotriva clasei muncitoare etc. Așa că la 4 noiembrie 1944 s-a format un nou guvern, tot sub președinția generalului Sănătescu, în care s-au făcut anumite remanieri ca să fie introduși mai mulți reprezentanți comuniști și social-democrați. Dar nici acesta nu satisfăcea Kremlinul, care a ordonat partidului comunist român noi tulburări, noi manifestații de stradă. Acestea se realizau ușor și fără greș, căci șefii sindicali din întreprinderi fuseseră înlocuiți cu oameni devotați partidului, care la apelul telefonic de la Centru erau înștiințați ce număr de muncitori să încoloneze, pe ce traseu să defileze și ce sloganuri să strige. Muncitorii plecau bucuroși la manifestații de lîngă mașini, acestea erau oprite, iar diminuarea producției cădea în sarcina patronului, care, tot prin presiunea lor, era obligat să le plătească și orele absentate, căci întreprinderile nu erau încă naționalizate. La Constanța, după cum am spus, au alungat prefectul și primarul, instalîndu-se Dușa și Șteflea. Această situație l-a determinat pe regele Mihai I ca la 6 decembrie 1944 să înlocuiască guvernul Sănătescu cu un guvern condus de generalul Nicolae Rădescu. Dar nici de data aceasta Stalin n-a fost mulțumit și a ordonat, prin emisarii săi, discordii și mai mari. Acum au intrat în acțiune muncitorii de al căile ferate, conduși de Gheorghe Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica, Teohari Georgescu, Constantin Doncea și un oarecare Bâgu (președinte al sindicatului muncitorilor feroviari), de care nu s-a mai auzit apoi nimic. Atît Regele, cît și președinții celor două partide istorice, Dinu Brătianu și Iuliu Maniu, s-au plîns Comisiei Aliate de Control de la București. Reprezentanții S.U.A. și Marii Britanii au ridicat din umeri a neputință, iar sovieticii, reprezentați în această comisie de generalul Susaikov, dar care mai aveau la noi pe mareșalul Tolbuhin (comandantul trupelor de ocupație), precum și numeroși emisari politici trimiși de Moscova pentru a îndruma așa-zisul proces de democratizare a țării, au avut mînă liberă.

Fruntașilor noștri le-au răspuns cu candoare : „Nu sunteți un guvern reprezentativ și poporul nu vă vrea ; noi nu vă putem ajuta împotriva voinței poporului"

(sic !). Speranța noastră a rămas Conferința de la Ialta, din zilele de 4-11 februarie 1945, unde s-au întîlnit cei trei mari : Stalin, Roosevelt și Churchill. Dar după aceasta, amestecul sovieticilor nu numai că nu s-a domolit, dar a și crescut în intensitate. Atunci a intrat în scenă adjunctul ministrului sovietic de externe de tristă amintire, Andrei Ianuarevici Vâșinski, care a venit la București, la sfîrșitul lui februarie 1945, a amenințat nu numai pe șeful guvernului, ci chiar pe Regele Mihai I. Abuzurile și brutalitățile au înăbușit total orice străduință a regelui și guvernului de a conduce țara în liniște, sfidînd și nesocotind orice drept de afirmare a poporului român, precum și clauzele prevăzute în armistițiu. Prin Vâșinski, Stalin a impus la conducerea României un guvern prezidat de Petru Groza. Avocatul Petru Groza era un vechi politician cunoscut la Kremlin. El a fost acela care *a primit si administrat „ajutorul roșu", fond trimis la Moscova.* În tinerețe, Petru Groza a făcut parte din Partidul Național Iuliu Maniu, apoi a trecut la averescani, fiind și ministru în guvernul Averescu din 1926—27. Acum conducea propriul său partid, Frontul plugarilor. Neavînd suport electoral, comuniștii și acoliții lor au recurs la o formulă strategică. Prin promisiuni și oferte au încercat să atragă de partea lor pe exponenții partidelor politice cu mare popularitate. Aceștia însă au rămas pe pozițiile și programul lor, dar s-au desprins fracțiuni. Astfel, de la Partidul Liberal a plecat gruparea condusă de Gh. Tătărescu, de la Partidul Național Țărănesc, grupul condus de Anton Alexandrescu. Tot dintre foștii țărăniști, dr. Nicolae Lupu a înființat Partidul Țărănesc Democrat. Alt partid nou-înființat din cei rămași pe dinafară a fost Partidul național popular (fostă Uniunea Patrioților). Mai erau reprezentanții organizațiilor de masă apărute ca ciupercile : Apărarea patriotică, Asociația română pentru strîngerea legăturilor cu Uniunea Sovietică (ARLUS), Uniunea femeilor democrate române (UFDR) și, în sfîrșit, sindicatele. Toate aceste formațiuni, alături de Frontul plugarilor, de Partidul comunist român, în frunte cu Gheorghiu-Dej și Lucrețiu Pătrășcanu, ca și de Partidul social-democrat al lui Titel-Petrescu au fost incluse în așa-zisul guvern de largă concentrare democratică condus

de Petru Groza și s-au prezentat la alegerile din 19 noiembrie 1946 coalizate în *Blocul partidelor democratice (B.P.D.)*. O întreagă babilonie, în care nici oameni cu veche experiență politică nu se mai puteau orienta. După cum se știe, majoritatea voturilor din aceste alegeri le-a cîștigat Partidul Național Țărănesc, condus de Iuliu Maniu și Ion Mihalache, urmat de Partidul Național Liberal, condus de Dinu Brătianu. Dar, după cum se va vedea, alegerile au fost furate de guvernul Petru Groza prin falsificarea rezultatelor.

Cu două zile înainte de alegeri, am fost convocat la o adunare a Corpului didactic în sala de la Prefectură. Nu știam de existența unei săli de ședință la Prefectură, fiindcă era mutată într-un local impropriu, celălalt fiind ocupat de ruși. Am devenit bănuitor. Nu puteam să nu mă duc totuși. Am spus acest lucru unui prieten, Girip Dumitru, director de școală, și a fost și el de aceeași părere că la mijloc este incidentul pe care l-am avut cu Cristache pe care îl cunoștea foarte bine. Și am plecat. La intrarea în Prefectură am fost luat în primire de un oarecare Catingri, fost învățător, iar acum șeful de cabinet al prefectului. Avea ordin să mă aștepte. M-a condus spre biroul prefectului, unde a intrat singur. După cîteva minute a apărut și m-a invitat să intru în birou. Dușa, cu părul răvășit, scria de zor. L-am salutat destul de tare, ca să-i atrag atenția, cu salutul ostășesc: „Am onoarea să vă salut, domnule prefect!" Nu știu de ce am folosit acest salut, poate să-i amintesc de împrejurările în care ne-am cunoscut atunci cînd am venit de pe front. La o masă, mai retrasă, o femeie destul de tînără răsfoia un dosar, prefăcîndu-se absorbită de lectură. La un moment dat, congestionat și încruntat, Dușa se oprește din scris și-mi răspunde cu întîrziere la salut: „Ai avut onoarea, dar acum nu o mai ai, ce ai cu Cristache?" Acum am întîrziat eu cu răspunsul. Femeia de la masă continua să răsfoiască cu zgomot dosarele. În cele din urmă, i-am replicat: „Despre onoare fiecare poate avea păreri personale; în ce mă privește, aș putea să spun că onoarea este tot ce mi-a mai rămas și că ea nu poate constitui subiect de discuție în împrejurarea de față". Răcorit oarecum, m-a invitat să iau o țigară, pe care am

refuzat-o, spunindu-i că de cînd am avut icter pe frontul din Rusia nu mai fumez. Mi-a răspuns că și el a fost pe frontul din Est, povestindu-ne chiar, unul altuia pe unde am luptat. Se părea că discuția alunecă spre împăciuire, cînd, fără alta introducere, mi-a propus să mă încadrez între oamenii lui, în serviciul noului regim. Am refuzat categoric. Probabil că nu s-a așteptat la refuzul meu, căci, congestionat și înfuriat ca la comandă, a început să profereze la adresa mea tot felul de insulte și amenințări. Apoi, a sunat și m-a dat în primire unui maior, Ghițescu, de care știam că e însărcinat cu paza secțiilor de votare. Acesta m-a dat în primire unui plutonier de jandarmi și la doi soldați ca să mă conducă la Inspectoratul de jandarmerie, asigurîndu-mă, totuși, că e doar o formalitate.

Inspectoratul jandarmeriei avea atunci sediul în clădirea fostului hotel și restaurant „Balcani“, de pe strada Mangaliei. Pe drum, plutonierul m-a sfătuit să-mi iau ceva de mîncare și țigări. Probabil că știa ce mă așteaptă. De mîncare n-am luat, nefiind nici un magazin pe distanța respectivă, iar de țigări nu a fost cazul, deoarece nu fumam. Aceasta era în ziua de 17 noiembrie 1946, în jur de orele 12. Cînd am ajuns la Inspectorat, m-a luat în primire un cetățean îmbrăcat numai pe jumătate militar, adică numai în cizme și pantaloni cazoni, în loc de veston purtînd o flanelă ciobănească. Însoțit de doi jandarmi m-a condus pe un coridor de la etajul I pînă în fundul clădirii, unde, pe partea dreaptă, erau două uși. A deschis prima ușă. Înăuntru era un bărbat destul de în vîrstă și nebărbierit. Nemulțumit, a trîntit ușa și a tras zăvorul. A deschis-o apoi pe cealaltă, unde m-a introdus pe mine, trîntind ușa cu zgomot. Altceva nimic ; nici să mă întrebe cum mă cheamă și ce-i cu mine. De altfel, nici plutonierul care m-a escortat aici nu m-a întrebat cine sînt. Erau, probabil, prea obișnuiți cu asemenea activități.

Celula în care mă găseam nu era altceva decît un W.C., cu o chiuvetă cu un robinet care curgea întruna, iar lumina venea de sus pe o fereastră cu un ochi de geam spart. Din cauza aceasta și pentru că între ușă și podea era un spațiu de un lat de palmă se făcea un curent care

te pătrundea pînă la oase. Pe deasupra, cu tot curentul, mirosul de latrină era greu de suportat. După cîteva ore de aşteptare, am bătut în uşă, ca să vină cineva cu care să stau de vorbă. În zadar am repetat, la diferite intervale, bătăile în uşă din ce în ce mai tare. N-a venit nimeni pînă a doua zi, 18 noiembrie. Atunci, atît eu, cît şi vecinul meu am început să batem în uşă de se auzea pînă în stradă. La un moment dat, o voce de afară ne-a spus să nu mai batem, că batem degeaba, deoarece la Inspectorat nu e nimeni, în afară de plantoane, toţi ceilalţi sînt plecaţi să asigure paza alegerilor. În dimineaţa zilei alegerilor, 19 noiembrie, i s-a dat drumul cetăţeanului de alături. Mie mi-a promis că o să-mi aducă ceva de mîncare, dar n-a mai apărut. Necăjit, nemîncat şi nedormit, timpul îmi trecea greu. Mă gîndeam mereu cum să procedez ca să stau de vorbă cu cineva de la Inspectorat. Am încercat inutil fel de fel de procedee. De afară, îmi răspundeau aceleaşi voci, cu care mă obişnuisem de trei zile şi care, de fiecare dată, motivau că nu au voie să dea drumul la nimeni şi dacă am să încerc să ies cu forţa (cum ameninţam eu), vor trage fără somaţie. I-am rugat atunci să meargă cineva să-mi cumpere ceva de mîncare, dar au refuzat să facă acest lucru fără ordin.

În noaptea de 19 spre 20 noiembrie a fost tărăboi mare în tot oraşul... Se auzeau pînă la mine chiotele şi larma de oameni beţi. Începuse carnavalul reuşitei în alegeri... Ziua de 20 noiembrie a fost cea mai neagră pentru mine. Speram că, odată terminate alegerile, cei de la Inspectorat se vor întoarce şi-mi vor da drumul. Degeaba am încercat să intru în legătură cu vreunul din mai marii lor. Chinuit de oboseală, frig şi foame, ajunsesem la limita rezistenţei. Către seară, a venit un plutonier de jandarmi şi mi-a dat drumul. Spunea că abia atunci s-a întors şi el din misiune şi că ceilalţi şefi n-au venit încă. Am plecat istovit şi urmărit de mirosul de closet care îmi pătrunsese în haine. În zilele următoare am făcut o serie de plîngeri la Inspectoratul de jandarmi, la procurorul de serviciu, N. Negulescu, la comisia electorală judeţeană, dar toate au rămas fără nici un rezultat. Am pornit să mă plîng şi la Consulatul American, aflat în strada Lahovari, clădire unde, mai tîrziu, şi-a instalat

locuința primul-secretar de partid comunist al județului, Vasile Vâlcu. În drum spre Consulat, m-am întîlnit cu un bun cunoscut, șef de district minier din Inspectoratul minelor Constanța, Birțu Dumitru. El cunoștea o funcționară de la Consulat și-i dăduse deja o cerere de emigrare și acum venea de la ea de acasă. Fusese avertizat să nu meargă la Consulat, acesta fiind spionat de agenți comuniști. M-a rugat să nu spun nimănui despre intențiile lui, căci dacă află agenții siguranței, te aresteazâ, îți fac dosar și ești dat în judecată pentru instigație etc. Cu Birțu nu m-am mai întîlnit, așa cum ne-am propus. Mai tîrziu, după cîteva luni, cînd l-am întîlnit m-am speriat. Era slab din cale afară și abia se mișca. Vorbea în șoaptă și se uita bănuitor în jurul lui ca să nu mai audă și altcineva. Mi-a spus că după ce s-a întîlnit cu mine, la cîteva zile, a fost arestat la Cernavodă, iar apoi dus la poliție, unde a fost anchetat și chinuit timp de două luni. I-au dat drumul fiindcă s-a îmbolnăvit grav de stomac. În același timp cu el, fuseseră arestați toți cei care făcuseră cerere să plece în America. Peste cîteva săptămîni am întîlnit-o în doliu pe soția lui. Am presimțit că ceva rău s-a întîmplat. Îl înmormîntase de două-trei zile... Nu m-am mai dus la Consulat. După alegeri, la cîteva zile, am ascultat la radio un articol publicat în „Christian Science Monitor“ de ziaristul Rubin Markham, în care descria abuzurile, oprelіștile și intimidările exercitate asupra alegătorilor din România, care au fost împiedicați să se prezinte la secțiile de votare. La Cobadin și în alte părți, Markham a fost martor ocular la molestarea de către bătăușii guvernului a unui grup de alegători liberali. Printre cei bătuți la Cobadin, a fost și învățătorul Oprea Tărăban, din strada Banu Mihalcea din Constanța, delegat ca asistent la secția de votare din partea Partidului Național Liberal al lui Dinu Brătianu.

După așa-zisa victorie în alegeri, guvernul, stăpîn pe situație, a început opera de stalinizare a întregii societăți românești.

După alegerile din 1946, pe la începutul lui decembrie, făcînd un drum la Cernavodă, m-am întîlnit cu un prieten de-al meu, directorul școlii primare din satul Tibrinul, aflat la aproximativ 8 km de oraș. Nu ne văzusem de mult și m-a invitat insistent la el acasă, deoarece îi cunoșteam și soția. Aici l-am întîlnit pe generalul Cor-

neliu Ion Dragalina, fiul generalului Ion Dragalina, mort la datorie în primul război mondial, în luptele din defileul Jiului, la 27 octombrie 1916. Era îmbrăcat în haine țărănești și pentru toți cei care l-au cunoscut aici trecea drept o rudă a soției directorului școlii. Era urmărit de oamenii lui Teoharie Georgescu, ministru de interne, precum și de organele NKVD. Se știe că în luptele de la Harkov, unde armata roșie a suferit una din cele mai mari înfrîngeri, generalul Corneliu Dragalina a comandat Corpul V Armată. Ceea ce m-a apropiat de el, de la început, a fost faptul că eu cunoșteam o seamă de amănunte în legătură cu tatăl său, din „Istoria războiului pentru întregirea României", scrisă de Constantin Kirițescu cu o putere de evocare și de emoționare pe care n-am mai întîlnit-o la ceilalți scriitori ce au tratat acest subiect. Toate cele trei volume, precum și un volum închinat „Regelui Ferdinand cel Loial", scris de același autor, mi-au fost acordate ca premiu la un sfîrșit de an școlar, iar în vacanța de vară le-am citit și răscolit, încît am și astăzi în memorie imagini și amănunte de atunci. Cît despre interlocutorul meu, cunoșteam comunicatele Marilor Comandamente, în care se elogia contribuția Corpului V Armată în luptele de la Harkov și a comandantului său, generalul Corneliu Dragalina. Și unul, și altul eram îndurerați de situația grea în care se găsește țara. Îl chinuia viața de clandestinitate și căuta o cale sigură prin care să ajungă la un centru de rezistență.

Ne-am despărțit și din acea seară friguroasă de decembrie 1946 n-am mai aflat nimic de generalul Corneliu Dragalina. Ulterior, m-am interesat de el în închisorile prin care am trecut și, deși numărul ofițerilor condamnați sub învinuirea de criminali de război pe care i-am întîlnit era de ordinul sutelor, nimeni n-a putut să-mi dea nici cea mai mică informație.

Au fost atacate din plin toate instituțiile de bază ale țării: armata, școala, biserica, presa și toată activitatea culturală, economică și socială. Viața tuturor cetățenilor a devenit extrem de grea. Suspectați, urmăriți, jefuiți, evacuați, destituiți, duceau o existență de provizorat...

După cum se știe, după alegeri, atît deputații țărăniști, cît și cei liberali s-au retras din parlament ca pro-

test împotriva falsificării rezultatului alegerilor. Retragerea aceasta a dat posibilitatea guvernului Petru Groza să elaboreze nestingherit toate legile de care avea nevoie în organizarea după modelul sovietic a statului nostru.

Ziarele „Dreptatea“ — țărănist — și „Liberalul“ — liberal — au fost suspendate, iar în vara anului 1947, conducătorii P.N.Ț., în frunte cu Iuliu Maniu, au fost arestați, judecați și întemnițați, urmați la scurt timp, de Dinu Brătianu și istoricul Gheorghe Brătianu, ca și de o serie de miniștri național-țărăniști și liberali, mulți dintre ei murind în închisoarea de la Sighet. Preotul Rațiu, de fel din Oradea, pe care l-am întîlnit în închisoarea de la Gherla și Aiud și care fusese la Sighet cînd au murit Maniu și Gheorghe Brătianu, mi-a relatat condițiile de groaznică mizerie în care s-a stins Iuliu Maniu. *Pe o pătură uzată și murdară sub care se găsea un strat de paie, singur în celula cu aer închis și umed, zăcea unul din cei mai mari oameni politici ai neamului nostru!* După mamă, nepot al lui Simion Bărnuțiu, marele luptător de la 1848, Maniu a fost unul din ctitorii României întregite. Modest, cinstit și profund religios, a dus o viață de ascet în casa sa de la Bădăcini, pe care, împreună cu cele două surori, a moștenit-o de la părinți. Președinte „de o viață“, întîi al Partidului Național Român din Transilvania și, din 1928, — după fuziunea cu Partidul Țărănesc al lui Mihalache din Vechiul Regat —, al Partidului Național Țărănesc, pînă la arestarea și condamnarea sa în noiembrie 1947. *De două ori prim-ministru al țării, Iuliu Maniu nu a avut nici măcar o casă în București. Stătea cu chirie la hotel și nu avea nici mașină personală. Istoria adevărată nu va uita să-i dea locul cuvenit în Panteonul oamenilor de seamă ai poporului nostru.*

Tot la închisoarea din Sighet a murit și Gheorghe Brătianu. Ca și Maniu, Dinu Brătianu a militat pentru scoaterea României din alianța cu Germania hitleristă, contribuind la înfăptuirea actului de la 23 august 1944. Din decembrie 1930 pînă în 1933, Partidul Național Liberal a fost condus de I. G. Duca, an la sfîrșitul căruia acesta a fost asasinat de legionari. *De la acea dată Dinu*

Brătianu a urmat ca președinte și a condus acest partid pe linia politică a tatălui său, Ion Brătianu, și a fraților săi, Ionel și Vintilă Bratianu, — antecesori lui I. G. Duca —, pînă în anul 1950, cînd a fost arestat. Dinu Brătianu a murit curînd după arestare, într-o închisoare de tranzit. Avea 84 de ani.

Gheorghe Brătianu era fiul lui Ionel Brătianu și al prințesei Maria Moruzi, era deci nepot de frate al lui Dinu Brătianu.

Gheorghe Brătianu a fost, în primul rînd, un om de știință — profesor de istorie la Universitatea din Iași — și apoi, om politic, cum erau ceilalți Brătieni. Era căsătorit cu prințesa Elena Sturdza și s-a stins din viață în închisoarea din Sighet — lovit, după cum se spunea, de un gardian, fiindcă, atunci cînd a fost scos la aer, a călcat consemnul de a merge cu capul plecat și privirea în pămînt. Avea în jur de 55 ani...

Aproape toți conducătorii politici național-țărăniști și național-liberali au murit în închisori. După desființarea partidelor democratice, a urmat abolirea monarhiei, în decembrie 1947. Apărătoare a unei reale democrații, monarhia rămăsese ultimul obstacol în calea comuniștilor foarte grăbiți. Așadar, *în ziua de 30 decembrie 1947, Regele Mihai I a fost somat de către Petru Groza și Gheorghiu-Dej să semneze actul de abdicare gata formulat, în timp ce Palatul Regal era înconjurat de trupe din Divizia Tudor Vladimirescu.* În cuprinsul acestei cărți voi spune din cine era alcătuită această divizie.

De acum, acțiunea de stalinizare a asaltat fără *opreliști toate pîrghiile de existență ale poporului și s-a lucrat sistematic la prăbușirea lor.*

Limba română nu mai era de origine latină, ci, „devenise“ de origine slavă, iar poporul român s-a dezvoltat „sub oblăduirea generoasă“ a poporului rus. În fabrici, instituții, ministere, școli, sindicate, pretutindeni au luat ființă birouri de cadre, care nu aveau altă activitate decît să strîngă informații, să ia referințe și să întocmească dosare tuturor angajaților. La angajare, depuneai autobiografia și așteptai rezultatul investigațiilor serviciului de cadre, care era atotputernic ; iar revizuirea vechilor angajați, care se făcea periodic, elimina pe cei „necorespunzători din punct de vedere politic“. Pe de altă parte, toți proprietarii și cultivatorii de pămînt

erau obligați să predea statului cote de cereale, lînă, carne etc. peste puterile lor ; și pentru ca să nu fie arestați, ei mergeau la tîrguri să cumpere diferența pentru împlinirea cotelor fixate. Se îndatorau sau vindeau ce mai aveau prin casă : haine, așternuturi, covoare, mobilă etc. Cuvintele : exploatatori, burghezo-moșierime, chiaburi și lupta de clasă erau subiecte la ordinea zilei, abordate de agitatorii și activiștii de partid cînd mergeau prin sate. La oraș mai erau încă două cuvinte „magice" : dușmani ai poporului și criminali de război. Populația germană aptă de muncă din țara noastră, ca și din alte țări satelite Moscovei, a fost încărcată în trenuri ticsite și dusă în URSS pentru lucrări de reconstrucție, în agricultură și, mai cu seamă, în mine.

Nu erau urmăriți numai oamenii politici sau proprietarii de pămînturi și de alte bunuri, ci urmărirea și represiunea se exercitau asupra oricărui cetățean suspectat că este împotriva regimului. Dacă aveai răfuieli personale cu cineva, era de ajuns să faci un denunț anonim și-l aranjai definitiv. *Ucenicii erau încurajați să-și denunțe patronii, angajații să-și denunțe directorii, copiii să-și denunțe părinții, vecinii să se denunțe între ei. Au fost cazuri de denunț chiar între soți. Pîndiți și amenințați din toate părțile, oamenii trăiau permanent cu spaima în suflet, căci nu știa nimeni la cine se va opri duba neagră în noaptea următoare...*

De aceea, mulți au luat calea haiduciei, ca pe vremea fanarioților, formînd grupuri de rezistență, adăpostiți în mai toate regiunile împădurite ale țării. Cînd se va scrie istoria adevărată a acestei epoci, lumea va cunoaște amploarea luptelor duse de aceste grupuri de rezistență armată și numeroasele jertfe pe care le-au dat. *Despre grupul de rezistență din Munții Banatului, condus de Comandorul Domășneanu și studentul în medicină Silviu Blănaru, s-a auzit în toată țara...*

La închisorile din Lugoj, Aiud și Gherla, mi-au vorbit de el deținuții politici din Teregova, Lăpușnicul Mare, Oravița și Zorlenț. Unii din ei făcuseră parte din grup, iar alții au susținut pe luptătorii din rezistența anticomunistă, cu hrană, muniții, îmbrăcăminte etc. Mulți mi-au mărturisit, cu mare durere în suflet, de-

spre pierderile mari pe care le-au avut unitățile militare — formate tot din români — angajați în acțiunea de reprimare a partizanilor din munți. Prin Lăpușnicul Mare și Teregova treceau camioane încărcate cu trupurile celor căzuți, acoperite cu crengi de brad la vedere, în timp ce dedesubt șiroia sîngele. *În nordul județelor Argeș, Muscel și Dîmbovița au acționat grupurile de rezistență comandate de colonelul Arsenescu. În Munții Bucegi operau, de asemenea, mai multe grupuri de rezistență, conduse de generalul Aldea și alți foști militari, precum și grupul condus de Istrate Micescu, strălucitorul avocat și profesor la Facultatea de Drept din București, președintele Asociației Avocaților din România.* Își construiseră adăposturi în văgăunile munților, unde și-au depozitat haine, muniții și alimente. Dar cum s-a întîmplat și în alte cazuri, aceste grupuri de rezistență au căzut rînd pe rînd, date pe mîna securității de iscoade bine plătite. *În Munții Făgărașului au luptat, de asemenea, mai multe grupuri conduse de studenți. Cel mai cunoscut a fost acela condus de studentul Popescu.* Acesta a căzut în luptă cu o unitate militară, travestită în țărani îmbrăcați cu cojoace, sub care aveau pistoale mitralieră.

După eliberarea din închisoare, pe cînd eram jurist la I.A.S. Agigea, șeful de cadre de acolo, Ceapă Ion, originar din comuna Filipescu, județul Brăila, fost căpitan de securitate, cînd se îmbăta — și asta o făcea destul de des — începea să povestească cum a luptat el cu partizanii din Munții Făgărașului și cum a fost decorat pentru că într-o ambuscadă, a omorît șapte inși. Cînd îi spuneai că se laudă, dispărea pentru cîteva minute și venea cu un dosar care conținea diferite articole; însoțite de fotografia lui, apărute în diferite ziare și reviste militare.

În nordul județului Râmnicu Sărat, la Lăstuni, la Dumitrești și în satele din jur, a operat grupul de rezistență condus de preotul Sebastian Popescu, zis și Popa Scai, și de încă doi inimoși: Militaru din Lăstuni și Bucureșteanu din Dumitrești.

În Vrancea, unde țăranii aveau unele privilegii lăsate prin hrisov domnesc, încă din vremea lui Ștefan cel Mare, — privilegii respectate de toate stăpînirile —,

cum era dreptul ca fiecare vrîncean să aibă o fîşie de pădure pe care putea să o exploateze după nevoile sale, li s-au confiscat nu numai pădurile, ci s-a introdus (ca peste tot) şi colectivizarea forţată a proprietăţilor agricole, vechi răzăşii moştenite din tată în fiu veacuri de-a rîndul. Faţă de aceste abuzuri şi samavolnicii s-au ridicat sate întregi : Nereju, Năruja, Paltin, Bîrseşti, Spulber, Vidra şi Tulnici, tineri şi bătrîni, sub conducerea învăţătorilor Teodor Buşilă şi Grigorescu, ambii din Tulnici, precum şi a morarului Alexandru Bercuciu din Vidra. Înarmaţi cu armamentul părăsit de trupele germane în retragere după 23 august 1944, ei s-au retras în pădurile din preajma satelor lor, unde şi-au construit bordeie şi adăposturi pentru iarnă. Noaptea se strecurau în sate să vadă ce mai fac cei de acasă şi să se aprovizioneze cu de-ale mîncării. S-au încercat fel de fel de metode împotriva lor. S-a mers pînă acolo, că li s-au promis pădurile ce le-au fost confiscate. Răsculaţii nu s-au încrezut şi nu s-au întors. Li s-au luat soţiile ca ostatice, dar acestea nu s-au înspăimîntat.

Atunci s-au adus în Vrancea unităţi militare întregi ; au rezistat cît au rezistat, dar pînă la urmă, răsculaţii au fost copleşiţi de numărul mare al atacatorilor şi, rînd pe rînd, au depus armele.

Răsculaţii din satele Vrancei au fost arestaţi cu sutele şi judecaţi în loturi succesive ; au fost condamnaţi la pedepse grele. I-am întîlnit prin celulele de la Jilava, Aiud şi Gherla. Mulţi dintre ei, din cauza foamei, frigului, bolilor şi a dorului de casă, au rămas să doarmă somnul de veci în cimitirele fără cruci şi fără nume ale închisorilor unde îşi executau pedeapsa : Galaţi, Cavnic, Baia Sprie, Aiud, Gherla ş.a. *Dar cele mai numeroase grupuri de răsculaţi au fost în Dobrogea, şi anume în pădurile de la Babadag, Caugagia, Ciucurova, Slava Rusă, Slava Cercheză, Beidaud etc., compuse în majoritate din luptători macedoromâni din satele : Ciamurlia de Sus, Ciamurlia de Jos, Caugagia, Lunca, Sinoe, Potur ş.a., conduşi de căpetenii ieşite din rîndul oierilor şi ţăranilor aromâni colonizaţi în satele de unde plecaseră bulgarii.* (În toamna anului 1940, după cedarea Cadrilaterului, cînd s-au făcut schimburi de populaţie, bulgarii s-au retras în sud, în cele două judeţe cedate : Durostor şi Caliacra.) Conducătorii lor au fost, printre

alții : Nicolae Fudulea, Dama Grasu și Alexe. Grupurile din nordul Dobrogei au fost cele mai bine organizate și aprovizionate. Ele au rezistat aproape doi ani unităților armate trimise împotriva lor. Au fost pierderi mari, și de o parte, și de alta. Pînă la urmă, au căzut în plasa securității, vîndute de iscoade. Luptătorii au fost închiși și sate întregi au rămas fără bărbați. *Cei arestați au fost încarcerați la securitatea din Constanța.* De acolo, Nicolae Fudulea a încercat să evadeze și a fost împușcat tocmai pe cînd escalada zidul.

Alt grup de răsculați format din macedoromâni (în mare parte) a fost acela din zona Băltăgești, județul Constanța, condus de Hristu și Ghiuvcana, care au căzut în luptă cu urmăritorii, pe valea dintre satul Băltăgești și apele Dunării. Printre cei arestați ca susținători și tăinuitori ai acestui grup au fost maiorul Virgil Teodorescu și învățătorul Ion Filip, din comuna Dunărea, județul Constanța. Ambii au fost condamnați la cîte 15 ani de închisoare și încarcerați la Aiud și apoi duși în mina de la Baia Sprie, unde s-au îmbolnăvit de silicoză și au fost readuși la închisoarea de la Aiud. Aici l-am întîlnit numai pe Virgil Teodorescu, care mi-a spus că Filip a fost ridicat din celulă într-o noapte și de atunci a dispărut. Ceilalți luptători și susținătorii lor au fost condamnați în mai multe loturi și întemnițați în închisorile din țară. Voi mai vorbi despre ei, în capitolele Aiud și Gherla. Pe învățătorul Filip, dispărut în mod misterios, nu l-am mai întîlnit. Toți erau convinși că el nu mai trăiește. Îl cunoșteam bine, soția lui era tot învățătoare, aveau doi copii, și în 1964, cînd a văzut că toți deținuții politici s-au eliberat, iar Ionel al ei, pe care l-a așteptat 15 ani, nu s-a mai întors, și-a pus capăt zilelor. Asupra cazului Filip voi reveni.

La Cobadin, grupul lui Gogu Puiu și al cîtorva ortaci de-ai lui a fost surprins în momentul cînd oamenii au venit acasă să se aprovizioneze. Casa a fost înconjurată de securiști, iar el somat să se predea. A refuzat de fiecare dată și, la orice încercare a urmăritorilor de a pătrunde în casă, a ripostat cu focuri de armă și grenade. Rămas fără muniții și fără altă scăpare, a făcut să explodeze sub el ultima grenadă de mînă, murind pe loc. Atunci a fost arestată soția lui, care era gravidă. În închisoare a născut un băiat, pe care l-a botezat cu nu-

mele tatălui său, Gogu, în amintirea soțului ei. Mai tîrziu, l-am întîlnit la Aiud pe Aristide Puiu, profesor de istorie, frate cu Gogu, care mi-a spus că nu mai știe nimic de cumnata și de nepotul său. El, ca și noi ceilalți, nu avea dreptul nici la scrisori, nici la pachet de acasă.

În munții Bucovinei a acționat Mișcarea Națională de Rezistență cunoscută sub numele de Sumanele Negre, compusă din mai multe grupuri și conduse de: maiorul Olteanu, inginerul silvic Străchescu Costel, frații Chelsoi din Dorna-Cândreni și bătrînul Moș Crăciun.

Apoi, grupul de la Rarău și Giumălău, condus de Blănaru și Moș Toader Piticaru.

In Munții Apuseni a fost grupul celor de la Sălciua, comună din care au fost arestați peste 80 de țărani, pe care i-am întîlnit la închisoarea de la Aiud și Gherla. Cu ei a fost arestat și doctorul Octavian Mureșan, medicul unei circumscripții sanitare din Munții Apuseni.

În Maramureș și Satu Mare au fost grupurile de rezistență de la Sîrbi, cu Gheorghiță Dunca și preotul Dunca, iar la Satu Mare, grupul de la Ardud, cu Alexandru Săpunaru și încă un grup din zona Satul Nou de Sus, cu Vasile Măgureanu.

Acestea sînt doar grupurile pe care le-am întîlnit eu în patru închisori, desigur că ele au fost cu mult mai numeroase, dar în presă nu „se sufla" nimic și reprimarea tuturor acelora care îndrăzneau să vorbească despre existența răscoalelor a făcut ca multe din grupări și acțiunile lor să nu fie cunoscute.

La cele de mai sus, trebuie să amintesc și de puternicul grup din zona Năsăud-Slătinița-Bistrița-Rodna, condus de Grigore Bașotă din Runcul Salvei, un fel de „Horia" al Năsăudului.

Mai era un grup în județul Trei Scaune, condus de Mălin Boșca, ce a fost pentru o scurtă perioadă directorul ziarului „Curentul Nou" de după 23 august (fostul ziar „Curentul" al lui Pamfil Șeicaru pînă la acea dată). Asupra lor voi reveni cu amănunte.

La 11 iunie 1948 s-a făcut naționalizarea băncilor, mijloacelor de transport și a tuturor întreprinderilor și instituțiilor particulare, confesionale etc.

Pe plan cultural, se generaliza sistemul propagandei „ciocan" și al îndoctrinării forțate, la toate categoriile

și la toate nivelele, începînd cu copiii de grădiniță și școală primară și pînă la ultimul cetățean care, sub o formă sau alta, venea în contact cu binefacerile culturii și științei „celei mai avansate". Pseudoștiința și pseudocultura erau la ele acasă. Au fost scoase din învățămînt toate limbile străine, în schimb s-au introdus marxismul și limba rusă. Pentru adulți, s-au făcut cercuri de predare a limbii ruse. În știință, adevăruri de mult intrate în patrimoniul culturii naționale sau universale sub forma lor adevărată erau prezentate acum ca fiind descoperite mai întîi de oamenii de știință sovietici și oferite apoi cu generozitate spre a servi tuturor celorlalte popoare.

Legea conservării materiei, despre care știm cu toții că a fost enunțată de Lavoisier, ar fi fost, chipurile, descoperită cu mult înainte, de către Lomonosov.

Mendel și elevii săi au fost scoși din rîndul naturaliștilor, iar teoria lui asupra eredității a fost aruncată la coș.

În materie de genetica plantelor, Miciurin, Lisenko și alții „descoperiseră" legi care vor „revoluționa" știința universală, iar în ce privește agricultura, știința avansată sovietică va duce la obținerea unor recolte care aveau să îndestuleze lumea întreagă cu cereale și bunuri alimentare. Acum, după aproape 40 de ani de la lansarea acestor teorii, U.R.S.S. — după cum știți cu toții — cumpăra cereale cu milioanele de tone din S.U.A., Canada, Argentina, Australia și chiar din Thailanda. Ca și Uniunea Sovietică, toate țările satelite cu agricultura tot așa de „avansată" duc o lipsă cronică de bunuri alimentare. Zootehnia, de asemenea, e „la pămînt". În istorie și, mai ales, în istoria patriei s-au făcut tot felul de răstălmăciri și teorii false. Intruși și impostori în materie, cum a fost Mihai Roller și alți oportuniști, l-au prezentat pe Mihai Viteazul, primul domn al unirii, ca pe un aventurier, un fel de conchistador. Scriitori, cum au fost : Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Gala Galaction, Zaharia Stancu, Geo Bogza, Mihai Beniuc și alții s-au transformat în condierii noii orînduiri și s-au bucurat de onoruri și bani.

O altă silnicie era că după orele de lucru trebuia să participi la fel de fel de ședințe care se prelungeau pînă tîrziu în noapte. De fiecare dată, împreună cu alții, ne

țineam mai retrași, de obicei, în fundul sălii, unde treceai neobservat. După ce se făcea apelul, se încuiau ușile, și începeau discuțiile. Dar și acolo, în fundul sălii, nu erai lăsat în pace, căci pînă la urmă erai invitat să te înscrii la cuvînt. În zadar încercai să ocolești pericolul, afirmînd că ești de acord cu cele ce s-au spus. Odată, la o ședință, a venit și un militar rus, îmbrăcat în uniformă sovietică, vorbind românește într-o „moldovenească" aproximativă. S-a prezentat spunînd că este profesor de istorie și era asistat de o profesoară de istorie din Constanța, pe nume Ștefănescu. De altfel, doamna Ștefănescu, împreună cu soțul ei, recent director la Liceul Mircea cel Bătrîn din Constanța, erau veniți de curînd din Cetatea Albă, din Basarabia, fiind bine cotați pe drumul noii orînduiri.

Tot timpul au debitat în fața noastră o serie de evenimente istorice cu totul improvizate și fără bază istorică. În concluzie, și unul, și altul au vrut să demonstreze că rușii au luat Basarabia de la Imperiul Otoman, care, fiind învins în războiul din 1806—1812, a cedat această provincie rușilor ca despăgubire de război și că în Basarabia majoritatea populației o constituie elementul rus și ucrainean. Ca de obicei, eu eram în fundul sălii, căci doream să evit orice discuție. Nu m-au lăsat. Au tot insistat să iau și eu cuvîntul. Și l-am luat. Din capul locului, le-am spus că eu știu altfel lucrurile, nu numai din citit, ci pentru că am străbătut Basarabia de la un capăt la altul și că de-a lungul Nistrului am văzut numai cetăți apărate de Ștefan cel Mare și alți voievozi români : Chilia, Cetatea Albă, Tighina, Orhei, Soroca, Hotin și nici una de-a cnezilor sau țarilor ruși. Basarabia a fost pămînt al Moldovei dintotdeauna și voievozii noștri s-au luptat veacuri de-a rîndul cu turcii, tătarii și polonezi pentru păstrarea lui. Iar peste Nistru, în fața Sorocăi, la Țichinovka, se putea vedea și în anii 1938—39 palatul în ruine al lui Duca Vodă, fost și hatman al Ucrainei. Cît despre populație, în „Istoria Basarabiei" de profesorul Ion Nistor și „Istoria Basarabiei" de Ștefan Ciobanu stă scris că la recensămîntul din 1910 făcut sub Imperiul țarist — în timpul lui Nicolae al II-lea, nu de noi — dintr-o populație de 2,8 milioane, moldovenii erau un număr de 2.240.000, iar restul ruteni, ruși, evrei, bulgari, găgăuzi, iar în sud, germani și francezi, coloni-

zați după 1812 de țarii Rusiei (citatele sînt din memorie). Cînd am sfîrșit, era o liniște adîncă, nu s-a comentat nimic. Mă așteptam la măsuri de pedepsire împotriva mea și aceasta era și opinia celor cu care am stat de vorbă în zilele care au urmat. Ba unii, speriați de atitudinea mea, spuneau că în mod sigur voi fi arestat. La cîteva zile am fost convocat la sediul Corpului Didactic, ce se afla peste drum de localul Liceului Mircea cel Bătrîn. Am fost condus la etajul III, într-o încăpere ce părea a fi mai mult o cameră de locuit decît un birou. La o masă stăteau două persoane care semănau una cu alta, de ziceai că sunt frați gemeni. Aceeași statură, aceeași tunsoare, aceiași ochelari cu lentile umbrite. Se părea că și vocea le este asemănătoare. După ce m-au invitat să iau loc, unul din ei m-a luat în primire.

— „Ne pui pe drumuri, domnule Antohe, de ce nu-ți vezi de treabă ?" N-am răspuns nimic, deoarece nu știam cum să încep, deși aveam atîtea de spus, dar a intervenit tot el și m-a scos din încurcătură : „Povestește-ne, cum a fost ?". Mi-am recăpătat calmul și le-am spus mult mai multe decît am spus în ședință.

Înainte de a face milităria, cînd nu aveam decît 19 ani, am fost învățător la Seimeni, pe malul Limanului Nistrului, sat de ucraineni, unde am stat un an. În vavanțe și mai ales în vacanța mare, am parcurs Basarabia pe malul Nistrului, de la Bugaz și pînă sus, la hotarul cu Polonia. Știu și acum numele satelor pe unde am trecut și numele învățătorilor, preoților și ai unor ofițeri de la pichetele de grăniceri pe care le comandau. În anul școlar următor, — 1931/32 —, pînă în luna noiembrie, cînd am plecat la militărie, am funcționat în comuna Roșu, la 6 km nord de orașul Canul, timp în care am parcurs satele Basarabiei de la Reni și pînă sus, la Noua Suliță. La Roșu sau Roșcani, cum i se zicea în trecut, la 10—11 iunie 1574, Ioan Vodă cel Cumplit (despre care B. P. Hașdeu a scris cea mai interesantă monografie), prin trădarea lui Ieremia Golia, a fost învins de turci. Aceștia l-au ademenit că nu-i vor face nimic dacă se predă. Îndată ce l-au văzut în miinile lor, l-au legat de patru cămile care l-au rupt în patru bucăți.

Cît am stat în Basarabia, nu am cunoscut numai așezările de pe malul Nistrului și Prutului, ci și pe acelea

din interiorul ei, codrii cu mănăstirile și vestigiile istorice. De cîteva ori, aceste excursii le-am făcut împreună cu doi prieteni basarabeni, studenți la Facultatea de Istorie din Iași. Astfel am văzut satele de răzeși, cetățile păzite de voievozii Moldovei, mănăstirile și orașele și toate localitățile istorice unde a luptat oastea moldovenească împotriva tătarilor, turcilor, polonilor și ungurilor (la Chilia) etc. Și, ca să se verifice că cele expuse de mine reprezintă adevărul istoric și nu afirmații naționaliste fără acoperire, accept să le expun în fața unei comisii de istorici cunoscători ai Basarabiei, am încheiat eu.

Expunerea mea a ținut în jur de o oră. S-a uitat la ceas și acela care mi-a vorbit prima dată mi-a spus: „Am vrea să pui pe hîrtie cele ce ne-ai spus nouă, te așteptăm diseară la ora 8. Am plecat și m-am așternut la scris, încheind cu originea, limba, tradițiile și obiceiurile românilor basarabeni, comune cu ale tuturor românilor. La ora fixată, m-am dus iarăși la Sindicatul Corpului Didactic din Constanța. A luat cele șase coli scrise de mine, le-a împăturit și, uitîndu-se lung la mine, mi-a spus: „Caută să fii mai prudent, ca să nu ne mai aduci iarăși pe aici: o să vedem ce-o să se întîmple și acum". A mai adăugat: „Cînd oi veni la Constanța și cu alte treburi, am să-ți aduc răspunsul".

Au trecut de atunci mai bine de 30 de ani și răspunsul nu l-am mai primit.

Azi aș adăuga că o istorie amănunțită a Basarabiei ar fi cu atît mai necesară, cu cît această provincie luată de ruși este supusă unei masive depopulări de români, și nu este vorba numai de Basarabia, ci și de scumpa noastră Bucovină.

În altă împrejurare, la un miting de 7 noiembrie (atunci se sărbătorea cu mult fast), un activist sindical a venit în fața rîndului nostru, spunînd: „Luați steagurile și purtați-le pe tot parcursul defilării!" După ce am ezitat cîteva secunde, m-am repezit la tricolorul românesc și l-am strîns zdravăn. Gestul n-a trecut neobservat și respectivul s-a întors la mine cu un steag roșu, spunînd: „Dumneata, ai să duci steagul acesta". Și cu o mînă mi l-a întins, iar cu cealaltă a încercat să mi-l ia pe celălalt. Cum eu îl țineam strîns, iar lemnul era cam subțire, coada s-a rupt, nu fără oarecare busculadă.

Au intervenit cei din jurul nostru și ne-au despărțit, printre ei Mitică Girip și Ilie Stănescu, învățători și prieteni de-ai mei. Activistul a plecat înfuriat, amenințînd mereu. Peste cîteva minute, a venit Alexandru Vasile, din comitetul sindical al Corpului Didactic din Constanța, care a luat steagurile amîndouă și le-a dus la un rînd din fruntea coloanei.

Peste cîteva zile am fost anchetat de o comisie de la Consiliul sindical județean, în speță, ceferiști. Insistau mereu să afle pentru ce am refuzat să duc steagul roșu. „N-am refuzat să-l duc, m-am apărat eu. Ni s-au adus întîi steagurile tricolore, din care am luat unul imediat, fără să mă las rugat. Cu tricolorul am fost pe front și-l voi duce ori de cîte ori va fi cazul. Dacă îmi aducea steagul roșu întîi, îl luam pe acela ; dar tovarășul m-a obligat să-l duc ca pe o pedeapsă, și nu ca pe un semn de cinste și demnitate".

Consecința : să fiu prelucrat în ședință și exclus de la adunările sindicale, pînă voi primi „verdictul definitiv". Nu mi-a părut rău, mă așteptam la așa ceva. Pînă atunci reușisem să împac și capra și varza. Se zicea că regulamentul (pe care nu l-am văzut niciodată) prevedea că după trei absențe consecutive ești exclus din învățămînt ; eu lipseam de două ori și veneam la a treia și așa mă strecuram printre evenimente. Acum mă așteptam la represalii mai mari. După un timp, am auzit că tactica s-a schimbat și toți acei care vor cădea în această culpă, vor fi arestați și judecați ca dușmani ai poporului. Și în adevăr, nu mult după aceste întîmplări, au început să mă invite la securitate, din ce în ce mai des. De fiecare dată, eram întrebat cu ce unitate am luptat pe frontul de Răsărit, în ce localitate, cu ce comandanți, cu ce subalterni și chiar despre ordonanțe. De fiecare dată, mă amenințau că o să fiu arestat, fiindcă eu și unitatea din care am făcut parte am împușcat partizani sovietici. Declarațiile pe care le dădeam amănunțit și documentat erau împotriva oricărei acuzații, încît nu-mi găseau nici un punct slab de care să se agațe și să mă implice în vreun proces pentru crime de război.

Odată am fost anchetat de un individ îmbrăcat în uniformă de căpitan sovietic, care m-a ținut pînă la miezul nopții. Știa românește și îmi punea întrebări dintr-un carnet scris cu cerneală roșie, la care trebuia să

răspund amănunțit. Mirosea puternic a colonie, vodcă și mahorcă și cred că a băut zece cafele în timp ce eu scriam. La plecare, eram amenințat, destul de des, că pînă la urmă tot n-am să scap, fiindcă o seamă de ofițeri cu care am fost pe front au declarat că și eu m-am făcut vinovat de crime de război. Cînd am cerut să fiu confruntat cu ei, a refuzat, spunînd : „Va veni și ziua aceea". Cînd eram chemat la securitate, anunțam și pe directorul școlii, Novac Dumitru, originar din comuna Mârleanu, județul Constanța, ca să ia măsuri de suplinire. Îl cam incomoda această situație, dar n-avea ce face, era omul de încredere al regimului. În dosarul întocmit pentru judecarea mea, am văzut și o declarație mincinoasă dată de soția sa, Florica Novac, împotriva mea, după cum am văzut și o declarație făcută de Ana Sălceanu, directoarea Școlii nr. 7 din Constanța, ca și pe aceea dată de Liliana Barbu, profesoară de istorie, soția maiorului Barbu, cu care am fost pe frontul de Vest. Toate, date precum li s-a cerut. Anchetatorii se schimbau și se părea că șeful lor se numea Botea (el era și cel mai crunt). La plecare, te obliga să semnezi o declarație că n-ai să spui nimănui unde ai fost și ce discuție ai avut. Pe atunci, eram novice și nu știam că arma lor principală este tăcerea victimelor și că această tăcere însemna, de fapt, colaborarea cu călăii. Ca și cum o femeie siluită trebuie să păstreze taina și să se ducă ori de cîte ori i se fixează ședința, fără să sufle un cuvînt. Dar dacă ar striga în gura mare și una, și alta, ce șansă ar mai avea agresorul? După ce am fost arestat, pe Botea nu l-am mai văzut. Am auzit despre el că a fost arestat pentru că pretindea sume mari de bani de la aceia pe care îi ancheta, pentru ca dosarul să-l încadreze la pedepse cît mai mici. Numele celorlalți anchetatori nu l-am știut, dar mi-a rămas întipărită figura lor, deși veneau în fiecare zi îmbrăcați altfel decît în ziua precedentă. Odată, la Obor, l-am văzut pe unul dintre ei îmbrăcat în straie de cioban cu trei-patru oi în jurul lui, pe care zicea că vrea să le vîndă. Atunci mi-am explicat de ce în cuierul din biroul de anchete se puteau vedea căciuli și pălării, șepci și băști de tot felul, precum și mantale diferite, fulgarine și chiar sumane.

Pe unii i-am întîlnit așteptînd pe la colțuri de stradă sau prin librării, prefăcîndu-se că răsfoiesc cîte o carte. De fiecare dată, m-am prefăcut că nu-i cunosc și rău am procedat. Trebuia să-i demasc, fiindcă, o dată demascați, nici securitatea nu-i mai ține și se fac oameni de treabă. Cînd sînt scoși la lumină își pierd orice putere.

După fiecare convocare la securitate îmi dădeam seama că ziua arestării mele se apropie, dar nu găseam o soluție de ieșire din această capcană. Nopți întregi nu dormeam și nu mă puteam gîndi decît la aceasta. Aveam un prieten subdirector general in Ministerul Învățămîntului și l-am rugat să mă detașeze pe undeva prin Ardeal, ca să-mi piardă urma. În Ardeal, și, mai ales, în Maramureș erau multe posturi vacante în învățămînt. Așa au procedat alți cunoscuți de ai mei, care, deși făcuseră politică mai mult sau mai puțin legionară, au plecat și au scăpat de arestare. Subdirectorul general R.P. m-a amînat mereu și scadența arestării mele a venit la sfîrșitul lunii mai 1951...

ARESTAREA

Securitatea Constanța — Securitatea București — Închisoarea Constanța

În noaptea de 30 spre 31 mai 1951 m-am întors de la București în jurul orei 24, deoarece trenul întîrziase cîteva ore. Așa se întîmpla de fiecare dată cînd trebuia să treacă un tren rusesc. Circulația trenurilor românești era întreruptă cîteva ore. Cei din Constanța erau obișnuiți cu asemenea lucruri, căci la Constanța era Comandamentul Armatei a III-a sovietice, comandată de mareșalul Tolbuhin, care avea sub comanda lui și armata de ocupație din Bulgaria. De cîte ori se deplasa un potentat sovietic, circulația era întreruptă pentru trenurile noastre, pentru a lăsa drum liber suitei de automotoare tip „Malaxa", construite special pentru „biruitori". Pentru asigurarea securității personale, automotorul șefului cel mare era precedat de un alt automotor, iar ariergarda era al treilea automotor ; toate luxoase, prevăzute cu tot confortul. Cît timp avea să dureze suspendarea circulației pentru trenurile românești, nimeni nu știa. Ea era reluată numai atunci cînd ordona Comandamentul sovietic.

Pe peronul gării erau patrule rusești și românești, care obligau cetățenii să stea în sălile de așteptare și să nu circule pe peron. Totuși, din stradă am văzut cînd venea convoiul de „mărimi", cum opreau mașinile, cum o serie de ofițeri se grăbeau să deschidă portierele șefilor și se frîngeau în reverențe pînă la pămînt. Toți voioși, toți masivi pînă la obezitate, toți cu pieptul plin de decorații așezate pe mai multe rînduri...

Despre mareșalul Kulikov, comandantul trupelor Pactului de la Varșovia, se spunea că e un uriaș care îi întrece pe toți și se deplasează cu o mașină specială făcută pe măsura lui.

În cel mai fericit caz, la o oră după plecarea convoiului amintit, erau trase la peron și trenurile noastre. Ajungeai tîrziu la București și nu puteai să mai rezolvi nimic ; trebuia să mai întîrzii o zi. La toate aceste necazuri, se mai adăuga și faptul că, uneori, trenul era oprit pe parcurs și trebuia să rabzi de foame și de sete, fiindcă în trenurile noastre vagonul restaurant nu mai exista.

Deci, întorcîndu-mă din București, scurt timp, după ce am ajuns acasă, pe cînd mă aflam în baie, am auzit larmă afară și bubuituri la ușa din față. Nu-mi dădeam seama ce poate fi. Bănuiam că la vecinii noștri s-a întîmplat ceva deosebit. Am început să mă îmbrac în grabă, cînd în fereastra de la baie apare un cap zburlit, care, amenințător și răstit, mă întreabă : „De ce nu deschizi ușa, măi banditule, vrei să fugi pe geam ?“ „Nu vezi că sînt în baie ?“ i-am răspuns revoltat. Mi s-a părut că este unul dintre cei care m-au anchetat la Securitate, mi-am dat seama de gravitatea situației, am luat halatul și am ieșit în holul năpădit de cîțiva indivizi, care mai de care mai suspect. Unul din ei m-a somat : „Te îmbraci imediat și mergi cu noi !“. Am cerut să-mi arate un document pe baza căruia aveau dreptul să mă aresteze, că, dacă nu au acest document, eu refuz să mă las arestat și am să încep să strig de o să scol toata strada. Atunci, tot acela care mi-a ordonat să mă îmbrac, a devenit mai mieros și, pe un ton domol, mi s-a adresat : „Domnule Antohe, eu vă cunosc de mult și știu că sînteți un om serios : noi n-am venit să vă arestăm, ci numai să ne ajutați într-o problemă pe care dumneavoastră o cunoașteți destul de bine. De aceea, vă rog să mergeți cu noi... Nu lipsiți mai mult de o oră ; dați o declarație și pe cuvîntul meu de onoare că eu vă aduc înapoi cu mașina“. Știam că minte, dar, ca să nu provoc panică celor de acasă și vecinilor, am început să mă îmbrac. Era la sfîrșitul lunii mai și căldurile în anul acela începuseră mai devreme ca în alți ani. M-am îmbrăcat sumar, ca vara : cu pantalonii și bluza subțire pe care o aveam la îndemînă. Eram mereu zorit și nu-mi găseam ciorapii ,așa că am încălțat pantofii fără ciorapi. Știam că o să găsesc ciorapi în pachetul pe care îl aveam pregătit pentru orice eventualitate (așa aveau toți oamenii care erau adulmecați

de securitate). Apoi, am dat să intru în cameră ca să iau pachetul cu schimburile necesare. Doi din ei mi-au barat trecerea, spunînd de mai multe ori că nu este nevoie, fiindcă peste o oră voi fi înapoi. In același timp, m-au apucat strîns, unul de un braț, altul de celălalt, și au început să mă împingă către ușa de la ieșire. Cînd am trecut în dreptul cuierului din hol, am vrut să iau obișnuitul trench de vreme rea, dar nu mi-au dat voie și, mai mult pe sus, strîns puternic de un braț și de altul, m-au scos în stradă, unde erau trei dubițe. M-au împins cu forța în cea din mijloc și, după ce șeful a strigat „gata !", mașinile au pornit în viteză. După cîteva minute de mers s-au oprit. Am auzit niște zăvoare trase și o poartă deschizîndu-se. Odată intrați în curte, am fost smuls din dubă și pe întuneric obligat să cobor niște trepte de care m-am împiedicat de mai multe ori și de fiecare dată eram împins mai tare, înjurat și înghiontit. Jos, m-au lăsat într-un colț și au apărut doi indivizi cu lanterne puternice îndreptate spre mine, de nu puteam să văd fața nici unuia : „Ce, mă, nu voiai să vii ? făceai pe nebunul ? de acum ești în mîna noastră și de aici nu mai scapi ! Încarcerați-l !" De acasă, în aceeași noapte, mi-au încărcat o parte din bibliotecă (după cum aveam să aflu mai tîrziu).

Am fost dus în fața unei cămăruțe de la subsol, în care era o masă ce aproape baricada intrarea. De o parte și de alta aveam cîte un gardian ce executa toate ordinele celui de la masă, care scria de zor. „Percheziționați-l" ! Unul mi-a luat pantalonii, celălalt cămașa și au început să dicteze : „un ceas, un stilou, o verighetă, un buletin de identitate, 405 lei, două șireturi". Biletele de tren le-au întors pe o parte și pe alta. „Ce-i cu biletele astea de tren la tine ?" I-am explicat că abia venisem de la București. Rîzînd, a adăugat : „Lasă, că acum te plimbăm noi la București de o să-ți placă !". După ce m-am îmbrăcat și cu pantofii șlepăind, că nu mai aveam șireturi, m-au dus în același colț unde am stat înainte de percheziție, cu fața la perete. După aproximativ o oră a venit unul care a ordonat gardianului de serviciu : „Du-l la *safeu*!" După ce am urcat scările și am fost condus pe niște coridoare lungi, afară începuse să mijească de ziuă. La capătul unui coridor am început să cobor din nou. De data aceasta, scara era mai largă și mai ușor de coborît.

La capătul ei se deschidea o sală aproape rotundă, luminată puternic. De altfel, am aflat mai tîrziu că-i zice „rotonda". În stînga rotondei se deschidea un coridor de aproximativ 1,20 m lățime și 5—6 m lungime. De o parte și de alta a coridorului, se găseau fostele safe-uri în care se păstra tezaurul, — căci era clădirea Băncii Românești din Constanța —, acum transformate în carcere. Înalte de aproximativ 1,8 m, late de 80 cm și în adîncime cam de 1,50 m, aveau pe una din laturi o bucată de scîndură cam de 50 cm, care servea drept pat. În partea de sus a ușii, la înălțimea nasului, o deschizătură rotundă cu diametrul de 10 cm asigura lumina și aerisirea. Altceva nimic. Cînd ușa se închidea, era împins cu zgomot sinistru zăvorul greu de la fostele case de bani ale Băncii Românești din Constanța, care era cea mai puternică sucursală a Băncii Românești din București. Aici fusese director Ilie Mecu, ce a trecut ulterior într-un post important în capitală, și Alexandru Cretzianu, care apoi a ajuns ministru plenipotențiar la Ankara.

În total, de o parte și de alta a coridorului, erau 12 celule. Eu am ocupat-o pe cea de a doua, pe dreapta coridorului. De cealaltă parte, aveam în față celula 11. Auzeam de fiecare dată cînd se descuiau și se încuiau celulele vecine. Eram obosit, capul îmi vîjîia, ochii mă usturau și, amețit, m-am așezat pe scîndura care servea drept loc de odihnă, și ziua, și noaptea. Peste cîtva timp mi-a adus într-o gamelă cam 200 ml de zeamă neagră cu miros de orz ars, așa-zisa cafea din penitenciare. Altceva nu mi-a adus, spunînd că pentru ziua aceea nu sînt pus în porție. Dacă o să am noroc și la ora 12 o să fie mămăligă sau turtoi, voi căpăta și eu. Pîinea nu se dă așa cu una cu două, și nu va avea de unde să-mi aducă. L-am auzit cum a trecut să împartă cafeaua la celelalte celule. Peste o oră a deschis iarăși și mi s-a adresat : „Treci la viceu" ! Și a plecat mai departe. Nu știam ce să fac, dar gardianul a venit înapoi și mi-a spus apăsat : „Măi, tu, care ai venit azi-dimineață, nu te duci la viceu ? Ia și gamela și, după ce o speli, o dai în primire". Am străbătut rotonda și am luat-o la dreapta. După ce am spălat gamela am luat apă în ea și l-am rugat să mi-o lase în celulă. „Nu-i voie ; bea acuma cît îți trebuie și după masa de prînz ai să fii scos din nou la «program» și o să bei iar". Mi-a smuls gamela din mînă,

vărsînd apa în jgheab. Pe la orele 13, am primit o fiertură de zarzavaturi, căreia i-am sorbit numai zeama. Nu-mi era foame, dar aveam o sete grozavă. „Aici trebuie să te supui regulamentului și să nu mai faci mofturi". N-am mîncat nici seara. Nu-mi era foame, dar tot eram bîntuit de sete. A doua zi s-a întîmplat același lucru. Gardianul de serviciu, cînd a văzut că nu mănînc, mi-a spus, rîzînd : „Toți o faceți pe vitejii în primele zile și apoi ați fi în stare să mîncați și pietre, dar nici pe alea n-o să le aveți". Eram mereu amețit și într-o permanentă stare de somnolență. Dormeam iepurește și tresăream din somn chinuit de coșmaruri. Făceam eforturi mari să nu mă las stăpînit de ele. Amintiri triste și grele din război mă îndemnau să nu mă dau bătut. Dar eram epuizat și nu puteam să-mi adun gîndurile. Cînd și cînd, repetam rugăciunile pe care le făcusem și atunci cînd eram pe front. Presimțeam că mari primejdii mă pîndesc. A treia zi, cu ochelari negri și opaci, am fost dus la anchetă, unde am fost ținut 4—5 ore. În fața anchetatorului ți se scot ochelarii. Am văzut un individ scund și slab, cu părul zburlit și cu ochii crucis, încît nu puteai ști cînd se uită la tine sau în altă parte. Fuma nervos. Trîmba de fum ce ieșea din gura larg deschisă lăsa să i se vadă o dantură înnegrită și presărată de lipsuri. Hainele îi erau largi și epoleții prea grei pentru umerii lui înguști. După ce m-a măsurat de sus pînă jos, s-a adresat mînios gardianului : „De ce ai întîrziat atîta ? am să-ți dau trei zile de arest". Cînd a vorbit, mirosul de băutură a ajuns pînă la mine. A început să mă săgeteze cu ochii de răpitoare și mi s-a adresat răstit : „Ia loc pe scaun și să-mi faci o autobiografie amănunțită, în care să-mi spui și țîța pe care ai supt-o cînd ai fost mic". Am început să scriu. Primele coli le-a răsfoit, le-a întors pe o parte și pe alta, apoi le-a rupt, îmbufnat : „Ce, mă ? crezi că-ți bați joc de mine ? asta-i autobiografie ? ți-am spus să scrii și țîța pe care ai supt-o de la mă-ta, de ce ți-am dat zece coli ? să spui tot, tot !! Cu mine nu-ți merge ! Întorc foaia imediat !"... Scriam din nou și expuneam totul mai pe larg. Totuși, unele părți îl nemulțumeau și-mi rupea foaia care nu-i convenea. Și așa, cu amenințări, cu înjurături, cu înlocuirea paginilor rupte au trecut aproximativ 5 ore și am scris 6—7 pagini. La plecare, simulînd că citește ce am scris, îmi spuse : „Caută și mănîncă

și n-o mai face pe nebunul! Pînă la urmă, o să mă rogi să-ți dau și atunci n-o să vreau eu!". În săptămînile și lunile care au urmat am fost anchetat numai de el. Au fost și perioade cînd am fost supus unor anchete „non stop", adică eram anchetat fără întrerupere, de patru-cinci inși. Rolul principal însă îl avea tot el — Crișan — nume pe care aveam să-l aflu mai tîrziu. El hotăra strategia anchetei. Ceilalți, niște vlăjgani bine hrăniți, cu mutre de călăi, intrau în acțiune atunci cînd le făcea semn Crișan. În zilele de anchetă „non stop" am aflat că pe unul îl chema Coja, pe unul Sarchiz, iar pe altul Popescu. Mai era unul cu figură mongoloidă, căruia îi zicea „Turcul" și unul de un blond spălăcit, care vorbea prost românește, căruia toată lumea îi spunea „Lipoveanul". Toți odioși, unul mai crunt decît altul...

Timp de aproape două săptămîni am tot scris la autobiografii și biografia părinților, fraților, surorilor, rudelor din țară și din străinătate etc. Îl interesa ce politică au făcut, unde domiciliază, ce avere au și altele. Cînd nu le convenea, îmi rupeau foaia și mă puneau să scriu din nou. Uneori, ca să mă intimideze, îmi arunca pe masă cîteva coli scrise de mine, afirmînd că am scris numai minciuni, că eu le îngreunez munca și că o să schimbe macazul. Voiam să iau foile scrise și să-i cer să-mi arate unde am scris minciuni. Mi le smulgea din mînă și începea să mă înjure și să mă avertizeze că aceste declarații îi aparțin lui, ca să știe și ei cine sînt eu. După ce băga dosarul în geanta burdușită, îmi mai adresa cîteva înjurături și mă lăsa, chemînd un gardian să mă supravegheze, iar el pleca amenințînd.

De fiecare dată, anchetatorii aveau pe biroul lor un revolver, iar alături de el două-trei încărcătoare. De asemeni, gardienii în paza cărora erai lăsat purtau pistoale. Cînd revenea anchetatorul, mă punea iar la scris. Din timp în timp, ușa se deschidea și mai apăreau unul sau doi, pe care nu-i mai văzusem, și se adresau anchetatorului: „Ăsta e?" apoi se întorcea către mine: „De ce nu vrei să declari, mă, adevărul? te joci cu focul? să vezi, tu, că ai să te arzi!" Odată unul a încercat, într-o doară: „De ce nu vrei să spui, mă, cîți cocoșei ți-a dat macedoneanul?" La replica mea „Care macedonean?", a adăugat: „O faci pe nebunul, te faci că nu știi!" Și, îndreptîndu-se către Crișan: „Auzi, mă, ăsta nu știe ni-

mic. Asta nu-i cu macedoneanul, dar e mai rău decît el". Două-trei zile, după ce am terminat autobiografia și biografiile cerute, am fost anchetat la etajul II, în niște birouri confortabile, de alți doi anchetatori, veniți de la București (așa mi-a spus Crișan). Au început să mă întrebe dacă vreau țigări, dacă am săpun, dacă m-a văzut doctorul și altele. N-am primit nimic din ce mi-au oferit. Le-am propus ca, în locul acestor înlesniri, să trimită pe cineva acasă ca să-mi aducă rufe pentru schimb și niște haine mai groase, fiindcă la subsol era destul de rece și noaptea tremuram de-a binelea. Unul din ei mi-a luat adresa și o listă cu ceea ce doream să-mi aducă de acasă și m-a antenționat că mîine am să fiu anchetat din nou și să mă decid să declar totul, căci, dacă va fi mulțumit, are putere să-mi dea drumul acasă fără să-mi facă dosar, a adăugat el ispititor.

— „Am dat ordin să ți se dea și supliment și să nu mai refuzi mîncarea, fiindcă ai slăbit". Nu mi-a adus nici schimburile cerute, nici mîncarea pe care nu o cerusem. Cei doi din București, ale căror grade n-am putut să le știu, deoarece erau îmbrăcați civil, erau puși la punct cu ținuta, parcă erau scoși din cutie, iar în birou mirosea a parfum de frizerie. În alte privințe, nu s-au deosebit cu nimic de anchetatorii din Constanța. Același vocabular, aceleași amenințări, înjurături și, întocmai ca aceștia, cînd ieșeai pe ușă, îți administrau și cîteva picioare în fund. Eram luat la anchetă și dimineața, și după-amiaza. Am fost întrebat și pus să dau declarații în legătură cu o serie de cunoscuți, dar, pe lîngă aceștia, mă întrebau și despre alte nume pe care nu le cunoșteam. De fiecare dată cînd spuneam că nu cunosc pe cineva, se înfuriau ca la comandă și începeau cu înjurăturile și amenințările.

— „Cum spui, mă, că nu-l cunoști, cînd el a dat declarație că te-ai întîlnit cu el în strada General Manu 62 ?" Și în felul acesta îmi dădeam seama că toți aceia despre care mă întrebau erau arestați. Unii din ei îmi erau prieteni, și de aici tot necazul. Eu declaram lucrurile așa cum erau, adică nu puteam să-i acuz sub nici o formă. Ei aduceau diferite declarații date de aceștia împotriva lor și mă obligau să declar și eu același lucru. De fiecare dată refuzam din capul locului asemenea mîrșăvie. Tot așa am procedat atunci cînd mă obligau să

scriu pe fiecare pagină a declarațiilor : „Dată de bună-voie și nesilit de nimeni". La toate securitățile pe unde am trecut, am refuzat să dau asemenea semnături. Refuzul meu îi înfuria și-i exaspera. Se congestionau, strigau, amenințau, se plimbau agitați de la un capăt la altul al biroului de anchetă, scrîșneau din dinți. „De ce taci, mă ? de ce taci ? Uite declarația lui ! De ce taci ?" și-mi băga în ochi o hîrtie pe care o ținea strîns în mînă. Cînd termina, îi răspundeam calm și hotărît : „Ce-am avut de spus am scris în declarație, altceva nu știu". După cîteva zile m-au dat iarăși pe mîna lui Crișan și a echipei lui, adresîndu-mi amenințările de rigoare și spunînd că mă vor chema la București pentru confruntări. După aceasta a început greul. Toți anchetatorii din Constanța, în frunte cu Crișan, m-au luat într-o serie de anchete „non stop", care durau ziua și noaptea. Despre pachetul cu schimburi de acasă, nici vorbă. Din ordinul lui Crișan, am fost mutat de la carcera 2 din rotondă sau „safeu", cum îi spuneau ei, la celula de pedeapsă „Neagra", sperietoarea tuturor anchetaților. Cei mai slabi de înger, ca să nu ajungă la „Neagra", dădeau declarațiile cele mai incredibile, pe care le solicitau anchetatorii, fără să-și dea seama că aceste declarații atîrnau greu în dosarul acelora care trebuiau să fie condamnați. Asemenea cazuri am avut chiar în lotul meu. În timpul anchetelor, atît învățătorul Sebe Anghel, cît și Lazăr Ștefănescu, cu care am fost confruntat, au semnat unele declarații întocmite de securitate. Cînd am ajuns la Aiud și i-am întrebat de ce au făcut acest lucru s-au rugat să-i iert, fiindcă n-au mai putut suporta maltratările și pentru că anchetatorul le-a spus că și cu declarațiile lor și fără ele eu tot voi fi condamnat, iar ei își ușurează situația. O dată cu Lazăr Ștefănescu au intrat în pușcărie peste 200 de intelectuali : directori generali din învățămînt, inspectori școlari, profesori secundari și învățători din toate colțurile țării.

Între anii 1945—1947, Lazăr Ștefănescu a fost unul din subdirectorii generali ai Ministerului Învățămîntului. Era bine cunoscut de Petru Groza și făcea parte din Frontul plugarilor, fiind chiar în comitetul executiv al acestei organizații. Ca subdirector general al învățămîntului, avea legături cu învățătorii și profesorii de pe tot cuprinsul țării. Prin anii 1948—1949, împreună cu alți

cîţiva prieteni, a luat iniţiativa organizării Partidului Social Creştin din România, după modelul Partidului Democrat Creştin Italian. Se găsea încă la începutul organizării lui şi multe din organizaţiile judeţene existau numai pe hîrtie. Cînd a fost arestat i-au confiscat toate documentele pe care le avea în legătură cu organizarea noului partid şi a început arestarea tuturor acelora care figurau în schemele alcătuite de el.

La „Neagra“ am stat de multe ori, în total, 104 zile. Plasată în faţa closetului, unde erau „duşi la program“ toţi deţinuţii de la subsol (20 de celule), „Neagra“ avea într-unul din colţuri, largă cît un burlan, ţeava de scurgere a apelor reziduale provenite de la chiuvetele şi latrinele de la etajele superioare. Cu dimensiunile de 1,20/1,20 şi înaltă de aproximativ 3 m, avea în placa de beton de la podea o gaură cam de 40/40 cm acoperită cu un grătar de fier, care dădea în canalul principal de scurgere şi ţinea loc şi de W.C. pentru ocupantul ei. Zi şi noapte era un şurluit continuu care te împiedica să te odihneşti. La aceasta, se adăugau frigul, umezeala şi mirosul greu de closet. Din cauza aerului închis, a zgomotului şi oboselii, eram într-o permanentă stare de ameţeală. Uneori aveam senzaţia că şi respiraţia îmi miroase a latrină. Ajunsesem să doresc să fiu dus la anchetă, unde ştiam ce mă aşteaptă, numai ca să ies la aer. Uşa era prevăzută cu o vizetă de aproximativ 30/20 cm, care se deschidea numai cînd se aducea masa şi atunci pătrundea în celulă un fascicol de lumină, încît puteai să vezi tot interiorul. Pe unul din pereţii laterali era fixată o bucată de scîndură lată cam de 50 cm, care ţinea loc de pat. Masa o luam stînd în picioare, de o parte a vizetei, ca să dau voie luminii şi aerului să intre, renunţînd la poliţa cu care se prelungea vizeta în interior şi care putea fi folosită ca suport pentru gamelă. Căutam să prelungesc masa cît mai mult, pentru ca în felul acesta să beneficiez de aerul de pe coridor. Dar de fiecare dată eram zorit de gardieni să termin mai repede, căci altfel îmi iau gamela şi îmi închid vizeta. Prînzul era compus de obicei, dintr-o fiertură de zarzavaturi pe care o sorbeai, iar felul II, morcov fiert, varză fiartă, sau, mai rar, cartofi. La cină, aproape zilnic, se dădea o mîncare de arpacaş sub formă de pastă. „Neagra“ de la Securitatea

Constanța a fost cea mai sinistră și cea mai monstruoasă celulă din toate închisorile pe unde am trecut. O dată cu „Neagra" au început și anchetele „non-stop" care, cu întreruperile pentru masă, durau toată ziua, uneori și noaptea. După ce un anchetator mă ținea ore în șir sub presiunea întrebărilor, amenințărilor și insultelor, începînd cu aceea de coadă de topor, trădător, criminal, vîndut străinilor, venea un altul, care mă obliga să stau cu fața la perete, în timp ce el citea și-mi ordona să stau la masa de la peretele opus, pe care îmi arunca dinainte mai multe coli, niciodată mai puțin de 10, și începea să-mi pună o sumă de întrebări în legătură cu alte acuzații și cu alți oameni. La răspunsul meu negativ, se înfuria ca din senin și începea șarja de înjurături și amenințări, iar cînd îi dădeam foile, se congestiona, pufnea și mă acuza că îmi bat joc de el. Din cînd în cînd, se uita la ceas. Era semn că se apropie venirea altuia și, într-adevăr, lua receptorul și stabilea să vină următorul. O dată sosit, schimbau în șoaptă cîteva cuvinte, după care îmi punea pe masă cele 10 coli de scris și-l însoțea pe primul pînă la ușă. Apoi, întors la masa mea, începea cu blîndețe : „Domnule Antohe, eu te cunosc pe dumneata destul de bine. Nu e cazul să spun aici de cînd și în ce împrejurări. Mi-e milă de dumneata cum suferi pentru unul și pentru altul ! Dă-i... de pungași. Lor nu le-a fost milă să te dea pe mîna securității ! Hotărăște-te o dată și dă-i pe mîna noastră. Scapi și dumneata și ne ajuți și pe noi ! Asta-i sfatul meu și cred că ne-am înțeles"... Se așeza apoi la biroul lui, scoțînd tacticos din geantă un maldăr de hîrtii scrise, pe care le împărțea în diferite dosare, după ce le examina pe o parte și pe alta. Eu scriam de zor. Cînd îmi lua foile, vedeam că-și răsfrînge dezamăgit buzele și apoi, acuzîndu-mă că din cauza mea s-a supărat șeful, că n-am vrut să declar adevărul, începea și el să-mi aplice metodele folosite de toți ceilalți. Întrebări, înjurături, insulte, amenințări, declarații rupte și obligația să le refac în timp ce el pleca, lăsîndu-mă sub supravegherea unui gardian. Nu mult după aceea, apărea însoțit de un altul, supunîndu-mă unui antrenament pugilistic, în care eu serveam drept sacul de boxat. Au început, apoi, să mă înjure, că de aproape două luni le țin dosarul în loc. În timp ce mă înjurau, m-au încadrat în mijlocul lor, unde, pe neașteptate, unul

mă boxa și mă izbea de celălalt, altul mă boxa în partea opusă, pînă cînd am căzut jos. M-au ridicat și m-au așezat pe scaun. Capul îmi vîjîia, tot corpul îmi ardea și mă cuprindea o sete chinuitoare. Cînd au crezut că mi-am revenit, au chemat gardianul să mă ducă la celulă. După ce mi-a pus ochelarii negri, acesta a început să mă împingă să mă mișc mai repede, că el n-are timp de pierdut cu mine, el are treabă. Pe scări, fiindcă nu vedeam, mă mai împiedicam, fapt care-l enerva și mai mult și-mi mai completa și el cu cîteva picioare porția din acea zi. Ajuns în celulă, cădeam extenuat și nu-mi mai trebuia nimic, nici mîncare, nici apă, și mă cuprindea o moleșeală și o toropeală din care nu-mi reveneam decît după cîteva ore. De multe ori, pierdeam și șirul zilelor. Capul mă durea, urechile îmi vîjîiau, iar buzele spuzite mă frigeau cînd le atingeam. Nici salivă nu mai aveam. Din somn mă trezeam tremurînd de frig. Am fost luat de acasă în pantaloni de vară, bluză subțire și pantofi fără ciorapi. Deși era în plină vară, la „Neagra“ era curent permanent și tremuram mereu. Mă scuturam de frig și la anchetă. De multe ori mi-au promis că trimit pe cineva acasă ca să-mi aducă schimburi, dar nu s-au ținut de cuvînt. În această îmbrăcăminte m-au ținut timp de aproape un an de zile (cu excepția drumului la București pentru confruntări, cînd mi-au dat o salopetă). Simțeam că mă prăbușesc. M-am hotărît să refuz mîncarea. Cînd au venit să mă ia la anchetă, am refuzat să mă duc ; am cerut să-mi dea hîrtie, prin care să-i anunț că declar greva foamei. La insistențele și amenințările gardianului am început să vociferez și să strig cît mă ținea gura că sînt niște criminali care vor să mă ucidă. S-a repezit să-mi acopere gura cu mîna, dar am scăpat din mîna lui și am strigat cît am putut : „Aici e Antohe din Constanța, mă omoară călăii de la securitate“. A zăvorît ușa și a plecat grăbit. În cîteva minute au venit la ușa celulei doi-trei inși. Unul din ei a început să amenințe : „Ce, mă, o faci pe nebunul ? Aduceți lanțurile și cătușele, că-l cumințim noi, imediat !“ A mai continuat cu o serie de amenințări și înjurături, dar eu n-am răspuns nimic și stăteam chircit pe scîndura mea din celulă. Atunci, unul din ei a început cu duhul blîndeții. M-a rugat să mă dau jos și să stăm de vorbă ca între „oameni serioși“. Am solicitat insistent să fiu văzut de

un medic : „Pînă nu mă vede un medic, eu fac greva foamei". A promis că aduce doctorul, dar, pînă vine din oraş, să beau ceaiul pe care mi-l va aduce gardianul şi să iau cîteva aspirine. Nu mi-a adus nici ceai, nici aspirine. În schimb, mi-a adus o gamelă de cafea, o zeamă neagră de orz prăjit şi rîşnit. Timp de aproximativ zece zile n-am mai fost chemat la anchetă şi m-au mutat în celula 19, tot de la subsol, împreună cu alţi cincişase inşi care terminaseră ancheta şi aşteptau să fie duşi la proces. Aici erau paturi şi aveau şi pături. Era destul de cald şi nu era nevoie să te înveleşti ; pătura o puneam sub mine să-mi protejeze şoldurile pline de rosături. Aici am început să-mi revin. Încetul cu încetul, m-am integrat în atmosfera din cameră şi timpul trecea fără să simt supliciul celulei şi apăsarea anchetelor. Ba, chiar, am început să le povestesc celor din jur episoade istorice din trecutul nostru. Mi-au cerut să le mai spun poveşti în legătură cu Cuza Vodă : povestea cu Moş Ioan Roată, cu Ocaua lui Cuza, le plăcea, mai ales, cum a procedat la împroprietărirea ţăranilor. Ei îşi spuneau necazurile lor, în legătură cu cotele mari şi confiscările la care fuseseră supuşi. Luni de zile n-au dormit acasă. Doi din ei au stat ascunşi într-o groapă săpată în fundul grajdului, de unde ieşeau numai noaptea. Au fost pîrîţi de vecini şi arestaţi de securitate. Acum urmau să fie judecaţi că au sabotat colectivizarea. Croitorul Buciu din comuna Cerchezu, judeţul Constanţa, a fugit mereu din calea urmăritorilor şi şi-a făcut o ascunzătoare în podul casei, zidită lîngă horn. Pînă într-o zi, cînd cineva l-a văzut şi l-a denunţat. Era acuzat de multe, dar adevărul era că, pe lîngă un meseriaş bun, era şi un gospodar harnic. Avea casă frumoasă şi o situaţie materială bună. Capul de acuzare era acela de instigator şi duşman al regimului. Tot croitor era şi Costache din comuna Negreni, cu proteză la un picior, mergînd greu cu o cîrjă. Mai era şi nenea Costache Pârvu din comuna Tîrgşor, toţi din judeţul Constanţa şi toţi erau arestaţi ca chiaburi şi sabotori. Cînd le-am spus cine sînt, au început să mă întrebe : Dumneata eşti domnul Antohe ? Am auzit cînd ai strigat şi am început şi noi să batem în uşă. Toate celulele de la rotondă au bătut în uşă, alergau gardienii în toate părţile şi ne alungau de la uşă. Tot în celula 19 erau şi doi muncitori din port : Ioan Căpugiu,

originar din comuna Horia, județul Constanța, avea casă în orașul Constanța și cîțiva copii. Era un om cu bun-simț și cu frica lui Dumnezeu. Nu tot așa era Spiru Haralambescu din Constanța, tot muncitor din port. Ambii au fost în fruntea celor care, în septembrie-decembrie 1944, l-au înscăunat pe Victor Dușa ca prefect și pe Alexandru Șteflea ca primar al Constanței. I-a mers bine cîțiva ani lui Spiru Haralambescu, dar, cînd a văzut că alții mai tineri i-au luat-o înainte, a început să o facă pe disidentul și să-și facă gașca lui. Adversarii atît au așteptat și l-au dat pe mîna securității, care a arestat fără să aleagă și pe alți muncitori din port, care nu s-au dedat la nici un fel de excese pro sau contra noilor conducători ai muncitorilor portuari. De la ei, Spiru Haralambescu voia să afle cu orice preț cine sînt eu, pentru ce sînt arestat, cu cine mai sînt în lot etc. De fiecare dată îi spuneam cam aceeași poveste, că sînt anchetat pentru ceea ce am făcut pe frontul de Răsărit. Deși prima dată mi-a spus că a terminat ancheta și că așteaptă să fie dus la proces, era totuși scos zilnic, sub pretextul unui supliment de anchetă, de unde venea cu țigări și foarte bine dispus. Mi-a oferit și mie țigări, dar l-am refuzat. Lăudăros și flecar, deși om în vîrstă, am auzit ulterior de la alții că la securitatea din Constanța a făcut-o pe informatorul sau, cum se spune în pușcărie, pe „turnătorul". Nu știu care este adevărul, ceea ce pot să afirm este că pe ceilalți cu care am venit în contact cît timp am stat la securitatea și închisoarea din Constanța, și am stat destul de mult (mai bine de 9 luni), i-am mai întîlnit prin închisorile din Aiud și Gherla. Pe Spiru Haralambescu din Constanța, Bulevardul Lenin, nu l-am mai întîlnit niciodată.

Nu tot astfel s-a purtat nea Costache Pîrvu, negustor din comuna Tîrgșor, Constanța. În vîrstă de aproape 60 de ani, Costache Pîrvu era unul din fruntașii comunei, om serios și bun gospodar. După ce a venit o dată de la anchetă, în mod discret, mi-a spus că anchetatorul l-a obligat să stea de vorbă cu mine, fiindcă eu nu sînt arestat pentru ce am făcut în Rusia, ci pentru că am fost legionar și pînă acum am stat ascuns. M-a rugat mult să nu afle nimeni, căci altfel îi face dosar pentru divulgarea secretului și nu va mai ieși din pușcărie. De la nenea Costache Pîrvu, fost primar al comunei Tîrgșor,

am făcut rost de o pereche de ciorapi, de care aveam mare nevoie. Am spus că am făcut rost, fiindcă timp de cinci zile i-am cedat felioara mea de pîine care se dădea dimineața, la ceai. Pîinea de 1,500 kg era tăiată în 15 feliuțe, așa cum se proceda la toate închisorile pe unde am trecut.

Îmi dădeam seama că voi fi încolțit din nou. Crișan nu mă uitase și destăinuirile lui Costache Pîrvu m-au pus în gardă. Așa a și fost. Trecuseră cam zece zile, cînd am fost dus din nou la anchetă și întrebat despre o serie de ofițeri activi și de rezervă cu care am făcut campania din Est. Se părea că ancheta mergea mai ușor, cînd deodată s-a schimbat cu 180°. În picioare, lîngă masă, Crișan deschide geanta și din ea scoase un dosar în care erau o serie de fotografii și niște hîrtii pe care mi le băgă sub nas, apoi mi le arătă pe rînd. În ele eram fotografiat în diferite ipostaze, cu diferiți prieteni, pe stradă, la vitrine și la adunări, discutînd sau chiar rîzînd. Pe unii îi cunoșteam, pe alții, nu. După fiecare poză, mă întreba : „Ăsta cine-i, dar ăsta ? sau ăștia ?“ și spuneam ce știam. Pe unii nu-i cunoșteam sub nici o formă, așa că am spus : „Nu-i cunosc“. „Cum măi banditule, nici acum, cînd îți arăt fotografia, nu vrei să recunoști ?“ S-a congestionat și a început să strige : „De data asta nu-ți mai merge“. A chemat gardianul și i-a spus : „Du-l înapoi la „Neagra“, și m-a preluat cel mai rău dintre gardieni. Îi zicea Lipoveanul, fiindcă noaptea vorbea rusește la telefon. M-a dus numai în ghionturi pînă la „Neagra“. Singurătatea de la „Neagra“ m-a făcut să mă îndîrjesc și mai mult împotriva călăilor. Au început iar zilele grele și iarăși anchetele non stop și am fost iarăși boxat. Cînd mă feream de unul, mă tamponam de celălalt și așa de la unul la altul, iar cînd cădeam jos, mă trăgeau de păr ca să mă ridic și rămîneau cu șuvițele între degete. Odată mi-a răbufnit sîngele pe nas și s-au grăbit să mă trimită cu un gardian în camera alăturată, ca să mă spăl. După ce am terminat, am băut apă, apă multă, ca să-mi potolesc setea. Cînd am venit înapoi, în camera de anchetă nu mai era nimeni. M-a luat gardianul și m-a dus înapoi la „Neagra“. Cu părul și cămașa ude, cînd am intrat, a început să mă zgîlțîie frigul. Gardianul de serviciu tocmai distribuia masa. Probabil că arătam rău. Mi-a dat o gamelă de ciorbă destul de fierbinte. Am băut-o pe

nerăsuflate și am început să-mi revin. O zi-două n-am mai fost luat la anchetă. Apoi am fost anchetat de alți doi anchetatori : un armean, Sarchiz, și altul, despre care se zicea că îl cheamă Coja. Acesta din urrmă, un vlăjgan solid și bine hrănit, vrea cu orice preț să recunosc că am fost legionar. De fiecare dată, i-am spus că eu nu am făcut nici un fel de politică și dacă spune că am fost legionar, să mă condamne cu ei și să nu mă mai țină în condițiile de tortură la care sînt supus. Își lua un aer de aroganță, spunînd :

„— Are dreptate Crișan, ai noroc că nu ești în lotul meu ! Aș termina repede cu tine".

Cînd a revenit, Crișan a început iar întrebările. Văzînd că nu-mi schimb declarațiile, a devenit agresiv : cu tocul revolverului într-o mînă, s-a repezit asupra mea, înfigîndu-și cealaltă mînă în păr. Înjura și trăgea de păr din răsputeri. S-a deschis ușa și a apărut un individ care a întrebat : „Ce e gălăgia asta ?" Ca prin vis, auzeam cum călăul îi spunea celui care venise că m-a băgat în șuturi fiindcă m-am repezit asupra lui și am vrut să-l lovesc ; trebuia să mă împuște pe loc. Au chemat gardianul să mă ducă la celulă, iar nou-venitul a rămas cu Crișan. Cum am ajuns, am cerut să fiu scos la raport la comandant și așa am procedat cu fiecare gardian care intra în serviciu. Dar fiecare vroia să știe motivul pentru care mă cer la raport, pentru că nu mă poate duce așa, pentru orice fleac. Insistam să fiu scos la raport la ofițerul de serviciu. Aceeași poveste. Ce vreau să raportez ? N-a venit nici ofițerul de serviciu. A venit, însă, în celulă un civil care mi-a completat niște fișe. I-am raportat și lui. Mi-a spus că el este de la grefă și nu are nimic comun cu raportul. Să mă cer la ofițerul de serviciu. De la Ana la Caiafa. L-am anunțat, totuși, că din momentul acela, eu declar greva foamei, pînă voi fi scos la raport. Ce s-a întîmplat însă nu știu, dar în ziua respectivă, către seară, a venit un locotenent care m-a întrebat de ce vreau să ies la raport. I-am relatat episodul cu anchetatorul Crișan, care, după mine, e capabil oricînd să facă o crimă, inventînd niște minciuni, cum a făcut cu mine. A doua zi am fost la anchetă la Sarchiz. După ce a fumat tacticos țigara, m-a apostrofat : „Te ții de rapoarte ! Cu mine nu-ți merge". Și apoi a început să mă ancheteze în legătură cu o serie de prieteni, despre care mi-am dat

seama că sînt și ei arestați. Atît despre Oprea Tărăban, cît și despre Ilie Stănescu (de care mă întrebase Coja), știam de la soțiile lor că erau arestați din toamna trecută și încarcerați la penitenciarul din Timișoara. Ei aveau niște rude la granița dinspre Iugoslavia și în luna septembrie 1950 au fost prinși de securitatea din Timișoara, tocmai cînd vroiau să treacă granița. Vorbisem și eu să plec cu ei, dar eu eram pentru soluția plecării pe mare, nu prin Iugoslavia, unde granița era bine păzită, de cînd avusese loc ruptura și izolarea lui Tito din 1947. Acum Sarchiz mi-a citit o declarație de-a lor, din care reieșea că am vrut să plec și eu cu ei, dar ulterior m-am răzgîndit. Trei-patru zile am fost pisat numai cu această problemă. Am dat declarații peste declarații. Nici nu le citea ; le băga indiferent în servietă. Cunoșteam sistemul. Zile de-a rîndul te punea să dai declarații, apoi se întorcea cu ele înapoi și încerca să-ți demonstreze că într-o declarație ai scris într-un fel, în alta altfel, că n-ai fost sincer și că vrei să-ți bați joc de el. În cursul logosului erau intercalate înjurăturile și insultele obișnuite. Pe măsură ce vorbea, se înfuria, gesticula și totul se termina cu ruperea declarațiilor și o lua de la început, să dai alte declarații, „sincere", adică așa cum ar fi vrut el. Nu am recunoscut mai mult din declarațiile lui Oprea Tărăban și Ilie Stănescu decît ceea ce corespundea adevărului. Cînd i-am întîlnit la închisoare, atît unul, cît și altul mi-au spus că nu au dat asemenea declarații și mi-au imputat că nu am fost mai perspicace și să resping din capul locului. Declarațiile, despre care Sarchiz spunea că sînt ale lui Tărăban și Stănescu, a refuzat mereu să le dea ca să le văd și eu. Timpul trecea și dosarul meu se încărca cu noi capete de acuzare. Neconcludente, dar multe. „Măi, tu nu vrei să înțelegi că nu vei scăpa necondamnat ? O să te băgăm la omisiune de denunț și tot n-ai să scapi", spunea Sarchiz. După alte cîteva zile, am fost luat iarăși în primire de Crișan. Devenisem pentru el inamicul nr. 1. Prin 1946, cu cîtva timp înaintea alegerilor din 19 noiembrie, cunoscusem pe inginerul Octavian Ilea de la Oficiul colonizărilor din Dobrogea, cu sediul la Constanța. Acest oficiu a fost înființat după cedarea Cadrilaterului în septembrie 1940, în urma Tratatului de la Craiova. Oficiul colonizărilor avea menirea de a coloniza și a pune în posesia loturilor de pă-

mînt ce li se cuveneau în compensație pe toți refugiații din cele două județe cedate (Durostor și Caliacra). Ei erau repartizați în județele Constanța și Tulcea și li se atribuiau, de obicei, loturile și casele ce aparținuseră bulgarilor care plecaseră în Cadrilater și nemților plecați în Germania în toamna lui 1940, operație destul de grea, care a durat pînă la sfîrșitul anului 1946. În primăvara anului 1947, urma ca Oficiul colonizărilor din Dobrogea să fie desființat, iar arhiva și personalul să fie transferate la Ministerul Agriculturii — Direcția producției vegetale. Pe vremea aceea, ministru al agriculturii era Romulus Zăroni, din comuna Pui, județul Hunedoara, fostul administrator de moșie al lui Petru Groza. Secretar al Oficiului de colonizări din Dobrogea era Ojoc Lascăr, originar din comuna Traian, județul Bacău, dar locuia în Constanța, fiind căsătorit cu o dobrogeancă și aveau și o fetiță. Octavian Ilea, inginerul-șef al Oficiului, era din Ardeal și soția lui din Tulcea. Amîndoi erau oameni dintr-o bucată și de o cinste exemplară. De altfel, în timpul lui Antonescu (și nu al legionarilor), cazurile de corupție erau extrem de rare. Săptămîni de-a rîndul, am fost presat de Crișan să recunosc că am primit de la Octavian Ilea anumite sume de bani, ca fond pentru propaganda ce urma să o fac pentru Mișcarea Națională de Rezistență (MNR). Era invenția securității pentru a pescui în ape tulburi. E drept că Oprea Tărăban și Ilie Stănescu m-au căutat de mai multe ori și de fiecare dată m-au rugat să vin să mă întîlnesc cu inginerul, care voia neapărat să stea de vorbă cu mine. Ne-am întîlnit acasă la Tărăbar. Inginerul Ilie mi-a mărturisit că face parte din organizația M.N.R., care fusese inițiată de generalul Aurel Aldea și generalul Nicolae Rădescu, precum și de alte personalități politice și militare, și că M.N.R. avea ramificații în toată țara. Mi-a mai spus că el face parte din organizația de la centru și că, atît cît a stat în Dobrogea, a înființat mai multe nuclee în diferite comune din județul Tulcea și Constanța, pe care mi le-a enumerat. Deoarece Oficiul de colonizări practic fusese desființat, Ilea urma să plece la București în cadrul Ministerului Agriculturii și voia să lase în seama altuia această activitate. Se consultase cu toți cunoscuții lui și toți

m-au indicat pe mine. După alte cîteva întrebări, am acceptat și am stabilit ca eu să fiu elementul de legătură cu centrul, adică să țin legătura cu el. De la prima vedere, Ilea mi-a făcut o bună impresie. De statură mijlocie, șaten cu ochi vioi, și cercetători, cu o mustăcioară neagră și subțire care-l prindea de minune, avea figura unui moț autentic.

Am căzut de acord și am stabilit și mijloacele prin care să corespondăm după ce se va muta la București. Acum la dosarul meu, pe lîngă Oprea Tărăban și Ilie Stănescu, s-au adăugat : inginerul Octavian Ilea, Ojoc Lascăr, învățătorii : Anghel Sebe, Vasile Niță, Ion Nedea, Iordan Soare, Gheorghe Georgescu ; preoții : Tudor Samoilă, Ion Vasiliu, Emil Oprișan, Stelian Popescu, profesorul Petrică Anghelescu, inginerul Dumitru Păunescu, inginerul Gicu Andrei și unchiul său, Moș Gheorghe Andrei, Toma Croitoru, de la Lunca, avocatul Bocioagă de la Cogealac, Traian Miu, Marin Jidovu și Gheorghe Mihalu. Toți aceștia și alți cîțiva au fost judecați cu mine în același proces, eu fiind șef de lot, exceptîndu-l pe Octavian Ilea, care a fost judecat în lot cu inginerul Ionescu, fiul preotului Marin Ionescu de la Seimeni, județul Constanța, care, în momentul arestării, era directorul Uzinei electrice Moinești din județul Bacău.

Despre aceștia am dat zeci și zeci de declarații, spuneam că îi cunosc din relații de serviciu, altceva nimic. „Ăsta trebuie împușcat ca un cîine !“, era replica lui Crișan.

Săptămîni de-a rîndul am rezistat supliciilor și am refuzat să semnez declarațiile mincinoase pe baza cărora vroiau să condamne oameni nevinovați. Au folosit împotriva mea tot felul de șiretlicuri și de ispite : țigări, mîncare, eliberarea și toată gama de minciuni comuniste. „De ce nu spui, mă, fiindcă ei au spus adevărul și nimeni nu s-a atins de ei. Sebe, Soare și inginerul au plecat acasă, iar tu te chinui ca un prost“. Le-am propus să-i aducă la confruntare, dar refuzau, zicînd de fiecare dată : „Asta o facem cînd vrem noi, nu cînd vrei tu“ Cred că din cauza refuzului meu permanent de a-i implica în proces, au fost scoși din cauză soții Nedelcu, maiorul Ghițescu, profesorul Ștefan Brînză, preotul Dinu, învățătorul Dumitru Girip și alții, care, după ce am venit din detenție, mi-au mulțumit, mărturisindu-mi că se aș-

teptau mereu să fie arestați. Cînd am ajuns la penitenciar, mulți din lot cu mine mi-au spus :„Dacă aș fi rezistat și eu, n-aș mai fi azi aici, m-a dus de nas Crișan, bestia !..." Presiunile continuau și îmbrăcau alte forme. Într-o noapte, am fost scos din celulă și dus pe malul mării, unde m-a obligat să ridic o căldare cu pietriș și să urc scările care duceau la gherета santinelei. Cunoșteam locurile și apa clipocea liniștit. Spuneau că de acolo au să mă arunce în apă cu găleata de gît. Am urcat cîteva trepte chibzuind și deodată m-am răsucit, am aruncat găleata jos și am început să strig. Mi-au astupat gura și m-au dus pe sus pînă la celulă. Mi-au încuiat ușa, spunînd :

— „Dacă mîine refuzi să declari adevărul, te ducem iar la malul mării și te împușcăm ca pe un cîine !" Nu-mi era frică, fiindcă îmi dădeam seama că acestea sînt înscenări de oameni limitați și comandați de alții, mai neghiobi decît ei...

Pînă atunci nu obținuseră de la mine nici o declarație pe baza căreia să mă implice într-un proces de mare anvergură, așa cum intenționau ei.

Două-trei zile m-au lăsat în pace, după care au început iar să se dezlănțuie. Nu mai puteam suporta. Cînd gardianul m-a dus la celulă, am început să fug pe scări în jos și să strig, așa cum am mai făcut-o de două-trei ori :

— „Aici e Antohe, de la Constanța, mă omoară călăii de la securitate !". La celulele de pe coridor au început bătăi în ușă. Într-un moment mi-au acoperit gura și m-au dus în celulă. În ziua aceea am fost lăsat în pace. A doua zi au venit cîțiva șefi care voiau să afle „de ce m-am dat în spectacol", cum ziceau ei, ca și cum nu ei ar fi fost aceia care dirijau și stabileau la ce probe să mă supună. „O să luăm noi măsuri împotriva acelora care au procedat așa, trebuia să ne raportezi nouă", declarară ei cu ipocrizie.

Cîteva zile n-am mai fost dus la anchetă. După aceea, din nou, timp de două-trei zile m-au anchetat în legătură cu altă serie de nume. Pe unii îi cunoșteam, pe alții, nu. Către sfîrșit, mă întrebă : „Cine-i Samoilă ?" și mă privi curios, pe sub sprîncene. „E fratele meu". „De ce-l cheamă Samoilă și pe tine Antohe ?" Credea că au dat de firul unei conspirații. În sfîrșit, o conspirație !!!

În zadar am încercat să-i lămuresc, a trebuit să dau și trei declarații, cu același conținut. În toate repetam povestea pe care am relatat-o și în altă parte a expunerii mele. Străbunicul meu era originar din comuna Mărgineni, județul Făgăraș, și îl chema Gheorghe Samoilă. Cînd a venit vremea să-l ia la militărie, și-a luat turma de oi și a trecut în regat, unde s-a stabilit în comuna Osmanu, județul Brăila. Unul din feciorii lui a fost bunicul meu, pe care îl chema Antohe Samoilă. Tatăl meu era cunoscut în sat sub numele de Nicolae Samoilă, dar i se mai spunea și Nicolae Antohe. Toți frații mei poartă numele de Samoilă. Cînd m-am născut eu, bunicul meu Antohe Samuilă i-a spus lui tata: „Pe ăsta să-l treci cu numele meu (tata era primar în sat) și am să-i dau și un pogon de pămînt, pentru pomenirea numelui meu". Tata s-a învoit și eu am rămas cu numele de botez al bunicului, ca nume de familie, iar ceilalți frați, cum am spus, Samoilă. Unul din ei, Teodor Samoilă, preot la Cernavodă, a fost și el arestat la trei luni după arestarea mea. Cînd m-a auzit strigînd, se afla în una din celulele rotondei și a bătut puternic în ușă. Despre toate acestea am aflat după proces, cînd ne-am întîlnit la penitenciar. Acum, la anchetă, am înțeles că este arestat și el; la supliciile pe care le aveam de îndurat, s-a adăugat și acesta. În legătură cu el, am fost cercetat de două-trei ori și am fost chinuit mult. Voia să declar că și el știa de organizația M.N.R. Nu puteam să dau asemenea declarație, fiindcă știam că nu i-am spus niciodată despre discuția și aranjamentul meu cu Ilea. Eu locuiam la Constanța și el la Cernavodă și ne vedeam foarte rar. Și, apoi, mă gîndisem la suferințele tatei. Noi eram mîndria lui. Mama a murit de tifos exantematic în iarna anului 1917, la Spitalul din Brăila, care se găsea atunci sub ocupație germano-turcă-bulgară (era în timpul războiului, cînd frontul nostru se retrăsese spre Mărășești). Îmi amintesc și acum de ultimele clipe dinaintea morții ei. Eu fiind contactat, am fost ridicat în aceeași noapte cu mama și transportați de urgență la spital împreună și în același pat. Nu știu cîte zile am stat. Aveam cinci ani și jumătate. Era în zorii zilei. Îi văd și acum fața slăbită de suferință, pe care îi curgeau șiroaie de lacrimi, și buzele arse de febră. La un moment dat, s-a ridicat în șezut și a început să ne strige pe nume pe toți copiii

(eram șase), dar mai des striga numele tatei, care era pe front ; apoi s-a întins și s-a liniștit. Credeam că doarme și n-am mai deranjat-o cu nimic, așa cum făceam și altă dată. Dar îmi era frig și m-am ghemuit lîngă ea ca să mă încălzesc. În salon cu noi mai erau internate și alte femei din sat, iar într-un salon alăturat erau internați fratele meu cel mare și fratele cel mic al tatei. În fiecare dimineață venea să ne vadă fratele cel mare, Constantin, care trecuse greul bolii și ne ajuta la curățenie. Cum a ajuns la patul nostru, a început să plîngă că a murit mama...

Din toate părțile au început să se adune toți aceia care o cunoșteau și mai ales rudele. La vremea aceea nu înțelegeam sensul ireparabilului și toată amploarea tragediei în care căzusem. Îmi sună însă și acum în urechi exclamațiile tuturor celor care veneau, se uitau, clătinau din cap și spuneau aceleași cuvinte : „Doamne, de ce n-a avut norocul să trăiască, ea avea șase copii de crescut ; mai bine murea ăsta mic și scăpa ea". Unii, care nu cunoșteau situația, întrebau : „Tată-su unde-i ?" Răspundea, de obicei, fratele Constantin : „Pe front, în Moldova". De tata nu mai știam nimic. În toamnă, venise o scrisoare cu ștampila poștei din Buzău. Au venit medicii și pe mine m-au dus într-un salon de copii. De atunci n-am mai văzut-o și de atunci n-am mai știut ce e mîngierea de mamă. Deși avea șase copii, era doar de 33 de ani. După ce am ieșit din spital, am fost împărțiți în două : trei copii la bunicii dinspre tată și trei la bunicii dinspre mamă. Și aceasta a durat pînă în primăvara anului 1918, cînd a venit tata de pe frontul de la Mărășești. După război, tata a căutat să dea de urma mormîntului mamei, dar fără rezultat. Cei care mureau în spital de tifos exantematic erau puși în gropi comune. Acum anchetatorii mă presau zilnic să declar că știe și fratele meu de activitatea mea în legătură cu M.N.R. și că el a recunoscut deja. Ca și în alte situații asemănătoare, am refuzat să dau declarația pe care mi-o cereau, căci știam că nu i-am spus nimic despre discuțiile cu Ilea. Cînd ne-am întîlnit la penitenciar, după proces, fratele meu mi-a spus cum s-au petrecut lucrurile cu el. La trei luni după arestarea mea, l-au arestat și pe el. La anchetă nu a spus nimic despre mine, nici nu știa ; pînă cînd într-o zi i-a băgat în celulă un tur-

nator, care se dădea drept comandor de marină și spunea că este anchetat pentru spionaj. I-a mai spus că este originar din Cernavodă și că îl cheamă Burlan. Și ca să-l convingă pe fratele meu, a început să-i înșire o serie de nume de cetățeni pe care fratele meu îi cunoștea foarte bine, ca oameni serioși, cu unii fiind chiar prieten. Și a stat cu Burlan în celulă mai bine de o lună de zile, timp în care s-au împrietenit la toartă, mai ales că — ce coincidență — era născut în același an și chiar în aceeași lună cu fratele meu! Au început confidențele. Burlan era scos zilnic afară și cînd venea înapoi simula că a fost bătut măr, iar gardianul care-l băga în celulă îi trăgea o înjurătură și un picior în fund. Anchetatorul îl instruia pe Burlan ce să-l întrebe, din cînd în cînd, pe fratele meu. Azi Burlan trăiește la Constanța...

Între altele, i-a spus că odată, cînd l-am vizitat la Cernavodă m-a căutat în geanta pe care o lăsasem în bucătărie și aveam în ea manifeste de-ale M.N.R. — „Dacă Ion are pistol?" desigur, doar este ofițer în rezervă; dar de cînd s-a desconcentrat, nu mai umblă cu el, l-a îngropat. A doua zi, Burlan a fost scos la anchetă și mutat în altă celulă, ca să-și facă meseria; aici și-o îndeplinise. Tot la penitenciar am aflat de la alți deținuți că au fost și ei turnați de Burlan, care nu era comandor, ci maistru în marina militară. La două-trei zile a fost scos la anchetă și fratele meu și „băgat în viteză", cum spun anchetatorii în jargonul lor. La început, a negat, pînă cînd l-au luat cu binișorul și i-au spus: „Măi Samoilă, de ce ești tu prost? Noi știm că tu n-ai nici o vină; vinovatul este banditul ăla de Antohe! Uite, el a declarat că tu știi de M.N.R. Lui nu i-a fost milă de tine!" Și i-au fluturat prin fața ochilor o coală de hîrtie, scrisă pe ambele părți.

— „Poți s-o citești oricînd, dar noi vrem sa vedem sinceritatea ta, căci zici că ești preot. Acum du-te în celulă și pînă mîine te decizi: ori libertatea, ori pușcăria. Noi îți trimitem vorbă la soție și la fată ca să vină mîine să te ia. Noi știm totul, dar tu trebuie să le scrii!" Acum și-a dat seama că a fost turnat de Burlan și le-a scris toate pe hîrtie. Atît le-a trebuit. Chiar de a doua zi au început să-i alcătuiască dosarul implicării lui în proces cu mine. Ajunși în posesia unei astfel de declarații, au început să „mă bage în viteză" și pe mine.

Eram anchetat zi și noapte și nu voiam să declar nici în ruptul capului că știe și fratele meu. El, ca un naiv, s-a lăsat prins în capcana lor, ba, mai mult, a declarat că a aflat de la Anghel Sebe și de existența unei echipe care avea misiunea să arunce în aer podul de la Cernavodă, în caz de conflict armat între Rusia și America. Anchetatorii jubilau. În două rînduri m-au chinuit pînă am leșinat. Mă duceau în camera vecină, un fel de spălător, și turnau apă pe mine. Nu, nu puteam să recunosc și să-l implic pe fratele meu, fiindcă nu discutasem niciodată cu el despre M.N.R. și apoi povestea cu podul de la Cernavodă era pur și simplu inventată. „O să-ți aducem declarația lui, ca să o citești!" „Nu-mi trebuie declarația lui, ci aduceți-l pe el la confruntare". „Ești nebun, măi banditule, și pentru nebuni avem noi ac de cojocul lor". Și iar „Neagra", și iar celelalte. Pînă într-o zi cînd, fără să mă anunțe, l-au adus pe fratele meu la confruntare. Era legat la ochi și slăbise de nu-l mai cunoșteam. Afară avea 109 kg. și acum nu părea să aibă mai mult de 70 (mai tîrziu, la Aiud, a ajuns la 60 kg). Pe mine mă avertizase că dacă scot o vorbă, mă lichidează. I-au pus următoarea întrebare: „Ia spune, Samoilă, ce-ai declarat în legătură cu fratele tău și cu M.N.R.?" A spus povestea cu servieta. Cînd am auzit acestea, am izbucnit: „Minți, minți, mințiți cu toții, eu n-am avut niciodată manifeste!"... Voiam ca în felul acesta să-l determin ca măcar în ceasul al 12-lea să revină asupra declarației și să nu fie implicat în proces. Trei inși au tăbărît asupra mea, m-au trîntit jos și au început să mă lovească. Nu mai simțeam nimic; am auzit doar cum a plecat plîngînd fratele meu, rugîndu-se: „Spune, măi Ioane, că te omoară ăștia!"... Nu l-am mai văzut pînă la proces; pe el l-au condamnat la 7 ani. Am început să tremur de-mi clănțăneau dinții, capul mă durea îngrozitor, iar din nas îmi curgea sînge, pe care încercam să-l opresc numai cu mîna, fiindcă nu aveam batistă. Gardianul m-a luat și m-a dus într-o celulă de la mansarda securității, în care nu era nimeni; avea două paturi, din care unul se vedea a fi ocupat. M-am trîntit în patul liber. Eram cu sufletul răvășit și nici nu mai știam unde mă aflu. Cînd m-am dezmeticit, un tînăr în picioare se uita atent la mine. Se vede că arătam rău, fiindcă mi-a spus că o să bată în ușă și să ceară voie

gardianului să meargă cu mine la spălător, ca să mă spăl de sînge. Da, era un gardian mai omenos. M-a dus la spălător, m-am spălat cu apă rece și mi-am mai revenit. De sus, de la spălător, pe fereastra mică deschisă, la aproximativ 100 de metri, se vedea apa mării și gheretele ostașilor de pază.

Cu învățătorul Anghel Sebe din comuna Saligny, de lîngă Cernavodă lucrurile s-au întîmplat astfel : el era refugiat din Cadrilater și îl cunoscuse pe inginerul Octavian Ilea cu ocazia colonizării. Cînd eu am preluat misiunea lui Ilea o dată cu plecarea lui la București, Anghel Sebe făcea parte din M.N.R. Adus la securitate și „băgat în probe" a rezistat. Atunci securiștii au schimbat tactica. El era un fumător pătimaș. L-au ademenit întîi cu țigări, apoi i-au spus că-l vor elibera dacă le dă o mînă de ajutor. „De altfel, ceilalți declaraseră tot, cît despre Antohe, el era judecat deja". Atunci Sebe i-a turnat pe toți. Mai mult, pornit pe panta concesiilor, a semnat și o declarație ticluită *chiar de securiști*, și anume că, din inițiativa mea, organizația M.N.R. de la Constanța a format o echipă de șase inși care aveau misiunea ca în cazul unui conflict între ruși și americani să arunce în aer podul de peste Dunăre de la Saligny.

Noul meu partener de celulă se chema Alexe Mitu din comuna Ciamurlia de Sus, județul Constanța. Era eliberat de curînd din armată și arestat cu cîteva zile înaintea mea, împreună cu un frate de-al său, în legătură cu grupurile de rezistență din pădurile Babadagului, ai căror șefi erau Nicolae Fudulea și Dama Grasu. Mi-a mai spus că la securitatea din Constanța se află arestați cel puțin 200 de macedoromâni din Ciamurlia de Sus, Ciamurlia de Jos, Lunca, Caugagia, Slava Rusă, Slava Cercheză, Potunu, Sinoe, Baia (fostă Humangiu). Mi-a vorbit despre luptele pe care le-au dus răsculații cu unitățile de securitate din Constanța și ale M.A.I. aduse pentru a înfrînge rezistența lor. Au fost morți și răniți de ambele părți. Rezistenții posedau importante cantități de arme și muniții din timpul războiului. Din multe sate au fost ridicați aproape toți bărbații și transportați în dubele securității ca să nu mai poată aproviziona pe cei din pădure. N-au fost cruțate nici femeile ai căror bărbați au reușit să scape. Au fost duse la posturile de miliție din comună sau la securitatea de la

raioane, unde zile de-a rîndul au fost chinuite să spună unde sînt bărbații lor. Au trimis iscoade în toate părțile și au anunțat peste tot că soțiile celor fugiți vor fi ținute arestate pînă ce se vor preda bărbații lor. În Dobrogea, în afară de cei din pădurile Babadagului, mai era un grup în sud la Băltăgești, condus de Ghiuveaua și Hristu, care au fost răniți mortal în luptele cu securitatea, și încă unul, condus de Gogu Puiu, despre care am arătat cum s-a sinucis. La securitatea și închisoarea din Constanța se găsea și Iancu Dincică, din comuna Tudor Vladimirescu, județul Constanța, împreună cu alți țărani din aceeași comună, arestați și condamnați pentru că au susținut cu alimente și muniții grupurile de rezistență formate mai mult din macedoneni. Șeful lor, Ciolacu, a reușit să scape, dar mai tîrziu a fost arestat și el. Alexe Mitu mi-a spus că anchetatorii îl presează să se facă informator, că i-au promis că-l eliberează dacă acceptă să se ducă cu ei să le arate ascunzătorile din pădurile Babadagului. De fiecare dată, le-a spus că nu știe pe unde se adăpostesc, pentru că el a fost militar și s-a eliberat de curînd. Nu voia să se pună în slujba lor. L-am lăudat pentru hotărîrea lui și l-am îmbrățișat ca pe un frate mai mic. Într-o zi, cînd a venit de la anchetă era tare neliniștit. Cu ochii țintă la ușă, mi-a zis că anchetatorul i-a spus să dea o declarație despre mine, pe care el a refuzat să o facă. A motivat că nu discut cu el și toată ziua stau pe gînduri. M-a rugat să nu spun nimănui acest lucru, fiindcă l-a amenințat că-l va condamna pentru divulgarea secretului (sperietoarea care nu mai speria pe nimeni !). L-am urmărit prin închisorile pe unde drumurile noastre s-au încrucișat și peste tot s-a purtat ca un brav. Fratele său, care fusese și el condamnat cu alt lot de răsculați, a murit în închisoarea de la Aiud. Alexe Mitu era însurat și avea un copil de doi ani, de care îmi povestea aproape în fiecare zi, cît am stat cu el.

Peste aproximativ două săptămîni am fost mutat în celula alăturată. Acolo am găsit un bărbat în jur de 50 de ani, înalt, brunet, proaspăt bărbierit, ce fuma dintr-o țigară aproape întreagă. Politicos, mi-a oferit și mie una. I-am explicat că nu mai fumez, de cînd pe front am fost bolnav de icter. Părea venit de curînd de afară, cu ținuta îngrijită, se comporta în mod civilizat și avea un vocabular de intelectual. Mi-a spus că îl cheamă Po-

pescu și că a fost arestat din 1949, fiindcă a fost comisar de poliție în timpul lui Antonescu. Venea din închisoarea de la Făgăraș pentru un supliment de anchetă, deoarece lucrase cîtva timp și la Constanța. Avea poftă de vorbă și era dornic să afle vești de la mine. Îi părea bine că i-a mai adus pe cineva în celulă, ca să aibă cu cine sta de vorbă. Ca și altora, i-am spus că am fost arestat pentru că am participat la Războiul din Răsărit ca ofițer de rezervă, cu descrierea unor episoade mai lungi sau mai scurte, după cum era cazul. Am citit pe fața lui că nu avea interes pentru ceea ce îi spuneam. Cînd am terminat, și-a lungit buzele a nemulțumire și a început să-și pipăie nervos mustața proaspăt aranjată. A venit masa și după masă au început poveștile. El cu amintirile lui din poliție, eu cu ale mele de pe front. Timpul trecea. În fiecare zi era scos la anchetă și cînd venea își aducea și cîte o țigară. Cînd voia să fumeze, bătea în ușă și gardianul de serviciu apărea îndată cu un foc. Totuși, Popescu părea nemulțumit. Voia să afle unde îmi desfășor activitatea de civil. În timpul acela, Crișan mă ancheta în legătură cu inginerul Dumitru Păunescu, pe care-l cunoșteam încă din septembrie 1945, de cînd m-am întors de pe frontul din Cehoslovacia. La vremea aceea, ca inginer agronom, era șeful Ocolului agricol Cernavodă, oraș despre care a publicat și o monografie, sub titlul „Un colț dobrogean". Era din Muscel și se dedica cu pasiune profesiunii pe care și-o alesese. Ne-am împrietenit mai bine după ce am început să ne împrumutăm cărți de literatură. Datorită profesiei sale, el fusese concentrat pe loc și avea în biblioteca lui aproape toate cărțile noi care apăruseră în timpul războiului. Cînd aveam timp, ne întrețineam mai pe larg asupra unora din ele și foarte adesea discuțiile se întindeau și asupra situației politice.

După ce eu m-am desconcentrat, ne-am întîlnit mult mai rar. El se mutase la București în Serviciul agricol al căilor ferate și venea la Constanța ocazional. De două ori ne-am întîlnit pe stradă întîmplător ; o dată am fost și la o bere, unde am discutat lucruri curente, aș putea zice banale. Ultima oară l-am vizitat la locuința lui din București, eu fiind în trecere pe acolo. Acum, Crișan mă presa să spun ce am discutat cu el cînd ne-am întîlnit în București. Am spus tot ce știam. Nu, nu era adevărat ;

să spun tot ce am discutat cu el, căci m-am întîlnit de două ori : o dată în strada General Magheru, nr. 58 și apoi în strada Scărlătescu, nr. 62. Eu susțineam mereu că Păunescu nu putea da asemenea declarații. Anchetatorul mi-a adus declarația lui și i-am recunoscut scrisul mărunt și rotund. Nu știam ce să cred... Cu toate amenințările lui Crișan, eu am refuzat să dau altă declarație pînă nu mi-l aduce la confruntare. Cînd i-am spus aceasta, s-a repezit asupra mea și, în timp ce dublura lui mă ținea de păr și-mi dădea capul pe spate, Crișan mă pălmuia peste obraji. La un moment dat, m-a lovit peste urechea stîngă așa de tare, încît am simțit că un fier roșu mi-a pătruns înăuntru. M-am smuls din mîinile lor și mi-am acoperit urechea ca să nu mă mai lovească și am început să zbier cît am putut și să-i fac bandiți și criminali. Au chemat gardianul și i-am auzit spunîndu-i : „N-are nici pe dracu... Du-l la celulă ?" Cînd am ieșit pe coridor, am început să strig din nou, dar imediat a mai venit un gardian. Și unul, și altul, cu o mînă aplicată pe gura mea și cu cealaltă luîndu-mă de subsuori, m-au dus în celulă. Cînd m-a văzut Popescu, a făcut ochii mari... Am luat mîna de la ureche și o dîră de sînge s-a scurs în jos, pe marginea maxilarului: Durerea mai încetase, dar toată partea stîngă a feței mă frigea. M-am întins pe pat, cu urechea stîngă în sus. În ziua aceea n-am mîncat nimic. Nu m-am mai spălat în ureche, ci m-am șters cu grijă în jurul ei cu cămașa. Două zile la rînd am cerut să fiu dus la medic. A treia zi a venit un cetățean îmbrăcat militar, fără nici un grad. M-a sucit, m-a învîrtit, apoi cu o pensetă mi-a scos din ureche un dop de sînge închegat. Mi-a promis că a doua zi o să mă ducă la spital, fiindcă el nu este O.R.L.-ist. Nu l-am mai văzut niciodată, nici pe el și nici pe vreun alt medic, cît am stat la securitatea din Constanța. Între timp, cu inginerul Păunescu s-au lămurit lucrurile : cele două adrese erau aceeași casă, dar cu două intrări în străzi diferite !

După șapte-opt zile, s-a reluat povestea cu Anghel Sebe, în legătură cu podul. Eram anchetat de un individ pe care nu-l mai văzusem pînă atunci. Știa tot ce se întîmplase cu Crișan și, ca să mă înfunde, de la început, mi-a întins declarația lui Sebe, în care spunea că ne-am întîlnit în două rînduri la Constanța, cînd am

stabilit formarea unei echipe care să arunce podul de la Saligny în aer. Era scrisul lui Sebe, am rămas pe gînduri... Știam cum se obțin declarațiile la securitate. Dar aceasta le întrecea pe toate. Era pură invenție și am cerut să fiu confruntat cu Sebe. M-a înfruntat, scrîșnind din dinți : „Lasă, tu, asta ; și să-mi răspunzi la întrebare cine e mincinos, tu sau noi ?" I-am răspuns imediat : „Aceasta e o declarație mincinoasă și vă faceți de rîs, în tot Ministerul de Interne. În primul rînd, la Saligny nu este nici un pod". Se duce în camera de alături și vine cu un altul. „Auzi, mă, ce ne spune deșteptul ăsta, că la Saligny nu este nici un pod !" Celălalt îi răspunde : „Nu-ți pierde timpul cu astea ! N-o să ne învețe el geografie !" Și i-am explicat și acestuia : „Da, podul nu este la Saligny, ci este peste Dunăre, la Cernavodă. Saligny este numele inginerului care l-a construit". „Ei, și ce-i cu asta ?" „Păi de aici se vede că declarația e mincinoasă și dictată ; la Saligny este prima stație de cale ferată dintre Cernavodă și Constanța. Sebe știe acest lucru, căci este chiar din Saligny, dar i s-a dictat". Ca să arunci în aer podul de la Cernavodă, îți trebuie vagoane de dinamită și cel puțin o companie de specialiști dotați cu tot echipamentul necesar, nu cîțiva bieți inși ca Anghel Sebe, Iordan Soare, Gheorghe Georgescu și Petre Anghelescu, care nu știu nici cum arată o capsă sau un fitil bickfort ! Și apoi, cu mîna goală, cum să arunci în aer un pod ca acela de la Cernavodă, care în timpul războiului a rezistat la bombardamentele americane și la cele rusești ?" Cei doi anchetatori ascultau, dar afișau, zîmbind, lipsă de interes, pînă cînd unul s-a ridicat în picioare și a conchis : „Văd că le știi pe toate, o să vă băgăm la acte preparatorii și tot n-o să scăpați !". Pe Sebe nu l-au adus la confruntare și n-au mai pomenit niciodată de podul de la Cernavodă. Totuși, la proces, procurorul, în rechizitoriul său, între celelalte capete de acuzare, a menționat, la mine, că am fost șeful unei echipe de teroriști care, în cazul unui conflict armat între ruși și americani, urma să arunce în aer podul de la Cernavodă (nu de la Saligny). *Sebe a fost condamnat la 25 de ani muncă silnică și în vara anului 1952 a murit la închisoarea din Aiud.* După proces, cînd am fost duși la închisoarea din Constanța, a venit la mine să-și ceară

iertare pentru declarațiile ce le-a dat împotriva mea. I se promisese că o să-i i se dea drumul acasă dacă face acest lucru, iar pe mine nu mă prejudiciază cu nimic, fiindcă eu sînt deja judecat. Nu l-am condamnat nici în intimitatea sufletului meu, fiindcă mi-am dat seama că, și fără declarația lui, eu tot aş fi fost greu condamnat. De cîte ori mă gîndesc la el, îi văd fața oacheșă, luminată de doi ochi negri ca tăciunele, ce par să mă întrebe: „Mai ești supărat pe mine?" A murit „cu zile", cum se spune. Într-o noapte, pe la orele 22, a avut o criză de ocluzie intestinală. Cei din celulă cu el au bătut de nenumărate ori în ușă, ca să fie dus la infirmerie. Gardianul venea la vizetă, îi auzea gemetele, dar a refuzat să-l ducă pînă dimineața la ora 6. Medicii deținuți n-au putut să intervină, căci cheile de la instrumentar erau la medicul securist, doctorul Ranka, iar acesta a întîrziat în ziua aceea. Cînd s-a intervenit, a fost prea tîrziu, Sebe a murit pe masa de operație, la orele 11. Despre moartea lui am aflat chiar în ziua aceea, după orele 14, cînd am ieșit de la lucru, din fabrică. A fost primul mort din lotul nostru și toți am fost afectați de întîmplarea lui, pe care o regretăm și azi. Acasă, avea soția tot învățătoare și o fetiță de cîțiva anișori. *După Sebe au venit la rînd Ilie Stănescu, Gheorghe Mahalu și* alții. *Toți aceștia ar fi scăpat cu viață, dacă ar fi avut un minimum de asistență medicală. Și cînd spun aceasta, mă gîndesc și la Istrate Micescu, George Cuza, Mircea Vulcănescu, Sandu Tudor, Constantin Gane, doctorul Topa și sute și sute de oameni care ar fi putut reveni la căminele lor, chiar dacă au trăit ani de chin.*

Cînd se vor cunoaște mai amănunțit procedeele de exterminare a deținuților din închisorile de la Jilava, Aiud, Gherla, Canal, Balta Brăilei, Sighet, Timișoara, Lugoj și altele se va vedea că aceste închisori au fost adevărate hecatombe ale morții, așa cum au fost lagărele naziste, căci comunismul nu este altceva decît nazism plus *ipocrizie*. Toți aceia care am avut norocul să scăpăm avem datoria de onoare să nu-i dăm uitării și numele lor să figureze pe frontispiciul monumentelor care se vor ridica în memoria lor.

A doua zi am fost luat în primire de un alt anchetator. Timp de trei-patru zile, mi-a cerut să dau declarații despre colegii de la școala unde funcționam. De

fiecare dată mă punea să le refac, fiindcă n-am spus adevărul. Cînd mergeam la celulă, mă lua în primire fostul comisar Popescu, care, după ce îmi spunea că-i este milă de mine, de cît sufăr, mă sfătuia că nu mai e cazul să rezist, fiindcă ei pînă la urmă au să facă tot ce vor ei și că din mîna lor n-am să scap nici eu. „Nu mai e ca pe vremea cînd eram eu comisar! Acum, ca să scapi mai ușor, trebuie să faci cum zic ei, că altfel e de rău". Și-mi cita o serie de cazuri, pe care — zicea el — le cunoștea bine. Într-o zi, cînd a devenit și mai insistent, l-am repezit și, n-am mai vorbit cu el pînă seara. După cină, s-a așezat pe patul meu și, aproape plîngînd, a început să spună că e bolnav de TBC și că nu știe dacă o să o mai ducă mult. „De mîine o să-mi taie și suplimentul, fiindcă eu am fost băgat cu un scop în aceeași celulă cu dumneavoastră. Știu că nu sînteți anchetat pentru frontul de Răsărit, ci pentru Octavian Ilea, din M.N.R. Vă rog mult, spuneți-mi cîteva lucruri pe care le-ați declarat deja, ca să am ce le spune mîine, cînd voi merge la anchetă." I-am promis că o să mă gîndesc, să-mi lase ceva răgaz. În ziua următoare, cînd am fost dus la anchetă, noul anchetator m-a luat în primire încă de la ușă: „Ce, mă, o faci pe deșteptul? de ce nu-i spui lui Popescu cum te cheamă, îți bați joc de el, care te-a ajutat cînd ai fost bolnav și ți-a dat și de mîncare? Ai s-o sfîrșești rău, ți-o spun eu; am văzut mulți ca tine, care au înfipt cornul în pămînt!" După cum am aflat mai tîrziu de la alți deținuți, Popescu era de meserie turnător. Cînd și-a dat seama că eu nu sînt atît de naiv, a încercat să mă înduioșeze. Chiar în ziua respectivă, comisarul Popescu a fost mutat în altă celulă, pentru ca să poată aduce serviciile necesare anchetatorilor ce-i asigurau existența. În ziua următoare au început să mă ancheteze despre alți membri ai M.N.R., dintre care pe unii nu-i cunoșteam deloc, pe alții numai din vedere sau numai ca nume. Astfel, pe inginerul agronom Gicu Andrei din comuna Lunca, județul Tulcea, ca și pe unchiul său Gheorghe Andrei, cu care locuia împreună, nu i-am cunoscut decît după proces, la închisoarea din Constanța. De numele lor am auzit de la Crișan, care a căutat cu orice preț să declar că și ei au știut de M.N.R. și că făceau parte din ea. Nu am dat declarație. Gicu Andrei a fost condamnat la 17 ani, pe

care i-a executat în închisorile din Constanța, Jilava și Aiud. Moș Andrei, unchiul său, a fost și el condamnat în lot cu noi, la trei ani, și dus să-i execute la Canal. Nu știu ce s-a mai întîmplat cu el, dar Gicu Andrei s-a eliberat din detenție și s-a stabilit la București. Tot la închisoare l am cunoscut și pe Toma Croitoru, tot din Lunca. Era mic de statură, pietros și plin de viață. A înfruntat mai ușor necazurile pușcăriei, deoarece fusese și șase-șapte ani prizonier în Rusia. Intrase la închisoare pentru că a știut și el de M.N.R. și de răsculații din pădurile Babadagului.

Pe avocatul Bocioagă, originar din comuna Dunărea, județul Constanța, îl cunoșteam de mult ca fruntaș al organizației liberale din Constanța, unde a fost ales și deputat. Relații personale cu el nu am avut niciodată. A fost condamnat la trei ani închisoare pentru că a citit un manifest al M.N.R., pe care i l-a dat Marin Jidovu în localul primăriei din Cogealac. Cu toate că i l-a restituit imediat, spunîndu-i destul de tare : „Eu nu mă ocup cu așa ceva", a fost condamnat la trei ani închisoare, pe care i-a executat la Canalul Dunăre—Marea Neagră. Nu știu ce s-a mai întîmplat cu el. La închisoarea din Constanța arăta destul de rău, slăbise îngrozitor din cauza unei forme grave de diaree, iar medicul închisorii din Constanța, doctorul Silion, nu i-a dat nici un fel de îngrijire. Îl ajutau ceilalți cu ce puteau. Traian Miu, învățător din județul Constanța, a fost și el condamnat pentru același motiv. Citise același manifest pe care l-a citit avocatul Bocioagă de la Marin Jidovu.

Marin Jidovu, un tînăr negustor din Cogealac, om harnic și întreprinzător, a reușit să-și agonisească o situație materială destul de bună, ceea ce-i deranja pe cei de la primărie și de la partid, așa că imediat ce-au prins că a difuzat manifeste de-ale M.N.R., l-au arestat și, împreună cu el, i-au arestat și pe avocatul Bocioagă și pe învățătorul Traian Miu. A fost condamnat la 14 ani închisoare, pe care i-a executat la Constanța, Jilava, Aiud și Gherla. În detenție a avut o comportare demnă. Traian Miu a fost condamnat la 7 sau 8 ani. L-am întîlnit și în închisoarea din Aiud.

Pe toți cei menționați mai sus, Crișan i-a încadrat în lot cu mine, eu fiind șeful. Începînd din octombrie 1951 și pînă la proces a fost pentru mine perioada cea

mai grea. Nu scăpasem bine de presiunea anchetelor în legătură cu M.N.R. și a început un nou capitol al cercetărilor, în legătură cu Partidul social-creștin, inițiat de Lazăr Ștefănescu și alți cîțiva, după modelul Partidului democrat-creștin italian a lui De Gasperi. Cu Lazăr Ștefănescu mă cunoșteam încă din 1938—39, cînd amîndoi am fost institutori ai școlii de aplicație de pe lîngă Școala Normală din Cernăuți. Era cu șapte ani mai în vîrstă ca mine. Ne-am cunoscut într-o epocă de efervescență naționalistă, la care nici el, nici eu nu am aderat. El era țărănist înfocat, apropiat al lui Stanciu Stoicu (unul din fruntașii Partidului Național Țărănesc care a trecut la guvernul Groza), iar eu — apolitic, dar din familie crescut în cultul liberalilor.

Tatăl meu a fost un liberal convins și de două ori primar în sat. În această funcție a făcut parte din delegația sătenilor care au asistat la încoronarea lui Ferdinand I de la Alba Iulia din 15 octombrie 1922. Pentru el, a fost cel mai înălțător moment din viață și ne-a povestit despre aceasta de nenumărate ori în decursul anilor. Atunci l-a văzut de aproape pe regele Ferdinand și pe regina Maria și pe toți marii bărbați de stat de atunci : Ionel Brătianu, I. G. Duca, Octavian Goga, Vasile Goldiș, generalul Averescu, Prezan, Mărdărescu etc.

Pentru anchetarea mea în legătură cu Lazăr Ștefănescu și Partidul social-creștin, au venit special doi anchetatori din București.

La Constanța, Lazăr Ștefănescu venea adeseori, unde era găzduit la familia învățătorului Gheorghe Nedelcu, a cărui soție fusese colegă de bancă cu soția lui Lazăr Ștefănescu. Îi vizita mai ales vara, cînd mergeau la plajă împreună. Mai venea și pentru că avea o delegație care-l împuternicea să facă inspecții speciale învățătorilor înscriși la examenele de gradul I și gradul II. În 1945—46 a fost și subdirector general al învățămîntului primar, în timpul lui Voitec.

Odată, prin vara anului 1947, a venit la Constanța, însoțit de un oarecare Pintoretto, pe care l-a prezentat că este atașat comercial la Legația Italiană. Era cu cîteva zile înainte de stabilizare. Pintoretto știa bine românește și am mers cu ei la Piața Obor din Constanța, de unde au achiziționat o mare cantitate de brînză telemea de oaie, pe care au expediat-o la București. Era zi de du-

minică și piața era bine aprovizionată cu telemea, iar ei au plătit cît li s-a cerut, ceea ce m-a surprins oarecum. Altă dată, cînd a venit la Constanța, l-am găzduit la mine. Atunci mi-a propus să accept să înființez la Constanța o organizație a Partidului social-creștin și mi-a înmînat un manifest al Partidului democrat creștin din Italia și un manifest-program al Partidului social-creștin de la noi. „Mi-au spus Anișoara și Gicu Nedelcu că ai fi cel mai bun pentru treaba asta", a adăugat el. Surprins de această schimbare la față, l-am întrebat: „Dar cu Frontul plugarilor (partid al lui Petru Groza, în care era membru în Comitetul executiv) și cu celelalte activități, ce ai de gînd să faci?" „O să vorbim noi despre asta altă dată, acum, te rog, ia acest program și pune pe hîrtie observațiile pe care le ai de făcut! Știu că în politică ești bine orientat; m-am interesat, în special, cum vezi și tu problemele de învățămînt. Eu vin la Constanța din nou peste zece zile și te rog să-mi dai în scris propunerile tale". I-am răspuns că eu fac parte din altă organizație și ar fi bine să se gîndească la altcineva, căci are destui cunoscuți. Asupra propunerilor voi reflecta. Peste cîteva zile a venit din nou și, prin învățătoarea Nedelcu, mi-a trimis vorbă să ne întîlnim, iar eu l-am luat cu mine și pe colegul meu David Ion, ca să-l recomand pentru o inspecție specială pentru acordarea gradului I.

Lazăr Ștefănescu era bine dispus și ne-am întreținut aproximativ două ore, căci la ora 20 trebuia să fie la masă la familiia Ijacu, șeful gării CFR Constanța. Soția lui Ijacu era și ea învățătoare și Ștefănescu avea delegație să-i facă inspecția specială pentru gradul I. Împreună cu el, am mers și eu la familia Ijacu, cu care m-am împrietenit. Mi-a fost de folos această relație de prietenie, pentru timpurile acelea, cînd condițiile de călătorit pe calea ferată erau dificile și dificilă era și procurarea unui bilet de călătorie la anumite trenuri. Totdeauna domnul Cornel Ijacu a fost foarte amabil. La despărțire, Ștefănescu m-a anunțat că 2—3 săptămîni nu mai vine la Constanța, fiindcă trebuie să meargă la Timișoara și Suceava. Ne-am întîlnit mai tîrziu la București, unde am stat mai multe zile, deoarece aveam de dat o serie de examene la Facultatea de Istorie. Cînd mergeam la București, locuiam la Căminul Corpului

Didactic, din strada Sfinții Apostoli, nr. 15. Într-una din aceste zile i-am restituit materialul pe care mi-l dăduse și, o dată cu acesta, i-am înmînat și propunerile mele, scrise pe cîteva pagini, propuneri care au căzut în mîinile securității atunci cînd l-au arestat și i-a confiscat așa-zisa arhivă a Partidului social-creștin. Tot atunci, mi-a adus și două colete cu 100 de atlase geografice, al căror autor era profesorul de geografie Teodorescu. Aveam mare nevoie de ele, deoarece atlase nu se mai editaseră dinainte de război și se simțea lipsa lor. Profesorul Teodorescu era prieten cu Lazăr Ștefănescu și putea să-i pună la dispoziție orice cantitate și, ca să fiu cointeresat în distribuirea unui număr cît mai mare, mi-a acordat un rabat de 10% din vînzarea lor. În anii școlari 1949—1951 am distribuit asemenea atlase în valoare de mai multe zeci de mii de lei. Organizasem distribuirea lor prin directorii de școli, cărora le acordam un rabat de 5% din rabatul meu. Costul atlaselor îl achitam lui Lazăr Ștefănescu, atunci cînd venea la Constanța. Anumite sume i le-am dat la București, cînd mergeam la sesiunea de examene. Socotirea rabatului însă am amînat-o mereu, deoarece unii directori, cum au fost : Ion Voineagu de la Topalu, originar din Pantelimonul de Sus, Lupean de la Cobadin și Nicolae Dumitrașcu de la Slăvuța, Dolj, nu mi-au trimis nici un ban din costul atlaselor. Din cauza lor, n-am încasat nici eu nimic din rabatul ce mi se cuvenea, deși făcusem și importante cheltuieli cu transportul și expediția lor. Ceilalți directori, ca : Dumitru Girip, Ion David, Gică Nedelcu, Petre Ciurtu au fost corecți și datorită lor am avut posibilitatea să-i achit la centimă lui Ștefănescu. În faza aceasta am fost arestat, iar cînd am revenit, în 1964, toți trei au invocat argumente puerile, încercînd să justifice însușirea banilor. Odată arestat Lazăr Ștefănescu și folosind metodele știute, anchetatori de la Ministerul de Interne l-au scos din aprilie și pînă la începutul lui octombrie și au scos de la el tot ce au vrut. Și așa au ajuns și la mine, care, pornind de la cele ce știam, nu voiam să recunosc declarațiile pe care mi le puneau în față.

Am fost izolat iar la „Neagra". Timp de o lună de zile m-au ținut în anchete non stop. După ce au plecat anchetatorii din București (veniți special pentru mine)

am rămas iar în mîinile lui Crișan și ale celorlalți. Eram presat să spun cîți bani mi-a dat Lazăr Ștefănescu din aceia pe care i-a primit de la Legația Italiană, fiindcă el a declarat că din acești bani și-a cumpărat un apartament în București, iar restul mi i-a dat mie, ceea ce era cu totul neadevărat și am refuzat să recunosc. Nu numai că nu mi-a dat mie, dar sînt sigur că nici el nu a beneficiat personal de acești bani, deoarece pentru situația lui, pentru salariul lui și al soției, un apartament era un lucru cît se poate de normal și nu o realizare. Pe lîngă aceasta, el a mai declarat — la sugestia anchetatorului — că am stabilit ca rabatul de la vînzarea atlaselor să fie vărsat în fondurile Partidului social-creștin, o altă minciună sfruntată. La gama de insulte și acuzații din dosarul meu o adăugau și pe aceea de spion, vîndut străinilor, trădător etc.

Apoi, zile în șir, am fost anchetat în legătură cu Ion David, soții Nedelcu, Iordan Soare și Gheorghe Georgescu, despre care Lazăr Ștefănescu a declarat că făceau parte din organizația Constanța a Partidului social-creștin. În legătură cu Ion David am fost chinuit mult, dar am rezistat. O ducea greu, avea trei copii, toți în cursul superior de liceu, iar soția nu avea servici. Îl aveam pe conștiință, fiindcă eu îl adusesem la întîlnirea cu Ștefănescu, care i-a fost fatală. Știam că de va fi condamnat, copiii îi vor fi exmatriculați și cu toții rămași pe drumuri. Tot timpul am ținut una si bună că Ion David n-a știut nimic, că la întîlnirea cu Lazăr Ștefănescu discuțiile s-au limitat la probleme de învățămînt, deoarece urma să-i facă și lui o inspecție specială pentru obținerea gradului I. De politică, nimic. „Eu nu știu nimic din ceea ce declară Lazăr Ștefănescu și din ce spune Ion David. Adevărul este acesta pe care îl spun eu și voi declara mereu același lucru, oricît mă veți chinui". Vroiam cu orice preț să-l scot de sub acuzația de a fi membru al Partidului social-creștin și mă gîndeam zi și noapte cum să-i trimit vorbă să nu recunoască acest lucru. Salvarea nu venea de nicăieri, rămînea să se salveze singur prin negare. Ceream să mi-i aducă la confruntare, și pe unul, și pe altul. Despre Lazăr Ștefănescu spuneau : „Ăla e gaie mare ; îl cercetează cei de la București și acolo o să te trimitem și pe tine, dacă nu vrei să ne spui. Acolo Ștefănescu a spus tot și a

scăpat omul de necazuri. Ăla e băiat deștept, nu prost ca tine! A trăit bine și afară și trăiește bine și la pușcărie. Tu totdeauna ai fost un prost, te-au dus de nas alții", și-mi fluturau o listă întreagă de alții. La proces, Ion David a primit o pedeapsă mică, — de 3 ani —, iar soții Nedelcu, despre care eram anchetat zi și noapte, au fost scoși din cauză. Și ca ei au mai fost alte cîteva cazuri.

Iordan Soare era originar din comuna Rasova, județul Constanța, și în momentul arestării era inspector al școlilor de ciclul II din județ. De o constituție robustă, impunătoare, uneori afișa un aer grav, era, în fond, un om domol, bun și cu mult tact. Datorită acestui fapt se făcuse iubit de învățătorii și profesorii de la ciclul II pe care îi inspecta. Cu prestigiul și cu omenia lui, a căutat să ușureze necazurile acelor colegi care veneau la el să le facă dreptate și nu pleca nimeni nemulțumit. N-am știut de el că este arestat pînă după proces, cînd l-am întîlnit la închisoarea din Constanța. Nu-i părea rău și nu acuza pe nimeni, așa cum se întîmplă în asemenea ocazii. Dimpotrivă, uneori mi se părea că se simte ușurat de o grea povară. La securitatea din Constanța fusese și el supus la toate „probele" lui Crișan și ale celorlalți. S-a purtat demn prin toate închisorile pe unde a trecut, pînă la plecarea mea în 1956 de la Lugoj.

Consătean cu Iordan Soare era și Gheorghe Georgescu, care, în momentul arestării, era inspector școlar la școlile de pe Canalul Dunăre — Marea Neagră, adică școlile pentru copiii celor care lucrau ca angajați la șantierele de pe tot traseul Canalului, în care erau cuprinse grădinițe, școli primare și licee. Om pașnic, liniștit și blînd n-avea nimic de terorist în el. Cu toate acestea, Crișan l-a inclus și pe el și pe Iordan Soare în echipa fantomă care ar fi avut misiunea de a arunca în aer podul de peste Dunăre de la Cernavodă. Nici despre el nu știam că este arestat, decît atunci cînd, la închisoarea din Constanța, am ajuns în aceeași celulă. Era prăbușit. Plîngea zi și noapte. Lăsase acasă doi copii preșcolari și cu greu putea fi sustras acestei apăsări. De aceea, chinurile închisorii erau și mai grele pentru el. Atît Iordan Soare, cît și Gheorghe Georgescu fuseseră implicați în proces pe baza declarației date de Anghel Sebe. Cînd i-am întîlnit după proces, am aflat de la ei

că n-au fost întrebați despre mine niciodată (iar eu figuram, chipurile, ca șeful lotului). În schimb, au fost confruntați cu Anghel Sebe de două ori și, pe baza declarațiilor lui, au fost implicați în proces. Recunoștea și Anghel Sebe acest lucru. Împreună cu Iordan Soare și Gheorghe Georgescu, am dus greul închisorilor de la Constanța, Jilava și Aiud. De la Aiud, eu și Iordan Soare am fost duși la Lugoj, iar Gheorghe Georgescu, la o colonie de muncă din Deltă. Cînd discutasem cu Lazăr Ștefănescu despre Partidul social-creștin, îi propusesem o serie de învățători, preoți și profesori care ar fi putut fi încadrați. El a reținut aceste nume și le-a trecut pe listele de membri ai partidului, liste care i-au fost confiscate la arestare. Tot atunci, i-am vorbit și despre Octavian Ilea, care era la Ministerul Agriculturii, la Direcția producției vegetale. Dat fiind că și el avea un frate la aceeași direcție, a luat contact cu Octavian Ilea și au stabilit un front comun de activitate. „Așa ne obligă și instrucțiunile pe care le-am primit de la Rădescu", îmi spusese el în două rînduri.

Nicolae Rădescu era fostul prim-ministru care se găsea în exil și, împreună cu alți oameni politici de seamă din țara noastră, înființase un guvern în exil. Ce a discutat și cum s-a înțeles cu inginerul Octavian Ilea eu n-am știut niciodată. Fapt e că în urma înțelegerii lor, ei i-au considerat pe membrii Partidului social-creștin ca aparținînd și organizațiilor M.N.R., iar pe membrii M.N.R. — ca membri ai organizației P.S.C. Așa a reieșit din declarațiile pe care le-a dat la Ministerul de Interne Lazăr Ștefănescu. Pe măsură ce obținea de la Lazăr Ștefănescu cîte o declarație în acest sens, echipa de anchetatori de la București venea întins la Constanța ca să verifice pe teren organizarea și întinderea ei, și primul cu care lua legătura eram eu. Mai bine de două săptămîni m-au supus unor anchete non stop. În ultimele trei-patru zile, apărea din cînd în cînd în biroul lui Crișan cîte un „tehnician" din acela de la București și-l întreba: „Ce faci? mai ai? Dacă nu spune, dă-l pe mîna mea! Dă-i bătaie, că mîine am ordin să merg cu dosarul! Știi tu unde!!!..." Cum pleca acesta, Crișan și ai lui năvăleau ca niște hiene asupra mea. „Dacă nu spune nici azi, mîine lichidăm cu el!".

Unii din cei arestați au rezistat tuturor capcanelor întinse de anchetatori, alții au închinat steagul. Cînd prin declarațiile obținute nu puteau să-i încadreze în cele două organizații, atunci rămînea să-i pună în oala comună a echipei fantomă de aruncători de poduri. Așa încît, în urma noilor declarații smulse prin teroare și minciună, echipa podului de peste Dunăre a ajuns la opt oameni de la patru, cum stabiliseră inițial. Credeam că au să renunțe la această mascaradă, dar au revenit asupra acestei formule cu și mai multă înverşunare.

Noua componență a echipei era după cum urmează: Ion Nedea, Anghel Sebe, Petre Anghelescu, Teodor Samoilă, Vasile Niță, Gheorghe Georgescu, Iordan Soare și eu. Ion Nedea era cenzor statistic al plășii Cernavodă, iar soția lui era învățătoare, aveau și o fiică, erau o familie liniștită, de oameni serioși. La cercetări i-au rupt doi dinți, fapt ce l-a chinuit mult în detenție. Cel mai mult l-a durut însă vestea că ginerele lui, care era militar, a divorțat de fiica lui, iar ea a fost dată afară din servici. Anghel Sebe era învățător în comuna Saligny, satul Făclia. Despre el am mai vorbit; soția lui era tot învățătoare. După eliberare, soția lui Sebe, Emilia Sebe, a venit în două rînduri să-i povestesc cum a murit soțul ei la Aiud.

Profesorul Petrică Anghelescu era din Cernavodă și preda limba română la liceul din oraș. Avea mare îndemînare pentru tehnică. Înjghebase acasă un mic atelier și se specializase în depanarea aparatelor de radio. I-am dat și eu să-mi repare un aparat Philips, de care m-am servit mulți ani și-mi venea greu să mă despart de el. N-am mai avut timp să-l iau înapoi, fiindcă am fost arestați, și eu, și el. Ce-o fi făcut securitatea cu aparatul meu confiscat de la Petrică Anghelescu? La cercetări, a fost acuzat și de faptul că asculta posturile de radio străine. La anchetele și probele de acolo, Petrică Anghelescu s-a purtat ca un brav. A suportat totul cu demnitate, fără să cadă la tranzacții cu Crișan și echipa lui de călăi.

Vasile Niță era învățător din comuna Dunărea, județul Constanța, cu vădite înclinații pentru matematică. De altfel, pînă la arestarea lui, cîțiva ani a funcționat ca suplinitor la o catedră de matematici. Cînd a fost luat prima dată la anchetă și a auzit pentru ce este acuzat, a început să rîdă în hohote, încît cei doi anchetatori s-au uitat unul

la altul, nedumeriți. În momentul acela a venit un al treilea, care l-a măsurat din creștet pînă-n tălpi și i-a spus lui Crișan : „Trimite-l la celulă !". Și l-au adus la cercetări mai tîrziu, după ce Anghel Sebe a declarat că din echipa celor care trebuiau să arunce în aer podul de peste Dunăre făcea parte și Vasile Niță.

După cum am spus, Gheorghe Georgescu era originar din comuna Rasova, port la Dunăre, la sud de orașul Cernavodă, cam la 20 km distanță, o veche așezare românească. Înainte de alipirea Dobrogei, la 1878, Rasova a fost reședința județului Constanța. Prin 1936, cînd am vizitat Rasova, mai exista în piața satului din apropierea portului casa cu parter și etaj care altădată fusese localul Prefecturii. Bătrîni ca Ilie Rusu încă își mai aminteau cînd Regele Carol I, Regina Elisabeta și Petre Carp, care era prim-ministru, vizitaseră Rasova în ziua de Sfînta Maria Mare, la 15 august. Fuseseră într-o călătorie pe Dunăre. Tot satul era în mare sărbătoare. Regele se interesase cum fusese recolta de bucate. „Căcălău, Măria ta." Atunci Vodă l-a întrebat pe primul-ministru despre acest cuvînt necunoscut. Limba română avea subtilitățile ei, necunoscute încă de primul nostru rege. Tot așa, despre Take Ionescu Regele Carol I a spus odată că este un bun ministru, cu toate că „umblă cu doi luntre în cur".

Gheorghe Georgescu și soția sa erau învățători în satul Vlahu, pe malul lacului Vederoasa, bogat în pește și în vînat de baltă, mai ales în vulpi, vidre și rațe sălbatice. Arestarea a venit ca un trăsnet asupra lui, iar după ce a fost supus la presiuni, izolări și torturi, Georgescu a devenit o umbră din ceea ce fusese. Slăbise mult și toată ziua stătea izolat și tăcut. Cînd i s-a spus că a fost condamnat la 12 ani, s-a prăbușit cu totul. Plîngea și, în timp ce lacrimile îi curgeau șiroaie pe obraji, repeta mereu : copilașii mei, copilașii mei — unul avea 8 ani, altul 6. Cu greu și-a revenit din această stare.

Odată pornit pe panta compromisurilor, bietul Anghel Sebe a mers pînă la sfîrșit, adică atît cît i-au pretins Crișan și echipa lui de anchetatori. Așa se face că printre cei care trebuiau să arunce podul în aer se afla și fratele meu Tudor Samoilă, preot la Cernavodă. Fratele meu a negat mereu acest lucru ; confruntat cu Sebe, acesta a declarat că au discutat despre acest lucru, cu doi-trei ani

în urmă. În zadar a protestat; Crişan s-a grăbit să-l expedieze pe Sebe la celulă, iar pe fratele meu a continuat să-l ancheteze, determinîndu-l să recunoască afirmaţiile lui Sebe. „Măi Samoilă, de ce eşti tu prost? tu şi aşa eşti băgat pînă în gît cu M.N.R., lucru pe care deja l-ai recunoscut, ce pierzi dacă recunoşti şi ceea ce spune Sebe?"

După proces, cînd am ajuns la închisoarea din Constanţa, zile de-a rîndul Anghel Sebe şi-a cerut iertare de la toţi acei pe care îi denunţase. Durerea lui a fost cu atît mai mare, cînd la proces a fost condamnat la 25 ani muncă silnică şi confiscarea averii. El era aproape sigur că i se va da drumul acasă, aşa cum îi promisese Crişan şi chiar directorul închisorii în ziua dinaintea procesului. Nimeni nu i-a reproşat nimic; nici atunci, nici mai tîrziu, la Jilava şi la Aiud, cînd el continua să-şi ceară iertare. Cum am mai spus, moartea lui ne-a îndurerat pe toţi...

Trecuseră mai mult de şase luni şi eu mă aflam tot la securitatea din Constanţa şi tot în anchetă. Am rezistat la toate presiunile şi metodele pe care mi le aplicau, fiindcă de acum mă obişnuisem cu şiretenia lor, pe care o puteam depista, şi cu vocabularul pe care îl foloseau, şi cu capcanele pe care le întindeau pentru ca să prindă în plasă cît mai mult „vînat". Într-una din zile, Crişan mi-a cerut să-i dau relaţii despre diferiţi oameni. De unii nu auzisem. A insistat însă asupra a două nume, erau doi colegi de la şcoala unde funcţionam şi eu. Îmi spunea că sînt şi ei la securitate şi au declarat că ştiau de la mine despre M.N.R. şi că o să mi-i aducă la confruntare. Nimerise la ţintă. Era vorba de Br. Ştefan şi C.I., cu care eu discutasem de mai multe ori despre M.N.R. Am refuzat din capul locului să recunosc aşa ceva. M-au trimis la celulă, spunînd că a doua zi or să mi-i aducă la confruntare. Am ajuns în celula de la mansardă, de unde plecase Popescu, şi am rămas multă vreme pe gînduri. Amîndoi erau căsătoriţi cu cîte o profesoară şi aveau şi copii. Prin faţa ochilor îmi defilau nenorocirile care se vor abate asupra familiilor lor. Printr-o crăpătură de la oblon străbătea o dungă de lumină. Mi-am adus aminte că, uneori, Popescu se urca pe pat şi de acolo se uita în jos, pe stradă, pe unde mergeau trecătorii. Pe trotuarul de lîngă clădirea securităţii, n-aveau voie să treacă localnicii; ocazional, auzisem de mai multe ori santinelele strigînd: „Treci pe trotuarul celălalt!".

Cu tot îndemnul lui Popescu de a mă sui și eu să văd, am refuzat, spunîndu-i că nu mă interesează. Mă temeam să nu fie îndemnat chiar de gardian să facă acest lucru. Acum, cînd am rămas singur, voiam să mă urc și să văd și eu cum arată strada Karl Marx, fostă Opreanu. O cunoșteam foarte bine, fiindcă una din școlile la care aveam ore suplimentare era numai la 150 m depărtare de securitate. Cunoșteam și localul securității, căci de mai multe ori strigaseră santinelele și la mine: „treci pe trotuarul celălalt!". M-am dus la ușă și am ascultat îndelung dacă se aude vreun zgomot sau țîrșîit de pași. Uneori îi simțeam și mirosul de tutun și deduceam că ascultă la ușa celulei mele sau la cea învecinată. Acum nu era lîngă vizetă. M-am urcat pe pat și am împins coițul din stînga al oblonului cît am putut, așa cum făcea și Popescu. Prin crăpătura ce se deschidea, cînd s-a îndepărtat de pervaz, am văzut lumea liberă cum trecea pe trotuarul de vizavi. Un zgomot de pași m-a făcut să sar jos ca o pisică, de acolo de unde eram cocoțat. Curînd zgomotul s-a stins și după ce am pus urechea și m-am convins că pe coridor nu mai e nimeni în apropiere, m-am suit iarăși la postul meu de observație. Nu-mi venea să-mi cred ochilor ceea ce vedeam. La o distanță de 30—40 de metri pe trotuarul celălalt al străzii, mergeau discutînd, braț la braț, cei doi colegi, adică Br. Șt. și C.I., despre care Crișan cu două ore înainte îmi spusese că sînt arestați. I-am urmărit cu privirea pînă au intrat în unghiul în care nu-i mai puteam vedea. Am dedus că era trecut de ora 13, cînd terminau orele pe care le aveau la școala din apropiere. Și unul, și altul erau profesori de limba română. Coincidența aceasta mi-a dat un nou impuls și m-a făcut să nu cedez presiunilor anchetatorilor în legătură cu ei, ca și cu alți cunoscuți. De cîte ori mi se citea cîte o listă cu aceia pe care îi cunosc, căutam să limitez numărul lor, fiindcă știam procedeele securiștilor. De la oamenii mai slabi „de înger", prin intimidare și presiune, întinzîndu-le fel de fel de curse, reușeau să smulgă declarații uluitoare, sugerate și formulate chiar de anchetatori; și apoi semnate de victime, pe baza cărora le întocmeau dosarul de condamnare. Și numărul acestora nu a fost mic. În închisorile mai mari erau cu sutele cazurile acelor condamnați pentru omisiune de denunț sau ajutor legionar,

deoarece, fiind presați de anchetatori și încurcați de întrebările lor, recunoscuseră că au dat o pîine sau o bucată de brînză unui trecător oarecare. O dată ce recunoșteau, îi băgau la ajutorul legionar și-i implicau în loturile de legionari. Pe la începutul lunii noiembrie 1951, cercetările în legătură cu Lazăr Ștefănescu ajunseseră la un punct critic. Eram forțat, mereu și dur, să recunosc că am primit bani de la Lazăr Ștefănescu, că știam și eu că el se întîlnise la București cu Octavian Ilea cînd stabiliseră un plan de acțiune între M.N.R. și P.S.C., că știam și eu că acesta era ordinul venit de la guvernul din exil pentru toate formațiile care luptau împotriva comuniștilor, de a stabili un front comun.

Zile în șir am fost chinuit și trecut prin toată gama „probelor", fiindcă, ziceau ei : „Toți aceștia au făcut declarații complete, numai tu îți bați joc de noi, ai merita să fii împușcat ca un cîine turbat !" Mă obișnuisem cu asemenea amenințări și susțineam mereu să fiu confruntat cu ei. „Asta o facem cînd vrem noi, nu cînd vrei tu !" Era replica lor obișnuită. Dar, într-o seară am fost scos din celulă, dus la frizer și apoi mi s-a dat să îmbrac o salopetă albastră (era prima dată cînd schimbam aici îmbrăcămintea) și m-au anunțat că a doua zi aveam să fiu dus în URSS, ca să fiu judecat, pentru că pe frontul de Est am împușcat partizani. Am fost dus, apoi, la comandantul securității de atunci, pe nume Doicaru. Acesta mi-a dat „binecuvîntarea" cu o suită de înjurături și un pumn sub bărbie : „Ce, mă banditule, nu vrei să te uiți la mine ? În Rusia o să ți se înfunde : O să te judece ăia la fața locului, unde ai făcut crimele !". Mai tîrziu, după 1965, Doicaru avea să fie unul din sfetnicii apropiați ai lui Ceaușescu, pînă în anul 1979, cînd a căzut în dizgrație o dată cu cazul Pacepa. Se zicea că este chiar arestat. Atunci mi-am zis : „L-a ajuns blestemul miilor de victime pe care le-a torturat".

A doua zi în zori, am fost luat din celulă și dus jos, în curtea interioară. Acolo aștepta o dubă, format microbuz. Mi s-a ordonat să mă urc pe scara din spate și să mă lungesc cu fața în jos pe podea. Repede s-au urcat patru gardieni și s-au așezat pe băncile laterale. Nici nu s-au așezat bine și au început să fumeze și să facă fel de fel de glume, care de care mai deșucheate. Șeful escortei era în cabina șoferului. În cîteva secunde, mașina

a demarat. Credeam că mă duc la gară. Gara nu era departe și în două-trei minute trebuia să ajungem ; dar nu s-a întîmplat așa. Timpul trecea, trecea greu și mașina mergea întruna De la o vreme, mi-am dat seama că am ieșit din oraș, după zgomotul căruțelor pe care le întîlneam pe șosea. La un moment dat, m-am mișcat într-o parte, fiindcă amorțisem. Ca la comandă, toți au strigat : „Stai cu fața în jos !" Și, pentru mai mare siguranță, toți au pus cîte un picior pe spatele meu, după ce doi din ei mi-au dat și cîte un vîrf de cizmă în coaste. Simțeam că nu mai pot sta nemișcat, cînd deodată mașina s-a oprit și mi s-a ordonat să cobor. Mă găseam într-o vale. Era ceață groasă și nu puteam să identific locul. În sus de mine, unde ceața era mai subțire, la 20—30 de metri, un grup de soldați lucra la niște săpături. Unul dintrei cei care erau veniți cu mine îmi ordonă să mă culc. La început am ezitat. Apăsîndu-mă în jos de umeri, îmi spuse răstit : „Mă, tu n-ai auzit că ți-am ordonat să te culci ? !" Forțat de el, m-am culcat. „Acum poți să te rogi, că mormîntul tău e gata !". Îmi dădeam seama că este o înscenare, am început, totuși, să mă rog, așa cum făceam și pe front, cînd eram în situații grele Am fost adus la realitate de niște strigăte care veneau dinspre ostași : „Gata groapa, tov. locotenent !" Și, imediat, ordinul celui care mă culcase : „Scoal' în picioare !" Mă mișcam greu, căci eram amorțit. Mi-a ordonat să vin după el. Acum realizam că mergeam printr-un șanț anticar destul de larg, dintre cele rămase din timpul războiului... Cînd am ajuns la capătul lui, către stînga, cam la 100 de metri, era o remiză mare. Cînd m-am apropiat, m-am lămurit că este un hangar. La distanță, pe pista de aterizare și decolare erau cîteva avioane, cu însemnele Crucii Roșii. Am fost oprit la capătul hangarului. După cîteva minute, au venit pilotul avionului și șeful aeroportului să-mi ia cîteva date. Cînd m-au întrebat de nume, șeful de aeroport, pe care îl cunoșteam și știam și unde locuiește (pe strada Titu Maiorescu, în Constanța), a dat de două ori din cap, uitîndu-se cu compătimire la mine. Cînd am venit din detenție în 1964, am aflat că el a dat de știre celor de acasă despre plecarea mea. După încheierea acestor formalități, mi s-a spus să mă îndrept în fugă spre avionul din mijlocul pistei, care era sub presiune și se pre-

gătea de decolare. Pe lîngă pilot, s-a urcat în avion cu mine și ofițerul de securitate care mă escorta. După ce a decolat avionul si a evoluat cîteva momente pe deasupra portului Constanța, însoțitorul meu mi se adresă : „Acum mergem în Rusia, pe unde ai împușcat partizanii". Dar, după cîteva runde, avionul a virat înspre apus și a trecut la mică înălțime pe deasupra gării Valul lui Traian. Zburam la aproximativ 200 de metri înălțime și se vedeau bine satele și împrejurimile lor. Direcția era sud-vest, căci în apropierea Dunării am văzut conturul lacului Mîrleanu. La trecerea Dunării, securistul mă întrebă grijuliu dacă am mai călătorit cu avionul și dacă am batiste. Îmi recomanda ca în cazul că am să „vărs" să întorc capul spre fereastră, să nu-l murdăresc. I-am răspuns să nu aibă nici o grijă, fiindcă eu nu sufăr nici de rău de mare, nici de avion. (De altfel, nici nu aveam ce voma.) A continuat, totuși, să mă întrebe, de cîte ori am mai zburat și în ce împrejurări. „Prima dată am zburat cu avionul — i-am răspuns — cînd am fost evacuat de la Spitalul din Djankoi (Crimea) pînă la Nicolev (Ucraina). Nu prea am înțeles și am continuat, spunîndu-i : „În toamna anului 1943 am fost rănit în luptele de la Belosaraika, de lîngă Mariopol, port la Marea de Azov, și de acolo am fost internat, pe rînd, la spitalele din Berdiansk, Melitopol și Djankoi, dar între timp frontul se mutase și a trebuit să fiu transportat de acolo cu avionul la Nikolaev, pe malul Bugului". Nu mi-am terminat bine vorba, că însoțitorul meu a și început să vomeze. Zburam la 2—300 m înălțime și sub noi se vedeau satele Bărăganului cu specificul lor de cîmpie, cu străzile lor drepte, care se întretăiau în forme geometrice, și atunci mi-au venit în minte minunatele prelegeri însotite de proiecții pe care le ținea la cursurile Universității populare de la Vălenii de Munte cunoscutul profesor de etnografie de la Universitatea din Cluj, Romulus Vuia, în vara anului 1932. Ce îndepărtate mi se păreau acum acele vremuri ! În zare se contura capitala și am șoptit ca pentru mine : „Nu mai avem mult și ajungem la București". Însoțitorul meu a tresărit, bănuitor : „De unde știi tu ?" I-am făcut semn cu mîna spre dreapta. La orizont se profilau furnalele și clădirile mai înalte din București. „Cunoști tu capitala ?... acum sîntem în U.R.S.S. !", a adăugat, cu voce dogită și

fața palidă, însoțitorul meu. De ce-mi spuneau mereu aceleași gogoși n-am înțeles niciodată. Avionul a început să reducă din înălțime și s-a îndreptat apoi către un colț al pistei de aterizare, nu departe de o gheretă unde era o santinelă

Pe aeroport mai erau încă două-trei avioane cu semnul crucii roșii pe ele și alte cîteva mai mari. Pista era mai mare decît cea de la Constanța și la capăt erau mai multe pavilioane cu parter și etaj. Primii care au coborît au fost pilotul și securistul. După ce au schimbat cîteva cuvinte între ei, mi-au făcut semn să cobor și eu. M-au dat în primire santinelei, iar ei au plecat spre pavilionul central. De la cîțiva oameni care discutau cu voce tare am dedus că mă găsesc la aeroportul Popești-Leordeni al Ministerului de Interne.

Priveam curios în jurul meu, ca să mă orientez asupra împrejurimilor și uitasem de prezența santinelei, cînd o comandă răstită mă aduse la realitate. Al doilea strigăt de „culcat" și mînuirea unei arme îndreptate spre mine m-au făcut să mă culc pe pietrișul de sub mine. Am stat așa mai bine de două ore. În două rînduri, santinela a vorbit la telefonul din gheretă. După aceea, a început să se miște în dreapta și în stînga cinci-șase metri, fără a mă pierde din ochi. Cînd venea spre mine mă întreba de unde sînt, de ce sînt arestat și o serie de alte amănunte. Făcea acest lucru cu toată discreția, ca să nu fie observat de la distanță. În două rînduri, i-am cerut voie să mă duc pentru treaba mică. „Mai așteaptă, că vine duba acum !" Dar duba n-a venit și la un moment dat îl auzii : „Dă-i drumul acolo unde te afli !"... Nu după mult timp, a venit și duba, care s-a oprit chiar lîngă mine. Am urcat prin spate și mi-au încuiat ușa. În dubă cu mine nu mai era nimeni. Mi-am dat seama că am intrat în București, după larma orașului. Zgomote de tramvaie, claxoane, opriri la stopuri și mergeam, mergeam mereu. Cînd s-a oprit, m-au dat jos și m-au condus printr-un pasaj subteran destul de lung. Unul din însoțitorii mei mă zorea mereu să întind pasul. La un moment dat, am fost introdus într-un coridor și apoi într-o cameră goală, cu bănci lungi de lemn pe cele două laturi, iar în față se afla o ușă pe care scria cu litere mari :

„PRIMIRI". La un ciocănit ușor, apăru un căpitan mic de statură, gras și lucïuriu. Sub sprîncenele stufoase îi albeau ochii răutăcioși cînd se repezi la securistul meu : „Acum îl aduci ? Nu știi că azi e sîmbătă și programul s-a terminat !" Însoțitorul meu se apropie de el și-i spuse ceva în șoaptă. „Degeaba, eu nu-l mai pot înregistra ! Am dat situația ; vezi ce faci cu el pînă luni !" Și-a luat chipiul și a plecat. A plecat și securistul care m-a adus, încuind ușa. După vreo jumătate de oră a apărut, spunînd : „Credeam că o să găsesc ceva de mîncare ca să-ți aduc, dar la bucătărie n-am găsit pe nimeni. Cînd vine schimbul, să spui că ai venit tîrziu și n-ai mîncat nimic. Eu mă duc, fiindcă am întîrziat. Cînd ai nevoie de ceva să bați în ușă, o să vină un planton". Și a plecat, încuind din nou ușa. Eram obosit și epuizat. M-am întins pe bancă și am adormit tun. Am fost trezit de un plutonier : „Măi, ce-i cu tine ?" I-am spus toată povestea. „N-am ce-ți face, pînă luni stai în camera asta ! Nu ești înregistrat și repartizarea se face numai luni ?" I-am spus că sînt nemîncat de ieri, sînt și răcit și, dacă poate, să-mi aducă o cană de ceai. A plecat repede și a venit tot așa de repede : „N-am găsit nimic. Dacă raportai mai devreme, poate găseam ceva. Acum e ora 10 (22) și nu-i nimeni la bucătărie. Mi-a promis că o să-mi aducă o cană de apă, dar n-a mai venit. După vreo două ore de așteptare am adormit din nou. Cînd m-am trezit era întuneric în cameră. Cineva stinsese lumina. Văzusem de unde se aprinde și am bîjbîit pînă am dat de întrerupător și am aprins-o. Era liniște peste tot. Din cînd în cînd se auzeau pași pe coridor. Am bătut în ușă, dar n-a venit nimeni. Am început să bat mai tare și mai insistent. Ușa se deschise și apăru un gardian, cu mîna pe pistolul de la șold. „Ce-i cu tine aici ?" Îi spusei și lui povestea. Era dornic de noutăți. I-am spus și bune, și rele, ca să-i cîștig bunăvoința, și pe urmă l-am rugat să mă ducă la closet. Scărpinîndu-se în cap, începu să se vaiete : „Unde să te duc ? unde să te duc ? că peste tot e închis ! Stai să văd..." Peste vreo zece minute, apăru cu o căldare plină pe jumătate cu var stins. „Dacă ai treabă mică, fă-o aici, și cu treaba cealaltă, văd eu ce facem. Căldarea asta o oprești aici la tine, o bagi colo,

după bancă, în colț". S-a ținut de cuvînt și, nu după mult timp, a venit și m-a condus într-un closet, unde erau o grămadă de scule și căldări de zidărie. Mi-a spus că este ora opt dimineața și duminica nu este nici un fel de activitate. L-am rugat dacă poate să-mi aducă ceva de mîncare. „O să fie cam greu, că nu ești pus în porție". L-am rugat, atunci, pentru o cană de ceai m[illegible] car. A plecat și dus a fost. Nu l-am mai văzut. Apă nu i-am mai cerut, fiindcă băusem de la robinetul de la closet. Dacă din partea mîncării am dus-o greu, în schimb, cu căldura și cu dormitul m-am refăcut întrucîtva. Toată ziua de duminică și noaptea spre luni, m-am gîndit la situația mea. Aflasem că mă găsesc în celularul de sub clădirea Ministerului de Interne, unde atotputernic era Teoharie Georgescu — cel care, mai tîrziu, a fost îndepărtat o dată cu Ana Pauker și Vasile Luca. Pînă luni dimineață timpul a trecut greu. Năpădit de gînduri, n-am mai dormit și încercam să ghicesc ce mă așteaptă. Luni dimineață m-a luat în primire căpitanul cel scund și gras, care mi-a reproșat că miroase în cameră. I-am arătat găleata din colț. A slobozit cîteva înjurături și a chemat un gardian, care a luat căldarea, iar pe mine m-a introdus în biroul lui. A cercetat documentele, apoi s-a uitat fix la mine. „Ai intrat pe mîna ciocănarilor și de aici nu mai scapi". Aici este Celularul nr. 1 de la Ministerul de Interne și cine intră aici, nu mai scapă decît în mormînt, afară de cazul cînd, din capul locului, își recunoaște vina, așa că fii atent la cele ce ți-am spus. Am mai spus-o și la alții, care, după ce au scăpat, mi-au mulțumit". În cîteva minute a terminat cu mine. M-a repartizat în celula 22, unde m-a și condus un gardian. Celula avea două paturi și încă trei deținuți, deci trebuia să dormim cîte doi într-un pat. Unul din ei era colonelul Alexandru Sadoveanu, fiul Izabelei Sadoveanu; nu se dăduse încă ceaiul și se găseau în așteptarea lui. În cîteva cuvinte le-am povestit ce am pățit de sîmbătă încoace și intenția mea de a declara greva foamei. Colonelul Sadoveanu, care era de trei ani închis, m-a sfătuit în mod insistent să nu fac acest lucru.

„— Dumneata bea cafeaua acum dimineață și eu am să-ți spun de ce nu trebuie să faci greva foamei, fiindcă ei asta și vor; să scape cît mai repede de noi. Or, noi

trebuie să luptăm, să ne agățăm cu dinții de viață și să ajungem să apucăm ziua cînd țara va scăpa de stăpînirea comunistă".

Cînd a venit cafeaua, am sorbit-o încet, pe toată. Ziua nu era voie să stai lungit în pat și fiecare arestat își rezolva oboseala și somnul cum putea. Spre deosebire de alte închisori, paturile de la Celularul 1 al Ministerului de Interne nu erau altceva decît niște plăci de beton fixate cu una din laturile lungi într-unul din pereții camerei, la aproximativ 50—60 de cm deasupra podelei. Peste ele se afla o saltea scormonită, prin care simțeai din plin duritatea și răceala betonului. Colonelul Sadoveanu era nepotul lui Mihail Sadoveanu, căci, Mihail Sadoveanu, pe lîngă un frate care era inginer agronom, Vasile Sadoveanu (pe care l-am cunoscut și eu), mai avea un frate ofițer și acesta era căsătorit cu Izabela, devenită Sadoveanu, scriitoarea pe care am văzut-o în două rînduri la Vălenii de Munte, la Universitatea populară Nicolae Iorga. Știam multe lucruri despre Izabela Sadoveanu și aceasta a contribuit la o apropiere între mine și colonelul Alexandru Sadoveanu. Despre unchiul său avea numai cuvinte de ocară, din care nu lipseau *vîndut* și *porc* și-l gratifica în auzul tuturor. Mi-a părut rău cînd a fost luat și dus la proces. Fusese adus de la închisoarea din Aiud pentru cercetări suplimentare. Bănuia că procurorul a făcut recurs și-i cerea majorarea condamnării. Ne-am mai întîlnit în Secția II la Aiud în vara lui 1952. Slăbise mult, era numai piele și os, cu fața încrețită și pămîntie. De-abia mai putea vorbi. Nu știu ce s-a mai întîmplat cu el.

Spre deosebire de colonelul Sadoveanu care era comunicativ, celălalt partener, care s-a recomandat ca inginer-șef al unei întreprinderi petroliere din Cîmpina, — Ulmeanu mi se pare —, era un om închsi și reținut, se temea de turnători și răuvoitori. Cînd era mai dispus, mă ruga să-i recit din „Scrisorile" lui Eminescu sau din „Baladele" lui Coșbuc. Am aflat de la el că este și profesor la Institutul de Petrol și Gaze.

Al treilea camarad din celulă era un tînăr din Popești-Leordeni, anchetat de mai bine de două luni. Lucra la aeroportul Popești-Leordeni (care servea numai Ministerul de Interne și Securitatea), ca zilier și muncitor necalificat. La serbările de 23 august 1951, a asistat din

partea URSS o importantă delegaţie. Avionul cu care a zburat trebuia să aterizeze pe aeroportul Popeşti-Leordeni, dar cei de la aeroport nu puteau să-l primească din cauza unei defecţiuni la sol. După ce avionul s-a învîrtit de cîteva ori pe deasupra aeroportului Leordeni, a intrat în legătură cu aeroportul Băneasa (aeroport civil, unde a şi aterizat). Au început imediat cercetările ca să stabilească pentru ce aeroportul Leordeni a refuzat primirea avionului, mai ales că era vorba de o delegaţie atît de marcantă. Tot guvernul a intrat în panică. Cu o zi înainte de 23 august s-au făcut mari pregătiri şi lucrări de îmbunătăţire a pistei de aterizare şi el a lucrat împreună cu alţi muncitori la curăţirea aeroportului. Pe cînd lucrau, pe neaşteptate, s-a abătut o ploaie torenţială şi, în grabă, fiecare s-a adăpostit unde a putut. El a intrat într-o gheretă, unde a găsit uşa deschisă şi nepăzită de nimeni. Stînd acolo, a văzut un şnur care atîrna într-un colţ şi, fiindcă îi lipseau şireturile, l-a tăiat şi şi-a făcut şireturi la bocanci. Au fost cercetaţi toţi muncitorii angajaţi la lucrările de reparaţie şi cineva mai vigilent a observat şireturile de la bocancii lui. A fost imediat arestat şi băgat în „probe". Zile în şir a fost presat să spună cine l-a îndemnat să facă acest lucru, însă de fiecare dată el a povestit lucrurile aşa cum s-au întîmplat. Într-o altă celulă se găsea arestat, tot în legătură cu actul de sabotaj de la aeroportul Popeşti-Leordeni, un plutonier de la paza aeroportului. Muncitorul mînca bătaie zdravănă în fiecare zi ca să declare că a fost sfătuit de plutonier să taie şnurul şi că plutonierul a recunoscut, iar el de ce nu vrea să spună adevărul ! ! !. „Eu nici nu-l cunosc pe acel om şi am tăiat şnurul fără să-mi dau seama că fac rău", a încheiat el povestirea. Peste două zile a fost luat din celula noastră.

Inginerul de la Cîmpina era mai în vîrstă decît mine şi, după cîte am înţeles, o somitate în profesia lui. Era acuzat şi anchetat pentru sabotaj. Adevărata lui situaţie nu mi-a spus-o, cum de altfel făceam şi eu, fiindcă întîlnisem atîţia indivizi în detenţie care sub diferite forme înşelau buna-credinţă a celor arestaţi, îi trăgeau de limbă şi apoi mergeau să-i toarne la anchetatori.

Toată securitatea şi penitenciarele erau înţesate de turnători, care au făcut mult rău semenilor lor. Pentru

țigări, supliment de mîncare și alte promisiuni, dădeau informații false și apăreau, apoi, în instanță ca martori ai acuzării. Mulți dintre cei anchetați au fost supuși la tot felul de torturi și au murit în chinuri din cauza acestor ticăloși. Despre ei voi mai vorbi.

Încă din primele zile, am fost luat la anchetă. După ce m-a legat la ochi, gardianul m-a dus pe un coridor, apoi cu liftul pînă la etajul VI (după cum primise ordinul de jos). Pe parcurs, m-a instruit în felul următor: „Mă, bagă de seamă! Te duc la tov. general și ar fi bine să n-o mai faci pe nebunul, ci să spui tot! Că dacă tov. general o să vadă că spui adevărul, o să iai numai cițiva ani; altfel in pușcărie iți putrezesc oasele! Eu am sfătuit și pe alții și a ieșit bine! Au scăpat și acum cînd mă întîlnesc cu ei, îmi mulțumesc și mergem să luăm și o bere. Să-i spui așa: domnule general, am fost un dușman al propriei mele conștiințe, dar acum m-am decis să spun adevărul, și să-i spui tot... tot". Cînd am ajuns sus, m-a dat în primire altuia, care m-a introdus în camera 653 (după cîte îmi amintesc), m-a dezlegat la ochi și a ieșit. A trebuit să treacă un timp pînă ce vederea s-a acomodat cu luminozitatea camerei. Luni de-a rîndul am stat în celule întunecoase sau slab luminate cu becuri roșietice și din cauza aceasta ochii îmi lăcrimau. În fața mea era o namilă de anchetator, greoi în mișcări, brunet, cu un început de chelie, fruntea teșită, maxilarele proeminente și gura largă, ce lăsa să se vadă o dantură puternică. Era îmbrăcat în uniformă militară, cizme, pantaloni caki și o bluză descheiată, care elibera pe o porțiune bogăția piloasă a pieptului. Toți care intrau și ieșeau i se adresau cu: „Să trăiți, tov. colonel" Fereastra era deschisă și vizavi pe o terasă două femei întindeau rufe la uscat, iar printre blocuri, spre dreapta, se vedea biserica italiană. M-a invitat să iau loc pe scaun și a început să se plimbe agitat de-a lungul camerei. Din cînd în cînd, venea amenințător spre mine. Instinctiv, mă ridicam în picioare, pentru a putea să mă apăr. Cu o mînă grea ce mi-o punea pe umăr, mă apăsa puternic în jos: „Mă!", și continua să se plimbe iarăși. Fără să vreau, privirea mi-a alunecat iar spre soarele de afară. Se opri în fața mea și apoi se îndreptă spre fereastra pe care o

închise cu zgomot. „Ce, mă! Vrei să te arunci pe fereastră? Mă, da' prost mai ești! Așa crezi tu că ai să scapi de noi? Ai să plătești totul pînă la centimă! Așa sînteți toți, o faceți pe deștepții! Mă, prin mîinile astea — și-și desfăcu palmele de uriaș — au trecut mulți, și care era ceva de capul lor, nu așa ca tine; dar cu mine nu le-a mers! Ai auzit de Mihalache: a mîncat bătaie ca un prost și a luat și muncă silnică pe viață. Penescu a fost mai deștept! A înțeles din capul locului situația și mi-a spus omul tot ce a făcut și i-am dat numai cinci ani; și fiindcă în pușcărie s-a purtat frumos, i-am redus doi ani și acum e liber; și dacă ai să mergi cu mine pe Victoriei, ai să-l întîlnești în fiecare zi la ora 10, cum se plimbă ca un domn și ne salutăm ca niște oameni civilizați. Așa că din capul locului vreau să mă lămuresc cu tine. Nu căuta să mă duci, fiindcă am experiență mare și cu de-ăștia ca tine, scap repede, repede. Bagă de seamă ce ți-am spus. Acum te duci la cameră și 3—4 zile nu te chem la anchetă, ca să ai timp să te gîndești la ce ți-am spus eu. Ar fi bine să-ți faci un plan și să nu faci ca la Constanța. De ce crezi că te-au trimis la mine? Aici ori scapi, ori ți se înfundă".

A sunat și a intrat un gardian, căruia i-a ordonat să mă ducă la cameră. Într-adevăr, cîteva zile nu m-a luat la anchetă. Am început să mă liniștesc întrucîtva. Cînd s-a apropiat ziua anchetei, am început să fiu iarăși îngrijorat. Cît a fost colonelul Sadoveanu, timpul trecea mai ușor. Inginerul de la Cîmpina era un om tăcut, mai ales cînd venea de la anchetă, era mereu abătut și-l deranja orice zgomot, cît de mic. Am căutat să-l menajez. De obicei, în timpul anchetelor oamenii sînt irascibili. A venit însă și ziua anchetei. În jurul orei 8 am fost dus la aceeași cameră și la același anchetator. Cu un teanc de hîrtii în față, a început să mă întrebe o serie de lucruri care nu aveau nici o legătură cu mine și nici cu faptele pentru care eram cercetat. M-a întrebat de un inginer Rădulescu, de un inginer Manu și de alții, de care n-auzisem niciodată, și, după fiecare răspuns, mă amenința: „Nu vrei să spui! Credeam că ai să fii om de înțeles! Azi ți-ai semnat singur sentința!".

Timp de cîteva ore, m-a ținut sub presiune și amenințări. De la o vreme, se uita mereu la ceas. În timpul

acesta intrau și ieșeau anchetatori mai mici în grad, care cu diferite dosare sub braț veneau să-i raporteze în șoaptă și să-i arate diferite hîrtii. Am înțeles că anchetatorul meu era un șef mare în ierarhia securității. După ce s-a răcorit cu niște înjurături, a sunat și m-a dat în primire gardianului, căruia i-a ordonat: „Du-l la mititica și pe urmă să vii la mine". M-a luat și m-a dus jos la parter pe un coridor unde erau niște carcere ascunse în zid, cu dimensiunile de 45/50 cm și înalte de aproximativ 1,80 m. În afară nu se vedeau decît niște uși cu zăvoare și, la înălțimea capului un orificiu rotund de aerisire cu diametrul de 10 cm. Cînd se închidea ușa, erai împins pînă la peretele din spate și cînd se trăgea zăvorul, ușa venea și te fixa din față. Îmi făcea impresia că sînt zidit de viu, deoarece în asemenea cutie nu puteai să te apleci sau să te miști lateral, iar dacă voiai să te lași în jos, genunchii se înțepeneau în ușă. După aproximativ o oră, au început să-mi amorțească picioarele și-mi treceau înțepături prin șira spinării. Am răbdat cît am răbdat și am început să strig prin gaura de aerisire. Nimeni nu venea. Am obosit strigînd. De la o vreme, tot corpul îmi era amorțit și nu mai știam ce se întîmplă cu mine. Nu știu cînd s-a deschis ușa. Am simțit numai că cineva m-a tras puternic de braț și m-a îndemnat să mă mișc. Eram complet amorțit și nu puteam păși. Mi-a adus un scaun pe care m-am așezat cîtva timp. Gardianul s-a dus să mai dea drumul și la alții. Am văzut doi-trei care se duceau singuri la celulă. Cînd a terminat cu ceilalți, a venit și m-a condus la celulă. Cînd m-a văzut inginerul, s-a speriat. M-a întrebat ce s-a întîmplat, dar n-am putut să răspund imediat. Am stat pe pat ca un răstignit. Așa m-a prins somnul. Cînd m-am trezit, nu-mi dădeam seama unde mă găsesc. Un aer rece pătrundea prin ferestruica de sus a celulei. Nici n-am simțit cînd s-a apropiat de mine inginerul de la Cîmpina. Nu se culcase încă și m-a îmbiat să mănînc o farfurie de arpacaș. A făcut bine că a insistat, fiindcă mîncarea m-a refăcut întrucîtva. A doua zi, mi-a spus că mi-a dat-o din porția lui, deoarece gardianul nu mi-a adus porția, spunînd

că eu am fost pedepsit și n-am drept la masă. De data asta, am fost anchetat în legătură cu procesul pe care voiau să mi-l intenteze. Cu toate amenințările și insistențele anchetatorului, n-am putut să declar altceva decît ce declarasem la Constanța. După fiecare declarație, insista: „Asta o știu! Vreau altceva! Nu vrei să ții seamă de sfatul pe care ți l-am dat? Tu ai să plîngi, nu eu!". Și-mi întindea o hîrtie, spunînd: „Pînă vin eu, să o găsesc scrisă pe amîndouă paginile, dar nu cu palavrele pe care mi le-ai îndrugat pînă acum". Și ieșea, lăsîndu-mă în seama unui plantor. Cînd se întorcea și-și arunca ochii pe hîrtie și vedea că n-am scris nimic, scotea un: „Binee, ia-l de aici și du-l la celulă"... Ziua următoare, în jurul orei 8, am fost iarăși dus la anchetă. Nu era nimeni în birou. Plantonul mi-a spus că anchetatorii au ședință. După cîtva timp a apărut, spunînd: „Acum te-am prins cu minciuna". Și întorcîndu-se spre planton: „Să intre Ștefănescu!" Intră Ștefănescu, însoțit de un locotenent. Lazăr Ștefănescu arăta bine, proaspăt bărbierit, cu cravată și pantaloni călcați. Am recunoscut ceea ce declarasem la Constanța. Ceea ce n-am recunoscut nici în ruptul capului a fost afirmația că mi-a dat și mie bani de la Legația italiană. În zadar încercam să mă dezvinovățesc și să susțin că este o minciună sfruntată și că se poate stabili dacă am primit bani sau nu. După două ore de presiuni, m-a dus la celulă. Acolo mă aștepta o mîncare de varză acră și sărată cu ceva arpacaș. Inginerul mi-a spus că e ora două (14). Cu cîteva minute înainte a auzit bătînd ceasul. Nu-mi era foame, cum de altfel mi se întîmpla întotdeauna cînd eram supus unor traume sufletești. Mîncam în silă, ca să pot rezista și să nu cad bolnav. După ce am ieșit din detenție, am auzit că Lazăr Ștefănescu s-a recăsătorit cu soția lui Mircea Ispir. Lucrurile s-au petrecut cam așa: în timpul detenției căminul lui Lazăr Ștefănescu s-a destrămat. Neavînd unde locui, a fost primit în gazdă de Mircea Ispir, vechiul și bunul lui prieten. Pînă la urmă Lazăr Ștefănescu s-a încurcat cu soția acestuia și la momentul potrivit l-a invitat să

părăsească locuința, căci devenise de prisos. Pe Mircea Ispir l-am cunoscut și eu la Cernăuți. Era din Humuleștii lui Creangă și toată viața s-a zbătut să alcătuiască o cuprinzătoare biografie a „marelui humuleștean" care ne-a încîntat copilăria cu „Amintirile" și poveștile lui. Am mai auzit că, nu după mult timp, Mircea Ispir a murit în mare mizerie.

În ultimele zile de cercetări de la Ministerul de Interne, gardianul a adus în celula noastră un om înalt și bine legat, îmbrăcat în cioareci și în cojoc, cu o căciulă mocănească pe cap și cu părul lung, așa cum sînt reprezentați dacii în pozele cărților de școală. A rămas în picioare lîngă ușă și a început să privească atent în jurul lui. Eu și cu inginerul ne uitam curioși la această apariție. La un moment dat, ne întreabă : „Domnilor, mă rog frumos, spuneți-mi și mie, unde mă aflu aici ?" Nu i-am răspuns imediat și l-am invitat insistent să ia loc pe pat. După ce s-a mai liniștit, am început cu întrebările : de unde este, pentru ce este arestat și ce se mai aude pe afară. Ne-a spus că este din Maramureș și că-l cheamă Gheorghe... restul numelui nu ne-a interesat, și cît a stat în celulă cu noi, i-am zis moș Gheorghe și insistam mereu : „Moș Gheorghe, cînd pleacă rușii ? Dar pe la O.N.U., ce se mai aude ?" „Onu e cu țapina după lemne la pădure. Oh, de mi-ar ajuta Dumnezeu drăguțul să scap din focul ăsta ! Am o văcuță și cîteva oițe, am să le vînd să plătesc avocații și tot nu mă las pînă nu bag hoțul și curva la pușcărie". Și ne-a spus toată povestea arestării lui. Prin 1946—47, cînd a fost foametea cea mare în Moldova, s-a aciuat în sat la ei un băietan care mergea și lucra cu ziua, cînd la unul, cînd la altul. Așa a ajuns de l-au cunoscut și ei. Le-a plăcut de el și l-au tocmit la odaia din pădure, unde aveau cîteva capete de vite și mai multe oi. Pe lîngă aceasta, îl foloseau și la tăiatul lemnelor din pădure. A fost băiat harnic și le-a fost de folos. Era cuminte și a strîns și ceva parale. Cînd s-a mai mărit, soția lui moș Gheorghe, care era mult mai tînără decît el, s-a încurcat cu băietanul și, ca să scape de bătrîn, s-a dus și l-a reclamat la securitate cum că, după terminarea războiului, a ținut as-

cunși în odaia de la pădure trei ostași nemți, mai multe luni de zile. Atît le-a trebuit securiștilor! După ce l-au cercetat la Baia Mare mai multe zile, l-au trimis la Ministerul de Interne. În zadar l-am întrebat noi și despre alte lucruri, moș Gheorghe n-avea de unde să le știe și nici nu-l interesau. Singurele lucruri pe care le știa erau necazurile lui și ale oamenilor din sat. Din crescător de vite cunoscut în toate satele din regiune, ajunsese să aibă numai o vacă și patru oițe. „Pe toate mi le-au mîncat ciinii de la primărie și aceia care veneau de la raion". Se interesa dacă aici la București te bate cînd ești dus la anchetă. „La Baia Mare, mă scula și noaptea să le spun cu ce oameni din sat au mai avut legături cei trei nemți care au stat la mine la pădure. Cu cine să aibă, că ei nu știau limba noastră și nici noi pe a lor și nu îndrăzneau să iasă nici noaptea. Din cînd în cînd, le mai duceam o traistă de mălai, ceva cartofi și cîte o oală cu lapte, căci aveam două vaci cu lapte, și ar fi fost păcat să las oamenii să moară de foame. Cît am stat la Baia m-au ținut numai cu înjurături și fel de fel de cuvinte de oameni stricați. O să te trimitem la București, unde ai să spui și țîța care ai supt-o de la mumă-ta". Nici n-a terminat bine de povestit necazul lui și a venit un gardian care l-a luat din celula noastră.

În noaptea care a urmat, la celula de femei, care era alăturată, mare zgomot, țipete, blesteme: gardienii se foiau pe coridor și îndepărtau de la vizetă pe cei curioși. Se auzeau lămurit țipetele și plînsetul unei femei: „L-ați ucis pe tata, l-ați ucis pe tata, călăilor, blestemați să fiți voi și copiii voștri!..." Gardienii voiau să o scoată cu forța din celulă și ea se războia cu ei. A trecut prin fața celulei noastre, dusă de gardieni. Strigătele s-au stins în noapte. Pînă la ziuă nimeni n-a mai închis ochii. Se spunea că este fiica unui maior din Mișcarea Națională de Rezistență, arestat cu Sumanele negre, care, întorcîndu-se de la anchetă, a auzit că tatăl ei a fost scos mort din celula lui.

A treia zi, după ce am fost dus la anchetă, unde mi s-au făcut ultimele recomandări terminate cu înjurături, mi s-au făcut formalitățile de trimitere înapoi la

Constanța, după 28 de zile (către sfîrșitul lui noiembrie). M-au dus cu duba pînă la gară, iar acolo am fost introdus într-un compartiment, împreună cu un plutonier și un caporal de miliție, care fumau ca turcii. Am refuzat țigările pe care mi le ofereau. Conductorul de tren le-a dat cheia compartimentului, așa că ei puteau să intre și să iasă cînd voiau. În două rînduri, am cerut si eu să merg la closet, în speranța că voi vedea pe cineva cunoscut sau voi fi văzut de cineva care să ducă veste acasă despre mine. Trenul era aglomerat și culoarul pînă la capăt era ticsit de lume. Cînd se deschidea ușa, cei din față vedeau că sînt locuri libere și dădeau buzna să intre, dar erau opriți de cerberii care mă însoțeau. De aici, discuții și chiar injurii, pe care milițienii le înghițeau pe tăcute. După ce m-au dus la closet, păzitorii mei s-au retras cîte unul într-un colț și au adormit tun, mai ales că la plecarea din București au adus o sticlă cu tărie și s-au cinstit din plin. Eu n-am putut ațipi. Toată noaptea au bătut în ușă cei care nu aveau locuri și vedeau că în compartimentul nostru sînt încă locuri neocupate.

În zori am ajuns la Constanța. Acolo m-au dus la miliția gării într-un birou, unde am stat aproape două ore, pînă să vină cei de la securitate. Cînd a venit duba, la ieșirea din gară, mi-am încrucișat drumul cu două învățătoare care mă cunoșteau destul de bine și, surprinse la apariția mea între santinele, s-au oprit locului cu mîna la gură și m-au urmărit pînă am intrat în dubă. După eliberare, cei de acasă mi-au spus că Stela Birou le-a dus veste despre mine. Cum am ajuns la securitate, mi-au luat salopeta și mi-au dat bluza și pantalonii mei, apoi m-au luat la întrebări. Voiau să știe ce am făcut la București, ce mîncare mi-au dat, cum m-au tratat și, culmea, m-au întrebat unde e mai bine, la București sau la Constanța ? Mă țineam cu mîinile de cap și nu am răspuns la nimeni. „Hai, măi, că o face pe mireasa". M-au lăsat în pace două zile și după aceea au început să mă ancheteze în legătură cu pistolul pe care mi l-au confiscat de acasă la patru luni după arestare, împreună cu cele două încărcătoare și cartușele din ele, porthartul, binoclul și busola. De fiecare dată, îmi cerea să declar de

ce nu le-am predat și cu ce scop le țineam. Eu le repetam același lucru : erau proprietate personală, procurate cu bani prin rețineri din solda de ofițer de rezervă. Le-am păstrat fiind convins că se va ridica interdicția de a poseda aceste lucruri care erau obligatorii pentru un ofițer de rezervă. În fiecare an cînd mi se făcea viza livretului, se verifica și existența echipamentului pe care un ofițer trebuia să-l aibă asupra sa. În plus, pistolul avea și o valoare simbolică, mai mare decît prețul lui, deoarece de cîteva ori m-am folosit de el scăpînd de la o moarte sigură. În zadar mă presau să declar ceea ce voiau ei ; eu am rămas pe poziția primelor declarații. La sfîrșit am fost fotografiat lîngă o masă pe care erau împrăștiate toate aceste articole și pentru ca să arate cît mai multe, au fost scoase cartușele din încărcătoare și dispersate pe masă. Între ele, erau împrăștiate binoclul, tocul binoclului, busola și cîteva hîrtii. Două din aceste fotografii le-am văzut în dosarul de judecată nr. 28/1952, Tribunalul Militar București în deplasare la Constanța.

Timp de mai bine de o lună de zile, m-au forțat să dau declarații în legătură cu acei pentru care am fost anchetat. De fiecare dată țineam să le amintesc că oricît m-ar chinui, n-am să declar altceva decît am declarat prima dată. Totuși, insistau mereu să dau noi și noi declarații. Cînd refuzam, mă duceau la Neagra. În nouă luni de zile cît a durat ancheta, am stat la Neagra 104 zile. Cînd m-au arestat aveam 72 de kilograme, cînd m-am cîntărit înainte de proces aveam 56 de kilograme. De cîte ori îmi cereau să dau declarații noi, cercam să fiu confruntat cu declarantul, mai ales că au apărut o serie de oameni noi, de care nu auzisem în viața mea sau chiar dacă îi știam ca nume, n-am avut nici un fel de relații cu ei. Confruntarea era simplă : „Îl cunoști ?" „Nu" sau „Da". Din zece, am cunoscut trei.

Mai complicată a fost confruntarea cu preotul Nicolae Dinu de la Țepeș Vodă din județul Constanța. Insistau mereu să declar că știu că preotul Dinu este legionar. „Îl cunosc pe preotul Dinu de cînd era elev la seminar. Dar nu am cunoștință de această activitate a lui". La o jumătate de oră după ce am cerut confruntarea cu el, a apărut preotul Dinu, legat la ochi, și i s-a cerut să relateze ceea ce știe în legătură cu mine.

Fără să-l dezlege la ochi a relatat cum într-o vară, pe cînd făceam băi calde la Eforie, ne-am întîlnit în fața Sanatoriului și am mers împreună la Tuzla (la distanța de 1 kilometru), unde se afla Lazăr Ștefănescu, venit pentru sezon, și unde au stabilit ca în toamnă Lazăr Ștefănescu să-i facă o inspecție specială soției sale, care era învățătoare și candidată la gradul II. A declarat că, după ce am plecat eu, el a rămas să mai discute și alte amănunte și i-a dat și o sumă de bani.

După ce a plecat preotul Dinu, am dat declarația scrisă. Am recunoscut tot ce a spus preotul Dinu. Anchetatorul a insistat să scriu și de bani, dar eu am refuzat, aducîndu-i aminte că preotul a declarat clar că i-a dat banii după ce am plecat eu.

— „Ia-l și du-l la Neagra, îl ținem acolo pînă declară cum vrem noi". Era luna decembrie, iarna se instalase de-a binelea. Auzeam cum vîjîie vîntul cumplit și valurile mării se izbeau puternic de dig. Îmi aminteam de zbuciumatele elegii ale lui Ovidius, din „Tristia" și „Epistulae ex Ponto", in care se plînge, printre altele, și de clima puțin prietenoasă de la Pontus Euxinus. Tremuram toată noaptea și nu puteam dormi. Ca să nu răcesc, mă mișcam tot timpul și băteam mereu din picioare.

După confruntarea cu preotul Dinu, a urmat confruntarea cu învățătorul Gheorghe Rucăreanu, de la Casimcea, județul Tulcea. Era arestat încă din anul 1949, în legătură cu grupurile de rezistență din pădurile Babadagului, și fusese adus la securitatea din Constanța ca să declare că am avut și eu legături cu rezistenții de la Babadag. Rucăreanu a respins cu tărie că ar fi declarat asemenea lucruri în 1949 și a cerut să i se aducă declarația, care, dacă a dat-o, trebuie să fie la dosarul lui. În zadar l-a amenințat Crișan că o să-i facă un nou proces și-o să ceară majorarea pedepsei, Rucăreanu i-a replicat sfidător : „Vă cunosc de cînd ați implicat în proces cu mine oameni complet nevinovați. Pe domnul Antohe îl cunosc mai bine de 15 ani, dar niciodată n-am discutat cu el despre activitatea pentru care am fost condamnat eu".

Tot așa de dîrz și de demn s-a comportat și învățătorul Ion Bucelea, de la Coruja, din județul Tulcea, care, la un moment dat, l-a înfruntat direct pe Crișan : „Lă-

sați-vă de amenințări de astea ieftine: pe mine nu mă speriați, chiar dacă mi-ați spune că mă impușcați!" Voia să mai continue, dar Crișan l-a îmbrîncit spre ușă și l-a dat afară din birou. Atitudinea lor a fost ca un tonic pentru mine. Ei fuseseră aduși special de la închisoarea din Aiud ca să declare împotriva mea. După eliberare ne-am întîlnit și i-am felicitat pentru ținuta lor demnă.

Am fost dus din nou la celula 16, de la mansardă. În apropiere erau două celule de femei. Le auzeam cum plîngeau și erau bruscate și insultate de gardieni. Printre ele, am identificat și vocea Anișoarei Nedelcu, despre care am mai pomenit în relatările mele. Atît despre ea, cît și despre soțul ei, am fost anchetat zile în șir, dar am refuzat tot timpul să declar că am discutat cu ei, fie despre M.N.R., fie despre P.S.C.

După ce am ieșit din detenție în 1964, m-am întîlnit cu ei de mai multe ori și de fiecare dată mi-au mulțumit, fiindcă i-am scăpat de la mare nenorocire. Au fost reținuți timp de șase luni, suficient pentru a face cunoștință cu metodele securității, apoi li s-a dat drumul acasă. N-au mai fost implicați în proces.

După Crăciunul anului 1951 și pînă la 29 februarie 1952, ziua procesului, am fost mutat în 11 celule și am fost mereu singur. Slăbisem mult, eram obosit și bolnav. Tușeam toată noaptea și nu puteam dormi. Am cerut de mai multe ori să fiu dus la medic. Gardienii îmi trînteau ușa în nas, spunînd: „Aici o să te ia dracu, de cînd ne chinuiești tu pe noi!!".

Cu cîteva zile înainte de proces, a venit cineva de la grefă, care mi-a adus să semnez o declarație, prin care accept să fiu apărat „din oficiu". Am refuzat categoric. Individul, îmbrăcat civil, a căutat să-mi demonstreze că este în interesul meu, și am să plătesc mai puțin: „Crezi că dacă ai să-ți tocmești un avocat ai să fii condamnat mai puțin? numai că o să coste mai mult". Îl ajunsese mila de mine! I-am răspuns că o apărare care nu ia legătura cu acela pe care îl apără, pentru a identifica și a cunoaște situația lui, este o apărare neavenită, ca atare resping din capul locului o asemenea apărare. I-am cerut totuși să-mi pună la dispoziție dosarul, căci vreau să mă apăr singur. A doua zi, într-un birou de anchetă, mi-a adus un dosar destul de voluminos, spunîndu-mi: „Îl ai la dispoziție un sfert de oră".

I-am cerut hîrtie și creion, pentru ca să-mi notez cîte ceva. „N-am voie să-ți dau hîrtie și creion." Am văzut atunci unele declarații date împotriva mea de oameni pe care nu-i văzusem niciodată și nu auzisem nicicînd de ei, după cum am văzut declarații mincinoase date de oameni cunoscuți. Printre ele, și două exemplare de fotografii ale mele în postură de terorist, despre care am relatat. Cînd am răsfoit abia o treime din hîrtii mi-a fost luat dosarul, căci „a trecut sfertul de oră". Am insistat să văd și celelalte hîrtii, dar plutonierul nici n-a vrut să audă și a plecat trîntind ușa.

PROCESUL

În dimineața zilei de 29 februarie 1952, imediat după ora deșteptării (5 dimineața), am fost dus la bărbierit și după aproximativ o jumătate de oră am fost coborît în curtea securității, unde aștepta un camion dubă, bine închis, cu intrarea prin spate și cu bănci pe celelalte trei laturi. Mi s-a indicat să ocup locul liber din colțul stîng de lîngă ușă. Am fost ultimul care m-am urcat în dubă. „N-aveți voie să vă uitați nici în dreapta, nici în stînga, toți vă uitați numai în jos". Gardienii, care ocupau banca din spatele cabinei pentru a ne supraveghea, ne-au avertizat că nu avem voie să vorbim sau să ne facem semne. „Cel care nu respectă consemnul va fi adus înapoi la securitate, va fi judecat ulterior și i se va agrava pedeapsa"...

Un strigăt de „gata" și duba s-a pus în mișcare. De la Securitate pînă la sala Tribunalului Militar, din strada Friedrich Engels, erau aproximativ doi kilometri. În timpul mersului, pe furiș, m-am uitat totuși la cei din dubă. Căutam să-l identific pe fratele meu, dar nu izbuteam. În naivitatea mea, speram că a fost scos din proces și i s-a dat drumul acasă. Pe băncile din stînga și din fața mea, am văzut numai chipuri de oameni slăbiți, palizi, desfigurați, care se uitau speriați în jurul lor. Unul a încercat să-mi zîmbească, dar zîmbetul lui n-a ajuns să se contureze complet, căci a intervenit gardianul. Eram douăzeci și doi la număr. Trei din lotul nostru au lipsit, nu știu din ce cauză, căci am fi fost douăzeci și cinci.

Cînd am ajuns, eu am coborît primul din dubă și am fost dus prin niște coridoare strîmte într-o cameră mică, în care se găsea o chiuvetă și o tinetă, și am fost încuiat acolo.

Procesul a durat în jur de 14 ore. În sala de judecată, am fost introdus ultimul — și de unul singur —

în jurul orei 20, fără nici un fel de asistență. Numai eu și completul de judecată. După identificare, a urmat procurorul care a citit grăbit rechizitoriul, din care reieșea că mă fac vinovat de : Tentativă de trecere frauduloasă a frontierei, deținere ilegală de armament și documente militare secrete, apartenența la organizația paramilitară Mișcarea Națională de Rezistență și Partidul social-creștin și la o organizație teroristă de aruncare în aer a podului de peste Dunăre de la Cernavodă. La urmă, a cerut aplicarea art. 209, a Decretului 190 și a art. 157 Cod Penal, care prevedea și aplicarea pedepsei capitale. Grefierul îi dădea zor și el cu scrisul. Se auzea din cînd în cînd foșnetul hîrtiilor ce le răsfoia mereu, pînă ce găsea pe aceea care îi trebuia.

La sfîrșit, președintele, cu vorba sacadată și gravă, m-a anunțat : „Ai dreptul la cuvînt, două minute". Îmi formulasem o apărare de cel puțin cinci-șase minute, în care să invoc toate argumentele mele. Față de această somație sfidătoare și degradantă, am răspuns imediat : „Toate acuzațiile ce mi se aduc sînt bazate pe mărturii mincinoase, smulse prin intimidări și suplicii. Nu mă simt vinovat cu nimic".

Cei din completul de judecată s-au uitat unul la altul, făcînd diferite grimase. Președintele, cu autoritatea pe care i-o conferea rolul său, a conchis : „E un inconștient, și pentru aceștia avem cătușe și lanțuri !". Imediat, grefierul mi-a întins spre semnare o serie de hîrtii. Era zorit și voia să scape cît mai repede. „Ce sînt astea ?" am întrebat. „Procesul-verbal al dezbaterilor". „Nu le semnez pînă nu le citesc". „Acum n-avem timp, și așa e tîrziu". Cu hîrtiile în mînă, s-a uitat lung la președinte, neștiind ce să facă. Președintele s-a întors la cei din dreapta, apoi la cei din stînga și a ordonat : Cheamă 'gardianul să-l ia".

Am fost escortat pînă la duba care aștepta în stradă. Era trecut de ora 21 și cu toții erau impacientați și iritați că i-am făcut să aștepte așa de mult. De aceea, probabil, nu mi-au oprit nici turtoiul de la mîncarea de seară. Pentru masa de prînz, mi-au imputat : „De ce n-ai bătut în ușă să-ți dăm mîncare ? De unde să știm noi că ești periculos și te-au băgat la izolare. Ce a rămas am dat înapoi încă de la ora 3 (15). Dimineață nu mi-au dat nici așa-zisa cafea din orz măcinat. Mi-ar fi prins

bine o cană de lichid cald. Așa că toată ziua nu am băut decît apă de la chiuveta din cămăruța în care am fost închis. De la tribunal, duba m-a dus la închisoarea din Constanța, unde am ajuns după orele 22, noapte deplină. Acolo, am fost înghesuiți într-un coridor lung, la capătul căruia, sus, era un geam spart prin care intra zăpada spulberată de vînt. Frigul și curentul ne pătrundeau pînă la oase. Pe stînga se afla biroul de înregistrare, unde era introdus pe rînd fiecare nou condamnat și i se întocmea fișa de încarcerare. Operația mergea foarte încet și cei care o făceau nu manifestau nici o grabă, trăgeau de timp, ca să aibă de lucru pînă ies din schimb. Am fost înregistrat ultimul.

Începuse să se lumineze de ziuă. „Ziua Mărțișorului 1952". Pentru noii osîndiți a fost o zi de doliu. Mie, mărțișorul mi-a adus o condamnare de *muncă silnică pe viață*, prescurtat : M.S.V., în limbaj de pușcărie „vețaș" sau *mesevist.*

Poetul Radu Gyr, fiind și el mesevist, le-a închinat vieţașilor o baladă : *„De mult, de mult, la început de-osîndă / Mai întreba de noi la poartă afară / Cîte-o nălucă de mamă plăpîndă / Ori cîte-o nevastă amară, amară / Un an, doi, trei din lumea cealaltă / Mai primeam cîte-un răvaș mirosind a grădină / Apoi tăcerea crescu mai înaltă / Ca boziile peste ruină / Noi ne-am născut din vremuri ca zgura / Afară părinții bătrîni / Ani și de ani se făcură / Piine, zumzet, fîntîni, / Băieții noștri au crescut mai departe / Tot mai departe de noi / Și-or fi purces în orașe la carte / De n-or fi murit cumva în război / Iar fetele noastre cu boiul de floare / Plecat-au mirese-n calești / Alături de mirii lor rupți ca din soare / Frumoși ca niște prinți din povești / Și-acolo-n turnuri albastre vor coase / Cu degete subțiri și pale / Scufițe mici și frumoase / Și scutece albe ca niște petale / Pentru odraslele blonde ca spicul / Ce mîine vor crește în iatac / Departe de moarte și de bunicul / Pierdut fără urmă în piatră și veac".*

Radu Demetrescu Gyr fusese condamnat după rebeliunea legionară din 21—23 ianuarie 1941 la M.S.V. — muncă silnică pe viață — înainte de război, așa că la sosirea noastră la Aiud avea aproape 11 ani de temniță.

După înființarea securității în 1948 s-a introdus și la noi regimul închisorilor din URSS, precum și toate

metodele aplicate de NKVD deţinuţilor politici. Pentru vieţaşi, noul regim n-a permis nici un fel de legătură cu familia. Izolare completă, adîncă şi tăcută ca moartea. Nimeni nu ştia dacă mai trăieşti sau nu.

Radu Gyr a creat multe poezii în închisoare, care circulau oral sau prin alfabetul Morse în toate părţile închisorii. De la ele m-am adăpat ca de la un izvor de apă limpede. Printre aceste poezii, a închinat una fetiţei lui, Luminiţa, pe care o lăsase de cîţiva anişori cînd a fost arestat, iar în puşcărie a aflat că s-a căsătorit. Redau mai jos începutul poeziei : *„Are tata o fetiţă Luminiţa / Ochi de vis şi mânuşiţe de crăiţe / Umbrele cînd prind să cadă prin livadă / Păunite pe zăpadă, vin s-o vadă / Sună merii-n cinstea ei, clopoţei."*

După înregistrare, am fost introdus într-o cameră mare, împreună cu ceilalţi din lot. În cameră era cald şi simţeam cum toropeala îmi cuprinde tot corpul. La acesta a contribuit şi cafeaua, care, deşi nu era prea fierbinte, a fost totuşi bună, căci aveam mai bine de 24 de ore de stat în picioare, în permanentă tensiune psihică şi nemîncat. Cum m-am aşezat pe patul ce mi s-a repartizat, am adormit buştean. Cînd m-am trezit, eram înţepenit. Mă dureau toate articulaţiile şi-mi frigea tot corpul. Nu puteam să-mi stăpînesc tremuratul. Ochii îmi lăcrimau, nasul îmi curgea şi n-aveam cu ce să-l opresc. Stăteam cu capul deasupra chiuvetei şi-mi spălam mereu nasul. Tărăban Oprea, care avea mai multă experienţă de puşcărie, a bătut puternic în uşă şi a raportat situaţia mea. A apărut gardianul Stoenciu, un tip mongoloid, bulgar de origine şi un adversar făţiş al intelectualilor. Cînd a auzit despre ce este vorba, a trîntit uşa, ameninţînd : „Dacă mai îndrăzneşte cineva să bată în uşă, îl duc la carceră !. Seara, la închidere, am raportat locotenentului Iacob. „Să raportezi mîine schimbului care vine după mine". A doua zi, orice încercare de a fi dus la medic a fost zadarnică. În ziua următoare, tot lotul a fost dus la vizita medicală. Medicul penitenciarului era doctorul Silion, fiul preotului Silion, care în judeţul Caliacra a fost şi învăţător, iar după cedarea Cadrilaterului, în toamna lui 1940, s-a stabilit la Constanţa. Cînd mi-a venit rîndul şi m-a văzut, s-a uitat într-un tabel cu numele celor din lot, m-a măsurat de sus pînă jos cu privirea şi a trecut la

altul, spunînd că nu are nimic pentru răceală, deşi altora dinaintea mea le dăduse aspirine şi antinevralgice şi chiar siropuri pentru tuse.

Mi-am adus aminte cum, în toamna anului 1946, preotul Silion a venit la Banca Corpului Didactic Constanţa, al cărei casier era învăţătorul Cristian Radu, să ceară un ajutor bănesc de 400.000 de lei ca să-i trimită băiatului, care era student la Facultatea de Medicină din Cluj, să-şi plătească taxele, că altfel îl exmatriculează. Ştia că sînt prieten atît cu preşedintele, cît şi cu casierul băncii şi m-a rugat pe mine să-l ajut. I-am înţeles situaţia în care se găsea şi am făcut tot ce s-a putut în această privinţă. Mai mult încă, am găsit şi soluţia cea mai potrivită şi am fost printre primii care au contribuit la realizarea ei. A doua zi se dădeau salariile. Cristian Radu era casier şi la bancă, şi la sindicat. Fiecare din acestea avea cîte un fond de ajutorare, dar accelerarea inflaţiei şi scăderea puterii de cumpărare a leului pulverizaseră acest fond şi singura modalitate de ajutorare era să dea fiecare cît poate, pentru a împlini suma de patru sute de mii de lei. Orice sumă a fost binevenită. La aceia cu copii şi greutăţi nu s-a apelat sub nici o formă. Cristian Radu îi cunoştea foarte bine pe toţi şi avea şi tactul necesar să facă acest lucru, fără a obliga şi fără a jigni sau umili pe cineva. Un prim fond de trei sute de mii s-a constituit pe loc, de la cei cinci prezenţi la hotărîre : Cristian Radu, casier, Costică Tudoran, şeful librăriei, Horia Ludoşan, şef de depozit (şi ajutorul lui Tudoran), Petre Ciurtin, cenzor şi director de şcoală, şi Ion Antohe, care nu era nimic. Pentru partea mea de şaizeci de mii de lei m-am împrumutat cu chitanţă la librărie, — pentru cumpărare de cărţi —, pe care i-am achitat la termen. Eram unul din clienţii serioşi ai librăriei, căci şase ani cît am fost concentrat, rămăsesem în urmă şi trebuia să-mi pun la punct biblioteca.

Cînd m-a văzut Cristian Radu, peste cîteva zile, a venit la mine, rîzînd : „Măi, Ionică, s-a acoperit şi s-a şi întrecut, căci i-am dat lui Silion şase sute (nu patru, cît ceruse) de mii lei chiar în ziua aceea. I-am răspuns şi eu, tot rîzînd : „A fost popă şi învăţător, deci trei sute de mii pentru evanghelie şi alte trei pentru bucoavnă“.

După cum am spus, din lot făcea parte și inginerul Gicu Andrei care, oarecum, era prieten cu doctorul Silion. A doua zi, cînd inginerul Andrei a mers iarăși la infirmerie, l-am rugat să aducă și pentru mine ceva contra tusei și să-i amintească doctorului Silion de binele pe care i l-am făcut prin tatăl său. Cînd a venit înapoi, Gicu Andrei mi-a comunicat că d-rul Silion are ordin de la directorul închisorii, Dincă, să nu-mi dea nici un fel de medicament. Martori la această discuție au fost Ilie Stănescu și Oprea Tăbăran.

O comportare asemănătoare și poate și mai neomenoasă a avut acest medic și față de șeful organizației liberale de la Botoșani, Pillat, care era închis la Constanța o dată cu noi și, fiind grav bolnav, n-a primit nici un fel de asistență medicală din partea lui. *O participare indirectă la exterminarea deținuților politici cu ajutorul medicinii.* Tot timpul cît am stat la închisoarea din Constanța, am tușit și am avut o permanentă stare febrilă. M-am temut de un infiltrat pulmonar. Era printre noi un fost oficiant sanitar, meșter în frecții cu clăbuc de săpun. Cînd intram în mîinile lui, îmi pîrîiau toate încheieturile. După ce termina, îmi ștergea cu o cîrpă uscată tot clăbucul și-mi aplica o palmă zdravănă unde știa el și încheia, ca și babele doftoroaie de la sate : „leacul și babei colacul"...

Pe locotenentul-major Dincă, directorul închisorii, îl cunoșteam din vedere de cînd era muncitor în port și era unul din agitatorii mitingurilor săptămînale ce se țineau în vederea alegerilor. L-am mai văzut de cîteva ori la restaurantul „Bătlan", lîngă închisoare, unde, împreună cu alții, se cinstea la tejghea.

Venea seara, la închidere, flancat de doi locotenenți care stăteau „smirnă" în fața lui. Pe unul din ei îl chema Iacob, numele celuilalt nu l-am știut. Dintre gardienii închisorii, cel mai rău și abuziv era Stoenciu, mai ales cînd ne scotea la aer și eram la mîna lui. Căuta orice nod în papură pentru a găsi clienți la carceră și izolare. Eram scoși la plimbare în două țarcuri, mergînd unul după altul cu mîinile la spate și capul în pămînt. Cine îndrăznea să ridice privirea era dus imediat la cameră. Se întîmpla uneori ca în timp ce ne plimbam să fie scoși din alte celule oameni care erau duși la vi-

zita medicală sau în alte părți. Atunci ordona să ne oprim și să ne întoarcem cu fața la perete, ca să nu vedem pe cei ce treceau. Erau printre noi unii care aveau frați, rude, consăteni închiși tot la Constanța și, în speranța că s-ar putea să fie vreunul de-ai lor, pe furiș, întorceau capul să vadă pe cei ce treceau. Dacă aveau norocul să nu fie văzuți de gardian, cînd intram înăuntru, ne povestea ce a văzut. Toți îl urmăream cu atenție și cu toții eram satisfăcuți și-l priveam ca pe un erou. Erau și cazuri cînd gardienii simulau că nu-s atenți, dar spionau orice încălcare de consemn. Imediat ce prindeau pe vreunul, ne băga pe toți în celulă, unde începea procesul celui cu pricina. Începeau reproșurile și expresiile tari la adresa lui. Nici nu-ți venea să crezi că aceia care cu cîteva minute înainte împărțiseră frățește fumurile unui muc de țigară se înfruntau acum atît de vehement. Cel ce intra în posesia unei țigări se putea considera un om fericit și spre el gravitau toate simpatiile fumătorilor. Nu se admitea să tragi mai multe fumuri, ca să ajungă cîte un fum la cît mai mulți. De asemenea, era interzisă tragerea fumurilor lungi și aceasta se anunța încă de la început, iar cel ce nu respecta regula era eliminat de la participarea viitoare. Cînd se întîmpla să facă rost de cîteva țigări întregi, luau măsuri strașnice de ascundere a lor, pentru a nu fi descoperite la o eventuală percheziție. Uneori erau și turnători care vindeau secretul și gardienii, după ce simulau o percheziție obișnuită, se duceau chiar la locul cu pricina, confiscau țigările și începeau anchetarea „cazului". De unde le are? Proces mare era cînd la percheziție descopereau cîte un vîrf de creion sau cîte o hîrtie scrisă, sau cîte o bucată de ziar, indiferent de data ziarului. Pentru a le descoperi, oamenii erau dezbrăcați la piele și erau căutați în toate colțurile hainelor, cămășilor, ghetelor, la subsuori, în gură etc.

Într-una din zile am fost convocați cu toții la grefă, ca să facem recurs împotriva condamnărilor date de tribunal și, în acest scop, s-a dat fiecăruia cîte o jumătate de coală de hîrtie, ca să scrie recursul. Fiindcă erau tocuri puține, operația a durat mult. Eu am refuzat să fac recurs, fiindcă mi-am dat seama că totul este o parodie, așa după cum procesul a fost o înscenare. Și am avut

dreptate, căci, nu după mult timp s-a comunicat că toate recursurile au fost respinse.

Cînd am mers la grefă, ne-am încrucişat drumul cu un deţinut, care ne-a spus din mers că este Pillat, de la Botoşani. Fruntaşul politic de la Botoşani era rudă cu poetul Ion Pillat, autor a numeroase volume de poezii, în care cînta toamna : „Toamna la Florica", „Toamna în Cişmigiu", „Toamna la Miorcani", iar din balada „Calendarul viei" am învăţat numele vechi, cu rezonanţă de zodiac, ale lunilor anului : Mărţişor, Prier, Florar, Cireşar, Cuptor, Gustar, Vinicer, Brumărel, Brumar, Undrea, Ghenar, Făurar. Imnuri de slavă şi lumină închinate unui trecut de autentică viaţă românească.

Pillat, arestatul de la Constanţa, s-a făcut cunoscut, mai ales, cu cîteva luni înainte de alegerile din 19 noiembrie 1946. La Athénée Palace se strîngeau fruntaşi politici din toate partidele. Aici aveau locuinţă doctorul Lupu şi Iuliu Maniu şi veneau toţi fruntaşii de vază ca să discute cu şefii cum să pună la punct planul de propagandă. Aici veneau şi fruntaşii liberali pentru conciliabule, în vederea alegerilor, şi tot aici veneau şi oamenii lui Petru Groza, din Frontul plugarilor.

Doctorul Lupu era un vechi locatar al hotelului Athénée Palace, o viaţă întreagă locuise numai aici, unde avea rezervat un apartament. Aici îl puteai vedea şi pe Ahile Şaraga, sindicul Bursei din Bucureşti şi susţinătorul material al Partidului ţărănesc al doctorului Lupu. Aici veneau şi ziariştii de la „Aurora", oficiosul partidului lupist, dar şi cei de la „Dreptatea" şi „Liberalul" şi de la alte cotidiene din Bucureşti.

Vîlvă mare s-a făcut în toată ţara, cînd ziarele au publicat pe prima pagină că în hol la Athénée Palace primul-ministru a mîncat o chelfăneală zdravănă de la fruntaşul politic Pillat din Botoşani.

Nu ştiu care au fost consecinţele imediate ale acestui tărăboi, ştiu însă că la alegerile sus-amintite Pillat a fost ales deputat de Botoşani, din partea Partidului Naţional Liberal (al lui Dinu Brătianu). La grefă, ne-am întreţinut cîteva secunde pe furiş şi mi-a confirmat că el este autorul acelei lecţii administrate lui Petru Groza, „marioneta".

Acum arăta slăbit ; înalt şi blond, cu părul albit şi ochi zîmbitori, avea o figură agreabilă şi atitudine prie-

ţenoasă. Fostul deputat de Botoşani fusese arestat mai dinainte, iar acum era la Constanţa pentru noi cercetări (aşa mi-a spus). Cînd prin luna aprilie am fost duşi la Jilava, Pillat a rămas la Constanţa şi nu ştiu ce s-a întîmplat cu el.

În cîteva zile, cea mai mare parte dintre noi s-au îmbolnăvit de gripă. Am ieşit de mai multe ori la raport, să mi se aducă rufe şi haine de acasă, prosoape, batiste, ciorapi etc. De fiecare dată mi-au promis, însă n-au făcut nimic ; iar eu eram tot cu bluza şi pantalonii de vară, fără nici o haină. Doctorul Silion dădea cîteva aspirine numai acelora care — spunea el — sînt mai grav.

La începutul lui aprilie, au venit şi zile mai călduroase şi, încetul cu încetul, a trecut valul de gripă. Eram cu toţii palizi, tuşeam noaptea şi somnul nu mai era somn. De la mîncarea slabă, nu ne puteam aştepta la o refacere. După chinurile îndurate la securitatea din Constanţa şi acelea de la Ministerul de Interne, la care se adăugase şi răceala, eram epuizat pînă la limită şi uneori începeam să mă îndoiesc că voi putea rezista pînă la capăt. Cînd mergeam la aer, stăteam cu faţa la soare, respiram adînc şi făceam uşoare mişcări de gimnastică. Mă bucuram, totuşi, că nu mai sînt singur în celulă şi timpul trecea mai uşor.

Nu după mult timp s-a zvonit că vom fi trimişi la Jilava. Numai cînd îi auzeam numele şi mă înfioram. Numele Jilavei intrase şi în literatură. Citisem „Închisorile mele“ de Slavici, dar mai ales aveam în minte scene din romanul „Fortul nr. 13“ al lui Dragoş Protopopescu. Toată lumea ştia că Jilava este o închisoare de pedeapsă.

Fortul nr. 13 Jilava a fost transformat din magazie de muniţie în închisoare de către nemţi, în 1916, cînd ne-au ocupat vremelnic ţara, şi a fost destinată românilor care erau ostili ocupaţiei germane.

Într-o zi către seară, am fost duşi la grefă, unde ni s-au cerut nişte date. Au fost ultimele formalităţi de la închisoarea Constanţa. Plecam în necunoscut. Pînă mi-a venit rîndul, din coridorul în care aşteptam am putut să văd prin fereastra dinspre stradă casele din jur. Le cunoşteam pe toate ; pe aici îmi era drumul în oraş. În linie dreaptă, pînă acasă, nu erau nici trei sute de metri. Dar era atît de departe ! Seara mi s-a dat hrană rece şi mi s-a spus că în noaptea aceea vom pleca.

Pe la orele 22, înconjurați de un cordon de zece-doisprezece gardieni, am fost urcați într-o dubă. Mă mișcam greu, căci nu eram obișnuit cu lanțurile la picioare și cătușele la mîini (viețașii numai așa erau transportați). Duba s-a oprit în apropierea unor magazii pe o linie secundară, unde era garat un vagon dubă. Înconjurați de aceiași gardieni, am fost dați jos din duba cu care am venit și încărcați în vagonul dubă. Din cauza lanțurilor, n-am putut să mă urc singur și a trebuit să fiu ajutat de ceilalți. Deși era noapte, de după magazii am fost urmăriți de acei care aflaseră de plecarea noastră. În vagon, am fost introdus singur în una din carcerele cu care sînt prevăzute asemenea vagoane. În carceră, pe o parte era o bancă mică, iar pe latura opusă și în colț, chiuveta și closetul. După cîteva minute a început manevra pentru atașarea vagonului dubă la trenul de București.

Am dormit, și n-am dormit. Eram răvășit. Cînd am ajuns la București se luminase de ziuă. Pînă ce vagonul nostru a fost desprins și dus pe o linie către podul Grant, a trecut aproape o oră. Am fost dați jos, dar pînă la duba care venise de la Jilava a trebuit să mergem 200—300 de metri peste linii. Mergeam greu și eram zorit din spate de gardieni, ca să mă țin cît mai aproape de ceilalți. Lumea care trecea pe lîngă noi — în majoritate ceferiști — ne privea cu multă compătimire. Drumul pînă la Jilava a durat aproape o jumătate de oră.

JILAVA

Duba s-a oprit după ce am intrat pe poarta principală, unde erau birourile administrației și grefa. După apel și verificare, în coloană, pe o alee în pantă, am coborît pînă la poarta II și de acolo am mers pe o pantă și mai înclinată pînă ce am intrat în incinta închisorii propriu-zise, unde sînt celulele. Cînd vii de afară, intrarea în închisoare apare ca o gură de tunel, gură ce se închide complet cu niște porți uriașe din fier masiv. Ele alunecă în stînga și în dreapta pe niște șine de fier care, deși lustruite, scîrțîie lugubru. Coborîrea continuă în pantă pînă la baza fortului. De aici, în dreapta și în stînga, se deschid două coridoare, de-a lungul cărora sînt înșirate de ambele părți celule, foste camere de muniții și materiale de război. În centrul închisorii se află „reduitul". Deasupra e un strat gros de 2—3 metri de pămînt, străbătut de gurile de aerisire. Pe coridoare, lumina de afară nu ajunge niciodată. Aici zi și noapte ard luminile palide ale tăcerii și ale morții. Cînd intri prima dată te trec fiorii prin tot corpul și, oricît ai fi de temerar, începi să te îndoiești de multe. Ușile groase ale celulelor se închid cu scrîșniri. La peretele din afară sus, la nivelul pămîntului, fiecare celulă are o fereastră de aerisire și lumină. Într-una din aceste celule (19), a doua cum intri pe coridorul din dreapta, am fost băgați toți cei care am venit de la închisoarea Constanța. Pe coridorul din stînga erau celulele morții, adică ale celor care fuseseră condamnați la moarte și ținuți acolo pînă la executarea sentinței sau pînă la comutarea pedepsei în muncă silnică pe viață. Am cunoscut cazuri cînd au stat în aceste celule ale morții cîte doi-trei ani și chiar mai mult.

Privit de departe, fortul Jilava seamănă cu fundul unui enorm lighean răsturnat, străpuns din loc în loc de mici hornulețe. Pe pajiștea de deasupra, se abăteau

uneori turme de oi care păşteau în voie iarba însămînțată de vremi. Ca și celelalte forturi din jurul Bucureştiului, Dadilov, Cățelu etc., fortul Jilava a fost construit sub domnia regelui Carol I pentru apărarea Capitalei.

În celula 19, de o parte și de alta, pe pereţii laterali, lungi de 7--8 metri, erau priciuri pe trei nivele, prevăzute la capete cu scări, pentru urcarea la priciul de sus și la cel din mijloc. Din cauza suprapunerii, la priciul de jos și la cel mijlociu se putea intra numai pe brînci și te tîrai cu mișcări de reptilă pînă la peretele din fund unde era perna ; de aceea, îi zicea „șerpărie". Perna nu era altceva decît bocceluța fiecăruia cu lucruri personale. Eu nu o aveam. La șerpărie, nu puteai să dormi cu fața în sus, fiindcă ocupai prea mult spațiu și nu mai rămînea loc pentru toți aceia care aveau culcușul pe același prici. Problema aceasta constituia un mare neajuns și dădea loc la discuții care degenerau în adevărate certuri. Ca să se curme orice litigiu, s-au trasat pe peretele unde dormeam cu capul linii perpendiculare pe prici, care indicau cît spațiu este permis pentru fiecare. Cine era mai voluminos, trebuia să doarmă numai pe o parte sau „pe cant" cum i se spunea în jargonul de la șerpărie. In timpul somnului, se mai întîmplau încălcări de hotare și atunci auzeai pe cîte unul strigînd „toată lumea pe cant, că am rămas fără loc". Și atunci toți se întorceau pe o parte. Din cauza scîndurilor goale, se înroșeau șoldurile și te dureau.

La priciul de sus trebuia să te urci pe scară. Îmi venea greu să urc și să cobor cu lanțurile la picioare Am intrat în celulă mai tîrziu, căci eu eram la coada listei, cînd locurile erau ocupate, și jos, și la mijloc, și în pușcărie domnește legea primului ocupant. Am cerut să-mi scoată lanțurile de la picioare, dar toți mi-au spus că n-o să stăm decît două-trei zile, după care vom fi trimiși mai departe, la mină, la Baia Sprie sau la Cavnic. Am stat însă la Jilava 27 de zile cu lanțurile la picioare. Cînd ceilalți mergeau la baie, eu mă spălam parțial, fiindcă „brățările" de la lanțuri fuseseră fixate peste pantaloni, ca să nu mă roadă, și nu puteam să mă dezbrac.

După cîteva zile, am fost mutați în altă celulă, peste alt lot de deținuți, mai numeroși decît noi. Era o înghesuială și o promiscuitate insuportabilă. Tinetele au devenit insuficiente și trebuiau duse mai des la haznaua

mare, iar unii gardieni refuzau să modifice programul; din cauza aceasta, conținutul tinetei se revărsa în afară. Putinele de apă erau și ele prea mici pentru numărul mare al deținuților și nu ne ajungeau la fiecare nici măcar 200—300 de mililitri pe zi. Căldura era mare și aerul din cameră te sufoca. Cînd venea masa, căldura era și mai mare (din cauza zecilor de gamele fierbinți) și transpirația curgea șiroaie pe trupurile dezgolite. Fiecare începea să se șteargă de zor cu batista pe care o storcea apoi în gamela din care mîncase. Cînd venea gardianul să strîngă gamelele și lingurile ca să le ducă, operația era terminată, iar în celulă plutea un aer umed și greu, îmbîcsit de mirosul combinat de mîncare, sudoare și fecale. Prin lumina difuză venită de sus în cameră, corpurile dezgolite și năclăite păreau întruchiparea tablourilor biblice cu scene din Apocalips. Strigam la gardian să ne deschidă fereastra de sus, care se manevra din exterior, dar refuza să o facă, sub motiv că e gălăgie în celulă și din cauza aceasta a fost pedepsit.

Cel mai omenos dintre gardieni era unul Chiriță, de loc din Chiajna. Brunet de felul lui, dar mai binevoitor decît ceilalți. Cînd avea chef și-i permitea situația, deschidea ușa, lucru care convenea tuturor, și întreba pe fiecare ce meserie are. Cum lotul era de intelectuali, răspunsul era: doctor, avocat, inginer, profesor etc. Atunci își dădea chipiul pe ceafă și se lovea cu palma peste frunte, zicînd, nu fără oarecare mîndrie: „Fir-aș al dracului să fiu! Ce-am ajuns eu, să păzesc atîta minte!"

Mai marii închisorii, căpitanul Maromet, turc din Dobrogea, și locotenentul Zurbagiu, zis și Buză de iepure, fiindcă avea buza de sus despicată, erau spaima deținuților. Aproape în fiecare seară, ca să înspăimînte deținuții, pătrundeau în cîte o celulă, însoțiți de gardieni bătăuși, de unde scoteau la nimereală cîte doi-trei deținuți și începeau să-i ciomăgească. Gemetele și vaietele lor ne pătrundeau în creier și toți ascultam înmărmuriți, rugîndu-ne lui Dumnezeu ca urgia să ne ocolească. După ce își făceau cheful, îi aruncau înapoi ca pe niște saci de cartofi. Cei din celulă, înspăimîntați, nici nu îndrăzneau să se apropie de ei, de teamă să nu fie spionați prin vizetă și să-i scoată și pe ei. Cînd pe coridor era liniște deplină, îi ridicau cu atenție, îi ștergeau cu ba-

tiste umede, îi așezau pe priciul de jos, le dădeau cîte un antinevralgic și făceau tot ceea ce se putea face în împrejurările acelea.

Dar închisoarea Jilava are cea mai sinistră faimă pentru execuțiile celor condamnați la moarte. Aici au fost închiși și executați la 1 iunie 1946 Mareșalul Antonescu și cei din guvernul său, judecați de Tribunalul Poporului din București, unde acuzatori publici au fost : Avram Bunaciu, fiu de preot din județul Arad, care a devenit mai tîrziu ministru de justiție, și Dumitru Săracu, un ilustru anonim despre care nu s-a auzit nimic, nici înainte, nici după proces. Președintele instanței a fost Alexandru Voitinovici, un magistrat necunoscut. În timpul procesului, ziarele au relatat pe larg desfășurarea dezbaterilor. Mi-a rămas în minte un episod în care Mareșalul Antonescu l-a înfruntat pe acuzatorul public Dumitru Săracu, care îl sîcîia mereu cu întrebări la care dăduse deja răspuns : „Domnule Săracu, se vede că ești cam sărac cu duhul ! Eu am răspuns deja la aceste întrebări ; vezi că rîd de dumneata grefierii și presa !“ Și fiindcă a venit vorba de presă, țin să mai evoc un episod din timpul procesului Antonescu, în jurul căruia ziarele comuniste au făcut mare agitație și zgomot. La proces a fost citat ca martor și Iuliu Maniu, care, atunci cînd a intrat în sală, s-a dus direct la Mareșal și a dat mîna cu el. A doua zi, presa comunistă anunța cu litere de o șchioapă : „Trădătorul Maniu a dat mîna cu criminalul Antonescu“. Și săptămîni de-a rîndul au repetat acest slogan. În timpul depoziției, Maniu consulta de fiecare dată agenda și de fiecare dată dădea răspunsuri clare, precise, care nu mai puteau fi răstălmăcite în nici un fel. Acesta era Maniu.

O dată cu Mareșalul Antonescu, au mai fost condamnați la moarte : Mihai Antonescu — vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru de externe, generalul Constantin Pantazi — ministru de război, Pichi Vasiliu, Comandantul Jandarmeriei, George Alexianu — guvernatorul Transnistriei, Radu Leoca — comisarul guvernului pentru Centrala Evreilor din România, și Eugen Cristescu — șeful Siguranței Statului. După ce au stat aproape doi ani la vestita închisoare „Lublianka“ din Moscova (echivalentul Jilavei de la noi), Mareșalul Anto-

nescu și cei din lot cu el au fost aduși în țară și încarcerați la Jilava.

Despre Lublianka mi-a vorbit amănunțit Pandele Vlăsceanu, dintr-un sat de lîngă Tîrgoviște (Nucet), deținut la Aiud, și care a stat și el la Lublianka mai bine de un an, în timpul cînd acolo se aflau Mareșalul Antonescu și grupul său. După proces, multă lume a crezut că regele îi va comuta pedeapsa în muncă silnică pe viață.

De la căpitanul Petrescu, care a fost comandantul companiei de jandarmi ce asigura paza închisorii Jilava în tot timpul cît Antonescu și ceilalți erau închiși acolo, precum și de la alții, care ulterior au fost arestați și aduși la Aiud, am aflat amănunte în legătură cu execuția lui Antonescu și a celorlalți, executați o dată cu el.

În dimineața execuției, Mareșalul s-a sculat devreme și, îngenuncheat în unul din colțurile celulei, s-a rugat mult timp ; apoi a cerut să fie bărbierit și s-a îmbrăcat cu grijă. Pe drumul spre locul execuției, din Valea Piersicilor, generalul Pantazi și Radu Lecca au fost scoși din convoi, comunicîndu-li-se că pedeapsa le-a fost comutată în muncă silnică pe viață. La despărțire, Mareșalul Antonescu l-a rugat pe Radu Lecca să-i dea cravata lui, lucru care a fost îngăduit de escortă. Ajunși la locul execuției, li s-au dat anumite instrucțiuni. Mihai Antonescu — nu era rudă cu mareșalul — a început să plîngă cu hohote, că el nu este vinovat. Ceilalți s-au menținut într-o atitudine demnă. Mareșalul Antonescu a refuzat să se întoarcă cu spatele sau să fie legat la ochi și s-a adresat plutonului de execuție : „Ostași ! Aici e Mareșalul Antonescu, care v-a învățat să fiți buni ostași și să ochiți bine ; dovediți acest lucru !" La comanda : „foc !" ostașii au ezitat o clipă, apoi au executat ordinul. Mareșalul a căzut mai întîi în genunchi și apoi cu fruntea la pămînt. Și în preajma mormintelor din Valea Piersicilor, pomii înfloresc și rodesc în fiecare an, după legile firii.

Pentru faptele lui, Mareșalul Antonescu a plătit cu viața. Cînd a fost întrebat pentru ce a declarat război rușilor, a răspuns fără ezitare : „Ca să dezrobesc Basarabia și Bucovina de Nord !". „Da, dar ai pierdut războiul". „Eu am făcut război, ca să-l cîștig, nu ca să-l pierd"...

Față de Hitler, Mareșalul Antonescu a făcut și acte de independență. Cel mai elocvent este acela al atitu-

dinii lui în problema deportării evreilor din România în lagărele de exterminare din Germania. *Atît rabinul-şef Niemirower, cît şi rabinul-şef Safran, ca şi alţi exponenţi ai evreilor, în declaraţiile pe care le-au făcut presei după război, precum şi în scrierile lor, au recunoscut rolul salvator pe care l-a avut Antonescu în această privinţă. Sute de mii de evrei din România trebuie să fie recunoscători memoriei lui, că i-a scăpat de urgia nazistă.*

În cartea sa *„Dicţionar de lagăr"* şi în interviul pe care l-a dat revistei „Flacăra", din 11 iunie 1981, pag. 15, *Oliver Lustig* declară : *„Eu care, ca evreu din Transilvania ocupată de hortişti, am fost deportat de aceştia în lagărele morţii, devenind Halfting Nr. 112398, declar : popoarele au fost silite să se supună dictaturii naziste. Dar iată, a existat o excepţie. România şi-a apărat cetăţenii, indiferent de naţionalitate. România a fost singura ţară din Europa cotropită din care hitleriştii n-au putut trimite nici un tren de deportaţi la Birkenau — Auschwitz". Toată lumea ştia că acest lucru s-a datorat Mareşalului Antonescu.* Dar nici Oliver Lustig, nici Adrian Păunescu, în nota redacţională la interviul acestuia, nu pun punctul pe „i", aşa cum a făcut Marin Preda în romanul său „Delirul".

Cu toate acestea, a avut loc o dramă evreiască şi în România. Era în anul 1941, la sfîrşitul lunii iunie, o săptămînă după declanşarea ostilităţilor. Iaşul era un centru important în mişcarea trupelor combatante. Aici soseau trenuri întregi cu ostaşi germani, fiind apoi dirijaţi spre anumite puncte ale frontului. De aceea, în jurul gării se formau în permanenţă coloane militare de tineri în echipament nou, aliniaţi în formaţie de marş. La un moment dat, o rafală de mitralieră a ochit în plin, doborînd pe loc un număr din aceştia, ceilalţi s-au răspîndit fulgerător căutînd adăpost în jur. Ce se întîmplase ?

Un grup de tineri evrei care făcuseră rost de o mitralieră au fixat-o în podul unei case din apropiere. Ţeava îndreptată spre lucarnă avea în obiectiv firul străzii.

Comandamentul german, alertat, a dat ordin să se înconjoare zona şi au început căutările, sistematic, casă cu casă. Desigur că i-au găsit, dar toţi cei controlaţi au fost adunaţi aşa cum se găseau şi încărcaţi într-un tren lung, cu vagoane de marfă. A fost înştiinţat generalul Antonescu, dar n-a putut să le ia apărarea. Trenul odată în-

cărcat, a primit drept comandant și răspunzător de transport pe un magistrat civil din Iași, — Nicolae Triandaf —, care la acea dată era concentrat ca ofițer de rezervă în magistratura militară, și s-a pus în mișcare pe linia Iași-Pașcani.

Căldura era mare și oamenii cereau apă. În gara Tîrgu Frumos s-a oprit pentru aprovizionare, știut fiind că orașul avea o numeroasă populație evreiască, (înștiințată telefonic de rude). Dar cînd s-au deschis ușile, cei închiși au început să fugă în toate direcțiile, să scape cu orice preț. Atunci s-a ordonat urgent închiderea ușilor și trenul a pornit din nou.

Pînă la Pașcani, a mai oprit o dată în cîmp, la o cișmea, dar la fel, mulți au început să fugă.

De acolo ușile s-au zăvorît și n-au mai fost deschise pînă la destinație, adică la Slobozia, în Bărăgan. Dezastru, căci erau și copii, și bătrîni, și oameni bolnavi, căldură, aglomerație, foame, sete. Nu știu cîți au murit. Magistratul Triandaf Nicolae, care a avut ghinionul acestei misiuni, a fost condamnat drept criminal de război, iar episodul a rămas în istorie ca : „Pogromul de la Iași".

Toate amănuntele pe care le-am dat în legătură cu executarea Mareșalului Antonescu le dețin de la colonelul Eugen Plesnilă, cu care am stat mult timp în celulă și care, la rîndul lui, a stat în aceeași celulă cu căpitanul Petrescu, comandantul unității de jandarmi care, după cum am spus, a păzit închisoarea Jilava în timpul cînd Mareșalul Antonescu și ceilalți se aflau acolo. De asemenea, generalul Pantazi și Radu Lecca se aflau și ei la Aiud, unde își executau pedeapsa și relatările lor nu au fost diferite.

Fiindcă noua stăpînire nu avea încredere totală în unitatea de jandarmi, Teoharie Georgescu, ministrul de interne, a dublat paza închisorii cu unități de gărzi patriotice, compuse din oameni de tot felul, care zi și noapte se țineau de chefuri și petreceri. Ulterior, căpitanul Petrescu a fost condamnat drept criminal de război și adus la Aiud. Colonelul Eugen Plesnilă, cu care am stat și eu în celulă la Aiud (după cum am spus), a fost șeful de cabinet al ministrului de interne, generalul Dimitrie Popescu, iar după arestarea acestuia a rămas în continuare șef de cabinet al generalului Aldea, care a fost ministru

de interne în primul guvern prezidat de generalul Sănătescu.

Acum la Jilava, la celula de lîngă baie, l-am cunoscut pe inginerul Dorin Sidorciuc din Bucovina, un tînăr înalt, frumos, bine legat. Intrase în pușcărie cu organizația de rezistență „Sumanele Negre“, din care mai făceau parte : inginerul Străchescu Costel, frații Chelsoi, Blănaru, Moș Toader Piticaru, Moș Crăciun ș.a., despre care voi vorbi mai pe larg la capitolul Aiud și Gherla, cînd am stat cu ei în celulă. Cu inginerul Sidorciuc m-am împrietenit repede. Locuisem și eu cîțiva ani la Cernăuți și cunoșteam Bucovina cu toate orașele, cetățile și mănăstirile sale, ca și frumoasele ei păduri. Sumanele Negre a fost, putem spune, prima mișcare de rezistență de mari proporții, organizată în toate părțile țării : București, Bucegi, Banat, Munții Apuseni, Munții Bucovinei etc.

Inginerul Sidorciuc își făcuse studiile în Germania și acum era implicat într-un proces, în care, printre alții, era implicată și doamna Eliza Brătianu, văduva marelui om de stat Ionel I. C. Brătianu. Ea se găsea la secția de femei a închisorii Jilava. Cînd ne scotea la aer treceam pe lîngă țarcul unde erau scoase femeile și, cînd se deschidea ușa, le vedeam cum se mișcau una după alta, ca niște umbre. În vîrstă de peste 80 de ani, doamna Eliza Brătianu a apărut la proces mergînd în baston. Pînă să-i vină rîndul, s-a așezat pe un scaun. Cînd a trebuit să răspundă la interogatoriu, a cerut permisiunea să rămînă pe scaun, fiindcă e bolnavă. Președintele nici n-a vrut să audă de așa ceva și a somat-o să se ridice în picioare. Enervată, doamna Brătianu l-a admonestat : „Ești lipsit de omenie, domnule președinte. Ca președinte ai obligația să știi tot ce trebuie despre acei pe care-i judeci. Eu am fost soția a doi prim-miniștri, pe care i-a avut țara aceasta ; unul din ei a fost Ionel Brătianu, despre care cred că ai auzit și dumneata“. Şi a continuat să rămînă pe scaun.

Primul soț al doamnei Brătianu a fost Alexandru Marghiloman, despre care Eliza Brătianu a spus, cînd s-au despărțit : „Plec din casa acestui om, unde totul este fals, în afară de argintărie“. Doamna Eliza Brătianu, soră cu prințul Barbu Știrbei, este aceea care a scris cu mîna ei tratatul de alianță, pe baza căruia România a dus războiul din 1916—1918, alături de Franța, Anglia, Rusia

și Italia. Ionel Brătianu a recurs la ajutorul soției sale, pentru ca nimeni să nu comită vreo indiscreție despre data intrării noastre în război, și mai ales de partea cui. Se știa că o parte din oamenii noștri politici, cum au fost P.P. Carp, Al. Marghiloman, C. Stere erau pentru intrarea noastră alături de Puterile Centrale : Germania, Austro-Ungaria.

Tot timpul cît a durat interogatoriul, doamna Eliza Brătianu a stat pe scaun și a răspuns, cu demnitate și curaj, la toate insinuările și întrebările instanței. Cînd era scoasă la aer, gardiencele îi făceau tot felul de șicane, o zoreau să se miște mai repede și-i adresau fel de fel de insulte, din care nu lipseau, boieroaică împuțită, cățea bătrînă etc. Un critic al vremii o caracterizează astfel : „Nu era prea frumoasă, însă era o femeie remarcabilă. Vorbea la perfecție franceza și engleza".

Alături de celula noastră era încarcerat un grup de profesori universitari de la Facultatea de Drept din București : Hanibal Teodorescu, Mihail Manoilescu, Emil Antonescu, Fotino ș.a. După ce au fost îndepărtați de la catedră, ei obișnuiau să se întîlnească la profesorul Hanibal Teodorescu acasă, unde discutau de toate. Prin intermediul slujnicei, securitatea a instalat în camera de musafiri un microfon. La proces, cînd au încercat să se disculpe, li s-au pus benzile cu înregistrările. N-au luat pedepse prea mari, totuși, destul de grele pentru vîrsta lor. Unii din ei erau trecuți de 80 de ani și bolnavi.

Cîțiva dintre aceia care au stat cu ei se găseau acum în celula noastră și ne-au povestit o sumă de lucruri interesante, în legătură cu Restaurația și cu Dictatul de la Viena (de la 8 iunie 1930 și, respectiv, 30 august 1940). Mihail Manoilescu a luat parte la amîndouă. Cît timp a stat exilat la Paris Carol al II-lea, Mihail Manoilescu a fost omul lui de legătură cu oamenii politici din țară și cu comandanții de regimente care erau favorabili întoarcerii lui : colonelul Orășanu, colonelul Paul Teodorescu și colonelul Gavrilă Marinescu. La început, Carol al II-lea s-a sprijinit pe ei și i-a avansat la gradul de general, iar pe Mihail Manoilescu l-a introdus sub diferite guverne în funcții importante. Apoi relațiile cu el s-au răcit, fie că erau nemulțumiți de politica lui, fie din cauza Elenei Lupescu. Cel care l-a sprijinit pînă la sfîrșit a fost generalul Gavrilă Marinescu, care a fost prefectul capitalei

și apoi ministrul poliției. De la alți deținuți, cu care am stat în celulă, cum au fost :Puiu Polizu, fost avocat al Băncii Marmorosch-Blank, și Dumitru Iordan, unul din marii economiști pe care i-a avut Partidul Liberal și care a fost și subsecretar de stat la Ministerul Finanțelor sub guvernul Sănătescu, am aflat alte relatări. În legătură cu moratoriul Băncii Marmorosch-Blank, în jurul căruia s-a făcut vîlvă mare în presă și în cercurile financiare de atunci, Manoilesclu i-a povestit cum a descurs o audiență între el și Carol al II-lea, pe cînd Manoilescu era guvernatorul Băncii Naționale a României. Carol al II-lea era și el acționar la această bancă și voia cu orice preț să o salveze de la faliment. „Uite de ce te-am chemat, dragă Manoilescu : te-aș ruga să mă ajuți în problema moratoriului Băncii Marmorosch-Blank, în sensul ca Banca Națională să preia o parte din portofoliul putred al Băncii Marmorosch-Blank și în felul acesta să o scăpăm de la faliment". Manoilescu i-a spus Majestății sale că aceasta ar fi o sarcină prea grea (era vorba de mai multe milioane) pentru Banca Națională și că nu poate face acest lucru de unulsingur. Atunci, pe o ușiță laterală, apare Elena Lupescu ; probabil, ascultase discuția : „Ți-am spus eu, dragă, că Manoilescu n-are să te ajute ? așa-i c-am avut dreptate ?" Carol i-a ieșit înainte, enervat : „Hélène, te rog, te rog să te retragi !" Și a condus-o pe unde venise. Manoilescu s-a menținut în refuzul său. De atunci, relațiile dintre Manoilescu și Carol al II-lea s-au răcit complet. Din umbră, însă, regele a ajutat mereu Banca Marmorosch-Blank să se salveze de la faliment. Banca era proprietatea multor terenuri din jurul capitalei și cum după 1933 situația economică a început să se redreseze, aceste terenuri au fost parcelate în loturi de case și vîndute ca atare cu prețuri bune, ceea ce i-a dat posibilitatea să-și onoreze obligațiile față de deponenți și să se salveze de la faliment. La aceasta a fost ajutată și de sucursalele ei de la Belgrad, Salonic și Paris, a căror activitate bancară era destul de prosperă. Una din fiicele lui Aristide Blank era căsătorită cu un preeminent om politic iugoslav (mi se pare Stoiadinovici), care a fost și prim ministru al Iugoslaviei. Ea venea des la București, unde se spunea că are slăbiciune pentru un

tînăr din high-life-ul capitalei. Printre prietenii acesteia era și Romică Romalo, fiul doctorului Romalo, unul din medicii Palatului. Odată, la o recepție, urmată de dans, fiica lui Aristide Blank dansa cu preferatul ei. Cînd a trecut pe lîngă Romică Romalo, acesta a vorbit, ca să se audă : „La peștele de mare, cu vulturul în gheare". S-a făcut mare haz și a doua zi poanta a făcut ocolul Bucureștiului. În copilărie, Romică Romalo fusese prieten de joacă și de șotii cu Carol al II-lea. Romică a înțeles să aibă același stil de comportare și cînd copilul prinț de altă dată a ajuns rege. Cînd se întîlnea cu un prieten care spunea că a fost pe la Palat, îl întreba : „Ce mai face, mă, buzatul ?. Carol al II-lea a aflat și i-a trimis vorbă să se astîmpere, că de nu, are el ac de cojocul lui.

Tot atunci la Jilava, arestat de mai mult timp era baronul Mocsony-Stârcea, care, în timpul evenimentelor de la 23 august și mai înainte, a fost mare maestru de vînătoare și mareșal al Palatului. În această calitate a jucat un rol important în arestarea lui Antonescu, fiind unul din confidenții regelui Mihai. Era anchetat de vîrfurile securității din București și uneori era anchetat și de NKVD.

La celula 16, unde am fost amestecați cu deținuții din alte loturi, m-am întîlnit cu colonelul Alexandru Cuba, pe care îl cunoșteam din 1937, cînd am fost concentrat ca ofițer de rezervă la Regimentul 68 Infanterie Cahul, unde el era ofițer activ, cu gradul de locotenent. Alexandru Cuba, înalt, blond, cu ochi albaștri, bine legat, avea pe atunci o ținută impunătoare. Acum era slăbit și stors de vlagă. A fost condamnat în legătură cu frontul de Răsărit. Se aștepta să meargă și el cu noi la Aiud, dar a rămas la Jilava. Nu l-am mai întîlnit de atunci. De la unii deținuți care au venit mai tîrziu la Aiud, am aflat că se găsea tot la Jilava.

Majoritatea deținuților de la celula 16 o formau cei din M.N.R. de la Constanța, în număr de 22, și un număr de deținuți din PSC (cu Lazăr Ștefănescu). Aceștia erau din București : Ion Dumitru, Bâldana Popescu, Preotul Hagiu, Nicu Tudor, un profesor Roșca (de limba română) ș.a. Fuseseră judecați de curînd și după proces au avut voie să primească un pachet de alimente și cîte un pachet de îmbrăcăminte și rufe de schimb. Față de noi, cei de la Constanța, care eram arestați de aproape un an de

zile și numai cu ceea ce se găsea pe noi, ei erau niște ocrotiți ai soartei. De la ei mi-am făcut rost de cîte o batistă, o pereche de ciorapi, puțină ață de cusut și chiar de un ac. Pentru procurarea batistei, a trebuit să cedez pe timp de cinci zile bucățica de pîine pe care o primeam dimineața, la așa-zisa cafea, iar pentru ciorapi a trebuit să cedez pîinea pe șapte zile. Așa că aproape tot timpul cît am stat la Jilava, m-am lipsit de singura bucățică de pîine, ca să-mi procur lucrurile de care aveam mare nevoie. Ciorapii și batista mi-au prins foarte bine, mai ales batista ; cînd se distribuia masa și cînd în celulă era o căldură sufocantă, sudoarea curgea șiroaie și atunci aveam și eu cu ce să mă șterg și să o storc apoi, ca fiecare, în gamela golită. Și să nu credeți că erau cine știe ce batiste sau ciorapi. Unul din vînzători, mai ingenios, și-a rupt poala cămășii pe o lățime de 30 de cm și a transformat-o în așa-zisele batiste pe care le-a vîndut apoi pe pîine, și cînd te gîndești că era preot și că le dădea „din milă creștină“, după cum spunea.

Lotul acesta din București a fost judecat de generalul Petrescu, vestitul general Petrescu, cunoscut tuturor deținuților politici drept cel mai scelerat președinte de tribunal militar din țară. Ca o pedeapsă cerească, ulterior, a fost condamnat și el și, ca să scape mai ușor, simula nebunia. A dictat mii de sentințe, pe baza unor dosare plăsmuite și sute de condamnări la moarte. *Generalul Petrescu de la București, generalul Manea de la Ploiești, colonelul Stefănescu și Moiș de la Timișoara, ca și cei de la Tribunalul Militar Cluj au fost cei mai mari inchizitori ai justiției românești din perioada 1944—1964.*

Ion Dumitru era inspector general în învățămînt la București. Înalt, mereu preocupat, nu se amesteca în discuțiile celorlalți. Fusese arestat chiar în preziua cînd feciorul lui trebuia să aibă nunta. Arestarea a căzut ca un trăsnet. Nu știu ce s-a mai întîmplat cu el ; cînd noi am fost transferați la Aiud, el a rămas la Jilava.

Același lucru s-a întîmplat și cu Popescu Băldana, a cărui soție era casieră la una lin casele de bilete CFR din Gara de Nord. Și Ion Dumitru și Popescu Băldana fuseseră buni prieteni cu Lazăr Ștefănescu, pe care acum îl detestau.

Preotul Petre Hagiu, care mi-a dat ciorapii, originar din Basarabia, și, după refugiul din 1944, paroh al Biseri-

cii Popa Soare din București, era și el arestat tot în lot cu Lazăr Ștefănescu. A mers cu noi la Aiud și cu el o să ne mai intîlnim, după cum o să ne mai întîlnim și cu Nicu Tudor, unul din apropiații lui Lazăr Ștefănescu. Și unul, și altul fuseseră oamenii de casă ai lui Stanciu Stoian, fruntaș politic țărănist. Nicu Tudor era chiar finul lui Stanciu Stoian, care l-a sprijinit în cariera sa didactică și politică, iar soția sa era directoare de școală în București. La Jilava, Nicu Tudor a stat multă vreme în aceeași celulă cu Vasile Militaru, autorul „Psaltirii în versuri", a două volume de fabule și a numeroase poezii, care sînt cîntate și azi sub formă de romanțe, dar niciodată nu se pomenește de autorul lor : „A venit aseară maica", „M-am născut într-un bordei", „Și cu cît mă poartă gîndul". Închis fiind, Vasile Militaru era pus să scrie poezii în care să glorifice muncitorii, nu numai țăranii. Părinții lui Militaru erau țărani din Oltenița și de aceea aceștia îi erau mai aproape de suflet. Cînd reușea să scrie o poezie pe placul securității — auziți ? securitatea, îndrumătoarea poeziei românești — i se dădea supliment de mîncare. Nu era judecat încă și se temea să nu fie condamnat la confiscarea averii. Toată agoniseala vieții lui era o casă pe care o îmbrăcase cu lucruri date de maică-sa, lucrate de mîna ei.

Tot pe același coridor cu noi era celula în care se găseau inspectorii școlari Gheorghe Simion și Gheorghe Tomulescu, arestați și ei în același lot cu Lazăr Ștefănescu. Îi cunoșteam destul de bine pe amîndoi, fiindcă înainte de București fuseseră la Constanța. Gheorghe Simion era destul de în vîrstă, cred că avea în jur de 70 de ani, și mai era și bolnav. Gică Tomulescu, cum îi ziceam noi, era originar din Tarcău, județul Neamț, consătean și bun cunoscut cu I. I. Mironescu, de la „Viața Românească", despre care ne povestea o sumă de șotii.

Din celula lui Vasile Militaru, Nicu Tudor a fost adus în celula noastră. În momentul arestării, el era unul din inspectorii școlari ai capitalei. Era prietenos și inteligent, făcea bună impresie de la prima vedere.

Uneori, pe o alee paralelă cu aceea pe care mergeam noi la aer vedeam un convoi de oameni în vîrstă, care duceau doi cîte doi tinetele acelora de la „Secret" la haznaua cea mare. Celulele „secret" erau acelea ocupate de deținuți izolați total. Era convoiul generalilor care stăteau

în celulele din capătul coridorului, supuși să facă această muncă umilitoare. Uneori, cînd situația permitea, îi vedeam mergînd sau venind de la aer. Se mișcau greu, zoriți mereu de gardienii ce-i escortau. Nicu Tudor, care era mai vechi în Jilava, îi cunoștea pe unii din ei și încerca să mi-i arate și mie. Cred că în zilele cît am stat acolo, am reușit să-mi fixez în minte siluetele multora din ei : generalul Nicolae Dăscălescu, generalul Mociulschi, generalul Arbore, generalul Trestioreanu. Toți — figuri de legendă de pe frontul din Est și frontul din Vest. Se dusese faima despre ei și cunoșteam destule elemente, ca să-i privesc ca pe niște mari comandanți. Cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul" din primul război mondial, generalul Dăscălescu a comandat, pe frontul din Est și pe cel din Vest, Divizia XXI Galați, iar în ultima parte a războiului din Vest a fost comandantul Corpului II Armată. Atît pe frontul din Transilvania, cît și pe acela din Ungaria și Cehoslovacia, am luptat alături de regimente din Divizia XXI și în două-trei rînduri l-am văzut pe generalul Dăscălescu în manta și chipiu simplu de soldat, cum venea noaptea în inspecție pînă în prima linie și verifica dispozitivul unităților care luptau și moralul soldaților. Cunoștea pe nume caporalii și sergenții din linia I și discuta cu ei ca de la egal la egal. De aceea, era divinizat de ostașii din regimentele Diviziei XXI. Fiu de plugar din județul Neamț, după ce a fost înlăturat din armată, s-a întors la coarnele plugului, să are și să cultive bucata de pămînt ce-i rămăsese de la părinți. Lotul cu care fusese împroprietărit ca decorat cu Ordinul Mihai Viteazul rămăsese în Basarabia cedată. Îl transformase într-o fermă model. Acum trudea la ogorul părintesc, îndeplinind cu greu cotele ce trebuia să le predea la stat, numai să nu i se ia pămîntul. Truda i-a fost zadarnică, fiindcă, după ce a fost luat chiar de la coarnele plugului și arestat, a fost condamnat la muncă silnică pe viață și la confiscarea averii. Cu toate umilințele la care a fost supus în închisoare, generalul Nicolae Dăscălescu s-a comportat și în detenție cu o înaltă demnitate și n-a făcut nici un fel de compromisuri care să lezeze onoarea de mare general și mare comandant. După 1964, l-am întîlnit la Constanța. Era cu generalul medic Cornățeanu, vechi prieten de-al lui, și venise să se intereseze de soarta unui loc de casă, pe care îl avea în incinta orașului.

Generalul Cornăţeanu fusese şeful Spitalului Militar din Constanţa şi a fost arestat sub învinuirea că la onomastica unuia dintre colegii săi de la Spitalul Militar, la care au luat parte aproape toţi medicii spitalului, s-a criticat socializarea agriculturii. Toţi cei zece medici care au luat parte la această petrecere au fost arestaţi, condamnaţi şi duşi la Aiud şi Gherla. Despre ei, voi mai vorbi la capitolul Aiud şi Gherla.

Generalul Mociulschi, care pe frontul de Est s-a distins în mod strălucit, a fost consacrat printr-un decret special ca „Erou al Naţiunii Române". Se spunea că este singurul general din armata română care a fost distins cu acest înalt ordin. Pe frontul din Vest a comandat aceeaşi divizie de vînători de munte, pe care a comandat-o şi în Est. Bucovinean de origine, mîndru vînător de munte, generalul Mociulschi s-a acoperit de glorie şi în Vest. Acum, osîndit şi umilit, se împleticea sub greutatea tinetelor, pe care le transportau la haznaua cea mare generalii eroi ai naţiunii române.

De generalul Arbore am auzit în 1940. După evacuarea Basarabiei, ne-am stabilit cu Regimentul 68 Infanterie în regiunea Panciu—Străoanii de Sus — Muncelu, unde ne-a prins cutremurul din 10 noiembrie, cînd oraşul Panciu a fost complet distrus. Pe atunci, generalul Arbore era prefectul judeţului Putna şi l-am văzut cînd a venit să vadă locurile sinistrate şi să ia măsurile de ajutorare impuse de situaţie. De atunci, l-am mai văzut o dată la Cotul Donului, cînd, în calitate de Şef al Statului Major al Armatei a III-a, îl însoţea pe generalul de armată Petre Dumitrescu, comandantul Armatei a III-a, în inspecţia pe care o făcea trupelor din Cotul Donului.

La Jilava, Văcăreşti şi în alte închisori pe unde a mai stat, generalul Arbore le-a povestit celor din celulă cu el un interesant episod în legătură cu felul cum s-a sărbătorit Ziua Eroilor în 1940, la 6 August. Societatea Cultul patriei şi cea a Femeilor Ortodoxe Române au luat iniţiativa ca Ziua Eroilor din anul acela să se sărbătorească cu mai mult fast. La 1 septembrie 1939 a fost atacată şi cotropită Polonia, iar în primăvara lui 1940, Belgia, Olanda şi Franţa ; în vară, la 28 iunie 1940, ruşii ne-au răpit Basarabia şi Bucovina de Nord. Se voia ca Sărbătoarea eroilor din 1940 să fie un strigăt de alarmă împotriva războiului care ameninţa şi ţara noastră. De

altfel, trei săptămîni mai tîrziu, la 30 august 1940, ne-a fost răpită și Transilvania de Nord.

Împreună cu alte doamne din Comitetul de conducere, doamna Alexandrina Cantacuzino, o femeie energică, animatoare a multor inițiative de binefacere și de manifestații patriotice, s-a deplasat din timp la Mărășești, unde se găsește Mausoleul eroilor din primul război mondial, și au început pregătirile pentru această ceremonie. Ca și altă dată, Carol al II-lea trebuia să prezideze manifestația. În ajunul zilei, regele a însărcinat pe prefectul de Putna (care era colonelul Arbore) să meargă la Mărășești și să anunțe că nu poate lua parte la serbările de a doua zi, fiind reținut de importante interese de stat. „Imediat am plecat la Mărășești să o anunț pe doamna Alexandrina Cantacuzino și să-i transmit mesajul regelui. La Mausoleu pregătirile erau în toi. Am cerut să fiu condus la doamna Cantacuzino, pe care o cunoșteau toți. Numai eu n-o văzusem pînă atunci. În interiorul Mausoleului, un grup de femei, cu mînecile suflecate și cu sandale de lemn în picioare, frecau de zor cimentul. Altele veneau din urmă cu lustruitul. Cînd am întrebat de doamna Cantacuzino, din mijlocul grupului s-a ridicat una mai chipeșă, cu un șomoiog mare în mînă, care m-a întrebat : «Ce doriți, domnule colonel ?» I-am comunicat mesajul M. Sale. Nici n-am terminat bine și doamna Cantacuzino m-a înfruntat : «Asta nu se poate, domnule colonel. Comunicați M. Sale că oricîte treburi de stat ar avea, este obligat să vie la Mărășești și să prezideze festivitățile de mîine ; de nu, vom merge cu toate la Palat și-i vom face o manifestație de o să-l usture». Jenat, am încercat să mă scuz și pentru faptul că nu le-am trimis ajutoare pentru curățenia din interiorul Mausoleului. «Dumneavoastră, femei în vîrstă, v-ați angajat la corvezi care trebuiau făcute de ostași». «Lasă astea, domnule colonel, a răspuns grăbită doamna Cantacuzino, pentru eroii noștri nimic nu e prea mult. Măcar cu atît să plătim și noi recunoștința pe care le-o datorăm». A doua zi, Carol al II-lea a prezidat serbările la Mausoleul de la Mărășești".

Generalul Trestioreanu părea cel mai tînăr dintre generalii de la Jilava și se ținea cel mai bine. Pe frontul din Est a comandat Divizia a X-a de la Brăila, după ce generalul Glogojanu a murit în clădirea în care se afla

comandamentul Diviziei a X-a Odessa, aruncată în aer de bolșevici. Au fost informații că minele au fost puse înaintea retragerii sovieticilor, dar autoritățile militare au nesocotit informațiile primite de la unii localnici în legătură cu minarea clădirii. Înalt, figură agreabilă, cu zîmbetul mereu pe buze, generalul Trestioreanu era gata oricînd să-i ajute pe cei din jur. L-am cunoscut mai bine la Aiud, la Zarca și la secția II. Era simpatizat de toată lumea.

Pe generalul de armată Petre Dumitrescu l-am văzut prima dată în preajma războiului din 1941. Mă găseam cu plutonul la exerciții de luptă, pe linia cazematelor de la Movileni — Strunga-Crivești, aproape de șoseaua Roman-Iași. În jurul orei 10, o mașină militară s-a oprit nu departe de mine și din ea au coborît mai mulți ofițeri superiori. Între ei, era unul mai voinic și mai în vîrstă, cu pieptul plin de decorații, care mi-au făcut semn să nu dau onorul, ci să continui exercițiul. Nu au stat decît cîteva minute, suficiente însă să mi-l amintesc și acum, ca în acele momente de mari emoții pentru mine. După ce m-a felicitat, mi-a spus să continui programul zilei. La 100-200-300 de metri de mine făceau exerciții alte plutoane din regimentul nostru. Ofițerii care le comandau se așteptau să fie inspectați și ei. Cînd au văzut că au plecat, au respirat ușurați și au venit să mă întrebe cine a fost și ce a discutat cu mine. Nici nu le venea să creadă că a fost chiar generalul Petre Dumitrescu, comandantul Armatei a III-a. Generalul Dumitrescu era fiu de țărani din județul Dolj, așa cum tot fii de țărani au fost mulți generali ai armatei române.

Astfel a fost legendarul Mareșal Averescu, fiu de țărani din comuna Ciușmeaua Văruită, județul Ismail, născut în 1859, cînd cele trei județe din sudul Basarabiei — Cahul, Bolgrad și Ismail, — aparțineau României. Absolvent al Școlii Militare de la Bistrița, generalul Averescu a fost înaintat ofițer încă din timpul războiului de independență. S-a distins în Campania din Bulgaria în 1913, cînd am cîștigat Cadrilaterul, apoi în războiul din 1916—1918, cînd a fost comandantul Armatei a II-a și supranumit Eroul de la Mărăști. El a ieșit din primul război mondial nu numai cu prestigiul unui mare comandant de oști, ci și cu acela de remarcabil om politic. A fost de trei ori prim-ministru al țării. În 1931 a fost avansat, alături de generalul Prezan, la gradul de Mare-

şal al României de către regele Carol al II-lea. Cu toate acestea, el a fost mereu un adversar declarat al lui Carol al II-lea. Au făcut mare vîlvă articolele lui împotriva Coroanei, pe care le-a publicat în oficiosul Partidului Poporului, „Îndreptarea", semnate XXX.

Generalul Stan Poetaş era fiu de ţărani din comuna Ulmu, judeţul Brăila. S-a distins în lupta de la Turtucaia şi apoi în bătălia de pe Argeş. A murit în 1918, în luptă cu bolşevicii, la Soroca. În grădina publică din Soroca (Basarabia) i s-a ridicat o impunătoare statuie care-l reprezintă privind triumfător peste Nistru.

Tot fii de ţărani, dar din judeţul Gorj, erau şi fraţii Carlaonţ, trei la număr, toţi trei generali şi comandanţi de mari unităţi în cel de al doilea război mondial.

Fiu de ţărani din judeţul Rîmnicu Sărat a fost şi generalul Nicolae Ciupercă, înlocuit de la comanda Armatei I în cel de al doilea război mondial, după o dispută cu Mareşalul Antonescu. Şi lista ar putea continua.

În aceeaşi celulă cu noi şi condamnaţi în lot cu PSC (Lazăr Ştefănescu) era şi inspectorul şcolar al Regiunii Braşov, împreună cu cumnatul său, inspector în Regionala CFR Braşov. La început, vorbeau numai între ei. Fiind pe priciul de sus, alături de ei, am discutat şi eu probleme în legătură cu învăţămîntul, iar cu inspectorul de la CFR, am discutat despre Basarabia. Era refugiat basarabean şi de fiecare dată cînd îşi amintea de Chişinău şi de moldovenii rămaşi sub ocupaţie, ofta din greu. Ajutase pe mulţi basarabeni care, după refugiul din 1940, s-au stabilit în Braşov şi în alte părţi ale Ardealului. Cînd am ajuns la această fază a discuţiilor, ne-am împrietenit repede, fiindcă Basarabia mi-a fost întotdeauna aproape de suflet şi-mi va fi cît voi trăi. Inspectorul şcolar mi-a povestit cum, după abdicarea regelui Mihai, la 30 decembrie 1947, şi cînd împreună cu el a plecat şi arhiducesa Ileana cu familia ei de la Castelul Bran, a fost delegat să procedeze la inventarierea şi evaluarea cărţilor din biblioteca rămasă. Cînd a ajuns la faţa locului totul era devastat. Din tablourile celebre, panopliile de arme şi trofeele de vînătoare lăsate, n-a mai văzut nimic. De asemenea, n-a mai văzut nimic din blănurile aşternute pe jos în diferite săli şi saloane şi nici mobila scumpă din încăperile castelului. Pînă şi biblioteca din mahon, măiestrit sculptată, dispăruse, iar căr-

țile, deposedate de coperțile din piele în care fuseseră legate, erau răsturnate pe jos în grămezi mai mici sau mai mari. Multe erau desfăcute în fascicole. În această situație, le-au încărcat pe toate în saci și cu două camioane le-au dus la centrul de colectare din Brașov. La Jilava, am auzit că printre acei care au murit acolo a fost și cunoscutul avocat Aurelian Bentoiu, fost subsecretar de stat la interne, tatăl compozitorului Pascal Bentoiu. Cînd am fost transferați la închisoarea din Aiud, acești doi inspectori au rămas la Jilava. Tot la Jilava a rămas și colonelul Alexandru Cuba, originar din Cahul (Basarabia), oraș, unde, în tinerețea lor, au funcționat ca magistri Hașdeu și Vasile Conta.

La începutul lui mai 1952, mi s-a comunicat că vom fi transferați de la Jilava, după ce vom fi trecuți prin fața unei comisii de triaj, al cărei șef era căpitanul de securitate Țibuleac. Gras și îndesat, masiv și încruntat, Țibuleac era unul din cerberii care organizau formarea loturilor de deținuți ce urmau să plece din Jilava, fie la închisorile de execuție, fie la minele de la Baia Sprie, fie la Canal. Jilava era socotită ca închisoare de tranzit. Autodubele pentru transportul la gară așteptau afară, pe o alee camuflată. Pînă să se termine trierea, cei de lîngă dube respiram cu nesaț aerul curat și cercetam cu privirea împrejurimile închisorii. Vrăjiți de ceea ce ne oferea natura, în plină explozie a primăverii, am uitat, pentru moment, tabloul sumbru și absurd al închisorii. Era o zi senină, cu soare strălucitor și cald, care ne chema la viață și făcea să ni se dezmorțească ciolanele vlăguite de celulele umede, friguroase și întunecate, din cele trei închisori pe care le lăsam în urmă. În această dispoziție de speranță în mai bine, ne-am urcat în duba care ne transporta la Gara de Nord. După aproximativ 30 de minute, am fost coborîți în triajul din dreptul podului Grant. Încolonați în grabă de gardieni, am traversat o sumedenie de linii, pînă la vagonul dubă care se afla la circa 200 de metri distanță. Îmi venea greu să umblu cu lanțurile la picioare. Gardienii, care mă lăsaseră la urma coloanei, ca să nu împiedic pe cei din față, mă îndemnau mereu să grăbesc pasul. Oamenii care treceau pe lîngă convoiul nostru se opreau în loc surprinși și speriați. Din cînd în cînd, gardienii amenințau pe cei care ne priveau mai insistent : „Ce caști gura ? Vezi-ți

de treabă ! Ți s-a urît cu binele ?" Scările vagonului erau prea sus și cițiva din jur m-au ridicat direct în vagon ; în vagonul dubă, am fost introdus în celula carceră. De acum, eram obișnuit cu aceste celule și eram chiar bucuros, pentru că avea o băncuță și closet, confort de invidiat pentru orice deținut, și, pe deasupra, aer la discreție. Drumul a fost lung și anevoios, cu așteptări prelungite în stații, mai ales acolo unde vagonul trebuia atașat la alt tren. Auzeam deslușit comenzile repetate de acari și care în vagon se transformau în smucituri. În aceste condiții și măcinat de gînduri, n-am putut dormi. Am ajuns la Aiud a doua zi, în jur de ora 9.

AIUD

„Aiudule, Aiudule, temniță cruntă
Fă-te, zăludule, piatră măruntă".

Sînt versurile de la începutul unei poezii a lui Radu Gyr, întemnițat și el. Am fost luați în primire de cerberii de la închisoarea Aiud, tot așa de crunți și neînduplecați ca și cei pe care i-am părăsit la Jilava. Drumul de la gară pînă la închisoare, de aproximativ 1 kilometru, l-am făcut pe jos, în coloană de cîte trei pe un rînd, zoriți și amenințați de gardieni. Rosăturile de la glezne, făcute de brățările lanțurilor, mă usturau și mă dureau cumplit. Înduram totul, fiindcă mi s-a spus că aici mi se vor scoate lanțurile. Le aveam prinse de la Constanța și le purtasem zi și noapte, timp de o lună. Un gardian mai hain mă împingea mereu din spate, să merg mai repede, să nu rămîn în urma coloanei. Îmi dădeam toată silința, căci nu voiam să o iau cu răul de la început. După ce am fost înregistrați la grefă, am fost repartizați provizoriu la celula 16 din secția a II-a. Celula era mică și am fost îngrămădiți unul peste altul, deoarece gardienii spuneau că în curînd vom fi trimiși la mină și nu ne pot amesteca cu ceilalți. După-amiază, am fost dus într-o încăpere din incinta închisorii, unde un fierar, tot deținut, mi-a tăiat niturile. A făcut această operație cu toată atenția și m-a ajutat să mă ridic în picioare. Încremenisem cît am stat jos, lungit pe zgura atelierului și cu picioarele întinse pe nicovală. Am simțit o mare ușurare. Rosăturile de la glezne, descoperite acum, se vedeau sîngerînde. Am avut norocul că în celulă cu noi se afla un medic din Orșova, doctorul Blazius Olaru. Nu știu prin ce împrejurări a avut la el un unguent și, după ce mi-a spălat rănile cu soluție de rivanol, m-a uns cu acel unguent și mi-am înfășurat glez-

nele cu o mînecă de cămașă. Pînă a doua zi au început să se retragă, iar după alte două-trei ședințe s-au cicatrizat. Și acum, cînd îmi spăl gleznele, îmi aduc aminte de doctorul Olaru, care, pe lîngă o bună pregătire profesională, avea și multă omenie. Mai tîrziu, cînd a lucrat la infirmeria închisorii, mi-a fost de mare folos. Era arestat din 1948, cunoștea toate tainele închisorii și știa cum să se descurce în toate împrejurările. Venise de la Jilava în același vagon cu noi.

O situație asemănătoare cu a lui o avea și doctorul Ighișanu, din Timișoara. Și el era arestat mai de mult și venise în aceeași dubă cu noi, de la București, unde fusese dus pentru noi cercetări. Doctorul Ighișanu, era mai distant, mai reținut, evita, în general, orice relații cu acei care n-au fost legionari. După rebeliunea din ianuarie 1941, cînd Antonescu a dispus arestarea lor, el a fugit în Germania, unde a lucrat într-o fabrică din Rostok, împreună cu alți legionari de la noi. Dar, din Germania, Horia Sima a fugit în Italia. Atunci Himmler, șeful poliției secrete a lui Hitler, s-a înfuriat pe toți legionarii și i-a închis în lagărul de la Buckenwald. După capitularea Germaniei în mai 1945, doctorul Ighișanu s-a întors în țară. Aici, în anii care au urmat, a început valul arestărilor, pe prima listă fiind legionarii. A fost arestat și el, condamnat și adus la Aiud.

Cît privește doctorul Blasius Olaru, înainte de a fi arestat, a fost medicul închisorii Văcărești, împreună cu soția sa, care era din Constanța. Acest lucru a făcut să ne apropiem și mai mult. Era de o modestie rară și priceput la toate. Voi pomeni de el, cu dragoste și adîncă prețuire.

Cît am stat la Aiud, în prima perioadă, — mai 1952-decembrie 1954, —, mai bine de doi ani și jumătate, prin celulele pe unde am trecut, la atelierele pe unde am lucrat și la numeroasele echipe de corvoadă din care am făcut parte, am cunoscut sute și sute de deținuți. Toți purtau pe chipurile lor urmele suferințelor pe care au trebuit să le suporte la securitate, pe unde au fost anchetați și ale unei hrane de înfometare, diabolic distribuită și administrată. La acea vreme, în fabrica din incinta închisorii Aiud lucrau în cele trei schimburi 1600-1800 de deținuți, iar în perioadele de vîrf, ajungeau la 2000-2200, cum a fost cazul în vara anului 1953, cînd

au fost aduși deținuții de la Canal, ale cărui lucrări fuseseră închise.

Schimbul de dimineață era cel mai numeros și fiecare, la intrarea sau la ieșirea din fabrică, putea să discute cu oricine din cei 600—700 de deținuți, iar cei care lucrau la corvoadă puteau să cunoască deținuții din toate cele trei schimburi care lucrau în fabrică, precum și pe cei din Celularul mare, Secția I, II și Zarca. Unul din motivele care mă făcea să lucrez la corvoadă era și posibilitatea pe care o aveam de a cunoaște cît mai mulți deținuți, și am cunoscut. În cartea aceasta redau numai mici biografii ale acelora pe care i-am cunoscut mai bine, dar departe de a-i cuprinde pe toți. Cît am stat la Aiud, am suportat două operații și, cu această ocazie, am cunoscut o serie de medici deținuți, cei mai mulți dintre ei, profesori universitari.

Singurul medic angajat de securitate era șeful infirmeriei-spital, și anume doctorul Ranka, ajutat de un felcer fonf, ignorant și rău. Restul medicilor erau recrutați dintre deținuți. Dintre aceștia, cel mai prestigios a fost doctorul Petre Topa, profesor universitar, fost director al Spitalului Floreasca din București și subsecretar de stat la Ministerul Sănătății, în timpul guvernului Iorga (1931—1932). Cît am stat internat în spital am cunoscut o serie de medici deținuți, care, în penuria de medicamente ce exista în închisori, au făcut și imposibilul să salveze viețile multor deținuți de la moarte sigură. *De aceea, le aduc, și pe această cale, un omagiu fierbinte acelor medici care, prin priceperea, devotamentul și omenia lor, uneori expunîndu-se ei înșiși la neplăceri, au scos din ghearele morții sute și sute de deținuți.*

Mic de statură, cu ochii bulbucați și cu privire de oțel, cu boneta largă pe cap trasă pînă peste urechi și gîtul scurt, doctorul Ranka semăna a orice : cofetar, bucătar, brînzar, măcelar, numai a medic nu. Pe mine mă operase profesorul Topa de apendicită. Cînd eram în convalescență, mă aflam în curtea spitalului pe aceeași bancă cu el și discutam despre Iorga. La un moment dat, văd un individ care alunga în salon pe bolnavii de pe celelalte bănci, sub pretext că au stat prea mult la aer. După ce s-a potolit larma produsă de intervenția felcerului, — pe care pînă atunci nu-l cunoșteam —, l-am întrebat pe doctorul Topa : „Cine-i individul ăsta, domnule

profesor ?“ „Cine să fie, felcerul lui Ranka, o canalie ! Ar fi putut să-i mai lase la aer ; zilele trecute cînd l-a văzut pe inginerul Manciu la infirmerie, mi s-a adresat direct : „Măi Topa, măi ! Cînd văd un inginer, jos pălăria ; matematica e grea. Medicina e cea mai ușoară. Cînd am făcut cursurile sanitare, în șase luni am învățat-o din scoarță în scoarță“.

Doctorul Topa era macedonean de origine și avea pentru Dobrogea o mare afecțiune, pentru că în Dobrogea locuiau cei mai mulți macedoneni. În două rînduri a fost și deputat, ca ales al macedonenilor. Prietenia noastră atît cît a fost ea — bazată pe respectul pe care îl datorează cei tineri oamenilor de seamă și înfrățiți prin suferințele îndurate în comun — s-a datorat și faptului că amîndoi eram legați de amintirea marelui istoric Iorga, și unul, și altul cunoscînd destule lucruri despre care puteam să discutăm. Ca tînăr student, doctorul Petre Topa luase parte la deschiderea Universității Populare din Vălenii de Munte, în 1908. Cunoștea bine Vălenii de Munte și cunoștea și locuința profesorului Iorga de acolo. Cînd a fost prim-ministru, în vara anului 1931, s-au ținut cîteva consilii de miniștri la locuința lui Iorga din Văleni. Era anul cînd am început și eu să frecventez cursurile acestei universități. Cu acea ocazie, i-am văzut de la distanță pe aproape toți miniștrii care au făcut parte din cabinetul Iorga, pe care-i identificasem după fotografii sau caricaturi din ziare. Erau și unii pe care n-aș fi putut să-i cunosc, dacă n-aș fi fost în preajma farmacistului Müller, care, pe atunci, era primarul orașului Văleni și-i cunoștea pe toți. Din guvernul de „tehnicieni“ al lui Iorga făceau parte și savanți de renume mondial. Așa a fost doctorul Ioan Cantacuzino, bacteriolog și serolog, profesor la Facultatea de Medicină din București și fondatorul Institutului de Seruri și Vaccinuri care îi poartă numele. El a venit primul. Nu prea înalt, bine legat, cap robust încadrat de un păr bogat, ce părea că-i convine să crească numai în sus, complet încărunțit și o mustață ce se împlinea cu barba nu prea mare și bine aranjată. A fost întîmpinat de profesorul Iorga, chiar la mașină, și revederea a fost plină de curtoazie. După ce l-a luat la braț, Iorga l-a condus în locuința sa și doctorul Cantacuzino mergea șchiopătînd ușor.

Profesorul Ionescu-Sisești, ministru la Agricultură și Domenii, în timpul căruia s-au construit mai multe silozuri de cereale, mai ale în Bărăgan, după un model american.

Profesorul Vasilescu-Carpen, ministrul industriei și comerțului.

Profesorul Constantin Hamangiu, inițiatorul cunoscutei colecții de legi „Hamangiu", ministrul justiției etc. Ultimul venit, Constantin Argetoianu, era ministru de finanțe și răspunzător pentru neplata salariilor funcționarilor de stat. Înalt, masiv, greoi în mișcări, afacerist și cinic.

Încă de cînd s-a format guvernul Iorga — Argetoianu, unii oameni politici și-au exprimat nedumerirea că Iorga a acceptat ca a doua persoană în guvern să fie Argetoianu (fost ministru de interne, finanțe, agricultură și justiție în diferite guverne). Unii și-au exprimat pe față nedumerirea, iar într-un interviu pe care i l-a luat un ziarist, la întrebarea: „Domnule profesor, cum de ați acceptat ca în guvernul de «tehnicieni» pe care l-ați format, alături de dumneavoastră, să fie domnul Argetoianu, cu care aveți raporturi nu tocmai bune, dat fiind trecutul lui politic, mai ales în perioada aceasta grea?" Iorga i-a răspuns: „N-aveți nici o grijă, eu am cap și domnul Argetoianu spate solid și o să ajungem la capăt cu bine". Se referea la fizicul lui. Lucrurile nu s-au întîmplat așa, căci criza economică s-a agravat în așa mănură, încît funcționarii de toate categoriile și corpul didactic au rămas cu salariile neplătite peste cinci-șase luni. Toată lumea il acuza pe Iorga de această situație fără precedent în finanțele țării. Colaborarea Iorga-Argetoianu a mers din ce în ce mai greu, ceea ce a făcut ca după 14 luni de guvernare, guvernul Iorga să-și dea demisia. Nu mult după ce a demisionat, un alt ziarist i-a luat iarăși un interviu. Mulți erau aceia care încă regretau că un om cinstit și cunoscut în toată lumea s-a compromis printr-o astfel de guvernare.

— „Domnule profesor, toată lumea se întreabă de ce ați acceptat dumneavoastră colaborarea cu Argetoianu?" La aceasta Iorga i-a răspuns printr-o parabolă. Se întîmplă că după nuntă mirele să nu-și găsească mireasa așa cum credea și datorită unor considerente și propriei

naivități nu-i convine să vorbească public niciodată despre acest lucru.

Unii mergeau mai departe, spunînd că regele Carol al II-lea intenționat i l-a dat ca partener pe Argetoianu, ca, sub prestigiul lui Iorga, Argetoianu să poată manevra finanțele țării în interesul Băncii Marmorosch Blank și al altor tranzacții obscure.

Dar să vedem ce scrie însuși Iorga, în cartea sa de memorii: „O viață de om așa cum a fost": „La Ministerul de Finanțe se lucra pe sama proprie, neglijîndu-se plățile mai ales la corpul didactic, căruia-i eram înfățișat ca răspunzător, și aducîndu-mi-se spre iscălire portofolii putrede... Banca Blank, ruinată după moartea bătrînului ei șef prin tot felul de capricii grandomane și aventuri romantice, ca și prin salarizarea politicienilor cu milioanele, era salvată, fără a-mi cere părerea, cu două miliarde, sub cuvînt că se împiedică astfel un crah al întregului mecanism bancar, pe care era să-l provoace, tocmai conversiunea.

Ea a fost inițiată în lipsa mea, la Paris, unde plecasem pentru cursul meu și pentru lămurirea unei prese ațîțate împotriva mea."

Aș putea spune că vara anului 1931 a fost cea mai plină de învățăminte pentru mine, deoarece atunci profesorul Iorga a sărbătorit la Vălenii de Munte, împlinirea vîrstei de 60 de ani. Aveam 20 de ani și eram însetat de dorința de a cunoaște și a învăța cît mai multe. Cred că această aniversare se poate înscrie ca una din cele mai mari satisfacții ale vieții sale. Toți cei care au venit să-l sărbătorească au elogiat prodigioasa lui activitate, care s-a impus tuturor istoricilor de pe glob. Pe lîngă aceasta, era și prim-ministru al țării. Au sosit atunci la Vălenii de Munte numeroase delegații străine și mulți reprezentanți de la Academiile al căror membru era, precum și de la Universitățile și Institutele unde era profesor itinerant: Sorbona, Lipsca, Veneția, Roma, Atena, Madrid, Ankara, din Suedia, din SUA. Din partea românilor din Detroit, Cleveland și încă un oraș, au venit membrii unor asociații culturale, în frunte cu intelectualii români de acolo. Numai de la Paris au venit cinci-șase delegații, printre care, cea mai numeroasă a fost delegația comunității armene din Paris, în frunte cu episcopul lor. Aceasta a dat și un reușit spectacol de cîntece și dansuri naționale

armene. N-am știut până atunci că Iorga a tradus poezii și proză din literatura armeană.

Punctul culminant al festivității l-a constituit vizita Elenei Văcărescu, care, la vremea aceea, era una din cele trei stele ale literaturii franceze, de origine română, celelalte două fiind contesa Ana de Noailles- Brâncoveanu și principesa Martha Bibescu.

De statură nu prea înaltă, Elena Văcărescu pășea alături de Nicolae Iorga. Au urcat apoi pe scenă. La început a vorbit profesorul Iorga, așa cum numai el știa să vorbească. Toată sala era numai ochi și urechi. După ce a vorbit despre surghiunul forțat la care s-a supus Elena Văcărescu, încă din tinerețe, din cauza proiectelor de căsătorie cu regele Ferdinand, a arătat cum acolo, în Franța, este considerată una din cele mai mari scriitoare ale literaturii franceze, vorbind și despre imensele servicii pe care le aduce intereselor românești, atît în Franța, cît și la Liga Națiunilor. Amintirea acestor virtuți a legat-o și de figura de mare cărturar a bunicului său, Ienăchiță Văcărescu.

Într-o liniște deplină, a luat apoi cuvîntul Elena Văcărescu. Era vădit emoționată. După ce a mulțumit în termenii cei mai aleși profesorului Iorga, care în Franța și celelalte țări ale Europei se bucură de un prestigiu unic, a început să-și depene amintirile din copilăria pe care și-a petrecut-o în mare parte la moșia Văcărești din județul Dîmbovița, a amintit, în treacăt, de adolescența pe care a petrecut-o în țară, în cercurile și atmosfera culturală de atunci. A vorbit apoi despre activitatea pe care o desfășoară în Franța, pentru a face cît mai cunoscut poporul nostru. După ce a arătat rolul pe care îl îndeplinește la Geneva în favoarea țării noastre, a încheiat patetic, spunînd că acolo, departe de țară, n-a uitat nici o clipă că este româncă și că-și iubește țara și poporul din care se trage. Vorbea frumos românește într-o aleasă limbă literară. Cum putea să fie altfel o urmașă a Văcăreștilor, care trebuia să aducă la îndeplinire testamentul strămoșului ei, Ienăchiță Văcărescu: „Urmașilor mei Văcărești, / Las vouă moștenire / Creșterea limbii românești / Și-a patriei cinstire“.

Cînd a terminat, ochii-i înotau în lacrimi. Era emoționat și lăcrima în barba lui de patriarh și titan, iar unii

dintre auditori plîngeau de-a binelea. Și în sala de cursuri de la Văleni plutea parcă, venit de peste veacuri, duhul marelui Ienăchiță Văcărescu.

Doctorul Topa era și el unul din admiratorii lui Iorga; la rîndul său, Iorga îl trata ca pe unul din apropiații lui. Aici, la Aiud, mi-a povestit o mulțime de lucruri în legătură cu relațiile dintre el și profesorul Iorga. Discuția am început-o eu, spunîndu-i că-l cunosc de la Vălenii de Munte din 1931, și s-a prelungit mai bine de o oră, cu amintiri din acea perioadă.

Odată mi-a povestit un episod din timpul cînd era subsecretar de stat la Ministerul Sănătății, în guvernul Iorga : Într-o zi, pe la orele 12, a fost chemat la telefon de Iorga, care i se adresase direct : „Topa, ai văzut cum te critică ziarele de azi ?“ „Nu, fiindcă n-am citit încă ziarele de azi“.

— „Cum se poate una ca asta, Topa ? Eu, primul lucru pe care îl fac dimineața este cititul ziarelor“. Am văzut că este enervat și l-am întrebat unde îl găsesc. „La Rectorat“, mi-a răspuns. „Vin imediat la dumneavoastră“. Și în cîteva minute am fost la Rectorat. Mă aștepta și m-a întîmpinat supărat : „Cum se poate, Topa, să nu citești ziarele pînă la ora asta ?“ I-am explicat că în dimineața aceea am făcut trei operații și că în zilele cînd operez nu citesc ziarele, ca să nu mă influențeze într-un fel sau altul. În asemenea situații, trebuie să fiu cît mai liniștit. M-a ascultat cu atenție și Iorga a încheiat : „Da, ai dreptate, vezi ce le răspunzi amicilor de la ziare“. Așa era Iorga. Foc de paie care repede se aprinde, repede se stinge.

Și la Aiud, doctorul Topa, în zilele cînd avea de operat, se culca devreme și se scula primul. După ce se îmbrăca, ieșea în curtea infirmeriei și se plimba de unul singur, în timp ce murmura, și pentru el, și pentru acei pe care îi opera, rugăciunile pe care le știa. Cînd îl vedeam în zori de zi plimbîndu-se în curtea infirmeriei, știam că în ziua aceea operează. În timpul războiului făcuse mii de operații. Specialitatea lui era ortopedia, dar la Aiud făcuse chirurgie generală. Era stimat și iubit de toți și mai ales de acei pe care i-a operat. Cînd s-a auzit că a murit de un atac de cord, în timp ce aștepta la grefă ca să-i facă formalitățile de eliberare, ves-

tea s-a răspîndit în toată închisoarea și a fost un prilej de jale și de durere pentru toți acei care l-au cunoscut. Avea în jur de 70 de ani.

În aceeași zi cu mine, a fost operat tot de apendicită și parohul Bisericii Cuibul cu barză din București, preotul Marin Ionescu. Doctor în teologie, Marin Ionescu, de cîte ori venea vorba despre Nichifor Crainic, cu care a fost coleg de clasă la Seminarul Teologic din București, de fiecare dată ținea să sublinieze că el și nu Nichifor Crainic a fost premiantul clasei. Ne-a povestit și în ce împrejurări profesorul lor de română i-a schimbat numele de Ion Dobre în pseudonimul de Nichifor Crainic. De asemenea, ținea să menționeze că era singurul preot din țară care avea soția doctoriță. Era un doct, bun predicator și autor de manuale școlare de religie. Fusese un om solid și obez. În pușcărie scăzuse de la 120 la 70 kg. În infirmerie puteam să ne cîntărim ori de cîte ori voiam, la cîntarul din anticamera sălii de operații. Din cauza slăbirii exagerate, pielea abdomenului îi atîrna în jos ca un șorț. Cazuri de acestea am mai văzut și la alții, atunci cînd mergeam la baie. A doua zi, cînd a făcut vizita, doctorul Topa s-a adresat direct preotului Marin Ionescu : „Am avut mari dificultăți, părinte, pînă ți-am găsit apendicele ; dacă am să pot, am să te scap și de necazul șorțului. Ulterior am auzit că preotul Marin Ionescu a stat mai mult timp în infirmerie și, la intervale diferite, a mai fost supus la două operații prin care i-a îndepărtat șorțul.

Tot atunci, la infirmerie am văzut un caz mai greu de rezolvat. De la mina Cavnic, sau poate Baia Sprie, a fost internat în Spitalul din Baia Mare deținutul Radulescu, din comuna Pantelimonul de Sus, județul Constanța. Fusese arestat cu grupul de rezistență din pădurile Babadagului. Medicii de la Baia Mare voiau să-i amputeze piciorul, care într-un accident de muncă i-a fost zdrobit pînă la genunchi, dar Rădulescu a refuzat. Atunci l-au trimis la Aiud, unde a ajuns într-o după-amiază. Avea dureri îngrozitoare și toată noaptea a strigat, cu toate că i se administrase un calmant. N-a putut să doarmă nimeni. Doctorul Topa îl văzuse și a cerut să i se aducă anumite instrumente de la spitalul civil. Operația a durat de la ora 6 pînă la ora 12, timp în care, cu îndemînare de mare specialist, doctorul i-a așezat la

loc toate fragmentele osoase și i-a aplicat ghipsul, după care a fost adus în salonul nostru. A stat cu piciorul în ghips multă vreme și după ce i l-a scos, i s-a confecționat o cîrjă, cu ajutorul căreia făcea exerciții de mers. Am rămas surprins cînd l-am văzut la lucru în fabrică, și încă la fierărie. Avea în jur de 25—26 de ani și părea un Hefaistos în carne și oase. Înalt de peste 1,80 m, ajunsese cel mai bun fierar de la atelierul fabricii. După eliberare, prin 1967, l-am întîlnit la Constanța. M-a văzut de la distanță și a venit drept la mine. Ne-am amintit de Aiud și de doctorul Topa, care l-a scăpat de la o infirmitate pe viață.

Doctorul Topa a făcut și numeroase operații de extirpare a splinei. Numai la Aiud a executat cinci intervenții de acest fel, și cînd te gîndești în ce condiții! Ținea o evidență strictă a operațiilor pe care le făcea. Numai în primul război mondial, timp de doi ani și mai bine cît a fost mobilizat a executat 14.000 de operații.

În același salon cu mine mai era internat și inginerul Nelu Giosan, din București. Făcuse studiile în Germania. Soția lui era arhitectă și aveau o fetiță de 9—10 ani. Era un vechi rebusist și un mare amator de literatură bună.

Aurel Chirică din Galați, din cartierul Bădălan, a fost operat tot de apendicită; dar după operație a avut mari necazuri cu o tuse rebelă care îi provoca dureri și-i periclita operația. Era tare slab și mic, cred că nu avea mai mult de 40 de kilograme. Mai tîrziu l-am întîlnit; scăpase cu bine.

În două-trei rînduri, cît am stat la infirmeria din Aiud, am fost și în saloanele de la etaj, unde erau internați bolnavii cronici și incurabili. Printre aceștia, l-am văzut și pe renumitul avocat Ion Alexandru Vasilescu, mai cunoscut sub numele de „maestrul Valjan", unul din așii baroului din București și un scriitor de talent, autorul cunoscutei piese „Generația de sacrificiu" care s-a bucuriat de o bună primire, atît din partea criticii de specialitate, cît și din partea publicului. Era într-o stare de totală prostrație. Așezat turcește în mijlocul patului, se uita speriat în toate părțile, fără să vorbească nimic. La gît îi atîrna o bucată de carton, pe care era scris numele lui, pentru ca atunci cînd vine cineva de la grefă să știe cine este. Acum, maestrul de altădată, care vrăjea sala și magistratura cu pledoariile lui, era

distrus. Făcuse liceul la Brăila și fusese coleg de bancă cu Panait Cerna. L-am auzit vorbind la o șezătoare literară organizată în amintirea poetului Panait Cerna. Dintre toți scriitorii care au vorbit: Emanoil Bucuța, Horia Furtună, Vasile Voiculescu, Ion Marin Sadoveanu, maestrul Valjan a plăcut cel mai mult auditorilor.

Cînd se făcea verificarea (numărătoarea deținuților), — și aceasta era dimineața și seara —, cîte un gardian nătîng îl lua de bărbie și-l întreba, rîzînd: „Cum te cheamă, mă?" Maestrul nu răspundea. Era răvășit și absent. Atunci gardianul continua batjocura: „Mă, da prost mai ești, nici nu știi cum te cheamă... și zice lumea că ai fost și tu mare deștept".

Tot la etaj, dar într-o rezervă cu două paturi, erau internate alte două personalități, doctorul Tomescu, profesor la Facultatea de Medicină și fost ministru al sănătății, și arhitectul I. D. Enescu, unul din creatorii stilului românesc în arhitectură și subsecretar de stat în timpul lui Antonescu. Doctorul Tomescu era ținut la infirmerie și pentru că era bolnav, și pentru că era specialist în neuropsihiatrie. Fost șef de catedră, la Facultatea de medicină din București, era consultat ca singurul specialist, în neuropsihiatrie. Figură distinsă, nu prea înalt; mereu jovial, răspundea cu multă amabilitate deținuților care îl solicitau, la infirmerie sau atunci cînd îl întîlneau. De la el am aflat că avea o vilă nu departe de Breaza, care se poate vedea destul de bine, pe partea stîngă, atunci cînd mergi cu trenul dinspre București spre Sinaia. Arhitectul I. D. Enescu a fost arestat o dată cu ceilalți miniștri din timpul lui Antonescu și adus la Aiud, unde a și rămas. Înalt, slab și albit, îți făcea impresia că este mereu preocupat de ceva. Suferea de Parkinson și la infirmerie avea un regim de semispitalizare, ca și profesorul Tomescu. Cînd au avut nevoie de ei, i-au scos din celulă și li s-a dat privilegiul de a sta la infirmerie. În realitate, ei își făceau profesia, bolnavi fiind: doctorul Tomescu la consultații, iar arhitectul Enescu mergea aproape în fiecare zi în fabrică, unde conducea construirea unor hale proiectate de el. Toate materialele pe care le-a folosit la construirea acestor hale, în afară de ciment, erau produse în fabrica de la Aiud, atît materialul lemnos, cît

și toate piesele metalice. După planurile lui, bolta, cu o deschidere de 20—25 de metri, se sprijinea pe o serie de arcade din lemn, tăiate sub formă de obezi puternice, care se îmbucau între ele, în așa fel ca să capete curbura necesară, iar la cele două capete, se sprijineau pe pereții laterali din zid. Privită de la un capăt la altul, bolta halei, cu arcadele ei atestau măiestria celui care le proiectase. Deșeurile lemnoase și metalice au fost folosite în cea mai mare parte. Din bucățile de lemn căzute de la gatere, s-au tăiat calupuri sub formă de cărămizi groase de 8—10 cm și s-au pardosit cele două hale. O asemenea pardoseală din lemn a fost o binefacere pentru deținuți, mai ales iarna, cînd sub picioare nu mai simțeau răceala tăioasă a cimentului, ciment care a fost economisit. Cu toată boala avansată, a lucrat continuu și a murit în temnița de la Aiud.

La infirmerie mai lucra și doctorul Iriminoiu, oltean de origine ; se spunea că a fost conferențiar la Facultatea de Medicină din Cluj. A intrat în închisoare cu un lot de studenți mediciniști. Înalt, slab, distant, mereu încruntat și nervos, repezea bolnavii care cereau medicamente. Unii spuneau că e omul administrației. Se povestea pe seama lui Iriminoiu un episod din care reieșea felul în care trata el deținuții ce erau sub îngrijirea lui. Odată a intrat la infirmerie căpitanul Dorobanțu, directorul închisorii (fost sondor), și a început să-i înjure pe toți medicii deținuți, acuzîndu-i că, în loc să interneze pe cei care sînt într-adevăr bolnavi, ei îi internează pe cei care le sînt prieteni sau bolnavi închipuiți. Rînd pe rînd, medicii au arătat că acuzația este nedreaptă și ei o resping. Unul a spus chiar : „În condițiile acestea, eu nu pot să mai lucrez aici și vă rog să dispuneți să fiu dus la celulă". Cînd i-a venit rîndul lui Iriminoiu, acesta s-a apărat spunînd că în ceea ce îl privește el nu poate fi acuzat de favoritism, fiindcă toți cei pe care i-a internat el au decedat. De atunci și probabil din alte cazuri, i-a rămas numele de „Criminoiu". Mai tîrziu am auzit că și el a murit de septicemie, din cauza unui furuncul. Tot timpul în închisoarea de la Aiud, ca și în celelalte închisori pe unde am trecut, a fost o mare criză de medicamente ; și acele puține cîte erau le ținea sub cheie doctorul Ranka, șeful spitalului, care le dădea cu mare zgîrcenie, iar cazurile care se declanșau în timpul nopții nu puteau fi tratate

în nici un fel. Au murit oamenii „cu zile", așa cum s-a întîmplat cu Mircea Vulcănescu, doctorul Balaban, Anghel Sebe și alții, sute și poate mii, neștiuți în toate închisorile din țară. Despre unii din ei, voi vorbi în capitolele viitoare. Cînd a murit Mircea Vulcănescu, fruntaș al generației lui, s-a vorbit și s-a comentat cu indignare cazul lui. Cu cîteva sulfamide ar fi putut fi salvat, și tot așa a fost și cazul doctorului Balaban de la Constanța. În perioada aceea am avut ocazia să stau de vorbă cu o serie de exponenți din generația lui Mircea Vulcănescu : Dumitru Iordan, Nicu Iunian, Corneliu Velțianu, Petre Țuțea ș.a. Cu primii trei am stat chiar în aceeași celulă ; cu ceilalți ne întîlneam la aer, în curtea de la secția a III-a. Zile în șir, cînd se întîlneau, se întrebau unul pe altul : Ai auzit ? A murit Mircea Vulcănescu. Care nu auziseră, voiau să știe cît mai multe amănunte despre el, despre felul cum a murit ; aproape toți încheiau cu invariabila frază : „Mircea a fost cel mai bun din generația noastră" sau „Am pierdut pe cel mai bun dintre noi". În cartea sa „Amintiri și gînduri", la pag. 98, Henri Stahl scrie despre Mircea Vulcănescu în felul următor : „De la prima mea întîlnire cu dînsul, am avut sentimentul că mă aflu în fața unui gînditor cu totul excepțional, aparținînd parcă unei alte clase decît cea a oamenilor obișnuiți, oricît de talentați ar fi fost". Cît despre condiția lui fizică, ne-o spune tot Henri Stahl, la pag. 145 din aceeași carte. Este vorba de echipele de cercetări sociologice ale profesorului Gusti, la care au participat împreună înainte de război, în comuna Drăguș-Făgăraș : „Era, de altfel, o adevărată plăcere pentru noi să împrumutăm de la gazdele noastre cele de trebuință, ca să ne mîndrim și noi cu atît de frumosul port local. Dificultăți în această privință nu a avut decît Mircea Vulcănescu, care nu găsea haine potrivite pe măsura lui. După spusa localnicilor, semăna mai mult cu un poienărean, atît de înalt și gras era".

Uneori lipsa de medicamente a fost suplimentată de marea experiență a unor medici deținuți, ei puneau rîvnă în depistarea cît mai precoce a cazurilor și făceau tot posibilul ca să prevină orice complicație. Lipseau medicamentele și instrumentele cele mai comune : aspirina, antinevralgicele, serul fiziologic, apa oxigenată, seringile, acele etc. În această situație, priceperea și stăruința unui

inginer chimist, Florescu, a învins rezistența administrației și a obținut aprobarea preparării de apă distilată, ser fiziologic și cărbune medicinal.

Cînd intrai în fabrică, după ce treceai de gatere și de mașinile de dimensionat material lemnos, pe partea stîngă era o baracă mică din lemn. Înăuntru, pe o masă improvizată se puteau vedea de către cei care treceau pe acolo mai multe baloane de sticlă de diferite mărimi, care comunicau între ele prin diferite tuburi de sticlă și de cauciuc, și două vase tot din sticlă, în care picura apa distilată. În jurul lor se învîrtea preocupat inginerul Florescu, mic de statură, brunet, cu fața măslinie, mereu ridicînd la lumina soarelui anumite eprubete și flacoane, apoi notînd grăbit pe hîrtie cele constatate. Cu fruntea transpirată și cu o bluză ruptă în coate, aveai tabloul complet din Scrisoarea I a lui Eminescu : „Iar colo bătrînul dascăl, cu-a lui haină ruptă-n coate / Într-un calcul fără margini, tot socoate și socoate". Tot el prepara și cărbunele medicinal — (atît de solicitat de deținuți) — prin arderea oaselor de la bucătărie. Cînd nu puteam să ajungem la cărbunele preparat de inginerul Florescu, sustrăgeam din lăzile cu oase ce urmau a fi trimise la fabricile de zahăr, oase pe care le ardeam în cuptoarele de la forjă, apoi le pisam și dădeam și prietenilor. Făceam pachețele din hîrtia obținută de la dublura glaspapirului, le ascundeam cu grijă și apoi le duceam celor din celulă, care nu puteau să-și procure. Nu știu în ce măsură cărbunele preparat pe această cale este eficace, dar, la locul și vremea aceea, unii deținuți îl considerau ca un remediu salvator, în bolile tubului digestiv, ca și în decalcifieri osoase. În închisoare, fracturile oaselor de la membre erau numeroase. Cunosc cazul inginerului Ioan Gheorghe, de la Reșița. Era mai vechi în pușcărie. Pînă cînd l-am cunoscut eu, suferise trei fracturi la brațe și una la picior. Fusese arestat cu alți nouă ingineri de la Reșița. Stătea mai mult în ghips, se mișca cu grijă și oricîte măsuri de precauție ar fi luat, făcea o nouă fractură.

Dar cei mai mulți dintre deținuți își pierdeau dinții. Li se mișcau și apoi se desprindeau aproape fără sînge. Cum am spus, lipsa medicamentelor a fost suplinită, în parte, de omenia și devotamentul unor medici care sfătuiau pe deținuți ce să facă în caz de răceală, diaree, gingivite, paradentoze, reumatism, eczeme etc. În privința

eczemelor, Titanul, cum îi zicea toată lumea doctorului Traian Tudose din Rîmnicu Vîlcea, dădea exemplul profesorului de dermatologie, care, la cursul respectiv, atunci cînd vorbea despre eczeme, a deschis capitolul astfel :

— „Formele de eczemă sînt foarte numeroase, circa 300. Unele trec de la sine, altele nu trec niciodată. Noi le tratăm pe acele care trec de la sine". Şi încheia, rizînd : „Nu-ţi fie frică, eczema d-tale este dintr-acelea care trec de la sine."

Inginerul Ion Gheorghe era unul din cei zece ingineri de la Reşiţa care, după naţionalizarea din 1948, au fost arestaţi împreună cu inginerul Pop, fostul director general al Uzinelor Reşiţa. A făcut şi tratament cu „Ositot", dar fără rezultat. Soţia şi fiica lui făceau mereu intervenţii să fie internat într-un spital de specialitate. A aşteptat ani de zile o asemenea aprobare şi nutrea mereu speranţa că pînă la urmă i se va da drumul să-şi caute sănătatea. Dar cînd am fost transferat la închisoarea din Lugoj mi-a fost şi acolo vecin de celulă.

Din galeria medicilor deţinuţi la Aiud şi care lucrau la infirmerie, ca chirurg, era şi doctorul Gică Sîrbulescu, din Bucureşti, care a îndeplinit cu prisosinţă jurămîntul lui Hipocrate. Doctorul Sîrbulescu a operat cu succes cazuri grele, de care s-au minunat şi specialiştii. Avea în jur de 50 de ani şi făcea parte din generaţia doctorului Dănulescu, fost subsecretar de stat în timpul lui Antonescu, despre care am auzit că a murit la Canal. Cei care au venit de acolo spuneau — nu ştiu în ce măsură este adevărat — că doctorul Dănulescu şi-a căutat în mod deliberat sfîrşitul, intrînd în zona interzisă.

Încă pe cînd era student, Gică Sîrbulescu a fost unul din cei mai combativi exponenţi ai studenţilor de la medicină. Acum era arestat şi condamnat pentru păcate vechi, tot din studenţie. Împreună cu alţi colegi de-ai lui şi în frunte cu deputatul cuzist Nichifor Robu, au devalizat arhiva lojii francmasonice din Bucureşti, cum spunea el, de gradul 33, adică cel mai mare, situată, mi se pare, chiar pe strada Francmasonă. Şi Gică Sîrbulescu ne-a povestit lucrurile aşa cum s-au întîmplat. S-au deplasat cu maşina lui Robu, pe care au lăsat-o în imediata apropiere a sediului lojii celei mari, al cărei şef era Jean Pangal, omul de încredere al lui Costică Argetoianu, mare francmason şi el. S-a spus că din această lojă făcea parte şi Mihail

Sadoveanu. Și Gică Sîrbulescu povestea : „I-am găsit pe onorabili chiar în timpul ședinței (ritualului lor), îmbrăcați în costume fistichii, cu tot felul de triunghiuri intretăiate și pe ele diferite semne cabalistice, iar pe cap cu niște potcapuri caraghioase, și murmurau un fel de rugăciuni care se succedau după un anumit ritual propriu slujbelor francmasonice. Cum am intrat în sala unde erau adunați onorabilii, le-am ordonat să se întoarcă cu fața la perete și să nu facă nici o mișcare. Tremurînd, au executat ordinul și tăceau chitic, deși unii aveau atîrnate la brîu un fel de săbii pe care le foloseau în timpul ritualului.

Pe altarul lor erau multe obiecte curioase, iar în spatele altarului, două oi împăiate așa de bine, de ziceai că sînt vii. Am luat de prin dulapuri toată arhiva pe care am găsit-o și cîteva cărți, le-am încărcat în doi—trei saci și am plecat cu ele în mașina care ne aștepta. A doua zi toată presa, și mai ales ziarele din Sărindari, „Dimineața", „Adevărul" și „Lupta", cu litere de-o șchioapă, anunțau : *„Jaful de la Loja Francmasonică"*. Au fost și interpelări în Parlament. Cu toate investigațiile făcute de poliție, făptașii n-au fost descoperiți. În 1948, după mai bine de 20 de ani, securitatea, făcînd alte cercetări, a ajuns din întîmplare la cazul lor și le-a îmbogățit dosarul cu alte acuzații, încît au fost condamnați la pedepse de peste 15 ani de închisoare fiecare. Și doctorul Gică Sîrbulescu a încheiat relatarea sa astfel : „Dacă ar fi știut onorabilii că nici unul dintre noi nu avea nici măcar un pistol cu pocnitori, ne-ar fi omorît numai cu săbiile pe care le aveau la îndemînă". Și azi îmi amintesc cu plăcere de figura lui jovială și prietenească.

Tot la Aiud, și tot chirurg, era și doctorul Teodorescu, cu mare renume ; făcuse studiile în Franța. La absolvire i s-au făcut propuneri ispititoare să rămînă acolo, dar a refuzat, așa cum au făcut marii și celebrii lui înaintași : dr. Babeș, dr. Marinescu, dr. Toma Ionescu, dr. Angelescu, dr. Cantacuzino ș.a., care s-a întors și au ridicat prestigiul medicinii românești. Doctorul Teodorescu a lucrat și el la infirmeria din Aiud, dar, prin felul său principial și dur, a refuzat să execute „indicații medicale" date de directorul închisorii și a intrat în conflict cu el. Drept pedeapsă, acesta l-a trimis să lucreze la una din forjele închisorii, unde era șef fierarul Căpriță, din Valea

Cînepii, județul Brăila. Cînd eram la corvoadă și mergeam pe la forjă, îl vedeam și pe doctorul Teodorescu. Era în vara anului 1952, cînd canicula era mai mare ca oricînd. Dezgolit pînă la brîu, cu trupul mic, dar vînjos, plin de sudoare și funingine, bătea cu barosul pe nicovala cea mare.

Pe doctorul Remus, de la Facultatea de Stomatologie din Cluj, l-am cunoscut cînd mă aflam în aceeași secție și ieșeam împreună la aer. De statură mijlocie, cu fața gravă, vorbea apăsat și cu un pronunțat accent ardelenesc. Dădea consultații „din mers" celor care îl solicitau. Gingivitele, paradentozele și cazurile de avitaminoză erau frecvente printre deținuți. Periuțele și pasta de dinți erau interzise la vremea,aceea, iar medicamentele pentru tratarea acestor boli sau prevenirea lor lipseau cu desăvîrșire. Cel mai adesea, ne recomanda să fricționăm cu un deget, cît mai des, gingiile și să clătim gura cu apă. Operația aceasta era însă dificilă, pentru că gingiile multora sîngerau, iar dinții se clătinau. În ceea ce mă privește, frecatul gingiilor și clătitul gurii au dat rezultate și azi am dantura completă. Pentru scurt timp, doctorul Remus a funcționat la infirmerie, asigurînd asistența stomatologică, dar fiindcă nu i s-a pus la dispoziție instrumentarul necesar, nici materialele de care avea nevoie pentru plombe și altele, a cerut să fie trimis la celulă, deoarece singura activitate pe care o putea îndeplini era aceea de extracție a dinților și aceasta o puteau face deținuții cu mîna lor.

De multe ori, l-am văzut pe doctorul Munteanu, tot de la Cluj. Înalt, cu fața blîndă și prietenoasă, doctorul Munteanu era fiul protopopului Munteanu, acela care a fost răstignit pe cruce, de către horthyști cînd au ocupat Ardealul de Nord. Ziarele din țară, ca și cele străine au scris pe larg despre toate atrocitățile pe care le-au comis trupele maghiare, atunci cînd Hitler, prin Dictatul de la Viena, le-a dăruit jumătate din Ardeal (1940).

Eram concentrat pe zonă în acel timp și cînd citeam ziarele, gemeam la suferințele celor rămași acolo, și ca mine erau îndurerați toți românii. Numai un semn de ni s-ar fi dat, am fi trecut prin foc și sabie pe toți cotropitorii. Paharul răbdării se umpluse. După răpirea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, ni se rupea acum Ardealul de Nord și mai tîrziu, la 7 septembrie — cele două

județe din Cadrilater: Durostor și Caliacra. România Mare, pentru care veacuri de-a rîndul am luptat să o înfăptuim era acum mușcată, sfîrtecată și jinduită încă de vecinii din jur. Cînd Hitler ne-a oferit Banatul sîrbesc de la iugoslavi, Antonescu a refuzat să profite de această ofertă și de a compensa prin alte teritorii ceea ce ni se răpise nouă. Totdeauna cînd îl vedeam pe doctorul Munteanu îl priveam cu simpatie și-l compătimeam pentru suferința și jertfa tatălui său. Doctorul Costin, profesor universitar la Facultatea de Medicină din Iași, lucra și el în fabrică la metalurgie. Solid, corpolent, mereu transpirat și plin de rugină și negreală de sus pînă jos. Cu ochi albaștri ușor bulbucați, dar plini de bunătate, cu fața zîmbitoare și simpatică, afișa mereu un optimism molipsitor. Cînd mergea la apă, la fumoar sau la closet, era solicitat de deținuți pentru anumite sfaturi medicale, pe care le dădea imediat, fără să se lase rugat. Datorită acestui fapt, devenise unul din cei mai populari medici. Îl căutau nu numai pentru sfaturi medicale, ci și pentru faptul că el garanta apropiata noastră eliberare, care în pușcărie era cel mai bun tratament. La atelierul de fierărie, evita să dea consultații fiindcă era văzut de șeful de echipă. Cel mai ușor putea fi găsit în pauză, la apă de băut sau la fumoar, care era anticamera closetului. I-am spus și eu odată că am dureri la ceafă. M-a sfătuit să fac un masaj puternic și mi-a arătat mișcarea ce trebuie făcută cu mîna, dar nu cu toată mîna, ci cu trei degete și să trag puternic în afară. Ca să-mi arate cum trebuie făcută această figură, mi-a prins între degetele lui, ca într-o menghină, ceafa în părțile ei laterale și mi-a smucit-o în afară. Fără să vreau, am gemut de durere, vedeam stele verzi înaintea ochilor, dar m-a liniștit, spunînd că după două-trei ședințe durerile vor înceta. În situația în care ne găseam, era singurul remediu la îndemînă. După cîteva zile, cînd ne-am întîlnit din nou, i-am spus că, în adevăr, durerile au dispărut și sînt tare bucuros. Procedeul l-am recomandat și eu altora, și acum cînd mă doare capul, strîng voinicește ceafa între degete și smucesc în afară. După o oră-două îmi dispare orice durere.

De fiecare dată, îmi amintesc de profesorul Costin, de la Facultatea de Medicină din Iași și de situația în care ne aflam atunci toți deținuții de la Aiud. Veneam la robinetul de apă, nu pentru că ne era sete, căci nici nu

aveam după ce să bem apă, ci numai ca să ne odihnim și să scăpăm de zgomotul infernal și de praful din ateliere.

Eram mereu preocupați și chinuiți de foame. În fiecare zi pe la ora 10, începeam să ne agităm și să întrebăm în dreapta și stînga : „Ce mîncăm azi ?“ Și cînd aflam că este arpacaș cu brînză sau cu marmeladă, ori fasole, ne simțeam de-a dreptul fericiți. Au fost cele mai bune mîncăruri din pușcărie. Păcat că se dădeau rar. Cele mai frecvente erau : arpacașul simplu, morcovul fiert, guliile fierte, gogonele fierte și, apoi, subproduse fierte : copite, urechi, buze, splină, bojoc. Uneori acestea erau alterate și provocau intoxicație.

Eu lucram la corvoadă. În cadrul muncii de corvoadă, trebuia să ducem porumb la moară (moara era în incinta închisorii), să-l măcinăm și apoi să-l întindem pe podea în magazie, ca să nu se încingă. Acolo își făceau promenada șobolanii, care, ca în orice aglomerații omenești și mai ales în condițiile noastre, nu lipseau. Uneori găseam în terciul care ni se servea resturile negre ale îndestulării lor. Mălaiul se consuma în cantități mari, fiindcă pîine ni se dădea numai dimineața, cîte 100 de grame. La amiază primeam un „turtoi“ mai mare și seara un turtoi mai mic, și acestea erau preparate din cocă de mălai în formă de căciulă, de mărimea unui pumn. Așa cum era, îl preferam mămăligii, care era mereu crudă și mustea apa în ea.

Închisoarea Aiud este una din cele mai vechi închisori din Ardeal. La început, avea o singură clădire, datînd din timpul Imperiului habsburgic, de sub domnia Mariei Tereza (1740—1780). Pe măsură ce represiunea a crescut, s-a extins și închisoarea. Azi cuprinde trei clădiri : Celularul este clădirea cea mai nouă (din 1912), în formă de T cu picior dublu, avînd parter și trei etaje. Pe fiecare nivel sînt 80 de celule, în total 320. Închisoarea mai veche, zidită la jumătatea sec. al XIX-lea, este o clădire mare, cu un singur nivel, în formă de careu, care închide curtea interioară, unde ieșeam la aer, la spălat, la luat apă, la closet. Intrarea, care este la mijloc, împarte clădirea în două jumătăți : Secția I și Secția a II-a. Aici sînt camere mari, în care se pot înghesui un număr variabil de deținuți — 30 și chiar mai mulți, după cum impunea afluența loturilor de deținuți dirijați la Aiud. Într-o clădire separată se aflau infirmeria și grefa. Iar într-un colț

al incintei, cu totul izolată, era „Zarca", vestita Zarca, cu celule de pedeapsă și regim sever. Aceasta este și partea cea mai veche a închisorii, cu parter și etaj, cu 40 de celule întunecoase și reci, cu țarc separat de sîrmă ghimpată pentru cei ce sînt scoși la aer. Cum am spus, Zarca a fost construită în timpul Mariei Tereza, care, împreună cu Ecaterina a II-a a Rusiei și Frederic al II-lea, regele Prusiei, erau socotiți „împărați luminați". Aceasta n-a împiedicat-o să persecute pe românii din Ardeal, iar în 1775 să ne smulgă Bucovina, cu toate protestele voievodului moldovean Grigore Alexandru Ghica, voievod care a plătit cu capul această împotrivire. Pe lîngă clădirile închisorii propriu-zise, în incintă se găsea și fabrica cu instalațiile ei de : metalurgie și tîmplărie, cu anexele lor. Secția gatere, cu mașini pentru dimensionarea materialului lemnos, atelier de lăzi, de mobilă, vopsitorie, dogărie, rotărie etc. pentru tîmplărie. Iar pentru metalurgie : forjele, atelierele de matrițerie, lăcătușerie, suduri, strunguri, nichelaj, galvanizare și alte secții și subsecții, precum două turnătorii. În fabrică lucrau deținuți de toate categoriile, calificați în diferite meserii, de la ingineri la maiștri și muncitori. Masa cea mare a muncitorilor o constituiau cei necalificați, buni totuși la toate activitățile care se desfășurau, atît la sectorul tîmplărie, cît și la metalurgie. Aceștia erau schimbați de la atelier la atelier și obligați să lucreze acolo unde era nevoie de mînă de lucru. E drept că lucrau așa cum poate lucra un începător, dar aceasta nu se prea lua în seamă. Se dădea lupta pentru cantitate. Materialele se transportau cu vagonetul, dar încărcarea și descărcarea lui trebuia făcută în graba cea mare, deoarece aveau și alții nevoie de vagonet. Cînd nu aveam vagonet, le căram cu brațele pe o distanță de 150 de metri.

Eram adeseori schimbați dintr-o celulă în alta și aceasta se făcea numai după o percheziție inopinată, cînd toți erau scoși din celulă și controlați pînă la piele. În pușcărie desele percheziții aveau loc pentru ca să se descopere corpuri delicte : o hîrtiuță scrisă, un cui, un capăt de creion, o bucată de geam, o sticluță, o fotografie etc. Toate erau corpuri delicte și pentru fiecare din acestea erai anchetat și dus la Zarca. Mai ales pentru descoperirea hîrtiuțelor scrise sau cioburilor scrise, care puteau servi ca mijloc de comunicare între deținuți, se

întreprindeau cele mai amănunțite percheziții. Uneori se desfăceau cercevelele de la ferestre și chiar podeaua. A fost cazul cînd un inginer traumatizat psihic — Ionescu — a informat administrația că deținuții de la Zarca au ascuns sub podeaua unei celule un aparat de radiorecepție, de aceea sînt la curent cu știrile de afară. Atunci toată conducerea închisorii a intrat în panică și a informat Ministerul de Interne. În 24 de ore au sosit la Aiud un general, un colonel și un maior, toți securiști cu experiență. Timp de două zile, Zarca a fost izolată complet și percheziționată pînă la limita tuturor explorărilor. Rînd pe rînd, s-au scos podelele de la celule pentru descoperirea corpului delict. Dar n-a fost decît o născocire de alienat mintal. La exterior, închisoarea de la Aiud era înconjurată cu ziduri groase și înalte de 3 m, deasupra cărora erau împlîntați drugi de fier de 1 m, care susțineau firele de sîrmă ghimpată.

În toate închisorile comuniste s-a dus o luptă acerbă împotriva cuvîntului scris, și pentru blocarea răspîndirii cuvîntului scris s-au folosit cele mai diabolice mijloace. Și făceau acest lucru tocmai aceia care se lăudau că pușcăriile lor deveniseră adevărate universități. De-abia în a doua jumătate a anului 1963 și prima parte a anului 1964, în preajma eliberării, cînd a început așa-zisa „reeducare", ni se citeau articole din Scînteia. În fabrică trebuia să tragi din greu ca să îndeplinești norma. Cînd ajungeai să o îndeplinești, după două—trei zile norma se mărea și pînă ajungeai să o realizezi mai treceau 7—8 zile. Fabrica avea comenzi mari de lăzi pentru muniții. Acolo am lucrat și eu. Trebuia să asamblezi un număr de lăzi din părțile componente, apoi fixai balamalele, încuietorile și mînerele. După mai multe zile, am ajuns și eu să bat cuiul dintr-o singură lovitură, pînă la floare. În felul acesta cîștigam timp și puteam și eu să-mi fac norma. La început norma era de 12 lăzi pe zi și s-a tot mărit pînă a ajuns la 22 pe zi. La ridicarea normelor au contribuit așa-zișii spărgători de normă, cum a fost studentul Bălan de la Brăila, Nicu Baban, fost plutonier activ, și alți cîțiva. Mult rău au făcut aceștia celorlalți deținuți, fiindcă majoritatea cereau să lucreze în fabrică, fiind ispitiți de posibilitatea de a obține o fișă din care să cumpere țigări și pîine. Dar după ce lucrau o lună sau două și vedau că normele cresc și ei nu le pot îndeplini, ceea

le condiționa primirea fișei, invocau un motiv oarecare și cereau să fie duși la celulă, cu regim de hrană de mizerie, dar fără epuizare fizică. Acesta era cazul celor mai în vîrstă și șubrezi, care s-au înșelat în speranța de a se sătura de pîine, măcar o dată pe lună.

In mica încăpere în care lucram eu la asamblarea lăzilor, mai lucra și un turc, Etem Ormulà, fiul hogei din Medgidia, fost pilot de zbor pe linia aeriană București—Istanbul—Ankara și retur. Fusese implicat într-un proces de spionaj și lucra în fabrică de doi-trei ani. Era un om înalt, masiv și voinic cît șase. Realiza cu ușurință norma și mergea des la fumoar. Cînd a auzit că sînt dobrogean, m-a luat oarecum sub aripa lui și mi-a dat o serie de indicații „prețioase". Am observat de la un timp că, atunci cînd plecam pentru cîteva minute la closet, îmi dispărea cîte o ladă, două din stiva în care le așezam. Am început să le fac în interior cîte un semn. Cînd m-am plîns prima dată că-mi lipsesc lăzi, Etem se făcea că este ocupat. Nea Traian Ignătescu, alt vecin de lucru, mi-a făcut semn cu capul că Etem este hoțul. Lucrul s-a dovedit întocmai. Cînd am venit de afară și am observat că-mi lipsesc lăzi, m-am dus întins la stiva lui Etem și am început să-i verific lăzile. Am găsit lăzile însemnate de mine și am început să-l săpunesc. Fără să se simtă cîtuși de puțin jignit, a venit la mine și m-a sărutat, spunînd că a vrut să facă numai o glumă. „Ce glumă, măi turcule, tu mă furi de mai multe zile, iar eu nu te bănuiam, fiindcă am crezut că-mi ești prieten". Supărarea mi-a trecut repede, fiindcă și așa tot nu puteam face norma. Etem fusese un bărbat frumos și mai era și acum. Era căsătorit cu o româncă și, din cînd în cînd, ofta de dorul ei. Cînd era bine dispus îi plăcea să se laude. Mi-a povestit că odată la o sărbătoare a aviației, în Turcia, l-a cunoscut și pe Kemal Atatürk, care l-a invitat la masa lui, iar la urmă au băut „brudershaft". Prin anii 1946—47, făcea ruta Iași—București și retur. Atunci era găzduit la un evreu din Iași, care i-a oferit o cameră fără să-i pretindă nici un fel de chirie. Pe ușa camerei era scris în limba română și rusă : „Această cameră este rezervată unui ofițer de aviație și nimeni nu are voie să o rechiziționeze". O ducea bine cu evreul și soția lui. Intr-o dimineață, cînd nu se luminase încă de ziuă, soția evreului a intrat la el în cameră și înspăimîntată i-a

spus: „Ascunde geanta asta, te rog“, și a plecat ca săgeata, să deschidă ușa din față. A intrat atunci poliția care le-a scotocit casa timp de o oră, dar n-au găsit nimic. După ce s-au potolit lucrurile, a fost invitat de gazde la un mic dejun și la sfîrșit i-a mulțumit pentru serviciul făcut și i-au dat și lui 100 de cocoșei. Mi s-a părut cam mult, pentru că la vremea aceea reprezenta o sumă enormă. N-am putut să o cred, după cum n-am crezut nici panglicăria cu Atatürk.

Celălalt vecin al meu era nea Traian Ignătescu din București. Așa-i zicea toată lumea și așa îi ziceam și eu. Înalt, blond, bine făcut, avea sprîncene stufoase, ceea ce îi dădea un aer sever. În realitate, era un suflet blînd și bun. Fusese angrosist de vinuri și avea depozitul central de băuturi în str. Dr. Felix, nu departe de Gara de Nord. În secția de îmbuteliere a depozitului lucrau numai femei, 60 la număr. Bărbații erau numai la expediție, încărcare, descărcare și transport. Împreună cu frații săi — spunea el —, au construit, din banii lor, o frumoasă biserică în București, — Biserica Iepure, mi se pare —, învelită toată numai în plăci de aramă.

Afacerile prosperau și nea Traian știa unde „să ungă osiile“ ca să meargă treaba. După stabilizarea monetară din 1947, a început vînătoarea de cocoșei. Nea Traian a intrat în obiectivul poliției economice. Într-o noapte, locuința i-a fost invadată de polițiști, i-au scotocit casa și pivnița și i-au confiscat cocoșeii pe care i-au găsit. Pe el l-au lăsat în pace și nu l-au arestat. Dar n-a trecut mult, și au făcut a doua descindere, au mai găsit cîțiva cocoșei și l-au arestat pentru sabotaj economic prin deținerea de monede de aur, pe care, în baza noii legi, trebuia să le predea. La închisoare, din prima zi, l-au bătut zdravăn și a mai declarat cîțiva cocoșei pe care îi avea acasă. După cîteva zile l-au bătut din nou, pînă a leșinat. În cele din urmă, smintit în bătăi, i-a dus la locul unde erau ascunși, adică în cavoul familiei din cimitir. Acolo făcuse o ușă unde a băgat aurul și l-a zidit. La proces l-au condamnat la 12 ani. Gurile rele spuneau că l-ar fi denunțat soția, fiindcă, între cele 60 de angajate, era și o primadonă de care ea a aflat.

Tot la lăzi cu noi, lucra și un tînăr student din Brăila, pe nume Bălan. Aveau toți ciudă pe el, fiindcă lucra ca un disperat și ne ridica mereu norma. De aceea era

în grațiile administrației, primea fișă mare și mereu apărea pe tabloul fruntașilor în producție. Aceasta nu l-a împiedicat însă să-și caute singur pedeapsa. Ahtiat după fișă mare, nu se sfia să facă jocul administrației, care-l dădea mereu de exemplu și-l răsplătea cu haine noi și supliment de mîncare. Odată, cînd lucra în schimbul de noapte, s-a strecurat neobservat sub șasiul unui camion care transporta lăzile la gară și s-a lungit deasupra barei șasiului. La poartă, gardienii de pază au controlat numai încărcătura din camion, ca de obicei. Ajuns la gară, a profitat de întuneric și s-a urcat într-un mărfar care l-a dus pînă la Teiuș. De acolo, a luat un personal de noapte pînă la Ploiești. După 24 de ore a ajuns la Brăila. Lipsa lui n-a fost observată decît în ziua următoare, cînd trebuia să intre în fabrică, cu schimbul de noapte. S-au făcut numărători, s-au verificat toate ipotezele de evadare, dar nimeni n-a putut da nici un fel de informații. Căpitanul Peicu, adjunctul lui Dorobanțu, tuna și fulgera. Au dat telefoane după el în toate părțile, și, bineînțeles, la Brăila, unde a fost arestat a doua zi după ce a ajuns acolo. Adus la Aiud și bătut bine, a spus cum a evadat. Nimeni nu înțelegea de ce a făcut acest pas. Avea pedeapsa mică, 3 ani, făcuse mai mult de jumătate din ea, și dacă se lua în seamă și condiționalul [1], ar fi mai avut 5—6 luni de executat. A apărut din nou în fabrică și obligat să lucreze timp de două luni cu lanțuri la picioare, Nu voiau să renunțe la aportul spărgătorului de norme.

De la asamblarea lăzilor, am fost trecut într-o cameră de lîngă atelierul de tîmplărie, unde se vopseau lăzi de lemn cu rafturi interioare. Lucrul era mai pretențios, căci se lucra cu mai multe culori și vopsitul trebuia făcut cu mai multă atenție. Eram numai cîțiva și toți oameni de care nu aveai a te teme de nimic, oameni dintr-o bucată. Aici l-am cunoscut pe renumitul viticultor Anton Ambrozie de la Aiud, nu prea înalt, bine legat, cu fața rotundă și plină, cu ochii albaștri și vioi, îți amintea de chipurile de pe reclamele de bere Azuga. Deși era în vîrstă de peste 60 de ani, ținea pasul cu cei tineri și făcea și lucru de bună calitate. Auzisem de el doar din catalongele pepinierelor sale cu vițe altoite și după etichetele de vin ce se serveau în vagoanele restaurant sau ba-

---

[1] Scăderea proporțională cu munca depusă.

ruri. Fusese condamnat într-un proces de spionaj, împreună cu Teodor Roxin, şeful organizaţiei naţional-ţărăniste din judeţul Bihor. Nu prea voia să discute despre proces, vorbea însă bucuros despre vie şi despre vinuri. În familia lui erau viticultori de trei—patru generaţii. Vinurile din Ardeal erau mai seci decît cele din Vechiul Regat, spunea Ambrozie, şi erau cunoscute în Austria, Germania şi Ungaria, ţări cu care se făcea un comerţ intens şi care preferau asemenea vinuri. „Vinurile din Vechiul Regat sînt mai dulci şi mai slabe. Eu le-am introdus în depozitele mele numai cu cîţiva ani înainte de război". La cramele sale din Aiud şi Mediaş, avea budane mari de 2—3 vagoane pentru vinificaţie şi depozitare. În ultimii ani, cumpăra mari cantităţi de vinuri de la Odobeşti şi Panciu, pe care le vinifica în depozitele lui. L-am întrebat odată: „Dintre toate varietăţile de vinuri pe care le produceţi, care e cel mai bun?" „Nectar Ambrozie" mi-a răspuns. „Eu şi familia mea pe acesta îl preferăm". Vorbea foarte bine româneşte, fără nici un fel de accent. Avea o fiică măritată cu un ofiţer român. Nu după mult timp am auzit că a fost scos din închisoare şi numit în funcţia de director al vinificării pe întreaga ţară. Se mutase la Bucureşti, şi pentru deplasările în ţară i se pusese un avion la dispoziţie. Fusese prieten bun cu Petru Groza, care îl aprecia, şi datorită acestuia a fost scos din închisoare. Eu cred că datorită priceperii lui în această direcţie, căci a fost necesar să pregătească discipoli.

Cînd am terminat cu vopsitul lăzilor, am fost duşi la vopsit căruţe, unde era grabă mare, căci comanda era mare, se vorbea de 7000 de căruţe şi trebuiau să fie vopsite de două ori. Pentru aceasta, s-a adus de la secţii tot disponibilul, chiar oameni în vîrstă, scoşi cu de-a sila din celule. Norma era mare şi stabilită în mod arbitrar, în defavoarea deţinuţilor, ca să nu poată fi îndeplinită şi să complice socotelile administraţiei prin acordarea unor noi fişe. Cînd îl vedeau pe aleea principală pe contabilul Belciug, pomădat şi pus la punct, toţi îl înjurau şi-l socoteau ca principalul vinovat în neacordarea fişelor. Toată curtea închisorii era plină de oameni care vopseau căruţe.

În aceste împrejurări, m-am întîlnit cu fostul meu comandant de regiment, colonelul Mitică Panaite, din

Tîrgul Berești, județul Covurlui. Îl știam înalt, impunător și sever, gata oricînd de a chema la ordine pe orice subaltern din regimentul pe care îl comanda. Acum era chel, complet slăbit, cu vederea nu prea bună, se deplasa cu oarecare greutate, cu corpul ușor arcuit într-o parte. Detenția și suferințele închisorii îl degradaseră parcă mai mult decît pe alții. Cu un șorț de vopsitor dinainte și cutia de vopsea într-o mînă, iar cu pensula în cealaltă trăgea de zor să îndeplinească norma la căruțe. A comandat regimentul pe frontul de Est, pentru care a fost condamnat drept criminal de război. Cum s-ar zice, colonelul Mitică Panaite și-a îndeplinit cu prisosință rolul de comandant de regiment, atît în timp de pace, cît și în timp de război. Norma n-a făcut-o, și cît am lucrat și eu la căruțe, m-am făcut luntre și punte ca să-i fac rost de cîte o „treiță" și uneori chiar de o jumătate de țigară. Ceea ce il ridica în ochii mei era faptul că afișa mereu un optimism reconfortant și moralul nu-i era scăzut, cum s-a întîmplat cu atîția în pușcărie. Fusese arestat și condamnat pentru un cumul de vini imaginare : Criminal de război, chiabur, — avea o proprietate pe lîngă Tîrgul Berești —, sabotor al colectivizării etc. Îl făcuse șef de lot al unui grup de cetățeni din Berești și din împrejurimi, care au fost condamnați la pedepse grele. Știu că odată m-a întrebat : „Măi Ionică, cum mă purtam eu cu voi, subalternii ?" „Cam aspru, domnule colonel !" „Da, măi, eram al dracului". Mi-a răspuns într-o moldovenească ce mi-a mers la inimă.

Nu departe de noi, lucra nea Costică Iliescu, fost director general în Ministerul Învățămîntului. Brunet, chel și adus puțin de spate, ieșea la lucru mai mult pentru a face rost mai ușor de cîte o țigară. Tot timpul făcea naveta la locul de fumat și era tare bucuros cînd făcea rost de cîte o „fumegantă", cum îi zicea el. Îl cunoșteam din epoca lui de glorie, de la Ministerul Învățămîntului, pe cînd era un bărbat bine făcut, elegant și cu o atitudine prietenoasă și amabilă față de toți aceia care mergeau în audiență la el, ajutîndu-i, fără ocol, atunci cînd aveau dreptate. Cred că era unul din cei mai simpatizați directori generali și toți cei care nu-și rezolvaseră anumite probleme în altă parte veneau cu încredere la nea Costică Iliescu, și el îi ajuta. În vîrstă de aproximativ 60 de ani, intrase în pușcărie cu Partidul social-creștin,

împreună cu o sumedenie de profesori și inspectori școlari, iar uneori își vărsa focul asupra lui Lazăr Ștefănescu, care la proces îi pusese în seamă multe lucruri. Cît am lucrat la căruțe, nu era zi în care să nu ne vedem de două-trei ori.

Într-o zi l-am văzut discutînd cu profesorul universitar Nicolae Mărgineanu, de la Cluj, de la catedra de psihologie experimentală. Încă frumos la chip și cu aspectul unui om plin de energie, își făcea lucrul cu îndemînare. Lucrările și studiile sale de psihologie experimentală erau cele mai documentate și mai complete. Le-am avut și eu și le-am consultat cu mult folos, atunci cînd am fost în învățămînt. De la prietenii săi, am aflat că a fost bursier al Fundației Rockefeller. Tot timpul cît a studiat în America, s-a ocupat de probleme de psihologie și științe sociale. Acelora care au stat în celulă cu el le-a povestit multe lucruri interesante despre sistemul universităților americane și despre felul cum se desfășurau studiile în aceste universități. La Fundația Rockefeller era stabilit obiceiul ca fiecare bursier al Fundației, în timpul cît stătea la studii, să fie invitat o dată la masă de vestitul miliardar, care voia să cunoască pe fiecare în parte și să discute cu el despre țara sa și problemele pe care le-a studiat în cadrul institutului. Cînd i-a venit rîndul, a fost întîmpinat chiar de magnatul finanțelor mondiale. La masă, Rockefeller, care era destul de în vîrstă, a servit mîncăruri de strict regim. Poate de aceea a trăit așa de mult, 99 de ani. N-a ajuns totuși să împlinească suta, așa cum a dorit. La sfîrșit, a fost condus tot de amfitrionul însuși.

Tot la Aiud era și profesorul Ion Vulcănescu, fost șef de lucrări al celebrului matematician Dimitrie Pompei. Profesorul Ion Vulcănescu a fost arestat ca făcînd parte din M.N.R. „Sumanele Negre". Prietenos și comunicativ, voia să-și facă cunoscute printre deținuți anumite principii filozofice, care depășeau nivelul mediu de înțelegere și la care auditoriul nu subscria. Părerea tuturor care au stat cu el în celulă era că sînt „curioase și încîlcite". Nu era nici un fel de rudă cu Mircea Vulcănescu. Brunet, de statură mijlocie, își menținea condiția fizică prin gimnastică, pe care o făcea în orice împrejurare, în celulă, la aer sau la fabrică, în repaos.

În anii 1952—54, lucrau în fabrică un mare număr de foști ofițeri și subofițeri activi, din toate armele, de toate gradele și de diferite vîrste, majoritatea condamnați ca fiind criminali de război, de fapt, pentru că luptaseră pe frontul de Răsărit. Dacă în Germania sau în alte țări criminalii de război se puteau număra pe degete, la noi, după ordinul Moscovei, au fost condamnați cu miile. Pînă și ciobanul Postolache, dintr-un sat din nordul județului Covurlui, a fost declarat criminal de război, fiindcă a fost ordonanța unui general, și cînd a fost condamnat generalul și alți ofițeri, a fost condamnat și Postolache. În general, foștii militari activi erau disciplinați și ordonați, stăruitori la muncă și serioși. Am fost martorul unui incident între generalul Emilian Ionescu, fost, mi se pare, aghiotant regal, și un gardian. Acesta îl amenința venind furios către el, gata să-l lovească. Generalul, înalt și curajos, s-a oprit în fața lui și l-a înfruntat : „Mă, bestie, dacă te atingi de mine, praf te fac". Gardianul, intimidat, s-a retras, amenințîndu-l cu Neagra ș.a. Toți cei prezenți ne așteptam ca gardianul să se întoarcă cu întăriri. Timp de o oră nu s-a mai întîmplat nimic. A doua zi și în zilele următoare, l-am văzut pe generalul Emilian Ionescu, la ora cînd eram scoși la aer. Tacticos și grav, se plimba de unul singur, în admirația celor care asistaseră la incident.

Pe generalul Crețoiu, eroul de la Odessa, care și-a pierdut un braț pe cîmpul de luptă, l-am cunoscut la corvoadă. Mătura prin fabrică și prin toate curțile închisorii, așa cum făcea și contele Bethlen. Înalt, masiv, cu fața zîmbitoare și pistruiată, generalul Crețoiu purta o curea pusă în diagonală, prin care băga coada măturii, iar cu mîna pe care o mai avea, apuca de mijlocul ei și o mînuia cu hărnicie. Îl admiram și, în același timp, mă indignam de ceea ce vedeam. Un general, care a devenit invalid prin fapte de arme, era acum umilit și forțat la o muncă degradantă. *Așa au cinstit noii conducători ai țării, care n-au văzut niciodată frontul de luptă, pe eroii neamului.* Cînd ne întîlneam, îl salutam cu formula militară consacrată : „Am onoarea să vă salut, domnule general". Îi făcea plăcere. Își amintea, poate, de vremurile cînd era respectat și onorat. Și, ca să-mi facă o bucurie, îmi spunea : „Dragă, azi avem arpacaș cu brînză sau cu marmeladă", după cum era cazul. Era un

fel de întrecere în a afla ce mîncăm în ziua respectivă. Generalul Crețoiu, care mătura și curtea de la bucătărie, era printre cei dintîi care aflau meniul zilei și se grăbea să vină în fabrică și să anunțe, dacă era cazul, fiindcă dacă erau morcovi sau gogonele fierte, varză sau sfeclă, nu mai anunța. Prin anii 1957—58, ne-am întîlnit iarăși, la închisoarea din Gherla. Nu ne mai văzusem de 5—6 ani. Ne-am nimerit în aceeași celulă, cu paturile alături ; am avut ce povesti. Amintiri de pe front, amintiri de cînd eram liberi, amintiri din pușcărie. Avusese o căsnicie frumoasă și acum compunea versuri închinate soției sale, pe care o adora. După Gherla, i s-a stabilit domiciliu obligatoriu într-un sat din Bărăgan, întemeiat de deportații din Banat. Acolo a împărțit locuința cu fratele meu, care a avut și el domiciliu obligatoriu. Generalul Crețoiu luase parte și la primul război mondial, cu gradul de căpitan.

Dar la Aiud erau și mulți marinari. În momentul arestării, comandorul Toma (numele mic nu-l rețin) era comandantul Școlii Navale din Constanța, care pregătea ofițeri pentru marina militară și marina comercială. Era originar din comuna Pantelimonul de Jos, județul Constanța. Fiu de țărani, a îmbrățișat cariera militară, pe care a slujit-o cu devotament și cu credință. Puțin comunicativ și cu fața înnegrită și chinuită de necazuri, lucra din greu la atelierul de metalurgie. Părea dezamăgit și sătul de viață. A fost arestat și condamnat drept criminal de război. Îi cunoscusem părinții de pe cînd, în tinerețe, fusesem învățător în satul Pantelimonul de Sus, unde se găsește cetatea romană Ulmetum, descoperită de Vasile Pârvan, înainte de primul război mondial.

Am stat de mai multe ori de vorbă cu moș Dincă Martinescu, fostul primar al comunei, la care a stat în gazdă și Vasile Pârvan cît a ținut campania de săpături. Îi cunoștea bine și pe profesorii Andreieșescu și Scarlat Lambrino, care, pe vremea aceea, erau studenții lui Pârvan și au lucrat și ei pe șantierul de săpături arheologice. Într-o vară, la Vălenii de Munte, am stat de vorbă, despre moș Dincă Martinescu, cu profesorul Andrieșescu, care a ținut o prelegere la Universitatea Populară despre cetățile Histria și Ulmetum.

Pe lîngă comandorul Toma, mai lucra în fabrică la Aiud, la diferite munci, comandorul Eliade, care a făcut și el parte din cadrele Școlii Navale din Constanța. Nu prea înalt, cu ochi gravi, de culoare verzuie, și o privire expresivă, îți făcea impresia unui om deosebit. În fabrică, la toate roțile de la mașini, unde, din lipsă de apărători, s-au produs multe accidente de muncă, comandorul Eliade a realizat, din proprie inițiativă, niște dispozitive, socotite ca inovații și au fost instalate la aceste mașini. Datorită acestor apărători, accidentele de muncă la locurile respective s-au redus aproape la zero. L-am văzut odată după experimentarea cu succes a dispozitivelor sale. Întreaga ființă îi radia de mulțumire și bucurie. A fost arestat și condamnat drept criminal de război.

Comandorul Mocanu era dintr-un sat de lîngă Medgidia, unde avea și o gospodărie frumoasă, cu de toate. Dar în urma arestării i-a fost confiscată și despuiată de toate bunurile, ca și cînd pe acolo ar fi trecut tătarii. Făcea și el parte din cadrele Școlii Navale Constanța. Avea o figură gravă și plină de prestanță. Tot „criminal de război".

Colonelul Popescu, de la intendența marinei, ofițer de administrație la Școala Navală Constanța, era înalt, zvelt și iute ca argintul viu. La Aiud îndeplinea funcția de normator și din cauza aceasta era considerat ca om al Administrației.

Cu colonelul Eugen Plesnilă am stat multă vreme în aceeași celulă, aproape un an de zile, de aceea voi da mai multe amănunte în legătură cu el. Înalt, suplu, amabil și inteligent ,fiu de general, a fost șef de promoție și avansat mereu la excepțional. Mai avea un frate, funcționar în Ministerul Finanțelor, și unul căpitan de cavalerie, care a luat parte la campania din Est și din Vest. În timpul războiului, așa cum am mai spus, colonelul Plesnilă a fost mobilizat pe loc, deoarece era șeful de cabinet al ministrului de interne Dimitrie Popescu, care, ulterior, a fost arestat în aceeași zi cu Mareșalul Antonescu. Colonelul Eugen Plesnilă a rămas șef de cabinet și sub primul guvern al generalului Sănătescu, cînd ministru de interne a fost generalul Aurel Aldea. De aceea, a fost martor ocular al multor evenimente, atît în timpul lui Antonescu, cît și în timpul guvernului Sănătescu. Știa multe lucruri despre toți miniștrii antonescieni, cît

și despre aceia care au urmat sub Sănătescu. Cunoștea amănunțit toate fazele actului de la 23 august, cît și pe cele imediat următoare. În timpul cînd ministru de interne era generalul Aldea le dădeau multă bătaie de cap agitațiile de stradă puse la cale de comuniști, ajutați de sovietici. Cel mai adesea, în fruntea grupului de agitatori se afla scriitorul N.D. Cocea, care îi îndemna să strige cît îi ținea gura: „Jos călăul Aldea, jos călăul Aldea!" De arestat nu-i putea aresta, fiindcă i-ar fi supărat pe sovietici, cei care puneau la cale aceste tulburări. În timp ce generalul era ministru de interne, soldații sovietici i-au furat cîteva perechi de cai de rasă de la ferma sa din județul Olt. Guvernul Sănătescu era la discreția comuniștilor, care, prin manifestații de stradă, cereau înlocuirea guvernelor instituite de factorii constituționali. Pînă la 6 martie 1945, cînd s-a constituit guvernul Groza, impus cu forța de trimisul lui Stalin, Andrei Ianuarevici Vîșinski, ministru adjunct de externe al URSS, s-au succedat trei guverne (două Sănătescu și unul Rădescu). Generalul Nicolae Rădescu s-a opus cu orice preț instalării unui guvern comunist, care nu avea nici o bază legală. Cu colonelul Plesnilă am fost buni prieteni și ne-am destăinuit și bune, și rele. Totdeauna îmi vorbea cu emoție despre soția sa, pe care n-o mai văzuse de șase ani. Cînd a văzut-o ultima dată era închis la securitatea de pe str. Uranus din București și printre gratiile de la fereastra unui closet care dădea spre stradă, a putut schimba cîteva cuvinte cu ea. A stat toată ziua pe trotuarul celălalt al străzii, pînă ce a putut să-i facă semnalul convenit că poate să se apropie de colțul clădirii, unde era fereastra, și să stea de vorbă. Era slăbită și-și ștergea des lacrimile care-i șiroiau pe obraji. O visa mereu. Într-o dimineață era tare abătut și am intrat în vorbă cu el. Emoționat și cu ochii în lacrimi, mi-a spus că are presimțiri rele că soția lui nu mai trăiește. A visat-o urît. În detenție, oamenii devin mistici și superstițioși, sub apăsarea izolării de familie și a mizeriilor de tot felul, dintre care înfometarea era permanentă. Am căutat să-l abat de la aceste gînduri, spunîndu-i că eu nu cred niciodată în vise; avem noi destule necazuri în pușcărie și nu este cazul să ne creăm altele

în plus — şi, apoi, eu am presimţiri că o să scăpăm cît de curînd.

În celula nr 272, de la etajul II al celularului, am stat cu colonelul Tofan, din jandarmerie. Era originar din Piatra Neamţ. Un om înalt, cu faţa roşcovană, cu chelie pronunţată şi cu ochi bănuitori. Din discuţiile pe care le-am avut cu el cred că a fost exigent în cariera lui. La aceasta a contribuit şi părerea unor jandarmi care îl cunoşteau mai bine şi spuneau că a fost un om dur. Acum, în fabrică, colonelul lucra din greu să-şi îndeplinească norma. Slăbise mult şi fîlfîiau hainele pe el.

Apoi am stat cu căpitanul Surmei, care a fost comandantul plutonului care l-a arestat pe Mareşalul Antonescu. Mai tîrziu am stat în aceeaşi celulă cu colonelul Anton Dumitrescu, care a fost comandantul Batalionului de Gardă de la Palatul Regal, căruia Mareşalul Antonescu i-a predat pistolul şi alte cîteva lucruri pe care le avea asupra lui în momentul arestării. De colonelul Anton Dumitrescu mă voi ocupa mai tîrziu. Acum sîntem la celula 272 de pe etajul II al celularului din Aiud. Căpitanul Surmei era originar din judeţul Dorohoi şi fusese selectat în Batalionul de Gardă al Palatului după riguroase criterii şi după verificarea unor virtuţi ostăşeşti. A luat parte la campania din Est, unde a fost rănit la cap. Adus la un spital din Bucureşti a fost salvat de medici specialişti care i-au închis rana cu o foaie de platină la locul unde osul fusese perforat. După convalescenţă, a fost repartizat la Batalionul de Gardă de la Palat. După 23 august 1944, a fost îndepărtat din armată şi a plecat la Sinaia, unde s-a angajat la Întreprinderea metalurgică Emil Costinescu, de unde a fost arestat şi condamnat drept criminal de război. Cît am stat cu el în celulă, a lucrat în fabrică, dar în timpul nopţii avea mari dureri de cap care nu-l lăsau să se odihnească. Din cauza aceasta slăbise mult, avea faţa palidă, pămîntie aproape. Nu discuta cu nimeni, îşi rezema capul în mîini şi aşa stătea ore în şir. Cînd i se aducea mîncarea, o mînca încet şi cu întreruperi. Nu ştiu ce s-a mai întîmplat cu el.

Despre colonelul Tofan, de care am amintit mai sus, trebuie să adaug că era mereu torturat de spectrul

foamei. Uneori mergea încovrigat ca atunci cînd ai crampe. Purta asupra lui aproape în permanență o trăistuță în care avea două, trei felii de pîine. Era un admirator al lui Gheorghiu-Dej, ceea ce ne obliga pe mine, pe Surmei și pe ceilalți să discutăm cînd el lipsea din celulă. Mai era un mare amator de terci, din care nu primeam niciodată atît cît să ne săturăm, ba nici să ne potolim foamea. Nichifor Crainic, deținut și el la Aiud și înfometat mereu, a dedicat foamei o odă :

FOAMEA

De voi fi fost cîndva ciorchine,
Azi sînt prăștină, stoarsă-n teasc
În flămînzenia din mine
Turnați o zeamă și renasc.
În țara griului și-a pîinii,
Visez o mînă de ciuperci,
Lăsați-mă s-aspir cu cîinii
La raiul unui blid de terci.
O ! Milostivule, Tu, care,
Din doi ciortani și cinci colaci,
Făcuși un munte de mîncare
Și-ai săturat mii de săraci,
Repetă, Bunule, minunea
Și satură iar mii de guri
Iar mie, ascultă-mi rugăciunea !
Dă-mi coșul cu firîmituri.

Tot în celulă cu noi era și plutonierul de jandarmi Ștefan Tătaru, originar dintr-un sat din județul Tutova, dar repartizat după 23 august 1944 ca șef al postului de jandarmi din comuna Dumitra, județul Bistrița. Un om așezat, cu mult bun-simț și un bun român în tot ceea ce făcea și gîndea. Fusese torturat îngrozitor la anchetele la care fusese supus de securitatea din București. De atunci nu mai auzea cu o ureche. Era albit complet și-l supăra și un picior care-i amorțea adesea și de-abia se mai putea mișca. Lucra în fabrică și voia cu orice preț să îndeplinească norma, ca să primească o fișă pentru cumpărături. Ofta profund, și de durere, și de

dorul de acasă. Avea o fiică, învățătoare în comuna Runcu Salvei, de unde era originar Grigore Bașotă, șeful rezistenței din regiune. De altfel, plutonierul Ștefan Tătaru intrase în pușcărie cu unul din loturile lui Grigore Bașotă, fiind învinuit că are legături cu răsculații și că a dezinformat securitatea despre activitatea lor. Despre Ștefan Tătaru voi mai avea ocazia să vorbesc, atunci cînd voi vorbi pe larg despre Grigore Bașotă, șeful rezistenței din județul Bistrița-Năsăud.

Lista „criminalilor de război" e lungă, pentru că și numărul celor care au luptat pe frontul de Răsărit e mare și la ordinul sovieticilor tribunalele militare alcătuite din marionete au condamnat cu duiumul pe toți cei care, sub o formă sau alta, s-au distins în războiul pentru dezrobirea Basarabiei și Bucovinei de Nord.

Căpitanul Petre Cazacincu din Cernavodă venise de curînd de la mină, unde își pierduse dantura. Era înalt, brunet și zvelt. Își alesese bine cariera militară, pe care a cinstit-o și a slujit-o cu mult curaj ostășesc. În luptele pentru ocuparea orașului Cetatea Albă, s-a remarcat în mod deosebit. Pe frontul din Vest, a căzut prizonier la nemți, cu întreaga Divizie a IV-a, comandată de generalul Chirnoagă. Divizia noastră, a IX-a, de la Constanța, lupta atunci tot pe Tisa. Ne-a părut rău tuturor de cele întîmplate. Au fost eliberați de armata americană în mai 1945 și celor care au dorit să se întoarcă în țară le-au dat drumul fără nici o greutate. El a fost printre aceștia. Mulți însă nu s-au mai întors. Acum, la mină și la Aiud, fără dantură și slăbit, trudea din greu pentru îndeplinirea normei.

Maiorul Iliescu era originar din județul Argeș. Mic de statură, cu ochi vioi și inteligenți, avea urme vizibile de vărsat pe față. Era coleg de promoție și de regiment cu Petre Cazacincu, cu care se legase printr-o puternică prietenie. Împreună au luptat pe front, împreună erau și la pușcărie. Și unul, și altul mi-au relatat supliciile de la securitatea din Constanța, unde au venit să-i ancheteze și ofițeri sovietici, ca și la securitatea din str. Uranus din București.

Colonelul Traian Busuioceanu a fost unul din comandanții Regimentului 21 Infanterie București, regiment care a luptat glorios pe frontul de Răsărit. La 23 august

se găsea cu regimentul dislocat în comuna Mihăilești, la aproximativ 30 kilometri de București. A doua zi, cînd nemții au început să bombardeze capitala, a primit ordin să se deplaseze cît mai repede la București și să procedeze la dezarmarea trupelor germane din sectorul ce i s-a indicat prin ordinul de operații. Pentru faptele de arme săvîrșite cu ocazia degajării capitalei, au fost distinși cu ordine și medalii. Nea Traian Busuiocianu, cum îi spuneam noi, era o fire veselă și știa să povestească cu mult talent „ale tinereții valuri". În adolescență, a vrut să se facă ofițer de aviație, dar un incident pe care l-a avut cu unul din comandanți a pus capăt acestei pasiuni. Brunet, cu părul negru încă, avea sprîncene negre și bine arcuite, fața rotundă, cu gură mică și buze subțiri, era plin de viață și mereu în plină activitate. A fost ales cu unanimitate de voturi șeful celulei noastre. Cînd era cazul, punea mîna și făcea el treaba pe care era obligat să o facă cel de serviciu. Era frate cu Alexandru Busuiocianu, fostul profesor universitar din București și redactor la *Revista Fundațiilor Regale*, care s-a refugiat în Spania, unde ocupa o catedră universitară și publica interesante studii despre România. De multe ori, în cursul povestirilor, își aducea aminte de maică-sa și ofta prelung. Fusese o fire cam zvăpăiată și maică-sa a trebuit să-l aducă la realitate cu metode clasice mai dure (atît cît poate o mamă să fie severă cu fiul ei), pe care voia să-l vadă cu familie, „rostuit la casa lui". În celulă ocupa locul de pe priciul de sus, de lîngă fereastra care dădea înspre morgă. În fiecare noapte, înregistra numărul celor aduși la morgă printr-o zgîrietură pe peretele de lîngă el și a doua zi ne comunica și nouă. Uneori ne reda și glumele nesăbuite pe care le făceau „hoții" (cei de drept comun) pe socoteala celor morți, mai ales atunci cînd unul dintre ei își schimba cămașa ruptă cu una mai bună a celui mort. Fără să vrei, îți aminteai cuvintele din Biblie: „Și pe cămașa lui au tras sorți". Această situație a fost „prinsă" într-una din poeziile lui Radu Gyr: *„Un gardian, trei hoți și o căruță șchioapă / Rînd pe rînd, ne vor duce pe toți la groapă"*. În adevăr, căruța avea o defecțiune la o roată și se poticnea în mers. Cînd sergentul-major Urdăreanu, originar din Oltenia, șef de gardieni, primea raportul de

dimineață cu numărul morților din noaptea trecută, completa cu glas tare : „Numai atîția, să rămînă cîți am botezat eu".

Numărul coloneilor deținuți era de ordinul zecilor. Printre ei, era și colonelul Murgescu, tatăl lui Costin Murgescu, fost fruntaș legionar, care a schimbat direcția la timp și a devenit unul din economiștii importanți și, mai ales, unul din reprezentanții țării noastre la diferite reuniuni internaționale. Este și membru al Academiei Române și redactor-șef (sau director, nu știu exact) al *Revistei economice*. Era de statură mijlocie, adus puțin de spate. Se mișca încet, împovărat de mizeriile vieții de pușcăriaș. Arăta în permanență o oboseală evidentă. Nu manifesta nici un interes față de ceea ce se întîmpla în jurul lui și nu căuta prietenia nimănui. Vorbea încet, abia îl auzeai ce spune. Era slăbit și demoralizat, sperase ca fiul lui, Costin, academicianul, să facă ceva ca să-i ușureze situația. Lucra în schimbul de zi în fabrică, la uscătoria cea mare (de cherestea). Cei care stăteau în celulă cu el spuneau că este un om tare cumsecade, puțin cam ursuz din cauza necazurilor pe care i le pricinuia stomacul. Devenise superstițios și vedea în jurul lui numai primejdii care îl pîndesc la tot pasul. Le-a spus celor din celulă cum în seara zilei în care a fost arestat o doamnă, care i-a ghicit în cafea, i-a prezis că îl pa te o primejdie iminentă, iar pe la orele 24 a fost arestat. A fost un om ponderat și cu o mare experiență de viață. Nu l-am mai văzut din vara anului 1953.

Colonelul Zănescu a fost prefect al județului Vaslui, în timpul lui Antonescu. Acum ispășea în închisoarea de la Aiud vina de a fi fost un bun gospodar și un bun prefect. A fost un om al dreptății, așa spuneau toți aceia care l-au cunoscut pe cînd era prefect. Același lucru îl spunea și profesorul Capră, tot de la Vaslui, care a fost primar al orașului și a colaborat cu el în tot timpul guvernării Antonescu. Era vioi și interesat de tot ce se întîmpla în jurul lui. Nu-i plăcea vorba multă. Cînd vedea că se discută ceva „periculos" se retrăgea strategic. În detenție văzuse și pățise multe și știa să se retragă la timp din calea pericolului.

Dar atitudinea demnă și ura împotriva împilatorilor nu i-au lipsit niciodată. În general, toți militarii au avut

o repulsie organică împotriva asupritorilor. Mulţi dintre ei, la numele şi la gradul pe care l-au avut, ţineau să adauge, ca pe un blazon, „fost ofiţer în armata regală română". Am discutat cu mulţi care îl cunoşteau de cînd a fost prefect şi spuneau că a condus aşa de bine judeţul, încît s-au găsit de toate şi lumea n-a cunoscut greutăţile războiului ca în alte părţi.

Profesorul Capră, de care am pomenit mai sus, a fost multă vreme directorul Şcolii Normale de băieţi din Vaslui şi primarul oraşului sub Antonescu. A educat serii întregi de învăţători. Era un bun pedagog şi un bun profesor. Atestau acest lucru foştii lui elevi pe care i-am întîlnit în puşcărie. Îl înconjurau cu un respect deosebit şi aici, în închisoare, şi, cînd era cazul, îl ajutau la îndeplinirea normei. Mereu gînditor şi mereu încovoiat, îţi făcea impresia că duce în spate grele poveri. Cînd vorbeai cu el, ofta adînc, ca un om obosit şi epuizat. Numai ochii albaştri şi blînzi îţi arătau cu cîtă dragoste a modelat generaţiile de copii, care au devenit învăţătorii altor copii.

Colonelul Docan, din infanterie, un vrednic urmaş al unei vechi familii moldoveneşti din părţile Bîrladului. Înalt, blond, mereu încruntat şi gata să înfrunte un duşman nevăzut care îl ameninţa. Uneori era tăios la vorbă, chiar cu cei care stăteau în celulă cu el, iar faţă de gardieni avea o respingere evidentă. De aceea, se ferea să le dea prilejul de a-i face observaţie. Nu-i plăcea anturajul de nici un fel şi în orice împrejurare l-am văzut mai mult singur.

Colonelul Vişoiu, din cavalerie, lucra la unul din atelierele de la tîmplărie şi era venit de curînd de la una din mine. Părea prea tînăr pentru gradul de colonel. Înalt, suplu, bărbat frumos, însă distant. La mină a avut ceva necazuri din cauza unor turnători şi de aceea evita anturajul de orice fel. Avea mare îndemînare la lucru şi realiza norma cu uşurinţă, ceea ce îi permitea să obţină fişă de valoare mai mare şi, ca atare să-şi îmbunătăţească hrana. Era unul din deţinuţii — puţini — pe care mizeriile nu-l marcaseră, avea şi o ţinută îngrijită.

Colonelul Chiriacescu, tot cavalerist şi el, dar cu mult mai în vîrstă — era colonel cu stea — a fost şeful de stat-major al unei divizii de cavalerie care a luptat

pe frontul din Est. Mic de statură, vioi, locvace, avea slăbiciune pentru istorie, fapt care ne-a apropiat de la început. Un mare admirator al lui Iorga, pe care l-a avut profesor la Școala Superioară de Război. Pînă la el, n-am știut că Iorga a predat și la Școala Superioară de Război. Ca elev la acea școală, a fost remarcat de Iorga, care îi dădea cu multă bunăvoință orice lămurire pe care o solicita (în probleme de istorie a războaielor) și-i recomanda studii de specialitate. Cunoștea numele fiilor și fiicelor lui Iorga și știa și unele amănunte despre ei. Mi-am dat seama că este bine informat, căci îi cunoșteam și eu în parte, din vedere, de cînd urmam cursurile de vară ale Universității din Vălenii de Munte, și ne completam reciproc.

Din prima căsătorie, cu Maria, de obîrșie moldoveancă, din familia Tasu, Nicolae Iorga a avut un băiat și o fată; din a doua, trei băieți și trei fete. Băiatul din prima căsătorie a îmbrățișat cariera militară, iar fata s-a căsătorit cu fiul avocatului N. Chirescu din Constanța, șeful organizației iorghiste din județul Constanța și președintele Ligii culturale din același oraș. Cel mai mare dintre copiii din a doua căsătorie, cu doamna Catinca (Ecaterina) Iorga, de obîrșie ardeleană, sora lui Bogdan Duică, era inginerul Mircea Iorga, pe atunci, directorul Școlii de Arte și Meserii din str. Polizu, din București. L-am văzut de mai multe ori la Văleni, cînd era secretar general al Ministerului Industriei, în guvernul Iorga-Argetoianu. Doctorul Ștefan Iorga, al doilea fiu, era colaborator la revista „Gîndirea" și autorul a două volume de poezii. Unul din ele, pe care mi l-a dăruit cu autograf, îl am și acum. Despre el, colonelul Chiriacescu mi-a spus că a participat la războiul din Est, ca medic al unui regiment de cavalerie, și a fost decorat în două rînduri pentru activitatea sa de salvare a ostașilor răniți. Pe Valentin, al treilea fiu, care era student la Arhitectură în București, l-am văzut de la distanță, împreună cu alții. Atunci am văzut cum Iorga își certa feciorul cam zvăpăiat, care-i luase mașina fără să-l anunțe și, spre ghinionul lui, s-a întîlnit cu tată-său la poartă, tocmai cînd se întorcea dintr-o escapadă. Fiica cea mai mare, Magdalena, era deja o pictoriță consacrată. Avusese cîteva expoziții reușite la Paris și la Roma. Însă cea de la Ankara s-a bucurat de

cel mai mare succes. Kemal Atatürk era un mare admirator al lui Iorga, ca și toată intelectualitatea turcă; doar el era autorul *Istoriei Imperiului Otoman*, tipărită în limba germană, la Lipsca, în cinci volume. La 27 noiembrie 1940, cînd Iorga a fost ucis de un grup de legionari condus de Traian Boeru, în Turcia școlile au arborat doliu timp de 3 zile. Aproape tot ce a cîștigat Magdalena Iorga la expoziția de la Ankara, a plătit pentru două tablouri de pictori celebri, achiziționate la Istanbul de la un vestit negustor armean de opere de artă. Prima dată cînd a sosit la Văleni a ținut să le arate tatălui său, ca să-i facă o surpriză. Cum le-a văzut, Iorga le-a întors pe o parte și pe alta și apoi i-a spus: „Acestea nu sînt originale, ci copii". Magdalena a protestat, susținînd că sînt originale și de aceea le-a plătit așa de scump; Iorga a relatat astfel discuția: „Eu am încercat s-o consolez, dar în timpul discuției am scăpat și cuvîntul «gîscă», și acum plînge de ciudă că am făcut-o gîscă și nu pentru că a înșelat-o armeanul". Astfel ne-a explicat profesorul Iorga întîrzierea de cîteva minute la una din prelegerile pe care ni le ținea la Vălenii de Munte. Ulterior, Iorga a intervenit direct la Kemal Atatürk, care a dat ordin să anuleze tranzacția și lucrurile s-au aranjat. Iorga obișnuia uneori să-și presare prelegerile cu diferite întîmplări din viață și acestea erau mult gustate de auditorii săi. Ca și Chamberlain, fost prim-ministru al Angliei, care în orice călătorie își lua umbrela, tot așa și Iorga își lua umbrela în toate deplasările sale. De altfel, și în ziare erau numeroase caricaturile care îl înfățișau pe Iorga cu umbrela în diferite ipostaze. Și el ne-a povestit: Într-o călătorie, cînd a coborît la Zürich, a observat că-i lipsește umbrela, și primul lucru pe care l-a făcut — a intrat într-un magazin să-și cumpere alta. Negustorul, un om în vîrstă, înainte de a-i înmîna umbrela, se uită lung la el și-l întreabă: „Nu cumva dumneavoastră sînteți profesorul Iorga, din România?" Surprins, Iorga i-a răspuns: „Da, eu sînt". S-a dus repede în locuință și a venit cu o carte deschisă la prima pagină, unde era chipul său. „După fotografia de aici v-am recunoscut", a completat bucuros negustorul. Era primul volum din *Istoria Imperiului Otoman*. Negustorul de umbrele le avea pe toate cinci volumele și le citise în

întregime. Și Iorga a încheiat cu un fel de glumă: „În Elveția mă cunosc și negustorii de umbrele, iar aici sînt atîția care nu vor să mă recunoască". Și a continuat, apoi, să-și dezvolte expunerea ce ne captiva și ne transporta în lumea ideilor pe care ni le împărtășea cel mai desăvîrșit orator și cărturar al timpului său și poate al tuturor timpurilor.

Pe doctorul Ștefan Iorga l-am reîntîlnit în vara anului 1966, la Mamaia, cînd ne-am întreținut mult pe plajă. Spunea că în vara aceea se așteaptă să fie vizitat de Valentin, care locuiește în Italia. A doua zi mi-a adus în dar, cu o mică dedicație, unul din volumele de poezii la care țin foarte mult, nu numai pentru valoarea lor, ci și pentru frumoasele amintiri care mă leagă de acela care a fost marele Iorga. Magdalena Iorga s-a căsătorit cu un profesor universitar de la Roma, iar cea de a doua fiică, Liliana, s-a căsătorit cu profesorul Dionisie Pippidi, titularul Catedrei de Istorie antică de la Universitatea din București și directorul Muzeului de arheologie din Capitală. Alina, cea mai mică fiică a lui Iorga, s-a căsătorit cu un diplomat argentinian, titularul Legației argentiniene de atunci de la București.

În celula învecinată erau alți colonei. Colonelul Ursuleanu era de loc din Suceava. Fusese comandant de legiune de jandarmi în Transnistria, fapt pentru care a fost arestat și condamnat. Înalt, slab, figură de ascet. Era întotdeauna grăbit, nu avea timp de discuții, la el totul era urgent. Își făcuse stagiul de ofițer la Regimentul 3 Jandarmi din Cernăuți. Eu, care am locuit cîțiva ani la Cernăuți, ca institutor la Școala de Aplicație, am găsit numeroase subiecte comune de discuție, și atunci cînd era vorba de Cernăuți, devenea mai comunicativ. În momentul ocupării Bucovinei de Nord de către sovietici, la 28 iunie 1940, eu eram concentrat pe zonă în Basarabia (în județul Orhei) și toată agoniseala mea a rămas la Cernăuți. Rușii n-au respectat acordul de ocupare, care prevedea să se facă în trei etape, și au ocupat Cernăuții din prima zi. Din cauza panicii, populația românească a părăsit locuințele în grabă, oamenii neputînd lua cu ei decît două-trei valize și, cu trenul, cu ce au găsit, cei mai mulți pe jos, în convoaie nesfîr-

șite, s-au grăbit să ajungă la orașul Siret (unde s-a fixat noua graniță), numai să nu cadă în mîinile bolșevicilor. În 1941, după reocuparea Bucovinei, n-am mai găsit nimic din ceea ce am lăsat și a trebuit să o iau de la început, cum se zice, de la lingură. În aceeași celulă cu colonelul Ursuleanu era și maiorul Adamovici, condamnat pentru aceeași vină, căci fusese și el comandant de legiune în Transnistria. Era strănepotul episcopului Adamovici, din vremea revoluției lui Horia, Cloșca și Crișan. Într-una din zile, pe cînd eram scoși la aer în curtea de la Secția a II-a, învățătorul Oprea Tăbăran, din același lot cu mine, mi-l prezentă pe doctorul Ciobanu, din Tulcea, care mi-a spus că face parte din aceeași organizație cu noi (M.N.R.). Numele îmi era cunoscut, dar de văzut nu-l văzusem niciodată, iar el făcea parte din lotul meu!? În ziua cînd am fost judecați noi, el a fost bolnav și judecat mai tîrziu, așa cum s-a întîmplat și cu inginerul Păunescu din același lot cu noi. Mic de statură, doctorul Ciobanu era un om vesel și plin de energie. Ne-am mai întîlnit de cîteva ori, apoi am auzit că e internat la secția T.B.C. a staționarului din închisoare.

Este necesar să spun că în timpul lui Antonescu, pe toată durata cît românii au stăpînit Transnistria, guvernator al acestei provincii dintre Bug și Nistru a fost profesorul universitar de drept administrativ Gheorghe Alexianu. Pe Gheorghe Alexianu l-am cunoscut și eu cînd a fost rezident regal al Bucovinei în timpul dictaturii lui Carol al II-lea, cu ocazia unor festivități de la Cernăuți. Transnistria sub ocupația noastră a fost împărțită administrativ în nouă județe și la fiecare județ a existat o legiune de jandarmi, exceptînd Odessa, care avea comandament de jandarmi aparte și depindea direct de Guvernămîntul Transnistriei. Așa se explică numărul mare de jandarmi care au fost condamnați la presiunile exercitate de sovietici. Gheorghe Alexianu a fost judecat și condamnat la moarte o dată cu Mareșalul Antonescu și executat, împreună cu el, în Valea Piersicilor de la Jilava.

Maiorul de jandarmi Romulus Ambruș era originar din Arad și era unul din veteranii închisorii din Aiud. În semn de simpatie majoritatea i se adresau cu „nea Romică". Cînd l-am cunoscut, vopsea de zor cîteva du-

lapuri de bucătărie; norma era mare și se grăbea să o termine. Gardianul care stătea lîngă el spunea că delegatul care urma să ia în primire dulapurile așteaptă de trei zile în Aiud, iar el, ca să-i treacă dorul țigării, strîngea nervos între dinți un țigaret gol.

Colonelul Drăgulănescu, din Inspectoratul de jandarmi Cernăuți după ce reluasem Bucovina de Nord. Cînd l-am cunoscut, lucra la metalurgie, alături de Emil Odăgescu, fostul prefect cuzist al județului Ilfov și prim-procuror la Curtea de Apel a capitalei. Canicula era mare și la văpaia soarelui se adăuga căldura de la cuptoarele forjelor și îi vedeam goi pînă la brîu, șiroind de sudoare și mînjiți de funingine. Brunet și gras pînă la obezitate, colonelul Drăgulănescu mă emoționa cu cîtă dragoste vorbea de soția și fiica lui. Avea dificultăți cu inima și se temea că nu va mai apuca ziua eliberării și a revederii cu familia. N-am mai auzit de el.

Emil Odăgescu, înalt, masiv și puternic, ca un luptător de categorie grea, lucra la forja cea mare a fabricii. De cîte ori am vorbit cu el, îmi spunea cu mîndrie că fiica lui, Irina, studentă la Conservator, este mai bună decît Ion Voicu, însă Ion Voicu se bucură de mai multă trecere fiindcă are origine sănătoasă.

Maiorul Brezeanu (mi se pare de la Vînători de munte) a venit de la mină și, cînd a ajuns la Aiud, a cerut să lucreze în fabrică. Lucra la unul din atelierele de tîmplărie și ne întîlneam în fiecare zi. Era o fire veselă și fredona toată ziua cîntecele pe care le știa, răspîndind în jurul lui optimism și voie bună. Avea însă și momente de supărare, cînd înjura de toți sfinții din calendar. Îndemînatic la lucru și avînd și o constituție robustă, realiza norma, iar uneori ajuta și pe cei din jurul lui. Deși am lucrat cîteva zile în imediata lui vecinătate, nu am putut lega cu el nici un fel de discuție. Probabil, se temea de turnători. De aceea, nu cunosc și nu pot da alte relații despre el.

Căpitanul Tăriceanu făcea parte din Mișcarea de rezistență a colonelului Arsenescu. El a condus unul din grupurile care activau în pădurile de la Dîmbovicioara, Rucăr și Dragoslavele. Brunet, suplu și vioi, era considerat și în pușcărie de către cei din lot cu el tot ca un șef. La rîndul lui, nu lega discuții decît cu ei sau cu cei care lucraseră împreună la mină. Dintre aceștia, îl ve-

deam vorbind cu : frații Purnichescu și avocatul Nicu Enescu din Cîmpulung Muscel.

Căpitanul Onișor din jandarmerie era originar din Drăgășani. Mic de statură, puțin adus de spate și cu fața roșcovană, avea un nas ascuțit, pe care îl încrețea nervos. Vorbea cu gura pe jumătate, așa că nu prea înțelegeai ce spune. El era controlor de calitate. Verifica lăzile care i se aduceau la control și pe care le respingea cu duiumul, ca să fie pe placul administrației. Și proceda așa, ca să fie cît mai puțini aceia care îndeplinesc norma, ca atare, administrația să dea cît mai puține fișe. Din cauza rolului acesta pe care îl juca cu atîta inconștiență, era detestat și urît de deținuți. Mai tîrziu, l-au evitat total și se duceau cu lăzile în brațe la alt controlor de calitate, cum era Ionescu Gh. Remontu din Tîrgu Berești, jud. Covurlui. Acesta zîmbea cu îngăduință și-i mai dădea cîteva ciocane unde credea el, apoi o punea în stiva celor bune.

Căpitanul Pantea, unii îi ziceau Pintea, era un om scund, dar puternic, făcea impresia unui boxer. Fusese și el la mină cu maiorul Cazacincu cu care era prieten la cataramă. Lucra la atelierul de tîmplărie și, cum avea o fire veselă, își dădea boneta pe ceafă și cînta din cîntecele cu Lae Chioru pe versurile lui Goga. Eu m-am împrietenit cu el pentru că era refugiat din Basarabia, și Basarabia cotropită îmi frige sufletul oricînd îmi amintesc de ea.

Căpitanul Mircea Criveanu, arestat încă din 1946, cu primele loturi ale M.N.R., era oltean, apucase regimul închisorilor burgheze, cînd acestea țineau de Ministerul de Justiție și nu de Interne, ca acum. Și Criveanu povestea : cei de acasă puteau să vină lunar la vorbitor și tot lunar aveau dreptul la un pachet de alimente. Era vremea cînd la Colonia de muncă de la Galda, din județul Alba, unde a lucrat și el, în timpul verii puteau să meargă la lucru sute de deținuți, unde, datorită condițiilor de muncă acceptabile și hranei bogate în legume și fructe, se refăceau din punct de vedere fizic. Se întorceau toamna și puteau rezista peste iarnă. Acolo puteau fi vizitați de familie și mai aflau noutăți de afară. Colonia de la Galda dispunea de 20—30 ha de grădină de zarzavat, livadă de pomi fructiferi și o vie destul de întinsă, așa că aveau la dispoziție roade și pentru consu-

mul lor. Mîna de lucru și munca specializată erau asigurate numai de deținuți. De asemenea, meniul era întocmit de deținuți, iar bucătari erau tot dintre ei. Cînd ne povesteau despre ceea ce mîncau în colonie, nu ne venea a crede și ne lăsa gura apă. O dată cu înființarea Miliției și Securității, după 1948 și 1950, închisorile au trecut la Ministerul de Interne, iar regimul lor organizat după modelul dat de NKVD, adică de exterminare, cu lagăre de muncă forțată și de înfometare permanentă, de pe urma căruia mureau, rînd pe rînd, oameni care nu aveau altă vină decît aceea că avuseseră nenorocul să trăiască și sub zodia comunistă. Acest regim era rezervat numai deținuților politici. Cei de drept comun rămăseseră cu vechile drepturi : pachet și vorbitor, fără muncă forțată.

La atelierul de lăzi am lucrat pentru scurt timp cu doctorul Boeru. Un ardelean brunet, serios și muncitor, care își stăpînea cu greu aversiunea împotriva oamenilor administrației, precum și cu doctorul Stoenescu, din București, mic de statură și îndemînatic. Aceasta nu-l împiedica să angajeze adevărate dispute cu normatorii abuzivi. Cînd avea ocazie, își ajuta prietenii de la secția a II-a, care aveau un regim alimentar mult mai slab decît cei care lucrau în fabrică.

În perioada aceea, lucram la corvoadă, iar echipa din care făceam parte era folosită la încărcatul lăzilor în camioane. Eram la masă cînd a venit gardianul și a anunțat că cei de la corvoadă să termine mai repede, că așteaptă camioanele să fie încărcate pentru gară. De data aceasta, m-am grăbit și m-am dus întins la primul camion și m-am urcat în el. Într-un colț al camionului am văzut un cîrcel cu trei cireșe roșii, frumoase. Le-am băgat imediat în buzunar, fără să mă vadă cineva. Cînd am terminat, m-am dus drept la atelierul unde lucra fratele meu și i-am dat două cireșe, asigurîndu-l că am mîncat și eu două. *Această cireașă a fost singurul fruct pus în gură în decurs de 13 ani !*

În opoziție cu regimul comunist, bazat pe închisori de exterminare, spitale psihiatrice și lagăre de muncă forțată, să vedem condițiile în care erau tratați deținuții comuniști în închisorile de dinainte de război și chiar în timpul lui Antonescu. La Aiud erau cîțiva care stătuseră în celulă cu Chivu Stoica și cu alți comuniști

din lot cu el Ei. au povestit cum, atunci, cine voia lucra în fabrică în diferite ateliere, după meseria lui, obiectele realizate se vindeau la piață sau în altă parte, iar, din cîștig, 50% le revenea de drept, așa că la eliberare unii din ei aveau sume frumușele, care le permiteau să-și facă repede un rost. Cei care au stat la închisoarea din Craiova cu Doncea și alți cîțiva comuniști ne-au povestit cum erau duși în oraș la vizita medicală, la dentist, la spital, la tratamente medicale și, dacă voiau, chiar la lucru. Dar la lucru nu le convenea, deoarece aveau pachete de acasă cu alimente și bani, din care să-și procure ceea ce doreau. Într-o asemenea împrejurare, cînd i s-a dat drumul în oraș, Constantin Doncea nu s-a mai întors la închisoare. Ulterior s-a aflat c-a ajuns în Rusia, de unde s-a întors o dată cu armatele sovietice, cu care au venit și Vasile Luca și Ana Pauker.

Învățătorul Grigorescu din Cîmpina, cu care am stat în celulă, mi-a spus că atunci cînd Gheorghiu-Dej și ceilalți erau închiși la Doftana, ei puteau lucra în meseria lor la Societățile petroliere din Cîmpina, potrivit unei înțelegeri dintre conducerea închisorii și aceste societăți. Pentru munca pe care o prestau erau remunerați. Grigorescu și alți cetățeni din Cîmpina l-au văzut pe Gheorghiu-Dej de mai multe ori lucrînd ca electrician, fără nici o pază.

Despre lagărul de la Tîrgu Jiu, unde se aflau și comuniști în preajma lui 23 august 1944, voi vorbi mai pe larg în alt capitol. Învățătorul Grigorescu intrase în pușcărie cu un lot din Partidul social-creștin și avea o condamnare de 15 ani. Suferea de inimă și de glaucom, fiind amenințat cu orbirea. Nu știu ce s-a mai întîmplat cu el.

Cît despre condițiile în care a stat Petru Groza la Jilava, a scris chiar el în cartea sa, mai bine zis broșura intitulată „100 de zile în închisoare". Si acolo arată cum a petrecut noaptea de revelion din 1939—40 împreună cu o familie de polonezi din celula alăturată. A dat veste acasă și i s-au adus șuba și pîslarii, precum și o cantitate serioasă de bunătăți, ca pentru o asemenea ocazie, din care n-au lipsit nici băuturile cu care trebuiau stropite, nici șampania; chef în lege! Cartea a fost retrasă repede din circulație...

La Aiud și la celelalte închisori, am văzut oameni care, din cauza foamei ce-i tortura permanent, mestecau toată noaptea, visînd că mănîncă, transformați în adevărate rumegătoare. Evit să le dau numele, pentru că nu vreau să le mai amintesc de monstruozitățile prin care au trecut.

Petre Daba, farmacist militar cu gradul de locotenent-major, originar din Oravița. Tînăr, zdravăn și mîndru, era „o cruce de voinic". A fost condamnat într-un lot de răsculați din Munții Banatului. Nu era afectat de situația în care se găsea și era mereu în poziție de frondă. După probele la care fusese supus la securitate în timpul anchetelor, Petre Daba devenise și mai dîrz în apărarea drepturilor și libertăților de care trebuie să se bucure orice om, din orice țară de pe glob. Lucra în fabrică și se întreținea mai mult cu bănățenii lui din grupul Teregova, Lăpușul Mare și Oravița. Îi plăcea să asculte cît mai multe poezii de Radu Gyr și Nichifor Crainic, în care erau glorificate luptele pentru libertate ale românilor. Îmi amintesc cum la o percheziție s-a găsit la el un ciob de sticlă pe care avea scrisă o poezie. A fost dus la izolare două zile. Cînd a venit de acolo, era pămîntiu. N-a lucrat prea mult și de atunci nu l-am mai întîlnit.

Dintre deținuții de la Aiud, n-au lipsit nici aviatorii, care au luptat atît pe frontul din Est, cît și pe cel din Vest. Am în minte scenele mai multor lupte aviatice pe care le-au purtat aviatorii noștri deasupra liniilor inamice și chiar deasupra pozițiilor noastre, ca să izgonească aviația inamică. Cea mai spectaculoasă, care mi-a umplut sufletul de admirație și de mîndrie, a fost aceea cînd luptam în retragere și ne găseam pe poziție la Belo-Soraika, la vest de Mariupol, și de la distanță am văzut cum veneau, zburînd aripă lîngă aripă, nouă avioane rusești de bombardament. Priveam cu încordare spre aeroportul nostru, care se găsea la cîțiva kilometri în spatele poziției noastre. De la aeroportul nostru nu se vedea nici o mișcare, și urmăream cu privirea cînd aeroportul, cînd avioanele care se apropiau. La un moment dat, a trecut pe deasupra noastră ca un bolid un I.A.R. 38, numai unul singur,

dar care a făcut treabă cît zece. Cînd a ajuns la avioanele rusești, s-a urcat la verticală și, după ce a ajuns deasupra lor, a venit în picaj și în cîteva secunde a zburat de mai multe ori în sus și în jos, împrăștiind avioanele inamice, din care a incendiat trei, iar pe restul le-a pus pe fugă. Săream cu toții în sus și chiuiam de bucurie. Salvatorul nostru a fost asul aviației românești Bâzu Cantacuzino, fiul Marucăi Cantacuzino. I.A.R.-urile 88 au fost dintre cele mai bune avioane de vînătoare din timpul războiului ; construite de inginerii români Carp, fiul lui P.P. Carp, și Grosu Viziru.

Comandorul Filipescu, cu care am stat mai multă vreme în aceeași celulă, a fost și el unul dintre eroii aripilor românești. Cu escadrila și cu grupul lui de bombardament, a cauzat grele pierderi aviației sovietice. În cîteva rînduri, le-au distrus rușilor chiar la sol zeci de avioane. De aceea, după ce a luptat și pe frontul din Vest cu același eroism, în 1946 a fost căutat, arestat și condamnat drept criminal de război. A fost anchetat și de ruși, și de români și a fost chinuit, și de unii, și de alții. Înalt, roșcovan, cu ochii albaștri, era încă plin de vigoare, deși îl supăra o flebită, pe care o pansa așa cum putea. Cunoștea cum s-a dezvoltat aviația noastră dintru începuturile ei și pe celebrii constructori de avioane : Traian Vuia, Aurel Vlaicu, Henry Coandă, Elie Carafoli.

Prieten bun cu comandorul Filipescu, încă de pe frontul de Răsărit, comandorul Ciaușu, tot din aviație, era mic de statură, brunet, cu fața rotundă. Se plimba de unul singur și evita discuțiile cu alți deținuți. Unii spuneau că, pe lîngă acuzația de criminal de război, este chemat la grefă din cînd în cînd și anchetat de anchetatori veniți de la București, care vor să-l implice și în alt proces. Într-una din zile a fost luat din celula noastră și dus în altă celulă. Îl vedeam cînd eram scoși la aer, slăbise și era tare abătut. După cîtva timp, n-a mai apărut nici acolo.

Căpitanul Mureșan, — nu era din aviație —, mic de statură, dar bine legat și plin de viață. Fusese și la mină. Fire deschisă, comunicativă, avea mulți prieteni, mai ales printre ardeleni. Vorbea și înjura cu sete intr-un vocabular tipic ardelenesc. Cînd se potolea, își

dădea capul pe spate și cînta cu patos poeziile lui Goga : *La Noi, Bătrînii* etc. La treabă era neîntrecut și părea neobosit ; fiindcă avea prieteni pe la toate atelierele, venea cu traista plină de vești bune. Pentru cei prăbușiți psihic era un tonic.

Numărul ziariștilor închiși la Aiud era destul de mare. În cele ce urmează, mă voi ocupa de ei, nu de importanța lor, ci după împrejurările și timpul în care i-am cunoscut : Nichifor Crainic, Romulus Seișanu, Romulus Dianu, Nicolae Roșu, Ilie Popescu-Prundeni, Ilie Rădulescu, Mălin Bocșa, și alții.

Pe Marcel Stănescu, directorul ziarului „Cuvîntul" de la Brăila, l-am cunoscut de cînd eram elev la Școala Normală din Brăila. Drumul nostru de la internat la sălile de clasă și înapoi trecea de-a lungul Bulevardului Maria, pe lîngă locuința lui, unde adeseori auzeam picurînd acorduri de pian. Marcel Stănescu era o personalitate bine cunoscută în societatea brăileană, căci ziarul său era tot așa de citit ca și ziarul „Curierul", al cărui director era Bazil Clony. Pe vremea aceea apăreau la Brăila patru-cinci cotidiene și toate se mențineau prin mijloace proprii. Înalt, cu o pălărie cu boruri largi, așa cum avea și Sadoveanu, era salutat cu respect și răspundea ridicînd cu multă distincție pălăria uriașă. Pentru noi, era un fel de orologiu al străzii. Pleca la redacție la ora 8 și se întorcea la ora 14. Seara, în jur de ora 18, mergea cu doamna la plimbare. Ne obișnuisem și noi cu el și ne răspundea la salut cu aceeași distincție cu care răspundea la toată lumea. Eram oarecum mîndri. Cînd l-am văzut prima dată la Aiud, m-am înfiorat de situația în care se găsea și mi-am dat seama de ravagiile pe care le face închisoarea în trupurile înfometate ale deținuților, descărnate pînă la oase. Numai cine l-a cunoscut bine mai putea descifra în trăsăturile de acum figura și prestanța omului de altădată. Doi dintre brăilenii care erau cu el îl ajutau să meargă atunci cînd eram scoși la aer. Unul dintre ei era Diaconu Angelescu de la Biserica Sfîntu Petru din Brăila, fostul nostru profesor de istorie și geografie, care era intrat în pușcărie cu un lot de național-țărăniști. Era frate cu Episcopul Antim Angelescu de la Buzău, despre care un cunoscut mi-a spus că la o adunare eparhială a venit și un politruc, care a început să-i critice. Episcopul

s-a întors către un consilier și l-a întrebat: „Cine-i ăsta? Cine l-a chemat aici?" După ce i s-a spus cine este, a scăpat printre dinți ceva... de mamă.

L-am mai văzut apoi pe Marcel Stănescu în anturajul cîtorva național-țărăniști de la Brăila. Apoi nu l-am mai văzut. Nu știu ce s-a întîmplat cu el. Profesorul Angelescu m-a recunoscut, iar pe tata, pe care îl cunoştea de cînd eram eu elev, l-a întîlnit cu cîteva zile înainte de a fi arestat. El era unul dintre fruntașii național-țărăniști din Brăila și a fost condamnat cu un lot din partidul său. Mi-a spus că a fost anchetat și chinuit la securitatea din Galați, ca să-i declare și pe alții pe care securiștii voiau să-i implice în proces cu el. O parte din detenție o făcuse la închisoarea de acolo. Era slab și bolnav de stomac. De la o vreme nu l-am mai văzut la aer. De la alți brăileni am aflat că este internat la infirmerie. În lot cu Diaconu Angelescu era și Teodor Marin din Brăila, fost inspector școlar al județului și un cunoscut autor de manuale didactice. Era mare meşter în discursuri electorale, cu o vervă neîntrecută. Acum la Aiud, în hainele care fluturau pe el cînd ieșea la aer, era marcat de o slăbiciune accentuată, iar din verva de altădată rămăsese doar cu o voce stinsă, de om demoralizat și învins. Tot de la Brăila era și preotul Cîrlan din Gropeni, brunet, cu figură blîndă și cucernică. A fost arestat și implicat în proces cu Anghelută Flueraru, cu care era prieten vechi. A trecut și el pe la securitatea și închisoarea din Galați. A fost și la mina din Baia Sprie, iar acum, la Aiud, lucra la atelierul de tîmplărie. Era chinuit de un reumatism și era tare mîhnit fiindcă cineva i-a dat vestea că soția sa a divorțat de el și s-a mutat la Brăila. Reumatismul și silicoza le-a contractat la mină, iar la Aiud se cerea mereu, fără succes, la vizita medicală, ca să obțină ceva medicamente. Din anul 1952 nu l-am mai văzut. Actorul Mureșanu era singurul din tagma artiștilor pe care l-am întîlnit în detenție. Era unul din veteranii deținuților de la Aiud și purta pe chipul său, patima anilor de pușcărie. Avea în jur de 40 de ani, era de statură mijlocie, brunet, cu vorbă blîndă, meticulos în tot ce lucra. Recita cu mult talent „Scrisoarea a III-a" a lui Eminescu și „Decebal către popor" de George Coșbuc. Era respectat atît de deținuții vechi, cît

și de cei mai noi, căci în pușcărie se menține ierarhia vechimii. Unii spuneau că este închis din timpul lui Antonescu, ceea ce însemna că atunci avea mai mult de zece ani de detenție. Nu știu de unde era, se pare că din București, căci vorbea mereu de capitală. Din satul meu natal, comuna Osmanu-Brăila erau arestați învățătorii Angheluță Flueraru și Anghel Butoi. Primul a fost adus la Aiud unde l-am zărit de cîteva ori, pe cînd ieșeam la aer. Anghel Butoi a rămas la închisoarea din Galați. Amîndoi au fost pe front, unde s-au purtat ca niște bravi. Angheluță Flueraru a fost rănit greu în luptele din Caucaz și decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul".

De la părinții, învățătorii și profesorii noștri, am învățat ce este iubirea de neam și dragostea de țară. Despre părinții și strămoșii mei am vorbit în prima parte a acestei cărți. Îmi amintesc acum de figura primului meu învățător, Stan Balaban, care în primele săptămîni ale anului școlar 1918—1919 venea și-și ținea lecțiile îmbrăcat în uniforma de ofițer, cu care venise de pe frontul de la Mărășești. Parcă îi văd și acum chipiul cu trese aurii, care imita întru totul chipiul ofițerilor francezi. Despre foștii mei profesori de la Școala Normală „Șt. O Iosif" din Brăila pomenesc în treacăt cîte ceva, cu toate că fiecare din ei ar merita mult mai mult La loc de frunte se înscrie profesorul nostru de pedagogie, Vasile Băncilă, de la care am învățat secretele meseriei de educator. Doctor în filosofie la Paris, elevul lui Pârvan și prietenul lui Lucian Blaga, colaborator permanent la revista „Gândirea", era și autor a numeroase studii de specialitate. Om cu sufletul cald și blînd, totuși, cînd țara a fost în pericol, s-a luptat ca un leu și a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul" în primul război mondial. Profesorul Cristea Pârlog de limba română, doctor în filosofie la Cluj, a luat parte la războiul pentru întregirea neamului cu gradul de căpitan în rezervă.

Directorul nostru, Ion Dumitrescu, avea doctoratul în științe naturale în Germania; a luat și el parte la războiul pentru întregire.

Profesorul de religie, preotul Anghel Constantinescu era doctor în teologie la Strasbourg.

Profesorul de matematică a fost și mentorul tinereții noastre (fiind cel mai tînăr dintre toți profesorii) —

azi, filosoful Anton Dimitriu, doctor în matematici și filosofie, succesorul ilustrului P. P. Negulescu de la Universitatea din București. Opera sa, „Istoria logicii", este cunoscută pe plan internațional, iar el considerat ca un mare logician.

Profesor de istorie și geografie, Badea Vizireanu, cu care am făcut atîtea excursii în țară și care mi-a cultivat în mod deosebit interesul pentru aceste materii, a luat și el parte la luptele de la Mărășești. Profesorul Jules Pattenot, francez de origine, venit în România după primul război mondial, în cadrul unor schimburi culturale, era invalid de mîna stîngă. Luase parte la luptele de pe Marna (6-13 sept. 1914), cînd trupele franceze, comandate de generalul Joffre, au oprit înaintarea trupelor germane, comandate de generalul von Moltke. Cu asemenea profesori, noi, elevii lor, n-am putut să ne comportăm în viață decît așa cum ne-au învățat ei. Din treizeci de absolvenți, cît a numărat promoția noastră, nouă au murit numai pe frontul de Răsărit, cei mai mulți în luptele pentru dezrobirea Basarabiei.

Doctorul Gheorghe Florescu ne-a fost nu numai un bun profesor de igienă și medicină populară, ci și un bun prieten și sfătuitor în ceea ce privește numeroasele pericole și probleme pe care le pune pubertatea și adolescența tuturor tinerilor. Ne-a tratat totdeauna ca pe oameni întregi și a discutat cu noi ca de la egal la egal. Sfaturile lui de atunci ne-au fost un îndreptar pentru toate împrejurările, iar cînd a fost cazul ne-am descurcat în probleme de prim ajutor, ca niște adevărați infirmieri.

Dar profesorul cel mai îndrăgit de toți elevii a fost filosoful și pedagogul Vasile Băncilă. Ulterior, el a fost profesor de pedagogie și filosofie a clasei Regelui Mihai și s-a mutat la București. El ne-a împărtășit cu măiestrie și răbdare, secretele celor mai bune metode de educare a copiilor. Mi-a rămas întipărită în memorie prelegerea pe care ne-a ținut-o la aniversarea a 100 de ani de la moartea lui Pestalozzi. Eram atunci la începutul inițierii noastre în disciplina pedagogică. În anii următori, tot el ne-a făcut să înțelegem principiile educative ale celorlalți mari pedagogi : Comenius, Descartes, Fröbel, Leibniz, Spencer și alții. Orele de practică pedagogică, cu lecții curente și lecții model, constituiau cea mai mare

atracție pentru noi. Vasile Bancilă a fost unul din creatorii gândirismului în cultura română, care a continuat curentul tradiționalist stabilit de Mihail Kogălniceanu în programul „Daciei literare“ din 1840.

Despre profesorul de istorie Diaconu Angelescu, pe care l-am avut în ultimele clase, am arătat starea în care l-am găsit la închisoarea din Aiud.

Mai era la Aiud șeful organizației național-țărăniste de la Brăila, avocatul Virgil Grosu, doctor în drept, împreună cu ceilalți fruntași național-țărăniști din județul Brăila, despre care am scris mai sus. Președinte al baroului de avocați, Virgil Grosu era un om politic ce se bucura de multă popularitate. Cu o mare experiență în cunoașterea oamenilor și cu interesul pe care îl punea în rezolvarea greutăților cu care erau confruntați țăranii, a devenit unul din cei mai populari oameni politici ai județului. A fost ales mereu deputat. În două rînduri, a fost și secretar general al Ministerului de Justiție. Pe omul acela activ și neobosit, închisoarea din Galați și acum cea din Aiud l-au transformat într-o epavă umană care avea nevoie de sprijin atunci cînd era scos la aer. De cîteva ori am discutat în grabă cu el, cînd vigilența gardienilor era mai redusă.

Din județul Brăila, din comuna Țibănești, era și Sandu Mazilu, licențiat în litere și teologie. El suplinea o catedră de limbă italiană din București. A făcut și o serie de traduceri din această limbă. Fruntaș legionar, a fost unul din dușmanii declarați ai Mareșalului Antonescu. În timpul guvernării legionarilor, Sandu Mazilu era chestor al poliției municipiului Brăila. La rebeliunea din 21-23 ianuarie 1941 a fost destituit telefonic de Antonescu, dar el s-a împotrivit, baricadîndu-se în localul Chesturii și a rezistat cu garnizoana de polițiști timp de 48 de ore împotriva armatei care l-a asediat. Pînă la urmă a fost arestat, condamnat la 25 de ani și închis la Aiud. După război, o dată cu instalarea regimului comunist care era tare șubred, Teoharie Georgescu a făcut un acord cu Nicolae Pătrașcu, prin care legionarii s-au angajat să nu facă greutăți regimului. În baza acestui acord, Sandu Mazilu și alții au fost puși în libertate. Dar, după doi-trei ani, cînd situația s-a consolidat, a fost rearestat și adus la Aiud să-și execute restul de pedeapsă (pentru că legionarii n-au respectat acordul

încheiat). În anii 1962—64, cînd la Aiud s-au făcut ședințele de reeducare pentru deținuți, el a refuzat să ia parte. Cerberii îl amenințau mereu că această opoziție îi va aduce neplăceri. Dar a fost eliberat o dată cu toți ceilalți. Făcuse mai bine de 20 de ani de detenție.

Tot din Brăila, inginerul Nicolae Aramă, constructor de nave, era o personalitate bine cunoscută în rîndul tehnicienilor deținuți de la Aiud. Lucra la biroul tehnic al fabricii și a avut contribuția cea mai mare la construirea unei vedete rapide. Se spunea că acest vaporaș se construiește pentru echipele de control ale securității în navigația de pe Dunăre. Construirea vedetei a durat mai bine de 6 luni și transportarea ei pînă la gara Aiud a dat multă bătaie de cap. Pînă la urmă, toate greutățile au fost învinse. S-a construit un vehicul special, un fel de șa pe roate, lungă de aproape 20 m și cu ajutorul ei a fost dusă la gară, iar acolo, îmbarcată în tren. Am auzit, după aceea, că la probele la care a fost supusă s-a comportat ca și cum ar fi fost construită în marile șantiere navale. Se spunea că tot la Aiud se vor construi o serie întreagă de asemenea ambarcațiuni. S-a mai construit însă numai una, dar cu mult mai mică.

Fiul inginerului Aramă, tot inginer, era și el la Aiud. Fusese arestat cu un grup de studenți neconformiști și băgat la închisoare. Pe vremea aceea, erau mulți studenți la pușcăria din Aiud, majoritatea de la Medicină și Drept. Inginerul Aramă-junior (numele mic nu-l mai rețin) a făcut și el mare vîlvă, căci „așchia nu sare departe de trunchi". Cu priceperea sa și cu materialele care i s-au pus la dispoziție de administrație, a construit prototipul unui motor, despre care se spunea că e o premieră mondială. Delegații după delegații au venit de la Centru să vadă minunea de la Aiud. Construirea acestui motor necesita piese din anumite metale greu de procurat pe atunci. Pînă la urmă, a fost realizat și finisat și a trecut cu succes toate probele de verificare. Urma ca invenția să fie omologată pe numele tînărului inginer Aramă. Mai departe, nu mai știu.

Dar la închisoarea Aiud, în afara incintei de deținuți politici, era și o secție de drept comun. Deținuții de drept comun se bucurau de alt regim decît noi. Aveau legături cu familia, care le venea la vorbitor în fiecare lună, cu care ocazie putea să le aducă un pachet de ali-

mente. Iar plata în fișă pentru muncile prestate, ca șoferi, meseriași, la încărcarea vagoanelor din gară cu produsele fabricii, la grădina de legume a închisorii, era cu mult mai mare. Și aspectul exterior al lor, în afară de faciesul înfloritor, era mult mai civilizat. Aveau haine groase, curate și călduroase. Ei erau privilegiații regimului. Printre hoți de tot felul, se aflau și asasini odioși, cu crime de care, la timpul lor, s-au ocupat pe larg ziarele și rubricile judiciare. Aici și-a făcut detenția vestitul Berilă, care a jefuit și a ucis la Galați familia întreagă a unui brutar, compusă din șase persoane, plus pisica (așa au scris ziarele). La Aiud el a fost folosit ca brutar la brutăria închisorii și era gras de nu-și încăpea în piele.

Tot aici era închis și Sile Constantinescu, din București, care și-a omorît părinții fiindcă nu l-au lăsat să se căsătorească cu aleasa inimii. I-a ciopîrțit și i-a băgat în pivniță, unde a turnat acid sulfuric peste ei. Era student în anul V la Farmacie. În închisoare avea un regim de favoare. Umbla ferchezuit, era vizitat de logodnică la vorbitor și în vizite prelungite, iar după ce s-a eliberat, a fost angajat ca ofițer în securitate (așa se spunea).

La secția de drept comun de la Aiud și-a executat pedeapsa și studentul din ultimul an al Facultății de Medicină din București care în anul 1946 și-a ucis logodnica și, după ce a tăiat-o în bucăți, le-a închis într-un geamantan pe care l-a aruncat în Dîmbovița, nu departe de podul Mihai Vodă. La Aiud, acesta a fost folosit și ca „medic" la infirmerie, unde venea pomădat, bine îmbrăcat și parfumat.

Nu e de mirare, fiindcă și odioșii teroriști de la Pitești, cum au fost Gherman și Enăchescu, au fost folosiți la Aiud ca medici, deși la arestare erau doar în anul IV de Medicină, în timp ce medici distinși, chiar și profesori universitari erau ținuți la celule cu regim atît de sever, încît unii au și murit. Așa a fost doctorul Gheorghiu, profesor la Facultatea de Medicină din Iași. Gherman și Enăchescu au făcut parte din faimoasele echipe de reeducare de la Pitești, de la camera nr. 4 Spital, conduse de vestitul Țurcanu, sub directa îndrumare a generalului Nikolski din București. Pe atunci, la Pitești directorul închisorii era căpitanul Dumitrescu, ajutat de ofițerul politic Marina. Înaintea lor fusese director căpitanul Cârnu. Deținuții veniți de la Pitești au

spus că acesta avea relații amoroase cu o tînără de la secția de femei. Rămînînd gravidă, acesta i-a adus o moașă, pentru întreruperea sarcinii. In urma manoperelor moașei, deținuta a decedat. Fie că a fost sau nu așa, cert este că, în urma anchetei, căpitanul Cârnu a fost înlocuit. De la Pitești, Gherman și Enăchescu au fost trimiși să facă reeducare cu cei de la Canalul Dunăre—Marea Neagră, însă în vara anului 1953 lucrările la Canal s-au închis, iar Gherman și Enăchescu au ajuns la Aiud.

Odată, am lucrat în fabrică cu fostul fruntaș național-țărănist Marin Pițigoi de la Pitești, care a fost de mai multe ori deputat. Cu acea ocazie, l-am întrebat dacă în adevăr Enăchescu este nepotul lui, așa cum se vorbește. Pe lîngă că mi-a confirmat acest lucru, a adăugat : „l-am ajutat să intre la Medicină și cînd am ajuns în închisoare, la Pitești, cine crezi că m-a chinuit ca pe hoții de cai ?! nepotul meu !". În legătură cu monstruozitățile de la Pitești, mi-a vorbit pe larg studentul Sergiu Mandinescu, care a supraviețuit infernului de acolo. La capitolul „Gherla" voi vorbi despre aceasta. În legătură cu rolul generalului Nikolski și poziția sa in guvernul Petru Groza, un martor ocular din Iași povestea următorul episod : era anunțată venirea mareșalului Voroșilov, în drum spre Bulgaria. Într-un act de curtoazie și poate în perspectiva unor convorbiri bilaterale în tren, Gheorghiu-Dej, împreună cu o parte din membrii guvernului au luat trenul ministerial și au plecat la Iași, în întîmpinarea lui. Acolo, pe peronul gării, aliniați după rang, așteptau trenul special de Moscova.

Generalul Nikolski, care nu făcea parte din guvern, stătea în flancul stîng, ceva mai departe. Sosește trenul și cu toții iau poziția de salut. Mareșalul Voroșilov coboară grăbit, se duce întins la generalul Nikolski pe care îl cunoștea, dau mîna amîndoi și, discutînd, se distanțează cîțiva pași. Apoi, cu un semn din mînă își ia adio de la toți, se urcă din nou în tren și pleacă. Cei rămași pe peron se uitară unul la altul și în pași domoli se urcară în trenul ministerial, luînd calea întoarsă spre București. În 1971, pe cînd era președinte, Ceaușescu l-a decorat pe generalul Nikolski cu Ordinul Steaua Republicii, pentru merite deosebite în construirea socialismului. Ulterior, am auzit că soția lui, Vanda Nikolski, a fost secretara lui Gheorghiu-Dej.

Cu căpitanul Tanțu Florea m-am cunoscut bine cînd am lucrat în fabrică și la corvoadă. Era originar din Basarabia și a fost comandantul singurei companii de parașutiști care a luat parte la luptele din Răsărit. Mic de statură, vînjos, foarte dinamic și, cum spune la sorcovă, „iute ca săgeata". A fost un minunat antrenor și luptător de jiu-jitsu, judo și carate. Și-a instruit soldații parașutiști, ca și pe ofițerii subalterni în practicarea acestor sporturi. Compania lui a fost mereu în atenția comandamentului armatei române și socotită ca o unitate de elită. L-am văzut demonstrîndu-și măiestria într-o pauză la fabrică. A fost provocat de un deținut, care, avînd o înălțime neobișnuită și o constituție masivă, l-a luat în zeflemea, invitîndu-l la o trîntă. Tanțu n-a așteptat să-i zică a doua oară. S-a dus în fața lui și din două mișcări l-a aruncat la pămînt, unde a rămas năucit, spre hazul copios al asistenței. Totul s-a petrecut cu iuțeala fulgerului. Nici n-am avut timp să vedem cum a procedat. Inițial, căpitanul Tanțu a fost condamnat, ca și ceilalți militari, drept criminal de război. Pe urmă, însă, situația lui s-a complicat. De la Aiud, a fost dus la București, la Ministerul de Interne, pentru un supliment de cercetări. Acolo a reușit să evadeze și a ajuns la Paris, unde s-a pus în serviciile spionajului străin și, peste vreo doi ani, a fost trimis în țară. Aici a fost prins și adus înapoi la Aiud, unde a spus cum a evadat : la Ministerul de Interne, camera de anchetă nu era departe de celula lui, care se afla către colț. De multe ori, anchetatorul, după ce termina ancheta, îl trimitea singur în celulă, fără gardian. În colțul de lîngă celula lui, își lăsa o echipă de zidari gălețile, bidinelele și hainele de lucru. Ispita a fost mare. Trecînd pe lîngă acestea, în drumul spre celulă, a luat cu el o găleată cu bidineaua în ea și niște haine de lucru. Cu ochii spre vizetă, ca să vadă dacă vine gardianul, s-a îmbrăcat în grabă cu hainele. Și cu șapcă de zidar pe cap, iar în mînă ducînd găleata, a ieșit chiar pe ușa principală în stradă. Apoi a grăbit pasul și s-a dus la un prieten, iar de acolo a reușit să ajungă în străinătate. După doi ani, s-a reîntors în țară și a fost depistat și arestat. Acum, la prima pedeapsă s-a adăugat și aceea de spionaj. Lotul acelora implicați în proces cu el a fost mare.

Au fost multe evadări din pușcării, dar puțini au fost evadații care au reușit să ajungă în străinătate. Unul din ei, al cărui caz a fost mult comentat, a fost Vintilică Brătianu, fiul cunoscutului om politic și președinte al Partidului Liberal, Vintilă Brătianu. Eu îl redau cum l-am auzit. Vintilică Brătianu a fost arestat și el și reținut pentru cercetări într-una din închisorile Ministerului de Interne din București. Era bine cunoscut de mai marii închisorii. Într-o zi a fost învoit pentru două-trei ore să meargă acasă ca să-și facă un duș și să-și ia schimburi și alte lucruri permise de regulament și, probabil, țigări. Și ca să fie sigur că nu va avea nici un fel de surprize, șeful poliției i-a dat ca însoțitori doi gardieni. Ajunși acasă, gardienii și-au împărțit rolurile. Unul a rămas afară, iar altul l-a însoțit în locuință. În salon, Vintilică Brătianu l-a invitat pe polițist la o cafea și o țigară. La început, polițistul a refuzat, motivînd că nu are voie să servească nimic. V. Brătianu a băut cafeaua lui și a aprins o țigară. În timp ce fuma, polițistul a acceptat și el o țigară, ba, mai mult, a băut și cafeaua. I-a lăsat pachetul de țigări pe masă și s-a retras, spunînd că intră repede la baie să se bărbierească și să facă duș. Cel de afară știa că trebuie să se bărbierească și să facă și baie, așa că nu avea motive să se neliniștească. Totuși, după o oră sau poate mai mult, a venit să vadă ce face tovarășul lui și l-a găsit dormind, cu capul pe masă. Toate lucrurile la locul lor, numai stăpînii nicăieri. S-au întors la închisoare și au raportat cazul. S-a dat alarma în toate părțile. Vintilică Brătianu și cu soția au ajuns în Franța, unde, în cadrul unor comitete alcătuite din refugiați români, sprijină pe cei persecutați de regimul comunist din țară.

Cam în același fel, a scăpat din arestul unei circumscripții de poliție din București unul din primii ași ai aviației române, Max Manolescu, care a inaugurat cursa de zbor București — Paris în 1922. Cînd a fost dus la anchetă, a administrat o „directă" escortei, apoi a părăsit în cea mai mare grabă incinta circumscripției de poliție și dus a fost.

Inginerul Stavru Ghiolu era șeful biroului tehnic al fabricii de la Aiud. A fost subsecretar de stat al industriei, comerțului și minelor în guvernul Antonescu și a plătit scump acest lucru. A fost un ministru foarte ca-

pabil. Arestat împreună cu ceilalți miniștri din guvernul Antonescu, a fost condamnat și adus la Aiud. De statură mijlocie, mult slăbit și complet încărunțit, îl vedeam mereu preocupat și supărat. Din cînd în cînd, trecea pe la ateliere, se uita cercetător peste tot, ca și cînd ar fi căutat pe cineva. Nu se angaja cu nimeni în discuție. Fața însă îi era prietenoasă. Cînd un deținut se plîngea că normele sînt prea mari, îl privea compătimitor și pleca mai departe, ridicînd din umeri și desfăcînd mîinile a neputință. Văzuse multe și înțelegea multe ; scotea cîte un oftat care spunea mai mult decît o scuză. Cînd intram în fabrică, îl vedeam pe fereastra mare la masa lungă din biroul lui, aplecat asupra unor situații tot atît de lungi ca și masa la care lucra. Ori de cîte ori îmi amintesc de el, îmi apare cu figura lui încărunțită, slăbită și mereu gînditoare. Era unul din veteranii închisorii. Am auzit de la alții că era suferind de stomac. Poate de aceea era atît de plictisit și atît de trist.

O altă somitate de la biroul tehnic al fabricii a fost inginerul Manciu. Fusese unul din conducătorii Uzinelor Reșița. Înalt de aproximativ 1,90 m, se distingea și prin statura impunătoare, și prin competența tehnică, de care vorbeau ceilalți ingineri. Se arăta prietenos, uneori presăra și glume, care îl făceau simpatic sutelor și sutelor de deținuți. Era mereu printre ei. Zilnic trecea pe la toate halele și atelierele, unde controla procesul de producție. Cînd era cazul, dădea și explicații, celor care le cereau. Cînd deținuții se plîngeau că normele sînt prea mari, chema normatorul și-l obliga să revizuiască normele. Intervenția trebuia făcută cu mult tact și cu multă documentație. Vigilența administrației în general nu admitea nici un fel de măsuri care ar fi ușurat pe deținuți. Printre aceștia se găseau și turnători, oameni ai administrației, care, pentru un blid de arpacaș, au produs multe suferințe celorlalți. Datorită lor, securitatea știa tot ce se discuta în fiecare celulă. *Sistemul delatorilor și turnătorilor face parte integrantă din toate formele de organizare comunistă : partid, securitate, miliție, armată, instituții de tot felul, la toate formele de învățămînt și absolut la toate nivelurile, cartier, stradă și bloc de locuințe.* Cel care locuiește la parter supraveghează intrarea, ieșirea, corespondența etc. Puterea lor, tăria lor și toate punctele de sprijin ale dăinuirii lor se bazează pe infor-

mațiile de orice natură ; primite gratuit, prin concesii sau prin șantaj, iar cînd nu e posibil, prin corupție.

Am auzit că în urma acestei atitudini de a fi receptiv la doleanțele deținuților, inginerul Manciu a avut de suferit. S-a vorbit o vreme de schimbarea lui, dar nu era ușor de găsit un altul ca el și s-a renunțat. Într-o zi din vara anului 1953, o nenorocire a întristat inimile tuturor. Cînd mergea spre biroul tehnic, a avut un atac de cord. Luat pe brațe și dus în grabă la infirmerie, nu s-a mai putut face nimic. Renumitul inginer Manciu de la Reșița a decedat la Aiud. Vestea s-a răspîndit și a îndurerat pe toți cei care l-au cunoscut. Două-trei zile s-a comentat mult, apoi amintirea lui s-a estompat tot mai mult și din cînd în cînd, cei care l-au cunoscut mai de aproape își mai amintesc de el. În detenție, din cauza numeroaselor decese, vălul uitării se așterne mai repede peste aceia care mor. Rămîn doar cei de acasă, pe care i-a lovit crunt, să plîngă moartea celui drag, de-a lungul întregii lor vieți, și urmași de urmași să nu uite că tatăl, bunicul sau străbunicul lor a murit în pușcăria de la Aiud, Jilava, Pitești, Gherla, sau altele, în timpul stăpînirii comuniste, așa cum n-a mai fost alta în trecutul țării noastre.

Inginerul Părăianu nu lucra în fabrică, ci a stat într-o celulă de la secția a II-a. Fiind singur în celulă, la aer nu discuta cu nimeni, dimpotrivă, se ferea vădit de acest lucru, așa că nimeni n-a știut prea multe despre el. În momentul arestării, era profesor la Institutul de Construcții Navale din Galați. Înalt, serios, figură distinsă, și prin ținută, și prin discreția cu care își ducea povara detenției. După un timp n-a mai apărut. Se făceau tot felul de presupuneri, dar nimeni nu știa precis ce s-a întîmplat cu el.

Inginerul Gavrilescu era specialist în construirea de stații pentru exploatarea găinilor ouătoare, cu care sînt astăzi dotate toate întreprinderile avicole. Pe atunci, construirea unor asemenea instalații constituia o noutate la noi în țară. Inginerul Gavrilescu era un om serios și grav, de vreo 40—50 ani. Probabil, din cauză că era mereu presat să grăbească terminarea lucrării și predarea ei beneficiarului. Nu știu după ce criterii s-au recrutat deținuții care trebuiau să lucreze la executarea ei, fapt este că printre ei m-am aflat și eu. De unde la început mi

s-a părut că lucrul nu este prea greu, cînd am luat contact cu realitatea, nu știam cum să scap mai repede de acolo. Normele erau mari și greu de realizat, iar munca migăloasă. Tragerea sîrmelor de la cuști se făcea direct cu mîna, fără mănuși de protecție și atunci cînd fixam capetele, ne zgîriau și ne însîngerau miinile. Pe lîngă aceasta, ne produceau și bășici la degete (trăgînd mereu), apoi acestea se spărgeau și deveneau extrem de dureroase. Din cauza aceasta, un lucrător era scos din funcție după două-trei zile și înlocuit cu altul, care avea aceeași soartă. De două, trei ori pe zi venea căpitanul Dorobanțu, directorul închisorii, care ne amenința că, dacă lucrarea nu-i gata la termen, *carcera și izolarea ne pasc*. Cînd i se spunea de mănuși și de celelalte neajunsuri, pleca grăbit, înjurînd ca la ușa cortului. Cînd a văzut uriașa stație terminată, toată lumea a respirat ușurată. Am auzit că inginerul Gavrilescu, îmbrăcat civil (nu în haine vărgate), însoțit de un securist, a mers la beneficiar ca să asiste la instalarea ei.

O frumoasă figură de intelectual și om hotărît era inginerul Vețeleanu, considerat de majoritatea membrilor național-țărăniști ca un succesor prezumtiv al lui Iuliu Maniu, și din această cauză nu ducea niciodată lipsă de parteneri de discuție. De la o vreme a dispărut din cercul prietenilor. Se presupunea că, împreună cu alți deținuți de la Aiud, au fost duși la mină.

Profesorul universitar Paul Hurmuzescu era, de asemeni, unul din deținuții marcanți de la secția a II-a. Era convins că ziua eliberării noastre se apropie, fiindcă nici americanii și nici englezii nu-i vor lăsa pe ruși să ajungă stăpînii Europei. Cei din preajma lui spuneau că este fiul cunoscutului profesor universitar Dragomir Hurmuzescu, de la Universitatea din București. De altfel, figura lui semăna leit cu poza directorului Institutului de electrotehnică din București. Din cîte am reținut, profesorul Paul Hurmuzescu preda chimia la Universitatea din București.

Preotul catolic Ritty Emil, de la o mănăstire din Maramureș, mic de statură și plin de energie, era unul dintre cei mai harnici călugări catolici de la închisoarea Aiud. Împreună cu el, mai erau arestați încă trei călugări catolici, al căror nume nu l-am aflat din cauza izolării lor de ceilalți deținuți. Harnici la lucru, îndeplineau cu

ușurință normele și le rămînea timp pentru a cateniza în rit catolic pe unii deținuți. Și în această privință, Ritty Emil deținea recordul. Unul dintre cei convertiți de el era și croitorul Titi Spînu, din comuna Cogealac, județul Constanța. Acesta, urmărit de securitatea din Constanța pentru a fi avut legături cu grupurile de rezistență, s-a refugiat într-un sat din Banat, unde și-a continuat meseria. Dar nici aici n-a stat prea mult, deoarece a fost descoperit și arestat. Adus la securitatea din Constanța, a fost chinuit de Crișan și Sarchiz, ca să-i declare pe acei cu care a avut legături, dar Titi Spînu a declarat numai adevărul și nimic altceva, în sensul că s-a dus în Banat ca să-și caute rosturi de existență, și nu pentru că a avut legături cu cei din pădurile Babadagului. După 1964, s-a stabilit în orașul Constanța și l-am întîlnit de mai multe ori cînd mergea în zilele de duminică, împreună cu soția, la biserica catolică, din strada Nicolae Titulescu.

Cu preotul Crișan mă cunoșteam încă de la cursurile Universității Populare de la Vălenii de Munte. Într-o vară am stat împreună în aceeași cameră. După 1944 a intrat în conflict cu autoritățile bisericești și cu cele politice și a fost scos din rîndurile preoțimii. De aici, n-a mai trecut mult timp și a fost arestat ca dușman declarat al regimului. Părintele Crișan era de la Moinești, din județul Bacău și edita de unul singur revista cu caracter religios „Orientări", care, după modelul revistei „Gîndirea", milita pentru un ortodoxism mai combativ și mai legat de popor. Cînd îi venea bine, îi zgîlțîia și pe mai marii Bisericii Ortodoxe. De aici și măsura drastică pe care au luat-o părinții Bisericii Ortodoxe împotriva lui de a-l caterisi. La Aiud, slăbit pînă la limită, vlăguit de foame și cu chipul întunecat, se mișca încet, ca o umbră, printre ceilalți deținuți.

Căpitanul Dorneanu era tot din Moinești, dar, spre deosebire de preotul Crișan, — era și mai tînăr —, afișa o atitudine de nepăsare, ignorînd în mare măsură tot ceea ce se întîmpla în jurul lui. Cînd ieșea la aer, se izola într-un colț, unde — dezbrăcat pînă la brîu — își expunea la soare trupul ieșit cu bine din iarna grea a anului 1952-53.

Profesorul universitar Pavlescu de la Iași, un om cu o voce caldă și prietenoasă, avea mereu dureri reumatice, care nu-i dădeau pace nici în timpul nopții ca să se odih-

nească. Poate, din cauza aceasta mergea cu corpul înclinat și capul în jos. La securitatea din Iași, fusese chinuit de oamenii lui Manole Bodnăraș. Cunoștința pe care o avea cu președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale, Constantin Parhon, și cu unii din membrii Prezidiului, Sadoveanu și Ion Niculi, nu i-a folosit la nimic. Avea lucrări de specialitate premiate de Academia Română și elogiate chiar de Iorga.

Cunoscutul diplomat și colaborator apropiat al lui Nicolae Titulescu, Ion Nenițescu, își ducea cu greu povara zilelor din pușcărie. Era singur în celulă și l-am văzut de mai multe ori șezînd pe brîul de ciment care înconjura celularul cel mare, atunci cînd eram scoși la aer. Era atît de slăbit că nu se putea mișca. Întregul corp îi era lipsit de orice formă musculară. Deși înalt, capul părea mare, în raport cu trupul care-l susținea. Era vară, era cald și se simțea bine la soarele care-i dezmorțea oasele înțepenite de reumatism și de frigul iernii. Nu ridica privirea către noi, cînd treceam pe lîngă el. Nu voia să vadă pe nimeni și ținea mereu privirile în pămînt. Nu credeam că a ajuns ziua eliberării, de aceea am respirat ușurat cînd, după 1970, am aflat că se află într-un sanatoriu din Sinaia, mi se pare. Cred că dintre cei trei colaboratori ai lui Titulescu : Savel Rădulescu, Onișor și Nenițescu, acesta era mintea cea mai cuprinzătoare.

În aceeași perioadă, se găseau la Aiud o serie de avocați, dintre care am cunoscut pe avocatul Lăzărescu din București, care, după moartea lui Mihail Polihroniade, s-a căsătorit cu soția acestuia. Era un om blînd, așezat și profund credincios. Îl vedeam la anumite ore din zi cum se retrăgea într-un colț al celulei, unde își făcea rugăciunile. Lucrul acesta mă impresiona cu atît mai mult cu cît din profil îi vedeam venele proeminente de la gît și capul tuns chilug, într-o atitudine de adîncă cucernicie.

Dimpotrivă, avocatul Bărbuță, tot din București, mic de statură și încruntat, era dîrz și combativ, mereu pornit împotriva oamenilor stăpînirii și ai administrației. Avocatul Marinache, din București, era șeful unei organizații de sector național-țărăniste. Unii spuneau că avocatul Marinache va fi succesorul lui Mihalache, iar alții pretindeau că Ion Mihalache l-a înfiat din fragedă copilărie.

Învăţătorul Boamfă Ion din comuna Cuciulata, judeţul Făgăraş (satul de origine al lui Aron Pumnul), fusese arestat împreună cu moş Victor Şandru din Viştea de Sus şi cu un alt cetăţean, tot din Viştea de Sus (căruia, în sat, i se spunea Americanu), ca făcînd parte din aceeaşi organizaţie de rezistenţă. Atît moş Şandru Victor, cît şi Americanu fuseseră în Statele Unite, de unde s-au întors cu importante sume de bani, care le-au permis să-şi construiască şuri încăpătoare şi case frumoase şi să cumpere pămînt suficient pentru familiile lor. Zece-doisprezece ani au muncit din greu ca să-şi agonisească banii necesari cu care şi-au întemeiat gospodăriile întocmite cu multă trudă. Ajunseseră fruntaşi în satul lor şi atunci cînd li s-a propus să intre în colectiv cu pămînturi, vite şi atelaje, desigur că au refuzat. Boamfă Ion era mic de statură, îndesat şi mergea la lucru de unul singur şi tot de unul singur se întorcea la celula lui. Îmbrăcat cu haine groase, ţesute în casă, nu avea a se teme nici de frigul de afară, nici de umezeala carcerei. Boamfă, Moş Şandru şi Americanu acţionau la ordinele studentului Popescu şi maiorului Dumitriu, şeful grupului de rezistenţă din Munţii... Făgăraşului, care a căzut în luptele cu unităţile securităţii: acestea au venit îmbrăcate în haine ciobăneşti, cu pistoale mitraliere sub sumane. Mai erau în celelalte celule din Aiud fraţii Ion şi Vasile Bucelea şi cumnatul lor, Borza, toţi învăţători şi o sumă de alţi deţinuţi din satele de munte, învinuiţi că au sprijinit partizanii din Munţii Făgăraşului. Bătrînul Bucelea, după ce i-au fost arestaţi cei doi feciori şi ginerele Borza, şi-a pus capăt zilelor, spînzurîndu-se, iar la şapte-opt zile după ce şi-a îngropat soţul, a murit şi soţia, copleşită de atîtea dureri. Am mai aflat apoi că în altă celulă a fost şi doctorul Lucian Stănescu, tot din Viştea de Sus, care a murit în închisoarea de la Aiud. Pe versantul celălalt al Făgăraşilor, în zona satelor Sălătruc, Cepari, Arseneşti, au operat grupele de rezistenţă conduse de Morocilă şi Văzdoagă. Despre aceştia din urmă nu am aflat alte amănunte.

Procurorul militar Ionescu, cu gradul de maior, de la cabinetul juridic al primului-ministru general Rădescu, a fost arestat şi condamnat pentru că înainte cu cîteva zile de instalarea la cîrma ţării a guvernului Petru Groza a dat ordin de arestare a mai multor oameni de adunătură, puşi să provoace tulburări la Preşedinţia Consiliului

de Miniştri, tulburări care s-au soldat cu morţi şi răniţi. A fost anchetat şi chinuit zile şi nopţi de-a rîndul de securitatea din Bucureşti, precum şi de ofiţeri ai NKVD-ului. Ne-a povestit cu multe amănunte fazele premergătoare ale instalării guvernului Petru Groza şi toate abuzurile şi umilinţele pe care le-a avut de suportat guvernul Rădescu şi chiar M.S. Regele Mihai I. Au călcat în picioare toate legile cu privire la independenţa şi suveranitatea ţării. America şi Anglia ne-au lăsat singuri în faţa sovieticilor, aliatul lor principal, şi greşelile de atunci apasă acum asupra tuturor popoarelor.

Printre studenţii de la Aiud, era şi studentul în medicină Popescu, din anul IV. De la anchetele securităţii din Cluj, rămăsese cu chinuitoare dureri de cap şi cînd îl cuprindeau, se vaita de ridica în picioare toate celulele din jur. Gardianul deschidea vizeta şi apoi o închidea la loc, spunînd: „N-are nimic. Lasă, că-i trece!" Cînd se liniştea, era scos să cureţe coridoarele. Aveam grijă cînd îl vedeam cum tîrăşte boşoldina (o bucată de pătură groasă, îmbibată cu apă) să călcăm numai pe margine, ca să nu rămînă urme pe unde a spălat el.

În acea vreme, era la secţia a II-a un grup de sectanţi, în frunte cu predicatorul lor, Crăciunel, învinuit de spionaj, pentru că primea din Elveţia anumite cărţi de propagandă religioasă. Împreună cu el, erau arestaţi mai mulţi sectanţi din diferite părţi ale ţării. Unii din ei erau la a doua sau a treia arestare. Predicatorul Crăciunel era un om destul de elevat şi vorbea curent limba engleză. La început, am crezut că sînt baptişti, ulterior am aflat de la el că sînt penticostali, sectă recunoscută de stat. Crăciunel era un fel de şef al penticostalilor. El trimitea literatură religioasă tuturor caselor de rugăciuni din ţară şi tot el era acela care dispunea ajutorarea unor case de rugăciuni cu anumite sume de bani, aşa că era condamnat pentru un cumul de infracţiuni.

Părintele Anca, preot unit din Cluj, a fost arestat şi condamnat pentru că în anul 1948 a protestat împotriva desfiinţării Bisericii greco-catolice. Figură blîndă şi evlavioasă, a fost parohul bisericii din cartierul fabricii „Iris" din Cluj. De sărbători şi în alte ocazii spovedea şi împărtăşea pe deţinuţii care doreau acest lucru.

Preotul Gogu Popescu, fost protoereu al judeţului Constanţa, ca să scape de arestare s-a refugiat în Ma-

ramureș, unde a funcționat ca paroh al unei biserici de acolo. Dar a fost găsit și acolo. La Gherla a avut de suferit din cauza lui Goiciu, directorul închisorii, care avea o ură nestăpînită împotriva preoților. Petre Goiciu a fost acela care a patronat în camera de reeducare de la Gherla martiriul preotului armean din Constanța. După eliberarea din 1964, preotul Gogu Popescu s-a dus ca preot la o biserică din Eparhia Oradei, unde era episcop Valerian Zaharia, fostul său coleg de clasă.

Costică Neicu, originar din Constanța, a fost în tinerețe redactor la ziarul „Dobrogea Jună" și profesor suplinitor la gimnaziul de băieți de la Adamclisi, gimnaziu înființat și condus de avocatul și doctorul în teologie Jean Dinu, coleg de clasă cu Nichifor Crainic. După 1944, Costică Neicu s-a reprofilat ca economist. În această funcție era cînd a fost arestat, condamnat și dus la Canal.

Tehnicianul constructor Stoia, originar din Maramureș, unul din fruntașii rezistenței din Maramureș, ca să-și piardă urma, s-a refugiat la Constanța. Acolo a fost arestat și dus la mină, iar apoi la o colonie de muncă. A fost eliberat în 1964 și s-a stabilit în Constanța.

În fabrică și în secția a II-a l-am întîlnit de mai multe ori pe nepotul lui George Coșbuc, care semăna întru totul cu „poetul țărănimiii" și îl chema Gheorghe Coșbuc. Îi cunoșteam existența din articolele pe care le publica în revistele *Fundațiilor Regale*, unde era inspector al Căminelor culturale. Printre capetele de acuzare aflate la dosarul meu, se afla și declarația unui informator, pe baza căreia am fost etichetat ca instigator și șovin, pentru că într-un cerc de prieteni am recitat poezia lui Coșbuc „Decebal către popor", parodiindu-i conținutul și sensul, și în loc să recit : *Eu nu mai am nimic de spus / Voi brațele pe scut le-ați pus / Jurînd. Dar nu uitați, bărbați eroi / Că zeii sînt departe, sus / Dușmanul lîngă voi*", eu am recitat ultimul vers astfel : „*Dușmanul e la Prut*". (Ceea ce nu era imposibil.)

Magistratul Pascu, de la Înalta Curte de Conturi din București, a reușit mult timp să se sustragă arestării, cu toate că securitatea din București îl urmărea mereu. În cele din urmă a fost găsit la o cunoștință a sa din capitală și au fost arestați amîndoi și implicați în același proces.

Fostul subsecretar de stat al Românizării, Colonizării și Inventarului din 1941, în timpul lui Antonescu, Dragoș, se afla și el la Aiud. Cînd l-am cunoscut avea aproape 7 ani de pușcărie, petrecuți în cea mai mare parte la Zarcă. A scăpat de la Zarcă datorită unui medic deținut care l-a internat la infirmerie. Ne-a vorbit de mai multe ori despre felul cum a fost asigurată aprovizionarea țării în timpul războiului. A colaborat cu generalul Nicolae Dragomir, fost subsecretar de stat al aprovizionării. „Nu duceam lipsă de nimic. Hrana întregii populații era prevăzută și asigurată întotdeauna, pentru doi ani viitori. Nimic nu era neglijat ; pînă la ac și ață". Cred că a ajuns să vadă ziua eliberării.

Inspectorul financiar Gall din Ministerul Finanțelor era un om nu prea înalt, blond, cu ochi albaștri, față rotundă și figură mereu zîmbitoare. Fire comunicativă, îi plăcea să discute și să afle cît mai multe. De aceea, avea mulți prieteni care roiau în jurul lui. În fabrică era îndemînatic la lucru și experiența lui o împărtășea și altora, cu dragă inimă.

Frații Romulus și Nicolae Tobă, originari din comuna Bărăganu, județul Constanța, au suportat și ei rigorile închisorilor comuniste. Romulus Tobă era un bun economist, iar Nicolae Tobă, fost grefier la Tribunalul din Constanța, fugise încă după rebeliune peste hotare. A ajuns în Brazilia, unde a lucrat mulți ani. În urma unui decret din țară, în care se stipula că toți refugiații care se vor întoarce pînă la un anumit termen sînt amnistiați de orice pedeapsă, s-a întors acasă la copii și la soție. Nu mult timp de la sosire, a fost arestat, condamnat și dus la o colonie de muncă. Romulus Tobă, arestat ca simpatizant legionar, a făcut mulți ani de pușcărie. După eliberare, a funcționat ca economist la diferite întreprinderi, iar după ce a ieșit la pensie, își completa veniturile ca șef de depozit de furaje la I.A.S. Agigea, județul Constanța.

La una din celulele de la secția a II-a am stat cu contabilul Bone de la Rasova, județul Constanța. Mic, blond, cu figură de lipovean, avea în jur de 60 de ani. A fost arestat în urma unor mașinațiuni puse la cale de cei care voiau să-i ia locul. Lucra la una din fermele I.A.S. Rasova. A fost condamnat la 6 ani. Costică Bone, după ce s-a eliberat, a dus vești la fratele meu de la

Cernavodă, că sînt în viață și le-a povestit cum a stat o vreme în aceeași celulă cu mine.

Printre deținuții de la Aiud, era și un om aparte, căruia cei mai mulți îi ziceau Americanul. De altfel, și numele îi era pe jumătate american, John Halmaghi. Părinții săi erau din Ardeal și înainte de primul război mondial au emigrat în Statele Unite, unde s-a născut și John Halmaghi. De acolo s-au întors în țară, el fiind încă micuț, a urmat școala primară și liceul, apoi, Facultatea de Litere din București. A fost arestat și condamnat ca atîția alții și acum suferea ca și ei rigorile pușcăriei.

Preotul Gheorghe Beșchea din comuna Mărăcineni, județul Buzău, era anchilozat și stătea toată ziua în pat, fără ca medicii să-i vină în ajutor. Cît am stat cu el în celulă, am ieșit în fiecare zi la raport ca să fie înscris la vizita medicală. Cu toate că unii gardieni m-au amenințat că o să mă ducă la izolare, n-am cedat și pînă la urmă am izbutit ca, împreună cu un deținut din celula noastră, să-l ducem la infirmerie. După 1964, am aflat că s-a eliberat din detenție și s-a stabilit la Ploiești, la unul din feciorii săi. Soția sa era învățătoare și autoarea a două volume de versuri. Unul din volume avea prefața scrisă de Nichifor Crainic.

Cu preotul Dumitriu din orașul Buzău m-am cunoscut în fabrică. Nu prea înalt de statură, vorbea răspicat și plin de prestanță, apărînd prin argumente filosofice bazele credinței ortodoxe. În disputele cu unii preoți catolici obținea cîștig de cauză. Cred că a scăpat din detenție, deoarece era destul de viguros.

Preotul Popescu, din comuna Pogoanele, județul Buzău, prieten bun cu preotul Dumitriu, avea mare îndemînare la lucru și realiza cu ușurință normele de muncă. Nu voia să aibă sub nici o formă vreun conflict cu oamenii administrației, de aceea îi evita și se ferea din calea lor. De la mai mulți deținuți din județul Constanța am auzit că preotul Lazarov din Hîrșova a murit la închisoarea din Aiud. Venise grav bolnav de la mină.

Ghiță Boncotă, inginer horticol, era originar dintr-un sat din județul Constanța și era căsătorit cu o farmacistă din Medgidia, care, în timpul detenției lui, a divorțat de el și s-a căsătorit cu un altul, deși aveau un copil

de 14—15 ani. După 1964, s-a angajat ca inginer agronom la un I.A.S. din Bărăgan.

Cunoscutul O.R.L.-ist și profesor universitar, doctorul Aurel Marin era și el la Aiud, fiind condamnat ca simpatizant legionar. Din cauza condițiilor grele din pușcărie, slăbise mult și evita discuțiile, chiar și acelea cu caracter medical. Înainte de detenție, luase parte la mai multe congrese internaționale de specialitate, unde s-a remarcat prin tehnica unor intervenții de mare dificultate. A murit la cîțiva ani după eliberare, regretat de toți cei care l-au cunoscut și mai ales de cei pe care i-a tratat cu succes. Era fiul unor intelectuali din orașul Tecuci.

Mai erau la Aiud cîțiva din grupul de rezistență al colonelului Arsenescu. Din el făceau parte frații Purnichescu, Ion și Gheorghe, originari din comuna Cetățeni, județul Muscel. Frații Purnichescu se ocupau cu exploatări forestiere. Au cîștigat bine și au construit în apropiere de stația C.F.R. din Cîmpulung cea mai modernă moară sistematică din regiune. Oameni întreprinzători, au continuat meseria tatălui lor, devenind unii din cei mai mari furnizori de lemne pentru construcții și lemne de foc. Ion, fratele mai mare, se ocupa cu partea comercială a exploatării. Gheorghe, cel mai mic, lucra pe teren, în pădure, asigurînd cantitățile de lemn necesare. Lucrînd la pădurile din Muscel, unde operau grupurile de rezistență ale colonelului Arsenescu, au susținut tacit această mișcare. După ce răsculații au fost prinși, cercetările s-au extins și au fost și ei arestați și condamnați la pedepse de 20 și 25 de ani. Au fost duși la mină, apoi aduși la Aiud, unde lucrau în fabrică. Ion se descurca mai greu, era bolnav de ozenă și n-o ducea bine nici cu stomacul. Se mișca greu și cei din celulă cu el spuneau că noaptea nu poate dormi. De cîteva ori a fost internat la infirmerie pentru scurt timp, dar venea așa cum a plecat. Boala și-a continuat evoluția și se simțea din ce în ce mai rău. Gheorghe, cel mai tînăr, stătea într-o celulă de la același etaj cu mine. Lucra în fabrică și se descurca bine, reușind să facă norma, iar din ceea ce cumpăra pe fișă, îl ajuta și pe fratele său Ion.

Din lot cu ei, mai lucra în fabrică Purnichi, cumnatul lor. Mic de statură și foarte vioi, lucra cu mult spor.

în satul lor fusese gospodar de frunte și primar al comunei.

Tot din lot cu ei, mai era și Costică Banu, perceptorul de la Stoenești-Muscel. El fusese cel mai activ dintre oamenii lui Arsenescu. El ne-a povestit despre ciocnirile lor cu securitatea. Erau urmăriți pas cu pas și li se întindeau fel de fel de capcane. Nu stăteau mult într-un loc. Se adăposteau în bordeie amenajate în vecinătatea parchetelor de exploatare forestieră, unde aveau și lemne de foc, și posibilități de aprovizionare cu apă și alimente. Totodată, prin anumiți oameni care lucrau aici, puteau ține legătura și cu cei de acasă. Odată, cînd venise în vizită la ei colonelul Arsenescu, s-au pomenit înconjurați de oamenii securității. Folosindu-se de grenade și de pistoale mitraliere, au reușit să dispară în pădure și să treacă dealul, la alt grup de-al lor. Cînd au făcut numărătoarea, au constatat că lipsea unul din ei, cu care s-au întîlnit după un an, la închisoarea din Pitești. Fusese prins în ziua aceea, pe cînd se întorcea din sat. Au luptat cu curaj, dar pînă la urmă au fost prinși, rînd pe rînd. Parte din ei au luptat încă și după arestarea colonelului Arsenescu.

Din grupul lor mai era și avocatul Nicu Enescu, fost deputat în 1946. După condamnare, a fost dus la mină. Acolo s-a îmbolnăvit și a fost adus la Aiud. Aici a ieșit la lucru, dar a trebuit să renunțe și a cerut să fie dus înapoi în celulă, deoarece îl chinuia o laringită cronică. Încetul cu încetul, boala s-a agravat în așa măsură, încît abia mai putea vorbi. L-am revăzut în faza cînd ne-am înțeles mai mult prin semne și cînd m-a impresionat mult. Din omul întreg pe care îl știam cu două-trei luni înainte, era acum slăbit, obosit și speriat de ceea ce se va întîmpla cu el. Energic și optimist la mină, a fost unul din cei care le-a susținut moralul întregului lot, și toți îl iubeau.

Figură de dascăl înnăscut, iubitor de glie și dreptate, a fost și învățătorul Teodor Bușilă, directorul școlii primare din comuna Tulnici, județul Putna. Fruntaș al organizației țărăniste de la Putna, atîrna greu în balanța acestui partid. Era mic de statură, cu cap expresiv, frunte lată, brăzdată de ridurile suferințelor pe care le-a îndurat. Fusese condamnat ca instigator al țăranilor răsculați din ținutul Vrancei împotriva socializării

agriculturii. Urmașii feciorilor Vrâncioaiei nu s-au lăsat supuși de bunăvoie și s-au revoltat împotriva celor care voiau să le ia pămînturile pe care le stăpîneau ca oameni liberi încă de pe vremea lui Ștefan cel Mare. Împreună cu el, zeci și sute de țărani din ținutul Vrancei s-au răsculat. Unii din ei executau pedeapsa la Aiud, iar pe alții, mult mai numeroși, i-am întîlnit la Gherla. Din toată înfățișarea lui nea Tudorică Bușilă, cum îi spuneau cunoscuții, respira încredere, cerbicie, dîrzenie și toate atributele unui luptător pentru neam, pentru dreptate. Trăgea din greu la rindea și la robank. Cu ochii înroșiți de praf și rumeguș, fără cămașă, cu pieptul șiroind de transpirație, obținea fișa pe care cumpăra cîte ceva ca să-i ajute pe vrîncenii lui dragi. Fișele acestea i-au ispitit pe mulți, care se cereau la lucru în fabrică și care munceau pînă cădeau. Mai ales fumătorii pasionați erau în stare să facă orice, numai să obțină o fișă cu care să cumpere țigări, ca să poată fuma. Unii își planificau țigările ca să le ajungă de la o fișă la alta. Pentru aceasta, tăiau țigările în două, în trei și chiar în patru, așa-zisele pătrite. Nu erau rare cazurile cînd îi auzeam pe fumători: „Dă-mi, te rog, o treită sau o pătrită pînă mîine". Și acestea se fumau cu țigaretă. Țigaretele erau ușor de confecționat, din lemn sau din diferite metale. Unii strungari în lemn sau în metal ajunseseră să confecționeze țigarete așa de frumoase, că erau adevărate bijuterii și le negociau printre deținuți, tot pentru țigări. Avantajul fumatului cu țigaretul era mare. Țigara era fumată în întregime și nu rămînea chiștoc. Cînd era criză de țigări se împrumutau și fumurile, dar nu oricum, cu condiția să tragă fumuri scurte, nu lungi. Din cînd în cînd, Tudorică Bușilă acuza dureri de stomac. Mai tîrziu, cînd eram la închisoarea din Gherla, am auzit că nea Tudorică Bușilă a murit. Eram în celulă cu cîțiva vrînceni de-ai lui. Ne-am descoperit și am rostit o rugăciune pentru sufletul lui bun, de român cinstit care a murit în închisoarea de la Galați.

Tot din Vrancea era și preotul Marcu, figură reprezentativă a clerului. Voinic, cu prestanță, vorbea domol și cu miez, iar cuvîntul său era ascultat de foștii lui enoriași , acum arestați cu el în temnița de la Aiud. Îndemînatic la treabă, ajuta și pe cei care nu reușeau să

facă norma. Din vara anului 1952, nu l-am mai văzut. Se spunea că ar fi fost dus la Zarca.

Învăţătorul Grigorescu, tot din Vrancea, din apropiere de Tulnicii lui Tudorică Buşilă, era şi el arestat ca instigator al ţăranilor din Vrancea, o dată cu Buşilă şi era un fel de discipol al său. Era mic de statură şi slab. O mînă de om, cum s-ar spune, dar sufletul mare cît culmile Vrancei. Cînd vorbea de nea Tudorică Buşilă, se îmbujora la faţă şi-l prezenta ca pe un erou din baladele populare. Era tînăr, profesase numai cîţiva ani în învăţămînt, cînd a fost arestat cu grupurile de ţărani răsculaţi din toate satele Vrancei: Nereju, Vidra, Bîrseşti, Naruja, Spineşti, Paltin, Tulnici ş.a. De la el am aflat despre toate luptele pe care le-au avut vrîncenii cu securitatea şi cu toate iscoadele lor. Erau pline închisorile de la Galaţi, Aiud şi, mai ales, Gherla de ţărani arestaţi din satele vrîncene. Ulterior am aflat că şi tînărul învăţător Grigorescu a murit în puşcărie.

O dată cu ţăranii din Vrancea, s-au răsculat şi acei din Râmnicu Sărat. De la Dumitreşti, în frunte cu tînărul Bucureşteanu; de la Lăstuni, cu Costică Militaru şi cu preotul Sebastian Popescu, poreclit Popa Scai; de la Chiojdeni, conduşi de fruntaşul naţional-ţărănist Ionel Lupescu, din Rîmnicu Sărat.

Cînd am ajuns la Aiud, l-am găsit acolo pe un fost coleg de şcoală şi de clasă de al meu, anume Friptu Dobre, de fel din comuna Pîrlita, judeţul Brăila. În şcoală, cînd voiam să-l zădărîm", îi aruncam: „Friptu din Pîrlita" Era voinic şi năvălea asupra noastră, dar noi aveam grijă să ne retragem la timp. De altfel, era un băiat blajin şi bun, aşa că îi trecea repede şi lucrurile intrau în normal. Aici la Aiud, el mi-a dat o serie de lămuriri şi, ca mai vechi, m-a orientat în tainele puşcăriei. Fusese mai întîi la închisoarea din Galaţi şi cînd îşi amintea de acea perioadă spunea: „m-a stîlcit Goiciu în bătaie, de atunci nu mai aud cu urechea dreaptă". Goiciu era directorul închisorii din Galaţi, care mai tîrziu a fost mutat la Gherla, tot ca director. Comuna Pîrlita azi se numeşte Cuza Vodă.

Mulţi brăileni lucrau la matriţerie, la forjă şi la strung în fier. Dintre ei, am cunoscut pe Mladin (chiar din oraş), socotit ca cel mai bun matriţer şi care primea

fișă mare și era un susţinător moral şi material al celor din lot cu el.

Tot la matriţerie lucra și Nicu Albuleț, din comuna Lișcoteanca, județul Brăila, dar care a fost scos din fabrică, fiindcă s-a îmbolnăvit grav. M-am întîlnit cu el mai tîrziu la Gherla, unde am stat mai multe luni împreună.

Fierarul Nazîru, din comuna cu același nume, județul Brăila, ţinea legătura cu toţi prietenii lui cu care venise de la mină şi-i încuraja, și cu vorba, și cu fapta. Adică, îl îmbărbăta mereu : — „Acu, acu mergem acasă". Iar cu fapta — le dăruia ţigări, căci avea fișă mare, fiind un bun meseriaș.

Fierarul Ciupercă, tot din Brăila, masiv și puternic ca un boxer de categoria grea, umbla pe la toate atelierele ca să dea ţigări la brăileni.

Cel mai reprezentativ era însă șeful forjei, fierarul Căpriţă, un om de omenie, pe care toată lumea îl vorbea numai de bine. Avea un respect deosebit pentru intelectualii care lucrau la forjă sub mîna lui, mai ales pentru doctorii Teodorescu și Costin.

Dobrogenii și mai ales macedonenii au populat cu sutele pușcăriile din ţară. Printre cei veniți de la mină, pe lîngă intelectuali, erau o serie de ţărani arestați drept chiaburi, ca instigatori și sabotori ai colectivizării sau susţinători ai grupurilor de rezistenţă. Printre ei se găsea și Ion Voinea, morar din comuna Pantelimonul de Sus. Ajutat de fratele său Oprea Voinea, fost multă vreme funcționar la Legaţia noastră din Varșovia, a construit în comuna lor o moară sistematică cum nu era alta în toată regiunea. Noile autorități se împiedicau mereu de el și mereu îi căutau nod în papură. A dat omul cît a dat, ca să scape de ei, dar cînd n-a mai putut să dea, l-au acuzat că a furnizat mălai și făină grupurilor de rezistenţă din pădurile Babadagului și l-au condamnat la 15 ani muncă silnică. Cînd eu am fost învățător la Pantelimonul de Sus, el era primarul comunei, așa că îl cunoșteam de mult. În fabrică și în închisoare s-a comportat ca un om dintr-o bucată, serios și demn.

Vasile Dumbravă a fost învăţător la una din școlile din comuna Viziru, cea mai mare comună din județul Brăila. Pe cînd Brăila fusese raia turcească, aici era reședința unui vizir. Raialele au fost desființate în 1829,

o dată cu tratatul de la Adrianopol. Din acea perioadă, au rămas multe așezări românești pe care turcii le-au botezat cu denumiri turcești: Viziru, Nazîru, Osmanu, Carasu, Ceapîru. Vasile Dumbravă a fost arestat și condamnat în lot cu Lazăr Ștefănescu. De statură mijlocie, cu chelie pronunțată, avea ochii ușor bulbucați. Era încă șocat și cînd povestea ce a suferit la securitatea din Galați, îl podideau lacrimile. Ieșise în fabrică să scape de strînsoarea celulei, dar nu putea face norma și a trebuit să renunțe. Într-o zi nu l-am mai văzut în fabrică și de atunci nu mai știu ce s-a întîmplat cu el.

Stan Traian, din comuna Crucea, județul Constanța, era fiul fostului primar al comunei, tot Stan Traian. Feciorul a călcat pe urmele tatălui său și se bucura de mare prestigiu printre consătenii săi, dar era și o piedică în calea colectivizării din comuna Crucea. Sub pretext că avea legături cu rezistenții din nordul Dobrogei, a fost arestat și condamnat. La securitatea din Constanța a fost bătut în cap. De aceea avea dese crize de dureri de cap și cădea într-o stare accentuată de melancolie, care îi îngrijora pe prietenii săi. Lucrase și în mină, iar acum, la Aiud, lucra la atelierul condus de șeful de echipă Bîrzeanu (Ion?), fost comisar la Chestura de poliție Constanța. Ca șef de echipă, Bîrzeanu a ajutat pe mulți constănțeni care lucrau în fabrică și mai ales pe acei care au fost cu el în mină. Ulterior, Bîrzeanu a fost controlor de producție la atelierul de lăzi și s-a purtat cu aceeași omenie. Nu mult după aceea, Stan Traian a fost internat la infirmerie și de atunci nu știu ce s-a mai întîmplat cu el.

Radu Roșca, din comuna Dulgheru, județul Constanța, croitor de meserie, era un bun gospodar. Ca și Voinea, a intrat în pușcărie pentru că a avut legături cu rezistența și i-a ajutat cu găzduire și alimente. Știu că era suferind de stomac. Apoi n-am mai auzit de el. Despre ceilalți trei am aflat că au ieșit din închisoare și și-au făcut un rost pe unde a putut fiecare. Printre deținuții veniți de la mină, era și un tînăr originar din Hîrșova, fost subofițer, care în fabrică lucra ca magazioner. Îl chema Acic. El distribuia la cerere materialele de care era nevoie la finisarea obiectelor din lemn și din metal. Cu glaspapirul și cu șmirghelul era o poveste întreagă. Ca să poți obține coli noi, trebuia să duci în

loc pe cele folosite, lucru destul de greu de îndeplinit, fiindcă o parte din cele uzate se foloseau și în alte scopuri, deoarece hîrtia de orice fel lipsea cu desăvîrșire. Acic făcea în așa fel ca să iasă bine și ajuta pe toată lumea.

Moș Vătășelu, în vîrstă de peste 60 de ani, așa-i spuneau toți deținuții — fiindcă era unul din veteranii închisorii, era tîmplar de mîna întîi în orașul Constanța. Fusese arestat imediat după rebeliunea legionară din 1941. La Aiud lucra în atelierul de mobilă fină și era chiar șeful atelierului. Se spunea că unele garnituri lucrate sub conducerea lui, au fost trimise la expoziții în străinătate. Nu lucra la normă. Munca lui era apreciată în funcție de calitatea mobilei realizate și aproape în fiecare lună primea fișă de 200 de lei, ceea ce reprezenta o adevărată avere pentru unul din detenție. Cu ce cumpăra își ajuta vechii prieteni de necazuri și suferință. Cînd aveam nevoie de glaspapir mergeam la el și îmi dădea cît voiam. Din acesta păstram numai dublura, adică hîrtia netedă, pe care o foloseam ca hîrtie de scris și altele. Prin 1956, după 15 ani de închisoare, Vătășelu a fost eliberat. Dar nu mult după aceea a fost arestat din nou, pentru faptul că a încercat să organizeze o acțiune de ajutorare a familiilor celor închiși pe motive politice. A fost judecat împreună cu alții care l-au sprijinit în acțiunea lui. Din cauza aceasta a fost *condamnat la moarte și executat.* În proces cu el a fost implicată și familia preotului Bumbac de la Constanța, adică preoteasa, fiul și fiica. Cu toții au fost arestați. Preotul Bumbac se afla închis la Aiud și voi vorbi despre el în alt context.

Avocatul Ciachir era originar din Ismail (Basarabia). La ocuparea Basarabiei de către ruși, în 1940, s-a refugiat la București. Prin 1946, cînd, după sfîrșitul războiului, Basarabia era din nou sub ocupația rușilor, a fost arestat și condamnat din ordinul lor. În 1952, cînd l-am cunoscut la Aiud, făcuse deja șase ani de pușcărie. Deși numele lui avea rezonanță străină, el era moldovean get-beget (de la latinescul gens-bisgens) din neam în neam, neavînd legătură cu limba turcă, așa cum s-ar părea, — Iorga). Era un intelectual fin și un mare povestitor. Una din povestirile sale a fost sursa de inspirație pentru Nichifor Crainic atunci cînd a scris poezia „Paștele".

Era bolnăvicios și tare slăbit. Cunoștea bine și pe germanii din sudul Basarabiei, de la Bairamcea, Sărata, Arciz, Leipzig, precum și pe francezii de la Saba și Paris, sau găgăuzii de la Comrat, Bolgrad și Baimaclia. Aceștia din urmă constituie o curiozitate a istoriei : sînt mongoli, cre.tini, vorbesc turcește, iar în scris folosesc litere grecești.

Una din figurile tineretului național-țărănist era tînărul Ciocîltău. Chipeș și voinic, era un revoltat tacit împotriva umilințelor și abuzurilor pe care le îndura în detenție. Din cînd în cînd, răbufnea plin de amărăciune, dar își revenea repede, de teama represaliilor. A avut mult de suferit din cauza firii lui protestatare. Lucram împreună într-o echipă de zidari în care majoritatea erau unguri. Noi doi eram cu greul, cu căratul pietrișului, cimentului, frămîntatul betoanelor și căratul roabelor pline pînă la locul unde trebuia turnat ; iar maghiarii o făceau pe mîna de lucru calificată și ne zoreau întruna. Pînă cînd, într-o zi, Ciocîltău a înfipt mîinile în gulerele lor și după ce i-a zgîlțîit bine, i-a aruncat cît colo. Încăierarea ar fi continuat, dacă n-ar fi intervenit șeful de echipă, maghiarul Szábo, care era un om plin de tact și înțelepciune și singurul calificat cu adevărat. El intervenea cu blîndețe și-l aducea pe drumul împăcării și al resemnării. Parcă-l aud pe Szábo : domnule Ciocîlteu, fii bun și vino, că vreau să te întreb ceva, nu te mai necăji degeaba". Și împăcarea se făcea repede.

Tot din organizația tineretului național-țărănist făcea parte și Petre Comăniță, originar din Piatra Neamț și stabilit în capitală. Era bine cunoscut de toți șefii săi și considerat ca o mare speranță pentru partid. Înalt, curajos și combativ, în alegerile din 1946 a fost șeful unei echipe de șoc, care a pus la respect mai multe echipe de agitatori ale blocului așa-ziselor partide democratice. Ca urmare, după alegeri a fost arestat, condamnat și adus la Aiud. În fabrică el scria diagramele ce se afișau pe la ateliere și pe panourile de pe aleile principale.

Mai era la Aiud și un funcționar de la Întreprinderea forestieră Constanța, cu numele de Nedelcu. Slab și mic de statură, o bucățică de om, dar harnic, corect și omenos. În fabrică era șef de echipă la tîmplărie. De cîte ori mă vedea cînd lucram la corvoadă, insista să mă duc în echipă cu el, fiindcă îmi asigură el norma și pot căpăta

o fișă pentru cumpărături, dar m-am eschivat mereu să-i accept propunerea. Îmi convenea mai mult la corvoadă, căci aveam posibilitatea să mă mișc peste tot : în fabrică, la toate atelierele, la birouri, la depozite, în curte etc. Numai astfel am ajuns să cunosc sute și sute de deținuți și să văd toată gama și formele de muncă forțată, exploatare cruntă și înfometare, la care erau supuși deținuții politici. Lista lor e lungă și dureroasă. De la ostași și plugari pînă la generali de armată, scriitori și ziariști de seamă, profesori, avocați, doctori, ingineri, oameni politici de vază, care au avut roluri importante în istoria politică a țării noastre, diplomați, academicieni și savanți autentici, și nu impostori, falsificatori de diplome, de titluri, de date și de istorie.

Am amintit mai la început de grupul de rezistență din Munții Bucovinei și de unul din conducătorii lor, Blănaru. Aici, la Aiud, l-am cunoscut și pe el. Era de loc din Cîmpulung Moldovenesc ; un om dinamic, nu-i venea să stea locului și mereu se angaja în acțiuni protestatare. Blănaru a fost arestat și în timpul Mareșalului Antonescu, pe cînd era funcționar la Oficiul de cinematografie. La arestul de la Prefectura Poliției Capitalei a stat un timp în aceeași celulă cu un grec, Dimitrie Sarandos. Acesta nu era altcineva decît asasinul maiorului Doering, din serviciul de spionaj al Gestapoului, pe care l-a împușcat în piața din fața Palatului Regal. Din cercetările întreprinse de Siguranța română, s-a ajuns la concluzia că la mijloc a fost un act de răzbunare. Maiorul Doering era șeful spionajului din întreaga Peninsulă Balcanică și cînd a stat la Atena, Doering a locuit în casa lui Sarandos și s-a încurcat cu soția acestuia. Ba mai mult, ca să-l îndepărteze pe soț, l-a băgat la închisoare sub un pretext oarecare. Cînd a scăpat, Sarandos l-a urmărit mereu. A încercat să-l lichideze încă de cînd era la Atena. Dar Doering a dispărut de acolo și și-a mutat sediul la București. După ce a terminat cercetările, Siguranța noastră l-a predat nemților. Ca partener de celulă, Blănaru era un om foarte agreabil. La Aiud, Blănaru a stat în aceeași celulă cu studentul Bălan, de la Brăila, după evadarea acestuia. De la Blănaru dețin toate amănuntele evadării lui Bălan, pe care le-am povestit mai înainte.

Profesorul Toma Adam, fost director general al învățămîntului secundar, a intrat la închisoare cu lotul lui

Lazăr Ștefănescu. Lucra în fabrică, la unul din atelierele de tîmplărie. În cîteva rînduri, mi-a spus că a rămas cu unele beteşuguri de la tratamentul prin care l-a trecut securitatea. Era slăbit, deprimat şi indignat de ceea ce s-a întîmplat cu el. Nu se simțea vinovat cu nimic. Din zi în zi arăta tot mai rău. Nu știu ce s-a mai întîmplat cu el.

Printre deținuții maghiari era și Ion Hegeduș, profesor din secuime. Era un om ponderat și cu un larg orizont intelectual. Îl preocupau problemele de egiptologie şi în special piramidele. Brunet la față, cu ochi pătrunzători, uneori prea ficși asupra interlocutorului și cu gesticulația mîinilor cam exagerată, îi făcea pe unii să-l ocolească. Eu m-am împăcat bine cu el, poate și datorită faptului că aveam răbdare să ascult pînă la capăt unele din teoriile lui. Era unicul maghiar din celula noastră și se integrase total atmosferei generale. N-am mai auzit de el.

Într-o perioadă, am stat în aceeași celulă cu avocatul Titus Frangulea, fruntaș al baroului din Iași. Era fiul generalului Frangulea, medic militar. Titus Frangulea era unul din apropiații profesorului universitar A.C. Cuza și a fost ales de mai multe ori deputat în Parlamentul țării. Blond, cu ochi albaștri și inteligenți, cu privirea blîndă și mereu surîzătoare, te făcea să te apropii de el cu multă încredere. Îi plăcuseră mult cronicarii și folosea adesea expresii din Letopisețul lui Ion Neculce, fostul hatman al oştirii moldoveneşti în lupta de la Stănilești (1711), care, după înfrîngere, l-a urmat pe Dimitrie Cantemir în pribegie în Rusia pînă în 1719, cînd l-a prins dorul de țară și s-a întors acasă. Titus Frangulea acuza mereu dureri la brațul drept. Spunea că la Iași, unde șeful securității era Manole Bodnăraș, fratele lui Emil Bodnăraș (pe atunci, ministrul armatei), a fost legat cu mîinile la spate şi bătut la tălpi. O dată i-au sucit brațele și i le-au legat strîns ; de atunci abia mai putea să se folosească de mîna dreaptă, îl durea mereu. Cînd se zvîrcolea, era lovit cu cizmele peste brațe. După 1964, am aflat că murise în închisoare.

Fruntaşul cuzist Nichifor Robu era originar din comuna Volovăț, județul Rădăuți și șeful organizației cuziste din acelaşi județ. Liga Apărării Național-Creștine era organizația politică cunoscută sub numele de „cuziști",

înființată la Iași de A. C. Cuza imediat după primul război mondial. Acest partid, la fiecare alegeri, reușea să trimită în Parlamentul țării 7—8 deputați și, uneori, chiar mai mulți. Unul din aceștia, ales mereu deputat pe lista cuziștilor, era Nichifor Robu, șeful organizației din Rădăuți. Datorită lui, organizațiile cuziste din Bucovina erau foarte active și formau, am putea spune, zestrea principală a Partidului Național Creștin, condus de A.C. Cuza. Nichifor Robu a învățat de la tatăl său și cojocăria, care a devenit un fel de hoby la el. În Parlament, la dezbateri, el era unul din cei mai activi deputați și, prin intervențiile sale, devenise un adversar de temut. Absolvise școala normală, dar ca învățător n-a profesat decît cîțiva ani și apoi s-a dedicat activității politice. Odată, cînd la tribuna parlamentară vorbea un deputat care devenise plictisitor și impacienta auditoriul, Robu a rugat pe președinte să-i retragă cuvîntul, dar acesta n-a intervenit. Atunci Robu, care era de o statură neobișnuită, s-a ridicat de la locul lui, s-a dus întins la cel cu pricina și, dintr-o mișcare, l-a săltat pe umăr ca pe un sac și, după ce a defilat cu el prin fața tribunelor, l-a scos afară din incinta Parlamentului. A fost zarvă mare printre deputați, unii au înfierat gestul, alții au aplaudat și au făcut mare haz. Două-trei zile de-a rîndul ziarele au descris pe larg incidentul din Cameră, iar noi, cititorii, ne distram de năzbîtiile parlamentarilor. Altă dată, doctorul Lupu, răspunzînd unui adversar din opoziție, care îl acuza că se bucură de stipendii și venituri din surse criticabile, în focul perorației, a scos portmoneul din buzunar și l-a aruncat în incinta Camerei, spunînd : „sînt un om sărac și cinstit. Asta-i toată averea mea pe ziua de azi. Doi poli" (2 piese a cîte 20 de lei). Cineva a luat portmoneul, l-a deschis, scoțînd din el doi poli, pe care i-a arătat adunării. La care, A.C. Cuza a replicat prompt : „și pămîntul are numai doi poli, dar se învîrtește... se-nvîrtește". Hazul a fost general. După 23 august N. Robu a fost urmărit mereu. Timp de doi-trei ani a reușit să se sustragă arestării, umblînd travestit și cu acte false. Odată, cînd era în tramvai și a fost recunoscut de doi agenți ai poliției a sărit din mers și așa a scăpat. Dar pînă la urmă tot a fost arestat, apoi condamnat și adus la Aiud. La proces, printre capetele de acuzare, a fost și incidentul de la Cameră, căci preopinentul nu era altul decît Lucrețiu

Pătrășcanu, care luase cuvîntul în numele Partidului comunist. De statură impunătoare, puternic și masiv, blond cu ochii albaștri, era mereu agitat și locvace. Om harnic și întreprinzător, Robu, împreună cu frații săi, de la exploatarea a două gatere, au ajuns proprietarii unei fabrici de cherestea, care le-a asigurat un bun suport material. S-au purtat omenos cu toți muncitorii, în majoritatea lor și adepți politici, și, pe lîngă salarii bune, le dădeau la preț minim materiale de construcții să-și facă șuri și case gospodărești, așa ca în Bucovina. În închisoare a stat mai mult la izolare. Era scos la lucru numai în perioadele de vîrf și la munci grele, cînd s-a săpat cu cazmaua și s-au cărat cu roaba sute de tone de pămînt, rezultate de la săpăturile instalației pentru apele reziduale de la întreaga închisoare. Într-o asemenea perioadă l-am cunoscut și eu. Din ziare și de la dezbaterile parlamentare îl cunoșteam de mult. În relațiile cu administrația, se arăta demn și dîrz. Suferise prea mult, și toate le-ar fi trecut cu vederea, dar faptul că îi arestaseră și pe băiatul cel mare, Iancu, elev în ultima clasă de liceu, condamnat la 12 ani, fără să aibă vreo vină decît că era fiul lui, l-a îndurerat cel mai mult. Avea o familie numeroasă, patru fete și trei băieți, și pe toți îi botezase cu nume istorice. Nichifor Robu a fost un luptător neînfricat pentru drepturile românilor asupra Bucovinei de Nord. Prin 1972, eu fiind consilier juridic la I.A.S. Agigea (lîngă Constanța), m-am întîlnit la Arbitrajul de stat din București cu consilierul juridic al I.A.S. Rădăuți. El mi-a spus că Nichifor Robu este merceolog chiar la întreprinderea lui. Avea numai cuvinte de laudă despre el. Ca merceolog aducea mari servicii întreprinderii. Spunea că în materie de tranzacții comerciale este neîntrecut și i-a scos de mai multe ori din mari încurcături. — „E cel mai bătrîn dintre noi, dar este cel mai harnic și mai priceput. Trebuia să-l pensionăm de mult, dar nu vrem să renunțăm la el. Are atîtea relații, încît rezolvă orice problemă".

Avocatul Constantin Popoiu era fiu de răzeș din comuna Măstăcani, județul Covurlui. Fruntașul cuzist Popoiu a făcut Facultatea de Drept la Iași, unde a avut ca profesori pe Matei Cantacuzino, A.C. Cuza, Constantin Alexandrescu, poreclit și Tololoi, Coroiu ș.a. Încă din facultate a fost adeptul lui A.C. Cuza și după primul război mondial s-a stabilit la Orhei, în Basarabia, unde s-a și

căsătorit. Ca şef al organizaţiei cuziste din judeţul Orhei, a fost ales de mai multe ori deputat în Parlament, alături de A.C. Cuza, Nichifor Robu şi alţii. După cedarea Basarabiei în 1940, s-a refugiat în Bucureşti, unde şi-a cumpărat şi o casă, în Piaţa Sf. Ştefan, nr. 6, stabilindu-se aici. După 23 august 1944, au început necazurile, căci a început să fie încolţit de poliţia lui Teoharie Georgescu. A fost chemat de mai multe ori la poliţie şi i s-a dat drumul. Cînd a văzut că cercul se strînge în jurul lui, şi-a găsit refugiu la via unui prieten, nu departe de capitală. Acesta i-a făcut şi angajarea ca paznic la vie, cu acte în regulă, sub o altă identitate. Acasă nu se ducea, fiindcă ştia că este urmărit. Se întîlnea cu soţia şi fiica foarte rar şi în diferite locuri, ca să nu le expună şi pe ele arestării. A încercat să meargă la nişte cunoscuţi de pe la Arad, dar aceştia, la rîndul lor, erau şi ei urmăriţi de poliţie. Odată, cînd s-a întors la casa din vie, a fost arestat. Cineva îl denunţase. La anchetă, zile de-a rîndul a fost bătut ca să divulge şi pe alţii. El a susţinut mereu acelaşi lucru : „cînd nu dormeam la vie, dormeam în sala de aşteptare cl. a III-a din Gara de Nord sau, mai rar, la cea de cl. a II-a din Gara de Est". Voiau să ştie cine l-a ajutat şi pe unde a mai stat, dar nu au putut obţine alte informaţii. A dormit şi la o colibă, în preajma viei unde era ţeava unui izvor captat cu apă de băut. Nu a cunoscut pe nimeni, nu l-a ajutat nimeni. Actele de identitate falsă le avea de mult, încă din Basarabia. La anchetă, era legat deasupra unei mese lungi, cu tălpile în afară şi bătut la tălpi pînă oboseau. Din cînd în cînd, îl mai loveau şi cu pumnii în faţă. Cînd l-am cunoscut, în afară de trei-patru măsele, nu mai avea nici un dinte în gură. Din cauza aceasta, obrajii îi erau supţi, iar gura — doar o liniuţă încreţită. Mînca încet şi toată vremea îi era foame. Ochii albaştri îi deveniseră alburii din cauza unei cataracte, care progresa. Ca să recunoască pe cineva, trebuia să se apropie şi să-l privească secunde în şir. A stat multă vreme la Zarca, împreună cu Istrate Micescu (fost liberal georgist) şi George Cuza (fiul lui A.C. Cuza), fiind supuşi la o înfometare cruntă. Aceştia au murit de inaniţie. El a scăpat, fiind ceva mai tînăr decît ei şi mai rezistent. Cînd mergeam la baie, îi vedeam trupul scheletic fără muşchi şi fără fese. Şi ca el am văzut zeci de cazuri.

Învățătorul Maloman era de loc din Basarabia, de unde s-a refugiat în 1944 și s-a fixat la Vaslui, primind un post la o școală din oraș. Am lucrat împreună la corvoadă, împingînd la aceeași căruță încărcată cu diferite materiale. Ne-a fost de mare ajutor, pentru că era un om voinic și puternic și contribuția lui era decisivă, mai ales atunci cînd încărcătura era grea. Am regretat cînd a plecat din echipa noastră. Lui Maloman îi plăcea să circule pe la toate atelierele, grăbit parcă să vadă tot, să știe tot din pușcărie, căci nu avea o condamnare lungă. Intrase în detenție datorită unei întîmplări nenorocite, care i-a adus și condamnarea. Într-o bună zi — vorba vine — de la un horn defect, a luat foc acoperișul casei în care locuia. Cînd au venit pompierii și au început să desfacă acoperișul, la streașina casei au dat peste un pistol și o pușcă. În zadar a motivat el că este chiriaș și nu are cunoștință de acestea. A fost anchetat de aproape și condamnat la șapte ani, pentru deținere ilegală de arme. La recurs, i-au scăzut condamnarea la cinci ani și spera să scape cu vreo trei ani. Nu știu dacă socoteala pe care o făcea se potrivea cu aceea a securității. Cînd ne vedeam, ne salutam de la distanță, și cu degetele de la mînă îmi arăta cîte luni mai are de făcut. Ultima dată mi-a arătat trei degete, adică trei luni.

Între oamenii de seamă deținuți la secția a II-a, se afla și cunocutul arhitect Gheorghe M. Cantacuzino, descendent din strălucita familie a Cantacuzinilor, care a dat țării noastre voievozi de seamă și cărturari iluștri : Șerban Cantacuzino, stolnicul Constantin Cantacuzino, Ștefan Cantacuzino ș.a. Cei care îl cunoșteau din tinerețe vorbeau cu admirație despre el. Pe lîngă un valoros arhitect, a fost și un scriitor de talent. Printre cărțile scrise de el, aceea care s-a bucurat de un binemeritat succes a fost „Izvoare și popasuri", în care evocă, ca nimeni altul, frumusețea plaiurilor moldave. În tinerețe a ținut cronica plastică de la „Viața Românească" și a fost și un apreciat pictor. În curtea interioară de la secția a II-a îl vedeam atunci cînd eram scoși la aer. Eram curios să-l cunosc, fiindcă după cutremurul din 1940 a fost implicat în procesul blocului Carlton, proiectat de el și care s-a prăbușit în noaptea cutremurului. Din cauza aceasta, a fost închis și în timpul lui Antonescu. La proces, arhitectul Cantacuzino a arătat că antreprenorul și proprietarul

i-au schimbat proiectul, construind la parter o sală de cinematograf și desființînd pentru aceasta mai mulți stîlpi de susținere a întregii clădiri. A fost scos din cauză și achitat. Aceste informații le redau din memorie, din presa lunii noiembrie și decembrie a anului 1940. La Aiud, cel mai adesea l-am văzut întreținîndu-se cu profesorul universitar Miti Gerota, de la Facultatea de Drept din București, fiul renumitului profesor Gerota de la Facultatea de Medicină din București. Arăta slăbit și îmbătrînit inainte de vreme. Avea pe atunci, în vara anului 1952, vîrsta de 53 de ani. Cu o bască ponosită pe cap, adus puțin de spate și cu fața întunecată de suferință, se mișca încet, șchiopătînd de un picior. Din cartea „Umbre“ a lui Aurel Leon am aflat (pag. 54, vol. IV) că G. Cantacuzino a murit la Iași, în anul 1960, la început de noiembrie, și a fost înmormîntat la Cimitirul „Eternitatea“, un fel de Cimitirul Belu de la București, unde sînt înmormîntați scriitori și oameni de seamă ai Iașului de altădată. Înainte de moarte, monarhul Macarie, care-l îngrijea și-i oblojea piciorul bolnav, — fiindcă locuia într-o chilie de la Mitropolia din Iași, unde, după ce a fost eliberat din închisoare, a fost angajat ca arhitect —, îl încuraja, spunîndu-i : „Lasă, fiule, că Milostivul nu te ia decît la suta de ani“, la care arhitectul Cantacuzino îi răspundea : „Milostivul, părinte, nu-i chiar atît de risipitor, să cheltuiască suta, cînd mă poate avea cu 60“.

Nu l-a avut cu 60, dar l-a avut cu 61 abia numărați.

Cu avocatul Anton Dimitriu, am lucrat la corvoadă. A fost secretarul general al Partidului social-democrat al lui Titel Petrescu și a fost arestat și condamnat o dată cu Titel Petrescu și ceilalți fruntași rămași pe poziția partidului după ruptura din primăvara anului 1946, și care erau : profesorul universitar Constantin Motaș, profesorul universitar Stambuleanu, de la Timișoara, bătrînul socialist Gheorghe Petrescu, care-și semna articolele din ziar cu pseudonimul „Ghempet“, Ion Flueraș, Jumanca etc. Printre socialiștii — fripturiști — care au trecut la comuniști, s-au numărat : Ștefan Voitec, Lothar Rădăceanu (Würtze, pe numele adevărat), cu soția sa Eugenia Rădăceanu, — un fel de Ana Pauker a socialiștilor —, Tudor Ionescu-plastograful ș.a. Partidul comunist, care nu se bucura de adeziunea maselor de alegători, a propus ca toate partidele din guvernul Groza să se prezinte pe

liste unice. Mulți conducători ai Partidului social-democrat român erau împotriva acestei propuneri, deoarece îi cunoșteau bine pe comuniștii din țara noastră și programul lor stalinist, în timp ce Partidul social-democrat era pentru o reală democrație și se bucura de multă popularitate printre masele de muncitori. Lucrul acesta îl știau bine și comuniștii, care se bizuiau doar pe susținerea lor de către ruși, căci nimeni nu-i simpatiza de la noi. În aceste condiții, la 10 martie 1946, s-a întrunit congresul extraordinar al P.S.D. pentru a discuta tactica în alegeri. Socialiștii, adepți ai colaborării cu comuniștii, au observat că în altă sală a venit un mare număr de delegați de-ai lui Titel Petrescu, care erau împotriva unei asemenea colaborări. În fața acestei situații, nu s-au dat bătuți și au recurs la un vicleșug. Cineva din prezidiu a cerut liniște. Și profesorul Tudor Ionescu s-a dus la tribună și a citit o scrisoare, pretinzînd că era adresată de Bebe Brătianu, secretar general al P.N.L., și Nicolae Penescu, secretar general al P.N.Ț., ca fiind din partea lui C.I.C. Brătianu și Iuliu Maniu, președinții celor două partide, prin care se angajau ca, în eventualitatea că P.S.D. mergea singur în alegeri, să-l susțină financiar pe C. Titel Petrescu și ceilalți candidați social-democrați. Scrisoarea n-a fost decît o plastografie. De atunci Tudor Ionescu, autorul ei, a devenit cunoscut sub numele de Tudor Ionescu-plastograful. Desigur că folosindu-se de asemenea falsuri, majoritatea delegaților prezenți la congres au votat pentru participarea la alegeri pe liste unice cu comuniștii. După aceasta, C. Titel Petrescu a format Partidul socialist independent, iar vechiul P.S.D. se unifică cu comuniștii la congresul din februarie 1948. Nu mult după unificare, în anul 1948, au fost arestați, după cum am arătat mai sus, majoritatea fruntașilor Partidului social-democrat, în frunte cu Titel Petrescu. La aceștia, trebuia să adăugăm grupul de la Reșița, cu Ilie Fărcășescu, Cernega, George Hromatea, Romică Drăgoescu și alții, pe care eu nu i-am cunoscut. Pe toți cei menționați i-am văzut la Aiud. Iar Tudor Ionescu era ministrul minelor și al petrolului în guvernul Groza. Am auzit că în 1956 toți au fost eliberați la intervenția guvernului laburist care era atunci la putere în Anglia.

Profesorul universitar Stămbuleanu, de la Politehnica din Timișoara, era înalt, cu multă prestanță, totdeauna

înconjurat de foşti studenţi de-ai lui care îl simpatizau şi care acum erau ingineri. În fabrică a construit prototipul unei motociclete româneşti.

Profesorul Constantin Motaş, de la Universitatea din Iaşi şi, apoi, de la cea din Bucureşti, era slăbit şi albit complet. Se mişca totuşi cu vioiciune. Era un vrednic continuator al operei savantului Racoviţă. La vremea cînd a fost arestat devenise el însuşi un savant şi era membru al mai multor Academii străine. Era un mare noroc să stai cu profesorul Motaş în aceeaşi celulă. Aveai ce învăţa de la el, şi mai era şi un povestitor neîntrecut. După eliberare, a fost directorul Institutului de Speologie „Emil Racoviţă".

Profesorul Dobrescu, de la Institutul de Mine din Petroşani, era şi el printre membrii Partidului social-democrat deţinuţi la Aiud. Era fiul profesorului secundar Virgil Dobrescu din Piatra Neamţ. În 1947 era la studii în Franţa, unde a devenit membru al Partidului socialist francez. Cînd a plecat din Franţa, i s-a încredinţat din partea conducerii Partidului socialist francez un mesaj către Titel Petrescu. Cum a ajuns în ţară, securitatea l-a luat în primire, i-a făcut un proces de spionaj şi l-a băgat la puşcărie. Îl vedeam des prin fabrică, avea un mers legănat — din cauza conformaţiei picioarelor — şi o figură întotdeauna senină.

Moş Ghempet, numele prescurtat al lui Gheorghe M. Petrescu, făcea parte din vechea gardă socialistă şi a fost prieten apropiat al lui I.C. Frimu, Dobrogeanu-Gherea etc. Arestat şi condamnat cu ceilalţi fruntaşi social-democraţi, rămaşi fideli lui Titel Petrescu, a fost şi el trimis la Aiud, deşi avea peste 70 de ani. Slăbit şi fără dantură, lucra şi el la unul din atelierele de tîmplărie. Mi-a spus că a colaborat la mai multe ziare social-democrate. Era un vechi luptător al Partidului social-democrat din România. Spunea mereu că el o să scape curînd, că altfel nu se poate, că social-democraţii din alte ţări nu dorm. Şi în parte a avut dreptate.

În fabrică la Aiud lucra şi un grup de muncitori de la Reşiţa: Ilie Fărcăşescu, Cernega, Fabian, Gheorghe Hromatea. Se ştia de către toată lumea că muncitorii de la Reşiţa alcătuiau de multă vreme o citadelă a social-democraţilor. Acolo era ales mereu ca deputat Eftimie

Gherman, cunoscut și peste hotare. Acesta a reușit să fugă în străinătate.

Cu Gheorghe Hromatca am stat mai mult timp în aceeași celulă. Era priceput în toate și știa de toate. Amestec de ceh și român, cum spunea el, era un autodidact care se impunea prin seriozitatea cunoștințelor sale din toate domeniile. Știa bine limba germană. A fost la Viena de mai multe ori și chiar ca delegat al partidului la congresele social-democraților din Austria. Studiase atent scrierile doctrinarilor August Bebel și Karl Kautsky, Povestea cu pasiune din biografia marilor muzicieni ai lumii și din cuprinsul operelor pe care le-au compus. Cunoștea biografia marilor inventatori, exploratori și descoperitori ai omenirii. Stăpînea tehnica fotografică și era un pasionat fotograf. Fusese arestat și înainte de război și a stat multă vreme în aceeași celulă cu Alexandru Moghioroș. Acest lucru nu i-a împiedicat pe comuniști să-l aresteze și ei, de data asta. Cînd m-a mutat din celulă, am regretat că m-am despărțit de el.

Doctor în filosofie, Constantin Alexandrescu era originar dintr-un sat din județul Vîlcea, de pe lîngă Măldăreștii lui I.G. Duca, pe care a avut fericita ocazie să-l cunoască îndeaproape. Spunea despre el că era apropiat de săteni și, cînd putea, făcea totul ca să-i ajute. Era de o bunătate și de o modestie, cum nu s-a mai văzut alt om politic. Cînd aflau că a venit la Măldărești, oamenii veneau cu duiumul să le rezolve necazurile și I.G. Duca, fie că era la guvern, în opoziție, se ocupa de fiecare și nu-l lăsa fără răspuns. Cînd nu putea să le rezolve păsurile la Măldărești, îi invita la București, la locuința lui din str. Cometei, unde ușa casei lui era deschisă pentru toți acei care veneau să-i ceară ajutorul. Profesorul Alexandrescu a fost și el sprijinit de I.G. Duca. I-a înlesnit un loc într-un cămin studențesc și o bursă pentru a-și lua doctoratul. În două-trei rînduri mi-a spus că are în pregătire o biografie a omului politic I.G. Duca, fost ministru la Curte și Instrucțiune Publică, la Agricultură și Domenii, la Externe și, apoi, la Interne, șeful PNL, din decembrie 1930. În anul 1933 era prim-ministru și în decembrie același an, a fost ucis pe peronul gării Sinaia de o echipă de trei legionari : Nicolae Constantinescu, Ion Caranica și Doru Belimace (Nicadorii). Medicii care i-au examinat corpul au rămas uimiți cînd au

constatat că primul-ministru al țării purta o cămașă cîrpită. Spun toate aceste amănunte ca cititorii să ia cunoastră. Și regele Carol I își bazona pantalonii (dar poseda o galerie El Greco, donată statului prin testamentul său), ca să-i poarte cît mai mult, și se îmbrăca modest, dar corect. Vintilă Brătianu, fost ministru de război de mai multe ori ministru de finanțe și prim-ministru, mergea pe jos la minister, nu folosea mașina instituției și totdeauna ajungea primul la serviciu. Iar Ionel Brătianu, fost de mai multe ori prim-ministru, cînd mergea la proprietatea sa de la Florica, nu folosea vagonul ministerial la care avea dreptul, ci mergea într-un vagon oarecare, unde-și plătea costul biletului, ca orice om obișnuit. Și cînd unii amici îl întrebau de ce nu merge cu vagonul ministerial, căci avea și familie, el le răspundea : „folosesc vagonul ministerial cînd merg în interesele țării. Acum merg la Florica, la mine acasă". Tot așa procedau și Iuliu Maniu sau Ion Mihalache și alți oameni politici, foști prim-miniștri și miniștri în țara noastră, personalități de vrednică amintire.

Acum să ne întoarcem la profesorul Constantin Alexandrescu. Absolvent al Școlii Normale din Rîmnicu Vîlcea, a dat apoi diferența de liceu și, după ce a luat bacalaureatul, a urmat Facultatea de Litere și Filosofie. Element studios, după trei ani, și-a luat și doctoratul în filosofie. În momentul arestării, era profesor la un liceu din București. A fost judecat în lot cu Lazăr Ștefănescu și condamnat la 25 de ani. La securitatea din Calea Rahovei a fost chinuit zi și noapte să declare că el a fost unul din doctrinarii P.S.C. (Partidul social-creștin), mai ales de către anchetatorul Dulgheroiu. Ocupa o celulă lîngă camera de anchetă, unde toată noaptea se auzeau înjurăturile și amenințările anchetatorilor. Din cînd în cînd, cîte un gardian deschidea ușa la celula lui și se răstea la el : „De ce nu dormi, mă ? lasă, că-ți vine și ție rîndul !". Și trîntea ușa cu putere. A doua zi îl luau și pe el la anchete prelungite, care l-au dus la astenie nervoasă. Îi sunau mereu în urechi amenințările și înjurăturile anchetatorilor. A stat și el în șerpăria de la Jilava și acum, în fabrică la Aiud, lucram împreună, cînd la lăzi, cînd la vopsit, pînă a avut un atac de hemiplegie și a

fost dus la infirmerie. Avea în jur de 45 de ani. De atunci nu l-am mai văzut.

Profesorul universitar V.G. Bontilă, din București, cunoscut mai ales prin studiile sale de selecție și orientare profesională, am putea spune cele mai bune și mai documentate din cîte apăruseră în literatura noastră de specialitate, era și el la Aiud. L-am văzut de cîteva ori cînd a fost scos la aer. Îl cunoșteam de cînd era șeful Serviciului de selecție și orientare profesională din Ministerul Muncii în timpul lui Antonescu și chiar mai înainte, cînd făcea parte din personalul Catedrei lui Rădulescu-Motru. Acum mergea aproape împleticindu-se de slab ce era și absent la tot ce se petrecea în jurul lui. Evita să discute cu ceilalți deținuți.

Profesorul Dumitru Gerota, de care am pomenit mai sus, era cunoscut de multă lume din închisoare și se bucura de simpatia tuturor. Într-o vreme am lucrat și eu în aceeași echipă de corvoadă în care lucra acest profesor universitar de la Facultatea de Drept din București. Era mereu activ și mereu în vervă. Celor din celulă cu el, le-a povestit că în tinerețe avusese mai multe întîlniri galante cu Elvira Godeanu, fapt ce a dat naștere multor discuții aprinse între el și maică-sa, care nu avea ochi să le vadă pe actrițe. În clasele primare și în liceu fusese coleg cu istoricul C.C. Giurescu. În cartea sa, „Amintiri", profesorul Giurescu spune că la aniversarea a 50 de ani de la absolvirea liceului fusese prezent și fostul profesor universitar Miti Gerota, ajuns fotograf amator. De obicei, mergea la nunțile din sate, pentru care executa fotografii și tablouri, după cum era cazul, pentru ca să-și agonisească cele necesare traiului.

Avocatul Nichi Alexandrescu din București era arestat încă din anul 1946, cu organizația de rezistență națională „Sumanele Negre", în care au mai activat : generalul Aldea, Istrate Micescu și o serie de ofițeri scoși din cadrele armatei de către noua stăpînire. Cînd l-am cunoscut la Aiud, era într-o stare de slăbiciune extremă. Era aproape străveziu. Înalt și palid, de abia se mai mișca atunci cînd era scos la aer. Cunoștea limba engleză de la bunica sa, care era englezoaică, și avea o serioasă cultură generală. Cu Nichi Alexandrescu am fost duși și la închisoarea din Lugoj, unde am stat din decembrie 1954 pînă în februarie 1956. De atunci, nu l-am mai văzut.

Johny Rotaru din București, profesor de limba engleză, a fost una dintre figurile bine cunoscute printre deținuții din Aiud. A funcționat ca translator de limbă engleză la Ministerul de Externe. Inteligent, activ și combativ, era unul din susținătorii morali ai deținuților din Aiud. A fost implicat în procesul de spionaj de la Ministerul de Externe, al cărui șef de lot a fost Piky Pogoneanu.

Piky Pogoneanu a fost condamnat și în procesul șefilor național-țărăniști Iuliu Maniu și Ion Mihalache din toamna anului 1947 și s-a dovedit mintea cea mai cuprinzătoare de la Ministerul de Externe, care a pus în umbră pe toți juriștii de ocazie, care au făcut parte din completul de judecată. Pe atunci se publicau în presă procesele de mare răsunet politic, în scopul de a cîștiga opinia publică de partea unei justiții abuzive, care ignora, cu bună-știință, orice principiu de drept. Cei care citeam aceste dezbateri, ne dădeam seama că justiția nu mai era justiție și că ea devenise un instrument odios în mîna unei conduceri setoase de putere. În procesul de spionaj de la Ministerul de Externe a fost implicată și Principesa de Wied, o nepoată a reginei noastre Elisabeta, care avea un conac și un parc frumos la Fîntînele, nu departe de Bacău. Piky Pogoneanu nu a fost adus la Aiud, ci a rămas la Jilava ; la Aiud a fost adus numai Johny Rotaru. El a fost unul din răspînditorii de limbă engleză în toate celulele pe unde a trecut. Redactase și o minigramatică a limbii engleze pe „foi" volante, cu dimensiunile de 6/4 cm, scrisă mărunt și numerotate cu literele alfabetului. Dacă erai prins, te aștepta regimul de izolare cu pîine și apă (250 de grame de pîine în 24 de ore și o cană cu apă).

Profesorul Dumitru Filipescu, de la liceul din Drăgășani, tot cu specialitatea limba engleză. Cunoștea limba în toate subtilitățile ei, încît scria schițe, nuvele și chiar poezii. Prin celulele pe unde a trecut, profesorul Filipescu a lăsat peste tot impresii frumoase. Eu îl vedeam numai la aer. Avea o înfățișare distinsă și era solicitat de toți amatorii de limbă engleză.

Nicolae Paleacu, de fel din județul Mehedinți, era conductor silvic și lucrase în această calitate la un ocol silvic din Bucovina. Atît el, cît și prietenul său Șteanță, tot oltean, au fost arestați cu organizația „Sumanele

Negre", organizație națională de rezistență și luptă armată împotriva noilor stăpînitori ai țării. *Înființată, mai întîi în cîteva centre din țară din inițiativa unor foști generali din armata română, Aurel Aldea, Rădescu și mulți foști ofițeri superiori, ea s-a răspîndit în toată țara, sub numele de Mișcarea Națională de Rezistență (M.N.R.) înglobînd mii de luptători din toate păturile sociale ale țării, nemulțumite de abuzurile și nedreptățile noilor înscăunați.* Presa din țară a păstrat o tăcere absolută. Dar închisorile erau pline de condamnați. Și Paleacu, și Șteanță au fost folosiți ca martori ai acuzării în procesul fruntașilor național-țărăniști Iuliu Maniu și Ion Mihalache. Din cauza aceasta, toți deținuții îi priveau pieziș ca pe niște oameni vînduți administrației, cu toate că pe parcurs Nicolae Paleacu și-a dat seama de greșeala pe care o făcuse și căuta să și-o răscumpere printr-o purtare corectă față de ceilalți deținuți. Șteanță și-a jucat mai departe rolul și, atît la mină, unde era șef de tură, cît și în fabrică, la lucru, continua să-i asuprească pe deținuții care erau în echipa lui. Era detestat de toți și toți se fereau de el. Cînd l-am cunoscut la Aiud, în 1952, Paleacu avea șase ani de detenție. Era arestat din 1946 și schilodit în bătăi de oamenii politici de tip NKVD ai lui Teoharie Georgescu. Ne-am îngrozit de starea de slăbiciune în care se afla. Deși avea sub 40 de ani, arăta mai îmbătrînit ca unul de 60. Se mișca greu, șchiopătînd de un picior, care-l obliga să țină corpul înclinat spre partea respectivă, gîrbovit și chel — o chelie ce-i dezgolise de orice urmă de păr întreaga țeastă craniană. Paleacu inspira milă orișicui. Prin 1948, cînd s-a extins rețeaua de canalizare în interiorul închisorii de la Aiud și racordarea ei la rețeaua de canalizare a orașului, el a făcut o tentativă de evadare. La săparea șanțurilor pentru instalarea tuburilor de canalizare, erau scoși două-trei sute de deținuți. După ce una din ramificațiile principale s-a terminat și tuburile au fost instalate pînă la exteriorul închisorii, Nicolae Paleacu, ajuns la disperare, și-a pus în aplicare planul evadării. Seara, cînd s-a încheiat lucrul și toată lumea a plecat la celule, el a rămas neobservat în gura tubului cel mare și a început să se tîrîie pe burtă de-a lungul lui, pînă la capăt. Tîrîtul pe burtă a durat ore în șir. Cînd a ajuns la ieșire, a constatat că la gura tubului fuseseră puse gratii solide

de fier. Extenuat și știind ce-l așteaptă, a început drumul întoarcerii, drumul calvarului. Pînă a ajuns la gura din interior, s-a luminat de ziuă. S-a dus și s-a predat la primul gardian, spunînd că a leșinat și n-a mai știut ce s-a întîmplat cu el. Luat din scurt, a trebuit să mărturisească tot. După ce a fost bătut crunt, a fost ținut luni de zile la izolare, unde s-a îmbolnăvit de plămîni (TBC). Era palid, aproape pămîntiu. Nichi Alexandrescu mi-a spus că atunci cînd venise la pușcărie Nicolae Paleacu era înalt și voinic ca un brad. A mers și el cu noi la închisoarea din Lugoj și de atunci nu l-am mai văzut și nici nu am mai auzit de el.

Încă de pe cînd eram la Jilava, am auzit că Nichifor Crainic este la Aiud. Ca elev, am avut un cult pentru poezia lui Nichifor Crainic și pe atunci am citit în critica vremii că „poetul Crainic este reprezentantul tipic al poeziei tradiționaliste și neoclasice contemporane". În 1931, pentru cele două volume de poezii ale sale, „Șesuri natale" și „Darurile pămîntului", a primit Premiul național pentru poezie. Aveam în biblioteca mea colecția revistei „Gîndirea", care mi-a fost confiscată o dată cu biblioteca, după arestarea mea. Îmi era cunoscut din fotografii chipul directorului de la „Gîndirea", cu ochii lui mari și expresivi, fruntea înaltă, încadrată de un păr negru bogat. Cînd am ajuns la Aiud, eram curios să-l văd. N-am putut să recunosc printre atîtea figuri chipul știut de mine din fotografie și am rugat pe cineva să mi-l arate. Mai bine nu insistam. În spatele closetului, era o gură de canal neacoperită. În jurul ei, așezați spate în spate, într-o poziție care să le permită să-și facă nevoile mari, se aflau Nichifor Crainic, doctorul Ilie Rădulescu și Ilie Popescu-Prundeni, unul director și celălalt redactor-șef la ziarul „Porunca vremii". În imediata apropiere sau, cum se spune acum, — „la coadă" — stăteau alții, care așteptau să le ia locul. Cît am mai stat la aer, l-am văzut pe Crainic mai de aproape. Era îmbătrînit și dărîmat. Părea mic de statură, slab de cădeau hainele de pe el, cu fața întunecată. L-am întîlnit, apoi, luni de-a rîndul la măturat curtea fabricii, iar între orele 12-14, împreună cu alții, la spălatul gamelelor în care trebuiau să mănînce cele două schimburi din fabrică : cel care intra la lucru și cel care ieșea. De aceea, servitul mesei dura mult la ora

prînzului și spălătorii de gamele trebuiau să dea zor cu spălatul lor. La vremea aceea, nu erau gamele suficiente pentru toți deținuții și seria care urma trebuia să aștepte pînă se spălau gamelele de la seria I Problema lingurilor și a furculițelor era și mai acută. Se invoca motivul că sînt luate de deținuții care lucrează în fabrică și le distrug, reținînd numai cozile, pe care le transformă în lame de cuțit. Situația a fost și mai critică atunci cînd cîțiva deținuți au încercat să se sinucidă, înghițînd cozi de linguri sau de furculițe. Au fost trimiși la spitalul din Văcărești al Ministerului Afacerilor Interne, unde s-a intervenit chirurgical. O făceau pentru a scăpa de înfometarea din pușcărie. Cît stăteau în spital, pînă la cicatrizare, puteau să se hrănească omenește. Se spunea că unii au fost operați de cîte trei ori. Am stat și eu o vreme cu un asemenea înghițitor de cozi de tacîmuri, Eugen Nagy din Arad, care a fost dus de trei ori la spitalul din Văcărești și operat acolo. Cînd l-am întrebat, mi-a răspuns : „Dacă nu-mi dă de mîncare, mai înghit încă o dată. La spital, după cinci-șase zile de la operație îmi dă să mănînc, și pînă mă fac bine mă ține și două luni. Aici, la închisoare, mor de foame". Pentru cine lucra la corvoadă sau în fabrică, lipsa lingurii sau a furculiței nu era o problemă. Din orice așchie de lemn îți puteai face o lopățică de maximum 10-12 centimetri lungime pe care o puteai ascunde ușor, ca să nu ți-o găsească la percheziție. Dacă ți-o confisca, paguba nu era mare, făceai alta în loc, dar erai anchetat să spui cu ce ai făcut-o și asta era mai greu și de pedeapsă nu scăpaj. Cine poseda o astfel de lopățică, avea tacîmul complet, căci, după ce bea ciorba sau lichidul din gamelă, trăgea cu lopățica în gură, restul.

Cînd erai la celulă și nu aveai lopățică, trebuia ca din suta de grame de pîine pe care o primeai dimineața să oprești o bucățică de coajă, pe care o foloseai ca lopățică. Mai greu era cînd nu aveai nici coajă de pîine și trebuia să aștepți pînă ce termina fericitul proprietar de lopățică și-l rugai să ți-o împrumute. Grea încercare, fiindcă trebuia să înghiți în sec pînă-ți venea rîndul. Servitul mesei se făcea în aer liber și în picioare, fiindcă nu erau săli de mese și nici scaune pe care să te așezi. Gamelele se spălau într-un jgheab lung și larg, de-a lungul peretelui de la bucătărie, unde o echipă de deținuți

spălau de zor gamelele și le împărțeau la cei care așteptau. Între ei, transpirat și aplecat pe jgheab, era și Nichifor Crainic. Se mișca cu repeziciune ca să nu-i lase să aștepte prea mult. Apoi, cu brațele încărcate de gamele, le distribuia celor care veneau la masă și în momentul cînd îi întindea gamela nu uita să-i adreseze cîteva cuvinte de îmbărbătare, și vorbele lui erau blînde și calde ca o binecuvîntare. Era un fumător pasionat și de cîte ori am avut ocazia să-i ofer o țigară, am făcut-o cu plăcere. Îi făceam de la distanță un semn discret care îl bucura, iar înmînarea o făceam din mers, trecînd repede unul pe lîngă altul. Profesorul universitar Nichifor Crainic a fost și directorul ziarului „Calendarul".

Doctorul Ilie Rădulescu, fostul director al ziarului „Porunca vremii", era mic și slab, însă vioi. De cîte ori ieșea la aer avea cîte ceva de făcut, fie să spele ceva, fie să discute (cînd vigilența gardienilor nu era prezentă). A fost arestat pentru conținutul „de dreapta" al ziarului său. Era cuscru și vechi prieten cu Nichifor Crainic ; fiul lui Ilie Rădulescu era căsătorit cu fiica lui Nichifor Crainic, ambii medici. Doctorul Ilie Rădulescu a fost și medicul-șef al Capitalei. Ajutat de conducerea Primăriei Capitalei, a înființat acele mici localuri cu lactate, care au fost un lucru foarte bun, fiindcă găseai la orice oră din zi produse bune și proaspete ; mai ales pentru cei care treceau prin Gara de Nord, sau cu pungi modeste, au fost o adevărată binefacere. De aceea, era cunoscut și sub numele de „Ilie lăptărie".

Ilie Popescu-Prundeni, redactorul-șef de la „Porunca vremii", era voinic și zdravăn ca un dac pe una din metopele Columnei lui Traian. De cîte ori ieșea la aer, era nedespărțit de fostul său director, Ilie Rădulescu. Cei care au stat în celulă cu el, mi-au spus că este a doua oară arestat. Prima pedeapsă a executat-o și i s-a dat drumul acasă. Dar la cîteva ore după ce a ajuns, a venit securitatea și l-a arestat din nou, pentru că a fost eliberat din greșeală, căci, în urma unui recurs al procurorului, pedeapsa i se majorase. A fost dus și la mină, unde a muncit din greu.

Printre macedoromânii din închisoare, se afla și profesorul de limbă română, Ion Zechiu, distins profesor la unul din liceele din orașul Constanța. A fost chinuit

mult, la Securitatea din Constanța, căci majoritatea răzvrătiților din județul Constanța și Tulcea au fost macedoneni, și de aici ura neîmpăcată a securității împotriva oricărui macedonean. Cînd a scăpat din detenție a fost slab de-l bătea vîntul. N-a mai fost primit în învățămînt și atunci a ocupat un post de merceolog, pînă a ieșit la pensie, cu o pensie mică, desigur, cum au ieșit cei mai mulți din cei care fuseseră închiși. Anii de detenție nu li s-au pus la socoteală, nici măcar pe aceia efectuați la muncă forțată. Legea pensiilor nr. 27 din 1966 a nesocotit total drepturile acelora care au suferit cu miile în închisorile comuniste.

În închisoare, teama de percheziție era permanentă. Erau perioade cînd aveau loc percheziții și de trei ori pe săptămînă. Fie zi, fie noapte, ne pomeneam că ușa celulei se deschide cu zgomot și în celulă sau cameră, pătrundeau trei-patru gardieni care ne ordonau : — „toată lumea în picioare, la capătul patului, nu mișcă nimeni!" și continuau apoi : „într-un minut, vă faceți bagajele și ieșiți pe coridor!". (Cînd era cazul, afară.) În timp ce unii gardieni făceau percheziția bagajelor afară, alții în cameră controlau podelele, ferestrele, obloanele prin toate crăpăturile și tot ce socoteau ei că ar putea să ascundă obiecte interzise. După ce ne dezbrăcau pînă la piele, începeau să ia pe rînd hainele fiecăruia, pe care le întorceau și le suceau pe toate părțile, uneori desfăceau și căptușeala, ca să vadă dacă nu ai ascunsă vreo hîrtie scrisă sau vreo fotografie. Cînd terminau de scotocit, ți-aruncau cu dispreț hainele pe podea sau, dacă erai afară, chiar în praf. Erau cazuri cînd mai scăpau de la percheziție ace și ață de cusut, care erau foarte prețioase. Controlul se extindea uneori și la controlul gurii, cînd erai pus să deschizi gura cît mai mare ca să vadă dacă nu ai ascuns ceva în gură, sau ridicai mîinile ca să vadă subsuorile și apoi te aplecau cu trunchiul în față, ca să vadă ce ai între fese, ca pe hoții de pietre sau metale prețioase, care în pușcărie nu puteau fi decît o hîrtiuță scrisă, o fotografie sau o țigară pe care nu o puteai justifica. Erau și cazuri cînd posesorul lucrului interzis nu se putea identifica. De exemplu, o hîrtiuță scrisă și ascunsă într-o saltea și atunci se dădea ultimatum : dacă în cinci minute nu iese vinovatul, toți din cameră vor fi duși la izolare. Minutele treceau și

nimeni nu se anunța. În acest caz, ca să scape camera de pedeapsă, își lua răspunderea unul sau doi și aceștia erau duși la izolare. După plecarea gardienilor, începea procesul cel mare. Se identificau repede adevărații posesori, deoarece, în celulă, știe fiecare ce are vecinul din stînga sau din dreapta. Începeau jignirile și insultele : „de ce nu l-ai dat pe mîna gardianului" ? și răspunsul invariabil era : „n-am vrut să mă transform în turnător al colegilor de suferință". Și apoi, toți se aruncau asupra vinovatului : „lașule, om de nimica ce ești ! Cum de ai lăsat să meargă la izolare în locul tău pe altcineva ?" De unde se vede că și in închisoare, ca și în libertate, sînt oameni de toată mîna. Și continuau așa, pînă ce intervenea un alt eveniment, sau se anunța masa, sau venea cineva de la grefă și lua pe cîte unul la anchetă.

După ce discuțiile se potoleau, începeam să fim preocupați de completarea pierderilor suferite. Cel mai ușor de înlocuit erau cuiele și bucățile de geam, mai ales în perioada cînd lucram in fabrică, unde se găseau cîte vrei, și la ieșirea din fabrică controlul nu era așa riguros. Prepararea geamului pentru scris, se făcea cu un strat de clăbuc de săpun aplicat pe sticlă și apoi presărat cu praf DTT și lăsat să se usuce. Se forma la suprafața sticlei o crustă albă și aderentă, pe care se putea scrie cu orice obiect ascuțit. Astfel circulau poeziile lui Radu Gyr, Nichifor Crainic și ale altora.

Dar pe lîngă categoria temerarilor, era și categoria celor mai în vîrstă, care ajunseseră la concluzia că asemenea activități nu mai au nici un rost și-și duceau cu resemnare povara zilelor cenușii din închisoare. Cea mai grea situație era atunci cînd în cameră se aflau din aceia ce erau împotriva celor care băteau morse la țeavă, sau se foloseau de cană sau gamelă să vorbească la perete, sau să scrie pe sticlă. Ei amenințau că, dacă vor vedea pe cineva că nesocotește regulamentul închisorii, vor chema gardianul de serviciu și vor cere să fie mutați din cameră, deoarece ei nu vor să sufere pentru năzdrăvăniile altora. Erau printre noi și dintre aceia care își pierduseră orice speranță în vreo eliberare. Cu aceștia trebuia să fim atenți. Din cauza anilor prea mulți de pușcărie pe care îi executaseră, a schingiuirilor, a torturilor și a suferințelor îndelungate, toată ziua oftau și nu-și găseau locul, iar noaptea nu puteau dormi. Față

de aceștia, trebuia să întreprindem adevărate acțiuni de terapie psihică, pentru a-i smulge din naufragiul deznădejdii. În discuțiile pe care le aveam cu ei, trebuia să le arătăm și să le dăm exemple de oameni care au suferit mult mai mult decît noi și cu toate acestea au ajuns cu bine la liman, căci nu și-au pierdut niciodată speranța. Calul de bătaie îl constituiau romanele lui Sienkiewicz, Cronin, V. Hugo etc. La loc de frunte se înscriau povestirile în legătură cu trecutul nostru istoric. Zilele de 24 Ianuarie, 10 Mai și 1 Decembrie le transformam în adevărate sărbători naționale, oaze de lumină și de speranță în viața noastră de pușcăriași. Ne electrizau pe toți și nu ne mai era frică de călăii noștri, cu toate că știam că ascultau pe la uși și pîndeau pe la vizete. Cîntam *Hora Unirii*, *Pe-al nostru steag*, *Zece Mai*, *Deșteaptă-te, române*. De trei ori am fost prins în flagrant delict și dus la izolare. Cînd mă întorceam, mulți mă așteptau cu o bucățică de pîine, pe care mi-o ofereau cu ochii umeziți de bucurie și mă îndemnau să nu o refuz, fiindcă trebuie să mă refac după postul de la izolare.

Timp de mai bine de 13 ani, cît am stat în închisoare, de sărbătorile noastre naționale, zile de glorie ale neamului, am vorbit celor din celulă despre importanța acestor zile. Iarna, cînd zilele erau scurte și nu mai era timp să fim scoși afară, pe rînd, celulă cu celulă, eram scoși la aer două-trei sute de deținuți odată, cu obligația să ne mișcăm în monom, înconjurînd closetul din mijlocul curții. Aveam atunci ocazia să ne cunoaștem cu cei nouveniți și să schimbăm cîteva cuvinte între noi.

În timpul afectat plimbării, era cuprins și programul administrativ : trebuia să umplem cu apă de băut putina camerei, de la robinetele ce curgeau în jgheaburi, tot aici ne spălam în grabă și rufele (deja înmuiate și săpunite în cameră). Tehnica înmuiatului rufelor și a săpunitului consta în aceea că, după ce udai bine rufa, o frecai cu săpun pînă se făcea clăbuc și clăbucul care prisosea, îl treceai la cealaltă rufă înmuiată. Cînd nu mai aveai ce spăla, îl împrumutai altuia, care voia să spele rufele și nu avea săpun. Săpunul era puțin și avea mare preț. Se putea cumpăra numai cu monedă „forte" — țigări, pîine, turtoi. Așadar, după ce clăbuceai rufa, o făceai ghem și o puneai într-un loc ferit, sub pat sau sub

prici, după cum era celula, cu priciuri sau cu paturi. A doua zi, cînd ieşeai la aer, prima grijă era să fugi la jgheabul cu apă şi să o clăteşti în mare grabă. În timp ce unii îşi spălau rufele, alţii, care erau de serviciu pe cameră, evacuau la hazna tineta şi umpleau la robinetele de afară putina pentru apă. Fiecare cameră avea o putină şi o tinetă. Dacă celula era aglomerată, apa din putină devenea insuficientă şi atunci răbdai de sete, căci putinele nu se schimbau cu altele mai mari, fiecare putină avea numărul de inventar al camerei. De asemenea, tineta devenea prea mică şi conţinutul se revărsa afară. Acest lucru nu era „întîmplător", expresie nelipsită în discursurile comuniste, ci în mod premeditat menţinut, pentru ca să mărească chinurile deţinuţilor şi certurile dintre ei.

În zadar încercam să arătăm că în ziua sau noaptea precedentă s-au mai adus şase-şapte inşi sau chiar mai mulţi în celulă. „Cine mai bate în uşă să le dăm alte putini sau tinete va fi dus la izolare!", era răspunsul gardianului şi trîntea uşa cu putere. De aceea, ca să mai micşorăm tortura pe care o exercita asupra noastră acest neajuns, atunci cînd eram scoşi la aer, unde era closetul cel mare, dădeam năvală pe uşa de la ieşire şi ne îndreptam în fuga cea mare, ca să prindem loc la closet, căci coada se lungea şi nu mai aveam nici o şansă. Iar pe de altă parte, îţi părea rău să pierzi timpul la coadă, în loc să te întîlneşti şi să stai de vorbă cu cunoscuţi, aşa după cum îţi propuseseşi în ajun.

Rînduiala la closet era asigurată de exigenţa profesorului Ioan Cotruş, de la Facultatea de Drept din Oradea. Profesorul Ioan Cotruş era fratele poetului Aron Cotruş, refugiat în SUA, unde a şi murit. Poemele lui Aron Cotruş „Horia" şi „Petru Opincă" s-au bucurat de o mare circulaţie în puşcăriile de la Aiud, Gherla şi Jilava. Nu ştiu prin ce împrejurare, profesorul Cotruş a ajuns în această funcţie, dar ştiu că era invidiat de mulţi, care spuneau că este în graţiile administraţiei. N-am acreditat niciodată această supoziţie, dar am fost dezamăgit că a acceptat să primească acest rol. Cei care-l invidiau şi ar fi vrut să-i ia locul erau tentaţi, fiindcă ar fi avut ocazia să stea aproape toată ziua în aer liber şi, pe lîngă aceasta, ar fi avut supliment de mîncare şi n-ar mai fi răbdat de foame. Şi apoi suplimentul de mîncare

n-avea miros, cum n-au avut miros nici pentru împăratul roman Vespasian banii proveniți din taxele pe care le-a pus pe closetele din Roma. Cînd fiul său Titus i-a reproșat acest lucru, împăratul i-a răspuns : „banii n-au miros". Totuși, Vespasian a fost un împărat merituos. El este acela care a înzestrat Roma cu Colosseum-ul și a suprimat o răscoală a galilor care amenințau imperiul.

Și despre profesorul Cotruș am auzit de la cîțiva foști studenți de ai lui că a fost un bun profesor. Vinovat de această umilire a unor oameni de seamă a fost regimul de înfometare permanentă, instituit în închisorile comuniste, la care se adăuga lipsa de apă, de tinete, de săpun, de medicamente, căldură etc. Oricum, era greu să faci ordine la un closet solicitat de zeci de oameni, torturați de colite, constipații, diaree, prolaps și alte beteșuguri. Enervarea provenea de la acei care așteptau rîndul și toți voiau să scape de povară cît mai repede, de aceea treaba mergea greu și era motiv de scandal, aproape în fiecare zi. Cînd deținuții erau duși la celule, profesorul Cotruș rămînea să spele closetele, să mături curtea, să spele jgheaburile etc., lucruri nu tocmai plăcute...

Și această situație de la secția a II-a era preferată secțiilor unde nu exista un asemenea closet. Deținuții considerați recalcitranți erau izolați în celulele dinspre morga închisorii. Din aceste celule nu mai erau scoși la aer, la umplutul putinilor cu apă sau la evacuarea tinetelor. Toate serviciile din afara celulei le făceau deținuții de drept comun, care se bucurau de un regim privilegiat față de deținuții politici. Pe lîngă vorbitor în fiecare lună și un pachet pînă la 10 kilograme, pentru munca depusă primeau o cotă destul de mare, ceea ce le permitea să facă cumpărături de sute de lei, mergeau la lucru afară, iar în incinta închisorii umblau fără gardian. La ei problema țigărilor, săpunului și a mîncării nu se punea. Toți erau bine îmbrăcați, toți erau grași. Se spunea că unii din ei, intenționat dădeau cîte o lovitură, ca să fie prinși și aduși la închisoare, unde trăiau mai bine ca afară.

Supravegherea la aceste celule de izolare era strictă și represivă. Motivele erau ușor de găsit : „de ce stai pe pat ?", „De ce asculți la ușă ?", „De ce te uiți pe geam ?", etc., etc.

Și mai grav era atunci cînd observau că într-un colț al celulei, mascat cît mai bine, se juca șah. Pătrundeau

doi-trei gardieni înăuntru și-l luau pe fiecare la cercetat. Voiau să afle al cui este șahul, de unde l-au procurat, de ce nu au bătut în ușă să anunțe că în celulă se joacă șah. Vina era colectivă și șahul era confiscat. Tabla de șah și piesele se confecționau cu multe sacrificii. Tabla se obținea dintr-o bucată de pînză cu dimensiunile de 24/24 cm, pătratele de culoare închisă, precum și piesele se vopseau cu culori de la fabrică, păstrate cu grijă sub un petic, la partea de jos a hainei, la mînecă sau în alt loc ascuns. Se mai obțineau culori din diferite tablete de medicamente colorate sau cu un vîrf de creion chimic. Tabletele de carbocif sau soluția de rivanol aveau mare căutare. Piesele de șah se obțineau din miez de pîine, muiat în apă și frămîntat între degete ore în șir, pînă cînd se transforma într-o cocă u or de modelat. Ca să nu crape după uscare, ultima fază de frămîntat se făcea cu salivă și dura, de asemenea, ore în șir. De aceea, la operația frămîntării se angajau așa-zișii specialiști, oameni cu experiență în arta frămîntatului. Tot specialiști erau angajați și la modelatul pieselor. Unii deveniseră adevărați artiști, încît mai marilor administrației, le plăceau foarte mult și nu le venea să creadă că sînt confecționate din pîine, fiindcă atunci cînd se uscau, nu cedau nici la tăiatul cu cuțitul.

Intr-o asemenea celulă am fost băgat și eu, cu o serie de deținuți impetuoși și bătăioși, proveniți din partidele politice, cum au fost : Nicu Iunian, Cornel Velțeanu, Dumitru Iordan, Dr. Vucu (Ion Liviu), Vălușescu, Gulea Gh. ș.a. Nicu Iunian era fiul cunoscutului om politic și avocat, Grigore Iunian, fost ministru de justiție în guvernul Iuliu Maniu. În dezbaterile din Camera Deputaților, Grigore Iunian avea dese dueluri oratorice cu Virgil Madgearu, doctrinarul Partidului Național Țărănesc. Într-un asemenea duel, Madgearu l-a botezat „Titircă inimă rea". Gr. Iunian era mic și slab, dar știa să mînuiască arma ironiei ca nimeni altul. Din cauza atmosferei create în sînul partidului, Iunian a plecat de la țărăniști și a înființat Partidul Radical Țărănesc, care uneori reușea să întrunească 2% pe țară din totalul voturilor și în felul acesta i se atribuiau patru-cinci locuri de deputați în județele unde obținuse cele mai multe voturi : la Gorj, Grigore Iunian era oponentul lui Guță Tătărescu, al lui Vlad Dumitriu la Covurlui, al colonelului D. Pe-

trescu la Caliacra, al lui Leancă la Bălți și al lui Muscă la Lăpușna (Chișinău).

Nicu Iunian urmase tot Facultatea de Drept, ca și tatăl său, și se afirmase ca un demn urmaș al lui, dornic să iasă din tiparele politice ale celor două partide istorice. Ca student, împreună cu Gogu Rădulescu, Bucur Șchiopu, Nicolae Bozdoc, Moldovan și alții, au întemeiat grupul „studenților democrați", care se întrunea la sediul Partidului Radical Țărănesc al tatălui său. Despre toate acestea, ne-a vorbit de mai multe ori Nicu Iunian și își amintea cu regret că de multe ori, ca avocat, i-a apărat gratis pe comuniști și era revoltat împotriva foștilor săi prieteni politici, care ocupau acum funcții înalte în guvern, în timp ce el a fost stîlcit în bătăi și mucezea în celulele închisorilor.

De aceeași vîrstă cu Nicu Iunian, dar dintre fruntașii tineretului liberal, era Dimitrie Iordan (Bebi), originar din comuna Murfatlar, județul Constanța. După ce a urmat Școala Comercială din Constanța și Academia Comercială din București, și-a format o serioasă pregătire în domeniul economic, bancar și financiar. De tînăr, a intrat între cadrele de conducere ale Băncii Românești, una din cele mai puternice instituții bancare din țara noastră, și a inaintat pînă la funcția de subdirector general. Din cîte am înțeles, a fost ajutat în cariera sa de ministrul I. Christu, care îi era rudă. În guvernul Sănătescu a fost numit subsecretar de stat la Ministerul de Finanțe Făcînd parte dintr-o comisie, Dumitru Iordan a condus și încheiat anumite tratate comerciale și aranjamente financiare externe. La sfîrșitul anului 1947, a venit la Ministerul de Finanțe Vasile Luca, iar ca subsecretar de stat a fost numit Vasile Modoran și Dumitru Iordan a fost înlăturat, o dată cu instalarea noilor cadre. Cîteva luni mai tîrziu, în 1948, a fost implicat într-un proces șablon, fiind acuzat că în tratativele economice încheiate a neglijat interesele țării, ca și de spionaj. Procesul a durat multă vreme, deoarece actele de la dosar nu puteau constitui dovezi de spionaj și nici de neglijare a intereselor țării. Instanța n-a reținut nici una din probele aduse și l-a condamnat la 15 ani. Bebi Iordan, cum îi spuneau prietenii, era chinuit de dureri atroce de stomac, pe care le învingea prin nemîncare, fiindcă ne găseam într-o celulă de izolare și cei de la izolare nu au

dreptul să fie duşi la vizita medicală, nici să primească medicamente. Pe lîngă aceasta, mai avea şi o sinuzită rebelă. În Bucureşti, locuia pe str. Maria Rosetti, la nr. 12. Cînd a fost arestat, avea două fiice studente. Era mereu îngrijorat de situaţia lor. În anii din urmă, am auzit de la un prieten comun, că nu mai locuia în Bucureşti, ci se mutase la Timişoara, la una din fiice, care era căsătorită acolo.

Am spus că mai era în celulă cu noi Cornel Velţianu, avocat şi fruntaş al tineretului naţional-ţărănensc din Ardeal. După 23 august 1944 a fost director general la CEC. Era un om înalt, adus puţin de spate, cu faţa blîndă şi atitudine prietenoasă. Cînd era dispus, ne povestea cîte ceva despre fruntaşii Partidului Naţional Ţărănesc : Maniu, Vaida, Cicio-Pop şi Aurel Dobrescu, de la Făgăraş, care îi era unchi. Ghiţă Pop şi Aurel Dobrescu se aflau şi ei la Zarca din Aiud. Om calm şi cu mult tact, de multe ori era luat ca arbitru în disputele din celulă, care se iveau din cînd în cînd. Era un mare sufletist şi gata să sară în ajutorul oricui, mai ales cînd era vorba de un ardelean.

Soţia lui, profesoară în Bucureşti, era originară din Cernavodă, din familia Chirulescu, şi pe părinţii ei îi cunoşteam destul de bine. Poate şi acest lucru a contribuit la apropierea noastră şi, cît am stat în celulă cu el, ne-am împrietenit de-a binelea. După eliberare, am vorbit de două-trei ori la telefon. Era consilier juridic la o întreprindere din Bucureştii Noi. Odată mi-a spus că a fost şi la Constanţa, la înmormîntarea lui Caranache, fost director al Muzeului arheologic de acolo, în tinereţe, fost redactor la „Gazeta de seară", „Informaţia" şi „Tempo" ; a fost de toate în viaţa lui, numai arheolog nu.

Doctorul Vucu Ion Liviu, era originar din comuna Zorlentul Mare, de lîngă Reşiţa, făcuse liceul la Lugoj şi apoi Facultatea de Medicină din Franţa. A fost condamnat, fiindcă a dat asistenţă medicală răzvrătiţilor din Munţii Banatului, răniţi în luptele cu forţele militare. La Securitatea din Caransebeş şi Timişoara a fost chinuit zi şi noapte. De atunci, a rămas cu o ură de moarte împotriva gardienilor şi oamenilor administraţiei. Numai simpla lor apariţie îi provoca o furie şi o revoltă de nestăpînit. În asemenea împrejurări, îl supraveghem cu multă grijă şi stăteam mereu în preajma lui, ca să-l oprim la timp,

căci îi vedeam cum se congestionează, gata să sară la ei. Avea mereu dureri de cap și i se diminuase auzul. Era singurul copil la părinți și tatăl său fusese un om avut și-i asigurase mijloacele necesare ca să studieze la Paris. Era un admirator al stilului de viață francez și, mai ales, al democrației franceze. Am auzit că mai tîrziu, fiind într-o celulă cu revoltați ca el, cînd a venit gardianul, l-au tras afară și l-au bătut măr. Nu știu în ce măsură lucrul acesta a fost adevărat și nici dacă doctorul Ion Liviu Vucu a scăpat sau nu din închisoare. Atît timp cît a stat la noi, a lăsat tuturor amintirea unui bun medic și bun român. Ne-a povestit despre muzeele pe care le-a vizitat la Paris, aspecte din viața studențească de acolo, precum și despre orașele pe care le-a văzut în timpul șederii în Franța. Mi-a rămas în minte un episod în care a relatat că a luat parte la inaugurarea Expoziției Imperiului colonial francez. Deschiderea expoziției s-a făcut de către însuși Mareșalul Liautey, făuritorul Imperiului colonial francez. După tăierea panglicii, a ținut un discurs în care s-a referit la primul război mondial și a amintit și de țara noastră. A urmat vizitarea expoziției, timp în care Mareșalul era felicitat de multă lume. Se întreținea bucuros cu toți cei care îl întîmpinau. Între ei, a fost și Vucu Ion Liviu. S-a interesat de unde este și cu ce ocazie se află în Franța,la care a răspuns și a rămas impresionat de această discuție fără nici un protocol, ci ca de la egal la egal. Oamenii cu adevărat mari sînt modești.

Tot bănățean era și tînărul Vasile Vălușescu, absolvent al Academiei Comerciale din București. Fiu de învățător din Vărădia, era nepot al cunoscutului protopop Coriolan Buracu, ce era mereu ales în Parlamentul țării și, alături de un alt preot de la Cluj, Man, erau din cei mai activi deputați țărăniști din Parlament. Cînd s-a alcătuit Mișcarea Națională de Rezistență, Vasile Vălușescu a căutat să o sprijine cu toate puterile. A fost arestat și condamnat cu unul din loturile de răzvrătiți din Munții Banatului. A fost anchetat de securitatea din Timișoara, unde șef era maiorul Moiș, vestit prin cruzimile și torturile la care îi supunea pe cei anchetați.

Unul dintre partenerii din celulă era Gheorghe Gulea, un macedonean înalt, cu fruntea încrețită și fața gravă. Locuia în tîrgușorul Casim din județul Caliacra. La ceda-

rea Cadrilaterului, din septembrie 1940; a venit în județul Constanța, stabilindu-se în comuna Caramurat (azi Mihail Kogălniceanu), împreună cu un frate al său. A lăsat acolo și casă, și acareturi de negustor înstărit și a venit cu ce a putut. Pe lîngă acestea, a lăsat și via abia culeasă și hambarele pline de cereale. Fiind un om harnic și întreprinzător, și-a întemeiat și la Caramurat o gospodărie îndestulată. Tot astfel, și fratele său. Bunurile i-au fost jefuite, confiscate și naționalizate de noua stăpînire. Și el, și fratele său, au fost arestați în legătură cu luptătorii din pădurile de la Babadag, Ciucurova, Gaugagia etc. Împreună cu ei, a fost arestat și medicul — macedonean de origine — de la dispensarul comunei Baia, fosta Hamangia, din județul Tulcea, care era ginerele lui nea Gheorghe Gulea ; un om cu chip frumos și cap semeț, care mergea ca un cerb (i-am uitat numele). La securitatea din Constanța, toți macedonenii au fost torturați crunt, pentru ca să stîrpească definitiv răzmerița partizanilor din Dobrogea. Înalt și puternic, cu brațe vînjoase, Gheorghe Gulea semăna cu un șef de luptători skiptari din Munții Pindului, care au luptat mereu împotriva diferitelor agresiuni ce veneau fie din partea turcilor, a grecilor, a bulgarilor sau a sîrbilor. În pacea încheiată în 28 iulie 1913 la București, în urma războiului balcanic, s-a impus cu stringență înființarea unei Macedonii libere, dar interesele străine amestecate în susținerea uneia sau alteia din țările balcanice au împiedicat acest lucru.

Cred că luptele cu răzvrătiții macedoneni au fost cele mai înverșunate de pe tot întinsul țării. Ele au întrecut în amploare și număr de victime pe cele din munții Banatului, Bucovinei sau Vrancei, iar după ce au fost condamnați, mulți au murit în închisorile de la Jilava, în mine, la Aiud și Gherla. Ulterior, am auzit că Gheorghe Gulea și fratele său au murit la Aiud. Avea un fecior aviator, fugit în străinătate, de care nu mai știa nimic de ani de zile, ceea ce le-a dat motiv anchetatorilor să-l chinuiască și pentru aceasta. Pe unde o mai fi acum feciorul lui Gheorghe Gulea și ce gînduri îl mai frămîntă pentru țara sa ? Ce povestește el copiilor și nepoților despre bunicul și unchiul lor, morți în pușcăriile din România ? Și familia Gulea n-a fost singura așa de încercată, în timpul prigoanei comuniste : doi frați morți în închisoare,

un ginere condamnat, iar feciorul a scăpat cu viață, pentru că a reușit să fugă peste hotare.

Pe același coridor, în celula din fața noastră erau mai mulți deținuți; printre ei, cîțiva generali. Pe o gaură mică, făcută de cineva în colțul vizetei, îi puteam vedea pe fiecare, atunci cînd gardianul împărțea mîncarea din hîrdăul așezat în fața ușii noastre. Ei veneau pe rînd și întindeau gamelele să primească porția.

Așa i-am văzut pe generalii Paul Teodorescu, Alexandru Poenaru și D. Oncică. De generalul Paul Teodorescu auzisem de cînd a fost ministru, în mai multe rînduri. De numele lui a fost legat și actul restaurației de la 8 iunie 1930. Acum însă îl vedeam așa cum era în pușcărie. Se cunoștea după ținută că fusese militar. Era un om înalt, drept și încă impozant, părea însă obosit, aș putea spune extenuat. Din ceea ce citisem în ziare, la venirea prințului Carol în țară, știam că Paul Teodorescu, pe atunci colonel, alături de coloneii Gavrilă Marinescu și Orășanu, a fost unul din comandanții celor trei regimente din București care l-au sprijinit pe Carol al II-lea din primul moment al venirii sale. Prințul Carol renunțase la drepturile de moștenitor al tronului în decembrie 1925, cînd a plecat la Paris, luîndu-și cetățenia franceză, sub numele Carol Caraiman. În anul 1927, murind regele Ferdinand I, tronul a revenit micului Mihai I, fiul lui Carol, care avea pe atunci doar șase ani. Prințul Carol a venit în țară cu un avion pilotat de comandorul Opriș, care, înainte de a ajunge la București, a aterizat forțat, între ogoare, nu departe de satul Vadul Crișului. Pînă ce a fost reparată pana a trecut cîtva timp. Era în luna iunie, se coceau grînele și li s-a făcut sete. Norocul le-a scos în cale o femeie din partea locului, cu un cofăel de apă rece și proaspătă pe umăr. Și-au potolit setea, au mulțumit femeii pentru binele făcut și au urcat în avion. Iar femeia a plecat în drumul ei. Două zile mai tîrziu, în 8 iunie, Parlamentul țării a declarat rege al României pe Carol al II-lea. Nu mult după aceasta, femeia a fost chemată la Palatul Regal, unde a constatat că cel ce băuse un cofăel era noul rege al României, care a răsplătit-o din plin. De atunci, cît a domnit Carol al II-lea — 10 ani — sărbătoarea restaurației de la 8 iunie, era deschisă de o femeie îmbrăcată în portul național din Țara Crișurilor, cu un cofăel pe umăr. Era Maria Mudura din satul Vadul Cri-

șului, care îi ieșise în cale, la prima reîntîlnire cu pămîntul românesc, din pură întîmplare.

Cu ocazia urcării pe tron a lui Carol al II-lea, Nicolae Titulescu s-a exprimat într-un grup de prieteni : „pînă acum, coroana se moștenea din tată în fiu, dar acum se moștenește din fiu în tată“ (din Jurnalul Marthei Bibescu). Carol a auzit de această butadă, și i-a purtat pică pînă cînd l-a înlocuit de la Ministerul de Externe, în 1936. O dată cu înscăunarea tatălui, Mihai I a primit titulatura de Mare Voievod de Alba Iulia, pînă în 1940, cînd, sub presiunea evenimentelor, Carol al II-lea a fost forțat să abdice iar Voievodul Mihai a redevenit Regele Mihai I la data de 6 septembrie ; conducerea guvernului fiind încredințată acum generalului Antonescu.

Așadar, din primele zile ale venirii lui, regele Carol a găsit în cei trei colonei, comandanți de regimente, pe sprijinitorii noii domnii și, pentru această poziție a lor, i-a avansat la rangul de generali și i-a folosit ca pe sfetnicii săi apropiați ; Paul Teodorescu a fost numit și ministrul aerului și marinei, iar generalul Gavrilă Marinescu, după ce a fost prefectul Poliției Capitalei, a fost numit și ministrul poliției și sfetnic de nădejde în toate combinațiile în care a fost amestecat Carol al II-lea, așa cum a fost și mareșalul Palatului, Ernest Urdăreanu, căruia lumea îi mai zicea „Murdăreanu“.

Generalul Orășanu, nemulțumit de camarila de care se înconjurase Carol al II-lea, a stat în rezervă și n-a mai fost în atenția regelui ajuns la domnie prin contribuția lui. Mai tîrziu și generalul Paul Teodorescu a bătut în retragere, desolidarizîndu-se de actele necugetate și neserioase ale suveranului său.

În 1976, cînd am fost cu soția la Băile Govora din județul Vîlcea, printre mănăstirile din Oltenia pe care le-am vizitat în zilele de duminică, a fost și Mănăstirea dintr-un lemn. Atunci am văzut în incinta ei, lîngă vechea biserică făcută din scîndurile unui singur trunchi de stejar, pe platoul de sus, în dreptul altarului, un mormînt cu lespedea și crucea de marmoră albă, pe care era săpat numele generalului Paul Teodorescu. Anul morții nu era completat, ceea ce însemna că mai trăia. Pe frontispiciul bisericii celei noi, se arăta că mănăstirea cea mare a fost restaurată prin grija lui și prin contribuția bănească a personalul din Ministerul Aviației. Probabil, de aceea

și-a ales și locul de veci la această mănăstire. În incinta mănăstirii se află și un muzeu de artă și cultură religioasă. La intrare, pe peretele din stînga, se găsește o panoplie cu toate decorațiile pe care le-a primit generalul Teodorescu, începînd din primul război mondial și pînă ce a ieșit din cadrele active ale armatei. Alături de cele românești, am văzut și cîteva decorații străine, iar printre acestea din urmă, era și aceea de Ofițer al Legiunii de onoare.

Pe generalul Poenaru din aceeași celulă cu Teodorescu l-am văzut prima dată după căderea Odessei la 16 octombrie 1941, cînd Regimentul 35 Infanterie, pe care l-a comandat la Odessa, a restaurat din inițiativa comandantului său Biserica Evanghelică din comuna Sărata, județul Cetatea Albă, pe care sovieticii o transformaseră în depozit de materiale. Populația germană de aici plecase în Germania sub Hitler, și biserica a fost redată pentru cultul ortodox. Resfințirea ei a fost făcută de episcopul Policarp Morușca, primul episcop al românilor din America numit la episcopia ortodoxă înființată acolo în 1929. La 22 iunie 1941, episcopul se afla în țară și fiindcă România a declarat război Angliei și Americii, nu s-a mai putut întoarce la scaunul episcopal din America, fiind numit episcop al Ismailului și al Cetății Albe — din Basarabia recîștigată — și așa se explică prezența lui, la sfințirea bisericii din Sărata, în mijlocul unui sobor de preoți ai parohiilor din jur. La Odessa avea gradul de colonel și Regimentul 35 Infanterie comandat de el s-a acoperit de glorie, în luptele de la Uzina cu apă, Vacarjani și Dalnic. Pentru faptele de arme pe care le-au înscris pe frontul de la Odessa, au fost decorați regimentul și mai mulți ofițeni, subofițeri și ostași care s-au distins in lupte. Pentru aceleași fapte de arme, acești ostași, în frunte cu comandantul lor, fuseseră acum condamnați drept criminali de război și încarcerați, mai ales, la Jilava, Aiud și Gherla.

Față de generalul Teodorescu, generalul Poenaru se găsea într-o stare fizică de degradare avansată. În primăvară a avut o congestie pulmonară, de care a scăpat ca prin urechile acului. A fost un militar mîndru, impunător, cu un păr negru, de om în puterea vîrstei, un adevărat comandant al vitejilor ostași de la Odessa. Acum, la Aiud, părea mult mai scund, complet încărunțit, cu fața

întunecată, mergea abătut ca după o procesiune funebră, cu capul în pămînt.

Pe generalul Oncică l-am văzut de mai multe ori în anii 1940–1941. Era, pe atunci, comandantul regimentului, 2 Grăniceri din Cernavodă. În zilele rebeliunii legionare, 21 –23 ianuarie 1941, a fost deplasat în mare grabă la București și a contribuit la înfrîngerea rezistenței legionarilor în luptele din Piața Victoriei. Regimentul a avut multe pierderi, fiindcă legionarii baricadați în clădirile din jurul acestei piețe au tras în plin. Cei căzuți au fost decorați post-mortem, iar familiile lor, pe lângă pensia stabilită, au primit și cîte un plug cu patru boi. La 22 iunie 1941, ostașii Regimentului 2 Grăniceri au fost printre primii care au trecut Prutul și au eliberat, alături de celelalte oștiri române, pămîntul scump al Moldovei dintre Prut și Nistru — Basarabia.

Din rîndurile lui, căzuți la datorie, au fost și doi ofițeri pe care îi cunoșteam foarte bine și ne apreciam reciproc : maiorul Polizu, comandantul unui batalion, și locotenentul în rezervă Ion Mușat, originar din Buzău și învățător în comuna Saligny, județul Constanța. Amîndoi aveau soțiile învățătoare, două surori. Și unul, și altul aveau cîte un băiat, care au rămas orfani de război. Ambele văduve intenționau să-și dea copiii la Liceul „Nicolae Filipescu" de la Mănăstirea Dealului. După ce am ieșit din închisoare după 1964, în drumurile mele pe la București le-am întîlnit iarăși. Copiii lor au îmbrățișat alte cariere.

Generalul Panaitiu era înalt și aproape străveziu de slab ce era. Avea ceva din înfățișarea Mareșalului Averescu. A fost arestat și condamnat pentru că pe Frontul de Răsărit a comandat Divizia a IX-a Infanterie. L-am văzut odată, cînd unul dintre gardieni, pe nume Ardeleanu, îl zorea să urce scările la secția a II-a folosind un jargon sui-generis, punînd adesea înaintea unor cuvinte particula „în". „Hai, măi, urcă mai repede !" Generalul a încercat să-i explice că nu poate, deoarece îl doare un picior. „Nu mă prostești tu pe mine ! Cînd mă încomandai tu, eu mă făceam foc și izecutam ce-mi spuneai tu. Acum cînd te încomand eu, să intri în pămînt și să izecuți ce spun eu !" Alt gardian cu mutră tipică de bătăuș era un vlăjgan înalt, pe nume Beldeanu ; alături de acesta era și gardianul Oană, un tip brunet și slab, cu fața răută-

cioasă şi vorba repezită şi piţigăiată. Dar cel mai crud decît toţi era gardianul Liţă, ce-şi mişca mereu maxilarele ieşite în afară ca la rumegătoare. Aştepta cu vădită plăcere ocazia ca să se dezlănţuie.

În aceeaşi celulă cu generalii era şi profesorul universitar Petre Strihan, care a intrat în puşcărie pentru că în timpul lui Antonescu făcuse parte din guvern ca subsecretar de stat la Interne. Ca nume era cunoscut din revistele unde îşi publica poeziile. Nu ştiu dacă şi le-a strîns în volum. Şi în detenţie au circulat cîteva din poeziile lui Petre Strihan, care au adus o rază de lumină în sufletele celor din închisoare. De aceea, am fost indignat cînd l-am văzut brutalizat de un gardian neghiob, tocmai cînd se distribuia masa de prînz. Ca să se mişte mai repede, i-a dat un brînci şi i-a vărsat gamela cu fiertura din acea zi.

Cînd mergeam la baie, vedeam pe treptele de la bucătărie nişte calupuri de jumări presate, stoarse, pînă la refuz, de orice picătură de grăsime. Era materia primă din care se prepara masa de prînz. Trebuiau fierte în cazanele cele mari şi învîrtite mereu cu un fel de lopăţică de lemn, pînă ce se desprindeau şi pluteau la suprafaţa apei clocotite. La ora mesei, în hîrdaiele de ciorbă de gogonele, se punea cîte un polonic mare de jumări fierte şi se amesteca bine. Apoi hîrdaiele pline de ciorbă în care pluteau mult rîvnitele jumări erau duse la celule pentru a fi distribuite hămesiţilor şi oropsiţilor de deţinuţi. Cînd la împărţirea în gamele, îţi cădea cîte o jumară, două, erai fericit .Erau cazuri cînd nu-ţi cădea nici una sau, şi mai rău, cînd o striveai între dinţi, constatai că e rîncedă şi trebuia să o scuipi. Toţi spuneau că în vara anului 1953 a fost mare criză de alimente, deoarece ţara noastră a ţinut să fie gazda Festivalului mondial al tineretului şi că atunci au venit la noi tineri de pe întreg globul, care au fost ospătaţi cu toate bunătăţile, în timp ce populaţia ţării a îndurat o mare lipsă de alimente. Ei nu aveau cum să ştie acest lucru şi, după ce au petrecut zile şi nopţi de neuitat, au plecat cu imaginea unei ţări fericite, condusă de oameni „binecuvîntaţi". Conducerea ţării a căutat să demonstreze tuturor străinilor care au venit atunci că, deşi la începutul construirii socialismului, a reuşit să asigure întregului popor un standard de viaţă cum nu l-a avut în trecut.

Au fost cazuri cînd deținuții au început să murmure și să aibă ieșiri ostile împotriva administrației. Desigur că cei care au avut acest curaj au fost izolați imediat. Din cauza subnutriției, la ieșirea din fabrică zilnic cădeau din picioare cîte doi-trei deținuți care erau duși la infirmerie. Pe atunci, doctorul securist Ranka, șeful infirmeriei, asistat de căpitanul Dorobanțu, directorul închisorii, și adjunctul său, căpitanul Ion Peicu, duceau campania de lămurire a deținuților. Căutau să ne convinga că avem mare noroc, fiindcă ni se dădeau morcovi, gogonele, gulii și sfeclă, căci toate acestea sînt bogate în vitamine de care avem mare nevoie. Țin minte cînd într-o zi, cîțiva de la corvoadă am fost puși să împingem o căruță cu sfeclă în fața bucătăriei, unde așteptau toți bucătarii să ia alimentele în primire și cînd milițianul de la aprovizionare li s-a adresat cu năduf : „Na, măi ! atît mi-a dat pentru ziua de azi !" A dat chipiul pe spate și a plecat bodogănind. Pînă toamna, toți deținuții slăbiseră îngrozitor și ochii, pielea și chiar urina se îngălbeniseră de atîta consum de morcovi. Acestea s-au întîmplat în anul 1953, anul Festivalului mondial al tineretului.

La o celulă din capătul coridorului era un grup de profesori de la Academia Comercială din Cluj, toți membri marcanți ai Partidului Național Țărănesc. Profesorul Victor Jinga, încă înainte de război, s-a afirmat ca unul din economiștii noștri de prim rang. În lucrările sale s-a ocupat mai mult de problemele economice ale Ardealului. A fost și ministrul cooperației, într-un guvern de coaliție.

Profesorul Gheorghe Dragoș era originar din Brașov și unul din apropiații lui Iuliu Maniu. După ce a scăpat din pușcărie s-a angajat ca profesor de matematică la ciclul II al unei școli generale dintr-un sat din județul Brașov.

Profesorul universitar Tarcea, cu care, apoi, am stat în aceeași celulă, afișa mereu același moral ridicat și-l împărtășea și celor din jurul lui. Ne-am împrietenit repede. Era un om de o bunătate și o modestie rară. Fusese voinic, dar ravagiile închisorii îi pustiiseră organismul de orice vlagă. În cîteva rînduri, mi-a vorbit de lucrările pe care le-a publicat și de manuscrisele lucrărilor gata spre a fi publicate. Avea dificultăți cu ficatul și cu inima. Avea și lichid în abdomen. (Doctorul Traian Tudose i-a găsit

lichid în abdomen.) A cerut să fie internat, dar doctorul Ranka a refuzat. Mereu cerea să fie dus la medic, dar cît a stat cu mine în celulă, n-a fost dus niciodată. În zadar am intervenit aproape zilnic cei din celulă cu el, să fie dus la vizita medicală. Apoi, eu am fost mutat de acolo și n-am mai auzit de el. După ce m-am eliberat, m-am interesat mereu să aflu ceva despre profesorul Tarcea, dar n-a fost chip.

Din lot cu ei a făcut parte și Ionel Anton Mureșan, gazetar din Brașov și, din spusele celorlalți, uns cu toate alifiile, care a făcut mult rău tuturor celor din lot cu el, deoarece s-a dovedit a fi turnător și securitatea l-a folosit ca martor al acuzării. În pușcărie se specializase în greva foamei. După două-trei zile era dus de la celulă pe targă la infirmerie, unde era hrănit artificial și aceasta de două ori pe zi. Uneori cei care-l duceau cu targa, treceau în văzul celorlalți deținuți, care făceau tot felul de glume pe socoteala lui. „Ce, nene, iar te duci la biberon ?" Cînd am fost operat și am stat și eu la infirmerie l-am văzut cum căsca gura, ca să-i introducă tubul și apoi, prin pîlnia fixată în capătul de sus, îi turna supă concentrată în cantitate apreciabilă.

După cîteva luni, am fost mutat la altă celulă, pe același coridor, dar în capătul opus. Se auzea cînd se făcea schimbul santinelelor și chiar larma făcută de căruțe și mașini. În această celulă am stat cu Eugen Gheorghiu, un om instruit, modest, și prietenos. Era fiul marelui angrosist Gheorghiu din Constanța, proprietarul hotelului Carlton din centrul orașului, cel mai nou și mai modern de pe litoral (la vremea aceea) și nepot al lui Mircea Cancicov, fruntaș liberal și fost ministru la Finanțe și la Economia Națională, în unele guverne guverne Tătărescu, și la Justiție, în guvernele Miron Cristea. Eugen Gheorghiu a fost șeful lui de cabinet și știa multe din tainele culiselor ministeriale. În jurnalul său politic, la pagina 223, Martha Bibescu consemnează : „[Mircea] Cancicov devine ministru. Nici n-au trecut două luni de la plecarea lui Carol al II-lea și iată că unul dintre sfetnicii lui intră în guvern".

În 1945, Mircea Cancicov a fost trimis în Italia, în vederea unor tratative economice. Înaintea plecării spre țară, la masa de despărțire, una dintre invitate, care ghicea în cafea, s-a oferit să-i vadă și ceașca trimisului ro-

mân. A luat ceaşca, a privit-o în mai multe poziţii şi apoi i-a propus să mai amîne plecarea, măcar cu două-trei zile, căci la acest drum se arată semne rele ; la capătul lui, se va intîmpla o mare nenorocire. Desigur că nu şi-a schimbat programul, dar chiar în noaptea cînd a ajuns în ţară, a fost arestat ; apoi condamnat şi adus la Aiud. Aici a fost ţinut mereu la Zarca, cu regim de izolare totală şi foame. Printre sîrmele ghimpate ale ţarcului de la Zarca — (închisoare în închisoare), l-am zărit şi eu de cîteva ori. Mic de statură, slăbit, capul îi rămăsese disproporţionat de mare şi se mişca încet şi trist. Acolo a şi murit, de caşexie *

Tot la Zarca au fost încarceraţi Istrate Micescu şi George Cuza. Avocatul Istrate Micescu, profesor de drept civil la Universitatea din Bucureşti, era unul din marii civilişti, recunoscut şi peste hotare. Purta o vastă corespondenţă cu oamenii de specialitate din străinătate, care îl consultau în cazuri mai complicate. Un strălucit orator, care prin verva şi argumentarea sa punea în imposibilitate adversarul de a-i răspunde la nivelul la care el aborda problemele de drept. În privinţa aceasta, se povesteau cazuri cînd, printr-o argumentaţie proprie, construită în timpul dezbaterilor şi bazată pe jurisprudenţe luate din tratatele de drept din Italia, Anglia, Franţa şi din dreptul roman, obţinea cîştig de cauză. Vorbea fluent toate limbile ţărilor amintite mai sus, iar în limba latină putea să vorbească minute în şir, atunci cînd trebuia să folosească argumente din dreptul roman. Vrăjea auditoriul şi punea în derută chiar şi completul de judecată de la Înalta Curte de Casaţie. Cînd se ştia că la Casaţie pledează maestrul Istrate Micescu, sala era arhiplină de magistraţi şi avocaţi care veneau să asculte pledoaria lui. Mergea în străinătate, unde era solicitat să apere anumite procese de navlu : la Roma, Paris şi Londra. La un proces în care a susţinut interesele Societăţii de navigaţie Lloyd, unde erau în joc sume de milioane de lire sterline, pe lîngă onorariu, a primit cadou un mic şi elegant iaht, pe care îl ţinea ancorat în rada portului Constanţa. Cei cîţiva marinari, care deserveau iahtul, erau cei mai fericiţi între semenii lor, fiindcă nu erau ocupaţi decît atunci cînd maestrul avea timp să facă mici croaziere.

* Ultima fază a inaniţiei.

Se spunea că la naționalizarea din 1948 a scăpat fiindcă se găsea la Marsilia, dar ulterior a fost vîndut la licitație, deoarece ani de zile nimeni nu plătise taxele portuare și alte obligații de ordin financiar. A fost multă vreme președințele Uniunii avocaților din România, iar în guvernul Cuza-Goga a fost ministru de externe .Era un pasionat vînător și poseda o bogată panoplie de arme de vînătoare. Cine l-a vizitat în biroul de lucru de la locuința sa, din Intrarea Zalomit, nr. 2, lîngă Cișmigiu, spunea că era posesorul unei biblioteci cum nu multe erau în țară (mă refer la bibliotecile particulare). După 23 august 1944 s-a declarat împotriva unui guvern nelegitim. Împreună cu alți nemulțumiți, s-a refugiat în Munții Bucegi, unde și-au construit o cabană și alte adăposturi și s-au aprovizionat cu alimente, haine, arme, și muniții. Au fost însă divulgați de iscoade ale noii stăpîniri, arestați și condamnați. Aduși la Aiud, au fost întemnițați la Zarca. Prin 1949, a fost arestat și fiul său cel mai mic, Istrătel. La procesul băiatului, a fost și el dus ca martor. Au fost momente dramatice pentru maestrul încarcerat. Cînd s-a întors, a povestit cu lacrimi în ochi că i s-a interzis orice convorbire cu familia și cu Istrătel. Din răspunsurile pe care le-a dat Istrătel în instanță a aflat că băiatul își luase recent licența în drept. A fost condamnat și fiul său. La arestare, i-au rămas acasă soția și o fetiță sub doi ani. În timpul detenției lui, soția a divorțat și s-a recăsătorit. După eliberare, Istrătel n-a mai fost angajat ca avocat și nici în altă profesiune tangentă pregătirii' lui și a trebuit să se angajeze ca șofer la o întreprindere din din București. În această situație, l-am văzut la Constanța cînd a venit să-și vadă fetița, care era acum elevă și locuia la familia Mugur, doamna Mugur fiind soră cu fosta soție a lui Istrătel.

În 1950, Istrate Micescu, strălucitul profesor, avocat, om politic și vestit orator, a murit de eașexie, la Zarca din Aiud. După ce omul își autoconsumă stratul de grăsime și mușchii în întregime, rămîn oasele acoperite de piele, iar ochii abia mai licăresc în fundul orbitelor, arătînd că este viu. În ultimele zile, picioarele se umflă, nu se mai poate mișca și nu mai poate înghiți nimic. Așa au murit și alții.

George Cuza, profesor de drept internațional la Universitatea din Iași, era fiul profesorului universitar A.C.

Cuza, cunoscutul om politic, ziarist, pamfletar, epigramist, om de știință și poet, autorul cunoscutelor romanțe : Ne cheamă privighetoarea, Deschide, deschide, fereastra, Sub vișinii cei înfloriți, Gura lumii, care au încîntat tinerețea multor generații și care se mai cîntă și azi, dar de autorul lor nu pomenește nimeni. Prima dată, l-am văzut pe George Cuza la Brăila, prin anii 1929, cînd a luat cuuvîntul la o întrunire politică, a Ligii Apărării Naționale Creștine, însoțit de alți fruntași cuziști, cum li se spunea. Toți îmbrăcați în pelerine lungi, pînă sub genunchi, păreau un grup de cavaleri ai vremurilor trecute sau de cruciați medievali. Apariția lor pe scenă a fost primită cu un ropot de aplauze. Erau impresionanți, iar deasupra tuturor se ridica figura impunătoare a lui George Cuza. Cred că avea 1,90 m înălțime. A vorbit atît de frumos și de convingător, încît a entuziasmat întreg auditoriul. În guvernul Cuza-Goga a fost ministrul muncii și asigurărilor sociale. Era căsătorit cu Maria Flondor, fiica baronului Iancu Flondor din Bucovina, cunoscută și ca poetă, a cărei poezie plină de sensibilitate și miresmele florilor din grădinile dulcei Bucovine a fost bine primită de criticii literari ai vremii. La stăruințele prietenilor, poeziile ei au fost strînse în volum și publicate în editura revistei „Cetatea Moldovei". După 1944, George Cuza a fost arestat, condamnat și întemnițat la Zarca închisorii din Aiud, unde era și Istrate Micescu.

Durerea cea mai mare a lui George Cuza în timpul detenției era aceea că fusese arestat și fiul său, student, care nu avea nici un fel de vină. După cum am mai spus, nu era singurul caz. Tot la Aiud, era și bibliotecarul Academiei Române, Todor Avram, care executa anii de închisoare și cu fiul său, tînăr inginer.

Dar cele mai odioase condamnări au fost acelea cînd toți membrii familiei, părinți și copii, au fost arestați. A fost cazul doctorului Gheorghiu, profesor la Facultatea de Medicină din Iași, căruia i-au fost arestați și soția, și băiatul, și fata, amîndoi copiii fiind studenți.

Ca și Istrate Micescu, George Cuza a murit de inaniție la Zarca din Aiud și în același an cu el — 1950 —, la vîrsta de 54 de ani. Profesorul Alexandru C. Cuza, (tatăl) a murit în 1947, în vîrstă de 90 de ani, la Sibiu, unde a trăit ultima parte a vieții. La Universitatea din Iași i-a fost profesor lui Iorga, care i-a păstrat întotdea-

una mult respect, deși opiniile lor politice erau diferite. Casa sa de la Iași, cu renumita bibliotecă, a fost distrusă pînă în temelii, iar în locul ei a fost amenajat terenul sportiv al echipei MACABI * din localitate. A.C. Cuza era cel mai bătrîn dintre parlamentarii țării și era ales în mod obișnuit președintele de vîrstă al comisiei de validare a alegerilor. Și cum era bun și de butade, odată, cînd, conform procedurii, a trebuit să-și declare identitatea, a răspuns : naționalitate — română, cetățenie — turcă. Toți l-au întrebat, cum vine asta : — „vine ; eu sînt născut în 1857 și am fost cetățean turc". Toți cei din jur au făcut mare haz. Pe piatra funerară de pe aleea principală a Cimitirului ortodox din Sibiu, alături de numele său, este trecut și numele fiului său George Cuza, care a murit la Aiud.

Au fost situații cînd deținuții unei celule nu-l anunțau ca mort pe cel care decedase și-l mai țineau prezent, o zi, două, ca să împartă între ei porția de mîncare. Apelul de dimineața și seara se făcea în felul următor : gardianul de serviciu deschidea vizeta și întreba grăbit : „Cîți ?" Atunci unul din cameră răspundea numărul obișnuit și, ca să evite orice complicație, îl înfășurau bine în pătură pe cel decedat și-l acopereau pe față, ca, în cazul cînd ar fi fost descoperit, să fi motivat că îl știau bolnav și n-au vrut să-l deranjeze. Au fost oameni care, din cauza înfometării, torturați de spaima morții, foloseau fel de fel de procedee. Beau cîte patru-cinci căni de apă, spunînd că dacă te hidratezi bine, scapi de cașexie. Alții, în mod vădit, nu se duceau pentru defecare patru-cinci zile și chiar mai mult, spunînd că organismul va alege tot ce se poate din alimentele ingerate. Din cauza aceasta, erau și furturi de alimente, care erau greu de descoperit, deoarece urmele dispăreau în cîteva secunde. Se mai întîmpla ca unii grijulii, să păstreze o bucățică de pîine, ca să o mănînce mai tîrziu. Dacă n-o păzeau bine, dintr-o mișcare și o înghițitură dispărea fără ca cineva să poată observa. Aceasta se întîmpla mai ales cînd cineva povestea și toți erau atenți la el. După ce se termina povestea, auzeai pe cîte unul : „măi, cine mi-a luat pîinea ?" Prinde orbul, scoate-i ochii.

---

* Al evreilor.

Pe Todor Avram, fostul bibliotecar al Academiei Române, îl cunoşteam încă de la Vălenii de Munte, unde printre conferenţiarii de la Universitatea Populară se număra şi el. De obicei, ne vorbea despre manuscrisele şi cărţile rare şi mai interesante din bibliotecă, unele din ele unicate. Pentru mine, erau dintre cele mai interesante prelegeri. Acum, la Aiud, deşi era destul de vîrstnic, lucra din greu la unul din atelierele de metalurgie. Îl vedeam adesea plin de funingine şi cărbune. În cîteva rînduri am discutat şi despre cursurile de la Văleni. Într-o asemenea ocazie mi-a făcut cunoştinţă cu feciorul său, care era inginer şi lucra în imediată vecinătate şi semăna cu tatăl ca două picături de apă. După ce a plecat feciorul, mi-a spus, cu ochii plini de duioşie : „de aceea ies la lucru, ca să mă întîlnesc cu băiatul şi să mai putem sta de vorbă". Şi într-adevăr, i-am văzut de mai multe ori printre grămezile de şpan şi alte materiale, simulînd aranjarea lor, ca să nu fie văzuţi de cerberii administraţiei.

Într-o vreme, pentru puţin timp, am stat în aceeaşi celulă cu căpitanii de marină Romeo Drăguşin, Nichi Vîlsan şi pilotul de linie Vasile Ciobanu, toţi trei implicaţi în acelaşi proces de spionaj. Pe Nichi Vîlsan îl cunoşteam încă din anii 1946—47, cînd a stat cu chirie pe strada Maramureş din Constanţa, la Mitică Georgescu, un bun cunoscut de-al meu. Era comandant secund pe vasul românesc Transilvania, care făcea curse între Constanţa şi Marsilia. Vasul acesta a fost proprietatea căpitanului de marină comercială Vlasopol (îl cumpărase la Londra de la un armator grec). Căpitanul Vlasopol avea în cursele sale ca secund pe însăşi soţia sa, care a fost prima femeie ofiţer de marină din ţara noastră. Vasul Transilvania era unul din cele mai cunoscute vase de pe linia amintită şi era preferat de călătorii din porturile Mării Negre şi Mediteranei pentru confortul pe care-l oferea pasagerilor, cît şi pentru bucătăria şi vinurile româneşti.

După război, la naţionalizare, vasul a fost preluat de stat, punînd ca secund pe căpitanul Nichi Vîlsan, iar comandant pe comandorul Drăguşin. Prin 1949, cînd Romeo Drăguşin şi Nichi Vîlsan s-au întors dintr-o cursă de la Marsilia şi au ajuns la Constanţa, chiar de la debarcader, au fost luaţi în primire de securitate şi duşi direct la an-

chetă. La percheziție, s-au găsit asupra lor două scrisori adresate unei doamne de la Constanța și alteia din București de către prieteni sau prietene din Franța. După mai multe luni de cercetări, au fost judecați împreună cu cele două destinatare și alți cîțiva cetățeni, implicați cu toții într-un proces de spionaj și condamnați la muncă silnică pe viață. Orice scrisoare din străinătate era un corp delict de spionaj. După ce au fost ținuți la Jilava aproape un an de zile, au fost aduși la Aiud, unde au fost duși la lucru în fabrică. Căpitanul Nichi Vîlsan a fost multă vreme folosit ca mecanic la locomobila de la baie, unde era ajutat, uneori, și de deținutul Vasile Sava, fost marinar pe vasul Transilvania. După eliberarea din 1964, atît Romeo Drăgușin, cît și Nichi Vîlsan au fost numiți comandanți ai celor două vase de agrement Steluța și Luceafărul care fac cursa între Mamaia și insula Ovidiu, preț de o jumătate de oră.

Vasile Ciobanu, aviator, a fost condamnat în același lot cu Vîlsan și Drăgușin ; unul pilot în aer, ceilalți doi pe apă, la proces s-au întîlnit pe uscat. Vasile Ciobanu era pilotul preferat al unor membri din guvern și în timpul verii transporta demnitarii comuniști de la București la Eforie Nord, unde făceau plajă. Într-o asemenea cursă, după ce a aterizat la Eforie Nord și „excelențele" lor au coborît din avion și au stabilit ora plecării, Ciobanu a încercat să pună în mișcare motorul ca să ducă avionul la hangar. Cum acesta nu asculta comenzile, excelențele lor au dat o mînă de ajutor, împingînd din spate avionul. ...Și Ciobanu și-a luat zborul, aproape de pămînt, ca să nu fie reperat, și s-a tot dus pînă la Istanbul. Acolo ajuns, a cerut azil politic de la autoritățile turcești, iar avionul a fost restituit statului român. A stat la Constantinopol cîteva luni de zile, timp în care a fost vizitat de mai multe ori de emisari din țară, aleși dintre piloții care i-au fost prieteni. De fiecare dată, îi aduceau scrisori de la soție, care îl implora să vină acasă, că nu i se va întîmpla nimic. De altfel, și prietenii îl asigurau de acest lucru. Încrezător, a venit. Cum a ajuns în țară a și fost arestat și implicat în același proces cu Nichi Vîlsan și Romeo Drăgușin. Inițial, Ciobanu a fost condamnat la pedeapsa capitală, apoi comutată în muncă silincă pe viață. A fost eliberat în 1964 și l-am întîlnit la Constan-

ța, unde venea aproape în fiecare vară și era găzduit la Nichi Vilsan.

În secția I am stat și la celula 16, care se afla între o celulă ocupată de mai mulți tineri germani și celula în care se găsea, singur, colonelul doctor Făgărășanu. Tinerii germani erau studenți ai Institutului Evanghelic din Timișoara. O dată cu ei a fost arestat și episcopul lor, Pacha.. I-am văzut de mai multe ori, cînd erau scoși la aer în aceeași curte cu noi. Toți erau înalți, frumoși, blonzi și cu fețele triste și grave. Mi-era milă de tinerețea lor și de situația grea în care ajunseseră. Compasiunea mea era cu atît mai mare, cu cît știam cît a îndurat populația germană din Ardeal și Banat cînd a trebuit să plătească un greu tribut urmărilor războiului, pentru care ei nu fuseseră vinovați. Au fost ridicați cu miile din satele și orașele lor bărbați, femei, tineri, unii încă minori, și duși cu toții la muncă forțată, în minele din bazinul Donețului, cunoscute și sub numele de Donbas. În luptele din Rusia am trecut și eu prin această regiune, cu minele de la Ștefanovka, Sahti, Krasnodon și altele, cu noile construcții făcute de regimul sovietic pentru locuințele minerilor, un fel de cazărmi, plasate în cîmp deschis, fără nici un fel de împrejmuire și fără cea mai mică estetică. Străbătute de la un capăt la altul de coridoare, în capătul cărora erau bucătării comune, iar de o parte și de alta camere de locuit, cu spațiu de cîte 5—6 m^2 de persoană și cu instalații sanitare sub orice critică. Acolo au trăit în mizerie, departe de rudele lor și de casele pe care le-au părăsit.

În 1931, cînd am fost la Vălenii de Munte, l-am cunoscut pe Rudolf Otto Roth, care era subsecretar de stat al minorităților în guvernul Iorga, iar ca secretar general la acest minister era Arpád Bitoy, din partea minorității maghiare. Rudolf Otto Roth, a ținut o interesantă prelegere, în legătură cu conviețuirea româno-germană din Transilvania de-a lungul veacurilor, expusă într-o curată limbă românească. Acum, cînd priveam la acești tineri, simțeam o revoltă și un fel de jenă. În zilele următoare nu i-am mai văzut.

De partea cealaltă, singur în celulă, era doctorul Făgărășanu, fost medic militar. Cînd era scos la aer, nu discuta cu nimeni și nu manifesta nici un fel de interes pentru cei din jurul lui. Complet apatic și absent.

Într-o zi, lucrînd în echipa de corvoadă, după ce am dus niște materiale la secția a II-a, eu și cu profesorul Dumitru Gerota nu ne-am mai întors pe drumul obișnuit, ci ne-am angajat pe cărăruia care trecea pe sub ferestrele unor celule de izolare. Mergeam lent, ca să putem trage cu urechea. La pașii noștri am auzit : „Aici e Nicolae Mareș, fostul ministru al agriculturii". Am simulat că am pierdut ceva pe jos ca să-i dau posibilitatea lui Miti Gerota să vorbească cu el, se cunoșteau bine. Ministrul Mareș nu prea auzea și vorbea cam tare și Miti Gerota i-a atras atenția că aude gardianul. Atunci Mareș a scos din buze un zgomot onomatopeic la adresa celui care eventual ar asculta. Gardianul a venit și la întrebarea lui am spus că am auzit ceva vorbă, dar nu ne-a interesat, căci nu știam cine e acolo. Ne-a luat numele și ne-a amenințat, apoi s-a dus repede la celula lui Mareș. Îi duceam grija fiindcă era în vîrstă de peste 70 de ani și nu putea rezista mult la izolare. Numele ministrului Mareș îmi era cunoscut din articolele pe care le publica în ziare și din discursurile pe care le ținea în Parlament, mai ales în problemele agrare, și care stîrneau mult interes.

Pe lîngă sistemul de comunicare descris mai sus, adică la fereastră, care era cu riscuri prea mari, fiindcă puteai fi surprins de gardian, cel mai frecvent, pentru cei care știau să bată Morse, era bătutul discret în țeava caloriferului, care avea legătură cu toate celelalte încăperi, atît orizontal, cît și vertical. Caloriferul era redus la două țevi de cîțiva țoli, care treceau prin colțul celulei și care atunci cînd se dădea căldură, abia se dezmorțeau. Singura căldură permanentă, era cea emanată de trupurile celor din încăpere, și pe lîngă celelalte lipsuri, iarna suferéam de frig îngrozitor. Geamurile deveneau opace, datorită condensului, și la multe celule din clădirea veche nu se închideau bine și rămîneau crăpături, prin care se strecura vîntul. Tremurai zgribulit, în pătura săracă și murdară, subțiată de numărul anilor de întrebuințare. De multe ori, era găurită din loc în loc. În zadar o arătai gardianului, cerînd schimbarea ei, doar era știut, de cînd intrai în închisoare : „Nu ai voie să bați în ușă, nu ai voie să raportezi, nu ai voie să ceri", „totul ți se dă".

Interiorul întregului celular era străbătut de două coridoare paralele, unite la capăt în formă de T cu picior

dublu. La fiecare etaj, de jos și pînă sus, în fața celulelor era o pasarelă lată de aproximativ 1 m, pe care se circula. Pasarelele de pe ambele părți ale etajelor, care erau față în față, erau legate între ele cu plasă de sîrmă, așa că gardianul de la parter putea să vadă la fiecare etaj ceea ce se întîmplă și să semnaleze orice situație s-ar ivi.

Inițial, pasarelele nu erau unite între ele, dar, pe parcurs, fiindcă s-au întîmplat cazuri cînd deținuții s-au aruncat de sus, punîndu-și astfel capăt zilelor, spațiul s-a completat cu plasă de sîrmă groasă, ca să reziste la eventualele tentative ale celor care se săturau de viața din pușcărie. Acesta era celularul mare, cu patru nivele, construit în anul 1912, cu cîte 80 de celule pe fiecare nivel, în total 320 de celule. Cel mai mic număr de deținuți într-o celulă era de patru. Aici la etajul II, la celula 272, am stat cu colonelii Eugen Plesnilă și Trofan, cu căpitanul Surmei și plutonierul-major de jandarmi Ștefan Tătaru, despre care am vorbit în altă parte.

Alături de noi, la celula 271, era avocatul Mișu Baldovin, din București, doctor în drept la Paris. La Paris fusese coleg cu Radu Budișteanu, fruntaș politic și ministru în guvernul Gigurtu. La rîndul lui, Ion Gigurtu, fost prim-ministru, era și el deținut la Jilava. Fiica lui Ion Gigurtu, o curajoasă româncă, a reușit să plece peste hotare, căci altfel ar fi cunoscut și ea tragedia femeilor de la Jilava, Mislea și alte închisori din țară. Se spunea că în străinătate Ioana Gigurtu era o vajnică luptătoare pentru libertatea celor de acasă. Aceasta ne încălzea inimile la toți. Mișu Baldovin lucra și el în fabrică și totdeauna era reținut și demn. Îmi amintesc de la el o întîmplare hazlie și care denotă că românul oriunde ar fi rămîne prizonierul tradiției și obiceiurilor de acasă.

Într-un an, pe cînd era la Paris și locuia cu încă un român în cameră, s-au gîndit că se apropie Crăciunul și Anul Nou și ei nu au cu ce face sarmale. Chiar de a doua zi și-au pus planul în aplicare. Au cumpărat o putinică, au umplut-o cu varză, așezînd-o într-un ungher ascuns sub scări, ca să nu fie observată de nimeni. Tocmai cînd varza dădea semne că este murată și erau foarte bucuroși de reușită, întorcîndu-se acasă, au găsit în hol un comisar de poliție, însoțit de ajutorul său, și cîțiva loca-

tari agitați, le explicau că în blocul acela s-a întîmplat ceva ciudat și miroase greu a cadavru. Cei în cauză au explicat care este situația și i-au dus la corpul delict. S-au ales cu niște reproșuri arogante din partea colocatarilor, dar pînă la urmă au trebuit să se împrăștie și incidentul s-a închis.

Radu Budișteanu, doctor în drept la Paris, unul din fruntașii baroului din București, a fost ministru în guvernul Gigurtu și acum era arestat și condamnat; a stat o perioadă la Jilava, de unde a fost, apoi, adus la Aiud. Cu el n-am stat în celulă, dar l-am văzut de mai multe ori cînd era scos la aer. Deși era slăbit și obosit, mai păstra ceva din prestanța și „bosa“ unui mare avocat. Dar el a fost și un mare ziarist. Totdeauna am citit cu interes articolele publicate de Radu Budișteanu.

În celula din fața noastră, erau mai mulți deținuți de origine maghiară. Printre ei se afla și contele Adam Teleky de la Tîrgu Mureș. Înainte de război, cînd am fost la Tîrgu Mureș, am vizitat Așezămîntul cultural Teleky, cu biblioteca și muzeul, dar nu știam dacă vreun urmaș de-al familiei Teleky din România mai este în viață. Știam că în timpul Dictatului de la Viena (30 august 1940) contele Pál Teleky era prim-ministru, iar ministru de externe era contele István Csáky. Într-o zi, Mișu Baldovin mi-a făcut cunoștință cu contele Teleky Adam cu care se cunoșteau încă de dinainte de război. Înalt, cu mustață ungurească ceva mai scurtă, era modest și simpatic, mai ales cînd spunea cîte o glumă bună. În celulă cu el mai erau trei maghiari, care îl stimau și îl ajutau în orice împrejurare. Împreună mergeau și veneau de la lucru, iar contele Teleky era în fruntea micului colectiv. Mereu cu ținuta îngrijită, voia parcă să arate că și în detenție contele tot conte rămîne. Prin 1952—53 avea în jur de 60 de ani.

La o celulă de la secția a II-a, tot împreună cu alți deținuți maghiari, se afla contele Bethlen de la Cluj, unul din conducătorii Partidului maghiar din România. Pe el îl vedeam cînd intram și ieșeam din fabrică, fiindcă și el lucra la corvoadă. Înalt și subțire, se părea că mișcarea și aerul îi fac bine și de aceea cred că se cerea la lucru. Mătura cu hărnicie curtea fabricii. Atît contele Teleky, cît și contele Bethlen au îndurat cu demnitate și stoicism mizeriile și umilințele detenției, după cum au

îndurat și prinții noștri, Nichi Mavrocordat și Mihail Sturdza.

În sala mașinilor am cunoscut pe fruntașul social-democrat maghiar, Ștefan Lakatos. În Parlamentul din 1946 a fost ales deputat de Cluj. Se bucura de mare popularitate printre maghiarii din Ardeal. Cînd a fost arestat comitetul de conducere al Partidului social-democrat Titel Petrescu, a fost arestat și Ștefan Lacatos de la Cluj. Nu era amator de discuții. În pauză l-am văzut vorbind doar cu conții Teleky și Bethlen.

Un om de treabă era și șeful vopsitoriei Patocsy de la Oradea. Era priceput în meseria lui și se purta frumos cu toată lumea. Mic de statură, cu fața rotundă, era plin de energie. Fiindcă ajutorul lui a fost internat în infirmerie pentru o operație, m-a rugat să-l ajut eu. Am primit, pentru că era o muncă nouă și fără normă. Diluarea vopselelor se făcea cu benzină. Din prima zi am observat că mirosul de benzină îmi producea dureri de cap. N-am putut rezista prea mult, din cauza vaporilor de benzină, și am mers la vopsitul unor cuști pentru cîini polițiști, care se făceau afară, în aer liber. Înalte și învelite cu tablă, aceste cuști erau foarte greu de mînuit, așa că trebuia să lucrăm în echipă de doi inși, mai ales atunci cînd trebuia să le încărcăm în camioane pentru transportul lor la gară.

Folosindu-se de o asemenea cușcă, într-o noapte, un deținut a evadat. La căderea serii, acesta a intrat într-una din cuștile ce urmau să fie încărcate în camion. Cei care îl cunoșteau spuneau că era un om pirpiriu, care nu avea mai mult de 40—42 kg. Ajuns la gară, profitînd de întunericul nopții, a ieșit din cușcă și bun dus a fost. Nu după mult timp, a fost arestat de acasă și adus înapoi la Aiud. Aici i s-a administrat toată gama de torturi, pentru ca nimeni să nu mai îndrăznească să evadeze vreodată.

Alături de vopsitorie, într-o cameră mai mică, s-a improvizat un atelier de pictură, în care lucra profesorul Bărdescu de la Școala de Belle Arte din București. De constituție robustă și încărunțit complet, îmi plăcea să-l privesc cu penelul în mînă. Lucra încet și, înainte de a începe lucrul, cerceta diferite schițe pe care le avea în față. Cred că avea peste 60 de ani. Picta tablouri comandate de mai marii închisorii. Din cînd în cînd, directorul

închisorii, căpitanul de securitate Dorobanțu, fost sondor la o schelă din județul Dîmbovița, ca și ajutorul lui, căpitanul Peicu, fost matelot la Constanța, veneau și-și exprimau păreri critice asupra execuției lor. După ce plecau, toți făceau haz de înalta lor competență în pictură.

Cînd se micșora efectivul în fabrică, eram dați la corvoadă și într-o zi, cînd împingeam la o căruță cu bușteni, am fost lovit crunt în cap, după urechea dreaptă. Am încercat să întorc capul, să văd ce s-a întîmplat, dar n-am mai văzut nimic, totul a început să se învîrtească cu mine și am căzut jos. Mi-am revenit cînd mă găseam la infirmerie. Doctorul Topa, cu care mă cunoșteam, mi-a spus că am fost adus pe brațe de cîțiva deținuți, care au relatat că am fost lovit cu un băț de corn de către gardianul Liță, care îi înghiontea și pe alții, sub pretext că nu pun toate forțele la împins. Tot doctorul Topa mi-a spus că a venit directorul închisorii să vadă care este situația mea.

Le-a spus medicilor că o să facă anchetă și o să-l dea afară pe gardianul Liță, chiar a doua zi. Nici ancheta n-a venit, nici Liță n-a fost dat afară. Doctorul Topa a avut motiv să mă țină în infirmerie timp de nouă zile. Chiar din primele zile mi-a spus că nu sînt în pericol, deoarece osul n-a fost fracturat, dar după ureche, de-a lungul întregului pavilion, se formase un hematom uriaș. Mi-a mai spus că auzul s-ar putea să se resimtă în urma acestui traumatism. Infirmeria nu avea specialist O.R.L. și cu toate insistențele doctorului Topa de a aduce unul dintre medicii deținuți, cum era renumitul doctor Mihai Iubu, directorul închisorii n-a aprobat. După nouă zile, cînd am ieșit din infirmerie, rămăsese o pată cenușie în spatele urechii, de la limita superioară a pavilionului pînă la baza maxilarului. Vîjîitul în ureche se mai diminuase, dar era continuu și supărător, ceea ce îmi dădea o stare de nervozitate. La o nenorocire se adăuga alta, căci timpanul de la urechea cealaltă îmi fusese spart de anchetatorul Crișan de la Constanța, după cum am și spus.

O prezență care m-a intersat mereu era prințul Nichi Mavrocordat. Căutam ocazia să stau de vorbă cu el și să mă lămuresc al cărui descendent este : al lui Nicolae Mavrocordat sau al lui Constantin Mavrocordat. Prilejul mi-a fost dat atunci cînd am lucrat la uscătoria din fabrică. Căram de la gatere anumite materiale lemnoase,

care nu erau suficient de uscate, pentru a fi prelucrate. Mi-a spus că este descendent de-al lui Nicolae Mavrocordat, primul domn fanariot, care a domnit atît în Muntenia, cît și în Moldova și a ctitorit Mănăstirea Văcărești. La înfățișare era înalt, suplu și sprinten în mișcări. Cu părul blond și ochii albaștri, avea figura unui nordic și nimic din trăsăturile locuitorilor greci din care se trăgeau strămoșii lui. Toate studiile și le făcuse în Anglia. Atît lucrarea de licență, cît și teza de doctorat au fost tipărite în limba engleză și s-au impus oamenilor de specialitate. La Burdujeni era proprietarul marelui abator care exporta în Anglia renumitul Bacon. Mavrocordat încredința țăranilor purcei de rasă, pe care aceștia îi creșteau pînă la un an și erau sacrificați la greutatea de 110 kilograme. Cîștigau și unii, și alții, căci le oferea prețuri avantajoase, iar ficatul și alte măruntaie puteau fi cumpărate de oricine de la abator, cu prețuri derizorii. După ocuparea Bucovinei de Nord de către ruși, și-a mutat centrul activității la Turnu Severin. Pe lîngă Abator, avea și o fabrică de furnir și placaj, după cum am auzit, unică în țară pe vremea aceea. După naționalizarea din 11 iunie 1948, a fost arestat și condamnat. La Aiud, era șeful uscătoriei de material lemnos din fabrică și specialist în materie. Era mereu preocupat și grăbit. Concepută după planurile lui, uscătoria din Aiud făcea ca în 10—15 zile materialul lemnos adus din pădure să fie bun de lucru. Butucii intrau la gatere, unde erau tăiați pe dimensiunile cerute, și apoi cheresteaua era dusă la uscătorie, după care intra în prelucrare. Aportul lui Nichi Mavrocordat în această problemă, a uscării materialului, a fost considerabil. La Aiud, a format cadre și le-a inițiat în toate tainele meseriei. Cînd am mai trecut iarăși pe acolo, prințul Mavrocordat nu mai era. Îi luase locul un ilustru anonim, calificat la locul de muncă. Întrebînd de el, mi-au spus că a fost dus înapoi la Zarca. Și nu l-am mai văzut; avea în jur de 50 de ani.

Moara era în curtea exterioară de la Zarca; toate laturile acestei curți erau formate din clădiri de parter. Numai turnurile celor trei capele, ortodoxă, catolică și protestantă, acum transformate în magazii, se ridicau semețe, iscodind parcă viața de afară. Pe latura dinspre fabrică, erau o poartă de patru-cinci metri, bucătăria și baia; pe latura din fund și opusă bucătăriei și băii erau

moara, magaziile de cereale și magazia de mălai, făină și pîine. Capelele erau încorporate în planul de construcție al celorlalte clădiri. Am asistat la scena cînd crucile de pe cele două capele au fost doborîte și aruncate jos, printre alte sfărîmături. Unii spuneau că au fost duse la turnătorie pentru a fi topite ca să le dispară urma. Era printre deținuții de la Aiud un oarecare Flax, despre care se spunea că a scăpat de la Auschwitz, unde fusese folosit de administrația lagărului drept coadă de topor. L-am văzut odată cum desfunda niște hornuri unde cîteva ciori și stăncuțe își făcuseră cuibul. Din cînd în cînd, găsea și pui destul de mărișori și acolo sus le rupea gîtul cu dinții și rînjind le arunca jos capetele, iar restul îl punea într-o cutie. El făcea această operație în fiecare an și în văzul tuturor. Tot el a fost acela care a doborît crucile de pe turnurile capelelor. Cu puii fără capete venea jos la unul din focurile care erau în fabrică sau chiar la bucătărie, unde-i jumulea, îi frigea și îi mînca; ba, mai invita și pe alții. Se spunea că unii, hămesiți, au acceptat invitația lui Flax și au mîncat friptură de cioară și stăncuță.

La moară, am asistat la măcinare, începînd cu încărcarea porumbului, în parte mucegăit, și apoi a sacilor de mălai pe care îi duceam la magazie. Atunci am văzut la fața locului și calitatea porumbului și culoarea mălaiului obținut, și-mi aduceam aminte de mălaiul galben ca aurul și de mirosul atît de plăcut al mămăligii calde de acasă.

În capela reformată, n-am intrat niciodată. Cea ortodoxă și cea catolică erau destul de încăpătoare și pictate frumos, mai ales bolta, cu minunate scene biblice. În biserica ortodoxă am lucrat mai bine de o săptămînă cu o echipă de șase deținuți la aranjarea pachetelor cu hainele civile ale deținuților, operație migăloasă și grea, fiindcă trebuiau aranjate în rafturi și în cușete separate toate coletele începînd cu 1941 și pînă în anul de grație 1953 în care ne găseam. Era vorba de 3700—3800 de pachete. Fuseseră ele aranjate și pînă atunci, într-o formă oarecare, dar erau greu de găsit pachetele acelora care erau transferați la alte închisori sau eliberați. Acum trebuiau aranjate pe ani, după alfabet, pe despărțituri de rafturi pe 10 rînduri. Rafturile erau noi și executate în fabrică. La cele de sus, ne urcam pe scară. Unul dintre

noi se ocupa cu scrierea etichetelor. Trebuiau scrise gros, pe bucăți de carton, că să se poată vedea de la distanță. Lucram sub supravegherea caporalului Sima, un individ mic de statură, urît la chip și rău din cale afară. Cînd îl vedeai de la distanță, apărea întîi chipiul de securist, apoi epoleții lați care se bălăngăneau pe umeri și, în fine, cizmele în care intra pînă peste genunchi. Un fel de Ivan Turbincă al lui Ion Creangă. Ne încuia dimineața in biserică și ne scotea la ora mesei ; apoi ne încuia din nou la ora 14 și ne scotea la cină. De fiecare dată cînd ne scotea afară, ne percheziționa peste tot, ca să nu aibă vreo surpriză de pe urma noastră. Cu ocazia aranjării pachetelor am dat și de acelea ale unor cunoscuți. Eram interesat să dau de urma coletului lui Ion Filip, învățător în comuna Dunărea, județul Constanța, prieten de-al meu, care a fost arestat în 1949 cu loturile de rezistenți din pădurile Babadagului. Aș putea spune că acesta a fost și scopul înscrierii mele în această echipă. Încă de la sosirea mea la Aiud m-am interesat despre Filip, la cei care au fost în lot cu el. Toți mi-au spus că a fost luat într-o noapte, împreună cu alți cîțiva deținuți de la alte celule, și că nu se mai știe nimic de el și nici de ceilalți care au dispărut o dată cu el. Toți își exprimau convingerea că au fost duși și executați pe granița dinspre Iugoslavia, așa cum s-a mai întîmplat și în trecut. Cu o zi-două înainte de a fi ridicat Filip și ceilalți, la închisoarea din Aiud a venit în inspecție colonelul Czeller din M.A.I. (Control teritorial) și se știa că de fiecare dată inspecția lui era urmată de dispariția unor dețiunți dintre cei mai dîrji și mai protestatari, care erau duși și executați sub pretextul că au vrut să treacă fraudulos granița și n-au răspuns la somație. În 1952, cînd am ajuns noi la Aiud, se știa printre deținuți de activitatea aceasta suspectă a inspectorului din Ministerul Afacerilor Interne Czeller. Oricît am căutat prin rafturi pachetul cu hainele civile ale lui Ion Filip, n-am dat de el. În vechiul registru de magazie era scris cu creionul în dreptul lui : „Plecat la Penitenciarul din Timișoara". A doua zi, cînd le-am povestit celor din celulă cu el, s-au întristat și au spus : „Sigur Filip nu mai trăiește ; a fost executat pe granița iugoslavă ; noi i-am spus să nu se mai ia în gură cu ei". Fapt sigur este că după 1964 s-a aflat că Filip n-a ajuns la Timișoara și nici familia n-a primit vreun

document, nici de la Timișoara, nici de la altă închisoare. Soţia lui, Teodora Filip, care l-a așteptat 15 ani, văzînd că ceilalţi deţinuţi politici s-au eliberat și s-au întors la casele lor și că nu mai este nici o speranță ca Ion al ei să vină, și-a pus capăt zilelor. Au avut două fete, pe care el le lăsase mici și acum erau căsătorite, una la Constanța, iar alta în București. Dar la Aiud mai veneau și inspecţii din partea MAI din București prin persoana proaspătului general Nicolae Ceaușescu, președintele de mai tîrziu al României. Cei mai vechi spuneau că Czeller e evreu maghiar condus de fanatism în zelul său, iar cei care cunoșteau îndeaproape ascensiunea lui Ceaușescu spuneau lucruri interesante. A părăsit școala primară din satul natal, apucîndu-se de negoț juvenil cu păsări rostuite din sate și vîndute la oraș. A fost luat din aceste peregrinări și dat ucenic la un cizmar din Rîmnicu Vîlcea, care era comunist. Cum ucenicii fac mai întîi corvezile și apoi meseria, a fost trimis de acesta să împartă literatură subversivă la diferiți tovarăși. Fiind prins cu un astfel de bagaj, a fost condamnat și băgat la închisoare. Acolo l-a cunoscut pe Gheorghiu-Dej, căruia i-a devenit discipol sorbindu-i învățăturile. În 1944, cînd a fost înscăunat Gheorghiu-Dej, Ceaușescu avea peste 26 ani și s-a lansat, în cadrul U.T.C., cu toată vigoarea în lupta pentru instaurarea regimului comunist. Odată misiunea terminată, s-a pus problema să-i dea o altă funcție, dar care ? căci nu avea școală, nu avea meserie, nu avea stagiul militar. Atunci Gheorghiu-Dej l-a trimis la o școală de revoluționari din URSS. La întoarcere, galoanele îl așteptau, așa că în cel mai scurt timp a ajuns general. Acum, cu trese noi pe umăr, cu aere și cu suită, venea să controleze strășnicia cu care trebuiau exterminați oamenii cinstiți care au făcut școală, au făcut războiul și chiar România Mare.

Cînd, din anumite pricini, efectivul la corvoadă se micșora, eram trecuți la încheiatul lăzilor de muniții, care s-au lucrat cu miile în fabrica de la Aiud. Pe lîngă controlorii de calitate cu care eu nu prea m-am împăcat, Nicu Baban, căpitanul Onișor, Medovschi și alții, era controlor și Gheorghe Ionescu Remontu, unul din veteranii închisorii din Aiud și un om de toată bunătatea. Cînd ceva era în neregulă, zîmbea cu înțelegere (era lipsit de toți dinții), și, îndemînatic cum era, în doi timpi și

trei mişcări repara defectul şi lada trecea în rîndul celor bune. Aşa se face că atunci cînd am lucrat în echipa lui Remontu, am primit şi eu fişă. Era originar din comuna Bereşti, judeţul Covurlui şi era iubit de toţi deţinuţii. Nu tot aşa se comporta Medovschi, originar din Bucovina, un sadic şi un iresponsabil. În două rînduri, în faţa atelierului întreg, a raportat cîţiva deţinuţi directorului Dorobanţu, acuzîndu-i de sabotaj prin lucrări de proastă calitate. Urmarea a fost scoaterea lor din fabrică şi încarcerarea la Zarca, cu regimul ei de înfometare şi represiune. Dacă se va scrie vreodată cartea călăilor care au asuprit deţinuţii din închisori dintre ei nu trebuie să lipsească numele lui *Medovschi, fost adjutant de aviaţie.*

Cînd eu lucram în echipa lui Remontu, la una din mesele de tîmplărie lucra poetul Alexandru Nicorici, parohul bisericii din Teregova, judeţul Severin, unul din centrele de rezistenţă împotriva noii orînduiri. Om inimos, şi prin chemare, şi prin har, preotul Nicolici arăta întotdeauna un entuziasm de patriot neînfricat. Şi la securitate, şi la mină, şi la închisoare polariza în jurul său admiraţia consătenilor, căci a fost închis cu mulţi enoriaşi din satul lui. Cu ei a fost închis şi la Caransebeş şi la Timişoara. Aici la Aiud, îi vedeam adesea la el şi-i cereau sfatul şi ajutorul. Preotul Nicorici nu se lăsa rugat. Simţea ca o obligaţie a lui ca şi aici, în detenţie, să nu-şi lase turma fără păstor. Lucra în aer liber, la rindea şi la robanc, lîngă Tudorică Buşilă, învăţătorul din Tulnici, judeţul Putna. Într-o zi, pe cînd mergea pe aleea principală, — nu-i venea să-i creadă ochilor, îl întîlneşte pe fostul preşedinte al Tribunalului Militar — din Timişoara, care judecase şi lotul lui; colonelul Ştefănescu. Dar nu în haină militară, ci în costum de deţinut. Îndesat şi rotofei, ceea ce arăta că este intrat de curînd în puşcărie. Dar Nicorici s-a dus întins la el, l-a luat de guler şi a început să-l scuture cu toate puterile. Au intervenit imediat un grup de deţinuţi, care nu ştiau despre ce este vorba. După ce a scăpat din strîmtoare, fostul colonel Ştefănescu a fugit ca din puşcă şi şi-a pierdut urma prin mulţime, iar a doua zi a fost scos din fabrică. Ani de zile a fost preşedintele Tribunalului Militar din Timişoara, unde au fost judecate toate loturile de revoltaţi de la Domaşna, Oraviţa, Bozovici, Lăpuşnicu Mare, Teregova etc. Au fost condamnaţi cu sutele şi anii de condam-

nare se însumau cu miile. Acest călău a tixit pușcăriile din Banat și din Aiud și minele învecinate. Raportat pe țară, Ștefănescu a dat cele mai multe condamnări la moarte. Tot el a condamnat și o serie de sîrbi, acuzați de titoism. (Pe atunci relațiile dintre conducătorii noștri și Tito erau rupte.) Am cunoscut, dintre ei, pe învățătorii Milutin și Bora și pe un preot vîrstnic cu numele de Nicorici. Acesta mi-a povestit că în 1946, cînd Tito a venit la Timișoara, el i-a înmînat un „Liturghier" tipărit în limba sîrbă pe la 1756, carte pe care o avea la biserica unde slujea. Bucuros, Tito i-a cerut să-și scrie numele ca donator și-a dat pentru biserică o sumă importantă de bani. Atît lotul preotului Alexandru Nicorici, cît și lotul sîrbilor au fost judecați și condamnați de colonelul Ștefănescu și cînd au aflat că el este la Aiud, s-au dus să-l caute, să-l ia măcar „de bărbie și să-l scuipe în față".

În afară de Ștefănescu, s-a distins în reprimări sălbatice și șeful securității din Timișoara, *vestitul maior Moiș*. Tot la securitatea din Timișoara s-a distins, prin cruzime, monstruozitate și „originalitate" în aplicarea torturilor, anchetatoarea de naționalitate sîrbă *Vida*. Avea grad de locotenent-major de securitate și specialitatea ei consta într-un procedeu inventat și aplicat de ea : bătutul la testicole, cu ajutorul a două bețișoare, în timp ce victima, pe jumătate dezgolită, era imobilizată, cu ajutorul a doi gardieni, pe o bancă din biroul ei. Cînd cel bătut începea să urle de durere, Vida se oprea și spunea : „Spui ori nu spui ?" Au fost cazuri cînd victima a leșinat și a fost dusă pe sus la celulă. Vida era spaima deținuților români și sîrbi. L-am întrebat pe Milutin dacă a văzut-o. „Am văzut-o de cîteva ori", mi-a răspuns el. „Dacă încăpeai pe mîna ei, te bătea mai cu milă, că era sîrboaică de a ta", am încercat eu să glumesc. „Dă-o dracului, că pe sîrbi îi bătea și mai rău". Dar cazul Videi n-a fost singular la noi în țară. Și la securitatea din Cluj a existat o asemenea amazoană, care aplica același procedeu ca și Vida. Ea se numea Simona Petrescu, iar inginerul Giurgiu din Cluj a fost una din victimele ei. Povestea ei și a lui Giurgiu v-o redau în cele ce urmează, relatată mie de el însuși.

Inginerul Giurgiu era unul din fruntașii tineretului național-țărănist al organizației din Cluj. De statură mijlocie, brunet, cu fața rotundă și ochii vioi, inteligenți. Era

necăsătorit și locuia în Cluj, unde avea serviciu, și avea o motocicletă, cu care se deplasa duminica să-și vadă părinții într-o comună la 30—40 km de Cluj. Într-una din zile, a cunoscut o fată drăguță, simpatică, cu care s-a împrietenit. A spus că o cheamă *Simona Petrescu* și că e în anul IV de medicină. De la prietenie și diverse escapade, au trecut la proiecte de căsătorie. Îi plăcea fata și cunoștința a venit la timp, căci maică-sa voia cu orice preț să-l vadă așezat la casa lui. De două-trei ori a fost și acasă la părinți, și maică-sa a plăcut-o ca noră. În această situație și-a deschis inima viitoarei soții și i-a spus că face parte dintr-o organizație național-țărănistă, formată din cutare și cutare și că toți bunii români sînt împotriva comunismului impus de sovietici. Doar cîteva zile după aceasta, a fost arestat și dus la securitate. A rezistat anchetei și nu a recunoscut nimic. Atunci a apărut pe ușă Simona Petrescu, în uniforma de locotenent-major de securitate. A rămas năucit. După ce îi adresă cîteva înjurături, începu : „Ce, mă bestie, nu vrei să recunoști ? lasă, că-ți vin eu de hac !“ Și, ajutată de doi securiști, îi aplică metoda Vida. L-a bătut la testicole pînă a leșinat. S-a trezit într-o cameră de infirmerie, sub supraveghere. Și-a revenit cu greu. A urmat apoi procesul și condamnarea. Îl dureau picioarele și regiunea lombară. După proces, a fost trimis la spitalul M.A.I. din Văcărești, unde a stat internat mai bine de două luni. Și-a revenit numai în parte, căci a rămas cu sechele. Cînd l-am cunoscut la Aiud, mergea în cîrje, avînd un picior bolnav. Despre preotul Alexandru Nicorici am auzit că a scăpat din închisoare și că slujește la una din bisericile din Timișoara. Cît despre Ștefănescu, de la Aiud a fost dus la una din mine, dar și acolo era să fie linșat de deținuții condamnați de el. A fost salvat de gardienii de pază și scos la suprafață.

O figură la fel de crudă și odioasă, a fost și *colonelul Manea,* președintele Tribunalului Militar de la Ploiești, care în timpul dezbaterii proceselor discuta cu vecinul asupra mărcii autoturismelor parcate în spațiul ce se afla în fața ferestrelor tribunalului. Uneori, comentariile lui erau auzite de cei ce urmau să fie condamnați de el la ani grei de temniță.

Vestitul *general Petrescu,* președintele Tribunalului Militar București, îi întrecea pe amîndoi. Am auzit că și

Manea și Petrescu au avut aceeași soartă ca și Ștefănescu. Zelul și meritele pe care credeau că le-au cîștigat s-au întors împotriva lor. Au fost și ei arestați și condamnați. La securitate și în detenție simulau nebunia ca să scape mai ușor.

Între deținuții de la Aiud erau și mulți oameni de seamă. Astfel, l-am cunoscut și pe profesorul universitar Ioan Petrovici, de la Universitatea din Iași și București, scriitor, filosof și om politic. Prima dată l-am văzut și audiat în anul 1933, cînd eram elev la Școala de ofițeri de rezervă din Bacău și am asistat la o conferință pe care o ținea în cadrul propagandei culturale pe care a organizat-o Ministrul Instrucțiunii Publice. Faima lui de orator și de strălucit elev al lui Maiorescu îmi era cunoscută. Înalt, impunător, cu o pălărie cu boruri largi, cu un zîmbet pe față care îi era propriu, a fost întîmpinat cu ovații, de cînd a intrat în sala de conferințe. Era înconjurat de cîțiva din foștii lui studenți, care erau acum oameni cu rosturi importante în viața culturală a Bacăului. Sala era arhiplină.

Întregul auditoriu a ascultat cu sfințenie. Era un orator plin de vervă, cu fraza colorată de imagini și comparații frumoase.

În timpul cît am stat cu el în celulă, ne-a vorbit despre filozofia lui Kant. Pînă atunci n-am îndrăznit să mă apropii de „Critica rațiunii pure". La noi, Gheorghe Lazăr a predat pentru prima dată la Colegiul Sfîntu Sava despre filozofia lui Kant. S-a ocupat, apoi, cu filozofia clasicului german, Constantin Antoniade, fost ministru plenipotențiar. În „Kant și gîndirea românească" Ion Petrovici reușește să ni-l apropie, făcîndu-l accesibil înțelegerii noastre. Era slăbit, îmbătrînit, adus de spate. Ochii adînciți în orbite îi luminau întreaga ființă. Avea 70 de ani. Am aflat aceasta chiar de la el, într-o seară, cînd era mai bine dispus. În celulă cu noi era și tînărul profesor de limbă română, din București, Roșca. Acesta cunoștea o seamă de romanțe, pe care le fredona cu mult talent. Cum pe coridor era un gardian mai omenos, profesorul Petrovici i s-a adresat lui Roșca : „Tinere, te-am auzit fredonînd romanțe și-mi place cum le cînți. Te rog ca în seara aceasta să cînți pentru un septuagenar : «De-aș fi vîntul cu miresme parfumate. Eram în fundul celulei ca să nu se audă de la ușă și ascultam emoționați. În in-

chisoare, unde sufletul îți este mereu apăsat și cernit, asemenea momente duioase, patronate de prezența septuagenarului Ion Petrovici, om de știință, autor de manuale școlare, filosof, fost ministru al învățămîntului, au fost unice. Păcat că n-am stat mai mult în celulă cu profesorul Petrovici ! Multe aș fi avut de învățat de la el. Dar sistemul din închisoare de a te muta de la o celulă la alta și de a te scoate la lucru cînd vrei și cînd nu vrei m-a privat de acest privilegiu.

Cu altă ocazie, i-am spus că în timpul războiului, am cunoscut-o pe doamna Petrovici, care făcea parte din Consiliul de patronaj. Fiecare doamnă din acest comitet se îngrijea de unul din spitalele de răniți din capitală. Din Gara Băneasa de la trenul sanitar care m-a adus de la Spitalul din Nikolaev (Ucraina) am fost repartizat la Sanatoriul Dr. Antoniu din București, de care se îngrijea doamna Petrovici. Încă din vagonul de răniți în care ne găseam, am fost luați în primire de doamna Nisa Cămărășescu, îmbrăcată în uniformă de soră de caritate, cu crucea roșie pe bonetă, și ne-a dus la o mașină pe care o conducea ea însăși. Era chiar mașina ei personală. Am înțeles că era infirmieră voluntară.

În timpul războiului, numeroase soții și fiice ale demnitarilor statului s-au oferit ca infirmiere voluntare. La gară, mi s-au oferit țigări, bomboane și flori. Am ajuns la sanatoriul pe care doctorul Antoniu, proprietarul său, din proprie inițiativă l-a pus la dispoziția răniților. Mai tîrziu la Aiud, aveam să-l întîlnesc pe fiul doctorului Antoniu, tot medic, aruncat în pușcărie.

Doamna Petrovici era înaltă, ca și soțul ei, cu prestanță ca și el. Simplu îmbrăcată și cu grijă de mamă, mergea printre paturile cu răniți, înduioșată de ceea ce vedea. În fiecare zi venea la sanatoriul unde eram internați și verifica toată gospodăria spitalului. Începea cu bucătăria și termina cu saloanele de răniți, unde se interesa de situația fiecăruia : cum ne simțim, dacă am fost vizitați de familie, cum este mîncarea și ce am dori să mai mîncăm, ce fructe, dacă avem vreo nemulțumire în legătură cu personalul, dacă primisem medicamentele, ce cărți sau reviste vrem să citim. Celor răniți și pansați la mîini, le scria chiar și scrisorile.

În timpul relatării mele, profesorul Petrovici m-a ascultat cu multă atenție. Cunoștea activitatea desfășurată

de soția sa la sanatoriul doctorului Antoniu și i-a făcut plăcere să o audă și de la un fost rănit și internat acolo. Acum era arestat și condamnat împreună cu toți ceilalți miniștri care au făcut parte din guvernul Antonescu, precum și subsecretarii de stat la acea dată. Primul director al închisorii Aiud, după 1944 (la comuniști), a fost Mareș. O caricatură de om, dar fioros ca o hienă. Slab, scund de 1,50 m, cu ochii injectați, cu părul zburlit, nasul și bărbia ascuțite. Aduși la Aiud, membrii guvernului Antonescu au fost luați în primire de directorul Mareș, înconjurat de o ceată de bătăuși, arestați încă în timpul acestei guvernări, în frunte cu Paulian, un vlăjgan, de fel din Sebeș Alba (după cum a spus), prieten de copilărie și de școală cu Mihai Beniuc. S-au aruncat asupra noilor-veniți, oameni bătrîni, slabi și bolnavi, căci veneau de la Jilava, cu lanțuri la mîini și la picioare; i-au trîntit jos, lovindu-i cu bocancii pe unde apucau și acuzîndu-i că ei au fost aceia care i-au băgat la pușcărie. Apoi i-au aruncat în celulele de la Zarca. După Aiud, profesorul Petrovici a fost dus într-un sat din Bărăgan, cu domiciliu obligatoriu. De acolo, prin intervenția profesorului doctor Constantin Parhon, a fost internat la Spitalul de geriatrie din București, unde a stat pînă la sfîrșitul vieții. Prin anii 1966—1967, a apărut în librării un volum intitulat „Amintirile unui octogenar“ scrisă de Ion Petrovici. Era născut în anul 1882. Împreună cu Ion Petrovici, era la Aiud și fostul său subsecretar de stat la Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor, tot profesor universitar, I.C. Petrescu. Pentru slujitorii învățămîntului, I. C. Petrescu era o figură cunoscută prin numeroasele sale studii despre „Școala activă“ și „Îndrumări pedagogice“. Brunet, plin de prestanță și puțin comunicativ. Faptul că îi cunoșteam cărțile și ideile cuprinse în ele a dus la stabilirea unor relații mai apropiate.

Profesorul Roșca, de care am amintit mai sus, preda limba română la un liceu din București. Tînăr, trupeș și roșcovan, avea o fire retrasă și era mereu afectat de nenorocirea ce s-a abătut asupra lui. Făcea parte din lotul Lazăr Ștefănescu (P.S.C.) Pe lîngă aceasta, profesorul Roșca era învinuit că în anii războiului, prin 1943, a publicat o poezie patriotică ce a fost inclusă în manualul de Citire din clasa a III-a primară. Tot la Aiud, dar nu în celulă cu noi, era profesorul universitar Radu Roșca,

fiul Nadiei Duca, soția lui I.G. Duca, cunoscutul om politic liberal. Îl vedeam cînd era scos la aer împreună cu noi. Era un matematician de mare prestigiu al generației sale. După ce am scăpat din detenție, am aflat că Radu Roșca nu se mai afla în țară și că acolo, în S.U.A., se bucură de mare prețuire. O frumoasă figură de slujitor al altarului era diaconul Popescu-Mozăceni, originar din comuna Mozăceni, județul Argeș. Era un harnic colaborator al revistelor cu caracter religios. Ca orientare politică, era adeptul lui A.C. Cuza și în mai multe rînduri am citit în oficiosul cuziștilor, „Apărarea națională", articole cu conținut religios. Cînd l-am văzut ultima dată, în 1953, la secția a II-a, era tare slăbit și abia se mișca. In afară de el, mai erau la Aiud o serie de preoți care nu cred că aveau altă vină decît aceea că Lenin a spus cîndva, dar cîte n-a spus Lenin, că „socialismul — respectiv comunismul — nu va putea fi construit decît atunci cînd ultimul burghez va fi spînzurat de mațele ultimului popă". Personal, n-am citit nicăieri acest lucru, dar l-am auzit de nenumărate ori de la activiștii și instructorii de partid, în preajma alegerilor din 1946.

În anul 1952, cînd eram scoși la plimbare în curtea interioară de la secția a II-a, mă întîlneam adesea cu medicii Zeană și Cepi, amîndoi specialiști în ftiziologie. Ambii erau marcați de o slăbiciune avansată, aveau fața suptă, ochii obosiți și mersul greoi. Uneori se expuneau la soare lîngă peretele dinspre capela ortodoxă și atunci era și mai evidentă starea de epuizare fizică în care se găseau. În 1953 am aflat că erau internați ca bolnavi T.B.C. la staționarul închisorii din Aiud. După eliberare, am auzit că unul s-a încadrat la un dispensar medical din comuna Ulmu, județul Brăila, iar celălalt la un dispensar din fostul județ Romanați.

Misu Orleanu, fiul cunoscutului om politic de la Galați Mihail Orleanu, se afla și el la închisoarea din Aiud.

Un alt vinovat, ca și ceilalți preoți, era preotul Comănici din comuna Săcele, județul Constanța. Lucra la bucătărie, în echipa de noapte, și cînd putea ne făcea rost de cîte un morcov, o ceapă sau un cartof, pe care îl puteam coace la vreun cuptor în fabrică, iar cînd nu, îl mîncam crud. A fost arestat în legătură cu rășculații din pădurile Babadagului. Odată, pe cînd au asistat la o slujbă religioasă, cîțiva dintre aceștia au fost ajutați de cre-

dincioși cu colaci și prescuri în loc să fie divulgați. Am regretat cînd am aflat că s-a îmbolnăvit și a fost internat la infirmerie. Preotul Ionescu, dintr-un sat de lîngă Scornicești, venise la Aiud de la mină. Era bolnav de stomac. Arăta rău, cu ochii stinși și fața pămîntie. Am lucrat cu el o vreme la tîmplărie. În timpul acela, închisoarea a fost inspectată de generalul de securitate Cumpănașu, fost prefect al județului Dolj în vremea alegerilor din 1946, iar înainte de 1940, preot și învățător în Cadrilater. Preotul Ionescu se cunoștea bine cu el. Cînd generalul Cumpănașu venea pe aleea principală să inspecteze fabrica, însoțit de mai marii închisorii, el a luat o blană de scîndură sub braț și s-a îndreptat cu ea spre sala mașinilor, în așa fel, încît să se întîlnească, ca din întîmplare, cu vechiul cunoscut. Cînd a ajuns în dreptul grupului a încetinit pasul și s-a uitat drept în ochii lui. Acesta, surprins, s-a oprit o clipă, a ezitat, apoi a întors capul în altă parte și a continuat drumul. În cazul cînd ar fi stat de vorbă, nu i-ar fi cerut altceva, decît să dea ordin ca să fie internat la infirmerie. I-a fost dat preotului Ionescu să aibă cunoscuți „mari", dar care nu i-au fost de nici un folos. Altă dată, tot la Aiud, s-a întîlnit cu o altă cunoștință de-a lui, care era tot general de securitate. E vorba de generalul Pîrîianu, fost și el învățător în Cadrilater. Nici acesta nu i-a fost de nici un folos. Preotul Ionescu fusese arestat în 1949 cu un lot de național-țărăniști. Referitor la generalii securiști proveniți din Cadrilater, dacă ar fi știut macedonenii de acolo ce lepre au printre ei, i-ar fi mîncat de vii. Unul din fruntașii preoțimii din București era și preotul Balica, trupeș, roșcovan și locvace, solidar cu cei din tagma lui. L-am cunoscut la celular și în fabrică. Evita discuțiile cu alt caracter decît cel religios și se ferea de turnători „ca dracul de tămîie".

Pe preotul Ulieru, care lucra și el în fabrica la Aiud, îl cunoșteam din anii 1938—39, cînd eram institutor la Școala de aplicație din Cernăuți, iar el era student în ultimul an la Facultatea de Teologie. Venea des la școala noastră, în vizită la Lazăr Ștefănescu, fost coleg de-al lui în trecut și coleg de-al meu la Școala de aplicație. Era de loc din Pucioasa, județul Dîmbovița. De statură mijlocie, slab de felul lui, iar acum în pușcărie și mai slab. Ulieru a intrat la închisoare ca membru al Partidului social-creș-

tin, partid înființat de Lazăr Ștefănescu și bine reprezentat în toate închisorile prin numărul de membri arestați. Era un om ponderat și plin de evlavie. Acum era tare mîhnit, fiindcă aflase că soția lui divorțase de el. Își consuma durerea în tăcere, aș putea spune, în taină, fiindcă am auzit-o de la alții. Nu era nici un fel de rudă cu doctorul Ulieru, cunoscut prin cartea sa, care a făcut vîlvă la vremea ei. „Amintirile unui medic de plasă". Brunet și întunecat la față, puțin comunicativ, se retrăgea într-un colț, unde se ruga ore întregi. Vestea că soția lui care era profesoară la Pucioasa, a divorțat l-a afectat peste măsură. Se gîndea mereu la fetița lui, care era elevă în primele clase de gimnaziu.

Tot cu Partidul social-creștin a fost arestat și doctorul în filosofie Alexandrescu Constantin, din str. Știrbei-Vodă, nr. 20, București, profesor de filosofie la Liceul Uzinelor Malaxa din București, cu care mă cunoșteam încă de la Cernăuți. O figură aparte o constituia avocatul Goruneanu, din București, care arbora o ținută oarecum distantă. În general, se plimba mai mult de unul singur. În schimb, profesorul universitar Hurmuzescu (Paul sau Dan) din București, de care am mai vorbit, era volubil și comunicativ, ceea ce producea efecte salutare asupra acelora din jurul lui. Am văzut că se întreținea mai mult cu inspectorul general financiar Gall din București.

Preotul Argint, era parohul unei biserici din București și lucra la unul din atelierele de tîmplărie. Mic de statură, brunet, se mișca cu o vioiciune uimitoare. Era mereu grăbit și mereu preocupat de îndeplinirea normei. Din ținuta și comportarea lui, se vedea că este un om deosebit. Cînd făcea cumpărături, împărțea aproape totul cunoscuților de la secția a II-a și, prin frizeri și cei de la baie, chiar acelora de la Zarcă, atunci cînd era posibil.

Horia Nițulescu, teolog ca pregătire, era fiul învățătorului Nițulescu de la Constanța. Nu l-am cunoscut personal decît la închisoarea din Aiud. Numele îmi era cunoscut din coloanele revistei „Gîndirea", la care era unul din cei mai asidui colaboratori. La „Gîndirea" își publica poeziile, bine primite de criticii literari.

Tot atunci, și tot la „Gîndirea", își publicau poeziile Virgil Carianopol și Mihai Beniuc, care mai apoi au condamnat gîndirismul, curent literar care i-a crescut și

lansat. Şi unul, şi altul au devenit poeţi de curte şi au slăvit pe toate corzile fericirea adusă de comunişti.

Înalt, suplu, brunet şi combativ, Horia Niţulescu şi-a menţinut linia convingerilor lui. La înmormîntarea lui Nichifor Crainic, prin 1972, în Cimitirul Sfînta Vineri din Capitală, el a fost acela care, prin necrologul pe care l-a ţinut, i-a impresionat profund pe cei veniţi să-l însoţească la locul de veci pe marele maestru al poeziei româneşti. Nu am asistat, dar cineva mi-a spus şi fraza de început a panegiricului rostit de el . „Şi eu am fost ucenicul maestrului Crainic, reprezentantul tipic al poeziei tradiţionale româneşti"... şi Horia Niţulescu a continuat cu biografia mentorului revistei „Gîndirea", fiu de ţărani din judeţul Vlaşca, pe numele adevărat Ion Dobre.

Mi-am amintit atunci de un episod, de cînd lucram la corvoadă în fabrica închisorii din Aiud. Căram în spate din fabrică, în grup cu alţii, nişte borne de hotar, făcute din lemn de stejar, sub forma unor cruci cu braţul transversal aşezat oblic, ca la crucea Sfîntului Andrei. În drum, l-am întîlnit pe Nichifor Crainic care mătura curtea la intrarea în fabrică. Cînd ne-a văzut venind, s-a oprit din măturat şi s-a tras deoparte, ca să lase coloana de cărători. Din cînd în cînd, ne opream ca să ne odihnim cîteva clipe. Erau foarte grele. Ajuns în dreptul lui, cu capul plecat, am spus ca pentru mine : „Urcăm pe Golgota, domnule profesor". „E lung drumul pînă sus", a adăugat Crainic, dînd compătimitor din cap. În momentele acelea, eram convins că şi pentru noi osîndiţii va veni un Simeon Chirineanul, care ne va ajuta.

La Aiud, Horia Niţulescu lucra în echipă cu Fani Vlădoianu, tot din Constanţa, cu care era prieten din copilărie. Aceasta nu-i împiedica să se ciondănească „din mers" atunci cînd discutau despre poezia lui Baudelaire, Verlaine, Rimbaud sau Rilke. Amîndoi erau roşi de mizeriile închisorii şi-şi găseau refugiul în poezie. Fani Vlădoianu avea slăbiciune pentru Baudelaire. De cîteva ori l-am surprins recitînd de unul singur „Albatrosul". De altfel, şi el avea poezii remarcabile, despre care poetul Vasile Voiculescu, închis şi el la Aiud, spunea „că-s poezii de maestru". Fani Vlădoianu a murit la Constanţa, la cîţiva ani după ce a scăpat din închisoare.

Secţia a II-a era secţia celor bătrîni, bolnavi, incurabili (tineri sau bătrîni).

Aici, printre alți deținuți, într-una din celule era și Atta Constantinescu, fiul cunoscutului ministru liberal Alexandru Constantinescu-Porcu. Înalt, masiv, fost obez, de abia se mișca, sprijinindu-se într-un baston. Hainele îi deveniseră așa de largi, încît ar fi mai încăput încă unul în ele. În tinerețe, făcuse studii strălucite la Viena și la Paris. La Viena, la Institutul Terezianum, ca și Titu Maiorescu altădată, s-a distins în mod strălucit. A călătorit mult și a învățat multe. Pe atunci nu se ocupa de politică. După moartea tatălui său, a fost ales șeful organizației liberale de la Bacău, iar după ce George Brătianu s-a despărțit de vechii liberali, a devenit șeful organizației georgiste de la Bacău. În timpul lui Carol al II-lea a fost ministru și, totodată, unul din consilierii de politică externă ai regelui. Pînă la urmă, cum s-a întîmplat și cu alți oameni politici, raporturile dintre el și rege s-au răcit. În comparație cu tatăl său, se bucura de multă autoritate morală. De o cinste și o seriozitate unanim recunoscute, atît în raporturile cu oamenii politici, cît și cu alegătorii, Atta Constantinescu era un democrat convins. Toți oamenii politici cu care am discutat la Aiud și în alte părți, țineau să facă o deosebire netă între el și tatăl său, care era un politician cinic și un mare afacerist. Se spunea că atunci cînd a fost amestecat într-un proces, întrebat de președintele completului ce ocupație are, a răspuns sfidător : „Fost și viitor ministru". Președintele i-a replicat : „Aceasta nu e o profesie !" „N-o fi, dar e bună !", i-a răspuns el. Iar Iorga într-un duel oratoric în Parlament, ca să evite expresia de „Porcu", l-a pus la punct, spunîndu-i : „Bine a zis, cine-a zis, cum ți-a zis".

Ca și Alexandru Marghiloman, cunoscutul om politic conservator, fost și prim-ministru, Atta Constantinescu avea pasiunea cailor de cursă pentru care cheltuia tot venitul moșiei sale din județul Bacău. Regreta și acum în pușcărie caii lui frumoși pe care, după 23 august, o bandă înarmată de sovietici i-a ridicat din grajdurile sale. Iar pe cel mai bătrîn dintre ei, l-au împușcat după ce i-au scos proteza de aur din gură. Era calul la care ținea cel mai mult, fiindcă, în tinerețea lui, cîștigase multe premii și-l ținea într-o boxă specială pînă cînd avea să-și sfîrșească zilele. Deoarece nu se putea hrăni,

căci avea dinții tociți, i-a făcut o proteză din aur. Unul din oamenii lui i-a informat pe ruși.

Mulți deținuți ar fi vrut să stea cu el în celulă, căci cei care stătuseră cu el i-au făcut o „presă" din cele mai bune. Era o sursă inepuizabilă de cunoștințe și le povestea cu mult talent. La Aiud, din cauza regimului de înfometare, a scăzut de la 140 kg la 75 kg. Șchiopăta de un picior. După ce a ieșit din închisoare, Atta Constantinescu nu mai avea nici un mijloc de existență. I se luase tot. Nu mai avea nimic și pe nimeni ca să-l îngrijească. Avea în jur de 75 de ani și trăia într-o cruntă mizerie. Disperat, într-o zi și-a pus capăt vieții, aruncîndu-se de la etaj. Multă lume a comentat și a reflectat asupra acestui caz tragic.

In fabrică lucrau foarte mulți deținuți din loturile intrate în pușcărie ca membri ai Partidului social-creștin al lui Lazăr Ștefănescu. Majoritatea erau din învățămînt. În cele ce urmează, mă voi ocupa de acei pe care i-am cunoscut direct. Cel care se bucura de multă simpatie și popularitate între membrii corpului didactic de toate gradele era nea Costică Iliescu, fost multă vreme director general al învățămîntului. Înalt, puțin adus de spate, cu sprîncene bogate, ochelari cu multe dioptrii și o chelie pronunțată, era un om în jur de 60 de ani. Cu o cutie de vopsea în mîna stîngă și cu o pensulă mare în mîna dreaptă, ca să aibă spor la vopsit, l-am întîlnit adesea pe aleea principală, în căutarea unei țigări. Cum, necum, nea Costică, așa-i ziceam cei care-l cunoșteam de mult, făcea rost de țigări. Cînd trecea pe lîngă mine îmi spunea : „Dragă Antohe, am făcut rost de o luminare și am împărțit-o în trei, ca să-mi ajungă toată ziua". O ducea prost cu dantura și din cauza aceasta, buzele se suprapuneau. Era un fumător pasionat. Îmi venea în minte imaginea lui de altădată, cînd era director general în minister. Era un domn respectabil și amabil cu toată lumea. Tot ministerul învățămîntului și toată lumea îl cunoștea sub numele de nea Costică Iliescu și nu sub acela de domnul director general. Și la plecare sau sosire, nea Costică Iliescu împărțea în stînga și în dreapta călduroase strîngeri de mîini, lucru mai rar la ceilalți directori din minister.

Ștefan Radu, doctor în drept, era specialistul Ministerului Învățămîntului în materie de legislație școlară și

orice diferend ai fi avut cu ministerul, trebuia mai întîi să iei contact cu Ştefan Radu. În minister avea funcţia de subdirector general. Nu prea înalt, subţire, brunet, cu părul cărunt şi ochii umbriţi de sprîncene stufoase, era tipul juristului care asculta cu răbdare necazurile celor care-şi socoteau drepturile încălcate. Ţinea cumpăna dreptăţii şi referatele lui atîrnau greu la cîntar. A avut multe de tras de pe urma puşcăriei. După 1964, l-am întîlnit în Bucureşti. Se mai întremase puţin, dar tot slab era. Nu uitase încă de cele ce a îndurat la securitatea din Bucureşti, la Jilava şi Aiud. Acum urma un tratament medical ambulatoriu.

Marius Bucătură, inspectorul şcolar şef al regiunii Timişoara şi apoi subdirector în Ministerul Învăţămîntului. Îl cunoşteam de cînd era la minister. Cînd l-am văzut la Aiud, nu-mi venea să cred că e el. Era slab, cu faţa de un galben icteric. Trecuse prin anchetele de la securitatea din Timişoara, unde a făcut cunoştinţă cu renumitul şef Moiş.

Inspectorul-şef al regiunii Galaţi, Vasile Hondrilă, era şi el aici. Brunet, înalt, slăbuţ şi grav. Cînd l-am cunoscut în 1952, mi-a spus că în lot cu el au fost mai mulţi învăţători şi profesori din Galaţi. Evita contactul cu alţi deţinuţi. Ii era frică de turnători şi din cauza aceasta îi suspecta pe toţi aceia pe care nu-i cunoştea. Multe drame a provocat lipsa de conştiinţă a turnătorilor lacomi şi pervertiţi. Se lăsau corupţi de administraţie cu o ţigară, cu un terci în plus sau cu promisiunea că i se va reduce pedeapsa (cea mai mare naivitate).

Îl vedeam mereu pe Hondrilă cu Petre Puchianu, de la Galaţi, intrat şi el în puşcărie tot cu Lazăr Ştefănescu. Era un vechi autor de manuale şcolare de curs primar din cele mai bune, fost inspector şcolar şi el. Era în vîrstă de peste 60 de ani. Luase parte ca ofiţer de rezervă la primul război mondial, cu gradul de căpitan şi fusese decorat. Era bun cunoscut cu Ion Mihalache şi cu D.V. Ţoni, preşedintele Asociaţiei învăţătorilor pe ţară. Petre Puchianu fusese şi el unul din stîlpii acestei asociaţii.

Rodeanu Epifanie, inspectorul-şef al regiunii Suceava, era şi el la Aiud. Înalt, impunător şi volubil, îi ţinea în preajma lui pe toţi cei din lot cu el, iar cînd vedeau de la distanţă vreun om al administraţiei, se risipeau în grabă, ca potîrnichile, la locurile lor de muncă. „Aghio-

tantul" lui era învățătorul Scaraba, pe care îl cunoșteam de la Cernăuți, un bun dirijor de coruri, activitate pentru care primise numeroase distincții la Cernăuți și la București.

Am prezentat aici, în mod succint, numai pe acei pe care i-am cunoscut personal și nu pe toți dascălii întemnițați la Aiud. Și dacă ne gîndim că aici era numai una din închisori, ne putem da seama de proporțiile dezastrului la scară națională. *Toată floarea, toată elita învățămîntului de toate gradele era strînsă în pușcării, alături de cei mai onești și mai capabili organizatori ai lor.*

Decanul ziariștilor închiși la Aiud era Romulus Seișanu, cunoscutul gazetar de la ziarul „Universul". L-am cunoscut în fabrică, unde lucra cu intermitență. Avea aproape 70 de ani. Era născut în 1884. Ieșise la lucru, îndemnat de cei mai tineri din celulă cu el și care-l ajutau la îndeplinirea normei. Se bucura de multă simpatie printre deținuți și, mai ales, de multă prețuire, căci era un fel de enciclopedie ambulantă. Era originar din Ardeal, dar se stabilise în Vechiul Regat, ca atîția alți scriitori : George Coșbuc, Liviu Rebreanu, Ștefan O. Iosif, Ilarie Chendi, Zaharia Bîrsan. Încă din 1915 a fost redactor la ziarul „Acțiunea", iar din 1920 pînă în 1945, redactor pentru politica externă la ziarul „Universul". Pe lîngă articolele zilnice din acest ziar, colabora și la alte reviste și ziare. Din publicațiile (scrierile) lui am citit și eu : „România din timpul războiului 1916—1918", „Dobrogea, schiță monografică" și „Bătălia de la Mărășești". A fost unul din stîlpii Ligii antirevizioniste, înființată de ziarul „Universul". Prin articole zilnice și studii documentate, a dovedit drepturile de necontestat ale românilor asupra Transilvaniei. În timpul celui de al doilea război mondial, articolele sale despre mersul războiului erau de o logică și o clarviziune rar întîlnite la alți ziariști. A fost un fel de Walt Lippmann al nostru. Înaintea altor comunicate asupra mersului războiului, ele erau citite nu numai de publicul larg, dar și de ofițerii de la comandamentele de pe front. Am aflat acest lucru de la numeroși ofițeri de stat-major, cu care am stat la Aiud. Era un om brunet, cu ochi inteligenți, slăbit de regimul închisorii. Se mișca încet și gînditor. Probabil, se cerea la lucru, din cînd în cînd ca să mai iasă la aer. Cu Romulus Seișanu a

dispărut unul din cei mai mari ziariști pe care i-a avut neamul nostru.

Tot ziarist și tot ardelean era și Alexandru Hodoș, prim-redactor al ziarului „Țara noastră", oficiosul Partidului național agrar, al cărui președinte era Octavian Goga. Alexandru Hodoș a fost un ziarist de mare clasă și un talentat scriitor. Cumpăram ziarul acesta numai pentru articolele scrise de Alexandru Hodoș și, bineînțeles, pentru acelea ale lui Octavian Goga, atunci cînd apăreau. Dintre ziarele de partid, „Țara noastră" era cea mai bună gazetă. Întrecea și „Viitorul", oficiosul Partidului Național Liberal, și „Dreptatea", oficiosul Partidului Național Țărănesc, și chiar și „Îndreptarea" ziarul averescanilor, care era căutată atunci cînd publica o serie de articole împotriva lui Carol al II-lea, semnate XXX.

În aceste articole, Mareșalul Averescu descria cum a fost detronat Cuza Vodă, în noaptea de 11 februarie 1866, noapte pe care domnitorul Cuza o petrecea în compania doamnei Maria Obrenovici, născută Catargi și intrată prin căsătorie în familia domnitoare a Serbiei. La sosirea conspiratorilor, ea a trebuit să se îmbrace în grabă, protejată de mantaua lui Vodă, pe care el o ținea ca paravan. Aluzia era directă la Elena Lupescu, metresa lui Carol al II-lea, pe care toată țara o detesta. O serie de oameni politici, în frunte cu Iuliu Maniu, au întrerupt orice raporturi cu Palatul, din cauza legăturilor extraconjugale cu Elena Lupescu. Ca și Iuliu Maniu, Mareșalul Alexandru Averescu a fost un adversar al lui Carol al II-lea. Pe lîngă omul politic, el se bucura și de aureola unui mare general și strateg. În luna iulie 1917, a repurtat strălucita biruință de la Mărăști împotriva armatei germane comandate de vestitul spărgător de fronturi, generalul Mackensen. A circulat legenda că cei doi comandanți care s-au înfruntat la Mărăști, ar fi fost colegi de promoție la Școala de Război din Germania și că amîndoi își disputau întîietatea în cadrul promoției lor. În orice caz, la Mărăști, generalul Averescu a fost clasificat primul. După bătălia de la Mărăști, generalul a devenit cel mai popular om din țară. Numele lui a intrat în legendă și în poeziile populare. Cuprinși de entuziasm, ostașii îl cîntau și îl proslăveau în versuri. Cînd am făcut eu armata, în 1933, încă se mai cîntau cîteva marșuri ostășești în care se pomenea de generalul Averescu. A

fost de trei ori prim-ministru. Ultima dată, în anii 1926—27. La manevrele din toamna anului 1930, la care a participat atît generalul Alexandru Averescu, fostul comandant al Armatei a II-a, cît și generalul Constantin Prezan, șef al Marelui Cartier General al armatei române pe timpul bătăliilor de la Mărăști și Mărășești, ambii au fost avansați la gradul de Mareșal. Era născut în anul 1859, în comuna Cișmeaua Văruită din județul Ismail, pe cînd cele trei județe din sudul Basarabiei — Cahul, Bolgrad și Ismail — au aparținut Moldovei și apoi României (1856—1878). Soția sa, Clotilda Averescu, era de origine italiană. Ultima parte a vieții a trăit-o la via sa de la Turnu Severin și a murit la adînci bătrîneți.

La Aiud, Alexandru Hodoș, de statură înaltă, era atît de slăbit, de-i rămăsese numai sufletul dintr-însul, și zorea zorea mereu ca să îndeplinească norma la vopsitorie. Lucra afară, în aer liber și putea fi văzut de la distanță. Era cu un cap mai înalt decît ceilalți. Cred că avea 1,90 m înălțime. Îi era teamă de turnători, de aceea discuta numai cu cunoscuții pe care îi știa oameni de încredere. Avea doi-trei prieteni cu care vorbea din cînd în cînd și se uita ba în stînga, ba în dreapta, ca să vadă dacă nu e spionat de cineva. Era stropit de vopsea de sus pînă jos, chiar și pe față. Cred că cea mai mare și singura plăcere pe care o avea în pușcărie era aceea cînd fuma tacticos o țigară. Făcea acest lucru cu calm și cu un anumit ceremonial. Îți făcea poftă cînd îl vedeai gînditor și tăcut cum trăgea cu nesaț din țigară. A fost condamnat pentru activitatea ziaristică. Cei care au fost cu el la proces au relatat că atunci cînd i s-a dat cuvîntul, a scos stiloul și l-a trîntit de s-a făcut țăndări. N-a rezistat prea mult la lucru și a cerut să fie dus la celulă. Nu știu ce s-a întîmplat cu el, cu toate că am căutat de mai multe ori să aflu vești în legătură cu situația lui. Făcea parte din cunoscuta familie Hodoș din Ardeal, care a dat țării și alți scriitori, printre care și o femeie, Constanța Hodoș.

Tot la vopsit mai lucra și fiul avocatului Tomaziu, din Dorohoi (a nu se confunda cu Tomozei), și nepot al lui George Enescu (așa declara el). Georgel Tomaziu. Inalt, suplu, cu chipul frumos, fredona toată ziua arii din diferite opere. Avea un repertoriu bogat, fiindcă Georgel Tomaziu cunoștea pe dinafară nu numai operele unchiului său, ci și pe acelea ale altor mari muzi-

cieni din întreaga lume. Era îndemînatic și la pictură, astfel că, din cînd în cînd, mergea să dea ajutor profesorului Bărdescu, despre care am pomenit în altă parte, la terminarea unor tablouri. Nu l-am mai văzut de atunci, dar cred că a scăpat cu bine din închisoare, deoarece era destul de tînăr.

La unul din atelierele de tîmplărie lucra un om de statură mijlocie, cu figura mai mult blondă și puțin comunicativ. Fusese prefect legionar într-un județ din Ardeal și îl chema Baciu. Era mereu chemat la grefă și anchetat, pentru că îi apăruse în Franța o carte (despre Ardeal) semnată de el. Voiau să afle cu orice chip cum a ajuns manuscrisul în Franța în timp ce el era arestat. El le-a explicat că atunci cînd era liber a încredințat unui prieten de-al lui două manuscrise și că între timp acel prieten a fugit în Franța. Dar cerberii nu erau mulțumiți cu aceste explicații și făceau presiuni asupra lui, ca să recunoască faptul că și aici, în închisoare fiind, el mai are legături cu cel fugit și să spună numele prietenilor care îi înlesnesc aceste legături. Știu că nu a trecut mult și a fost scos din fabrică și dus la un nou proces. De atunci, n-am mai aflat nimic despre Baciu.

Dacă nu făceai norma, nu căpătai nici un fel de fișă, lucrai în zadar. Cea mai mică fișă era de 15 lei și mergea proporțional pînă la 50. Acestea erau rare, numai la spărgătorii de norme. Cît am lucrat în fabrică, am luat și eu trei-patru fișe de 15 lei și de fiecare dată am luat pe ele țigări și bomboane, deși eu nu fumam. Le împărțeam la prietenii care fumau și, mai ales, celor care nu puteau lucra, fiind bătrîni și slăbiți în așa măsură, încît își țineau zilele de azi pe mîine. Așa se făcea, că seara, cînd veneam să ne culcăm, puteam să fac o mică bucurie unor prieteni de la secția a II-a. Dintre ei, nu lipsea Nichifor Crainic, Ion Petrovici și I.C. Petrescu. Chiar dacă nu fumau toți, aveau o monedă de schimb.

De cîte ori le-am dat unora care spuneau că pot să le trimită la Zarcă. Oamenii de la Zarcă erau cei mai izolați și cei mai oropsiți, destinați să moară prin inaniție. Am fost și eu izolat la Zarca pe timp limitat. Se știa că de 1 mai, 23 august și 7 noiembrie — zile jubiliare pentru comuniști, șefii de lot eram duși și izolați la Zarca pentru trei-patru zile și apoi aduși înapoi în celule. N-am înțeles niciodată motivele pentru care făceau acest

lucru. Cunoșteam condițiile de la Zarca și de cîte ori am avut ocazia, am dat bucuros pentru cei de acolo, cu toate că unii spuneau că nu vor ajunge niciodată la ei.

Am mai cunoscut la Aiud un mare admirator al lui Eminescu. Am înțeles că este profesor din București și a fost implicat într-un proces de spionaj. Îl chema Albulescu. Tînăr, înalt, brunet și vioi, Albulescu vorbea mereu de Eminescu, poetul lui preferat. Timp de o săptămînă, cîte o oră pe zi, ne-a vorbit despre sonetul „Trecut-au anii".

Într-o zi, am cunoscut în fabrică pe un tînăr student, arestat cu un lot de studenți ai Facultății de Litere din Cluj, așa cum la Aiud mai era un lot de studenți de la medicină și altul de la Facultatea de Drept tot din Cluj. Se numea Mocanu și ne-a povestit o seamă de lucruri despre atmosfera din facultate, precum și despre profesorii pe care i-a avut. Desigur că întotdeauna ne interesam de Lucian Blaga. În timpul cît a fost el student, Lucian Blaga a fost dat afară de la catedră ; era singur, fără familie și trăia așa de strîmtorat, încît uneori mergeau studenții și-l ajutau din puținul pe care îl aveau și ei. Din merindele căpătate de la părinți de acasă, mergeau și-i dădeau și profesorului lor drag cîte ceva. O asemenea situație i-a fost rezervată celui mai profund și mai autentic filosof pe care l-a avut neamul nostru, care a fost și ziarist, și unul din cei mai mari poeți ai timpului. Tînărul Mocanu era înalt, slab și tare mîhnit că a fost întrerupt de la studii cînd mai avea doar cîteva luni pînă să-și ia licența. Fusese unul dintre studenții buni și apreciați de Blaga și de cîte ori povestea cîte ceva gîndul îl ducea la el.

Doctorul Țarălungă îmi era cunoscut din fabrică. Fusese arestat cu unul din loturile de răzvrătiți din Vrancea și, din cauza „probelor" de la securitate și condițiilor din pușcărie, slăbise de-l bătea vîntul. Înalt, brunet și suplu, era tare chinuit de foame. Se zbătea pe toate căile ca să iasă din această situație. Se cerea la lucru oriunde putea să obțină hrană mai multă. Visul lui era să ajungă să lucreze la infirmerie. A ieșit de mai multe ori la raport pentru a cere acest lucru, dar ca medic de dispensar din Vrancea, cînd la Aiud erau atîtea somități medicale, nu prea avea șanse. S-a răspîndit atunci un zvon că el posedă rețeta unui leac miraculos împotriva reumatis-

mului. Am auzit că în cele din urmă a fost admis ca medic la infirmerie. L-am mai văzut după aceea în fabrică. Se părea că experimentul pe bolnavii subnutriți și cu tot felul de beteșuguri supraadăugate n-a dat rezultatele scontate și, mai ales, rapide așa cum mi se pretindeau Nu l-am mai întîlnit prin alte pușcării pe unde am trecut, așa cum s-a întîmplat cu alți deținuți.

Profesorul Paragină era una din figurile legendare de la închisoarea din Aiud. Era de fel din Panciu. Cutezător și protestator, era într-un conflict permanent cu cerberii, pe care îi tutuia și îi înjura, făcîndu-i cu ou și cu oțet. De aceea, își ducea existența mai mult în celule de izolare și la carceră. Într-un rînd, am stat amîndoi cîte 48 de ore la cîte o carceră de la parterul celularului, care erau un fel de cutii paralelipipedice, cu dimensiunile de 70/70 cm și înalte de 1,80 m, puse în picioare și ancorate de pereții coridoarelor de la parter. La înălțimea nasului, ușa era prevăzută cu o gaură de aerisire cu diametrul de 10 cm. El era pe o parte a celularului, și eu pe alta. Ne vedeam din mers, atunci cînd gardienii se scoteau la closet și treceam unul pe lîngă altul. Aceste carcere erau un fel de sperietori permanente, deoarece, vrînd-nevrînd, cînd ieșeai sau intrai în celular, dădeai cu ochii de ele.

Tot din Panciu era și un tînăr, Pătrășcanu, arestat din 1941 după rebeliunea din ianuarie. Cînd l-am cunoscut eu, avea mai bine de 11 ani de pușcărie. Lucra la strung în lemn. Adesea povestea despre via de acasă și ofta adînc cînd își amintea de petrecerile de odinioară. Nu l-am mai întîlnit prin alte închisori.

Echipa de ambalaje lucra într-o încăpere de lîngă gatere. Cînd eram la corvoadă, căram multe materiale spre și de la magazia de ambalaje. Șeful echipei era un fost șef de gară, cu numele de Donose. Un om tare cumsecade, serios și amabil cu toată lumea. De acolo încărcam pentru a fi expediate la gară lădițe în care se găseau scule : lacăte, clești, foarfece și altele.

În echipa de ambalaje lucra și Andrei Rigia, absolvent al Academiei Comerciale din București și fost contabil la Banca Națională a României. Avea în jur de 60 de ani. Mic de statură și brunet, se mișca încet și cu greu îi scoteai vorba din gură. Cînd îl întrebai ceva, se făcea că nu te aude. Am auzit că după ce a scăpat din închi-

soare, a emigrat în America, unde avea un frate plecat dinainte de război.

Donose era ajutat în munca lui de Lăzăruș, diminutivul de la Lazăr, dar toată lumea îl cunoștea sub numele de Lăzăruș. Un om simpatic și tare amabil. Era evreu și locuise în București. Mic de statură, roșcovan, pistruiat și buzat, Lăzăruș era solicitat de toți care aveau nevoie de un ciocan, un cleşte, un cui. Toate ți le punea la dispoziție, cu condiția ca să te folosește de ele în fața lui. Îți mai oferea și un suport pe care să stai atît timp cît îți rezolvai mica reparație sau ce aveai de făcut.

Într-o despărțitură alăturată atelierului de ambalaje, lucra fostul general de geniu, Carasievici. Repara lăzi de ambalaj. Înalt, cărunt și grav, generalul Carasievici nu discuta cu nimeni. Cel mai adesea lucra cu ușa încuiată și băteai degeaba în ușă. Îi deschidea ușa numai lui Donose, șeful lui, care bătea într-un anumit fel. L-am văzut, totuși destul de rar, discutînd cu un tînăr deținut. Cei de la ambalaj spuneau că e nepotul lui.

Între atelierul de ambalaje și cele două uscătorii, erau instalate cele două gatere. Între ele era spațiul pentru depozitarea buștenilor de tot felul ; și mai lungi, și mai groși, așa după cum trebuia pregătit materialul lemnos din care se făcea cheresteaua. Mai marele gaterelor era deținutul Timbuș, arestat încă din timpul lui Antonescu. Figură plăcută, blîndă și prietenoasă. Timbuș era ajutat în munca sa de o echipă de țapinari încercați. Cînd îi vedeam cu cîtă îndemînare mînuiau țapina și cu cîtă ușurință dislocau buștenii așezîndu-i pe vagonetele care-i introduceau în ferăstraiele de la gatere, îi admiram. Buștenii astfel așezați în șir continuu păreau niște șerpi uriași care se tîrau spre gatere și intrau în gura lor, vrînd-nevrînd.

În rînd cu atelierul de ambalaje, era și un mic atelier de dulgherie, în care lucra echipa condusă de Ion Prună, formată din el și încă doi deținuți. Specialitatea lor erau oiștile de căruță și alte anexe. Ion Prună era învățător din Constanța, originar din comuna Seimenii Mari, nu departe de Cernavodă. În timpul războiului a fost mobilizat ca ofițer de rezervă la una din legiunile de jandarmi din Transnistria, fapt pentru care a fost arestat și condamnat sub învinuirea de criminal de război. După 23 august 1944 și pînă la data arestării (în 1949) a fost

șeful organizației Frontul plugarilor (partidul lui Petru Groza) din județul Constanța. Pentru acest lucru, eu îl ocoleam pe cît puteam. Pînă într-o zi, cînd, întîlnindu-l, m-a invitat în biroul lui de la sediul partidului. După ce a închis ușa și a cerut să nu fie deranjat, mi s-a adresat direct : „Știu că te ferești de mine! Dar fii atent, că aștia sînt cu ochii pe tine. Mai ales prefectul Dușa este pornit împotriva ta". I-am mulțumit pentru informațiile date. Pe parcurs, Ion Prună m-a mai pus de cîteva ori în gardă. O dată cînd am refuzat să subscriu la fondul de ajutorare a partizanilor lui Markos din Grecia și altă dată cînd n-am subscris la fondul de construire al Palatului Scînteii. Apoi a fost arestat. Cînd ne-am întîlnit la Aiud, venise de la mina din Baia Mare, unde a lucrat tot la dulgherie. A insistat de mai multe ori să mă ia în echipa lui, spunea că norma se poate face ușor și am să iau fișă în fiecare lună. I-am promis, dar nu mă atrăgea această activitate. Mă învățasem la corvoadă, căci puteam să mă mișc în toată incinta închisorii după materialele care trebuiau transportate de colo, colo, cu rost și fără rost. Au fost cazuri cînd buștenii fiind trimiși din greșeală de la Piatra Neamț, Bacău sau din alte părți, descărcați și stivuiți în depozit la Aiud, după două-trei zile, i-am încărcat din nou, pentru altă destinație. După ce a ieșit din detenție, Ion Prună n-a mai fost primit în învățămînt ; atunci a intrat într-un atelier de dulgherie-tîmplărie din Constanța și cîștiga bine.

Cînd lucram la corvoadă, puteam vedea sosirea unor grupuri noi de deținuți de la alte închisori și aceasta însemna o bună sursă de informație, mai ales atunci cînd veneau de la Jilava sau Văcărești. Pînă îi înregistra la grefă, erau ținuți afară și-i chema pe rînd pe fiecare. Mergeam cu căruța în sus și în jos și cînd era momentul prielnic, simulam o pană, opream în dreptul grupului și, în graba cea mare, ne puneam la curent cu ceva noutăți. Se întîmpla ca unii să fie arestați de curînd și în cazul acesta aveam și noutăți de afară, deși erau întîmplări și evenimente petrecute cu două-trei luni în urmă. Oricum, erau binevenite.

În hala mașinilor la grosime lucra învățătorul Alectoride din Constanța. Ca și Ion Prună, Alectoride a fost mobilizat în timpul războiului ca ofițer de rezervă la o legiune de jandarmi din Transnistria. Din ordinul so-

vieticilor toți ofițerii activi și de rezervă, care au făcut serviciul la legiunile de jandarmi din Transnistria, au fost arestați și condamnați pînă la unul. Avea fișă mare și îmi dădea întotdeauna țigări la despărțire, țigări pe care, la rîndul meu, le dădeam și eu unor fumători. Mă duceam la el în pauză, cînd zgomotul mașinilor înceta și puteam să conversăm. Înalt, masiv, cu nasul coroiat, mînuia cu pricepere piesele lemnoase pe care le trecea printre lamele de la grosime. Era originar din Constanța și de cîte ori își amintea cînta de dorul locurilor natale.

La o freză lîngă Alectoride lucra preotul Ștefan Bumbac, tot de la Constanța. Într-un moment de neatenție, preotul Bumbac și-a tăiat aproape trei sferturi din degetul mijlociu de la mîna dreaptă. Am fost martor ocular al accidentului și am văzut cum îi țîșnea sîngele din bont. Au sărit cei din jur și i-au înfășurat mîna ca să-i oprească sîngele. Unul din ei a cules de jos falangele tăiate. Tot acela l-a luat de braț și l-a dus la infirmerie.

În fabrică la Aiud mai lucrau și alți preoți. Despre unii din ei am vorbit. Mai jos, dau scurte biografii ale acelora pe care i-am cunoscut personal: preotul Gogu Popescu-Vîlcea, doctor în teologie și fost inspector în Ministrul Cultelor. Înalt, brunet, cu prestanță, Gogu Popescu-Vîlcea era o figură stimată de toți preoții deținuți. Prin toate celulele pe unde a trecut, a lăsat o bună impresie. În fabrică lucra cu intermitență.

Cu preotul Iliescu-Palanca, am stat aproape două luni în aceeași celulă. Era parohul Bisericii Stravropoleos din centrul capitalei. Aceasta este una din cele mai frumoase biserici din țara noastră. Zidită în stil curat bizantin la începutul epocii fanariote, în 1724, de arhiereul Ioanichie. Fost director al Seminarului Teologic de la Curtea de Argeș, preotul Palanca era de o serioasă cultură. Printre altele, a tradus din greaca veche „Predicile" lui Ilie Mineat. A suferit la securitate și la Jilava chinuri mai mari decît ale primilor creștini, spunea el. Avea un fiu, student în ultimul an la Facultatea de Medicină, la data arestării lui, și cineva îi spusese că Virgil ar fi fost exmatriculat din cauza condamnării lui. Era tare îngrijorat de soarta fiului său. În momentul cînd am fost mutat din celulă l-am lăsat grav bolnav. N-avea mai mult de 50-55 de ani. A fost implicat și condamnat într-un proces de spionaj. Mai tîrziu, cînd am

aflat că a murit în închisoare a fost zi de doliu pentru toți cei care l-am cunoscut.

În noua celulă, am dat peste avocatul Costică Milea, originar din comuna Perișoru, județul Brăila, și impiegatul C.F.R. Topor din comuna Silistraru, vecină cu satul meu. Cu avocatul Costică Milea eram prieteni vechi încă de la Școala de ofițeri din Bacău, unde am fost colegi. De atunci era un combativ și se anunța a fi un bun avocat. La Facultatea de Drept din București a fost apreciat de Mihai Antonescu (profesorul lui), iar cînd Mihai Antonescu a fost numit ministru de externe, în guvernul generalului Antonescu, Costică Milea a fost unul din secretarii lui. N-a făcut politică. Mihai Antonescu l-a luat ca secretar, deoarece îl avusese asistent la Catedra de drept internațional și îl cunoștea ca un element capabil. Calitatea de fost secretar al lui Ică Antonescu i-a atras după sine o condamnare de 15 ani, pe care în cea mai mare parte i-a executat la Aiud. La 23 august ar fi putut pleca în străinătate, dar nu s-a știut vinovat cu nimic. Cînd l-am întîlnit la Aiud, era peste măsură de slab, îmbătrînit și de-abia mai auzea, o ureche îi supura mereu. Vorbea încet și obosea repede. La Școala de ofițeri din Bacău, era cel mai solid din toată compania și nimeni nu-l întrecea la sărituri în lungime și înălțime, la trîntă și la lupte greco-romane. Nici nu-ți venea să crezi că epava din pușcăria de la Aiud era Costică Milea de altădată. Mi-a spus că la probele de la Securitate l-au nenorocit. Nu știu ce s-a mai întîmplat cu el.

Celălalt brăilean, și el vechi cunoscut, era tînărul impiegat de mișcare Topor, nepotul cunoscutului meteorolog Topor. La Aiud a lucrat luni de-a rîndul în fabrică, dar a fost scos apoi din cauza unei boli de ochi care i-a redus vederea.

Timp de mai multe luni a așteptat să fie dus la operație, dar în zadar. Boala a progresat, iar după eliberare a fost prea tîrziu și a rămas orb.

Fabricantul de șampanie Mott, al cărui nume apărea în desele reclame ce le făcea în presă, apărea și el din cînd în cînd prin fabrică, sau la aer, la secția a II-a. De statură mijlocie, rotofei și roșcovan (venise recent) era mereu în vervă. L-am văzut de mai multe ori la aer, în anturajul unor prieteni cu care discuta destul de tare despre proiectele lui de viitor. Din cercul său făcea parte

Campus-Bassa, unul din marii concesionari ai loteriei de stat (așa cum era și Gheorghe Stănoiu). Numele adevărat nu l-am știut niciodată. Toți îi spuneau domnul Campus-Bassa.

Concurenții lui Mott în fabricarea șampaniei îl criticau la tot pasul, spunînd că este un negustor nelcal, deoarece face șampania din vinurile cele mai proaste și mai ieftine și din cauza aceasta șampania lui este cea mai ieftină.

Cei care stăteau în celulă cu el spuneau că Mott în fiecare zi își face planuri despre felul cum o să-și extindă afacerile cînd va scăpa din pușcărie. Jovial și vioi, era dornic să afle și să știe cît mai multe. Dădea asigurări tuturor că în cinci-șase luni „șandramaua" se dărîmă și vom fi liberi cu toții.... și atunci vom ciocni un pahar de șampanie MOTT.

Printre deținuții de la secția a II-a, făcînd o notă distinctivă, era cunoscutul moșier Nicu Pleșa din Oltenia, gogist (din partidul lui O. Goga), un mare animator al sportului craiovean. Moșiile lui de la Tia Mare și Doanca, județul Romanați, erau adevărate ferme-model, așa cum era și moșia de la Piatra-Olt a fostului ministru al agriculturii, Marian, care era și el închis la Zarca. Era albit complet și slab, slab de-ai fi zis că nu mai pulsează viața in el. Nu-i era numai părul albit, ci și fața, și mîinile, și cînd vorbea, părea că e o voce străină care vine de departe. Dacă la Bacovia — în poezia lui — totul îi părea îmbrăcat în violet : și orașul, și amurgul, și lumea cochetă de pe străzi, la Pleșa toate erau îmbrăcate în alb. Chiar și vorbele, și sunetul pașilor săi îți aduceau aminte de culoarea albă. De obicei, cînd apărea la aer, era înconjurat de un grup de cunoscuți de-ai lui, moșieri și oameni de afaceri, tot așa de vîrstnici ca și el (toți erau trecuți de 60 de ani). În tinerețe fusese un sportiv, iar la maturitate, un mare animator al sportului din Oltenia. A înființat Clubul sportiv Jiul, iar echipa de fotbal Jiul, cînd președintele clubului era Pleșa, a fost campioana României.

În acea perioadă, am stat în celulă cu inginerul Rășcanu, din București, fiul fostului consilier Rășcanu de la Curtea de Casație. Consilierul Rășcanu avea 79 de ani și era și el condamnat și închis în altă celulă, tot la Aiud. Uneori, cînd se întîmpla să fim scoși la aer cu mai

multe celule, se întîlneau tatăl cu fiul. Se retrăgeau deoparte și inginerul Rășcanu avea grijă să se apropie de urechea tatălui, care nu mai auzea bine. În două rînduri l-am văzut și eu pe magistratul de la Curtea de Casație și i-am fost prezentat de către fiul său. Adus puțin de spate, cu sprîncene stufoase și priviri pătrunzătoare, te cîntărea din ochi ca să vadă cîte parale faci. Era vizibil marcat de regimul din detenție. Cînd ne-am întors în celulă, inginerul Rășcanu mi-a spus, zîmbind : „De cînd a fost anchetat de securitatea din București, tata suspectează pe oricine". Și inginerul Rășcanu mi-a povestit scena dramatică de la Jilava, care a avut loc între el și tatăl său. Au fost arestați în aceeași noapte, dar nu împreună. Tatăl său a fost luat primul. Peste două ore, și feciorul. Amîndoi au fost duși la Jilava în celule diferite. Cu o zi înainte de proces, tot lotul a fost dus la baie pentru bărbierit. Nu mai fuseseră bărbieriți de șase săptămîni. Cînd l-a văzut pe tatăl său, s-a dus întins la el și emoționat, l-a îmbrățișat. Tatăl său nu știa că a fost arestat și el. „Am schimbat cîteva cuvinte cu tata", povestea el și cineva mi-a adus o mașină de bărbierit care devenise disponibilă. L-am săpunit bine, fiindcă avea barba mare și cu atenție, din cînd în cînd, îi mai spuneam cîte ceva, Cînd l-am terminat de bărbierit, tata îmi spune : „Mulțumesc, mulțumesc, domnule ! Dacă nu te superi, cine ești mata ? Parcă te-aș prubului cu cineva (te-aș asemăna, moldovenește), dar nu știu de unde". „Mi-am dat seama că din cauza bărbii pe care o aveam nu mă mai cunoștea". I-am înlănțuit gîtul cu mîinile și i-am vorbit la ureche : „Tată sînt eu, Vasile, nu mă mai cunoști ?" S-a desprins din brațele mele și, măsurîndu-mă de sus pînă jos, mi-a zis : „Te-au arestat și pe tine ! Cîinii ! Eu n-am fost de ajuns. Biata maică-ta ! Și-așa era destul de bolnavă". În timp ce m-am bărbierit și eu, i-am spus că m-au arestat în aceeași noapte cu el și m-au adus aici la Jilava. L-am încurajat să nu ducă grijă de acasă. Fuseseră implicați într-un proces de spionaj cu Legația franceză împreună cu un consilier de la Curtea de Apel din București, originar tot din Roman, al cărui nume nu-l mai rețin. Acesta, înalt, subțire și plin de vioiciune, îți atrăgea atenția prin prestanța și gravitatea înfățișării lui. Fără să vreau, îl vedeam în robă de magistrat, prezidînd procesele ce-i veneau spre judecare.

La Aiud, inginerul Rășcanu a ieșit de mai multe ori la raport să fie mutat în aceeași celulă cu tatal său, ca să-l mai ajute, căci era la 80 de ani acum, dar a fost refuzat de fiecare dată.

În același proces cu ei era implicat și Zamă Vasile, tot de la Roman, care în momentul arestării era administratorul unui cinematograf de pe Bulevardul Elisabeta din București, mi se pare „Capitol". Ulterior, am stat și cu el în celulă și mi-a povestit și el scena de la Jilava dintre tată și fiu. Era un cunoscut mai vechi de-al familiei Rășcanu și din cînd în cînd îi mai vizita pe la locuința din București. Securitatea l-a transformat în curier și om de legătură al celor implicați în procesul cu Legația Franței. Zamă Vasile, om de caracter și moldovean dîrz, n-a recunoscut nimic din învinuirile care i s-au adus și a făcut acest lucru chiar și în fața instanței. Dar aceasta n-a contat și în cele din urmă a fost condamnat la 8 ani. Tot el mi-a spus despre comportarea demnă și dîrză pe care a avut-o la proces magistratul Rășcanu care de două-trei ori i-a făcut de rîs pe judecători în timpul dezbaterii.

Într-o zi, cînd ieșeam la aer, am văzut printre deținuți un om în vîrstă, pe care nu-l cunoșteam. Să fi avut 76—78 de ani. Interesîndu-mă, am aflat că era fostul proprietar al restaurantului din parcul stațiunii Slănic-Prahova. Îl chema Ducu și a fost condamnat într-un proces de spionaj. În reclama de la Radio, cîntecul spunea: „De-aia pînă n-o să cînte cucu / Nu mai plec de la Boghici și Ducu". Cel care m-a informat a stat multă vreme în celulă cu Ducu și mi-a descris situația grea în care se găsea. Pe lîngă faptul că era la o vîrstă avansată, înainte de a fi arestat, fusese operat de cancer intestinal și medicii care i-au salvat viața i-au făcut anus „contra naturii", așa că atunci cînd mergea la tinetă, trebuia să fie ajutat de cineva din celulă. Chiar în condițiile de libertate un asemenea caz avea nevoie de o îngrijire specială și nicidecum să fie aruncat într-o celulă, unde lipseau cele mai elementare condiții de igienă.

Cu inginerul Costel Străchescu din Turnu Severin, am stat mai multă vreme în aceeași celulă. A absolvit Silvicultura prin anii 1943—44 și a fost repartizat la un ocol silvic din Bucovina. După război, cînd sovieticii ne-au pus piciorul pe grumaz, ca și în alte părți ale țării, s-au

format în Obcinele Bucovinei mai multe grupuri de rezistență armată. (Sumanele Negre). Aceștia veneau să se adăpostească și chiar se aprovizionau de la ocoalele silvice din zonă. Inginerul Străchescu a fost arestat cu un lot din organizația Sumanele Negre și condamnat la moarte. Cînd l-am cunoscut eu, avea în jur de 32—34 de ani. Era complet chel. Mi-a spus și el și alții care îl cunoșteau, că și-a pierdut complet părul cît a stat în celula condamnaților la moarte. Pedeapsa i s-a comutat în muncă silnică pe viață. Cînd a fost arestat, soția lui nu era acasă ; era plecată la Turnu Severin, unde urma să nască. Avea înclinații pentru poezie și cît am stat în celulă cu el, mi-a recitat cîteva poezii închinate fetiței lui, pe care nici nu o cunoștea. Era înalt, slab și cu fruntea bombată. O dată, la o percheziție în celulă, m-a scăpat din mare încurcătură. Aveam în mînă o bucată de pînză scrisă și nu știam cum să mă scap de ea. Mi-a făcut semn să i-o dau lui, că are loc unde să o ascundă. Mi-a restituit-o după pericol. Unul dintre prietenii lui, care era tot cu noi în celulă, mi-a spus că a auzit că soția a divorțat de el și s-a recăsătorit cu un atlul. Nimeni nu s-a încumetat să-i spună și toți care știam ne-am legat pe cuvînt de onoare că n-o să-i spunem ; dar ne era tare milă de el. Străchescu nu știa încă. După ce am fost mutat în altă celulă, l-am mai întîlnit de cîteva ori în fabrică.

Nicolae Calleya, avocat din București, fusese arestat tot cu organizația Sumanele Negre, organizație de rezistență din care făcuseră parte generalul Aldea, maiorul Olteanu, Istrate Micescu, Nichi Alexandrescu, inginerul Străchescu, colonelul Arsenescu, comandorul Domoșneanu și alții.

Alecu Ion, învățător din Tîrgoviște, fusese arestat și condamnat într-un lot al Partidului social-creștin. Mi-a povestit că la Jilava a stat în aceeași celulă cu vestitul compozitor și profesor de muzică Nicolae Saxu, autorul cunoscutului cîntec ce a încîntat copilăria a zeci de generații de copii din țara noastră : „Vine,vine primăvara / Se așterne toată țara / Floricele pe cîmpii / Hai să le-adunăm copii." Nicolae Saxu a fost profesor de muzică la clasa regelui Mihai I și a fost arestat pentru „dinasticism". Era în vîrstă de peste 80 de ani. La plecarea de acasă, soția lui plîngea speriată. El a încurajat-o, asigu-

rînd-o că se va întoarce curînd. Apoi, către securiști: „Domnilor, sînt gata! Să plecăm!"

Alecu Ion era tare mîhnit, fiindcă a auzit că după arestarea lui, fiul său, elev la Liceul Enăchiță Văcărescu din Tîrgoviște, a fost exmatriculat ca urmare a condamnării tatălui. Cînd l-am revăzut la secția a II-a era slăbit și bîntuit de diaree și de febră, care-l lăsaseră și fără obraji, și fără mușchi. Pînă și buzele i se subțiaseră cu totul, lăsînd să se vadă lipsa dinților din față. De la Aiud nu l-am mai văzut.

Cînd eram la corvoadă, obișnuiam ca atunci cînd ajungeam în dreptul infirmeriei, de acord cu ceilalți din echipă, opream căruța pentru cîteva secunde și intram înăuntru să văd dacă nu e vreun medic pe care îl cunosc, ca să-mi dea cîte un antinevralgic — două, sau vreo aspirină, care erau căutate și prindeau bine tuturor. Am avut însă neșansa, de cum am intrat pe poartă, să dau nas în nas cu Dorobanțu, care, fără să asculte explicațiile mele, m-a dat în primire unui gardian să mă ducă la una din carcerele de la parterul celularului mare. Acolo, gardianul de serviciu, a început să mă înjure și m-a introdus în prima carceră de la intrare. La masa de prînz, n-am primit nici sfertul de pîine și cana de apă pe care o primeau cei de la carceră. Cînd am auzit că hîrdaiele au fost luate de echipă spre a fi duse la bucătărie, am început să bat cu pumnii în ușă cît am putut. Din capătul coridorului am auzit vocea gardianului: „Ai răbdare". După vreo 10 minute iar am bătut. Și iarăși același „Ai răbdare". A treia oară am bătut și mai puternic. A venit gardianul Biro. Îmi deschise nervos ușa și mă întrebă răstit: „Ce vrei, mă? Ce-ai făcut?" „N-am făcut nimic!". „Cine te-a adus aici?" „Un gardian". „Ce gardian?" „Nu știu cum îl cheamă. Nici pe d-ta nu știu cum te cheamă". A închis ușa și a plecat. Peste cîteva minute a apărut iarăși și mi-a spus: „Fiindcă pîine nu mai am, am trimis la bucătărie să-ți aducă o gamelă de arpacaș". Și într-adevăr, după cîteva minute, a deschis vizeta și mi-a dat o gamelă de arpacaș.

De la carceră n-am mai fost dus la echipa de la corvoadă, ci la încheiatul lăzilor pentru muniții. La sortatul materialului pe dimensiuni lucra inginerul Dan Brătianu, descendent din marea și importanta familie a Brătienilor. Mă întrețineam cu el cînd mergeam să-mi aleg capace,

funduri și laturi pentru lăzi. Avea figura tipică a Brătienilor ; nu prea înalți, serioși și gravi. Desigur, Dan Brătianu era și el marcat de mizeriile la care era supus în închisoare. Ceea ce degrada mai mult pe orice deținut era înfometarea zilnică ce mușca în permanență din vigoarea lui fizică. Cum era și normal, discuțiile noastre se refereau, în parte, la rolul pe care îl jucaseră în politica României Ion C. Brătianu, Ionel Brătianu, Vintilă și Dinu Brătianu, adică de la 1848 și pînă în 1947, cînd ultimul a fost arestat, timp de 100 de ani. Dinu și George Brătianu au murit în închisorile comuniste. El era văr cu George Brătianu și nepotul celorlalți, și unul, și altul eram bucuroși cînd ne întîlneam. Era de un optimism de nezdruncinat, alimentat de reflecții și meditații religioase. De la Aiud, nu am mai știut nimic de Dan Brătianu.

Aș dori ca, măcar pe această cale, să se afle că Dan Brătianu, descendent din galeria oamenilor politici pe care i-a dat familia Brătianu, s-a înscris ca un bun român și luptător împotriva acelora care ne-au subjugat, ne-au pîngărit și ne-au jefuit țara și poporul. Veneau ca duhurile rele în miez de noapte și tot noaptea răpeau oamenii de la casele lor și-și duceau prăzile în captivitate, furîndu-le libertatea. Și ca bezna să fie și mai deplină, tot în negru erau vopsite și dubele în care duceau prizonierii smulși din familiile atinse de aripa neagră a Securității. Cînd auzeai că azi-noapte l-a luat duba neagră pe cineva, știai că peste familia aceea s-a abătut doliul negru al nenorocirilor, destrămărilor și al morții.

Din grupul cîtorva ieșeni de la secția a II-a făcea parte și profesorul Costache Popa, de la Conservatorul din Iași. Stîrnea curiozitate printre ceilalți deținuți prin faptul că era ginerele lui Mihail Sadoveanu. În timp ce socrul său făcea parte din reprezentanții suprastructurii comuniste din țara noastră : vicepreședinte al Prezidiului, M.A.N., președinte al Comitetului pentru pace, președintele scriitorilor români, nelipsit din delegațiile de aniversări, simpozioane, schimburi culturale și altele, Costache Popa,slăbit și degradat, îndura condițiile grele din pușcărie. Cei care au stat de vorbă cu el spuneau că a tras nădejde ani de-a rîndul că socrul său va interveni pentru el. Era tare slăbit și tare mîhnit.

Dintre militari, în această perioadă, am cunoscut pe comandorul de aviaţie Bosoancă din Turnu Severin; mic de statură, brunet şi mereu încruntat. Se mişca toată ziua, de la un capăt la altul al celulei, agitat şi trist. Fusese condamnat pentru activitatea de pe frontul de Est, drept criminal de război.

Colonelul Baiulescu era înalt şi masiv, mereu dus pe gînduri. Cît am stat cu el, era chinuit de dureri de stomac, care-l topiseră cu totul. Nu-i plăcea să se lamenteze şi s-a supus unui post riguros, ca să scape de durerile care-l istoveau.

Cu maiorul Adamiade eram vechi cunoştinţe de pe frontul de Vest. Am făcut parte din acelaşi regiment, şi in luptele de la Bekes şi Serenczi am fost trimis cu tunurile anticar în sprijinul batalionului pe care îl comanda şi am împărţit amîndoi timp de mai multe zile acelaşi adăpost. De atunci, am rămas prieteni. Era originar din Drăgăşani. La Aiud venise de la mină. A fost condamnat drept criminal de război pentru activitatea de pe frontul din Rusia. Am auzit că a fost eliberat în 1956.

O figură odioasă la Aiud a fost aceea a maiorului Chiţu, cunoscut şi sub numele de Chiţu-Tămădău. El a fost acela care în vara anului 1947 a colaborat cu securitatea, ademenind pe cei nouă fruntaşi naţional-ţărănişti, care, împreună cu Ion Mihalache, vicepreşedintele partidului credeau a fi pe punctul să părăsească ţara cu un avion camuflat într-o pădurice de lîngă satul Tămădău, judeţul Ilfov, la circa 35 km de Bucureşti. Acum, închis la Aiud, comandorul Chiţu a fost prins că a furat un sfert de pîine şi directorul Dorobanţu a găsit ocazia să-l critice în faţa deţinuţilor, spunînd că, din cauza lui şi a altora care fură, nu se ajunge pîinea. A fost urcat pe o platformă, ca să fie văzut de toată lumea. Pînă atunci fusese un anonim. Ştiam de trădarea lui, fiindcă la vremea respectivă ştirea a fost publicată în ziare, cu lux de amănunte. Acum îl vedeam în carne şi oase pe eroul „pozitiv" de atunci. După ce a făcut-o pe informatorul şi denunţătorul, crezînd că va culege foloase, a fost arestat şi condamnat ca un criminal de război, pentru activitatea de pe frontul de Est. La închisoarea din Aiud nu am întîlnit nici un singur deţinut care să nu-l deteste. Despre Mihalache se ştie că din momentul acela fusese arestat şi apoi condamnat la muncă silnică pe viaţă şi a murit, în

martie 1963, la închisoarea din Rîmnicu Sărat, în condiții similare cu acelea de la Zarca din Aiud.

O altă figură detestată era colonelul de jandarmi Chiricescu, căruia, fiindcă în detenție a făcut-o pe turnătorul, i se mai zicea și „Ciripescu". Era un vlăjgan de 1,90 m, sprîncenat, cu ochi iscoditori, de care se fereau toți deținuții. Fusese colonel de jandarmi și bine cunoscut la Ministerul de Interne. Era originar din județul Gorj și fusese căsătorit cu fiica unui preot. Nu mult după mariaj, fiica preotului a divorțat de Ciripescu și s-a căsătorit cu avocatul Grigore Geamănu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, de fel din Tg. Jiu. Cînd era ministru de Interne, Teohari Georgescu, la una din recepții, a cunoscut-o și el pe soția lui Grigore Geamănu, care, în scurt timp, l-a abandonat pe subsecretarul Geamănu și s-a căsătorit cu Teohari Georgescu, ministru plin. Drept consolare, Grigore Geamănu a fost trimis ca ambasador la Ankara. Și totul s-a aranjat ca „între tovarăși". Acum la Aiud Chiricescu devenise vedetă, fiindcă fusese prins în flagrant delict de homosexualitate și plimbat prin fața deținuților. Cum am spus, un uriaș, cu partenerul său, un pirpiriu, care nu-i ajungea nici pînă la umăr. Toți făceau mare haz și se întrebau : „Care-i avantajatul ? iepurele sau cămila ?" Tot homosexual fusese, dar nu în pușcărie, ci atunci cînd era decanul Facultății de Drept din București, Mircea Lepădătescu, fost consilier pentru problemele juridice al Anei Pauker și procuror în procesul fruntașilor național-țărăniști din toamna anului 1947, în care toți au fost condamnați, în frunte cu Iuliu Maniu și Ion Mihalache. Drept răsplată, Mircea Lepădătescu a fost numit profesor la Facultatea de Drept din București și, apoi, decan. A fost prins cu partenerii săi, care erau studenți în ultimii ani, de către un grup de profesori mai tineri, grăbiți să-i ia locul.

Profesorul Goguță Dumitrescu de la Drept a fost și el condamnat, împreună cu lectorul Fodor și alți cîțiva, pentru luare de mită la examenul de admitere în facultate. În timpul cît Grigore Geamănu a stat la Ankara, a fost suplinit la catedra de Drept Internațional de către George Moca. Acesta, în fiecare an, apărea în librării cu un nou volum, cu același conținut, dar cu alt titlu. Eu m-am ars de două ori.

În procesul lui Lucrețiu Pătrășcanu din 1954, președintele instanței speciale care l-a judecat a fost președintele Tribunalului Suprem, Moisescu, iar procuror, Grigore Răpeanu, fost procuror militar și apoi procuror general adjunct al R.P.R. După proces, Moisescu a fost trimis ambasador în Argentina, iar Grigore Răpeanu a fost numit profesor universitar la Facultatea de Drept din București. După anul 1965, cînd a fost instituită comisia de revizuire a procesului prin care Lucrețiu Pătrășcanu fusese condamnat la moarte, s-a aflat că sentința a fost executată sub supravegherea directă a ministrului de interne, Alexandru Drăghici, din ordinul lui Gheorghiu-Dej, secretarul general al P.M.R. Întrebați fiind dacă au știut că Lucrețiu Pătrășcanu a fost nevinovat, atît președintele Moisescu, cît și procurorul Răpeanu, au răspuns că n-au putut să dea altă pedeapsă, fiindcă așa le-a ordonat partidul, adică primul secretar al său. De data aceasta, președintele comisiei de anchetă a fost Gheorghe Stoica, un alt Stoica ce nu era înrudit cu Chivu Stoica, fostul prim-ministru, fost... Gheorghe Stoica a fost, însă, prim-secretar al organizației P.C.R. a județului Constanța în anii 1945—47, în timpul cînd Nicolae Ceaușescu a fost secretar al organizației UTC Constanța. Cînd stai să reflectezi, te cutremuri de tenebrele în care magistrații celor mai multe instanțe judecătorești au coborît justiția din țara noasră. Unde sînt oamenii politici de altădată care spuneau Regelui : „Majestate, aiasta nu se poate“ și unde sînt magistrații integri de atunci care nu se supuneau decît legii și conștiinței lor, cum a fost Ionescu-Dolj, Președințele Consiliului Legislativ care, în timpul alegerilor din 1937, ca Președinte al Comisiei, Electorale pe țară, a refuzat să acorde guvernului Tătărescu cîteva sutimi cîte îi mai trebuiau pînă la 40%, procent necesar ca să mai poată guverna încă o perioadă de 4 ani. Cu toate stăruințele primului-ministru Tătărescu și ale regelui Carol al II-lea, nu a consimțit să modifice rezultatul alegerilor cu o iotă și aceasta a antrenat căderea guvernului Tătărescu și înlocuirea lui cu guvernul Goga—Cuza, care n-a durat decît 40 de zile, adică timpul necesar lui Carol al II-lea ca să înlăture partidele politice prin dictatură personală din februarie 1938. Aceasta a durat pînă la 6 septembrie 1940, cînd locul i-a fost luat

de dictatura legionară şi apoi antonesciană, iar Carol al II-lea a fost nevoit să abdice.

Toma Petrescu, avocat şi ziarist din Bucureşti, a publicat în timpul lui Antonescu două volume despre Francmasoneria din ţara noastră. Materialul documentar l-au constituit arhivele confiscate de la Lojile francmasonice, unde erau şi numele cîtorva oameni politici şi scriitori care au avut importante posturi în viaţa publică. A fost arestat şi condamnat mai mult ca o răzbunare a celor care au fost demascaţi şi care după 23 august 1944, într-un fel sau altul, s-au infiltrat în noua conducere. Regreta după materialul ce i s-a confiscat la percheziţie. Era un om înalt, acum slab şi palid.

Avocatul Nicolescu Bolintin, din Bucureşti, a fost unul din fruntaşii naţional-ţărănişti din judeţul Ilfov. Mic de statură, brunet şi foarte comunicativ, era mereu dornic de discuţii. A stat aproape tot timpul la celulă şi-l vedeam rar, cînd era scos la aer. Atunci îl vedeam discutînd cu Corneliu Coposu, unul din secretarii Partidului Naţional Ţărănesc şi om de încredere al lui Iuliu Maniu.

Corneliu Coposu la înfăţişare era un adevărat uriaş. Înalt de peste 1,85 m, cînd era în libertate, se zicea că avea 140 kg, în detenţie, ajunsese la 90. Totdeauna l-am văzut numai în cerc de naţional-ţărănişti. Cunoscuţii lui mai vechi, spuneau că era un mare amator de gastronomie. Era o figură bonomă şi jovială. Acum, regimul de înfometare din închisori îi degradase organismul pînă la limită. Era prieten bun cu Victor Anca, tot ardelean ca şi el, fruntaş naţional-ţărănist de la Cluj, figură simpatică şi prietenoasă. Victor Anca era mai viguros. El reprezenta pentru prietenii săi speranţa de viitor a partidului, atît de încercat în toamna anului 1947, cînd au fost arestate toate comitetele de conducere ale organizaţiilor naţional-ţărăniste.

Toma Vlădescu, cunoscut ziarist şi eseist, colaborator dintre cei mai însemnaţi ai revistei „Gîndirea" (alături de Nichifor Crainic, Vasile Băncilă, Victor Papilian, Blaga etc) era tot la Aiud. Nădăjduia că, odată scăpat din închisoare, îşi va putea publica cele două volume în manuscris despre „Universalitatea lui Caragiale", precum şi un roman în două volume : „Izabel et Caliban". Era un om de o vastă cultură. Uneori era atît de epuizat, încît nu putea să se dea jos să-şi ia mîncarea, i-o aduceau

ceilalţi. Cîţiva dintre cei cu care am fost închis, mi-au spus că a murit în detenţie. Ce s-o fi ales de cele două manuscrise ?... Un alt Vlădescu, dar Ovidiu, şi nu Toma, cu care nu era rudă, profesor la Facultatea de Drept şi fost secretar general al Preşedinţiei Consiliului de Miniştri în timpul lui Antonescu, a fost arestat cu 6—7 ani mai tîrziu decît ceilalţi miniştri ai Mareşalului. A reuşit să se sustragă arestări avînd o nişă sub formă de zid despărţitor între două camere. Acolo stătea tot timpul zilei şi ieşea numai noaptea. Pînă la urmă a fost denunţat de unul din vecini. În închisoare, vorbea adesea despre viitoarea organizaţie a Statelor Unite Europene şi spera că va fi eliberat curînd, deoarece — spunea el — este singurul profesor de drept internaţional de la Universitatea din Bucureşti şi va fi nevoie de elaborarea unor studii în direcţia aceasta, unde el ar putea avea o însemnată contribuţie. Unii, mai buni cunoscători ai situaţiei lui, spuneau că s-ar putea să-i dea drumul înainte de termen, deoarece cînd fusese secretar general al Preşedinţiei Consilului de Miniştri, Dina Cocea, cunoscuta actriţă, era prietena lui bună. După 1944, Dina Cocea, fiica scriitorului şi pamfletarului N. D. Cocea, a cunoscut o epocă de ascensiune şi toţi cei care ştiau acest lucru spuneau că acum cînd sînt la putere şi „ea" şi „papa" s-ar putea să-i întindă o mînă de ajutor prietenului căzut în nenorocire. Nu ştiu ce s-a mai întîmplat cu el. În orice caz, la facultate n-a mai apărut, ştiu că odată Iorga a zis : „Zero Vlădescu", aşa cum în disputa pe care a avut-o cu C. C. Giurescu, tot Iorga i-a zis acestuia „Caca Giurescu".

Şi fiindcă a venit vorba de artişti, trebuie să amintesc că printre deţinuţii de la Aiud a fost şi Mircea Şeptilici. Atît el, cît şi Sorin Popa erau folosiţi la aranjarea şi decorarea unei săli de spectacole pe care o construiau deţinuţii pentru locuitorii oraşului Aiud. Sorin Popa era fiul cunoscutului scriitor, autor dramatic şi regizor Victor Ion Popa şi al talentatei actriţe Getta Kernbach, prima soţie a lui Victor Ion Popa. A doua soţie a fost Maria Mohor, tot atît de talentată ca şi prima.

Mic de statură, ca şi tatăl său, cu înfăţişare de elev de liceu, Sorin Popa cunoştea bine Constanţa şi întreg litoralul şi spunea că în anii grei din 1946—48, la Eforie Nord, a cîştigat bani frumoşi din vînzarea unor tablouri

și obiecte de artizanat pe care le desena și confecționa singur. Spera ca atunci cînd va fi eliberat, pe lîngă veniturile pe care o să le aibă din munca lui, se va bucura și de o parte din drepturile de autor ale scrierilor tatălui său.

Din celula 21 de la secția a II-a, unde eram 16 deținuți de toate vîrstele, am fost mutat într-o zi și dus într-o celulă cu un singur deținut. Era fostul ministru la Instrucțiune Publică și Culte (1930) la Industrie și Comerț (1932—1933) Ion Lugoșanu, unul din fruntașii Partidului Național Țărănesc și cumnat cu Mihai Popovici (fost ministru de finanțe în guvernul Maniu din 1928—1929). Era diplomat de carieră, doctor în drept. Majoritatea membrilor acestui partid aflați la Aiud vorbeau cu respect despre ministrul Lugoșanu și cu deplină admirație despre soția lui, care, după părerea lor, era un fel de doamna Chiajna modernă. La reuniunile politice care aveau loc acasă la ei, unde doamna Lugoșanu era amfitrioana, ea lua parte activă la discuții și dădea soluțiile cele mai bune — „o femeie energică, combativă și deșteaptă. Dacă Lugoșanu a ajuns ce-a ajuns, în mare parte o datorează soției sale". Conchideau ei. L-am găsit întins pe o pătură subțire și roasă, pusă în două. La capătul așternutului era o trăistuță cu lucrușoarele lui personale, care-i servea drept pernă. Cînd a văzut că a mai venit cineva în celula lui, s-a ridicat în mijlocul așternutului șezînd turcește și în poziția aceasta am făcut cunoștință unul cu altul. De-abia putea vorbi și de aceea am insistat să-și reia poziția în care se găsea la intrarea mea. (Se afla întins cu fața în sus și cu ochii închiși.) Voiam să-l scot din acea lîncezeală tristă și nu știam cum să încep. Fiindcă tineta și putina de apă nu erau spălate, am bătut în ușă și l-am rugat pe gardian să-mi dea voie să iau apă și să deșert tineta. „Dă-i drumul mai repede, că-i bag și pe ceilalți în celule", mi-a zis el. Afară, la jgheaburile de apă, am întîlnit cîțiva cunoscuți și i-am pus la curent cu noua situație în care mă găsesc. Am lăsat în grija unuia putina pentru apă și m-am dus fuga să aduc tineta, pe care am spălat-o bine și am pus în ea puțină apă de var. În ziua aceea i-am mai spălat o pereche de ciorapi și o batistă, pe care le-am pus la uscat pe țeava caloriferului. A doua zi, cînd am fost scoși la aer, l-am sprijinit și l-am luat cu mine la aer, așezîndu-l într-un colț unde bătea

soarele, pe capacul de la tinetă. Aerul și soarele l-au înviorat. La urmă, l-am dus la jgheabul cu apă și l-am ajutat să se spele. Revenind în celulă părea alt om. Cît am fost la aer, cîțiva deținuți mi-au șoptit că fiul lui a fost arestat și condamnat la moarte, deoarece împreună cu un prieten de-al său, au dezarmat un milițian şi l-au bătut crunt. Alții afirmau că milițianul a și murit în urma leziunilor produse. Această veste m-a tulburat profund. Nu după mult timp a venit și masa și, cu toată tulburarea care mă stăpînea, am cerut gardianului un supliment; probabil că știa şi el, căci fără să obiecteze a venit după cîteva minute cu o gamelă de ciorbă. Nu știu pentru ce motive și nici n-am bănuit măcar de ce, dar către seară am fost mutat la altă celulă. Cred că avea în jur de 65 de ani. De atunci nu l-am mai văzut

Alt diplomat de carieră era fostul ministru plenipotențiar în Brazilia, Băleanu. În vîrstă de peste 60 ani, l-am cunoscut în fabrică. Regreta că s-a întors din Brazilia, căci ar fi putut să rămînă acolo. Nu putea face față lucrului. Nu după mult timp, nu l-am mai văzut și n-am mai auzit de el.

Am relatat mai înainte despre un grup de ziariști de la ziarul „Universul", și alte gazete. Pe parcurs, am cunoscut și alți gazetari, tot la Aiud, arestați și condamnați sub diferite învinuiri. Printre aceștia, de primă valoare, trebuie să amintesc de Romulus Dianu și Nicolae Roșu, amîndoi de la ziarul „Curentul", al cărui director era Pamfil Șeicaru, iarăși unul din marii noștri ziariști, care la instalarea comuniștilor a fugit în Spania.

Romulus Dianu, era unul din ziariștii mei preferați și totdeauna îi citeam cu plăcere articolele, care apăreau în coloanele de pe prima pagină a ziarului alături de articolele lui Șeicaru, Nicolae Roșu, Ion Dumitrescu. Cu același interes, citeam cronicile sale teatrale și muzicale, publicate, de obicei, pe prima pagină jos. Acolo, cînd și cînd, publica și Ioachim Botez foiletoanele sale, intitulate „Însemnările unui belfer". Romulus Dianu a scris și un roman, „Nopți la Ada-Kaleh", insula dispărută azi de pe harta țării, de cînd s-a construit hidrocentrala Orşova—Turnu Severin. La închisoarea de la Aiud, Romulus Dianu venise de la mină, unde se îmbolnăvise de silicoză. Cei care au avut norocul să-l aibă partener de celulă au avut de cîștigat, fiindcă era și un talentat po-

vestitor. L-am văzut de cîteva ori la aer, cînd eram scoşi în aceeaşi serie.

Doctorul Nicolae Roşu era celălalt ziarist de care am amintit mai sus. Articolele scrise de Nicolae Roşu, Ion Dumitrescu, Pamfil Şeicaru şi ceilalţi au format o adevărată şcoală în istoria ziaristicii româneşti. Cred că ziarul „Curentul" a fost una din gazetele cele mai bine scrise din perioada anilor 1927—1940 şi s-a bucurat de o mare preţuire din partea cititorilor. Nicolae Roşu a murit în închisoarea din Aiud, după ce a fost operat de apendicită. Personal, şi toţi acei care l-au cunoscut am fost îndureraţi şi l-am regretat sincer.

Prin 1953 lucrau în fabrică la Aiud o serie de preoţi tătari din Dobrogea, condamnaţi pentru că înainte şi după 23 august 1944 au adăpostit tătari din Crimeea care erau înrolaţi în divizia generalului Vlasov ce lupta alături de armata germană. Vlasov a fost un general din armata rusă care a căzut prizonier la nemţi. Era originar din Ucraina şi visa o Ucraină liberă. Germanii l-au încurajat în această direcţie şi au înlesnit ca din ostaşii ruşi prizonieri la germani şi mai ales ucraineni, care voiau să lupte pentru o Ucraină liberă să formeze o divizie de voluntari, pe care nemţii au dotat-o cu armamentul necesar şi care a luptat alături de armata germană împotriva armatei sovietice. La sfîrşitul războiului, pe care germanii credeau că au să-l cîştige şi cînd se va declara o Ucraină liberă şi independentă, armata lui Vlasov, urma să devină nucleul viitoarei armate a noului stat. Pe lîngă ucrainieni, s-au alăturat în divizia Vlasov şi mulţi tătari din Crimeea, cărora nemţii le-au promis că vor forma acolo o republică tătară, vechiul vis al tătarilor. Înainte de 23 august cînd armata germană s-a retras prin Dobrogea, o dată cu ea s-a retras şi divizia lui Vlasov. Cîţiva tătari, însă, au rămas în Dobrogea şi nu s-au mai dus cu armata germană. Ei au trăit clandestin prin satele tătăreşti, fiind ajutaţi de localnici. Dintre aceştia, unii şi-au pierdut urma prin ţară. *La sfîrşitul războiului, după ce s-au retras cu armatele germane, Vlasov şi majoritatea unităţilor sale, s-au predat armatei engleze, care, la cererea ruşilor, le-au predat în mîinile lor, iar aceştia i-au lichidat pînă la unu.* Cei care au fost prinşi la noi au fost anchetaţi de securitate şi obligaţi să spună de cine au fost ajutaţi. Toţi acei care i-au ajutat, într-o

formă sau alta, au fost arestați, judecați și condamnați la muncă silnică pe viață. În unele sate tătărești s-au format comitete de ajutorare a tătarilor din Crimeea, conduse de obicei, de învățătorii și preoții turci, care, de cele mai multe ori, era una și aceeași persoană, fiindcă învățătorii turci, îndeplineau și funcția de imam, hatip — (aproximativ) diacon sau hoge și invers, căci toți erau absolvenți ai Seminarului musulman din Medgidia, întreținut de statul român. Tot de statul român erau plătiți preoții turci, muftiii de județe și cadiii .(judecători turci), ca și Muftiul cel mare, care era și senator de drept. Toate aceste comitete de ajutorare a refugiaților tătari din Crimeea au fost considerate ca reacționare, iar foștii lor membri, arestați și condamnați. Astfel, la Aiud se aflau mai mulți preoți turco-tătari pe care i-am cunoscut.

Mai vechi decît ei în pușcărie și arestat în legătură cu răsculații de la Cobadin, era hogea de la Topraisar, pe nume Muedin. Înalt, spătos, cu o figură tipic tătărească, ajunsese șef de echipă la tîmplărie. Cînd a intrat în fabrică la lucru, grupul de preoți tătari, Muedin i-a luat pe toți în echipa lui, și-i apăra cum își apără cloșca puii. Hogea de la Topraisar a fost condamnat în același lot cu medicul veterinar Albu și preotul Mihăilescu de la Tîrgșor, care a murit în detenție. Mă duceam pe la atelierul lui și-mi făcea plăcere să-i văd cum sînt de solidari. Totdeauna echipa lui îndeplinea norma și primeau fișe mari pentru cumpărături. Cînd făcea cumpărăturile, Muedin păstra și pentru mine cîteva țigări și cîteva bucăți de zahăr și dădea veste prin toți cunoscuții că sînt căutat de el. Cînd lucram la corvoadă, mergeam des pe la atelierul lor, toți mă înconjurau ca pe unul de-ai lor. Știau că eu le aduc vești despre noii-veniți din Dobrogea la Aiud. Păstrez cele mai bune amintiri despre el și despre ortacii lui. Trei dintre ei erau chiar din Constanța. Iusmambet, hoge la geamia din cartierul Anadolchioi, Mustegep, la geamia cea mare din centru, iar Emin Mustafa, de la geamia din cartierul Coiciu. Singurul din județ era hogea Enan de la Muratian și am fost cu toții îndurerați cînd am auzit că a murit în închisoare. Toți au fost condamnați la muncă silnică pe viață.

La metalurgie lucra un tînăr turc cu numele de Naim. Un băiat frumos și foarte isteț, bacalaureat al Liceului Mircea cel Bătrîn din Constanța. A fost implicat

într-un proces de spionaj cu consulatul turc din Constanța și condamnat la 20 de ani muncă silnică. Cînd s-a îmbolnăvit nu i s-au dat îngrijirile necesare, destul că a murit în închisoarea de la Aiud.

În 1953, cînd au fost abandonate lucrările de la Canal (Dunăre-Marea Neagră), deținuții de acolo au fost aduși la Aiud. Printre ei au fost și doi turci : Mustafa Amin, învățător la școala turco-tătară din Constanța, și Vany Mustafa, fost inspector școlar de limbă turcă. Acesta din urmă, după 1964, a emigrat în Turcia, după cum am auzit de la alții.

Cu Zarca am făcut cunoștință chiar din primele zile ale sosirii mele la Aiud. Ușa celulei s-a deschis și a apărut căpitanul Dorobanțu, directorul închisorii, însoțit de mai mulți gardieni, care a ordonat : „Cu toții la lucru în fabrică !" Eu am dat să-i raportez că sînt bolnav. Aveam răni de la lanțurile cu care venisem pînă aici. Nici n-am apucat să termin și a făcut un semn unui gardian. „Du-l la Zarca !" În două minute am ajuns la Zarca, unde m-a lăsat în prima celulă de la parter. A trîntit ușa și a plecat. Am stat pînă a doua zi, cînd Dorobanțu, însoțit de gardieni, a venit să scoată și de la Zarca oameni pentru corvoadă. Cum a deschis ușa, mi-a ordonat : „Ieși la corvoadă". Afară mai erau 7—8 deținuți și ne-am dus la lucru. Am mai fost la Zarca de 23 august și 7 noiembrie, cînd toți șefii de lot erau luați din toată închisoarea și îngrămădiți cîte 7—8 într-o celulă, unde eram ținuți 3—4 zile și apoi duși înapoi la celular.

Dacă atunci n-am putut să văd decît pe cei din celula mea, cînd mergeam la corvoadă îi vedeam pe pensionarii ei, scoși la aer în curtea închisă cu gard de sîrmă ghimpată. Se mișcau în tăcere, cu capul plecat (după regulament), unul după altul. Siluetele cîtorva am reușit să le cunosc, pe ceilalți mi-i identificau alții, care stătuseră la Zarca și acum erau la corvoadă. În cele ce urmează, voi schița biografiile unora din generalii și oamenii politici care erau la Zarca în vremea aceea : generalul Dobre a fost ministrul înzestrării armatei în timpul lui Antonescu. De o cinste proverbială, era cel mai competent general din armata română în probleme de armament și muniții ; de aceea, cînd statul român a contractat cu Uzinele Skoda din Cehoslovacia o comandă de armament de mai multe milioane de dolari, șeful comisiei

tehnice de întocmire a caietelor de sarcini după care să se execute acest armament, ca și al comisiei de recepționare, a fost numit generalul Dobre. Executarea contractului a fost eșalonată pe mai mulți ani de zile. Încă de la primele livrări, generalul Dobre a protestat și a refuzat să primească anumite categorii de armament, mai ales tunurile care nu îndeplineau condițiile din caietul de sarcini. Văzînd opoziția generalului Dobre, Uzinele Skoda au început să manevreze pe linii invizibile, oferind sume mari de bani unor oameni politici cu mare influență, ca armamentul să fie primit așa cum e, urmînd ca pe viitor să fie executat așa cum pretind experții armatei noastre, dar cu prețuri mai ridicate. Reprezentantul Uzinelor Skoda în țara noastră era Bruno Seletzki. Lucrurile se petreceau prin anul 1933. Bruno Seletzki a reușit să corupă o serie de oameni politici și chiar generali. A fost arestat și, strîns cu ușa, a divulgat numele celor care au primit anumite sume de bani de la Skoda. S-a declanșat atunci un scandal public de mari proporții. În Parlament s-au ținut mai multe ședințe furtunoase. Generalul Sică Popescu, subsecretar de stat la Ministerul de Război însărcinat cu problemele înzestrării armatei, insultat și ultragiat în demnitatea sa de om integru, s-a sinucis. Ulterior s-a constatat că a fost complet nevinovat. Bruno Seletzki a fost condamnat la cinci ani închisoare. S-a cerut revizuirea procesului. Întreaga presă cerea zilnic condamnarea tuturor vinovaților de luare de mită și de sinuciderea generalului Sică Popescu. Procesul a fost tergiversat mai bine de un an de zile și, datorită manevrelor celor implicați și interesați, pînă la urmă a fost înmormîntat. Între rapoartele secrete ale lui Seletzki către superiorii săi, s-au găsit niște note informative despre unii oameni politici și ofițeri superiori din armata română. Cu privire la generalul Dobre era caracterizat ca incoruptibil. Comanda a fost reluată în baza noilor caiete de sarcini, și atît compania din Est cît și în cea din Vest, armamentul de infanterie și artilerie, cu care a fost înzestrată armata noastră, s-a dovedit a fi din cele mai bune. În primul război mondial, generalul Dobre a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul", cea mai înaltă decorație care se acorda acelor care s-au distins prin acte de vitejie pe cîmpul de luptă. În 1952, generalul Dobre avea peste șase ani de detenție. Acum, la Zarca din Aiud,

strivit și degradat, se mișca încet, cu privirile în pămînt. în țarcul împrejmuit cu sîrmă ghimpată înalt de aproape doi metri. Am auzit că s-a stins din viață între zidurile de la Zarca.

Generalul Nicolae Macici a fost unul din cei mai valoroși comandanți ai armatei române. A luat parte la primul război mondial, cînd a fost rănit și și-a pierdut un ochi. Pentru faptele de arme de atunci, a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul". A refuzat să fie pensionat ca invalid de război și a continuat să funcționeze ca ofițer activ, fiind întotdeauna avansat la excepțional pînă la gradul de general de divizie. La 23 august 1944 era comandantul Armatei I de la frontiera de Vest a Transilvaniei. Se știe că la 23 august 1944, grosul armatei noastre se afla angajat pe frontul de la Iași și Bucovina de Nord, iar în interiorul țării erau numai trupele teritoriale. Între 23 august și 1 septembrie 1944, o dată cu armistițiul, trupele noastre de la Iași erau în deplasare spre sud, pentru a face față luptelor ce se dădeau la București și Valea Prahovei, cu trupele naziste care erau în retragere spre Ardeal. În același timp, trupele din Bucovina treceau munții cu direcția generală către Tîrgu Mureș (care era în zona ocupată de unguri). Profitînd de această situație, armata maghiară a atacat frontiera de vest, reușind să ocupe orașul Arad. Acum era în plină înaintare, în scopul de a forța defileul Mureșului și a pătrunde în inima Transilvaniei. În această situație dramatică, generalul Macici care se afla la postul de comandă, a intuit bine intenția inamicului și a mobilizat în grabă toate unitățile din zonă, ca să stăvilească cu orice preț înaintea armatei maghiare. Între aceste unități au fost și școlile de ofițeri și subofițeri de la Arad și Radna, induse din cauza insuficientelor forțe de care dispunea. Pentru a opri intrarea în defileul Mureșului a trupelor maghiare, a constituit la vest de Radna, detașamentul Păuliș. Dispuse bine în adîncime, prin iscusința comandantului lor, unitățile acestui detașament au apărat cu eroism pozițiile pe care le ocupau. Atacul decisiv s-a dat în ziua de 14 septembrie 1944, cînd rezistența trupelor românești a oprit complet inamicul și l-a obligat să se retragă în dezordine. Pierderile suferite de detașamentul Păuliș au fost mari: 10 ofițeri, 10 subofițeri, 148 elevi și 209 ostași, iar pierderile inamicului,

și mai mari. În acest timp, au sosit și trupele noastre combatante, care se deplasau încet, deoarece mergeau pe jos, transportul pe calea ferată fiind pus la dispoziția armatei sovietice „eliberatoare" (sic !). Cine merge pe șoseaua ce duce de la Deva la Arad vede la Păuliș un monument în memoria tinerilor eroi căzuți, înscriind cu sîngele și trupurile lor tinere o pagină de glorie în istoria neamului. Fostul comandant de atunci, generalul Macici, împuținat și slab, se mișca încet în țarcul de la Zarca, acoperindu-și cu palma cicatricea ochiului pierdut în bătălii. Monoclul care îi ședea atît de bine cînd era comandant de oști, nu și-l mai putea ancora pe obrazul supt, chiar dacă l-ar fi avut. Am auzit apoi că a murit la Zarca din Aiud. Generalul Emanoil Leoveanu a comandat pe frontul din Vest Corpul II Armată. Înainte de 23 august 1944, în timpul lui Antonescu, a fost comandantul lagărului de la Tirgu Jiu, unde erau închiși printre alții, și comuniști. Acum era și el la Zarca din Aiud. Am discutat cu oameni care au stat în lagărul de la Tîrgu Jiu, în timpul războiului contra sovieticilor. Între regimul ce se aplica internaților politici de atunci și cel al deținuților din închisorile comuniste era o deosebire ca de la cer la pămînt. În lagăr, legătura cu familia era permisă în fiecare săptămînă. De fiecare dată puteai să primești pînă la 5 kilograme de alimente și, în plus, erau chioșcuri cu alimente și fructe chiar în incintă. Nimeni n-a suferit de foame, așa cum s-a întîmplat în regimul comunist, unde foamea era cronică și oamenii mureau de inaniție. În baza unei aprobări, care se obținea aproape curent, erau admise în barăci instrumente muzicale, cărți și reviste. Mai greu se obțineau aprobările pentru aparatele de radio, totuși se dădeau. Una din barăcile care a obținut această favoare era cea în care se afla grupul comuniștilor în frunte cu Gheorghiu-Dej. Pentru cazurile de boală, care nu puteau fi tratate în infirmeria lagărului, se făceau internări la Spitalul județean din orașul Tirgu Jiu. Acolo a fost internat și Gheorghiu-Dej, nu pentru că ar fi avut absolută nevoie, ci pentru că acolo era internat într-o rezervă „inginerul Ceaușu", care nu era altcineva decît Emil Bodnăraș, cu care avea să discute evadarea din lagăr și punerea lui la adăpost pentru a nu fi depistat de organele poliției și ale siguranței.

Emil Bodnăraş era fostul locotenent de artilerie de la Regimentul 12 Sadagura, care deţinea şi funcţia de aghiotant. El avea în păstrare actele secrete ale regimentului, precum şi documentele operaţiilor pe care trebuia să le desfăşoare, Divizia a VIII-a de la Cernăuţi, în cazul cînd ţara noastră ar fi fost atacată de ruşi. Cu toate aceste documente, Emil Bodnăraş a fugit în Rusia Sovietică prin anii 1935—36. A fost condamnat în lipsă ca trădător. Acolo a stat pînă către sfîrşitul războiului, cînd, cu acte false (pe numele inginer Ceauşu), a venit în ţară şi a luat contact cu Gheorghiu-Dej şi alţi cîţiva comunişti.

Comandant al unităţii militare care asigura paza lagărului din Tîrgu Jiu era căpitanul de rezervă Mihail Roşianu, învăţător din comuna Mateeşti, judeţul Vîlcea. Cu cîteva zile înainte de 23 august, Mihail Roşianu i-a înlesnit lui Gherghiu-Dej evadarea din lagăr şi l-a dus pe ascuns în clopotniţa bisericii din Mateeşti, unde era paroh cumnatul său — Ion Marina, care, mai tîrziu, a devenit patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, sub numele de Iustinian Marina.

Evenimentele s-au precipitat şi în ajunul zilei de 23 august, Gheorghiu-Dej a ajuns la Bucureşti. Se ştie că în vremea aceea reprezentant al P.C.R. era Lucreţiu Pătrăşcanu, avocat, care în timpul războiului a avut domiciliul obligatoriu în vila sa de la Zamora (o mică staţiune de lîngă Poiana Ţapului). Lucreţiu Pătrăşcanu a fost acela care a ţinut legătura cu partidele istorice şi cu Palatul, în pregătirea loviturii de stat şi arestarea lui Antonescu, ce a avut loc în ziua de 23 august 1944.

Pentru sprijinul pe care i l-a dat lui Gheorghiu-Dej, Mihail Roşianu a fost copios răsplătit. Mai întîi, a fost secretar de partid al Regionalei Oltenia, apoi, director general al învăţămîntului normal-primar, apoi, trimis ambasador la Budapesta, unde a stat mult vreme. Cînd a venit în ţară, a fost numit preşdintele ARLUS-ului, funcţie pe care a deţinut-o pînă a decedat. Înainte de Tîrgu Jiu, învăţătorul Roşianu Mihail a fost naţional-ţărănist convins şi era chiar finul lui Ion Mihalache, vicepreşedintele acestui partid. Pe Ion Roşianu, fratele lui Mihai, l-am cunoscut în anul 1937, cînd am fost concentraţi amîndoi timp de o lună la Regimentul 68 Infanterie de la Cahul (Basarabia), din care făceam parte ca ofiţer de rezervă. Era şi el învăţător în aceeaşi comună cu fratele

său. Știu că era național țărănist înfocat și atît pentru el, ca și pentru fratele său, Ion Mihalache era un zeu. Dar interesul poartă fesul! Era slăbuț, brunet și dornic de a ajunge ceva în viață. De ajuns, a ajuns titularul Departamentului Cultelor, care nu era altceva decît o secție a securității pentru cultele din România.

După 23 august, generalul Leoveanu a fost arestat și după ce a stat în cercetări la Siguranța din București timp îndelungat, a fost încarcerat la Jilava și apoi la Aiud. A fost supus la grele torturi și schingiuiri. La Aiud a stat tot timpul la Zarca, izolat în celule de pedeapsă. Nimeni n-a ridicat măcar un deget pentru el. Cei care ajunseseră mari în ierarhia comunistă, cărora le-a creat condiții umane și chiar privilegii în lagărul de la Tîrgu Jiu, l-au supus la moarte lentă.

Generalul Gheorghe Stavrescu a venit la comanda Armatei a IV-a în ultima parte a războiului. Cînd a început războiul era comandantul Corpului IV Iași. Prin anii 1937, l-am văzut la niște manevre militare, cînd comanda Divizia XIV de la Bălți (Basarabia). Ca tînăr ofițer, a luat parte și la primul război mondial. A fost arestat și condamnat drept criminal de război, pentru campania din Est. Acum la Zarcă era redus la un număr de deținut care trebuia exterminat. Așa s-a și intîmplat, căci generalul Stavrescu a murit în închisoarea de la Aiud.

Generalul Dumitru Popescu, fost ministru de interne în timpul guvernării Antonescu, a fost arestat chiar la 23 august. În anul 1953, cînd am ajuns noi la Aiud, povestea celor din celulă cu el că va scăpa, deoarece are acasă mai multe scrisori de mulțumire de la Petru Groza, care aprecia bunăvoința care a avut-o față de el, cînd i-a dat drumul din închisoarea de la Malmaison, înainte de a-i expira termenul de pedeapsă. Și în plus, îi mulțumea pentru regimul de favoare pe care i l-a creat la închisoare, unde putea fi vizitat de familie, care îi aducea toate lucrurile de care avea nevoie. Nu știu cît timp o mai fi sperat generalul Popescu în eliberarea lui și dacă o fi mai scăpat cu viață de la Aiud. Cînd l-am văzut la aer în 1953, în țarcul de la Zarca, era tare slăbit și de abia se mai mișca. Ultima dată cînd l-am văzut, sta jos într-un colț al țarcului. Se zicea că e bolnav și că nu mai are multe zile de trăit. După ce m-am eliberat,

de cîteva ori a venit vorba de el, am căutat să aflu ce i s-a întîmplat, dar nimeni nu știa ceva sigur.

Generalul Elefterescu, fostul comandant al Prefecturii Poliției Capitalei în ultimele luni ale guvernului Antonescu, era și el printre generalii de la Zarca. Cei care îl cunoșteau mai de aproape spuneau că se purta cu mult respect față de generalul Popescu, fostul lui șef direct. Iar cei care au stat în celulă cu el l-au descris ca pe un om modest, cu multă judecată și cu o serioasă cultură generală. Își dădea seama de nenorocirea în care ne aflam. Nu spera ca atîția alții că o să vină americanii și englezii ca să ne scape. Vedea clar situația grea în care a fost aruncată întreaga țară. Nu era un visător și nici nu intrase în panica acelora : „Aici murim". Aștepta resemnat desfășurarea evenimentelor. El spunea că, sub presiunea opiniei publice mondiale, conducătorii comuniști vor fi obligați să ne elibereze, fiindcă nu putea să dureze la infinit o situație anormală ca aceea în care se găseau deținuții politici din România.

Tot la Aiud, și tot un optimist era și generalul Traian Teodorescu. În timpul guvernării Mareșalului Antonescu a fost atașat militar la Ankara. Ministru plenipotențiar era atunci Alexandru Cretzianu. În această funcție, generalul Traian Teodorescu era la curent cu unele inițiative ale țării noastre de a ieși din alianța cu hitleriștii și a se alătura Puterilor Aliate : Anglia, America și Rusia. Încă din primăvara anului 1944, opoziția din țara noastră, în frunte cu Iuliu Maniu și Dinu Brătianu, cu acordul regelui Mihai, a trimis ca emisar al ei la Cairo pe prințul Barbu Știrbei, cu misiunea de a duce tratative de pace cu reprezentanții Puterilor Aliate și stabilirea condițiilor ieșirii noastre din război. Toate aceste tratative se duceau prin intermediul legației de la Ankara și se pare că de ele avea cunoștință și ministrul de externe Mihai Antonescu și chiar Mareșalul Antonescu. Misiunii lui Barbu Știrbei i s-a alăturat ulterior Constantin Vișoianu, care i-a dus un mesaj din partea lui Iuliu Maniu și Brătianu. Barbu Știrbei și C. Vișoianu trebuiau să întreprindă orice acțiune pentru ca să primească de la reprezentanții Marii Britanii și S.U.A. asigurarea că țara noastră nu va fi ocupată de armata roșie, iar forțe ale celorlalte două aliate vor fi prezente în România. Toate argumentele și cererile misiunii Barbu Știrbei vizau ca țara

noastră să nu intre în sfera de influență sovietică. Se părea că Marea Britanie ar fi fost de acord cu acest punct de vedere, dar americanii au refuzat categoric să-și angajeze forțele în Balcani. Din partea Angliei, cel mai adesea au fost primiți de Lady Sarah Churchill, fiica lui Churchill, care l-a însoțit pe tatăl său și în Conferințele de la Teheran și Ialta.

Lady Sarah Churchill a fost căsătorită de trei ori : de primul soț, Will Oliver, a divorțat ; al doilea soț, fotograful Beauchamp, s-a sinucis, iar al treilea soț, Lordul Andley, a murit în primul an de căsnicie. După război s-a dedicat scenei, pe care a părăsit-o în 1971. A scris și un roman, „Keep on Dancing" („Continuă să dansezi").

Delegația noastră a stat mai bine de trei săptămîni la Cairo, în vederea obținerii unor asigurări mai cuprinzătoare. Pînă la urmă, tot Lady Sarah Churchill le-a comunicat că guvernul român trebuie să ia legătura cu autoritățile sovietice în vederea încheierii unui armistițiu. Și, după aceea, știm cu toții ce a urmat : 23 august. În cartea sa „Orele astrale ale omenirii", Stefan Zweig arată cum în momentele de răscruce ale istoriei unui popor sau chiar ale istoriei universale, soarta omenirii a depins de minuscule întîmplări și de oameni care n-au dat importanța cuvenită momentului. *În cel de al doilea război mondial, Teheran, Ialta și Potsdam au constituit asemenea momente de răscruce pentru istoria omenirii, și oamenii politici ai S.U.A. și Angliei n-au știut să le domine și să le dirijeze în folosul întregii omeniri. Păcat ! De necrezut cu cîtă ușurință au decis soarta a milioane și milioane de oameni.*

Mai mult de jumătate din Europa a fost cedată zonei de influență sovietice, cu sistemul ei politic totalitar, care s-a înarmat pînă în dinți și de cîte ori opinia mondială încerca să o cheme la ordine, flutura în vînt amenințarea bombei atomice. Estonia, Letonia, Lituania, Germania răsăriteană, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia, România, Bulgaria, Albania deveniseră popoare captive. Orice mișcare de eliberare, orice încercare de a scutura jugul comunist era reprimată imediat și fără cruțare.

În două-trei rînduri, generalul Traian Teodorescu a venit în țară să raporteze Mareșalului Antonescu în legătură cu sarcinile primite. Uneori era reținut la masă,

care avea loc în locuința Mareșalului din București. O casă modestă, numai cu parter, pe care o moștenise de la părinții săi. Mîncărurile servite erau din cele obișnuite, care se servesc în casa oricărui cetățean. Mareșalul Antonescu ducea un regim alimentar destul de sever (avea ulcer gastric) și mînca foarte puțin : brînză proaspătă, orez, carne fiartă și anumite fructe. Nu consuma băuturi alcoolice și nici cafea. La masă, pe lîngă soția sa, era mereu prezentă doamna Veturia Goga, care îl cam dădăcea pe Mareșal, amintindu-i ce are voie să mănînce și ce-i este interzis. Și generalul Teodorescu adăuga : „Se hrănea cu te miri ce. Oricare dintre noi mîncam mai bine decît el". Se întreținea numai din salariul pe care îl primea ca general fără nici un protocol. Era modest, fără nici un protocol, și în îmbrăcăminte, și în ținută, și în tot ce făcea. Dacă ar fi știut lumea toate acestea, s-ar fi uitat la el ca la un sfînt". Generalul Teodorescu era de aproximativ 1,65 m înălțime, subțire, isteț și plin de vervă. Din cauza subnutriției părea și mai mic și mai slab.

Generalul Constantin Pantazi, fost ministru de război în timpul Mareșalului Antonescu, a fost condamnat la moarte o dată cu el și cu ceilalți miniștri, după cum am mai spus. Pe drum spre locul execuției din Valea Piersicilor a fost scos din convoi, pentru că i se comutase pedeapsa capitală în muncă silnică pe viață. Același lucru s-a întîmplat și cu Radu Lecca, fost comisar al guvernului pe lîngă Centrala Evreilor din România. Atît generalul Pantazi, cît și Radu Lecca, după ce au stat o vreme la Jilava, au fost aduși la Aiud și întemnițați la Zarca. Se spunea că el s-a apărat la recurs spunînd că toate deciziile au fost luate de Mareșalul Antonescu, el a fost numai un executant. De altfel, la proces, Mareșalul Antonescu și-a asumat întreaga răspundere asupra conducerii armatei române.

Cît privește comutarea pedepsei lui Radu Lecca, se spunea că ea se datorește intervenției favorabile a rabinului-șef Niemirower și a lui Wilhelm Filderman, marele industriaș evreu, care în timpul războiului a fost președintele Centralei Evreilor din România.

Fiul ministrului Pantazi, căpitanul Pantazi, era și el la Aiud, condamnat drept criminal de război. Despre căpitanul Pantazi, am auzit de la cei care au stat în celulă

cu el că este un om serios, demn și de o frumoasă cultură generală.

Alt cuplu de tată și fiu, închiși la Aiud, a fost generalul Gheneraru, fostul comandant al Diviziei a VII-a de la Roman, și fiul său, căpitanul de jandarmi Florin Gheneraru. Cu generalul Gheneraru m-am intîlnit de mai multe ori cînd mergeam să evacuăm conținutul tinetelor și în grabă ne comunicam așa-zisele noutăți din pușcărie. Amîndoi — și tată, și fiu — au îndurat cu stoicism situația tuturor celorlalți deținuți.

Alt general deținut la Aiud, a fost generalul Gheorghe Rozin, fostul comandant al Corpului IV Armată de la Iași. Din toată înfățișarea lui, se vedea că nu stă bine cu sănătatea și de aceea ieșea mereu la raport, ca să fie internat la infirmerie. M-am bucurat cînd un deținut care s-a întors de la Spitalul Văcărești mi-a spus că generalul Rozin se află și el la același spital. De atunci n-am mai auzit de el.

Înainte de a vorbi de generalul Nicolae Dragomir, fost ministru al Coordonării în timpul Mareșalului Antonescu și apoi șef de stat-major al Armatei a IV-a pe frontul din Vest, trebuie să vorbesc de generalul Gheorghe Avramescu, comandantul Armatei a IV-a, și pe frontul din Est, și pe cel din Vest, pînă ce a fost arestat chiar de la postul de comandă al Armatei a IV-a, în luna februarie 1945, de către organele NKVD-ului. Generalul Gheorghe Avramescu a fost unul din cei mai populari comandanți ai armatei noastre, prețuit ca atare mai ales de ostașii de rînd, pentru care a manifestat cu orice prilej dragoste și grijă de părinte. Aveau dezlegare de la el ca în orice împrejurare l-ar vedea să iasă la raport și să-i spună păsurile lor. Cunoștea pe nume o mulțime de ostași, caporali și sergenți care s-au distins în lupte și cărora le-a prins personal decorațiile pe piept. Mai mult, pe front fiind, a manifestat și pentru populația civilă multă înțelegere și omenie. În calitatea lui de comandant al Armatei IV-a care a ocupat Crimeea, a dat ordin tuturor unităților subordonate să înființeze cantine populare, care să distribuie gratuit hrană acelora care nu aveau ce mînca. Încă de cînd eram pe frontul din Rusia, am auzit că Radio Moscova, în cuprinsul unor emisiuni în limba română, a difuzat un ordin din partea lui Stalin, prin care l-a decorat pe generalul de armată Avramescu

Gheorghe pentru felul cum a tratat populația din Crimeea. Generalul Avramescu a cunoscut exemplul dat de armata română în campania din Ungaria în anul 1919, față de populația civilă. La 4 august 1919, cînd trupele române au intrat în Budapesta, populația capitalei ungare ducea mare lipsă de alimente și mai ales de pîine, deoarece guvernul comunist al lui Bela Kun rechiziționase totul pentru trupele revoluționare care s-au retras. (Bela Kun n-a găsit altă scăpare decît în Rusia.) Ca urmare, zile de-a rîndul populația Budapestei a fost lipsită de pîine. Față de această situație, comandantul-șef al armatei române care a operat în Ungaria, generalul Mărdărescu, a luat măsura ca toate brutăriile de campanie ale armatei, plus brutăriile din oraș, să fabrice zi și noapte pîine pentru populația civilă, pînă cînd situația a revenit la normal. Armata le-a aprovizionat cu făina necesară. Paralel cu această măsură, s-a procedat la normalizarea întregii economii, așa încît la 16 noiembrie 1919, cînd trupele române au predat teritoriul ocupat unei Comisii Interaliate, după trei luni și jumătate economia era pusă pe calea cea bună, iar pacificarea complet realizată.

Să ne întoarcem la generalul Avramescu. Pe frontul de Vest, el a comandat Armata a IV-a pînă la începutul lui februarie 1945, cînd a fost arestat de către organele NKVD chiar de la postul de comandă; dar nu numai el, ci și soția, fiica și ginerele său — căpitan, care tocmai veniseră să-i facă o vizită. Au fost duși cu toții în Rusia și împărțiți la diferite închisori. După un timp (doi ani), soția, fiica și ginerele au fost eliberați și s-au întors. După unii, generalul Avramescu a murit într-un lagăr din U.R.S.S. Alții au aflat, tot de la prizonieri români veniți din Rusia, că în ultima parte a vieții a fost scos din lagăr și lăsat să-și cîștige singur hrana. Ultima dată a fost văzut ca un bătrîn gîrbovit, îmbrăcat într-o manta ponosită, încins la mijloc cu o sfoară groasă, de care atîrna o gamelă. Celor care intrau în vorbă cu el, le spunea cine este și-i ruga ca, în cazul cînd ajung în țară, să ducă veste despre el. Poate că familia deține informații mai precise.

O dată cu generalul Avramescu, a fost arestat și generalul Nicolae Dragomir, șeful de Stat-Major al Armatei a IV-a pe frontul din Vest. În timpul lui Antonescu, a fost ministru al coordonării, iar din ianuarie 1943, mi-

nistru interimar la Economia Națională. A fost dus și el în Rusia și condamnat de instanțele sovietice. După ce a executat peste zece ani în lagărele din Rusia Sovietică, a fost trimis în țară. Aici a fost încarcerat întîi la Jilava și apoi la Aiud. Cînd am stat în aceeași celulă cu el, de la secția a II-a ne-a povestit cîte ceva din tragedia trăită în lagărele din U.R.S.S. Multă vreme a lucrat cu mii de prizonieri români și de alte naționalități la tăiatul lemnelor din păduri și transportul lor la depozite. Erau mereu torturați de foame, de frig și de toate mizeriile legate de viața de lagăr. Din cauza aceasta s-a îmbolnăvit greu. A avut norocul că a fost internat la infirmerie, unde a stat multă vreme. A învățat să facă injecții, pansamente și să asiste la operații de mică chirurgie. S-a calificat ca felcer și spera că dacă scapă din închisoare își va putea cîștiga pîinea muncind în această profesie. Avea în figura lui ceva din înfățișarea lui Maniu : demn, reținut și puțin comunicativ. Cred că avea în jur de 65 de ani. De atunci, nu am mai auzit de el.

Generalul Olimpiu Stavrat a fost arestat și condamnat drept criminal de război pentru campania din Răsărit. Pe frontul din Vest a fost comandantul Etapelor I și a II-a. Era încă viguros și mereu agitat, discutînd și subliniind cu gesturi largi că dreptatea e de partea sa. Știu că a fost eliberat de la Aiud o dată cu eliberarea criminalilor de război. Generalul Praporgescu, — fiul generalului David Praporgescu, care a căzut la datorie lovit de un obuz în Munții Făgărașului, în primul război mondial —, după ce și-a executat pedeapsa, a fost trimis de la Aiud cu domiciliu obligatoriu pe Bărăgan, în satul Bumbăcari. Se mai găsea la Aiud și maiorul Giroveanu, om serios, grav și mereu încruntat. Era un pasionat crescător de cai și ofta mereu după gospodăria lăsată în Cadrilater. Cînd l-am cunoscut eu, suferea de accese chinuitoare de astm.

Cu contraamiralul Horia Măcellariu am stat mai bine de o lună în aceeași celulă. Era mai mult bolnav, de aceea avea voie ca în timpul zilei să stea lungit în pat. Cînd era mai bine dispus, ne povestea lucruri interesante din viața lui de marinar și de comandant al marinei noastre militare. În această calitate, a colaborat strîns cu comandantul flotei germane din zona Constanța, viceamiralul Drinkman, cu care era și prieten. Cînd

a auzit de armistițiu, la 23 august 1944, comandantul german a masat în fața portului Constanța majoritatea vaselor de război pe care le avea, cu intenția de a distruge portul și toate instalațiile militare. O noapte întreagă, contraamiralul Măcellariu a dus tratative cu viceamiralul Drinkman pînă au căzut de acord ca marina noastră de război să nu întreprindă nici un act de ostilitate împotriva flotei germane, iar aceasta să se retragă din zona Constanța fără a întreprinde vreo acțiune de război împotriva orașului și portului Constanța sau împotriva vreunui vas românesc. Forțele navale germane erau net superioare celor românești ; numai bateria de coastă „Tirpitz", dotată cu tunuri de artilerie de 280 mm și deservită de 700 de ostași, era capabilă să distrugă toate obiectivele noastre militare pînă la 36 km distanță. Și unul, și altul și-au respectat cuvîntul. Contraamiralul Macellariu era și un om de mare cultură. Făcuse studii de specialitate în Italia și Franța. Vorbea curent franceza, germana și engleza. Cîțiva ofițeri superiori care erau la Aiud și care l-au avut ca profesor la Școala Superioară de Război mi-au povestit că orele pe care le aveau cu el erau așteptate cu nerăbdare de toți ofițerii elevi ai acestei școli. Vorbeau cu admirație și de ținuta lui de ofițer de marină, care i se potrivea atît de bine, încît îți făcea plăcere să-l privești. Era cel mai tînăr profesor de la Școala de Război și ținea cursurile cele mai frumoase. Cînd se mișca prin cameră, îi priveam figura distinsă și vlăguită de mizeriile închisorilor. Iar cînd eram scoși la aer, trebuia să fie sprijinit de cineva. Ca unul care făceam parte din M.N.R., mișcare din care făcea parte și amiralul, mă înscriam din oficiu pentru a-l lua la braț. Se mișca greu, cu toate că nu era bătrîn. Din omul chipeș și mîndru de altădată, rămăsese acum la Aiud împuținat la trup și slăbit peste măsură ; lupta din greu cu degradările pe care i le accentua zi de zi viața de pușcărie. Nu știu ce s-a mai întîmplat cu acest amiral de elită, care a fost mîndria marinei regale române. Avea în jur de 55 de ani.

Împreună cu generalii care au fost miniștri în guvernul Antonescu, mai erau la Zarca amiralul Păiș, fost subsecretar de stat la Marină, și comandantul Jienescu, fost subsecretar de stat la aviație. Erau unii dintre cei mai vechi deținuți din Aiud și regimul de la Zarca îi trans-

formase în schelete învelite în piele. I-am văzut de cîteva ori cînd au fost scoși la aer. Umblau încet, fără nici un pic de vlagă și cu totul absenți. Mai tîrziu, la închisoarea din Gherla, Alexandru Săpunaru, din comuna Ardud, județul Satu Mare, fost plutonier, care a stat o vreme la Zarca în aceeași celulă cu amiralul Păis, mi-a spus că s-a stins din viață la închisoarea din Aiud. Și așa, unul cîte unul, bravii generali din armata română, dintre care cei mai mulți au luptat și în războiul de întregire a țării, s-au stins în chinuri între zidurile închisorii din Aiud.

În aceeași celulă în care am stat cu contraamiralul Măcellariu era și colonelul Atanasie Tomescu, mic de statură, dar un om energic și plin de viață. Era de un optimism reconfortant. Ne asigura pe toți că vom scăpa curînd. Ca tînăr locotenent, luase parte și la războiul din 1916 și a scăpat de la dezastrul de la Turtucaia, trecînd Dunărea înot. Era dintr-un sat de pe malul Dunării și știa să înoate foarte bine. În cel de al doilea război mondial a făcut parte dintre ofițerii de stat-major atașați trenului de comandament al Mareșalului Antonescu. El ne-a povestit conflictul pe care l-a avut generalul Nicolae Ciupercă cu Mareșalul Antonescu în timpul campaniei din Răsărit. Acesta a susținut ca armata română să se oprească pe Nistru, fiindcă ea și-a îndeplinit datoria de a dezrobi Basarabia și că nu e cazul să se angajeze în acțiuni militare dincolo de Nistru. Generalul Ciupercă era comandantul Armatei I-a. Atunci Antonescu i-a spus: „În cazul acesta, mă lipsesc de serviciile dumitale!" și l-a scos din cadrele armatei, iar războiul a continuat, așa după cum știm. Fostul general Ciupercă s-a retras la o proprietate a sa din Rîmnicu Sărat.

Să mergem mai departe pe firul povestirii colonelului Tomescu, care locuia în București, pe strada Dîrstorului, și avea o fiică nelipsită din amintirile lui. Ceea ce nu-i plăcea colonelului Tomescu era faptul că la trenul de comandă al Mareșalului Antonescu, în convorbirile pe care le avea cu unii comandanți ai armatei germane, folosea ca translator pe doamna Veturia Goga, cînd mai nimerit ar fi fost să folosească ofițeri din armata română, care știau la perfecție limba germană. Unii ofițeri de stat-major de la trenul Mareșalului spuneau că e solicitată chiar de germani și din cauza aceasta o suspectau

de spionaj în favoarea Gestapoului. De lucrul acesta mi-am amintit și eu cînd am citit în *Jurnalul* politic al Marthei Bibescu 1939—1941, la pag. 215, 217: „Doamna Fabricius (soția ministrului Germaniei la București) îmi telefonează la Federația Aeronautică Internațională că s-a întors [de la Ciucea] din Transilvania, unde s-a dus să o ia pe doamna [Veturia] Goga și pe Nora Steriadi"; acolo se aflase și doamna Schickltanz, care se lăuda că „barbatul ei este ca și un frate cu Hitler". Fapt sigur este că după 23 august 1944, Maria Antonescu și alte doamne de la Consiliul de Patronaj au fost arestate. De Veturia Goga, confidenta Mareșalului Antonescu și prietena intimă a Mariei Antonescu, nu s-a atins nimeni. S-a vorbit atunci că Veturia Goga a fost în serviciul de spionaj englez, lucru știut și de ruși și de aceea a fost lăsată în pace. Alții spuneau că a susținut-o primul-ministru Petru Groza, care s-a instalat în casele lui Octavian Goga din strada Rosetti din București, iar ei i-a lăsat castelul de la Ciucea. Acest castel a fost transformat în Casa memorială Octavian Goga, iar doamna Goga a rămas custode și ghid al acestui muzeu pînă la sfîrșitul vieții.

Înainte de a intra în casa lui Goga din strada Rosetti, Petru Groza a însărcinat pe doi profesori din partidul său — Frontul plugarilor — să trieze biblioteca lui Goga și să lase numai cărțile admise de instrucțiunile cu privire la epurarea și cenzurarea bibliotecilor.

Cei doi au lucrat mai multe zile și și-au rezervat și pentru ei anumite „satisfacții", în sensul că multe cărți cu dedicații pentru Goga, date de scriitori și oameni de seamă, au fost „înlăturate". Unul din ei s-a mulțumit numai cu memoriile scriitorului și o parte din corespondența intimă și politică. Mai tîrziu, acesta i-a confiat lui Nicu Tudor, cu care era bun prieten: „Mă Nicule, dacă se întoarce situația, voi trăi bine toată viața. Voi publica memoriile și corespondența lui Goga". Sic transit gloria mundi.

Colonelul Marinescu a fost comandantul Regimentului 4 Pitești din Divizia a IV-a și a fost condamnat drept criminal de război pentru campania din Est. De statură mijlocie, cu sprîncenele bogate și fața gravă, părea mereu supărat. Era unul din ofițerii devotați ai Mareșalului Antonescu, pe care îl cunoscuse încă din primul război mondial. Pe atunci, colonelul Marinescu era un tînăr lo-

cotenent, iar Mareșalul Antonescu era maior și șeful Biroului III operațiuni din Marele Stat Major al Armatei Române pe frontul din Moscova, al cărui șef era generalul Prezan. Cei care îl cunoșteau pe colonelul Marinescu din 1946, de cînd intrase în pușcărie, spuneau că era un om voinic, in stare să sfărîme piatra în mîini. Acum era epuizat și scund. Își drămuia pîinea pe care o primea dimineața, în mai multe bucățele, pe care le consuma tacticos la anumite soroace, spre disperarea celor din jur. Nu-i plăceau discuțiile și suporta amarul pușcăriei.

Colonelul Ciulei a fost condamnat sub învinuirea că în februarie 1933 a comandat compania care a deschis focul împotriva greviștilor de la Grivița. Împreună cu el, au mai fost arestați comisarul regal Hotineanu și cîțiva plutonieri-majori, dintre care doi erau într-o celulă alăturată. În zadar a prezentat o serie de dovezi că el n-a comandat nici o companie care a tras în greviști, instanța n-a ținut seama de aceste dovezi. Cît a stat în celulă cu noi, era mereu chemat la anchetă și presat să spună că a primit ordin să tragă din partea comisarului regal colonelul Hotineanu. Colonelul Ciulei a susținut mereu că nu l-a văzut niciodată pe colonelul regal Hotineanu și nici nu are cunoștință că ar fi dat un asemenea ordin. Atît ei, cît și plutonierii implicați așteptau rejudecarea procesului in care își puneau mari speranțe. Din brunet cum era, colonelul Ciulei devenise mai întunecat și se mișca nervos prin celulă, uneori se pomenea gesticulînd. Revizuirea procesului s-a amînat ani de zile, din lipsă de probe, și nu mai știu cum s-a terminat.

Profesorul Ghiță Pop era unul din secretarii Partidului Național Țărănesc. De tînăr s-a afirmat ca un apărător neobosit al cauzei românilor din Ardeal. A fost profesor de limba germană, la Ploiești și București. Începînd din anul 1922 a fost în permanență deputat sau senator. După 23 august 1944 a făcut parte din delegația care, la 29 august 1944, a mers la Moscova să trateze cu sovieticii și să semneze în numele guvernului român condițiile armistițiului. După o escală la Odessa, unde au fost cazați la un hotel pe care nu aveau voie sa-l părăsească, au fost transportați la Moscova, unde au fost iarăși găzduiți într-un hotel pînă să fie primiți de partea sovietică. *În noaptea de 10 spre 11 septembrie 1944, la oră tîrzie, au fost primiți de Molotov, care i-a ținut tot*

timpul în picioare. Din delegație au făcut parte Ghiță Pop, din partea Partidului Național Țărănesc, generalul Dumitru Dămăceanu (reprezentînd Palatul), Barbu Știrbei din partea Partidului Național Liberal, Lucrețiu Pătrășcanu, din partea P.C.R., și Constantin Vișoianu, diplomat de carieră, care s-a atașat ulterior delegației române. Toate exemplarele Convenției de armistițiu, precum și toate anexele în legătură cu ea erau deja întocmite și delegația noastră n-a putut schimba cu nimic clauzele prevăzute.

A doua zi, au lucrat cu Anastasie Mikoian, ministrul sovietic de finanțe. În zadar au căutat să-i explice lui Mikoian că suma de 300 milioane de dolari este cu mult peste puterile noastre de plată. Toate propunerile delegației noastre cu privire la despăgubirile de război pe care trebuia să le plătim U.R.S.S.-ului au fost respinse din capul locului. Au fost respinse, de asemenea, toate propunerile cu privire la clauzele militare și politice, chiar și cele nesemnificative. Sovieticii au motivat că aceste obligații au fost stabilite de comun acord cu reprezentanții Angliei și S.U.A. și că ei nu pot să modifice în mod unilateral aceste clauze. Vrînd-nevrînd, delegația noastră a trebuit să semneze. Convenția de armistițiu așa cum a hotărît-o Kremlinul. În ciuda acestor condiții umilitoare și datorii exagerate, ziarele de stînga au prezentat încheierea armistițiului ca pe un succes diplomatic, politic și economic al P.C.R. În ședința Consiliului de Miniștri, în care s-au analizat clauzele armistițiului și consecințele lui, Constantin Vișoianu, a arătat clar că propunerile delegației noastre n-au fost luate în seamă de sovietici și că nu ne putem lăuda cu nici un succes. În aceeași ședință, Lucrețiu Pătrășcanu a încercat să îndulcească eșecul delegației noastre la Moscova, relatînd că, într-o ședință particulară, Maiski, Vâșinski și Molotov, l-au asigurat că vor ajuta România să se refacă. Vorbe goale, fără nici o acoperire. A omis însă Lucrețiu Pătrășcanu să spună că la despărțirea de Molotov, acesta i-a spus: „Să vă gîndiți la un tovarăș pe care să-l alegeți secretar general al partidului". De atunci și-a dat seama Pătrășcanu că el nu este agreat de Moscova. Era intelectual și comuniștii au o aversiune organică împotriva intelectualilor. Ce a urmat se știe. La conferința din octombrie 1945, Gheorghiu-Dej a fost ales secretar general

al P.C.R. iar în primăvara lui 1948 Lucrețiu Pătrășcanu a fost arestat. În urma unui simulacru de proces a fost condamnat la moarte.

O dată cu Lucrețiu Pătrășcanu și în lot cu el, au mai fost condamnați : cunoscutul eseist și ziarist Petre Pandrea (cumnat cu Pătrășcanu), despre care voi vorbi în capitolul Aiud II, industriașul Ștefănescu-Grivița și un fruntaș evreu, al cărui nume nu-l mai rețin. Ștefănescu-Grivița, ca și Petre Pandrea se aflau la Zarca din Aiud. Printre acuzațiile ce i s-au adus lui Pătrășcanu la proces a fost și aceea de „stîngist", șovin, coadă de topor a burgheziei. Ca dovadă a acestui fapt, au invocat motivul că în timp ce ceilalți fruntași comuniști au fost închiși, el a avut numai domiciliu obligatoriu la Zamora, lîngă Poiana Țapului, și că de acolo putea oricînd să ia contact cu celelalte partide politice. Aceste acuzații i le-a adus mai ales Ana Pauker în depoziția sa.

Ștefănescu-Grivița l-a cunoscut bine pe Lucrețiu Pătrășcanu și l-a descris ca pe un om deosebit, cinstit și drept. A fost prieten și cu tatăl lui Lucrețiu, cunoscutul scriitor și umorist D.D. Pătrășcanu. Ștefănescu-Grivița o cunoștea bine și pe Ana Pauker care fugise din țară înainte de război și a fost condamnată în lipsă, pentru spionaj. Despre ea nu avea cuvinte deloc măgulitoare. Un timp Ana Pauker a stat la Viena. Industriașul Ștefănescu, proprietarul fabricii de conserve „Grivița", făcea dese călătorii de afaceri peste hotare și mergea și la Viena. Ana Pauker cunoștea hotelul unde trăgea de obicei, așa că îl aștepta în holul hotelului, și după ce o lua la masă, o mai ajuta cu anumite sume de bani. Odată — a spus el — a mers cu ea în oraș, la magazinele de îmbrăcăminte și i-a cumpărat tot ceea ce i-a trebuit. Și după ce s-a dichisit în cabina în care și-a probat costumul, a venit la el, l-a îmbrățișat și i-a sărutat mîinile. Și cel care mi-a povestit aceste lucruri a adăugat : „Domnule Ștefănescu, cred că nu ați făcut așa, complet dezinteresat, aceste gesturi". La care Ștefănescu-Grivița a răspuns : „Dă-o naibii, că era urîtă foc !". Ceea ce l-a făcut să creadă că banii nu erau din buzunarul său. De la Aiud n-am mai auzit nimic nici despre Ștefănescu-Grivița și nici despre Ghiță Pop. Ghiță Pop a fost arestat în toamna anului 1947 împreună cu ceilalți fruntași ai partidului și în anii 1952—53, cînd l-am văzut la Zarca, avea 5—6 ani de

închisoare. Era slăbit, îmbătrînit și cu sănătatea șubrezită. Ducea cu greu povara celor 70 de ani pe care îi avea. Era născut în anul 1883, în același an cu Ion Mihalache și Ionescu Berbecaru. Dar despre acesta din urmă voi vorbi la capitolul „Gherla", unde am stat cu el în aceeași celulă.

Generalul de brigadă Dimitrie Dămăceanu, generalul Vasiliu Rășcanu, generalul Cernătescu și alți cîțiva s-au alăturat după 23 august comuniștilor. De ei s-au servit comuniștii în plăsmuirea așa-zisei insurecții armate. Pură născocire. Partidul comunist pe atunci nu reușise să aibă decît un singur reprezentant (L. Pătrășcanu). Întîlnire între Dămăceanu și Bodnăraș? Dar ce reprezentau ei? Ce priză aveau în armată? Cu doi trădători, unul de rege, și altul de țară, nu se poate vorbi de insurecție armată și armata română nu trebuie insultată. Armata toată a răspuns numai la ordinul Regelui și aceasta a fost la 23 august 1944.

Un timp, în celulă cu mine era și casierul gării CFR Constanța, pe nume Popescu. Un om tare necăjit, făcea parte din grupa pesimiștilor. El vedea totul în negru și din cauza aceasta era cunoscut sub numele Popescu-Prăpastie (spre deosebire de alți Popești). Eram cu patul lîngă el și făceam tot posibilul ca să-l mai îmbunez. Era retras și puțin comunicativ. Uneori, după cîte o percheziție, cînd lucrurile se linișteau, căuta să verifice dacă fotografia fetiței lui ,o fotografie minusculă de 2/2 cm, se mai află la locul ei, ascunsă bine sub căptușeala hainei. O scotea cu multă atenție, o săruta și o strîngea la piept, murmurînd : „greierașul lui tăticu" și apoi, cu aceeași atenție și cu ochii plini de lacrimi, o punea la locul ei. Eram și eu emoționat, cînd îl vedeam cu cîtă sfințenie îndeplinea acest lucru. Aproape de 4 ani de zile reușise să o scape de la orice percheziție. Soția lui era educatoare la grădinița de copii din cartierul Palas. La arestarea lui, fetița avea numai cîțiva anișori. În timpul detenției, soția a divorțat și, după eliberare, el s-a dus în Oltenia, de unde era originar.

Tot oltean și tot casier de stație CFR era și Ion Gheran, care a făcut parte din același lot cu Popescu. Mai erau din lot cu ei Done Pascu și Ion Arghiropol. Gheran era un om tare evlavios și se ruga zi și noapte să-i ajute Dumnezeu să scape din închisoare. Și a scăpat în 1934,

o dată cu ceilalți deținuți. Avea și el o fată, care a devenit profesoară. Cînd l-am întîlnit în Constanța, era bucuros că are și un nepot. Pe Done Pascu, avocat din Constanța, l-am cunoscut încă din anii 1946, cînd avea un birou juridic împreună cu avocatul Călin Dinescu, pe strada Scarlat Vîrnav din Constanța (Piața Carol I). Călin Dinescu a fost și el arestat și a murit la Canalul Dunăre-Marea Neagră, unde își făcea detenția. Acolo a murit și avocatul Voicu Roșculeț din Constanța, fost și ajutor de primar al orașului. După eliberare, Done Pascu a fost jurisconsult la mai multe întreprinderi din Constanța și vara ne întîlneam uneori pe plajă, unde, și eu, și el, ne luptam cu reumatismele.

Șoferul Preoțescu era originar din Rîșnov, județul Brașov, și stabilit în București, în Cartierul Militari. Era un om tare de treabă și un ardelean vajnic și dîrz. Din cauza aceasta nu a dus casă bună cu comuniștii și, fiindcă lucra la o unitate militară, i s-a intentat un proces de divulgare a secretului. După ce a lucrat cîțiva ani la Canal, în 1953, cînd s-au închis lucrările acolo, a fost adus la Aiud.

În același fel s-a comportat și șoferul Mincu din Turnu Severin. Acesta cunoștea bine limba sîrbă și era căsătorit cu o sîrboaică din Cladova. De cîte ori îl vedeam, îmi aduceam aminte de volumul de nuvele al lui Gala Galaction : „De la noi la Cladova". Era un om voinic, serios si bun mecanic auto. Avusese un atelier de reparat mașini și piese auto. Dar fiindcă individualii nu pot coexista cu socializarea mijloacelor de producție, a fost arestat, condamnat și dus la Canal. Cînd s-au închis lucrările acolo, a fost dus în lagărul de la Giurgeni, în județul Ialomița, unde, ulterior, s-a construit podul de peste Dunăre, Vadul Oii-Giurgeni. De la Giurgeni a fost adus la Aiud și de aici nu mai știu ce s-a mai întîmplat cu Mincu.

Învățătorul Radu Petre era originar din Maramureș, dar s-a căsătorit cu o colegă din județul Neamț și s-au stabilit ca învățători la Agapia. Ca apartenență politică, era național-țărănist de-al lui Maniu și Mihalache. De aceea, a intrat în pușcărie cu un lot de național-țărăniști, în frunte cu Gică Măcărescu, șeful organizației de la Neamț. Era o frumoasă figură de dascăl și în fabrică a lucrat aproape tot timpul la un strung în lemn, încît s-a

perfecționat în această meserie. Din mîna lui ieșeau adevărate opere de artă. În 1964 s-a eliberat. Ne-am promis că după eliberare să ne facem vizite la Agapia și la Constanța. Eu cunoșteam bine Agapia, cu biserica pictată de Nicolae Grigorescu și casa memorială a lui Vlahuță și a mamei sale, care a fost călugăriță la Agapia. El nu văzuse marea niciodată.

Am arătat în altă împrejurare cum în perioadele de vîrf, cînd fabrica avea numeroase comenzi, eram scoși la lucru un mare număr de deținuți de la secția a II-a. Ca de obicei, eu mă înscriam la echipele de la corvoadă, unde nu erai legat nici de normă și nici de loc. Lucram în regie și puteam să merg din fabrică în depozitul cel mare și înapoi. Acolo, de pe stivele de cherestea puteam să văd clădirile din oraș și trenurile care veneau și plecau și chiar cîteva sate din împrejurimi. La întoarcerea din depozit, treceam pe lîngă închisoarea de drept comun, serviciul contabilitate, birourile grefei, infirmeria, iar la dreapta, la casele administrației vedeam cum se lăfăiesc familiile lui Dorobanțu și Peicu, mai marii închisorii. Uneori duceam și stivuiam cheresteaua în curtea din fața Zarcăi, unde de jur împrejur se vedeau clădirile morii, magaziilor, atelierelor, cele trei capele, bucătăria și baia. Cu această ocazie, vedeam cum se desfășoară toate activitățile de la închisoarea din Aiud. Toți din echipă căutam să lucrăm în așa fel, încît să vedem cît mai multe lucruri și cît mai mulți deținuți, iar seara să ne ducem la celule cu sacul cît mai plin de informații.

Fruntaș al Partidului Național Țărănesc, ca și Ghiță Pop, tot ardelean ca și el și prieten cu el, era și Aurel Dobrescu, șeful organizației de la Făgăraș și fost subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii și Domeniilor în guvernul Iuliu Maniu, cînd titularul ministerului era chiar Ion Mihalache, vicepreședintele partidului și unul din cei mai populari oameni ai țării. Aurel Dobrescu a studiat medicina în străinătate, dar a avut mai mare chemare în politică. De la 1919 a fost mereu deputat în Parlamentul țării. În perioada cît a fost subsecretar la Ministerul Agriculturii (10 noiembrie 1928 — 7 iunie 1930), a avut inițiativa de a comanda un mare număr de borne de hotar, pe care agricultorii au fost obligați să le cumpere cu 100 lei bucata (preț cam piperat), ca să-și marcheze limitele ogorului, spre a nu se mai ivi — spu-

nea el — procese litigioase, de încălcare a hotarelor. Fapt pentru care ziarele de opoziție l-au denumit Dobrescu-Bornă. Anii de la Zarcă i-au ruinat sănătatea. Pierduse auzul și-i slăbise vederea și nu i s-a aprobat să i se aducă ochelarii de acasă. Din cauza aceasta a refuzat să mai iasă la aer.

Printre miniștrii civili din guvernul Antonescu, a fost și ministrul agriculturii Marian, de la Piatra Olt, unde avea o fermă agricolă model. Făcuse studii de specialitate în străinătate și făcea agricultură în stil american, în sensul că toate lucrările agricole erau făcute cu mașini. Produsele cerealiere și animalele de rasă de la ferma din Piatra Olt erau premiate an de an la expozițiile de produse agricole și animaliere și erau solicitate pe piața Capitalei și chiar peste hotare. Toate aceste succese au determinat numirea lui ca ministru al agriculturii. Datorită faptului că era mai tînăr decît majoritatea condamnaților de la Zarca și mai robust, fostul ministru Marian era de mare ajutor celor care nu mai puteau să-și ducă tinetele, putinile cu apă, sau să iasă singuri la aer. Pentru binele pe care l-a făcut și robustețea de care se bucura, cred că a ajuns să vadă ziua eliberării.

Pe Traian Herseni l-am întîlnit cînd lucram la corvoadă. Cărțile lui de studii sociologice le cunoșteam de mult. Unele se aflau și în biblioteca mea. Traian Herseni era unul din apropiații lui Dimitrie Gusti. Aș putea spune mîna lui dreaptă, nu numai la catedră, ci și la echipele de cercetări sociologice din diferite regiuni ale țării, cum au fost acelea de la Drăguș-Făgăraș, Nereju-Vrancea, Văcăreni-Tulcea, Sanț-Năsăud ș.a. Școala sociologică din România, întemeiată de Dimitrie Gusti și colaboratorii săi, devenise cunoscută în toată lumea și luată ca exemplu și de sociologi din alte țări. Traian Herseni era originar din județul Făgăraș. În perioada septembrie 1940 — ianuarie 1941, a fost subsecretar de stat la Ministerul Educației, al cărui titular a fost sociologul Traian Brăileanu de la Universitatea din Cernăuți. Traian Herseni a fost un om de cultură și preocupat mereu de studiile sale. Cu toate acestea, fiindcă a fost subsecretar de stat în timpul legionarilor, a fost condamnat ca simpatizant legionar la șase ani închisoare. Era tare slăbit și, printre ceilalți din echipa cu care lucra la stivuirea scîndurilor, părea puțintel la trup și cum era și tuns chilug, îți făcea impre-

sia unui elev din ultimele clase de liceu. Le-am făcut o mare bucurie cînd din mers le-am „pasat“ cîteva țigări. Le aveam pregătite pentru altcineva. Voiam să le dau unui deținut care lucra la croitorie, pentru ca, în schimbul hainelor rupte de pe mine, să-mi dea unele cîrpite. N-am putut să iau legătura cu el în ziua aceea și le-am oferit acestora de la stivuire. Așa se întîmplă uneori. Nu-i pentru cine se pregătește, ci pentru cine se nimerește. Nu le venea să creadă. S-au uitat lung în urma mea, mai ales cei care nu mă cunoșteau. Mi-au făcut discret din mînă pînă cînd am ieșit pe poarta cea mare. În ziua următoare, mi-am făcut de lucru tot acolo, dar la stivuirea cherestelei nu mai lucra nimeni. Ulterior, am aflat de la Puiu Polizu, cu care am stat în aceeași celulă, că in ziua aceea, gardianul care-i supraveghea, i-a prins făcîndu-și semne cu cei de la Zarca și au fost consemnați în celulă timp de două săptămîni.

În echipă cu Traian Herseni lucra și Sandu Tudor, fostul director al ziarului „Credința“. Acesta reușise să strîngă în jurul ziarului său un grup de tineri scriitori și ziariști de talent, care, în scurt timp, i-au asigurat ziarului un bun renume și un mare tiraj. Sandu Tudor fusese călugăr și a avut înaintași iluștri, ca Tudor Arghezi (I. N. Teodorescu), căsătorit în 1916 cu cea de a doua soție, Paraschiva Burda, cu care a avut doi copii : Domnica și Iosif, cunoscuți din poeziile lui sub numele de Mițzura și Baruțu. Celălalt înaintaș fiind Damian Stănoiu, care, prin romanele sale *Călugări și ispite, Duhovnicul maicilor, Alegere de stareță, Necazurile Părintelui Ghedeon,* etc., dă în vileag, cu mult umor, unele din păcatele cinului călugăresc.

În scrisul său de la ziarul „Credința“, Sandu Tudor era un protestatar contra relelor alcătuiri sociale, și cînd își aducea aminte că e călugăr, mai dădea iama și prin preoți și călugări. La pușcărie, cu viața ei mizerabilă, devenise un fervent religios ca și în prima tinerețe și catehiza în dogmele credinței ortodoxe pe cei doritori care stăteau în celulă cu el. Chiar în toamna aceea, 1953, am auzit că Sandu Tudor a murit în închisoarea de la Aiud. Avea în jur de 55 de ani.

Teodor Roxin, șeful organizației național-țărăniste din județul Bihor, era unul din vechii luptători ai Partidului

Național Român din Transilvania. Se bucura de mare popularitate și era mereu ales în Parlamentul țării. Avea o figură impunătoare. L-am văzut de mai multe ori. Purta pe chipul său urmele regimului de înfometare și mizerie fiziologică. De cîte ori era scos la aer, se mișca cu greutate și era rezervat față de cei din jur. Renumitul viticultor Anton Ambrozie, cu care am lucrat la vopsitorie în aceeași echipă, mi l-a descris ca pe un om deosebit. Energic, amabil, bun gospodar, bun organizator. Anton Ambrozie fusese condamnat în același lot cu Teodor Roxin. După 1964, am fost la Oradea de mai multe ori, unde, în calitate de consilier juridic, trebuia să susțin în fața Arbitrajului de Stat de acolo interesele întreprinderii la care eram angajat. De fiecare dată am căutat să aflu ceva despre Teodor Roxin. Cunoștințele mele de la Oradea erau puține și, mai ales stabilite destul de recent, așa că n-am putut afla dacă s-a întors sau nu.

Între deținuții de la secția a II-a l-am văzut și pe Augustin Bidianu, fost — pentru scurt timp — subsecretar de stat la Finanțe în guvernul Gigurtu. Înalt, suplu, cu fața gravă, îți făcea impresia unui om încolțit de grele necazuri. Cei care l-au cuonscut mai bine spuneau că e mereu preocupat de situația grea pe car a lăsat-o acasă. A decedat la cîțiva ani după ce a ieșit din închisoare.

Între deținuții de la Zarcă era și Cristea Niculescu, fostul chestor al poliției legionare din Capitală. În noaptea asasinării lui Iorga, 27 noiembrie 1940, de către poliția legionară condusă de Traian Boeru, Cristea Niculescu a fost repartizat cu echipa lui să-l asasineze pe generalul Teodor Orezeanu, director general al Căilor Ferate în timpul guvernării Mareșalului Antonescu. Generalul Orezeanu, militar prevăzător, avea acasă, pentru orice eventualitate, un pistol-mitralieră. Cînd echipa de legionari în frunte cu Cristea Niculescu încerca să spargă ușa de la locuința lui, din fundul coridorului a fost întîmpinată cu un foc viguros de pistol-mitralieră. Surprinși, au dat înapoi și au luat-o la fugă. Se spunea că în timpul busculadei, legionarii au avut și răniți, pe care i-au luat cu ei. Ziarele vremii au publicat faptele și lumea a comentat satisfăcută acest eșec al lor. La Zarcă Niculescu Cristea era cunoscut ca unul care nu vrea să

renunțe la dogmele legionare și, în funcție de această atitudine a lui, era considerat de ceilalți legionari ca un prezumtiv șef al lor. Era născut în București.

Tot la Zarca era și fruntașul legionar Chioreanu din Mîrșa, județul Sibiu, despre care toți care l-au cunoscut spuneau că e un om de treabă, ponderat și cu scaun la cap, și ca el erau majoritatea legionarilor închiși la Aiud, care, luați de avîntul tinereții fără discernămînt, intraseră în legiune și în închisoare cînd nu aveau încă 20 de ani, iar în 1960-62-63 erau oameni trecuți de 40 de ani, roși de pușcărie și cu visurile tinereții sfărîmate de vitregia vremurilor prin care au trecut. Unii dintre ei intraseră în temniță cînd aveau 15—16 ani, cînd făceau parte din „frățiile de cruce" și erau așa de inocenți, încît te înduioșau văzîndu-i acum în prag de 40 de ani, întrebînd: „Cum e cînd săruți o fată ?"

Conform ordinului lui Horia Sima, care era în străinătate, Chioreanu trebuia să preia comanda legiunii de la Nicolae Pătrașcu, care i se părea lui că nu este destul de activ. Chioreanu a refuzat să-ia șefia mișcării legionare. Trimisul lui Horia Sima, cu ordinul de înlocuire, a fost prins de poliția lui Teohari Georgescu, ministrul de interne pe atunci. El se numea Eugen Teodorescu și a fost adus la Aiud, împreună cu alți fruntași legionari.

Într-o vreme am stat în celulă cu Duiliu Stere, macedonean, care, în timpul legionarilor, a fost secretar general la Departamentul Colonizărilor. Era un om cuminte și așezat. Cumpănit la vorbă și în comportare, era amabil cu toată lumea, domol și bun de pus la rană. Nu se amesteca în discuțiile și gîlceava din celulă, ivite ca din senin, din cauza mizeriilor din detenție. Știu că a scăpat din pușcărie și s-a încadrat ca jurisconsult la o întreprindere din București. Odată l-am întîlnit pe scările Universității. Venise să ridice bursa feciorului, care era la studii în U.R.S.S. Casieria Universității nu-i achitase bursa pe trei luni și era amenințat cu trimiterea în țară.

Singur, într-o celulă de la parterul celularului, se afla cunoscutul scriitor, poet și dramaturg Vasile Voiculescu, pe care l-am văzut pentru prima dată în 1928, la o șezătoare literară la Brăila, de care am mai spus. Mi-au plăcut mult poeziile citite de el. Într-una din ele zugrăvea peisagii din Balta Brăilei, cu sălcii, bărci și pescari, scri-

să parcă anume pentru brăileni. Era înalt și slab, cu fața palidă și încadrată de o barbă încărunțită. Era scos la aer de unul singur. Așa izolat cum era, ajungeau, totuși, la el unele din poeziile poeților tineri, cum erau Dragodan și Sergiu Mandinescu, care-i cereau părerea asupra lor. După ce a ieșit din închisoare, i s-au editat unele din scrieri. A murit în anul 1963.

Pentru scurt timp, în secția a II-a am stat în aceeași celulă cu doi băcăoani : avocatul Urziceanu, fost deputat cuzist, și Mihai Văgăunescu, președintele IOVR-ului (Invalizi, orfani și văduve de război), amîndoi oameni destul de în vîrstă și degradați pînă la epuizare de condițiile inumane din pușcărie de la Aiud.

Jean Popovici a fost consulul țării noastre la Atena și Paris. După 23 august a fost numit consul pe lîngă Legația noastră de la Praga, pe cînd ministru plenipotențiar era Horia Grigorescu. Acesta din urmă a fost ministru liberal și apropiat de-al lui Ghiță Tătărescu, care, în guvernul Groza, a fost vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministru de externe. Cînd în noiembrie 1947, Tătărescu a fost înlocuit cu Ana Pauker, au fost înlocuiți și miniștrii liberali din guvern din gruparea Tătărescu, și printre ei erau și Horia Grigorescu și Jean Popovici, de la Legația României de la Praga. Jean Popovici a venit cu trenul, iar Horia Grigorescu a mai rămas cîteva zile pînă a predat Legația și a luat avionul care făcea cursa Praga-București. În munții Tatra, avionul s-a ciocnit de un pisc și s-a sfărîmat. Majoritatea pasagerilor au murit, iar unii s-au accidentat grav. Horia Grigorescu s-a numărat printre aceștia din urmă și a fost dus la un spital din Praga. Soția lui a fost mai ușor rănită și s-a restabilit repede. Dar Grigorescu a fost trimis la un serviciu de chirurgie din Paris, însoțit de soția sa. Acolo convalescența a durat mult și ei au rămas în Franța. Tot răul spre bine, căci dacă se întorcea în țară, ar fi ajuns Tătărescu, la închisoarea de la Sighet.

La un an după ce a venit de la Praga, Jean Popovici a fost implicat într-un proces de spionaj, condamnat și adus la Aiud. L-am cunoscut cînd am lucrat în fabrică. Era slăbit și suferea cumplit de foame. Odată l-am văzut într-o situație hazlie. Unii deținuți care erau torturați de foame în mai mare măsură așteptau lîngă hîrdaiele

de terci, pentru ca, după ce se termina de împărțit terciul, să răzuie de pe doagele hărdăului ceea ce mai rămăsese. Această operație se numea „bărbierit". Jean Popovici se număra și el printre candidații la bărbieritul hîrdăului. Într-un rînd, un gardian mai grăbit nu le-a mai lăsat răgaz celor care așteptau pentru bărbieritul hîrdăului. Jean Popovici s-a încumetat însă și, cu lingura în mînă, a băgat capul în hărdău și a început cu hărnicie să adune în gamelă terciul rămas. Cînd l-a văzut gardianul, a făcut un semn cărătorilor să ia hărdăul și să-l ducă la bucătărie. Au executat imediat și au ridicat hîrdăul cu Jean Popovici cu tot. Bietul om, intrat pe jumătate în hărdău, cu capul în jos, a început să dea din picioare și să strige ca să-l coboare jos. În hazul tuturor a fost dus așa pînă la bucătărie. La lucru, se zbătea mult ca să îndeplinească norma și să obțină o fișă de cumpărături, ca să-și poată procura de-ale mîncării și ceva țigări. Era tare slăbit și nu știu dacă a scăpat din pușcărie.

Colonelul George Butaliu, nea Georgică cum îi ziceam mai mulți, lucra la biroul de muncă și salarii și, printre altele, avea în sarcina sa și eliberarea fișelor de cumpărare pentru munca prestată în fabrică. Operație destul de delicată, pentru că mulți dintre deținuți se cereau la lucru, numai și numai ca să capete și ei o fișă de cumpărare, pe baza căreia să-și procure țigări și pîine, cît mai multă pîine, ca să se sature măcar o dată de pîine ; și cînd vedeau că ei nu primesc fișă le venea să-i sară în cap și să termine cu el. El se purta blînd cu ei și le explica faptul că nu el întocmește fișele, ci acei de la contabilitatea închisorii, împreună cu șefii de ateliere. Contabilul-șef al închisorii, Belciug, și șefii de ateliere își protejau prietenii și întocmeau fișele ca între tovarăși. Ceilalți plecau plini de amărăciune și năduf, cu stomacul tot gol. Colonelul George Butaliu a fost rănit pe frontul de Est. După ce a ieșit din spital, a fost numit comandantul lagărului de prizonieri americani de la Sinaia. Aceștia erau aviatori care s-au salvat cu parașutele sau au aterizat forțat atunci cînd avioanele americane veneau de la bazele lor din sudul Italiei de la Foggia, și bombardau, mai ales, Ploieștii și zona petrolieră din Valea Prahovei, ca și Bucureștii. Veneau aproape în fiecare zi în formațiuni compacte de avioane de bombardament, fiind precedate de avioane de vînătoare, care zburau la

mare înălțime și, cînd era cazul, protejau avioanele de bombardament. Odată ajunse la țintă își lăsau toată încărcătura ucigașă de bombe și atunci părea că fierbe pămîntul, că se cufundă totul în jurul tău. Se dădea alarma și de două-trei ori pe zi. Lumea era îngrozită. O mare parte din populația Capitalei s-a refugiat la țară. În ziua de 4 aprilie 1944, porțiunea de cale ferată dintre Chitila și Gara de Nord (București) a fost complet distrusă. Pe această porțiune erau masate trenurile cu refugiați din Moldova. Bombardamentul n-a durat decît cîteva minute și s-a soldat cu aproape 15 mii de morți și răniți. Și pierderile aviației americane și engleze au fost destul de mari. Într-unul din discursurile sale, primul-ministru britanic Churchill a comunicat că un număr de 90 de avioane nu s-au mai întors la bazele lor de la Foggia. Erau cele mai grele pierderi pe care le-a avut aviația engleză și americană. La data de 15 aprilie 1944 mă aflam cantonat cu un detașament de ostași la Topoloveni-Muscel. Atunci am văzut și eu aviatori americani care au fost făcuți prizonieri într-o pădurice de lîngă Topoloveni. În drumul de întoarcere, avionul lor a fost incendiat de artileria noastră antiaeriană. Ei s-au salvat cu parașutele și acum erau cu tot echipamentul în localul secției de jandarmi din Topoloveni. Cînd veneau, se zguduia pămîntul de zgomotul motoarelor. Lumea mai făcea haz de necaz. Se spunea că bucureștenii, cînd le auzeau venind, se rugau „Du-le, Doamne, la Ploiești", iar ploieștenii se rugau „Du-le, Doamne,-n București".

La Topoloveni a fost învățător Ion Mihalache, care împreună cu alți fruntași, a fondat după primul război mondial Partidul Țărănesc din Vechiul Regat, care apoi a fuzionat cu Partidul Național Român din Transilvania, al lui Maniu, formînd Partidul Național Țărănesc. Acum am văzut la fața locului toate edificiile publice ridicate în această localitate prin grija fostului învățător de la Topoloveni. Școala de industrie casnică și artă populară era condusă de Niculina Mihalache, soția lui, care se purta numai în costum național. Tot în port național erau îmbrăcate și elevele de la această școală. De altfel, și Ion Mihalache venea chiar și în Parlament, unde era deputat, îmbrăcat în pantaloni albi de dimie, țesută în război. S-au făcut și multe glume pe seama ițarilor lui Mihalache. De

altfel, erau pantaloni alb-gălbui, de culoarea lînii naturale și călcați la dungă, care-i dădeau eleganță și distincție. Din veniturile cooperativei de producție locală, s-a construit localul propriu, ca și localul în stil românesc al căminului cultural. Localul dispensarului medical, al poștei, al școlii primare întregeau zestrea edilitară a comunei, care, încă de atunci, a fost promovată printre orașele agro-industriale ale țării.

Colonelul Gheorghe Butaliu, fost comandant al lagărului de prizonieri de război englezi și americani de la Sinaia, ne-a povestit cum au fost tratați aceștia în timpul internării lor. Erau foarte des vizitați de delegați ai societăților de binefacere și ai Crucii Roșii internaționale, care verificau dacă li se aplică legile dreptului internațional pentru prizonierii de război. Mi-a spus și numele mai multor doamne care se îngrijeau îndeaproape de lagărul de la Sinaia. Cea mai activă dintre ele era prințesa Caragea, care patrona și Leagănul Sfînta Ecaterina din București. Erau cazați în excelente condiții de întreținere și higienă. Nu erau obligați la nici un fel de muncă și primeau soldele corespunzătoare gradelor, echivalente cu ale militarilor români. Își întocmeau singuri meniul. Scriau și primeau corespondență de la familiile lor, prin Crucea Roșie internațională, și tot prin Crucea Roșie primeau ziare, reviste și pachete cu alimente și îmbrăcăminte.

După terminarea războiului, în 1945, cea mai mare parte din ofițerii români care au luptat pe frontul de Est au fost condamnați sub învinuirea de criminali de război, chiar dacă au luat parte și la campania din Vest. Astfel a fost condamnat și colonelul Butaliu, care se afla acum la Aiud. Lagăre de prizonieri englezi și americani asemănătoare celui din Sinaia au fost și la Timișul de Jos, în care aceștia s-au bucurat de un tratament asemănător, încît după terminarea războiului guvernul american (administrația Truman) și guvernul englez au mulțumit guvernului român pentru tratamentul civilizat ce le-a fost aplicat prizonierilor de război din țările respective, iar comandantul lagărului de la Timișul de Jos, un maior al cărui nume nu l-am reținut, a fost și decorat de președintele Truman pentru felul cum a ținut evidența prizonierilor din lagărul său, alcătuind un album cu cei care au decedat în lagăr, iar în cimitirul în care au fost

înmormîntaţi li s-au pus mici pietre funerare cu fotografiile şi numele lor, aşa încît cei care au venit din partea familiilor i-au identificat cu uşurinţă şi li s-au descris pe larg şi complet condiţiile în care s-au stins din viaţă. Coleg de promoţie cu colonelul Butaliu şi bun prieten cu el era maiorul Lăţea, din comuna Galicea Mare, judeţul Dolj, tată a doi copii, un băiat şi o fetiţă, de dorul cărora ofta în fiecare zi. Era un om minunat, prietenos şi amabil cu toată lumea. A fost un distins ofiţer de artilerie, cu înclinaţii spre ştiinţele exacte. După ce a fost scos din cadrele armatei (la încheierea războiului), s-a înscris la Facultatea de Matematică, pe care a absolvit-o şi şi-a luat licenţa. Acum era la Aiud, în rîndul criminalilor de război, şi era solicitat de mulţi tineri care voiau să se înscrie la matematici sau discipline înrudite. Această activitate, pe cît i-a fost posibil, a practicat-o şi în detenţie. Mulţi tineri studenţi arestaţi în primii lor ani de studii îşi datoresc cariera lor de ingineri sau profesori de matematică pentru că au avut norocul să stea în aceeaşi celulă cu maiorul Lăţea, care le-a predat suficiente cunoştinţe ca să le acopere în parte absenţa de la facultate. După ce a ieşit din detenţie, a intrat ca cercetător la Institutul de Matematică din Bucureşti. Despre maiorul Lăţea voi reveni la capitolul „Gherla".

Într-o vreme, la Aiud am stat în celulă cu doi profesori universitari, originari din Dobrogea. Unul din sud, de la Mîrleanu, o veche aşezare curat românească de pe malul drept al Dunării, menţionată alături de altele în hărţile şi documentele istorice din timpul lui Mircea cel Bătrîn. Aşadar, profesorul Dragomirescu din comuna Mîrleanu, judeţul Constanţa, era titularul catedrei de Economie agrară la Academia Comercială din Bucureşti şi autor al multor tratate de specialitate. După 1947, a fost obligat să modifice multe din capitolele cursurilor sale şi, datorită refuzului său şi din alte motive, a fost înlăturat de la catedră şi apoi arestat şi condamnat. Acum, la Aiud, era slăbit şi mereu bolnav de stomac. Ne-am împrietenit repede, fiindcă eu cunoşteam bine satul lui natal şi pe unii din colegii şi consătenii săi. Cu părul cărunt, serios şi plin de demnitate, profesorul Dragomirescu era respectat de toată lumea. Celălalt profesor universitar, din nor-

dul Dobrogei, era Gheorghe Ștefan, din Sulina, primul port de la Dunăre și mare, cunoscut prin activitatea Comisiei Europene a Dunării și prin romanul „Europolis“ a lui Jean Bart (Eugeniu Botez). Prietenos cu toată lumea, Gheorghe Ștefan era profesor de pedagogie la Facultatea de Filosofie din București și cunoscut autor de studii pedagogice. Mi-a spus că una din lucrările sale, Istoria învățămîntului din România, a fost premiată de Academia Română. În 1963, cînd am fost adus din nou la Aiud, am mai vorbit de două-trei ori cu profesorul Gheorghe Ștefan, dar prin perete, „la cană“, fiindcă nu mai eram în aceeași celulă, ci în celule învecinate. Odată am vorbit la fereastră, dar în stil telegrafic, ca să nu ne surprindă gardianul. De atunci nu știu ce s-a mai întîmplat cu el.

Un profesor universitar care a murit în închisoarea de la Aiud a fost titularul catedrei de limba italiană de la Universitatea din București, Alexandru Marcu, care i-a succedat renumitului profesor Ramiro Ortiz, italian de origine și un mare prieten al țării noastre. Alexandru Marcu a fost ministrul subsecretar de stat al Propagandei în timpul lui Antonescu, fapt pentru care a fost condamnat și încarcerat la Aiud împreună cu ceilalți miniștri antonescieni. A fost colaboratorul cel mai apropiat al lui Ramiro Ortiz și un adînc cunoscător al literaturii italiene, ca și un iscusit traducător al clasicilor italieni Petrarca și Boccaccio și, mai ales, al lui Dante. Dintre toate traducerile în limba română ale *Divinei Comedii*, traducerea lui Alexandru Marcu este cea mai izbutită. El murise cu doi ani înainte de venirea noastră ; am stat însă în celulă cu cîțiva deținuți ce stătuseră în aceeași celulă cu profesorul Marcu. Unul mi-a mărturisit că poartă în căptușeala hainei lui o scrisoare pe care i-a încredințat-o profesorul cu cîteva zile înainte de a muri, ca să o înmîneze soției și fiului său atunci cînd se va elibera. A fost încă în puterea vîrstei cînd a murit din cauza înfometării prelungite la care a fost supus. La vremea cînd a primit scrisoarea, acesta mai avea de executat mai puțin de doi ani. Acum îi expirase termenul, dar el continua să rămînă arestat. A ieșit la raport de mai multe ori, ca să i se clarifice situația, dar de fiecare dată era concediat cu formula : „Mai așteaptă ! Cînd ți-o veni rîndul, te anunțăm noi !“ Un alt caz s-a petrecut la mina de la Baia Sprie, unde directorul penitenciarului era locotenentul

Zoltan. Printre deținuții de acolo, a fost și preotul Șerban, originar din comuna Ciobanu, județul Constanța, parohul bisericii din comuna Năvodari (același județ), care a fost împușcat în timp ce deținuții luau masa. Cei care au fost martori oculari au povestit amănunțit cum s-au petrecut faptele. Pe măsură ce deținuții terminau masa, mergeau și-și spălau gamelele la robinetele din apropiere. Nu se știe cine a aruncat o unealtă în zona interzisă. Gardianul care supraveghea masa deținuților a ordonat preotului Șerban să se ducă și să o scoată de acolo. Preotul a refuzat, arătîndu-i placarda pe care scria „Zonă interzisă". Gardianul a insistat să execute ordinul, spunînd cu voce tare că santinela are ordin să nu tragă. Nici n-a pășit bine în zonă și santinela a și mînuit pușca. În zadar au strigat cu toții : „Nu trage, nu trage !" Preotul Șerban a căzut străpuns de mai multe gloanțe. Revolta deținuților s-a declanșat fulgerător. Au început să vocifereze, să-i huiduiască pe gardienii care-i înconjuraseră. Comandantul a cerut ajutoare de la miliția din Baia Sprie și Baia Mare pentru a-i potoli. Au venit comisii după comisii de peste tot, de la Cluj și București, dar în viața deținuților nu s-a schimbat nimic. Soldatul care a tras era dintr-un sat din împrejurimi. Cei ce au asistat cunosc numele lui, precum și pe al gardianului care a dat ordinul.

Printre cei care lucrau în fabrică, erau și doi intelectuali din Ardeal, mereu împreună, cam de aceeași vîrstă, în jur de 60 de ani ; arătau ca doi senatori romani. Unul din ei, doctorul Stroia, era originar din Făgăraș, unde profesa medicina. Se bucura de un bun renume, mai ales printre foștii lui pacienți. Avea o fire blîndă, era prietenos cu toată lumea și asculta cu multă bunăvoință și răbdare pe toți aceia care-i aduceau la cunoștință suferințele pe care le aveau. Celălalt, prietenul său, inginerul Ionescu Mircea, din Brașov. Am înțeles că erau din același lot și se cunoșteau de mult. Chiar și în pauze și la masă discutau probleme care-i interesau numai pe ei. Într-o zi l-am văzut pe doctorul Stroia tare abătut. Am bănuit că i s-a întîmplat un mare necaz. Cînd am mers spre masă, fără să-l întreb ceva, mi-a destăinuit durerea în care se afla. În noaptea care trecuse, bunul lui prieten, inginerul Ionescu din Brașov, avusese un atac de cord și decedase. Toți acei care l-au cunoscut au fost

tare afectați, căci inginerul Ionescu era un om amabil și se bucura de simpatia tuturor. Ziua aceea a fost o zi de doliu pentru unii din noi și masa nu ne-a mai tihnit.

La biroul tehnic din fabrică, a lucrat un timp și inginerul Tulea, originar din Constanța. Era unul din cei doi frați proprietari ai fabricii de ulei „Argus" din oraș. După naționalizarea din 11 iunie 1948, au plecat să-și piardă urma și n-am mai auzit de ei ; așa cum făceau mulți dintre aceia încolțiți de securitate. La Aiud am avut surpriza să-l găsesc pe unul din frații Tulea.

După un timp, nu l-am mai văzut pe inginerul Tulea. Mi s-a spus că este dus la rejudecarea procesului și nu știu ce s-a mai întîmplat cu el.

Inginerul Pescaru de la Brașov era cumnat cu colonelul Butaliu (de care am vorbit). Deși Butaliu auzise că după ce a fost arestat soția lui a divorțat de el, cei doi cumnați au rămas in relații amicale și de multe ori i-am văzut prin fabrică discutînd ca doi buni prieteni. Era un om înalt, slăbuț, cu trăsături energice. Reușise să-și facă un bun renume printre deținuți și era apreciat și de inginerii de la biroul tehnic. Cei care îl cunoșteau mai de mult spuneau că este autorul mai multor inovații și invenții. Arăta a fi de 35-40 de ani. Cred că a scăpat din detenție.

În secția a II-a am stat un timp în aceeași celulă cu ziaristul Tăslăuanu. Mic de statură, brunet, cu sprîncene stufoase, prefera singurătatea și evita discuțiile. După ce m-am integrat atmosferei din celulă, cei mai vechi mi-au spus că Tăslăuanu este condamnat într-un lot de țărăniști și că este unul din marii noștri folcloriști, care pînă în 1946-47 a publicat un umăr de 10 volume de folclor și că datorită acestui fapt a fost ales membru corespondent al Academiei Române. Am rămas oarecum contrariat de aceste informații. Numele îmi era cunoscut de la scriitorul ardelean Octavian Tăslăuanu, redactor și director al celor mai bune reviste literare din Transilvania și autorul mai multor lucrări critice și literare. Dar despre un folclorist Tăslăuanu nu auzisem. Din istoria literaturii române și din alte publicații, știam pe marii noștri folcloriști, începînd cu V. Alecsandri, A. Russo, G. Dem. Teodorescu, Simeon Florea Marian, Tudor Pamfile ș.a. Unii, care pretindeau că sînt la curent cu aceste probleme, mi-au alungat nedumerirea, spunînd că Tăslăuanu a început să pu-

blice cele zece volume de folclor prin 1939 și pînă în 1946-47, de aceea nu este prea cunoscut. Explicația a fost suficientă pentru mine, deoarece din 1939 și pînă în 1945 eu am fost mereu concentrat și mobilizat pe front. Cînd m-au mutat în altă celulă și am fost scoși la aer am văzut pe cineva din noii mei parteneri vorbind cu Tăslăuanu. Era un intelectual din Ardeal, pe care-l cunoștea bine. Revenind în celulă i-am spus și lui nedumerirea mea în privința celor zece volume de folclor. Mi-a răspuns zîmbind : „e o poveste cu cîntec, care n-a fost încă lămurită. Într-adevăr, Tăslăuanu a publicat cele zece volume, dar adevăratul culegător de folclor ar fi un preot din Ardeal care era prieten bun cu el și care a decedat în împrejurări necunoscute, iar Tăslăuanu le-a publicat pe numele lui, fără să arate numele truditorului în adunarea acestor comori populare". Nu știu cum s-a terminat această dispută și nici ce s-a mai întîmplat cu Tăslăuanu. Avea în jur de 50 de ani și strîngerea unui asemenea material cere timp mai îndelungat. Ceea ce știu sigur este că la Aiud era slab, bolnăvicios, tăcut și uneori irascibil.

Încă de la închisoarea din Constanța, la Jilava și la Aiud, am cunoscut și uneori am stat și în celulă cu doi frați dintr-o comună a județului Tulcea, frații Șicu. Macedoneni dîrji, fuseseră arestați într-un lot de rezistenți din pădurile Babadagului. Mici de statură, puțintei la trup, dar cu inima mare și neînfricată, așa cum sînt în general macedonenii. La Aiud au fost duși la lucru în fabrică. Cînd îi vedeam mergînd alături pe aleea principală, îmi făcea plăcere să-i privesc. Erau aprigi la lucru și făceau norma cu ușurință. Faptul acesta a atras atenția băgătorilor de seamă din administrație și s-au gîndit să-i recruteze ca spărgători de norme. Unul din oamenii administrației specializat în direcția aceasta, era cunoscutul Mircea Popovici, căruia deținuții îi spuneau „Porcovici". O dată ce a pus ochii pe frații Șicu, a început să-i cultive, în sensul scopurilor lui. Din cînd în cînd, le dădea cîte o bomboană, cîte o felie de pîine și chiar țigări, deși ei spuneau că nu fumează. „Nu-i nimic, le dai la prieteni". Într-o zi le-a dat haine bune de la magazie și cămăși noi. Căzuse norocul pe capul fraților Șicu ! La două-trei zile a avut loc ședința de analiză a muncii, cu fruntașii în producție, printre ei și frații Șicu.

Înainte de a începe ședința, Mircea Popovici vine la ei și le dă fiecăruia cîte un bilet pe care era scris un nume. „Tu îl chemi la întrecere pe ăsta și tu pe ăsta!“ Le-a pus în mînă biletele și a plecat. Începe ședința. Popovici era în plină activitate, căci el o conducea. Au început provocările la întrecere. În focul dezbaterilor, a uitat de misiunea ce le-a încredințat-o fraților Șicu, iar ei au tăcut chitic. Cînd să iasă din sala de ședințe, a dat cu ochii de ei. Înfuriat că i-au dejucat planul, i-a luat și i-a dus la magazia de efecte, i-a dezbrăcat de hainele bune și de cămășile noi și le-a dat unele mai rele decît le avuseseră ei înainte. Eram mulțumit că au procedat după gîndul meu.

Dacă cu frații Șicu, agitatorul Popovici, originar dintr-o comună din jurul Călărașilor, n-a reușit, în schimb a reușit cu plutonierul Nicu Baban, conjudețeanul său, care era șef de echipă la atelierul polizoarelor, cu căpitanul de jandarmi Onișor din Drăgășani, cu studentul Bălan de la Brăila (de care am vorbit în altă parte) și cu alții, al căror nume nu-l rețin.

Un concurent al lui Popovici la șefia atelierului de tîmplărie era un evreu în vîrstă de peste 60 de ani, despre care se spunea că a fost și la Auschwitz, pe nume Finkelstein Benjamin; acesta în diferite instrucțiuni afișate cu privire la îndeplinirea planului semna cu litere de o șchioapă: „F. Benjamin“. Cînd am citit prima dată un asemenea afiș, nu-l cunoșteam și mi-am zis: „Ce coincidență, avem printre noi și un deținut cu numele de Franklin Benjamin“.

În cursul detenției mele, în diferite închisori, am cunoscut preoți de diferite rituri, mai mult sau mai puțin cucernici, mai mult sau mai puțin cultivați; dar cea mai distinsă figură a clerului ortodox, într-o măsură martir, a fost preotul Toma Gherasimescu, doctor în teologie și profesor de religie la Școala Normală de băieți din Cernăuți. Era originar din județul Neamț și absolvise Seminarul monahal de la Mănăstirea Neamț, iar Facultatea de Teologie la Cernăuți. Tot acolo și-a luat și doctoratul în teologie. Cu banii obținuți din vînzarea averii pe care o moștenise de la părinții săi, și-a cumpărat o tipografie și își tipărea singur broșurile cu conținut religios, cărțile de rugăciuni și o gazetă bilunară în patru pagini, intitu-

Iată „Foaia ordodoxă", din al cărei comitet de redacție am făcut și eu parte, doi ani, cît am stat în Cernăuți. Din vînzarea tipăriturilor de-abia își scotea cheltuielile. După orele de curs sau chiar noaptea, tîrziu, cînd mergeam către casă, îl găseam lucrînd în tipografie, la masa lungă, plină de șpalturi, corectînd de zor, tipăritura, al cărei autor traducător și tipograf era el însuși. Cu fața senină, cu ochii albaștri și plini de bunătate, avea înfățișarea unui Crist din icoanele bizantine. Am fost buni prieteni și a insistat mult să mă întors la Cernăuți. Războiul, cu toate relele lui, a zădărnicit planurile noastre. Cînd ne-am întîlnit la Aiud era de nerecunoscut, am dat peste el într-una din celulele în care am fost mutat. Zăcea în pat. La securitate a fost chinuit, insultat și batjocorit. Dat fiind că purta barbă, cînd era dus la anchetă, își înfigeau mîna și smulgeau de ea, pînă ce rămîneau cu firele de păr între degete. A îndurat fără să crîcnească. Parcă îi văd și acum figura de sfînt mistuit de suferință, cu ochii albaștri și blînzi, ce răspîndeau în jur lumină, cucernicie și bunătate fără margini. Am crezut că nu mai ajunge ziua eliberării. Dar prin 1967, am primit de la el o scrisoare cuprinzătoare, în care mă ruga insistent să mă duc să-i fac o vizită la Căminul monahal de la Mănăstirea Dealu, unde era internat. Lucra la traducerea din limba elenă a unor vechi cărți religioase. Nu m-am putut duce imediat și, la scurt timp, am aflat de la un prieten comun că a decedat la Mănăstirea Dealu, unde este și înmormîntat. Regret și azi că nu m-am grăbit atunci să răspund la rugămintea unui sfînt.

Tot la Aiud era și starețul Pimen de la Schitul Peștera Ialomicioarei, intrat în pușcărie cu un lot din organizația colonelului Arsenescu, acuzat că îi găzduise și îi ajutase. Era mic de statură, cu fața plină și ochi bănuitori, cu o fire puțin comunicativă. Și aici în închisoare, trăia îndeplinind ritualul și comportarea vieții monahale. Își alesese un colț din celulă în care dimineața, la prînz și seara se retrăgea ca să nu poată fi văzut de gardian prin vizetă și se ruga lui Dumnezeu cu credință adîncă.

Consilierul eparhial Ilie Surulescu, de la Episcopia Ortodoxă din Caransebeș, a fost o figură plină de demnitate în pușcăria de la Aiud și de aceea era respectat de

toată lumea. A fost condamnat cu un lot din organizația de rezistență din Munții Banatului.

Preotul Iana, dintr-un sat de lîngă Lugoj, mic de statură, brunet, cu ochi cercetători și buze groase, era iute în mișcări, se grăbea să poată face norma. Intrase în detenție pentru legăturile pe care le-a avut cu organizația de rezistență din Munții Banatului. Din vara anului 1953 nu l-am mai văzut.

Bine cunoscut cu preotul Iana, care lucra și el în fabrică, era moș Ogrin, cu vorbă tipic bănățeană. Avea peste 60 de ani și era albit ca un bunic din povești. Era și el în temniță în legătură cu frații din rezistența bănățeană. Cînd a văzut că la conducerea comunei lor au venit o serie de „vîntură lume" puși pe trai bun, abuzuri și jaf, n-a mai putut răbda. S-a răsculat cu ceilalți gospodari din sat și a ajuns împreună cu ei la pușcărie.

Călugărul Florea Gămălău, de la Schitu Durău, era cel mai tînăr călugăr pe care l-am întîlnit în închisorile pe unde am fost. Avea 27 de ani. Om blînd și cucernic, era absolvent al Seminarului monahal de la Mănăstirea Neamț. A intrat în închisoare cu unul din loturile organizației „Sumanele Negre" din Obcinele Bucovinei, cu care au avut legături și călugării de la Durău. Trudea din greu să facă norma. Slăbise mult și mergea încet pe aleea principală din fabrică, cu figura unui om bolnav. Cînd l-am întrebat cum o duce cu sănătatea, mi-a răspuns jenat, ca și cum ar fi fost vinovat : „Nu prea bine". Nu știu dacă a mai ajuns ziua eliberării.

Cu starețul de la Schitu Boureni, județul Baia, mă cunoșteam încă din primăvara anului 1941, cînd am fost cantonat cu unitatea militară în satul Boureni. De Florii și de Paști, am fost cu ostașii la schit, unde am cîntat și noi la prohod și apoi la slujba Invierii, oficiată de starețul care acum era la Aiud. Mic de statură, brunet, cu ochi inteligenți, se bucura de o voce care atrăgea atenția oricui intra să asculte slujbele de duminică și alte ocazii. Avea în jur de 40 de ani, numele nu i-l mai rețin. A fost condamnat pentru a fi avut legături cu organizația de rezistență Sumanele Negre, din munții Bucovinei. La Boureni, alături de școală, era conacul familiei Mihail Sturdza (Lucă), fost ministru de externe, în guvernul legionar. Aici aveam cantonați o parte din ostași și atelajele cu cai. Bourenii au mai multe ecouri în literatura

noastră. George Brătianu a scris un studiu istoric, „Pumnalul de la Boureni". Mihail Sadoveanu, în „Oameni și locuri", descrie o scenă care a avut loc la Schitul dintre fagi, atribuită lui Dragoș, întemeietorul Moldovei, acolo unde legenda spune că a ucis și zimbrul (bourul). Una din fiicele Veronicăi Micle, Valeria, s-a căsătorit cu Mihail Sturdza, ascendent al lui Lucă Sturdza, și s-a stabilit în conacul de la Boureni. Ea a avut doi copii : Mitu și Ghighi (Grigore), care au fost buni prieteni cu frații Alexandru și Ionel Teodoreanu. Aici a scris Păstorel nuvela „Berzele de la Boureni".

Am vorbit și în altă parte de numărul mare al macedoromânilor pe care i-am întîlnit în închisorile pe unde am stat. Neam de păstori din Macedonia, care era împărțită între greci, bulgari, sîrbi și albanezi, veacuri de-a rîndul au luptat împotriva stăpînitorilor care îi asupreau. Din rîndurile lor, au ieșit o serie de oameni politici și chiar scriitori, în țările respective. Totdeauna, însă, ei au avut conștiința că sînt de același sînge cu frații lor de la nord de Dunăre, iar Bucureștiul a fost socotit și ca o capitală a lor ; de aceea, mulți absolvenți de la liceele din Salonic, Bitolia și Ianina, au venit și au continuat studiile la București. Parte din ei nu s-au mai întors acasă, cum au fost : Nicolae Bitzaria, frații Papacostea, Iuliu Valaori, Elie Carafoli și alții.

Începînd cu securitatea din Constanța și apoi în celelalte închisori, peste tot i-am cunoscut ca oameni vajnici, corecți și de omenie. Nu s-au pretat la nici un fel de „turnătorie" sau colaborare cu administrația, cu mici excepții, cum a fost un student Anagnoste și contabilul Cușa de la Caramurat (azi, Mihail Kogălniceanu). Cu cît erau mai simpli și mai primitivi în tradițiile lor, cu atît erau mai corecți și mai exigenți cu ei înșiși. Dintre cei de la Aiud, despre care nu am vorbit, au fost : Gheorghe Vlahbei, Tănase Vlahbei și Nașu Vlahbei, toți din comuna Sinoe, județul Constanța, precum și Dimcică Iancu, din comuna Tudor Vladimirescu, județul Constanța. Toți au fost arestați în loturile rezistenților din pădurile Babadagului. Șeful Vlahbeilor din fabrică era Gheorghe (cel mai vîrstnic). Mi-au povestit cum în noaptea cînd l-au arestat i-au scotocit toată casa. Cel mai tînăr, Nașu Vlahbei, era croitor în sat și avea și o mașină de tors

lină, pe care i-au confiscat-o. Toți trei au fost harnici și serioși, au lucrat la metalurgie, devenind buni meseriași — Gheorghe și Tănase — fierari, iar Nașu — strungar. Erau veri între ei. După eliberare, l-am întîlnit pe Nașu Vlahbei care era angajat ca strungar la Uzinele 23 August, fostă Malaxa, din București.

În vara anului 1954, toate lucrările din fabrică au fost sistate și toți deținuții închiși în celule. Au intervenit mari schimbări și în administrația închisorii. În locul căpitanului Dorobanțu, a venit la comanda închisorii colonelul Coler din Inspectoratul Securității din București și om de încredere al lui Alexandru Nicolski. Peste tot s-a introdus o izolare strictă. Oamenii au început să fie mutați din celulă în celulă și amestecați unii cu alții. Erai introdus în celulă cu oameni cu care nu te mai văzuseși niciodată. Toți erau speriați și reținuți. Se suspectau reciproc și nici nu îndrăzneau să discute între ei. Toți așteptau să se întîmple ceva deosebit. În șoaptă și pe ocolite, se mergea pînă acolo încît unii vorbeau de eliberare. Zvonuri asemănătoare au circulat și în anul 1953, după moartea lui Stalin și, mai ales, după închiderea lucrărilor de construire a Canalului, cînd o mare parte din deținuții de acolo au fost aduși la Aiud. Ceea ce speram noi în 1954 s-a împlinit abia peste zece ani. Dar ce înseamnă zece ani, în scurgerea vremii ? O nimica toată. Pentru miile de deținuți au însemnat, însă, chinuri, foame, degradare, moarte, plus suferințele familiei. Totuși, speranța era speranță și ne încurajam reciproc cu aceleași argumente : „America și Anglia nu dorm. O.N.U. cunoaște foarte bine situația deținuților din România și nu-i va lăsa pe ruși să-și facă de cap".

Cînd ne așteptam mai puțin, către sfîrșitul lunii decembrie 1954, am fost anunțați să ne facem bagajele și să ieșim pe coridorul din fața celulelor. Era către seară. S-au întocmit liste și tabele, pe grupe mai mici și mai mari. Din cele ce discutau cei de la grefă, am înțeles că este vorba de transferarea noastră la alte închisori. Cînd s-a ajuns la mine, am fost scos din rînduri și trimis cu un gardian la corpul de gardă. Acolo am fost luat în primire de un altul, care m-a dus la fierărie, unde mi s-au pus cătușe la mîini și lanțuri la picioare. Nu după mult timp, am fost încolonați și ne-am îndreptat spre gară (la 1,5 km

distanță), străjuiți de o parte și de alta de gardieni, iar în fruntea coloanei se aflau doi ofițeri. Și în acea noapte de decembrie, un convoi de deținuți de la Aiud a plecat în necunoscut. Printre ei, și eu. Cineva a spus că directorul închisorii a plecat mai înainte și ne așteaptă la gară, fapt pentru care gardienii au intrat în panică și ne zoreau mereu să grăbim pasul și să nu scoatem nici un cuvînt. „Ce aveți de raportat, ne raportați la gară, nu pe drum". Cu lanțurile la picioare, mă mișcam mai greu, nu puteam ține pasul cu cei din față și un gardian mă împingea vîrtos din spate și, din cînd în cînd, mă îndemna : „Mă, fă și tu ceva să nu mai zornăie lanțurile așa de tare, că se aude în tot orașul !" La gară am cerut să-mi lărgească puțin cătușele de la mîini, fiindcă mă strîngeau tare. Un ofițer mi-a răspuns, rîzînd : „Ce să-ți fac ? Astea-s cătușe americane ; voi îi doriți pe americani ! Noi n-avem nici o vină. Americanii le-au pregătit pentru noi și acum s-a nimerit să le purtați voi". In jurul lui s-au strîns mai mulți gardieni care au început să facă haz, împreună cu ofițerul lor. Odată ajunși în gară, am fost încărcați în două vagoane dubă. Ca și altă dată, m-am urcat greu cu lanțurile. La un capăt al vagonului era celula celor care trebuiau să stea izolați. Celula M.S.V.-iștilor. Aceasta era prevăzută cu un closet, o bancă mică de 1 m și o fereastră mică cu gratii. Hrana rece pentru 24 de ore mi s-a dat în tren : un sfert de pîine, o bucată de brînză sărată cam de 100 de grame și o bucată de slănină tot sărată. Nu m-am atins de ele, fiindcă știam ce-am pățit altă dată ; am mîncat numai pîine. Pe deținuții din interiorul vagonului i-am auzit toată noaptea cerînd gardienilor apă, iar aceștia le răspundeau să aibă răbdare pînă la stația unde trenul va sta mai mult și vor încărca gălețile cu apă. În zorii zilei, de la ceferiștii care manevrau vagoanele în gara Ilia, am aflat că mergem la Lugoj, unde am ajuns în jurul orei 15

LUGOJ — DECEMBRIE 1954

Nu cunoșteam Lugojul și cît am stat în gară, pînă au venit mașinile dube care să ne ducă la închisoare, n-am putut vedea decît cîteva clădiri din jurul gării. Știam însă că Lugojul este orașul vestitei familii Brediceanu : Caius, Coriolan și Tiberiu, toți fruntași ai românilor din Banat, precum și al lui Ion Vidu, cunoscutul compozitor al melodiilor devenite populare : Ana Lugojana, Răsunetul Ardealului ș.a. Ion Vidu a fost și un reputat dirijor de coruri și fanfare. Despre Cornelia Brediceanu, fiica lui Coriolan Brediceanu și soția lui Lucian Blaga, știam multe amănunte din cartea cu amintiri a soțului ei, „Hronicul și cîntecul vîrstelor". Poetul și filosoful din Lancrăm odihnește acum lîngă părinții săi, în satul natal.

Cu toate că am stat mai bine de 14 luni în închisoarea din Lugoj, nu am văzut decît zidurile închisorii și ale tribunalului, cu care se învecinează. Cînd au venit dubele, ne-au încărcat în grabă și au pornit spre penitenciar, care se afla oarecum în centrul orașului. Printre gratiile dubei, am identificat podul de peste Timiș și umbrele unor case care se profilau de o parte și de alta a acestui rîu. Cînd am ajuns la închisoare, se înserase de-a binelea. Am fost repartizat împreună cu alți cinci deținuți la o celulă de la etajul I. Momentul cunoașterii cu ceilalți deținuți din celulă a fost cel mai important lucru din toată călătoria. Erau cu toții cunoștințe noi. N-am terminat bine prezentările și am fost dus la tăierea niturilor de la lanțuri. Ce ușurare ! Am lăsat acolo și cătușele. Mă gîndeam atunci cîți nenorociți le-au purtat înaintea mea și cîți le vor mai purta. M-am întors în celulă, fără turnători. Devenisem expert în depistarea lor și-i identificam de la primele întrebări. Noii mei frați de suferință erau toți oameni de încredere, începînd cu inginerul Georgescu-Topuslău și continuînd cu Aurică Herghelegiu, Geo Caraivan, Gheorghe Cucu și

Laia Nistor. Toţi au fost nişte oameni cum puţini am cunoscut pînă atunci. Se putea discuta cu ei orice, în mod deschis şi sincer.

Inginerul Gheorghe Georgescu-Topuslău era originar din Ploieşti. Şi-a făcut studiile de inginerie în Franţa. Venind în ţară, a fost angajat la I.A.R. Braşov, unde a lucrat alături de inginerul Carp (fiul lui P.P. Carp), inginerul Grosu-Viziru (din comuna Viziru, judeţul Brăila) şi inginerul Florescu, vestiţii constructori de avioane ai tinerei industrii aviatice din România. El mi-a spus că, după 23 august 1944, inginerii Carp, Grosu-Viziru şi Florescu au plecat peste hotare : inginerul Carp în India, Grosu-Viziru în Brazilia şi Florescu în Argentina, unde au devenit conducătorii unor fabrici de avioane. Inginerul Georgescu-Topuslău călătorise mult în străinătate şi cunoştea stadiul de dezvoltare a industriei de avioane din alte ţări. Prin anii 1937-38, a întemeiat la Rîşnov, judeţul Braşov, o mică întreprindere de piese de schimb de mare tehnicitate şi unelte de precizie. La început s-a folosit de mecanicii de la fabrica de avioane, care veneau să lucreze la Rîşnov 4—5 ore, după ce terminau lucrul la I.A.R. Îi plătea bine şi încetul cu încetul şi-a creat un bun renume. Era singura fabrică din ţară cu acest profil. A început întreprinderea cu 60 de angajaţi şi în doi ani a ajuns la 200. Se făcuse cunoscut şi în străinătate. Produsele fabricii de la Rîşnov se exportau în Bulgaria, Turcia şi Grecia. În timpul războiului, cînd lucra şi pentru armata română, personalul fabricii ajunsese la 260 de angajaţi. Materialele din care fabrica piesele de schimb şi uneltele de precizie le procura din Elveţia, Germania şi Suedia, de unde importa cel mai bun oţel. În acest scop, a călătorit chiar în timpul războiului, în Elveţia şi Germania. Om priceput şi activ, inginerul Topuslău devenise cunoscut printre ceilalţi industriaşi ai ţării. În afară de calitatea produselor, era atent şi la felul de prezentare. Lăzile, construite după modelele concepute de el, purtau marca „Getop" a firmei sale. Îmi vorbea despre lăzile de ambalaje ca despre nişte bijuterii. Se confecţionau din cherestea calitatea I. Şi cînd vorbea despre fabrica de la Rîşnov, se însufleţea şi ochii i se umezeau de lacrimi. Fusese realizarea cea mai de seamă a vieţii sale. La 11 iunie 1948, a fost naţionalizată, iar, în anii 1949, el a fost angajat ca

inginer-şef al sectorului mecanic de la lucrările Canalului Dunăre-Marea Neagră. Soţia lui era doctoriţă, fiica doctorului Alexandrescu din Bucureşti, avea şi o fetiţă, Marta, care era în clasa a VII-a la Şcoala generală nr. 1 din Constanţa. Direcţia generală a construcţiilor Canalului avea sediul în Constanţa. Împreună cu ceilalţi ingineri-şefi de la diferite sectoare ale Canalului : Garofeanu, Cernătescu, Colorado Vasilescu şi un alt inginer, al cărui nume nu-l reţin, a fost implicat în procesul cunoscut sub numele de Procesul sabotorilor de la Canal, din vara anului 1953. Procesul a avut loc în sala Clubului sindical de la Poarta Albă şi a fost prezidat de preşedintele Tribunalului Militar din Bucureşti în deplasare la Poarta Albă, generalul Petrescu, vestitul zbir al proceselor de mare răsunet din timpul acela, similar proceselor din URSS înscenate sub Stalin. Procesul a durat patru zile, timp în care zilnic muncitorii de pe traseul Canalului erau încărcaţi în camioane şi aduşi la Poarta Albă să scandeze în faţa sălii de judecată : „Moarte lor, moarte sabotorilor" ! Plecau unii şi veneau alţii cu acelaşi slogan. Au fost cu toţii condamnaţi la moarte şi încarceraţi la închisoarea din Constanţa, unde au fost ţinuţi la secret patru-cinci zile.

În zorii zilei fixate, au fost executaţi numai ing. Colorado Vasilescu şi celălalt inginer, al cărui nume nu-l mai reţin. Celorlalţi trei, Garofeanu, Cernătescu şi Georgescu-Topuslău, li s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viaţă.

În ziare a apărut comunicatul oficial că sentinţa celor condamnaţi în procesul de la Canal a fost executată în ziua de . . . .

De abia peste 7—8 zile, familiile lor au aflat că sînt în viaţă. Prin condamnarea lor, guvernul a urmărit să mascheze faptul că proiectul iniţiat şi aprobat de guvern a fost greşit şi pentru ca nu cumva să planeze asupra guvernului acest eşec, a găsit ţapi ispăşitori în inginerii enumeraţi mai sus, i-a condamnat la moarte şi lucrările de pe întreg traseul s-au sistat. Trăiască partidul ! Dezbaterile procesului au apărut şi în ziare, şi în broşuri.

Inginerul Georgescu-Topuslău, în momentul arestării, şi-a lăsat fetiţa dormind. N-a vrut să o întristeze şi să ia cu el în închisoare imaginea înlăcrimată a fetiţei.

În ajun de Anul Nou ne-a făcut o surpriză la toţi din celulă. Ne-a oferit cîte o feliuţă de pîine unsă cu marmeladă. Era ziua onomastică a fetiţei lui, pe care acasă o sărbătorea o dată cu Anul Nou. N-am ştiut pînă atunci că în calendar este o zi consacrată sfintei Marta şi că aceasta se sărbătoreşte în ultima zi a anului. Avea faţa obosită, ochii uşor bulbucaţi şi mereu umeziţi de lacrimi, iar părul încărunţit. Toată fiinţa lui arăta că a trecut prin grele încercări. Cercetările non stop de la securitatea din Constanţa, unde erau anchetaţi de o echipă specializată în dresarea marilor procese, şocurile produse de grupurile de manifestanţi care scaundau cerînd moartea lor, precum şi aşteptarea de patru zile şi patru nopţi, de la pronunţarea sentinţei, pînă la comutarea ei, l-au zguduit şi l-au traumatizat, încît i-au trebuit cîteva luni ca să-şi revină. Nu putea dormi noaptea, nu avea poftă de mîncare şi slăbise îngrozitor. Acum, la Lugoj, după aproape doi ani de la condamnare, se emoţiona repede şi de cîte ori povestea despre cele ce îndurase, lăcrima discret şi se scuza că nu-şi poate reţine lacrimile.

Era cel mai în vîrstă şi cel mai înţelept dintre noi. În celulă, l-am ales ca şef onorific şi l-am scutit de orice serviciu de ordine interioară. Şi din decembrie 1954 şi pînă în februarie 1956, cînd am fost transferat la Gherla, n-a existat în celula noastră nici un diferend, nici cea mai mică supărare. Am trăit ca nişte prieteni buni, înţelepţiţi de necazurile puşcăriei.

Odată, cînd am fost scoşi la aer, s-a întîlnit cu inginerul Atanasiu, cu care se cunoştea de mult. Inginerul Atanasiu era arestat de curînd şi i-a spus că în 1953, cînd era director general în Ministerul Construcţiilor, a făcut o investiţie de aproape 12 milioane de lei, la Fabrica de piese de schimb şi unelte de precizie din Rîşnov. S-au construit clădiri noi şi s-au adus maşini noi. Îl bucurau toate aceste veşti. Discuta cu inginerul Atanasiu despre fabrica de la Rîşnov, de cîte ori eram scoşi la aer. La Lugoj, eram scoşi la aer cîte două-trei celule şi, în timp ce mergeam unul după altul, fără să observe gardianul, puteam să ne schimbăm locurile şi să trecem lîngă acela din altă celulă cu care voiam să discutăm (în şoaptă). Era un bun prilej de schimb de informaţii, ceea ce însemna foarte mult în situaţia în care ne găseam.

Acolo, la Lugoj, a auzit că familia i-a cerut revizuirea procesului și-și punea mari speranțe în această revizuire. De zeci de ori mi-a demonstrat că nu are nici o vină și că, prin acest proces, cei sus-puși au vrut să-și mascheze greșelile și eșecul lor. Tot timpul cît a lucrat ca inginer-șef al sectorului mecanic a fost mereu elogiat de cei mari, veniți în inspecție, căci avea o bogată experiență, cîștigată la I.A.R. Brașov, cît și la întreprinderea proprie de la Rîșnov. Dovezile pe care le-a adus în fața instanței nu i-au folosit la nimic. Regreta mereu că după 23 august 1944 n-a plecat și el cum au făcut colegii lui, acum aflați și apreciați în străinătate. După eliberarea din 1964 a fost numit inginer-șef la Întreprinderea de construcții și montaj nr. 1 din București. L-am vizitat la biroul lui din întreprindere. Era singur și dezamăgit. In timpul detenției, soția divorțase de el și se recăsătorise ; pentru fiica sa Marta, devenise un „străin", iar fratele său Ion, singurul lui frate, avocat de profesie, l-a exclus de la moștenirea averii părintești. Avea o vie la Valea Călugărească și o casă în Ploiești. Fratele său mai mic, pe care l-a ajutat mult, și-a axat toată apărarea pe faptul că el a fost condamnat la moarte și la confiscarea averii. Iar deținuții politici eliberați în 1964 au fost numai grațiați, nu amnistiați. De atunci nu l-am mai văzut și am auzit că a murit de supărare, după procesul cu fratele său, supărare care s-a adăugat la celelalte dureri ; a făcut stop cardiac la o jumătate de oră după ce a ajuns acasă.

Aurică Herghelegiu era originar din Piatra Neamț. În timpul războiului a fost mobilizat ca locotenent la o legiune de jandarmi din Transnistria, de aceea a fost condamnat drept criminal de război și a ajuns la Aiud. Intrase în pușcărie încă din 1946 și a lucrat tot timpul în fabrică și s-a calificat ca strungar în lemn. Era considerat unul din cei mai buni strungari în lemn, alături de doctorul Piți Diaconescu, învățătorul Radu Petre de la Agapia și tînărul Olaru tot de la Piatra Neamț. Ne spunea și el că pînă la înființarea Securității condițiile din detenție erau mai umane. O dată pe lună aveai vorbitor și primeai de acasă un pachet de 5 kg de alimente. Avea peste opt ani de pușcărie și era un fel de decan al deținuților din celula noastră. Era harnic și ordonat. Serviciul de curățenie și gospodărie în celulă mergea ca

pe roate. Se știa precis cine mătură, cine duce și aduce putina de apă, cine e de serviciu la tinetă, cine dă raportul la închidere și deschidere.

Inginerul Topuslău fusese scutit — după cum am spus — de aceste servicii, în schimb, cînd mergeam la aer sau la baie, era cel mai harnic în culegerea știrilor, căci avea prieteni aproape în toate celulele.

Aurică Herghelegiu era un om fin, cu multă dragoste de semeni. Avea un fel delicat în care discuta cu cei din jurul lui și un zîmbet discret cu care-i privea. Era calculat și cumpănit în tot ceea ce făcea. Experiența lui de pușcărie, în rezolvarea unor necazuri, o împărtășea și altora. Mulți deținuți sufereau de diaree, din cauza alimentației necorespunzătoare, el le recomanda ca timp de 24 de ore să nu mănînce nimic și, dacă se poate, să nu bea nici apă. În cazul durerilor de cap, ceafă, spate, Aurică Herghelegiu le aplica o frecție sau două cu apă și săpun. În 1946—47 el stătuse în celulă cu un medic, doctorul Vlad, care a și murit la Aiud. Torturat și înnebunit de foame, în două, trei rînduri, doctorul Vlad și-a mîncat fecalele. În acea perioadă crîncenă, mulți deținuți au murit de foame. Tot atunci a bîntuit și tifosul exantematic, iar deținuții erau înmormîntați cu grămada, în gropi comune. Zvonul despre o apropiată eliberare a noastră circula tot mai mult. În nici o altă închisoare pe unde am trecut nu s-a vorbit atît ca la Lugoj. Aurică Herghelegiu însă era sceptic, pățise și văzuse multe în pușcărie ; într-o vreme a crezut și el în asemenea zvonuri, dar dezamăgirile ulterioare l-au făcut mai reținut.

Lala Nistor era un țăran dezghețat din comuna Lăpușnicul Mare, județul Caraș-Severin. Era un vînzător pasionat și cînd era nevoie vîna în perioadele interzise, cum s-ar spune, era braconier. Iarna, cînd avea nevoie de bani, dădea tîrcoale prin pădure și ceva trebuia să vină în bătaia puștii. De cîteva ori a vînat și un rîs, lucru mai greu de reușit. Cînd avea nevoie de carne, știa unde sînt mistreții, și nu se întorcea fără vînat. În orice caz, la el vînătoarea era o importantă sursă de hrană și cîștig. Mai știa Lala Nistor și o sumă de povești vînătorești. Era un țăran voinic, lat în spate și cu palme de uriaș. Fusese arestat și condamnat în legătură cu cei din organizația de rezistență din Munții Banatului cu, care s-a întîlnit cînd mergea la vînătoare și-i mai ajuta cu ce putea ; mu-

niții rămase din timpul războiului, alimente, vînat, informații etc. Cunoscuse bine și pe unii din conducători. Mi-amintesc de numele lui Sfărlogea și al lui Ciurescu. La securitatea din Caransebeș și Timișoara a fost bătut și obligat să recunoască și ceea ce n-a făcut. Din cauză că niște anchetatori l-au bătut crunt peste gît, acum în pușcărie, mergea cu gîtul înclinat. Vorbea în dialect regional cu particula „pre“, pe care o punea înaintea oricărui nume : Pre Sofia, pre Ion, pre Nistor etc. Avea trei copii. Băiatul cel mare, pre Ion, era și el în pușcărie. Fusese judecat în același lot cu tatăl său. Era și el vînător și se întîlnise și el de cîteva ori cu oamenii rezistenței prin pădure. La proces fuseseră folosiți ca martori ai acuzării, fiul împotriva tatălui și, invers, tatăl împotriva fiului, Ion a fost arestat cu două zile înainte de a avea nunta și a fost torturat să declare tot felul de infamii împotriva tatălui său.

Lala Nistor visa mereu că vom fi eliberați curînd și paria cu cei din celulă și mai ales cu Georgescu-Topuslău. Pariul era socotit întotdeauna în miei și damigene de vin. Cînd ne-a mutat la închisoarea din Gherla, am aflat că Lala Nistor, care era și el acolo, — dar în altă celulă —, este grav bolnav de plămîni.

Gheorghe Cucu era un tînăr plin de curaj, care avea o ură neîmpăcată împotriva securiștilor. Era fiul adoptiv al aviatorului Gheorghe Ursu, din cartierul Băneasa — București, un nume cunoscut printre aviatorii consacrați, ca pilot de linie de mare clasă. A fost ajutat în cariera sa chiar de Gheorghe Valentin Bibescu, președintele Federației Internaționale de Aviație, care îi aprecia destoinicia. Era din generația renumitului pilot Max Manolescu, care în anul 1921 a inaugurat cursa aeriană pe distanța Paris—București și retur. După 23 august, Manolescu a fost arestat și el, dar a reușit să fugă din arestul poliției și dus a fost.

Gheorghe sau Gicu Cucu, cum îi spuneam noi, a fost recrutat încă din liceu pentru școala de parașutiști de la Buzău. Acolo s-a întîlnit cu Geo Caraivan, tot din București. În vacanțe mergeau împreună acasă și împreună se întorceau la școală și s-au împrietenit la toartă. Și unul, și altul, din cauza indisciplinei, au fost eliminați din școală. Asta au și așteptat. După militărie, Geo Caraivan a intrat ca vînzător într-o librărie din București, iar Gheor-

ghe Cucu, la îndemnul tatălui său, a urmat o școală de telegrafiști de aviație. În cercurile de tineret din București au mai cunoscut doi tineri, Mircea Cristache și Gicu Florescu, cu care s-au împrietenit numaidecît și s-au hotărît să părăsească țara. Mijlocul de evadare l-a ales Gheorghe Cucu și toți ceilalți au fost de acord. El era totodată și nababul grupului, deoarece din vînzarea motocicletei B.M.W. a făcut rost de 14 mii de lei, ceea ce atunci era o sumă destul de importantă.

După două-trei săptămîni de conciliabule, timp în care Cucu a trebuit să-și convingă și soția cu care se căsătorise de curînd, s-au hotărît să plece cu avionul, cursa de Arad. Și-au procurat din timp bilete, cu bani avansați de Cucu ; el cunoștea și diagrama și a ocupat împreună cu Geo Caraivan locurile de lîngă cabină, iar Gicu Florescu și Mircea Cristache, locurile din spate. Stabilise că vor obliga pilotul să abată avionul de la ruta lui, spre Iugoslavia, îndată ce vor ajunge deasupra Munților Carpați. Cucu însă a dat semnalul mai devreme, îndată ce au trecut de Craiova. Dar socoteala de acasă nu s-a potrivit cu cea din tîrg, deoarece cabina pilotului a fost încuiată și, pînă să spargă ușa, pilotul a avut timp să aterizeze pe o miriște, nu departe de Craiova.

Nici n-a trecut o jumătate de oră și securitatea din Craiova a fost la fața locului. Printre pasagerii avionului se afla și Augustin Alexa, procurorul republicii. I-a arestat pe toți și i-a dus la București. La proces, Augustin Alexa n-a depus ca martor în instanță, dar a trimis o declarație scrisă, care a fost citită în timpul dezbaterilor procesului. Au fost condamnați toți la muncă silnică pe viață, exceptînd pe soția lui Cucu, care a luat numai doi ani.

La securitatea din București îi bătea zilnic să spună de ce au vrut să fugă în străinătate. Tot ce spuneau ei nu le convenea anchetatorilor și din nou erau băgați în probe. Așa au dus-o o lună de zile, cînd a avut loc procesul. În avionul respectiv se afla și un ofițer sovietic cu misiunea de a apăra și împiedica orice tentativă de deturnare. De apărat n-a putut să apere nimic, fiindcă Gicu Florescu, pe cînd rusul venea de la WC, i-a dat un „box" de s-a dus pînă în fundul avionului și acolo îl ținea la respect pe podea, în timp ce ceilalți operau la cabina pilotului. Toată povestea a avut loc în primăvara anului

1954, așa că toți cei patru eroi ne-au adus informații proaspete de afară, chiar dacă erau de cîteva luni în urmă.

In scurt timp s-au făcut cunoscuți de toți deținuții și mai ales de toți gardienii închisorii din Lugoj. Cînd mergeau la baie, la aer sau la frizer, toți gardienii erau cu ochii pe ei, dar, cu toată vigilența lor, aceștia tot reușeau să strecoare ce aveau de dat sau măcar prin semne să comunice ce aveau de spus. În celulă nu aveau astîmpăr ; vorbeau la cană cu celulele alăturate, sau la fereastră. Și cînd nu aveau aceste posibilități, scoteau palma printr-un colț al gratiilor și vorbeau cu deținuții din aripa opusă, folosindu-se de alfabetul mut. Și cînd nici așa nu izbuteau, atunci cînd cunoscuții lor erau scoși la aer, comunicau dinăuntru cu voce tare ceea ce aveau de spus. Gardianul care supraveghea plimbarea auzea și el din ce direcție s-a vorbit. În general, nu reușea să-l găsească pe cel în culpă, din cauza jaluzelelor de scîndură de la ferestre, căci nu putea repera cu precizie de unde s-a vorbit. După ce-i ducea înăuntru pe cei de la aer, venea să caute celula de unde s-a vorbit. Dar de jos de unde era, pînă venea sus, peste tot era o liniște ca la regulament. În această situație, începea să ia camerele la rînd și să întrebe direct : „De ce ați vorbit la fereastră ?" Tăcere mormîntală. Pleca, amenințînd, la celula următoare.

S-a interzis tuturor deținuților să se apropie de ferestre în timp ce alții erau scoși la aer. Atunci s-a recurs la scrisul pe sticlă, care funcționa și la Lugoj : pe o bucată de geam sau chiar de stofă neagră mai subțire, însă cu clăbuc de săpun, peste care se presăra D.D.T. După ce se usca, cu vîrful unui bețișor ascuțit, se putea scrie ca pe o tăbliță. Procedeul acesta era cel mai practic, fiindcă la percheziție se putea ascunde ușor, în căptușeala hainei, în dosul saltelei (aici aveam paturi).

Intr-o zi, toți din celulă au trecut prin mari emoții. Cucu a fost chemat la raport și cînd a venit de acolo a adus și o bucată de creion. Credeam că dispariția creionului va fi observată și va veni percheziția. Din încurcătură ne-a scos tot Cucu. A deschis gura și creionul a dispărut. Dar nu a venit nimeni. Am început să ne gîndim la procurarea unei bucăți de hîrtie. Deținuții de drept comun aveau drept la un pachet pe lună cu alimente de

acasă, și ambalajele de la pachetele lor erau aruncate la coșul de hîrtii de la camera de primire a pachetelor, pe care Cucu și Geo Caraivan o reperaseră deja. Se găsea lîngă camera unde eram duși la bărbierit. Acolo, pînă să le vină rîndul, Cucu, ajutat de Geo, făcea cîte o incursiune în camera cu pricina. O astfel de hîrtie scrisă era o performanță, un document prețios și circula de la o celulă la alta, pînă ce nu se mai putea citi scrisul.

Gheorghe Cucu și Geo Caraivan, alături de Vladimir Boutmy și Virgil Milcu, din camera vecină cu noi, au fost cei mai îndrăzneți și mai curajoși tineri pe care i-am întîlnit în toți anii de pușcărie. Unii gardieni îi stîlciseră numele și îi ziceau Vima, în loc de Dimi, cum era cunoscut de toată lumea. Despre el voi vorbi mai tîrziu. În detenție Gheorghe Cucu a învățat limba engleză și după ce a ieșit din închisoare s-a angajat — după cum mi-a spus — la Biblioteca americană din București. Cînd l-am întîlnit la Constanța, era cu soția și tot cu Geo.

Prima soție, care a fost arestată o dată cu el, a divorțat mai apoi și s-a recăsătorit. În calitatea lui de angajat al Bibliotecii americane, mi-a promis tot sprijinul în găsirea materialului necesar pentru a mă documenta în problema amendamentelor Constituției americane din 4 iulie 1776. M-a asigurat că o să facă tot posibilul să-mi pună la dispoziție acest material, care trebuia consultat, însă, numai la sediul bibliotecii. Prevederile legii 23 care mă obligau să informez organele de stat, de ce am fost acolo și cu cine am discutat etc., m-au determinat să renunț la soluția convenită cu Cucu Gheorghe. Ulterior, am găsit mai multe izvoare care mi-au permis să fac lucrarea propusă.

Geo Caraivan era fiu de țărani din comuna Traianu, județul Teleorman. După ce a terminat liceul, s-a dus la școala de parașutiști, de unde a fost eliminat o dată cu Gheorghe Cucu, așa după cum am arătat mai sus. După aceasta s-a angajat la o librărie din București ca vînzător. În această situație se găsea cînd a fost arestat împreună cu Cucu și tot împreună au fost eliberați la aceeași dată. Necazurile de la securitate și din pușcărie i-au înfrățit și mai mult. Parcă erau copiii aceleiași mame, înalți, supli, bruneți, temerari, cutezători, gata oricînd să lupte pe baricade. Îți era drag să-i privești. În

raporturile cu gardienii nu calculau pericolul și uneori au suportat cu stoicism urmările unei asemenea atitudini.

Inchisoarea de la Lugoj se afla lîngă clădirea tribunalului și era construită în careu, cu o curte interioară, unde deținuții erau scoși la aer. Celulele de pe o latură a închisorii aveau în fața lor celulele de pe latura opusă, iar cele din colțurile careului erau pe jumătate mascate de burlane. Folosind toate aceste împrejurări, Cucu și Geo comunicau cu o dexteritate și o repeziciune demne de invidiat, cu cei din celulele din partea opusă. Zilnic eram informați de ei despre ultimele noutăți. La Lugoj gardienii erau mai puțini la număr și nu constituiau un mijloc de intimidare a deținuților. La Aiud represaliile erau crunte, gardienii veneau înarmați cu ciomege și loveau în stînga și în dreapta fără alt motiv decît să intimideze și să bage frica în deținuți. Comandantul închisorii din Lugoj era locotenent-major Ștefan, mai în vîrstă și mai omenos decît toți ceilalți comandanți. Aici am suportat un regim mai puțin dur. După Lugoj, a urmat apoi Gherla, tot atît de monstruoasă ca și Aiudul.

După cum am spus, din grupul celor patru care au vrut să deturneze avionul făceau parte încă doi : Mircea Cristache și Gicu Florescu. De fel din București, Mircea Cristache, după ce terminase liceul, dăduse examen de admitere la Școala navală din Constanța și reușise. Dar după vreo două luni de la începerea cursurilor a fost exmatriculat. Motivul ? Origine nesănătoasă — părinții funcționari. Era un băiat frumos, blond cu ochi albaștri, veșnic zîmbitor. Accepta mai bine să fie condus decît să aibă el inițiativa. În viața de celulă era liniștit, gospodar, ordonat. În aceeași celulă cu el era și celălalt coechipier de fugă, Gicu Florescu. Acesta era un băiat înalt, masiv și puternic, deși era cel mai tînăr dintre ei. El este acela care i-a dat o „directă“ ofițerului sovietic în avion (care s-a dus de-a berbeleacul printre bănci cu armă cu tot, fapt despre care am amintit) și a spus cu voce tare tuturor călătorilor să fie liniștiți că nu se va întîmpla nimic rău nimănui. Gicu Florescu era tot din București. Tatăl său avea o muncă de răspundere la partid și era un membru marcant în PMR. Lucrul acesta i-a folosit, fiindcă securitatea nu s-a dezlănțuit asupra lui, ca asupra celorlalți. La cercetări n-a vrut să-și creeze circumstanțe atenuante, așa cum îi sugerau unii anchetatori, și a ținut să împăr-

tășească aceeași soartă cu ortacii săi de fugă. Tot timpul cît a stat la Lugoj a avut o atitudine dîrză și ținea contactul strîns cu cei din grup, cu care se întîlnea aproape zilnic. Mircea Cristache și Gicu Florescu nu erau cu nimic mai prejos decît Cucu și Caraivan.

Cu vreo doi ani mai tînăr decît ei, era la Lugoj și, apoi, la Gherla „copilul teribil" Vladimir Boutmy, care în închisoare fiind a împlinit vîrsta de 18 ani și poate din această cauză era mai neastîmpărat ca ceilalți și în permanent conflict cu gardienii. Mereu agitat, mereu protestatar, era gata de a se arunca în pericolul cel mai mare, fără să socotească riscurile la care se expunea, uneori inutil. Dorea cu tot dinadinsul să fie un viteaz și de multe ori reușea. Uneori îmi era milă de tinerețea lui și căutam să-l temperez ; îl sfătuiam să fie mai prudent și să-și cruțe sănătatea. Nici nu voia să audă și se arunca acolo unde era primejdia mai mare. Alteori, își lua răspunderea pentru fapte pe care nu le făcuse. Dotat cu inteligență, știa să dejoace toate șiretlicurile gardienilor și să scape de toate cursele pe care i le întindeau. Născut în anul 1936, în comuna Năpădeni, în județul Soroca din Basarabia, avea părinți mari proprietari de pămînt. După tată, din moși-strămoși, era de origine franceză, iar pe linia mamei, din boieri moldoveni, păzitori ai cetăților Hotin, Soroca și Orhei. Purta în ființa lui ceva din freamătul codrilor de la Cobîlca, Dobrușa și Cotigenii Mari, ai căror copaci multiseculari au fost martorii luptelor lui Ștefan și ale celorlalți voievozi ai Moldovei cu tătarii, cazacii şi polonii. Cunoştea romanele lui Stere, care s-a născut pe aceste meleaguri, și avea înclinație vădită pentru poezie. Era nepotul generalului Dombrovski, fost primar general al capitalei, atît în timpul lui Carol al II-lea, cît și în timpul guvernului Petru Groza. Dimi era văr bun cu Nina Dombrovski, fiica generalului, fată inteligentă și licențiată în litere și filosofie. Deși avea o situație privilegiată în noul regim, Nina Dombrovski era un adversar neîmpăcat al noii orînduiri și a trecut la acțiune. În unire cu un prieten al ei, Ștefan, specialist în explozive, a confecționat o bombă artizanală de mare efect și au plasat-o sub tribuna oficială de la o paradă la care trebuia să participe membrii guvernului și oficialitățile de partid. Profitînd de aglomerația și de graba cu care se lucra la terminarea tribunei oficiale, ei au

amplasat-o chiar în centrul dispozitivului. Cuprinsă de remușcări, fiindcă în acea tribună avea să se găsească și tatăl său, în seara premergătoare serbării, Nina Dombrovski l-a convins pe prietenul ei Ștefan să dea un telefon tatălui său ca a doua zi să nu fie prezent la demonstrație, deoarece îi va fi viața în pericol. Alarmat de această știre, primarul general a pus în stare de alertă pe toți specialiștii, care au cercetat amănunțit tribuna ei au găsit bomba explozivă reglată pentru ora 10,30, oră la care festivitatea urma să fie în plină desfășurare. Inițial, i s-au adresat primarului cele mai calde mulțumiri de către toți acei care erau expuși a fi victime sigure ; dar, ulterior, a fost pus sub semnul întrebării și nu după mult timp a fost înlocuit. Cu toate investigațiile făcute, autorii atentatului n-au putut fi descoperiți. Dar Nina Dombrovski și prietenul ei nu s-au cumințit și au confecționat o nouă bombă destinată unui sediu comunist. Cînd a fost gata Ștefan a pus-o într-un sac și a pornit cu ea la locul stabilit. Pe drum, fie că bomba a fost reglată greșit, fie că a avut un defect de construcție, a explodat, rănindu-l grav pe constructorul ei. A fost transportat în grabă la spital, unde i s-au dat îngrijirile necesare și i s-au amputat ambele picioare. După ce a fost pus pe „linia de plutire", a urmat procesul, unde, alături de el și de Nina Dombrovski, au fost implicați un student și sora lui Ștefan, de la care a luat sacul pentru transportul bombei. Sacul fusese ambalajul unui colet poștal și avea scris pe el adresa surorii lui Ștefan. Toți au fost condamnați la muncă silnică pe viață, exceptînd pe sora lui Ștefan, care a declarat că fratele său a luat sacul fără știrea ei. Nina Dombrovski a fost dusă la secția de femei de la Jilava, iar ceilalți doi, după Jilava, au fost aduși la Aiud și de acolo la Lugoj, unde autorul bombei era ținut într-o strictă izolare. Dimi s-a zbătut în fel și chip să afle vreo știre despre el, dar i-a fost imposibil. Despre prietenul lui, studentul, a auzit că a murit în chip misterios. Răzbătător cum era și curajos, cred că pînă la urmă a aflat taina decesului acestuia.

În celulă cu Dimi era și Virgil Milcu (de care am mai pomenit), student în anul IV al Facultății de Drept din Cluj, originar din comuna Ianca, județul Romanați, și nepot al profesorului universitar Milcu, de la catedra de

Endocrinologie a Facultății de Medicină din București. Mai în vîrstă cu patru-cinci ani decît Dimi și mai vechi în pușcărie, Virgil Milcu i-a împărtășit lui Dimi toate secretele detenției, pe care Dimi și le-a însușit cu o repeziciune uimitoare ba, mai mult, și-a depășit maestrul în lupta cu oamenii adminsitrației și, mai ales, în lupta împotriva turnătorilor. Virgil era mai calculat, mai reținut, mai ponderat, pe cînd Dimi era ca un mînz nărăvaș gata să rupă hamul oricînd. Îmi creștea inima cînd îi vedeam așa de uniți și de neînduplecați împotriva acelora care ne-au adus în pușcărie. Virgil Milcu a fost arestat în urma unor agitații studențești de la Cluj. Prin celulele pe unde treceau, erau cei mai activi furnizori de informații, fiindcă știau să contacteze mai ales noile loturi care veneau și aduceau cu ele o serie de știri, care, oricît de banale, constituiau prilejuri de aprinse discuții și atmosfera din celulă devenea mai animată și făcea ca timpul să treacă mai ușor. Lîncezeala și apatia constituiau dușmanul cel mai de temut al deținutului. Cînd luneca pe această pantă, sfîrșitul nu era departe.

De aceeași vîrstă cu Dimi era și tînărul Sorin Botez, originar din Ploiești, care a fost condamnat la 12 ani închisoare, împreună cu mai mulți elevi din clasa a VIII-a a Liceului Mihai Viteazul din București, pentru că au dat foc scenei din sala de spectacole a liceului, care era împodobită cu portretele celor din comitetul central și cu diferite lozinci. Lucrase și la mină, de unde a fost adus la Lugoj. Mic de statură, brunet și isteț „ca un proverb", cum zice Eminescu despre Anton Pann, se trăgea dintr-o familie de intelectuali și avea o vădită înclinație pentru învățarea limbilor străine. În detenție s-a pus la punct cu limba engleză. Nichi Alexandrescu, care i-a fost multă vreme profesor la Aiud, aprecia că Sorin îi depășește pe toți discipolii săi de limbă engleză din pușcărie.

La Lugoj a început și el să-i învețe pe alții. Un caz similar cu acela al lui Sorin Botez a fost și al tînărului Șușală, fiul învățătorului Șușală, de la Eforie Nord, fruntaș al Partidului Național Țărănesc din Constanța; și el a fost arestat încă de pe băncile școlii, pentru că, împreună cu alți colegi, după ce au dat jos portretele marilor dascăli marxiști de pe perete, le-au rupt și le-au dat foc.

Toţi cei mai în vîrstă, îi încurajau şi-i ajutau să-şi completeze cunoştinţele în direcţia dorită, pentru a-şi susţine cu uşurinţă examenele, la şcolile unde doreau să urmeze, după eliberarea din închisoare.

Aici, la Lugoj, l-am întîlnit şi pe ziaristul Mălin Boşca, originar dintr-un sat din părţile Năsăudului, care după 23 august a fost directorul ziarului „Curentul nou". Acesta nu era decit fostul ziar „Curentul" condus de Pamfil Şeicaru, fondatorul lui. Om prevăzător, Pamfil Şeicaru a plecat înainte de 23 august în Italia şi de acolo în Spania. Însă „Curentul nou" urma întru totul linia trasată de fostul director şi proprietar. Mălin Boşca a fost implicat într-un proces de spionaj (primise nişte scrisori de la Pamfil Şeicaru). Era mic de statură, brunet şi şchiop. În urma cercetărilor de la securitatea din Bucureşti rămăsese „o mînă de om". Spunea că are 42 kg. La Lugoj a început să-şi mai revină. Cu sănătatea pe muche de cuţit, moralul i-a rămas intact. Găsea mereu resurse în sufletul său mare, ca să încurajeze şi pe cei din jurul lui. La aer, la baie, la bărbierit, susţinea, cu o convingere de nestrămutat, că va veni iarăşi vremea cînd oamenii vor putea să-şi manifeste voinţa lor de oameni liberi într-o ţară liberă. Era din patria lui Andrei Mureşanu, George Coşbuc şi Liviu Rebreanu şi cînd se înflăcăra, recita cu patos din poeziile lui Coşbuc sau cînta fără teamă „Deşteaptă-te, române". Echipa de redactori de la „Curentul nou", în frunte cu Mălin Boşca, s-a afirmat ca susţinătoare a intereselor româneşti şi a democratizării ţării noastre sub regele Mihai. Luptînd pentru asemenea idei, ei n-au putut rezista prea mult. Ca să i se piardă urma, Boşca s-a dus în Secuime, unde a înfiinţat mai multe puncte de rezistenţă. Printre susţinătorii săi s-a numărat şi avocatul Gagea, de fel din aceste locuri. Acesta era un bărbat frumos, voinic şi impunător, un adevărat animator al românilor din ţinuturile grănicereşti. Şi unul, şi altul au fost arestaţi şi condamnaţi, iar acum se aflau la Lugoj. De aici eu am fost mutat şi n-am mai auzit nimic despre ei.

Tot la Lugoj l-am întîlnit pe avocatul Nichi Alexandrescu din Bucureşti, unul din veteranii închisorii de la Aiud (unde l-am cunoscut prima dată) şi pentru care am avut o permanentă admiraţie. Pe lîngă o serioasă cultură juridică, avea şi o solidă pregătire generală, care-i permi-

tea să se orienteze cu uşurinţă în istorie, geografie şi literatură. Era un bun cunoscător al limbii engleze şi franceze și i-a iniţiat în cunoașterea acestor limbi pe toţi tinerii care au avut norocul să stea în celulă cu el. După ce ne-am eliberat, am întîlnit pe doi din acești tineri la București. Unul era în ultimul an la engleză, iar un altul, suplinitor la o catedră de limba franceză. Ne-am amintit cu plăcere de Nichi Alexandrescu şi au afirmat şi unul, și altul că lui îi datoresc cariera.

In închisoarea din Lugoj, l-am cunoscut pe Tertulian Langa, originar din Făgăraș și stabilit la Cluj. Intrase în pușcărie cu un lot din tineretul naţional-țărănist. O figură simpatică, nu prea înalt şi chel, comunicativ şi entuziast. Credea şi el că în curînd vom fi eliberaţi și cînd discutai cu el îţi făcea impresia că are bagajul gata de plecare. Toate acestea se întîmplau în 1955. Pînă la eliberare au mai trecut nouă ani. Era văr bun cu Horaţiu Comănici, unul dintre fruntașii legionari care au trecut la țărăniști împreună cu toți susținătorii lui. Printre ei, și Langa Tertulian. Horaţiu Comănici a scăpat de arestare, refugiindu-se în Franţa. După eliberare, Langa Tertulian, care lăsase acasă o fetiţă mică, a regăsit-o mare și sîrguincioasă la carte. A mai avut doi băieți și acum crescuseră și ei mari. Soţia l-a așteptat cu credinţă nestrămutată.

Un caz demn de luat în seamă era cazul inginerului Ion Gheorghe, unul din inginerii şefi de la Reșița, despre care am vorbit la capitolul Aiud. Situaţia lui impresiona pe toată lumea. A fost și el adus la Lugoj. Era într-o stare de decalcifiere accentuată și generală. La Aiud avusese două fracturi la brațe și una la picior și a stat luni de zile în ghips. Slăbise mult, cînd ieșea la aer se mişca cu multă precauţie şi de fiecare dată era ajutat de un deținut din celula lui. La Lugoj, ca și la Aiud, era aproape în permanență cu ghips sau bandaj. Fusese un om înalt, bine legat și foarte activ. Așa spuneau subalternii de la Reşiţa care au lucrat cu el : Fărcășescu, Hromatca, Drăgoescu etc. Soţia lui era din Ploiești, fiica unui cunoscut om politic. Pomenea mereu de ea, căci o lăsase greu bolnavă de hepatită și nu mai știa nimic despre ea, cum o duce de ani de zile.

Avocatul Gagea era din București. A venit ceva mai tîrziu în închisoarea de la Lugoj. Veştile pe care mi le-a

adus de afară n-au fost de natură să bucure pe nimeni. Era un om cu experiența vieții și din cele ce a auzit, și-a dat seama că situația generală nu ne îndreptățea să fim optimiști. Bun psiholog, nu spunea aceste opinii celor tineri, care ar fi fost gata să-i sară în cap. A fost arestat pentru apartenența la organizația Partidului Național Liberal și la organizația de rezistență. Era în vîrstă de aproximativ 50 de ani, cu figură de om inteligent și serios. Un liberal ponderat și cu mult discernămînt, ceea ce nu convenea tinerilor tumultuoși și revoltați împotriva asupritorilor.

Duță Alexandru, de loc din județul Argeș, a fost arestat și judecat cu unul din loturile colonelului Arsenescu, condamnați pe care i-am întîlnit prin toate pușcăriile pe unde am fost : Jilava, Aiud, Lugoj, Gherla. Cu unii din ei am stat chiar la securitatea din Constanța. Erau dintre aceia ce reușiseră să se sustragă arestării de către securitatea locală de la Pitești, Cîmpulung Muscel etc. și fugiseră în Dobrogea, ca să li se piardă urma. Dar fugi de dracu și te întîlnești cu tată-său. La Constanța, securitatea era condusă de *faimosul Doicaru*. Alexandru Duță a lucrat și la mină. Era un tînăr calm și ponderat. Necazurile din pușcărie făcuseră din el un înțelept precoce.

Mai erau la Lugoj, în închisoare, sute de deținuți cu care n-am avut nici un fel de contact, deoarece aici era regim de celulă, și nu de fabrică. Despre situația lor n-am putut afla nimic, în afară de faptul că majoritatea erau din Banat și i-am văzut numai printre gratii, atunci cînd erau scoși la aer. Mi-a rămas numai amintirea lor ; imaginea unor oameni vitregiți de soartă și urgisiți de un regim de exterminare a tot ce ține de buna și vechea omenie. În noua orînduire, ei nu mai aveau nici un drept. Lipsiți de apărare, fuseseră despuiați de bruma de agoniseală pe care au avut-o, prin condamnarea la confiscarea averii, și de libertate, prin claustrarea între zidurile închisorii. Mergeau unul după altul, cu capul în jos (așa cum ne obliga regulamentul) și fiecare din ei avea drama sa și a familiei sale. Eu am notat doar pe cei cu care am avut contact direct sau indirect și aceasta reprezintă o infimă minoritate. Drama lor a fost drama întregului popor român, ca în poezia lui Radu Gyr : *„Nu dor nici luptele pierdute / Nici rănile din piept nu dor / Cum dor acele brațe slute / Care să lupte nu mai vor / Că-*

nvins nu ești atunci cînd sîngeri / Ori cînd în lacrimi ochii ți-s / Cele mai crîncene înfrîngeri / Sînt renunțările la vis /".

Numai din rîndurile țărănimii au fost arestați peste 100 de mii de oameni, dintre cei mai buni gospodari și fruntași ai satelor noastre. Au spus aceste cifre chiar șefii partidului, cu ocazia excluderii lui Teoharie Georgescu, Ana Pauker și Vasile Luca din partid.

Mii de cetățeni au fost condamnați la pedepse grele, pentru vini minore sau imaginare : omisiune de denunț, instigare, defăimare, dușman al poporului (între care eram și eu), iar familiile lor, scoase din casele proprii și înghesuite în locuințe insalubre sau magazii, garaje, subsoluri etc. Instanțele de judecată erau alcătuite din asesori populari, promovați din oameni fără școală, în urma unor cursuri de 6 luni. În completul de judecată intra un singur judecător, care era în minoritate, dar și acela ales din fidelii partidului. Asesorii, în urma unor cursuri de doi ani, deveneau judecători, procurori, juriști. Condiția sine qua non era să fii devotat partidului Tot astfel se proceda și în celelalte profesiuni. În scurt timp, tot aparatul de stat și administrativ a fost înlocuit.

GHERLA

Prin februarie 1956, am fost mutați de la închisoarea din Lugoj la Gherla, o altă pușcărie tot așa de cruntă și de odioasă ca Jilava, Aiudul, Piteștii, Canalul etc.

Pentru numele de Gherla, aveam aversiune de cînd eram copil, fiindcă de atunci era folosit ca o sperietoare : „Dacă nu te astîmperi, te bag la Gherlă" sau cînd se întîmpla ca cineva să fie condamnat, lumea nu spunea : „A fost băgat la închisoare", ci „A fost băgat la Gherlă". Nu știu dacă această zicală are vreo legătură cu închisoarea unde mergeam noi, dar numele ei îl pronunțam cu silă, mai ales de cînd, în pușcărie fiind, am auzit de toate monstruozitățile care s-au petrecut acolo.

La Gherla, în timpul stăpînirii austro-ungare, au fost întemnițați mii de români care au luptat pentru unitatea națională. Acum erau la Gherla mii de români, osîndiți, nu de stăpînirea austro-ungară, ci de noua stăpînire comunistă a țării, instalată la conducere de trupele sovietice, acelea care, în 28 iunie 1940, ne-au luat Basarabia și Bucovina de Nord. Și pentru ca sfidarea să fie deplină, ne-au luat din nordul județului Dorohoi ținutul Herței și al Mihăilenilor, circa 30 de sate, pămînturi care n-au fost niciodată a vreunei stăpîniri străine, plus Insula Șerpilor din fața Chiliei, care a aparținut întotdeauna Dobrogei.

Cînd se făceau transferări de la o închisoare la alta, cel condamnat la muncă silnică pe viață (MSV), după cum am mai spus, era supus la un supliciu în plus. Cu o oră, două înainte de plecare, era dus la atelierul de fierărie și acolo întins jos, pe zgură, cărbuni și rugină, întindea pe rînd cîte un picior, pe nicovală să i se nituiască brățările lanțurilor care trebuiau fixate pe gleznă. Aceste brățări erau formate din două semicercuri, terminate cu aripi găurite, prin care se introduceau niturile. Loviturile ciocanului în capetele niturilor te zdruncinau pînă

în creier. Mă cuprindea o revoltă și o scîrbă fără margini. Gemeam și scrîșneam din dinți. *Cred că nu există umilință mai mare decît aceea în care ești forțat să întinzi docil picioarele, ca să ți se fixeze lanțurile sclaviei și ale degradării.* Cînd te ridicai, erai strîns ca într-o menghină și trebuia să te miști încet și cu precauție. Dacă grăbeai pasul, brățările lanțurilor îți făceau rosături care se transformau în răni greu de vindecat, mai ales în detenție, unde asistența sanitară era ca și inexistentă. Și de data aceasta, în convoiul care mergea la Gherla, eram singurul cu lanțuri la picioare.

La starea sufletească descrisă, se adăugau și cele ce știam despre Gherla. Auzisem și de *fiorosul Petre Goiciu*, comandantul închisorii. După ce ani în șir a fost comandantul închisorii din Galați, unde a inaugurat epoca de torturi și schingiuiri a mii de deținuți, Petre Goiciu a fost transferat să-și continue opera la închisoarea de la Gherla. Prin mîinile lui au trecut Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Ilie Lazăr și toți ceilalți fruntași național-țărăniști care au fost arestați o dată cu el și care, înainte de a ajunge în închisoarea de la Sighet și Rîmnicu Sărat, au fost încarcerați la Galați. Așa se lăuda Goiciu în auzul tuturor, în timp ce-și admira pumnii de boxer. Aici, la Gherla, își îmbogățise procedura cu încă o plăcere. Aceea de a primi personal loturile de deținuți nou-sosiți.

Flancat de statul său major, compus din : locotenenții-majori Istrate și Tudoran, plutonierul Marchiș și sergentul-major Șomlea, aplica personal primele palme, picioare și ghionturi deținuților care treceau prin fața lui și pe care îi întreba : „Cîți ani ai, măi, banditule ?" și aplica prima șarjă a protocolului, „zece ani" răspundea noul-venit. „Ce-ai făcut, măi, banditule ?" „Nimic, domnule director", era răspunsul deținutului. „Cum nimic, măi, banditule ? dacă nu făceai nimic, luai numai o condamnare de cinci ani, nu de zece". Și furia directorului se dezlănțuia prin lovituri crunte. De ritualul primirii lui Goiciu scăpau numai loturile care soseau noaptea. Pe acei puși în lanțuri, nu-i mai întreba nimic, se năpustea asupra lor pînă își potolea furia. Cînd avea prilejul, maiorul Goiciu se lăuda cu prietenia lui Gheorghiu-Dej, cu care lucrase împreună lăcătușerie la atelierele CFR din Galați.

Tot timpul drumului spre Gherla, m-am rugat lui Dumnezeu să ajungem noaptea și să nu dau ochii cu Goiciu. Eram singurul în lanțuri și aș fi fost primul asupra căruia se aruncau călăii. Am avut norocul și am ajuns la miezul nopții. Am fost repartizat în camera nr. 26 de la etajul I. Am spus camera, deoarece era o celulă mare, unde erau aproximativ patruzeci de deținuți din toate părțile țării. Dintre cei cunoscuți erau numai Vladimir Boutmy și Virgil Milcu ; ceilalți toți îmi erau necunoscuți, cîteva zile pînă ne-am apropiat, am colaborat numai cu Milcu și cu Dimi. A trebuit o perioadă de adaptare și de orientare ; care-i om de încredere și care e suspect. Nu puteam să ne deschidem inimile oricui și pe urmă să ajungem în mîinile lui Goiciu. Dimi și cu Milcu adulmecau vînatul.

Într-o zi, văd agitație mare între paturile din fundul camerei. Erau strînși în jur mai mulți deținuți. Cînd mă duc și eu să văd ce este, îl găsesc pe Dimi înfuriat, gata să-l lovească pe un deținut destul de vîrstnic. Era un om din Vrancea, pe nume Dănilă, despre care unii din lot cu el i-au spus lui Dimi că în celelalte închisori pe unde au trecut acest Dănilă ar fi fost turnător. Și lui Dimi atît i-a trebuit. S-a aruncat asupra lui ca un buldog, gata să-l sfîșie. Omul s-a dezvinovățit, cerînd să i-l arate pe acuzator. L-am luat de o parte pe Dimi și l-am rugat să-mi spună care este acela, ca să vedem dacă la mijloc nu este o răzbunare. Cu greu l-am potolit. L-a zgîlțîit pe Dănilă de cîteva ori și i-a pus în vedere că, dacă și la celula 26 o să facă pe turnătorul, s-a terminat cu el. Dimi și Virgil au fost aceia care au stăvilit complet activitatea turnătorilor în celula nr. 26. Cît am stat în celulă cu ei, n-am avut a mă teme de turnători.

Ulterior, am aflat că unii din lot cu Dănilă au spus că la proces, securitatea l-a folosit pe acesta ca martor al acuzării. Cazuri de felul acesta au fost multe, fiindcă oamenii securității nu erau deloc proști. Ei îi manevrau pe cei naivi și slabi în așa fel, încît îi făceau să recunoască ceea ce li se cera. Îi vînturau pe la nas o oarecare hîrtie scrisă, zicînd : „Noi știm că tu nu ești vinovat, dar banditul acela a dat totul pe spatele tău. Lui nu i-a fost milă de tine. Am aici declarația lui. Tu o să scapi ușor, poate cît de curînd îți dăm drumul acasă, dar trebuie să ne ajuți“. Sau : „Nu fii prost, măi, ce tot iei pe

nu în brațe ? după cîte ai tu la dosar, ce pierzi dacă recunoști și asta ? Din contra, cîștigi, că o să scapi mai ușor, fiindcă nu ne ții în loc". Și cu această recunoaștere îl încadrau în alt articol de lege, și anii se adunau. Astfel au fost folosiți ca martori ai acuzării soția împotriva soțului, fiul împotriva tatălui, frații între ei sau, cum a fost la procesul meu, cînd Anghel Sebe a recunoscut fapte inventate de anchetatori. Și fiecăruia îi spuneau că celălalt a recunoscut. Ca și în cazul lui Lala Nistor, cînd fiul său Ion a recunoscut că în două-trei rînduri tatăl său s-a întîlnit cu răsculații în pădure și i-a ajutat cu pîine, mălai, muniții. Cînd le mai aruncau și momeala unei eliberări imediate, naivii cădeau în plasă și, întocmai ca iezii din poveste, deschideau singuri ușa călăului.

Alt tertip : securiștii mai aruncau într-o doară : „Mi-a spus că pistolul care l-a avut e la tine, nu mai e la el." Sau, se duceau acasă la soție și îi spunea că soțul a cerut să-i dea arma ascunsă și după ce o predă, el va veni acasă, negreșit. Cunosc cazuri cînd, după proces, soțiile, văzînd ce rol au jucat în condamnarea bărbatului lor, s-au îmbolnăvit de nervi.

De la celula 26, nu m-am mai întîlnit cu Dimi. Cu Milcu Virgil am mai stat și în alte celule la Gherla și de fiecare dată îmi dădea veste și despre Vladimir Boutmy, din str. Frumoasă, nr. 4, București. În temperarea lui Dimi, m-a ajutat și Virgil Milcu, prietenul lui bun, care era mai matur și mai receptiv.

Dar la celula 26 am cunoscut o sumă de alți deținuți. Cu unii din ei am avut relații mai strînse, cu alții m-am menținut în cadrul relațiilor impuse de viața din celulă. Din prima categorie, era un tînăr din județul Brăila, Nicolae Albuleț din comuna Lișcoteanca, aflată nu departe de satul meu. După ce a absolvit Școala de arte și meserii din Brăila, a urmat Școala de mecanici de aviație de la Mediaș și apoi a fost trimis la o școală de ofițeri mecanici de aviație din Germania. Sfîrșitul războiului l-a prins în Germania, unde a fost făcut prizonier de englezi. După două-trei luni de lagăr, li s-au făcut formele de întoarcere acasă (erau mai mulți). Peripețiile întoarcerii în țară au fost multe și anevoioase. Deși la eliberarea din lagărul englez a primit documentul care atesta situația lui, ca să-l scutească de neplăceri pînă ajunge în patrie. Trupele sovietice de ocupație din Germania,

Austria sau Ungaria n-au vrut să-l ia în considerație. În Germania, au fost tratați ca dezertori și i-au închis într-un lagăr din Austria. Profitînd de fluctuațiile care aveau loc zilnic în acest lagăr, împreună cu alți doi români, s-au refugiat în zona ocupată de americani. Acolo au auzit despre toate cele ce se întîmplă în țară, arestări în timpul nopții, jafuri și abuzuri, și mulți români nu s-au mai întors. Cu documentele date de americani s-au urcat într-un tren de marfă care venea spre țară, dar la Budapesta au fost dați jos de ostașii sovietici. Nu s-au încolonat în detașamentele escortate de gărzile maghiare, așa cum li s-a indicat, ci s-au ascuns în niște vagoane trase pe o linie moartă, unde erau și alții ca ei, fugiți de frica rușilor și a gărzilor patriotice maghiare. În zorii zilei a venit iarăși un tren de marfă care mergea spre țară și au venit pînă la Oradea. După cîteva zile Albuleț a ajuns acasă. Aici, ruși, sărăcie, arestări, lipsuri. Sfătuit de cei de acasă, s-a dus la o soră de la Brăila și s-a angajat la o întreprindere. Acolo a lucrat pînă la arestare.

Toți acei care în timpul războiului au urmat diferite școli în Germania au fost arestați și condamnați sub învinuirea de a fi fasciști (altă categorie de condamnați). La Aiud am întîlnit multe cazuri asemănătoare cu acela al lui Nicu Albuleț ; și el era venit de la Aiud, dar acolo eu nu l-am cunoscut ; am auzit însă de numele lui de la un brăilean. Satul lui nu era departe de satul meu natal, aveam cunoștințe în satul lui și chiar rude mai îndepărtate. Acum la Gherla, Nicu Albuleț era sufletul celulei. Bătea cu o repeziciune uimitoare alfabetul Morse, folosindu-se de țeava de la calorifer și eram informați la zi despre tot ceea ce se întîmpla în închisoare : ce loturi au mai venit și de unde, ce vești au mai adus de afară etc. Aici erau condiții mai bune de bătut, pentru că țeava era mascată de paturi și pînă la ușă, unde era vizeta, erau aproape zece metri. Cei din cameră aveam grijă ca atunci cînd bătea Nicu Albuleț la țeavă să ne foim pe intervalul dintre paturi, discutînd ceva mai tare, ca să acoperim bătăile lui. Cînd se deschidea vizeta sau chiar ușa, cei din apropiere strigau „danger“ și parola era repetată pînă la el, care se oprea imediat și se amesteca cu cei ieșiți pe interval, în timp ce noi încurcam calea gardianului, cerîndu-i diferite servicii : raport, infirmerie și altele sau îi strigam cu voce tare : „Să trăiți, don'șef ! Dumnea-

voastră sînteți de serviciu ? Îmi pare bine că sînteți dv., poate mă duceți și pe mine la vizita medicală“ etc. Și cu întrebări de felul acesta, oamenii aveau timp să-și pună la adăpost obiectele interzise. Chiar și în cazul cînd un gardian mai afurisit striga de la ușă : „Toată lumea drepți ! Nimeni nu mai mișcă,“ tot se mai puteau face anumite aranjamente printre paturi, cu picioarele care nu puteau fi văzute de gardian.

Știam mai mulți să batem Morse, dar rapiditatea și agilitatea lui Nicu Albuleț nu le avea nimeni. Cu figura lui de tătar, cu obrajii ușor teșiți și ochii puțini oblici, avea un zîmbet larg, deschis și prietenos. Împletea cu mare îndemînare, mănuși, flanele sau coirapi rupți erau desfăcute cu grijă și transformate în fire bune de împletit. Lucrul era gratis. Nicu Albuleț nu pretindea nimic. Dacă era cazul, împletea și noaptea. În detenție, în celule, lumina stătea aprinsă toată noaptea și fiecare deținut era obligat să doarmă cu fața în sus și cu mîinile întinse deasupra păturilor. Fusese trupeș și voinic, acum se subțiase mult, însă își menținea voiciunea. S-a cerut de cîteva ori să fie scos la lucru în fabrică, dar a fost refuzat. (Și la Gherla era fabrică.) Aceasta s-a întîmplat cît a stat cu mine în celulă. După eliberare, l-am întîlnit pe Nicu Albuleț de mai multe ori în Constanța. Era angajat ca maestru la Fabrica de lînă „Integrata“. Ca jurisconsult, mergeam de mai multe ori pe an la această întreprindere pentru concilierea unor litigii. Cînd se nimerea să fie în schimbul respectiv, mergeam să-l văd. Se căsătorise și avea și o fetiță.

Celula noastră (26) era în fața scărilor care duceau la etaj, din cauza aceasta era vizitată des de gardieni și de cerberii închisorii. În timpul zilei, n-aveam voie să stăm întinși pe pat și eram obligați să circulăm pe intervalul dintre paturi. Cazurile acelora care aveau dreptul să stea lungiți pe pat în timpul zilei erau rare. Ele se acordau de medicul-șef al infirmeriei, care la Gherla era securistul Sin. Roșcovan și rotofei, bine hrănit și avînd aerul unui om vesel, pus pe glume, medicul Sin (nu știu ce grad avea, căci umbla civil) era acela care stabilea cine trebuie internat la infirmerie, cine să stea în pat două-trei ore pe zi sau să primească la cameră ceva medicamente. O asemenea aprobare am primit și eu, cînd aveam tensiunea 20/10. Aprobările se dădeau verbal de către

medic. N-au trecut decît două-trei zile de cînd primisem această învoire, cînd ușa se deschise și gardianul de serviciu veni întins la patul meu și mă întrebă răstit : „Mă, tu de ce stai lungit în pat ? Cum te cheamă ?". Fără să mă ridic îi răspund : „Eu îs hipertensiv și de aceea stau în pat, am aprobare de la doctor". A scos un carnețel, a notat ceva și a plecat. Peste o jumătate de oră, intră directorul Goiciu în celulă, urmat de gardian. Ajuns în mijlocul camerei, se întoarce la gardian și-l întreabă : „Care-i banditul care dormea în pat ?" Eu nu mai eram în pat, ci mă găseam lîngă fereastră, cu alți deținuți. Gardianul se uită dezorientat la patul în care stătusem eu. Nerăbdător, Goiciu îl întrebă : „Cum îl cheamă, mă ?" Gardianul, uitîndu-se în carnet, silabisi : „Io-sif, hi-per-ten-siv". Încruntat, Goiciu strigă : „Să vină la mine Iosif Hipertensiv !" N-a răspuns nimeni, căci nimeni n-a înțeles nimic, chiar nici eu. Era o liniște de se auzea musca. Goiciu, iritat și furios, începu să amenințe : „Să vină la mine Iosif Hipertensiv !" Dumerindu-mă, am ieșit atunci în față și, venind către el, am început să lămuresc lucrurile ; dar n-am terminat ce aveam de spus și gardianul a sărit cu gura : „Asta e !". „Pe mine mă cheamă Antohe Ion, nu Iosif Hipertensiv". Am spus iritat și cu voce tare. „Ți-ai dat nume fals, banditule ! Credeai că n-o să te descoperim ? Ia-l și du-l la izolare". Ceilalți deținuți ridicau neputincioși din umeri. În cîteva minute m-am pomenit la izolare, unde am stat trei zile. A fost prima mea confruntare cu Goiciu. Putea să fie și mai rău. Deși era către sfîrșitul lunii martie, în celula friguroasă cu ciment pe jos tremuram de-mi clănțăneau dinții în gură. Ca să mă încălzesc, săream bătînd pasul pe loc și mișcam și brațele. Deodată se deschise vizeta și gardianul mă întrebă : „De ce bați, mă ?" „N-am bătut, am făcut mișcare, ca să mă încălzesc." „Tu nu știi că n-ai voie să sări ? Să nu te mai prind că sări în celulă, că te duc la carceră !" A doua zi, ca să mai treacă timpul, îngînam niște cîntări bisericești. Un alt gardian deschise ușa și mă întrebă : „Ce mă, tu ești popă ? Te rogi să scapi de pușcărie ? Aici o să-ți putrezească oasele ! Să nu mai cînți în celulă !" Și a plecat.

Era după ora 12, cînd începea distribuirea mesei și gardienii erau ocupați. Atunci nu mai aveau timp de spionat

pe la uși. Am auzit cum la celulele de pe partea cealaltă a coridorului se distribuia masa și zgomotul gamelelor se îndepărta din ce în ce. Era momentul cel mai potrivit să aflu cine era în celula din dreapta mea. Am mai încercat de cîteva ori, dar pașii de pe coridor mă făceau să renunț. Toată dimineața am auzit cum la celula aceasta se deschidea și se închidea ușa. Uneori auzeam și ecoul unor discuții. M-am hotărît să încerc din nou. Am ascultat iarăși la ușă. Pe coridor, nici o mişcare, doar în fund se auzea slab țăcănitul gamelelor. Am bătut cu pumnul în perete, la colțul dinspre fereastră. Imediat mi-a răspuns tot cu bătăi în perete. Am lipit atunci fundul cănii de băut apă la locul bătăilor și, cu gura în cană și cu palmele în jurul gurii, am început să vorbesc: Eu sînt Antohe, de la Constanța". Am ridicat palmele de la gura cănii și am introdus urechea, aplicînd bine capul pe gura cănii. N-am așteptat mult și în cană am auzit: Aici este profesorul Volcinschi de la Facultatea de Drept din Cluj, condamnat la moarte. Aștept executarea sentinței. Fii atent, că la celula mea vin fel de fel de șefi să stea de vorbă cu mine". Am rămas uluit. Nu știam ce să-i răspund unui asemenea om, aflat în pragul morții. Nu-mi puteam găsi locul. Am ascultat încordat, pe unde a ajuns distribuirea mesei; de abia se mai auzea, în fund de tot. Repede am bătut în același loc și am vorbit în cană: „Dacă ești bucovinean și ai făcut școala de ofițeri de rezervă la Bacău, seria 1933, te cunosc. Cred că n-o să te execute și o să-ți comute pedeapsa! Au mai fost asemenea cazuri, Dumnezeu să te ocrotească". Am pus din nou urechea la cană: „Da, este exact! mi-a răspuns. Fii atent! Nu mai bate d-ta! Am să te chem eu! Mulțumesc! Volcinschi!" Un tremur ușor îmi străbătea tot corpul; eram descumpănit. Îmi imputam că n-am găsit cele mai potrivite cuvinte de îmbărbătare în asemenea situație. Am tresărit. Ușa s-a deschis și gardianul mi-a adus sfertul de pîine și cana cu apă. Am scăpat de o mare primejdie. Era să mă prindă. Şi astăzi cînd mă gîndesc la momentele acelea, mă cuprind fiorii. Dacă mă prindeau, mă distrugeau. Acolo Volcinschi era la secret și nimeni n-avea voie să ia contact cu el, decît ofițerul de serviciu care-i ducea mîncarea, precum și diferiți șefi de la direcția penitenciarelor sau justiția militară.

Nu-mi era foame. Multă vreme nu mi-am revenit. Ce m-a îndemnat pe mine să bat în perete ? Ca să mai aflu o tragedie ? Nu aveam destule pe cap ? Am așteptat toată ziua aceea ca să fiu chemat de Volcinschi. N-a mai dat nici un semn. Am ascultat de mai multe ori ; nici un zgomot. Gîndul îmi era numai la el. Îl cunoscusem în anul 1933, cînd eram elevi la Școala militară din Bacău. Era un tînăr vînjos și bine legat, un mîndru fecior bucovinean. Cînd mergea, își umfla pieptul și-și da puțin capul pe spate. Duduia pămîntul sub picioarele lui. În pauză, se lua la trîntă cu amatori ca și el de lupte greco-romane și întotdeauna ieșea biruitor. Cînd mergea în oraș era înconjurat de doi-trei bucovineni zdraveni și frumoși, îți era drag să-i privești. La școală, la Bacău, Volcinschi avea prietenii lui și cunoștința mea cu el a fost ocazională. Era student la Facultatea de Drept din Cernăuți (Bucovina) și se învîrtea în cercul studenților cuziști. La spectacolele din cadrul școlii, Volcinschi recita cu mult patos din poeziile lui Coșbuc și Eminescu. Au trecut anii, a trecut războiul. De atunci, n-am mai auzit de el, decît acum. Ulterior, în închisoare fiind, am întîlnit cîțiva studenți clujeni de la Drept, care mi-au spus că fostul lor profesor a fost executat. Inițial, fusese arestat și judecat cu un lot de studenți clujeni de la Drept. Pe cînd se afla în închisoarea de la Cluj, împreună cu un altul, au vrut să evadeze. Înarmați cu un drug de fier, au ajuns la poarta închisorii, unde au fost somați de santinela care a vrut să tragă în ei. L-au lovit cu drugul cu care erau înarmați și au fugit pe poartă. N-au parcurs decît 4—500 de metri și au fost prinși. Între timp, santinela a murit, iar ei au fost condamnați la moarte.

A doua zi am fost dus la celula 26, de unde fusesem luat. Cînd m-au văzut cei din celulă m-au primit ca pe un frate. Toți mă îmbrățișau și căutau să mă pună la curent cu ce s-a întîmplat în lipsa mea. Mi-au dat și o bucățică de pîine, păstrată anume pentru mine și trei bucățele de zahăr cubic, ziceau că trebuie să mă refac. De cazul Volcinschi nu le-am spus nimic atunci. Mai tîrziu, le-am spus acelora pe care îi cunoșteam bine.

După cîteva ore, totul a intrat în normal, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Cînd peste trei-patru zile a venit doctorul Sin, i-am spus ce mi-a făcut directorul Goiciu. După ce m-a ascultat, a început să rîdă și mi-a

spus : „Ce să-ți fac, dacă nu știi să-ți aperi dreptul ?“ Cînd și cînd cei din celulă mi se adresau cu : domnul Hipertensiv Iosif.

Tot în celula 26 mai era un tînăr locotenent, Gheorghe Maloșincu, originar din județul Dorohoi. Înalt, suplu, cu ochi albaștri, ca albastrul cerului. Făcuse parte dintr-un batalion de vînători de munte, din divizia comandată de generalul Mociulschi, care pe frontul de Răsărit a făcut minuni de vitejie. Maloșincu avea o mare admirație pentru profesorul universitar Leca Morariu, distins profesor de Literatura română modernă și folclor la Universitatea din Cernăuți. L-a avut președinte de comisie la bacalaureat. Leca Morariu era un mare admirator al lui Eminescu. La oral, între altele, l-a întrebat pe candidatul Maloșincu dacă știe vreo odă a lui Eminescu. Maloșincu a răspuns că știe : „Odă în metru antic“. Știe cumva să o recite ? „I-am recitat-o pe nerăsuflate. Mi-a dat 10 la oral la română. O știam pentru că și profesorul nostru de limba română avea ce avea cu această odă“. După război, cînd Maloșincu era încă militar, l-a întîlnit pe profesorul Leca Morariu la Rîmnicu Vîlcea, unde se refugiase după răpirea Bucovinei de Nord. L-a văzut într-o seară, făcînd parte din orchestra ce cînta la un restaurant. Nu-i venea să creadă : profesorul de altădată, care răspîndea în jurul lui atîta respect, omul acela distins și radios, acum, după cîțiva ani, îmbătrînit și îmbrăcat în haine modeste, cînta ca să-și cîștige existența. Leca Morariu fusese scos din învățămînt și cînta seara în orchestra unui restaurant, iar ziua vindea țigări într-un debit de tutun. La Cernăuți, i-am cunoscut și eu pe soții Morariu. Toată lumea îi cunoștea și îi admira, cînd îi vedea cîntînd în orchestra Filarmonicii din Cernăuți. Leca Morariu a fost și un cercetător, care a studiat la fața locului dialectul istroromân. Timp de doi ani, în 1927-1928, a făcut importante cercetări și a publicat două interesante lucrări : „Istroromânii“ și „La frații noștri, carte pentru istroromâni“ — acea ramură a românilor de pe Coasta Dalmată. Tot el a fost și fondatorul revistei „Făt-Frumos“, apărută la Suceava și, apoi, la Cernăuți. Cît a stat cu mine în celulă, locotenentul Maloșincu avea crize de ulcer. De la Gherla n-am mai auzit de el.

Alt partener de celulă era și nea Ion Turcu, din comuna Băltăgești, județul Constanța. Un om robust, cu fi-

gură de baci din Transilvania (cu oi multe, mîndre și cornute). De altfel, părinții lui erau de la Săcele, de lîngă Brașov, și au venit în Dobrogea pentru că erau pășuni întinse cu iarbă bună pentru oile lor; iar pentru iarnă, Balta Dunării, din apropiere, le oferea o climă mai blîndă, unde se hrăneau cu ramuri de salcie și iarbă cosită și făcută stoguri încă din timpul verii. Toți oierii veniți din Ardeal în Dobrogea au prosperat în cîțiva ani și, pe lîngă oi, au cumpărat întinse suprafețe de pămînt, pentru cultivarea cerealelor. Era un țăran vesel, care știa să cînte frumos din fluier, caval, frunză și solz de pește. Dunărea era numai la cîțiva kilometri de Băltăgești. La Capidava, pe malul apei, avea o serie de fini și cumetri, care, atunci cînd aveau un crap mai bun, îl trimiteau nașului, plocon. Chiar în seara cînd a fost arestat, i-a adus un cumătru de la Capidava un crap de vreo 5 kilograme, pe care soția sa l-a făcut borș, plachie și prăjit. Tocmai cînd să se așeze la masă, s-a oprit la poarta lui duba neagră și în casă i-au pătruns cinci securiști, care l-au invitat să se îmbrace repede, ca să meargă cu ei la Cernavodă, unde era sectorul de miliție. În zadar s-a rugat soția să-l lase să mănînce și i-au invitat la masă. „Noi am venit să ne facem datoria, nu să ne ținem de petrecere, dacă vrei să-i dai ceva de mîncare, fă-i un pachet și i-l dăm noi, cînd om ajunge la Cernavodă.“ Cînd a dat să-l înmîneze soțului, un securist a întins mîna, spunîndu-i: „I-l dăm noi cînd ajungem; de unde știm noi ce i-ai pus în pachet?“. Cum a ieșit din casă a fost încadrat de ei, după ce l-au împins în dubă, i-au dat cîteva ghionturi și i-au spus: „Pînă la Constanța nu scoți nici un cuvînt!“ Despre pachetul cu peștele, nici vorbă. Și mașina l-a dus direct la securitatea din Constanța. Acolo mai erau sute de chiaburi ca el. După cercetări sumare, care au durat cîteva zile, au fost judecați și condamnați de la zece ani în sus, pentru că au sabotat colectivizarea. De la Tribunalul Militar din Constanța, au fost încărcați în camioane și duși direct la Canal, iar după ce s-au închis lucrările la Canal au fost transferați la Gherla. Cînd am fost dus la izolare mi-a dus grija, iar cînd m-am întors în celulă a fost primul care m-a întîmpinat cu ochii înlăcrimați. Mă visase în seara precedentă. În detenție visele sînt un capitol important, de care ești înclinat să ții seama.

Alături de paturile noastre era un tînăr funcționar din Tîrgu Jiu, pe care îl chema Costică Constantinescu. Un mare amator de șah. Cu Constantinescu am stat în celulă și cînd a fost revolta deținuților din anul 1958, despre care am să relatez mai tîrziu.

În cîteva luni ne acomodasem și în celula noastră se instalase o atmosferă frățească, de încredere și chiar prietenie, cînd într-o zi ne pomenim cu un lot nou, venit de la Jilava și introdus peste noi. Nu ne-a trebuit mult timp ca să-i identificăm pe nume : Petre Constantinescu, din București, Haralambie Croitoru, din Craiova, Dumitru Dumitru, din București, Frusinescu, din Peșteanca, Gorj, și caporalul în termen Popescu, dintr-un sat din județul Suceava. Era grupul foștilor brigadieri de la coloniile exterminare din Balta Brăilei : Salcia, Stoenești, Băndoiu, Mărașu etc., unde se construiau digurile de protecție a Marii Insule a Brăilei, în suprafață de peste 80 de mii de hectare, și unde, ca și la Canal, au murit sute și sute de deținuți politici. Acest grup, exceptîndu-l pe caporalul Popescu, a fost recrutat dintre deținuții de drept comun, care, după ce li s-a făcut un instructaj special de către coloneii de securitate Baciu și Albon, din Direcția coloniilor de muncă, au fost trimiși ca brigadieri la coloniile de deținuți politici din Balta Brăilei, unde s-au comportat ca cei mai crunți impilatori. Aici au maltratat pe bieții deținuți, întocmai ca și foștii brigadieri de la Canal : Sofronie, Bogdănescu, Vizitiu, Ardeleanu, Stănciugel și locotenentul-major Botea de la Peninsula (unde erau brigăzile de pedeapsă), originar din Turda. Inginerul Sidorciuc, cu care am stat în aceeași celulă la Aiud, mi-a spus că între brigadieri a fost și un profesor universitar Golu, din a cărui brigadă a făcut și el parte la Canal.

Despre crimele din Balta Brăilei s-au auzit și peste hotare. În această situație, guvernul s-a văzut obligat să însceneze un proces vionvaților, ca și cînd Ministerul de Interne ar fi fost străin de ele. La proces, cei numiți mai sus au declarat că ei n-au făcut altceva decît să execute ordinele coloneilor Albon și Baciu din Direcția Penitenciarelor, însărcinați de guvern cu conducerea lucrărilor de indiguire din Balta Brăilei. Dar aceștia au fost scoși din cauză. De altfel, inițial, ei nici nu au fost implicați în proces, dar, la cererile repetate ale brigadierilor, au fost aduși în instanță, așa, de ochii lumii, fiindcă înainte

de a le lua interogatoriul, președintele le-a spus : „La orice întrebare, dumneavoastră aveți să răspundeți «da» sau «nu»". ; lecția era bine învățată, așa încît cei doi au fost scoși din cauză, iar grupul brigadierilor a fost condamnat și adus de la Jilava la Gherla, unde au fost repartizați în camera 26, și metamorfozați din deținuți de drept comun în deținuți politici. La camera 26 o făceau pe bolnavii și stăteau toată ziua lungiți în pat, cu pătura pe cap. Gardienii aveau ordin să-i lase în pace. Cînd erau dispuși, povesteau cum a decurs procesul. Eram interesați să aflăm ce a fost acolo, căci despre sutele de morți din Balta Brăilei noi auzisem cu mult înainte de venirea lor în celula noastră. La digurile din Balta Brăilei, înalte de peste șapte metri, se lucra zi și noapte, cu lopata, roaba și vagonetele, acolo unde era cazul și se puteau instala linii pentru vagonete. În general, la cele 6—7 șantiere de diguri, lucrau între 12 și 15 mii de deținuți, împărțiți pe secții, detașamente, brigăzi, echipe etc. Cazarea se făcea în localitățile : Salcia, unde era și administrația, Băndoiu, Marașu, Stoenești și alte puncte, ale căror nume nu le mai știu. Munca era grea și istovitoare. Hrana insuficientă, asistența sanitară ca și inexistentă. Mureau oamenii pe capete. *Ce au declarat ei ? În timp ce deținuții lucrau la ridicarea digului, apele crescute ale Dunării au spart digul și au năvălit prin cîteva locuri. Atunci ei au raportat la centru ca să trimită bărci de salvare pentru cei înconjurați de ape ; dar de la centru li s-a răspuns : „Să lucreze zi și noapte, să astupe breșele, că numai așa se vor salva. Nu avem nici o barcă. Salvați-vă singuri". Și brigadierii s-au salvat. Nimeni nu a comunicat numărul morților și nici la proces nu s-a făcut nici cea mai mică referire în legătură cu numărul celor înecați.* „Dacă ne trimiteau bărcile de salvare pe care le-am cerut sau dacă li s-ar fi permis deținuților să părăsească lucrul din primul moment, nu s-ar fi înecat nimeni", afirmau de fiecare dată brigadierii. Acum se dezvinovățeau, dar nimeni nu credea în nevinovăția lor și toți îi ocoleau. De altfel, ce morală puteai pretinde de la niște pungași și găinari, care-și povesteau furturile pe care le făcuseră înainte de a fi arestați ! Constantinescu era hoț de „bună dimineața", adică la orele dimineții, cînd se făcea aerisirea camerelor, fura așternuturile de la fereastră și ce mai putea. După aceea, opera în tramvai și în tren.

Croitoru era logodnic de meserie, iar Dumitru Dumitru se specializase în furturi de păsări și porci. Știau ei coloneii pe cine învestesc cu autoritatea de brigadier.

Pe același nivel, la două-trei celule mai departe de noi, era maiorul Lățea din Goicea Mare, județul Dolj, despre care am vorbit la Aiud. S-a întîmplat ca doi deținuți din celula lui să fie mutați la noi și mi-au adus vești și urări de sănătate de la el. Știa că sînt în celula 26. Și aici, la Gherla, el dădea lecții de matematică celor mai tineri.

Alături de el, era celula în care se găsea filosoful Constantin Noica, un nume deja cunoscut înainte de a fi băgat în pușcărie. Încă înainte de război, am avut interes față de scrierile tinerilor filosofi Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica. După cîte știu, toți trei au fost distinși discipoli ai profesorului Nae Ionescu, decedat în 1940, curînd după ce a fost eliberat din lagărul de la Miercurea-Ciuc. Legat de numele lor, circula legenda că după moartea lui Nae Ionescu s-a pus problema succesiunii lui și s-a instituit un concurs. Toți trei aveau titlurile necesare și lucrări de specialitate pentru ocuparea unei asemenea catedre. Fiecare din ei a adăugat, însă, la cererea de înscriere la concurs un post-scriptum : „Dacă la concurs va candida și unul din ceilalți doi colegi, el înțelege să se retragă“, fiindcă îl consideră pe celălalt mai îndreptățit pentru ocuparea acestui post. Nu știu în ce măsură a fost adevăr sau legendă, dar e o înaltă lecție de etică.

Nae Ionescu era născut în comuna Tătaru, județul Brăila, și de aceea venea des pe la Brăila, unde avea mulți prieteni și era primit cu multă simpatie. De altfel, în mișcarea culturală de la Brăila, în conferințele care se țineau, de obicei, în sala Bibliotecii Armencea sau în sala de spectacole a Teatrului Comunal, se evoca amintirea oamenilor de seamă pe care i-a dat județul Brăila : C. Sandu Aldea, Panait Cerna, Panait Istrate, Teodor Ștefănescu, Cavadia etc. Conferințele erau ținute tot de brăileni sau de scriitori și oameni de știință care au avut legături cu Brăila, Victor Vîlcovici, Mihail Sebastan, maestrul Valjan, Cincinat Pavelescu, profesorul Bîrsănescu, gazetarul C. Bacalbașa etc. De obicei, cuvîntul de bun sosit îl adresa profesorul nostru de filosofie, Vasile Băncilă. În vremea aceea, Nae Ionescu era directorul zia-

rului „Cuvîntul", care, alături de „Curentul" și „Universul", a făcut epocă în ziaristica din țara noastră.

Imi amintesc că la una din conferințele sale a început spunînd că mulți confrați de-ai lui îl acuzau că de cînd este director la „Cuvîntul", e de ajuns să te cheme Ionescu și să fii de la Brăila și te face Nae ziarist la „Cuvîntul". Așa își începea, de obicei, conferințele sale : un fapt divers, cu umor și apoi captiva și domina auditoriul pînă la sfîrșit. A fost unul din marii oratori ai țării noastre.

In celulă, Constantin Noica le povestea celorlalți deținuți subiecte apropiate de înțelegerea lor. Dintre ele nu lipseau acelea de vînătoare. A fost un vînător pasionat și a posedat o bogată panoplie de arme de tot felul. Așa mi-a relatat unul dintre cei care au stat mai mult timp în celulă cu el. După ce am scăpat din detenție, am avut ocazia să-mi procur cîteva din scrierile lui filosofice care ocupă un loc de cinste în noua mea bibliotecă. Cea veche mi-a fost confiscată după arestarea mea. De multă vreme își fixase domiciliu la Păltiniș (Sibiu), la căminul Mitropoliei Ortodoxe. Și de acolo de sus, de la cota 1 450 unde se află stațiunea Păltiniș, filosoful radia cu lumina sa, pînă jos, chiar și pînă la București, eclipsînd cu profunzimea gîndirii sale pe filosofii de circumstanță, care nu suflă nici o vorbă despre prezența în gîndirea românească, au autenticului filosof Constantin Noica. Doar, din cînd în cînd, cîte un poet, cum e Ion Alexandru, dă semnale sfioase prin rînduri ca acestea : „Nu departe de aici, în munți, un gînditor de rangul lui Constantin Noica cugetă astăzi asupra Ființei sufletului românesc" (Sibiul" — „File de carnet", 8 februarie 1982). După ce a ieșit din detenție, a publicat aproape în fiecare an lucrări originale, traduceri și comentarii din marii filosofi ai lumii. Era și un mare eminesciolog. Ultima dată, l-am audiat la 15 ianuarie 1980, cînd a vorbit cu ocazia împlinirii a 130 de ani de la nașterea marelui poet. Sala cea mare a Bibliotecii „Astra" din Sibiu era arhiplină. În sală, o atmosferă de zile mari. Toți așteptau apariția filosofului C. Noica. A fost primit cu un ropot de aplauze. Înalt, puțin adus de spate, cu figura blîndă și zîmbitoare, a vorbit aproape două ore. La sfîrșit, a anunțat că într-una din sălile bibliotecii, timp de un an, va exista o expoziție permanentă, unde vor putea fi văzute copiile unor manu-

scrise ale lui Eminescu. Cu mare greutate a obținut aprobarea Academiei Române să facă aceste copii. A trebuit să meargă în audiență la șeful statului. Toate reproducerile au fost făcute cu cheltuieli proprii. Am folosit ocazia pe care o aveam și i-am cerut cîteva lămuriri în legătură cu unele din manuscrisele expuse. A fost un moment însemnat pentru mine. În „Istoria logicii", cunoscutul profesor și filosof Anton Dumitriu îl caracterizează pe Noica astfel: „Constantin Noica poate conta în filosofia românească ca unul din cei mai erudiți gînditori, cu preocupări multilaterale, parcurgînd aproape întreg registrul filosofiei".

Tot la același etaj cu noi, într-una din celule, se afla și Păstorel Teodoreanu, scriitor și epigramist neîntrecut. Încă din tinerețe, cunoșteam unele din epigramele lui, care circulau din gură în gură și fiecare intelectual le recita, creînd o atmosferă de voie bună, la un pahar de vin. — *„Dacă vinul este bun / Poate fi oricînd Crăciun / Dacă vinul nu e bun / Nici Crăciunul nu-i Crăciun /"* sau: *„Băutura cea mai bună / Este apa de izvor / Pentru cerbi și căprioare... / Eu prefer un vinișor".* Era slăbit din cauza regimului de înfometare, era și bolnav, dar vorbele de duh nu-i lipseau. A fost un scriitor care nu s-a angajat sub nici o formă în proslăviri deșarte. Dimpotrivă, prin epigramele lui care circulau în toată țara, a biciuit moravurile nou înscăunate, spre satisfacția tuturor. În condamnarea lui, aceste satire au tras greu la cîntar. Alexandru O. Teodoreanu — pe numele adevărat — a fost și poet, și un talentat prozator.

La Gherla, la fiecare etaj, pe partea din afara închisorii, erau celule mari, iar pe partea din interior erau celule mici. Într-una din celulele mici, la același nivel cu Constantin Noica și Păstorel Teodoreanu, se găseau profesorii Tanoviceanu și Aristide Bazilescu, de la Facultatea de Drept din București. Aveau în jur de 65 de ani. Profesorul Tanoviceanu era mai mult bolnav. Era posomorît, tăcut și gînditor. Era fiul cunoscutului profesor de Drept penal de la Universitatea din Iași și, apoi, de la cea din București Ion Tanoviceanu. Cînd ieșea la aer, de-abia se mișca. Nu după mult timp, nu l-am mai văzut.

Profesorul Aristide Bazilescu era fiul profesorului Nicolae Bazilescu, fost rector al Universității din București și unul din marii industriași ai țării. Era ceva mai

înalt și mai împlinit. Avea una din pleoape mai căzută, de aceea unul din ochi era mai închis. Cei din celulă cu el spuneau că în primul război mondial a fost rănit și de acolo a rămas cu acest defect, după cum le-a povestit el însuși.

De la celula 26, am fost mutat la celula nr. 18. Aici m-am întîlnit cu generalul Crețoiu, pe care îl cunoscusem la Aiud. Era adus și el din altă celulă. S-a nimerit să fim cu paturile alături și mi-a părut bine. Era un partener agreabil de discuții. Nu ne văzusem de trei ani și fiecare avea sacul plin. Dar cea mai mare noutate a fost aceea că mi-a adus vești de la fratele meu, pe care l-a lăsat în celula de unde a plecat. Eu îl lăsasem în 1954, la Aiud, și de atunci nu mai știam nimic de el. Cu această ocazie, am aflat că un mare număr de deținuți din Aiud au fost aduși în vara anului 1956 la Gherla. Cei mai mulți dintre ei au fost mutați disciplinar și băgați în Zarca de la Gherla. S-a împăcat foarte bine cu fratele meu, cît au stat împreună. Amintirile lui erau îndeobște în legătură cu primul război mondial și cu cel de al doilea război, cînd și-a pierdut mîna stîngă pe frontul de la Odessa.

Alături de noi, era colonelul Popa, care suferea de angină pectorală și de cîte ori avea crize îi săream în ajutor, administrîndu-i trinitrina pe care o avea asupra lui. Nu peste mult timp, generalul Crețoiu a fost luat din celula noastră. Am crezut că i s-a dat drumul acasă. Am aflat, însă, mai tîrziu că a fost dus cu domiciliu obligatoriu într-un sat din Bărăgan, înființat de coloniștii care au fost luați din Banat și aduși acolo, sub pretextul că ar fi titoiști. La Bumbăcari — numele acestui sat înființat de șvabi — erau mulți foști deținuți politici, cărora, după anii de pușcărie, li se fixase domiciliu obligatoriu în Bărăgan. Printre ei, se găsea și Nicolae Carandino, om de presă, de teatru și de litere, după cum singur se intitulează în cartea sa de amintiri : „De la o zi la alta", la pag.11.

După plecarea generalului Crețoiu am fost mutat în celula alăturată, unde am cunoscut un tînăr student de la Facultatea de Litere din București, a cărui situație m-a îndurerat mult. Se numea Sergiu Mandinescu și fusese arestat ca simpatizant legionar. După condamnare, a fost dus la închisoarea din Pitești, unde a trecut prin purgatoriul reeducării lui Țurcanu, Popa Țanu, Gherman și

Enăchescu de la Camera 4 spital — Pitești. A scăpat din iadul de la Pitești grav traumatizat, cu nervii zdruncinați și psihicul bolnav. Stătea toată ziua în pat, cu pătura pe cap, tușind și respirînd din greu. Nu putea să suporte pe nimeni în jurul lui. Nu dormea noaptea, nu avea poftă de mîncare și slăbise îngrozitor. Din puțina mîncare pe care o primea, o parte o oferea celorlalți. De cîte ori am încercat să-l conving să-și mănînce rația de mîncare și așa insuficientă, motiva că lui îi este de ajuns atît cît a mîncat. Am vorbit despre cazul lui și cu medicii deținuți. L-au ajutat și ei cu cît au putut. Pînă la urmă, l-au internat în infirmerie. Nu după multă vreme, am fost și eu internat pentru scurt timp. Devenise și mai melancolic. Nu-i plăcea să fie deranjat în liniștea lui. Stătea aproape toată ziua în pat și acoperit cu pătura pe cap. Sergiu Mandinescu era cumnat cu deținutul Cuza Marinescu, fost legionar. De la Cuza Marinescu, am aflat că la doi ani după eliberarea din închisoare, a decedat. Era atît de tînăr! Poetul Radu Gyr, Vasile Voiculescu și Nichifor Crainic au apreciat poeziile lui Sergiu Mandinescu, dinaintea îmbolnăvirii sale. Cuza Marinescu era originar din comuna Ghimpați — Vlașca. Am mai cunoscut un tînăr venit tot de la Pitești, Olaru Andrei, din București, str. Stînei, nr. 28, nu departe de Mărțișorul lui Arghezi. Cînd pleca în oraș sau se întorcea spre casă, trecea totdeauna prin fața grădinii Mărțișorului. Îl cunoștea bine pe fermierul Mărțișorului și pe coana Paraschiva, ca și pe cei doi copii, Baruțu și Mițura. Nu departe de el locuia Petre Belu, autorul celor două volume care s-au bucurat de mult succes : „Apărarea are cuvîntul" și „Cazul doamnei Predescu". În felul lui de comportare, și Olaru Andrei era tot un melancolic. Și el stătea cu pătura pe cap și cu picioarele ghemuite cea mai mare parte a timpului. După-amiaza era mai liniștit și puteam să mă apropii și să discut cu el. Îl sfătuiam să mănînce (și el avea zile cînd nu mînca), să se îmbrace și să se miște, așa cum fac toți ceilalți. De cîteva ori mi-a spus : „Vreau să mor, nu mai are nici un rost să trăiesc". Cum-necum, am insistat mereu și pînă la urmă, cît am stat în cameră cu el, am devenit prieteni buni. Mai mult, ne-am făcut promisiuni pentru vremea cînd vom deveni liberi, iar cînd se va căsători, eu să-i fiu naș. Despre Olaru Andrei, de 27 de

ani, din cartierul Văcărești, str. Stînei, nr. 28, București, n-am mai aflat nimic, după ce ne-am eliberat.

Am fost mutat, apoi, într-o celulă unde majoritatea deținuților erau din Tîrgu Mureș. Făceau parte din lotul lui Alexandru Faliboga. Acest Faliboga era de fel din orașul Dorohoi, unde a funcționat ca învățător și director de școală primară. În 1940, cînd sovieticii ne-au răpit Bucovina de Nord și Basarabia, o dată cu acestea, ne-au luat și o parte din Moldova, 30 de comune din județul Dorohoi (ținutul Herța și Mihăileni). Ei bine, primul prefect al acestui Dorohoi ciuntit sub noua stăpînire, după 1944, a fost Faliboga. Cîțiva concetățeni de-ai lui, printre care și Anania Macovei, mi l-au descris cum colinda satele însoțit de un stat-major de fripturiști, care căutau pe orice cale să convingă populația de binefacerile noului regim. Cine mergea la Muzeul Unirii din Iași putea vedea, în sala „Lupta pentru noua democrație“, cîteva afișe semnate de prefectul de atunci al județului Dorohoi — Alexandru Faliboga. După ce a fost înlocuit, s-a mutat cu postul de învățător la Tîrgu Mureș. A ales acest oraș fiindcă avea fiica și ginerele printre cadrele universitare tinere ale Facultății de Medicină, nou-înființată. Aici și-a făcut numeroase relații printre românii care ocupau anumite funcții în administrația orașului și a județului și avea o mulțime de prieteni cu care era în vizită. Fiindcă lucrurile mergeau din rău în mai rău, la reuniunile lor, mai discutau în mod critic regimul proaspăt instalat. Azi la unul, mîine la altul, au fost luați în obiectivul securității. Informațiile se înmulțeau și dosarul creștea. Se aștepta numai momentul potrivit. Și ocazia a venit. La onomastica ginerelui său, doctorul Gheorghe Cornea, șef de lucrări la Facultatea de Medicină, au fost mulți invitați. S-a petrecut ca la „patron“ și s-a discutat ca între prieteni. La cîteva zile, au început arestările, în frunte cu gazdele: Faliboga și dr. Cornea. Cineva dintre musafiri a fost „turnătorul“ și a spus tot ce s-a discutat. Au fost judecați și condamnați ca dușmani ai regimului. În zadar a explicat doctorul Cornea că el, ca gazdă, a fost ocupat și nu știe ce s-a discutat, toate argumentele lui n-au fost luate în seamă de mai marii securității. La Gherla, se aflau oameni din lotul lui Faliboga în două-trei celule. În celulă cu Faliboga era învățătorul Nicolae Pătrașcu, originar din județul Brăila. Din primul an de învăță-

mînt, Nicolae Pătrașcu s-a stabilit în județul Mureș, unde s-a căsătorit cu o învățătoare din partea locului. Mutat în Tîrgu Mureș, s-a împrietenit cu Faliboga și a făcut parte dintre invitați. Alt invitat a fost un funcționar superior la Sucursala din Tîrgu Mureș a Băncii Naționale, Minculescu, originar din județul Teleorman. Minculescu a fost coleg de școală primară cu aviatoarea Irina Burnaia, consăteancă cu el. Înaintea celui de al doilea război mondial, Irina Burnaia, alături de comandorul Traian Burduloiu, au cîștigat raidul Caïro-Capetown.

Fostul șef de stat-major al unei divizii care a luptat pe frontul de Est, colonelul Vlădescu, venea rar la Tîrgu Mureș. După ce a fost scos din cadrele armatei, majoritatea timpului și-o petrecea în comuna Rîciu, din județul Mureș, de unde îi era soția și aveau o gospodărie bine întemeiată. S-a întîmplat însă ca să ia și el parte la onomastica cu pricina și a fost implicat în lot cu Faliboga. După ce a stat prin alte celule, a fost adus în celula noastră. Era slăbit, cu fața palidă și n-avea poftă de mîncare. Avea în jur de 60 de ani și era dus mereu pe gînduri. Un om serios și integru ; a fost și el declarat dușman al regimului, ba i-au mai pus în spate și crime de război.

Tot din comuna Rîciu, dar condamnat pentru alte pricini, era și tînărul Iacob Pop. Acesta nu se eliberase din armată decît de un an de zile. Făcuse armata la o unitate de securitate, care avea în paza ei și închisoarea din Cluj, iar el a făcut parte din schimbul de pază al închisorii. De aceea, cunoștea bine cazul Valcinski și mi l-a relatat așa cum l-am descris mai înainte. Auzise și el că cei doi condamnați au fost executați.

Doctorul Gheorghe Cornea era fiu de învățător din comuna Veneția de Jos, județul Făgăraș. A urmat Facultatea de Medicină din Cluj. Încă din facultate s-a căsătorit cu colega sa din Dorohoi, fiica învățătorului Faliboga. În momentul arestării lui, soția nu era acasă, se afla la București, unde urma un curs de specializare. Acasă a rămas copilul lui, în vîrstă de 9 ani, și cu bunica sa. Își adora băiatul. La Gherla, doctorul Cornea era unul din medicii infirmeriei care a făcut mult bine deținuților internați sau celor care aveau nevoie de medicamente. Se spunea că are multă trecere la doctorul Sin (medicul-șef Sin), fiindcă fuseseră colegi de facultate. Nu știu

care este adevărul, ceea ce știu este că doctorul Cornea a făcut și imposibilul ca să salveze viața multor deținuți care erau bolnavi în închisoarea de la Gherla. Îmi amintesc cît era de îndurerat cînd inginerul Roescu, din grupul celor din Reșița, a murit în infirmeria de la Gherla.

Inginerul Roescu venise de curînd de la Spitalul închisorii din Văcărești. Acolo i se făcuse un tratament cu niște injecții străine. Cînd a sosit la Gherla, a adus și două fiole, să i se facă în continuare tratamentul început la Văcărești. În prima și a doua zi, doctorul Cornea a refuzat să încuviințeze acest lucru, fiindcă era un preparat pe care nu-l cunoștea. La insistențele inginerului Roescu, care avea mare încredere în acest tratament, doctorul Cornea a cedat și a admis să i se administreze. Ca urmare, s-a declarat o tromboză și inginerul Roescu a decedat. Doctorul Cornea s-a zbătut zi și noapte ca să-l salveze, acasă avea soția și doi copii. Am stat cu inginerul Roescu în aceeași celulă, și la Aiud, și la Gherla, înainte de a fi dus la spitalul securității din Văcărești. În fabrica de la Aiud s-a îmbolnăvit. Îi căzuseră aproape toți dinții și avea dificultăți atunci cînd se hrănea. Era ginerele preotului din Domașnea (sat bănățean care s-a răsculat).

În lotul Faliboga era și studentul Maier, de la Facultatea de Medicină din Tîrgu Mureș, anul IV. La Gherla lucra la infirmerie ca mîna dreaptă a doctorului Cornea și a altor medici. El aplica tratamentul prescris de ei. Era foarte activ și circula pe la toate etajele, cu cutii pline de DDT, pe care-l împărțea la toate celulele, împotriva paraziților. Era simpatizat de toată lumea, fiindcă ajutase mulți deținuți.

Un alt medic ce lucra în vremea aceea la infirmeria din Gherla era doctorul Octavian Mureșan, șeful unei circumscripții sanitare din țara moților, moț el însuși. Intrase în pușcărie cu un lot de răsculați de la Sălciuna și Poșaga din județul Turda. Ca medic, îi ajutase pe aceștia, de aceea a fost condamnat cu ei. Am stat în două rînduri cu țărani de la Sălciuna în celulă. Unul din ei mi-a spus că nu mai în satul lor fuseseră arestați în jur de 80 de oameni. Ei s-au revoltat cînd noua stăpînire le-a luat dreptul strămoșesc de a-și lua din pădure lemnul necesar pentru confecționarea de obiecte : ciubere, fluiere, donițe, copăi, albii etc. — sursa lor de existență. Au fost arestați și condamnați cu grămada.

Tot dintre medicii de la infirmerie făcea parte și doctorul Dobrotă. Era originar din Constanța. A fost arestat la puțin timp după absolvirea facultății, chiar în seara cînd trebuia să aibă loc nunta. A insistat să fie lăsat pînă în dimineața următoare, dar securiștii l-au luat chiar atunci. Era un băiat voinic, vesel și plin de energie. Ca doctor la infirmerie, avea mai multe posibilități de informare. Fire deschisă și entuziastă, cînd venea la celule, era asaltat de toți deținuții cu fel de fel de întrebări. Nu prea se sinchisea de interdicțiile impuse de gardieni. Odată, am fost de față cînd, în timp ce-i făcea o injecție unui pacient, îi mai spunea și unele lucruri, pe care gardianul nu le auzea, dar le considera ca subversive. La amenințarea gardianului, i-a replicat tăios. „Ce vrei, domnule? Eu trebuie să vorbesc cu bolnavul, să știu ce are. Cît privește amenințarea cu celula, la mine nu prinde! Mie-mi faceți un bine dacă mă duceți la celulă". Gardianul a făcut ochii mari și a tăcut mîlc!

Dobrotă a intrat în pușcărie fiind acuzat de titoism. Era în timpul cînd relațiile cu Tito erau rupte, iar el fusese de cîteva ori în locuința ambasadorului sîrb de la București, care avea un copil ce prezenta oarecare probleme de defectologie, iar el se dovedise a fi priceput și util, în pofida tinereții lui.

Una din somitățile medicale, care a onorat asistența bolnavilor din închisoarea Gherla, a fost profesorul universitar de la Facultatea de Medicină din Iași, doctorul Gheorghiu. Era înalt, brunet și plin de prestanță. De fiecare dată vedeai în el chipul medicului pătruns pînă în adîncul sufletului de grija și compasiunea pentru bolnav. A fost bursier al Fundației Rockefeller și cunoștea progresele pe care le-a făcut medicina în America și în țările din apusul Europei. În Iași era iubit și respectat de studenți și de bolnavi deopotrivă. Acum era slăbit, mereu trist, mereu cu fața îndurerată. Nu l-am văzut zîmbind niciodată. A fost greu lovit și părea că este mereu urmărit de crunta năpastă care s-a abătut asupra familiei sale. Am stat timp de două săptămîni în aceeași celulă. A fost arestat și implicat într-un proces de spionaj, cînd comandantul securității din Iași era Manole Bodnăraș (pentru zelul depus ca securist, Manole Bodnăraș a fost numit, apoi, ambasador în Coreea de Nord). Întorcîndu-ne la profesorul Gheorghiu, o dată cu el au fost arestate și

soția și fiica sa studentă. Dar, pentru ca paharul să fie plin, a fost arestat și fiul lui, care, la data arestării părinților și a surorii sale, era la studii în Franța. Securitatea l-a chemat în țară printr-o telegramă ca din partea tatălui și cînd a sosit, a fost arestat și dus la pușcărie. La proces soția a fost condamnată la cît a executat și pusă în libertate. Fata a fost condamnată la patru ani, băiatul la opt ani, iar tatăl la 20 de ani. I se dusese vestea de mare diagnostician și de aceea fiecare deținut, cînd ajungea la vizita medicală, ținea să fie examinat de profesorul Gheorghiu. Nu știu motivele pentru care a fost scos de la infirmerie și izolat singur într-o celulă, cu regim sever. Unii spuneau că era victima unor turnători. Într-o vreme, cînd am fost mutat împreună cu alți cîțiva într-o celulă deasupra celulei profesorului Gheorghiu, am aflat că era grav bolnav și era vizitat numai de medicul securist Sin. Nu după mult timp, am auzit că a murit în închisoarea de la Gherla.

Soarta familiei Gheorghiu îmi amintește de George Cuza, al cărui fiu a fost și el arestat ; de inginerul Nicolae Aramă, arestat cu fiul său ; de Istrate Micescu și fiul său Istrătel ; de Teodor Avram, arestat împreună cu fiul său ; de Nichifor Robu, arestat și el și fiul său, elev de școală ; de consilierul juridic Rășcanu și fiul său inginerul Rășcanu ; de Lala Nistor și fiul său Ion ; de generalul Avramescu, arestat cu soția, fiica și ginerele. Cazuri ca al meu, adică de condamnări a doi sau trei frați erau și mai multe. În celula în care mă găseam acum se mai aflau cîțiva deținuți de care am să mă ocup în cele ce urmează.

Aceștia erau veniți, în mare parte, de la mină, iar cel mai interesant dintre ei era Grigore Bașotă, din comuna Runcul Salvei, județul Bistrița. Era în vîrstă de 30 de ani și semăna întrucîtva la înfățișare cu revoluționarul Vasile Ursu din Albac, zis Horia. În timpul cînd făcuse armata, în 1939, la un regiment din Ardeal fusese recrutat de colonelul Doncilă în serviciul secret de informații al armatei. După Dictatul de la Viena din 30 august 1940, prin care Ardealul de Nord a fost cedat ungurilor, Grigore Bașotă, cunoscînd limba maghiară a fost folosit ca agent al serviciului nostru de informații, în teritoriul ocupat. Toate au mers bine pînă în luna iunie 1944, cînd a fost prins de unguri și întemnițat la Budapesta. Au început tratativele unui schimb de agenți unguri prinși de

români, cu agenți români prinși de unguri. Din celula unde era închis la Budapesta vedea foarte bine locul de execuție al celor condamnați la moarte. La unguri, execuțiile se făceau prin spînzurătoare. Ne spunea cum se zbăteau aceia care urmau să fie puși în ștreang în mîinile călăilor. Uneori reușeau să scape și cădeau în genunchi ca să-i cruțe. Nici o execuție nu avea loc pînă cînd deținutul nu primea împărtășania de la preotul închisorii. Bașotă a avut norocul că numai cu cîteva zile înainte de 23 august 1944 s-a făcut un schimb de agenți români cu agenți unguri. Prin 1946, cînd a văzut cum merg lucrurile în noua orînduire, cu abuzuri și silnicii, le-a spus-o în față oamenilor autorităților din comună și celor din Năsăud, cu care s-a certat. Apoi, și-a strîns o ceată considerabilă de nemulțumiți ca și el și s-au retras în munții împăduriți din vecinătate, unde și-au pregătit adăposturi și depozite de alimente și muniții. Avea mulți susținători în toate satele. Cînd cobora noaptea în sate, cei năpăstuiți veneau să se plîngă de samavolniciile autorităților. Erau toți tineri, toți făcuseră armata și știau ce măsuri de siguranță să ia, pentru ca să nu cadă în mîna miliției. Plîngerile cetățenilor nu rămîneau fără rezultat. Cînd nici nu se aștepta, sluga noii stăpîniri se pomenea legat burduf și luat cu ei în pădure. Acolo, după ce era judecat și pus să jure că nu va mai face nici un rău vreunui cetățean și că nu se va plînge miliției sau securității i se dădea drumul, cu avertismentul că data următoare, dacă nu-și ține promisiunea, nu se va mai întoarce acasă. Se făcuseră cunoscuți în toată regiunea și poterile de jandarmi și ale armatei scotoceau cu grijă și cu frică toate pădurile din jur. De cîteva ori au făcut prizonieri și din rîndurile urmăritorilor. După ce le lua armamentul și hainele militare, le dădeau drumul cu avertismentul că a doua oară nu vor mai fi iertați. Odată au prins o grupă întreagă, cu ofițer cu tot, pe care i-au ținut ostatici o zi și o noapte, timp în care i-au obligat să spună unde au comandamentul și planul lor de atac. I-au tratat omenește și au făcut apel la sentimentele lor de buni români, apoi i-au condus în timpul nopții pe o potecă a pădurii și i-au pus în libertate, nu înainte de a le lua muniția și banii pe care-i aveau asupra lor. Totul răspicat, fără insulte și fără înjurături. La Runcu Salvei venea rar, fiindcă acolo era mama sa și știa că este urmă-

rit. Coborau numai noaptea în sate, atunci cînd erau informaţi de oamenii lor de legătură. Cînd se simţeau ameninţaţi, treceau munţii în Bucovina, unde se întîlneau cu Sumanele negre de acolo. Uneori luau parte la acţiuni comune, apoi reveneau la baza lor. Acţiunea lor a durat aproape doi ani. Odată, cînd se credeau mai în siguranţă ca oricînd, s-au pomenit înconjuraţi din toate părţile. În zadar au încercat să-şi croiască drum de retragere. Peste tot au fost întîmpinaţi cu foc. Şi-au dat seama că au fost trădaţi şi s-au predat. Au scăpat numai aceia care erau plecaţi pentru aprovizionare. Batoşă a fost legat burduf şi dus cu ceilalţi la Bucureşti, unde au fost anchetaţi mai bine de o lună, apoi trimişi la Cluj, unde au fost judecaţi de Tribunalul Militar şi cu toţii condamnaţi la muncă silnică pe viaţă. N-au fost condamnaţi la moarte, deoarece nu aveau nici o crimă la activul lor. După condamnare, au fost duşi la mină, unde Batoşă a fost accidentat grav şi i s-a amputat un picior de la nivelul genunchiului. Cîţiva ani a mers în baston. La Gherla i s-a dat o proteză rămasă disponibilă de la un altul. Nu a putut să o folosească, deoarece îi producea bătături la punctul de contact. Pînă la urmă a renunţat la ea, cerînd să i se restituie cîrja. Fiindcă avea dificultăţi la coborîtul şi urcatul scărilor, nu mai putea ieşi la aer. Devenise nervos şi irascibil. În celulă cu noi era şi un pretins avocat din Bucureşti, Virgil Negrescu, înalt, brunet, şi arogant, care la mină a fost şef de tură şi s-a purtat urît cu deţinuţii ; pe deasupra, era taxat şi ca turnător. Într-o zi, în timpul mesei, s-a produs o busculadă. Cînd mă uit, în centrul încăierării, Grigore Başotă, sprijinit în cîrjă şi slab cum era, îşi înfipsese mîna în gulerul lui Negrescu, pe care îl scutura de zor. Negrescu, cît era de voinic, se îngălbenise tot şi nu mai zicea nimic. Başotă îi amintea apăsat şi tare „că în celula noastră nu mai este loc pentru turnători şi trebuie să se facă om de treabă ; că aici nu mai este la mină, unde el era mare şi tare". Incidentul s-a aplanat repede, dar mi-am dat seama ce a însemnat Başotă cînd era în plină forţă şi comanda organizaţia de rezistenţă din pădurile Năsăudului. Îl asemuiam cu eroii noştri legendari.

De altfel, despre Grigore Başotă auzisem încă din 1952, de la Aiud, cînd în celula 272, de la etajul II, am stat împreună cu plutonierul de jandarmi Ştefan Tătaru,

șeful postului de jandarmi din comuna Dumitra, județul Năsăud. Acesta a fost judecat în același lot cu Bașotă și condamnat pentru că a avut legături cu răsculații, pe care îi informa de venirea poterelor de urmăritori. În instanță, nu s-a putut dovedi acest lucru, pentru că Bașotă și toți ai lui au negat tot timpul că ar fi avut o legătură cu plutonierul Tătaru. Dar Tătaru avea o fiică, învățătoare la școala din Runcul Salvei, unde învățase și Grigore Bașotă odinioară. Bașotă și ortacii săi au ajutat mult această școală cu lemne de foc, cu bani și cu ce mai avea nevoie. Pe Tătaru l-au condamnat, totuși, la 16 ani închisoare. Din anul 1957 nu l-am mai văzut pe Bașotă. După ce m-am eliberat, prin anii 1968–69, am aflat că s-a stabilit în Năsăud, unde lucrează la un atelier de obiecte din material plastic.

În această celulă, în care se găseau Grigore Bașota și Virgil Negrescu, erau și Lascăr Ojog și Gheorghe Mahalu, ambii din lot cu mine, așa că aveam pe cine mă sprijini. Atmosfera o înveselea un tînăr dezghețat din comuna Lăstuni, județul Rîmnicu Sărat, pe nume Militaru Costică. În ultimii ani, se făcuse negustor de fructe. Intrase în pușcărie cu lotul de răzvrătiți din regiunea Dumitrești și Bisoca din acel județ. Cunoștea o seamă de cîntece populare, era un hitru, bun de glume și de tot felul de snoave, printre care și aceea cu discursul pe care l-a ținut primarul din Rîmnicu Sărat, cînd orașul a fost vizitat de perechea regală în timpul lui Carol I: „Sire, Sirenă, coană moașă și dragi rîmniceni sărați...".

Într-o zi m-am simțit rău, a doua zi la fel și am cerut să fiu dus la vizita medicală, dar gardienii de serviciu nu m-au scos. În noaptea următoare n-am putut dormi deloc; am avut o criză de ficat și nu puteam să vomez. A doua zi, m-am înscris iarăși la vizita medicală. Era de serviciu plutonierul Marchiș, un țigan din satul Slătinița, nu departe de orașul Bistrița. Bașotă îl cunoștea bine pe Marchiș, de cînd l-a prins odată în pădure, unde i-a administrat o binemeritată corecție, fiindcă cetățenii din Slătinița i s-au plîns de toate blestemățiile pe care le făcea Marchiș în calitatea lui de activist de partid. După vreo oră și mai bine de așteptare, am bătut în ușă și i-am amintit lui Marchiș că sînt înscris la vizita medicală, fiindcă am o criză de ficat care nu cedează, dar el mi-a trîntit ușa în nas, după ce mi-a spus că n-am voie să bat

in ușă. După altă oră, am bătut iar. Deodată, ușa s-a deschis și Marchiș, împreună cu alt gardian, m-au scos din celulă și m-au dus într-un colț din fundul coridorului, unde au început să mă lovească cu pumnii și cu cizmele. Plin de sînge, fiindcă îmi curgea sînge din nas, m-am smuls din mîinile lor și am fugit pe pasarela din dreapta. Din fugă, strigam cît puteam : „sunt Antohe de la Constanța, mă omoară călăul Marchiș". De la celula mea și de la alte celule, deținuții au început să bată puternic în ușă. Le-au venit în ajutor gardienii de la alte etaje ; m-au ridicat pe sus, mi-au acoperit gura și m-au transportat în celula de unde fusesem scos. Cînd m-au văzut plin de sînge, deținuții din celulă au început să protesteze ; toți erau indignați și agitați. Cum l-a văzut pe Marchiș, Bașotă, l-a amenințat : „o să vie o vreme cînd ai să răspunzi pentru tot ce faci acuma, domnule Marchiș". N-a răspuns nimic. Nu după mult timp a venit masa, Marchiș, cu voce mieroasă, le-a oferit și supliment. Eu am refuzat mîncarea. După ce s-a închis ușa, unul din celulă mi-a reproșat, fiindcă ar fi mîncat-o el. Cîțiva l-au admonestat. Seara am sorbit numai cîteva înghițituri de zeamă, restul l-am oferit aceluia care îmi reproșase la prînz. În ziua următoare, am fost dus la vizita medicală la doctorul Sin. I-am arătat testicolele umflate și vînătăile de pe corp. „Ce să-ți fac, dacă nu te astîmperi ?"

Denunț tuturor, pe medicii securiști ai închisorilor din Aiud și Gherla : Ranka și Sin, precum și pe medicul Silion, de la închisoarea Constanța, care au acceptat tacit să fie părtași la toate torturile și crimele care au avut loc la aceste închisori, ca și pe medicii de la toate închisorile din țară. Se va spune de către unii că au fost printre ei și oameni de treabă. Se poate. Dar eu știu că nu poți sluji în același timp și lui Dumnezeu și lui Mamona.

La cîteva zile, cînd a venit frizerul, de la celula fratelui meu, mi-a adus cîteva bucăți de zahăr din partea lui și m-a rugat să mă feresc de conflicte cu administrația. Îl cunoșteau și ei pe Marchiș și știau ce brută e. M-a văzut odată, cînd eram scoși la aer, că, în loc să umblu, stăteam într-un colț, rezemat de gard. Cînd peste un an — (în 1957) — a scăpat din închisoare, a făcut imprudența să-i spună tatei : „Ion nu știu dacă o să mai scape, l-am văzut o dată la aer ; era slab, numai un schelet. Nici nu se mai putea mișca". Bietul tata ! Pînă în

1964, cînd am fost eliberați cu toții, în fiecare an a făcut cîte două-trei memorii, peste tot: la Gheorghiu-Dej, la Petru Groza, la Ministerul de Interne etc. În fiecare din ele arăta că sînt bolnav, că am făcut războiul pe ambele fronturi, că am fost rănit și decorațiile pe care le-am primit. Ruga să-i dea voie să-mi trimită medicamente și alimente sau măcar scrisori. La nici unul din aceste memorii nu a primit nici un răspuns. El mi-a arătat doar copiile plîngerilor lui.

După scandalul cu Marchiș, am fost mutat în altă celulă, unde n-am mai găsit nici un cunoscut. Aici m-am împrietenit cu Alexandru Săpunaru, un ardelean înalt și serios, din comuna Ardud, județul Satu Mare. Era ros de pușcărie. Fusese arestat din 1946, așa că prin 1956, cînd l-am cunoscut, avea peste zece ani de închisoare, fusese și la Aiud. Vechimea în detenție e un fel de blazon. Era stimat și respectat de deținuții din celulă. Majoritatea îi spuneau nea Sandu și așa i-am spus și eu. Avea în jur de 40 de ani. Un om de o bunătate rar întîlnită. Calm, cu tact și cu răbdare, rezolva toate conflictele ivite între cei tineri. A fost plutonier în armată și folosit în serviciul de informații. Cunoștea maghiara și rusa. Odată, la trecerea Nistrului pe gheață, a fost prins de ruși. După 7—8 luni a fost schimbat cu un spion sovietic prins la noi. Așa după cum în anul 1940, după ce rușii au ocupat Basarabia și Bucovina de Nord, Ana Pauker, închisă la noi, a fost schimbată cu moș Ion Codreanu, fruntașul politic de la Soroca, fost președinte al Senatului în guvernul național-țărănist, luat prizonier de ruși chiar în prima zi a invaziei, aceștia nerespectînd termenul hotărît de trei zile. A fost urmărit special de sovietici, împotriva uzanțelor de respectare a termenelor prevăzute. În Ungaria avea o serie de legături care l-au ferit de arestări. În 1946, în timpul alegerilor, a fost arestat pentru atitudine dușmănoasă și pentru activitatea din trecut, judecat și condamnat la 18 ani. Despre activitatea lui Săpunaru, așa cum mi-a povestit-o el, s-ar putea scrie romane întregi. Numai prizonieratul de la ruși — care mi-a adus aminte de romanul lui Gib Mihăescu, „Rusoaica", ar putea constitui obiectul unui întreg roman. Despre nea Sandu din Ardud, Satu Mare, nu mai știu nimic de cînd ne-am luat frățescul rămas-bun la ușa celulei, în care am stat împreună.

Și cu fiecare plecare, și cu fiecare despărțire lași ceva și din ființa ta acolo, de unde pleci. În timpul războiului, cînd eram în înaintare, mai ales, eram obligați să ne oprim pe anumite poziții în plină stepă (Stepa Nohailor, Stepa Calmucă etc.) și să ne săpăm în grabă cîte un mic adăpost care să ne ferească de gloanțele inamicului. Stăteam pe acea poziție cîte două-trei zile sau mai mult, iar la plecare, după cîțiva pași, ne întorceam privirea la groapa aceea și regretam oarecum că o părăseam. Nu ni s-a întîmplat nimic rău cît am stat în ea ; și pe front aceasta contează : să scapi cu viață.

Profesorul Alexandru Veselu era originar din comuna Raiu, județul Tutova, nu departe de Tîrgu Murgeni, de pe malul Prutului. I-a fost dat profesorului Veselu, din comuna Raiu, la aproape 70 de ani cît avea, să treacă și prin infernul închisorilor comuniste. După primul război mondial, s-a stabilit ca profesor de științe naturale la Școala normală de băieți din Arad. A ieșit cu bine și din cel de al doilea război mondial, cînd s-a pensionat ; și fiindcă pensia era mică și nu-i ajungea, s-a angajat, ca și alți pensionari, la Filiala Arhivelor Statului din Arad, muncă potrivită pentru niște intelectuali pensionari. Totul a mers bine pînă cînd responsabilul de la cadre a descoperit că este dușman al regimului și i-a întocmit un dosar care a fost preluat de securitate și îmbogățit cu mai multe capete de acuzare, apoi judecat la Arad și condamnat la șase ani de închisoare, pe care îi executa la Gherla, după ce trecuse prin probele securității din Arad. Haina și, mai ales, pantalonii îi curgeau mereu în jos de pe el, obligîndu-l să-i fixeze mai mult cu mîinile. Din prima zi, împreună cu doi tineri, l-am luat în grija noastră. În primul rînd, i-am împletit din niște fire desfăcute o sfoară bună de încins, care să-i țină lîngă corp pantalonii și vestonul, pe rînd, apoi doi tineri îi spălau gamela, cana și cîte o batistă. Eu îl ajutam cînd mergeam la aer și la baie. Acolo, o dată cu rufele mele, le spălam și pe ale lui. Ceilalți îi spuneau moș Veselu. Pentru mine, a fost întotdeauna domnul profesor. În timpul zilei ne povesteam de-ale noastre. Odată i-am povestit cum în 1939, cînd eram pe zonă la Prut, mai sus de Murgeni, l-am cunoscut la Șuletea, unde avea locuința, pe scriitorul Virgil Caraivan. Unele din scrierile sale : „Povești“, „Snoave“, „La gura sobei“, „La șezătoare“, le

aveam și eu. Profesorul Veselu îl cunoștea încă din tinerețe, căci comuna Șuletea nu era departe de comuna Raiu.

Tot din Arad și tot în vîrstă de 70 de ani era și moș Gheorghe Țucluș, din cartierul Pîrneava, str. Pionieri, nr. 6. În tot cartierul lumea îi zicea „americanul", fiindcă, prin anii 1910-11, emigrase în Statele Unite, unde a stat pînă în anul 1923-24, cînd s-a întors la Arad. Împreună cu soția, au muncit și au strîns acolo vreo 12 mii de dolari și ceva aur. Era o sumă mare pe vremea aceea. Cu aurul și cu 4—5 mii de dolari și-a construit o casă în Arad și la o distanță de 3—4 kilometri de Arad și-a cumpărat o bucată de pămînt de vreo 15 hectare, pe care îl lucra cu rîvnă. Își făcuse acolo unde avea pămîntul o magazie de cereale, grajduri pentru vite, precum și o locuință pentru îngrijitor și soția sa. Avea căruță cu cai buni, pe care îi ținea în grajdul din Arad. Făcea agricultură așa cum văzuse în America. Creștea și vaci pentru lapte, pe care îl desfăcea pe piața Aradului, mai creștea cîțiva porci, ducea o viață îmbelșugată și avea și pentru vînzare. Cea mai mare parte din bani a depus-o la Banca Victoria din Arad, care, în timpul crizei din 1929, a dat faliment și moș Gheorghe Țucluș n-a mai văzut nici un ban. Treburile gospodăriei au mers însă bine, chiar și în timpul războiului. A făcut față și cotelor mari de după 23 august, pînă în anul 1952-53. După acea dată, a început să fie presat să se înscrie la colectiv. În colectiv nu s-a înscris, dar s-a înscris în obștea sătească ce aparținea de o comună ungurească de lîngă Arad. Nu l-au lăsat în pace nici acolo. Prin 1957 i-au înscenat un proces de sabotaj. După ce a treierat toată recolta și a dat-o în primire la siloz, spre seară se întorcea acasă, la Arad. Cînd mai avea un kilometru pînă la Arad, a fost ajuns din urmă de o mașină cu milițieni, care l-au întors la arie, unde luase foc o șură de paie și pompierii încercau să stingă incendiul. A început să fie înjurat și lovit de un milițian, că el a dat foc șurei de paie. Alături de ei, milițienii aveau ca martor un copil ungur, de 6—7 ani, care nu știa bine românește și răspundea afirmativ dînd din cap la toate întrebările pe care i le puneau. Din cele spuse, reieșea că el a văzut cum moș Gheorghe Țucluș, a aprins un șomoiog de paie și l-a băgat sub o șură. După aceea, s-a urcat în căruță și a dat bice cailor. „Copilul nu minte, a crezut că scapă, dar de data asta i s-a

înfundat". I-au pus cătușele la mîini, l-au urcat în mașina lor și l-au dus la securitatea din Arad. Mai bine de o lună de zile a fost chinuit să declare că el a pus foc surei de paie. A refuzat să dea o asemenea declarație. La proces a fost judecat de unul singur. Copilul a fost martorul acuzării. A fost condamnat la 12 ani și confiscarea averii. Acum, în celula de la Gherla, era bolnav. După ceafă, la prima sau a doua vertebră începuse să se dezvolte o tumoră, care îi înțepenise gîtul și nu putea să miște capul nici în stînga, nici în dreapta. Stătea lungit în pat mai toată ziua. Doctorii veneau, se uitau, dădeau din cap și plecau adăugînd: „Parcă a mai crescut de cînd l-am văzut data trecută". Eram cuprins de milă și m-am îngrijit cît am putut de moș Gheorghe Țucluș atît cît am stat în celulă. Cînd m-a mutat, a început să plîngă și să spună: „Dacă pleci dumneata, eu am să mă prăpădesc". La despărțire, l-am îmbrățișat ca pe un părinte, iar gardianul striga: „Hai, măi, ce vă sărutați ca muerile?"

În noua celulă, am cunoscut alți deținuți. Tot din Arad, era un vechi socialist, Voichița, tîmplar de meserie. Era originar din Sînnicolau Mare, unde a avut și un atelier de mobilă de lux. Cînd și-a extins afacerile, și-a mutat atelierul la Arad. Ca importanță, firma lui se plasa imediat după aceea a lui Lengel, care era cunoscut și peste hotare. După ce i s-a luat atelierul, a continuat să lucreze, totuși, deschizîndu-și un atelier mai mic în altă parte a orașului. A urmat o serie de amenzi din partea fiscului, apoi a fost cercetat de mai multe ori, după care a fost arestat și condamnat pentru atitudine dușmănoasă față de regim și sabotarea economiei naționale. În ultimul timp îi apăruse un polip pe corzile vocale, slăbise tare și de-abia mai vorbea. Doctorii îl suspectau de cancer, dar cît am stat acolo, n-au luat nici o măsură de internare a lui în infirmerie sau la vreun spital.

Tot din Arad era și un cetățean voinic, cu numele de Florea Dudaș (după cît îmi amintesc). Se plimba toată ziua prin celulă și nu discuta cu nimeni. Fusese și la mină și la Colonia de muncă din Giurgeni — Vadul Oii, nu departe de Hîrșova. Se plîngea mereu de șale și cerea să fie dus la vizita medicală sau să i se dea ceva medicamente ca să-i înceteze durerile. La Giurgeni, fusese

cazat într-o epavă de șlep și iarna nu li se făcea nici un fel de căldură.

Într-una din celulele de la Gherla, am stat cu Scutelnicu, din comuna Dimitrie Cantemir, județul Botoșani, arestat pentru că se împotrivise colectivizării. Venise împreună cu alți deținuți de la mina Baia Sprie, bolnavi de silicoză. Cu fețele slăbite și cu pielea cianotică, fără sprîncene și cu țeasta capului lipsită de părul ce o acoperea altădată, aveai impresia că stai de vorbă cu niște măști și nu cu oameni. Acest lucru ieșea în evidență și mai mult atunci cînd vorbeau sau zîmbeau și fără să vrea își arătau gura lipsită de dinți, iar vorbele erau șterse și rostite cu dificultate. Cînd mergeam la baie, le vedeam trupul deșirat și dezgolit de mușchii și țesuturile care dau contur, lăsînd să se vadă, la nivelul articulațiilor, niște proeminențe disgrațioase, gata să spargă învelișul ce le ținea împreună. Tot la închisoarea din Gherla se afla și doctorul Pîslaru, originar din Cîmpulung Muscel. În celulă cu el era și colonelul Voicu, grav bolnav, care a și murit acolo. Nu după mult timp, a fost adus în aceeași celulă cu doctorul Pîslaru generalul Mihail Voicu, fratele colonelului. Nimeni din celulă nu a spus generalului ce s-a întîmplat cu fratele său, cu atît mai mult cu cît era și el bolnav și într-o stare de distrofie avansată. N-a trecut mult și a murit și generalul Mihail Voicu tot la Gherla. Pe frontiul din Vest, generalul Mihail Voicu a comandat Divizia a II-a Infanterie de la 24 octombrie 1944 pînă la 12 mai 1945, adică pînă la sfîrșitul războiului.

Doctorul Pîslaru a intrat în închisoare pentru că a avut legături cu un grup de rezistență condus de un șef cu numele de Șerban, căruia i-a dat asistență medicală. Șerban a fost prins și condamnat la moarte. Doctorul Pîslaru l-a cunoscut bine și pe Istrate Micescu. Mi-a povestit cum a fost desființată biblioteca lui din str. Zalomit, nr. 2 din București, una din cele mai mari biblioteci de specialitate din țară.

Printre țăranii din Vrancea, de care erau pline celulele din Aiud și Gherla, am dat aici de morarul Alexandru Bercuciu, din comuna Vidra, județul Putna. Alexandru Bercuciu, în vîrstă de aproximativ 60 de ani, era unul din bunii gospodari ai comunei. Avea și moară, și darac de lînă, și gater de făcut cherestea. Era un bun mecanic

și se pricepea la toate și pe toate le conducea el. Sta ca un ghimpe în ochii autorităților. A fost de ajuns să se agite țăranii din zonă și a fost arestat ca instigator și condamnat cu primele loturi de răsculați din ținutul Vrancei. A stat în închisoarea din Galați cînd renumitul Goiciu era director, a fost dus apoi la mină, unde s-a îmbolnăvit de silicoză, și adus apoi la Gherla. Suferea de ulcer și cînd îl cuprindeau crizele, se zbătea, iar noi ne învîrteam în jurul lui, fără să putem a-i veni cu ceva în ajutor. Cînd se liniștea, îmi povestea despre proces, despre necazurile pe care le-a îndurat și situația lui de acasă. Era un om măsurat la vorbă și în toate. Slăbise mult și era tare palid.

Dintr-un sat apropiat de Vidra era și vrînceanul Dănilă, despre care am vorbit mai pe larg, încă de la sosirea mea la Gherla. A lucrat mult la mină și de acolo a venit bolnav de stomac și cu reumatism. Fusese un om solid. Acum, la Gherla, era slăbit, palid și trist. Stătea retras și nu vorbea cu nimeni. Mergea cu greutate. Atunci cînd discuta, vorbea încet, de-abia îl auzeai. Era oarecum ocolit de cei din lot cu el, fiindcă în timpul procesului instanța l-a folosit ca martor al acuzării. Cînd am avut ocazia, i-am mai temperat în pornirea lor față de Dănilă. Era suferind și trebuia cruțat. Și apoi printr-un dosar meșteșugit, puteai deveni martor al acuzării fără să fii turnător, iar pentru acesta suferința e dublă, căci erai și disprețuit fără a fi vinovat. M-am zbătut să fie dus la vizita medicală. Acolo, pentru reumatism n-a primit nimic ; pentru stomac, i s-au dat niște tablete de talazol, mi se pare.

Dar cum fără aromâni nu se putea, am găsit și doi din ei. Mihai Galan, din comuna Nistorești, județul Constanța. Un om înalt de aproape 1,90 m, grav, încruntat și cam negricios. Cumpănit la vorbă, deși era macedonean și, după cum se știe, ei sînt iuți din fire. A fost arestat și condamnat cu loturile de rezistenți din pădurile Babadagului.

Celălalt macedoromân era Cuțumișu, din comuna Bașpunar, județul Tulcea (numele nou al comunei nu-l cunosc). A fost arestat împreună cu un ginere, tot în legătură cu grupurile de rezistență din pădurile Babadagului. Au trecut amîndoi prin securitatea din Constanța și au cunoscut probele călăilor de acolo cam în aceeași

perioadă cu mine. Ne-am împrietenit repede, fiindcă învățasem și eu imnul lor național „Părinteasca dimîndare", ca și povești despre Vlahula; și toate acestea au contribuit la o apropiere sufletească și încredere reciprocă. Am regretat mult cînd ne-au schimbat iarăși celulele.

Dar și acolo am cunoscut un om simpatic, cu care m-am împrietenit. Acesta era avocatul Dumitru Cazacu din Craiova. La Craiova s-a stabilit după ce s-a refugiat din Basarabia, unde soția era profesoară de limba germană. Era originar dintr-un sat de moldoveni din județul Hotin. Un om bun, de pus la rană. Facultatea de Drept o făcuse la Cernăuți, unde se alăturase grupului de studenți cuziști. De atunci, a devenit și mai înfocat apărător al drepturilor românilor asupra Basarabiei. Avea un temperament vulcanic, era un om combativ, mereu pe baricade. Cînd îl ajungea dorul de Basarabia, recita cu înfocare „Doina" lui Eminescu (mai apoi scoasă din volumul de poezii) sau cînta „Pe-al nostru steag" și toate poeziile în care am crescut și am făcut din ele un crez național. Din cauza aceasta a avut mari neplăceri în detenție și a făcut cunoștință și cu izolarea, și cu carcera, iar la Gherla a făcut cunoștință și cu metodele lui Goiciu, directorul închisorii. După ce a scăpat din mîna locotenentului Istrate, cel mai crunt dintre subalternii săi, avocatul Cazacu a intrat în mîna maestrului Goiciu. Din două-trei lovituri l-a trîntat la podea și nu mai știa ce se întîmplase cu el. S-a trezit în celula de unde a fost luat. A fost lovit și în regiunea ficatului și cîteva zile a umblat înclinat spre dreapta. Îngălbenise și-i era teamă de complicații. Dar după cîtva timp și-a revenit. Mai apoi a fost dus din nou la raport la Goiciu. Procedeul acesta făcea parte din sistemnul educațional al cerberului, și de cîte ori îl aplica, discuta cu subalternii săi în prezența victimei. Cînd gardianul l-a introdus în biroul lui Goiciu, acesta s-a făcut că nu-l vede și a continuat convorbirea cu subalternii săi: „Cu șeful ăl mare, mă cunosc încă de la 14—15 ani, de cînd eram amîndoi elevi la Școala profesională, de la Atelierle CFR din Galați. De atunci avea cap de conducător. Capul nu-l are nici Hrușciov, nici Tito. Ehei, știe Gheorghiță ce face!" Era vorba de Gheorghiu-Dej. Și subalternii sorbeau cuvintele directorului. După ce a terminat această introdu-

cere de efect, s-a întors către Cazacu, care aştepta într-un colţ o nouă dezlănţuire a lui Goiciu. „Te-ai cuminţit, măi, banditule? Răspunde, de ce taci? De ce taci, măi, banditule?! Răspunde, ce părere ai, măi, banditule!“ Văzînd că tace, a ordonat să fie dus la celulă. Toţi îl aşteptau cu sufletul la gură. Ne-a povestit amănunţit cum a decurs raportul şi ne-am bucurat cînd am văzut că zîmbeşte.

Discuţiile au continuat. Unii care au stat la închisoarea din Galaţi susţineau că atît Gheorghiu-Dej, cît şi Goiciu erau neam de bulgari. În celulă erau şi alţii care au vizitat muzeul de la Doftana şi au văzut, printre alte documente, vreo două-trei fişe de la Siguranţa Statului, în care erau menţionate şi datele: „Gheorghiu Gheorghe, născut la Bîrlad, zis Dej, zis Dulgherof.“ Iar despre Goiciu, mulţi ceferişti din Galaţi, spuneau că este bulgar sadea.

Mai era cu noi în celulă (şi prieten cu Cazacu) avocatul Ilie Banciu, originar din comuna Cârţişoara, judeţul Făgăraş, nepot bun al lui Badea Cârţan, pelerinul care se dusese să vadă cu ochii lui la Roma Columna lui Traian. Neavînd unde să doarmă fără să plătească, îşi întinsese cojocul pe una din treptele soclului; şi aşa îl găsiseră a doua zi, razele soarelui şi corpul de pază din Cetatea Eternă. În limbajul cu metafore al ziariştilor, aceştia îl descriau ca pe un dac, coborît din basoreliefurile Columnei. A doua zi află de eveniment şi Duiliu Zamfirescu, ministrul nostru la legaţia din Roma, şi-l luă ca oaspete de onoare al legaţiei, unde-l găzdui o săptămînă şi-l plimbă prin toată Roma. Se zice că la plecare Duiliu Zamfirescu îi dăduse toate cele necesare, precum şi bani pentru biletul de tren. Dar el s-a întors în ţară tot pe jos, dar pe alt drum, ca să vadă cît mai multe locuri şi cum trăiesc oamenii din ţările respective. Povestea lui Badea Cârţan e lungă şi plină de învăţăminte pentru orice român. Era cunoscut de toţi oamenii politici din Regat. De cîte ori venea la Bucureşti mergea şi-l vizita pe Ionel Brătianu care îi încredinţa misiuni de răspundere. Pe lîngă faptul că îi dădea anumite scrisori pentru unii fruntaşi politici ai românilor din Ardeal, îi încredinţa şi mari sume de bani care reprezentau valoarea burselor studenţilor români de la Universitatea din Cluj, burse care, din cauza şicanelor

autorităţilor, ajungeau cu mari întîrzieri la destinaţie. Cum era şi firesc, pe Badea Cârţan l-au cunoscut bine şi mulţi fruntaşi politici din Ardeal. Trecea aproape în fiecare lună graniţa către România, pe la „Vama Cucului“ pe cărări numai de el ştiute şi se întoarcea cu desagii plini de cărţi pe care le împărţea, gratuit, la toate scolile româneşti din regiune. Cînd a murit în 1911, a dorit să fie înmormîntat cu faţa la Ardeal. I s-a îndeplinit dorinţa şi a fost înmormîntat la Predeal, unde era graniţa pe atunci, cu faţa la Transilvania lui dragă şi ca un simbol de nezdruncinat al unirii tuturor românilor într-o singură ţară..

Muzeul din Cârţişoara păstrează multe documente despre Badea Cârţan, iar bustul lui din faţa Bibliotecii Astra din Sibiu ni-l arată aşa cum a fost : cap expresiv, puternic şi dîrz, ca un descendent autentic al poporului dac.

Banciu Ilie, nepotul lui Badea Cârţan, ştia toată istoria vieţii acestuia, care constituia pentru tot neamul lor o mîndrie. El era licenţiat al Facultăţii de Drept din Bucureşti şi după absolvire a funcţionat ca pretor de plasă în judeţul Iaşi. Tot acolo era şi în timpul guvernării Mareşalului Antonescu. Prin aprilie 1944, Mareşalul a venit la Iaşi, unde a stat mai bine de o săptămînă. A inspectat frontul şi a luat parte şi la slujba religioasă de la Mitropolie. După ce a ieşit de la slujbă, a dat ordin ca Biserica Trei Ierarhi din curtea Mitropoliei să fie acoperită cu saci de nisip pînă la streaşină, spre a fi salvată de eventualele proiectile, şi a încheiat : „Iaşul, capitala Moldovei, nu se va preda !“ Cu cîteva zile înainte de 23 august a început exodul moldovenilor către Bucureşti şi către alte oraşe ale ţării, mai ales din Transilvania. Şi Banciu a povestit cum s-a retras printre ultimii, cu o coloană militară. După război, Ilie Banciu a funcţionat ca jurisconsult la o întreprindere din Braşov. De acolo a fost arestat. Toţi aceia care au ocupat o funcţie publică în timpul lui Antonescu şi au avut rezerve faţă de regimul comunist au plătit cu ani grei de puşcărie. Era mic, slab, cu faţa luminată de ochi vioi şi inteligenţi. Şi de Ilie Banciu, şi de Dumitru Cazacu m-am despărţit cu părere de rău.

Dus la altă celulă, am găsit alţi fraţi de suferinţă, care nu au avut altă vină decît aceea de a lua poziţie

împotriva stăpînirii, impusă, şi nu aleasă, de tip stalinist. Printre ei, un tînăr student, bucovinean de origine, intrat în puşcărie cu un lot din organizaţia de rezistenţă Sumanele negre. Îl chema Radu Cacina. Era mic de statură, blond, cu ochi albaştri. Din cauza înfometării şi a suferinţelor îndurate în puşcărie, slăbise îngrozitor. Cînd l-am întrebat ce greutate are, mi-a răspuns: „42 kg, dar am avut perioade cînd am fost şi mai slab". Avea ani mulţi de puşcărie şi cunoştea multe cazuri de deţinuţi care au murit din cauza înfometării. A fost şi la mină, de unde a venit bolnav de silicoză. Tatăl său era un pictor specializat în pictură religioasă. Aproape în fiecare an fusese trimis, împreună cu alţi pictori de artă religioasă, de către Comisia Monumentelor Istorice — al cărei preşedinte era profesorul Iorga — la Constantinopol, unde făceau copii după icoanele Bisericii Sfînta Sofia. Dar Radu Cacina era cel mai bine informat despre sosirea noilor loturi de deţinuţi la Gherla şi de veştile pe care aceştia le aduceau de la închisorile de unde veneau. Avea mare dexteritate în bătutul alfabetului Morse la ţeavă, vorbitul la cană şi la fereastră. Ne miram de unde mai are atîta energie, şi, în acelaşi timp, ne temeam pentru el, să nu fie prins de vreun gardian, căci, aşa slab cum era, ar fi făcut cu greu faţă unei izolări.

Cumnatul lui, în timpul lui Antonescu, fusese concentrat împreună cu Mihail Roşianu şi comandaseră unitatea care asigura paza lagărului de la Tîrgu Jiu. Din cele spuse de cumnatul său, Radu Cacina cunoştea amănuntele evadării lui Gheorghiu-Dej şi rolul jucat de Mihail Roşianu în reuşita acestei evadări, pe care am relatat-o mai la început.

Tot în această celulă mai era un student de la Facultatea de Litere din Cluj, care a fost arestat în timpul revoluţiei din Ungaria din toamna anului 1956, sub pretext că, împreună cu alţii, au încercat să facă manifestaţii împotriva regimului din ţara noastră. Era originar din comuna Românaşi, judeţul Sălaj; brunet, cu sprîncene arcuite şi figura mereu zîmbitoare. Nu pusese la inimă arestarea lui şi critica cu mai multă înverşunare situaţia din ţara noastră. Îi plăcea să vorbească şi să povestească. Povestea filme pe care le văzuse cu un an în urmă, dar care pentru noi erau noutăţi şi ne interesau.

Îmi plăcea dîrzenia și optimismul tînărului student de la Cluj, și-mi pare rău că i-am uitat numele, mai ales că vorbea o frumoasă limbă românească. Poate citind aceste rînduri își va dezvălui identitatea.

În celula din partea opusă se afla un bun cunoscut de-al lui Dumitru Cazacu, profesorul Petre State din Iași, care fusese multă vreme profesor de Latină la Soroca și la Bălți. A fost prieten apropiat al lui A.C.Cuza și președintele organizației cuziste din Soroca, unde se bucura de multă popularitate și a fost ales și deputat în Parlament. Eu l-am cunoscut la Bălți, în epoca lui de glorie. Era doctor în litere și drept. A avut multe traduceri din clasicii latini și a fost și autor de manuale școlare. Bărbat frumos și inteligent, vorbea cu o ținută academică. Ca om politic, era un democrat convins. După 23 august, Petre State s-a refugiat la Craiova, de unde a fost arestat împreună cu alți fruntași cuziști și judecat în lot cu ei. La proces, cînd i s-a dat cuvîntul, a rugat instanța ca manuscrisele care i-au fost confiscate la arestare să fie încredințate vreunei edituri sau Bibliotecii Academiei Române. Din bărbatul mîndru și elegant de altădată, detenția îl transformase într-un om îmbătrînit înainte de vreme, slăbit și chinuit de dureri reumatice.

Din spusele lui, am aflat că la o celulă de la același etaj cu noi se afla și cunoscutul ziarist Toma Vlădescu (despre el m-am ocupat la capitolul Aiud). A făcut parte din același lot cu Petre State, cu care era bun prieten și de aceea era foarte îngrijorat de situația lui. Au stat împreună în aceeași celulă și-l lăsase bolnav. Petre State avea mare admirație față de Toma Vlădescu și spunea că în noaptea cînd fusese arestat, printre altele, i-au confiscat și două manuscrise care erau gata pentru editură. Unul purta titlul „Universalitatea lui Caragiale" și al doilea, un roman în două volume, „Izabel și Caliban". Ce s-o fi ales de aceste manuscrise, confiscate de securitatea din Craiova ? În orice caz, Toma Vlădescu, pe atunci bolnav, s-a rugat de prietenii săi, Petre State și Dumitru Cazacu, că dacă vor scăpa din pușcărie să se intereseze și de soarta acestor manuscrise.

În celula alăturată nouă se afla Ion Flueraș, unul din fruntașii Partidului social-democrat, din care cea mai mare parte erau la Aiud și despre care am vorbit în capitolul Aiud. Cei care au stat în celulă cu el spuneau că

era așa de bolnav încît nu mai avea multe zile de trăit. Unul din ei a stat cu Ion Flueraș și la Jilava și-l descria ca pe un om deosebit. La Jilava, Ion Flueraș a stat în aceeași celulă cu un alt fruntaș socialist — Jumanca. Acesta a și murit la Jilava. Pe cînd eram încă la Gherla, am auzit că Ion Flueraș a decedat.

Tot la Gherla era și fostul ministru subsecretar de stat în guvernul Groza, Emilian Angheliu. Tînăr, combativ, și-a permis ca într-o ședință a Consiliului de Miniștri să aibă o opinie diferită decît corifeii partidului. A fost „prelucrat" ca oportunist și deviaționist, iar apoi arestat. După ce a fost lămurit de securitatea lui Teohari Georgescu, a fost dus la Jilava și apoi la Gherla, unde, după ce s-a orientat cum stau lucrurile în noul socialism, a început să critice fățiș regimul. În celulă lua atitudine împotriva lui Goiciu și a aparatului de represiune al închisorii. Cred că informatorii lui Goiciu aflaseră de această poziție a sa, dar îl tolerau, neștiind nici ei ce măsuri să ia. Odată cînd a venit în inspecție colonelul Baciu, din Ministerul de Interne, Emilian Angheliu a protestat împotriva regimului lui Goiciu și împotriva mîncării proaste, mai ales acum, de sărbătorile Crăciunului. „Eu am făcut închisoare și în timpul burgheziei și burghezia, așa cum era ea, de Crăciun și de Paști dădea mîncare mai bună amărîților din pușcărie". Ca să-l înfunde, colonelul Baciu i-a retezat-o: „Ce fel de comunist ai fost, dacă-mi vorbești mie de Crăciun și de Paști?" „Vorbesc, pentru că Paștele și Crăciunul sînt sărbătorile poporului și comuniștii adevărați respectă tot ce aparține poporului". Colonelul Baciu, congestionat, a trîntit ușa și a plecat. Toți credeau că o să ia măsuri de pedepsire a lui Emilian Angheliu. Nu i s-a întîmplat însă nimic. Ne-a plăcut tuturor ieșirea lui.

După plecarea lui Baciu și a însoțitorilor săi, în închisoarea de la Gherla viața deținuților deveni tot mai grea. Teroarea lui Goiciu și a subalternilor săi ajunsese la paroxism. Prin toate celulele deținuții se agitau și discutau despre ceea ce s-a întîmplat prin alte închisori și mai ales la Aiud. Se spunea că la Zarca din Gherla au fost aduși, ca pedeapsă, 60—70 din răsculații de la Aiud. Se știau și motivele pentru care cei de la Aiud au făcut greva foamei. Ei cereau drept la vorbitor cu familia o dată pe lună, drept la un pachet de alimente de acasă,

drept la asistența sanitară, scoaterea zilnică la aer și încetarea regimului de teroare, izolare și înfometare. Aceste știri au ridicat moralul și spiritul de combativitate al deținuților din Gherla. Izolarea și carcera nu-i mai speriau și mulți au fost aceia care au amenințat fățiș pe gardieni că va veni vremea cînd vor ajunge ei în locul nostru. Atmosfera încărcată și tensiunea dintre deținuți și administrație creșteau din ce în ce mai mult. Către sfîrșitul primăverii lui 1958, deținuții dintr-o cameră de la etajul II din aripa dreaptă a intrării principale, în număr de 50—60, s-au hotărît să intre și ei în grevă, așa cum au făcut cei de la Aiud, avînd și ei aceleași revendicări. După două-trei zile, au cerut insistent să fie scoși la raport la Goiciu și după ce, de fiecare dată, au fost refuzați sub pretext că directorul Goiciu lipsește din localitate, deținuții din camera respectivă au baricadat cu paturile de fier ușa de la intrarea în celulă. După ce au făcut o stivă care întrecea înălțimea ușii, au îngrămădit în spatele stivei și saltelele și tot ce au avut, încît ușa nu se mai putea deschide deloc. În timp ce unii erau postați în spatele baricadei, ceilalți s-au grupat la cele trei-patru ferestre deschise, care dădeau în curtea interioară. Cînd au venit gardienii, ușa celulei era blocată și n-au putut intra înăuntru. La fereastră a început dialogul cu ofițerii închisorii, care se aflau rînduiți jos, în curte. La început, deținuții au refuzat să stea de vorbă cu ei și au cerut să vină directorul Goiciu ca să discute cu el. Imediat, gardienii l-au informat pe Goiciu. După vreo jumătate de oră li s-a dat răspunsul că directorul închisorii nu este în localitate și să le spună lor ce vor. În dialogul cu cei de la ferestre, un ofițer a început să înjure și să amenințe. Deținuții au început și ei cu înjurături și huiduieli : „Cu tine nu discutăm, mă gulie, mă cap pătrat, uită-te în oglindă să vezi ce prost ești !“ La ușa celor baricadați, gardienii înarmați dintr-o grupă întreagă băteau puternic și strigau cît îi ținea gura să le dea drumul, că nu li se va întîmpla nimic. În vacarmul de nedescris, a apărut Goiciu, cu pompierii și întăriri de ostași. În cîteva secunde și-au îndreptat furtunurile înspre ferestrele celulei. Ferestrele au fost închise, dar jeturile puternice de apă au pătruns înăuntru, inundînd tot interiorul. Larma de afară ajungea pînă la celula noastră, care era pe aripa opusă. Printre obloanele de la

ferestre vedeam în afara zidurilor închisorii mașinile pompierilor care treceau în sus și în jos, în mare grabă, claxonînd puternic. Ulterior, am auzit că au fost chemați în ajutor și pompierii de la Cluj. N-a trecut mult și un gardian a deschis ușa și ne-a avertizat : „N-are nimeni voie să stea la fereastră și la ușă ! Cine va fi prins va fi vai de mama lui !". Tensiunea în celule creștea, în timp ce se auzea deschizîndu-se și închizîndu-se vizetele de la uși. La cîteva minute, au intrat în cameră doi gardieni cu pistoale la șold și au luat numele a doi deținuți care discutau aproape de ușă. După aceasta, zgomotele și vociferările au început să scadă, pînă nu s-au mai auzit deloc. În ziua aceea, masa ni s-a dat după ora 14. Eram curioși să aflăm amănunte. După-amiază, pe la orele 17, cei doi care au fost notați de gardieni, au fost luați din celulă și au fost aduși înapoi după vreo jumătate de oră, sprijinindu-se unul de altul și împinși din urmă de un gardian. Erau doi tineri veniți de la șantierul Giurgeni — Vadul Oii. De-abia au putut să ajungă la primul pat și au căzut ca butucii. Erau cu buzele umflate, cu fața tumefiată și capul plin de cucuie. Două-trei zile au dormit numai pe burtă. Aveau fesele tumefiate și roșii ca focul. Cei din cameră le-au aplicat comprese reci. Pînă a doua zi, din roșii cum erau, au devenit de un vînăt închis. Cînd și-au revenit, ne-au spus tot ce s-a întîmplat cu ei. După ce au fost scoși din celulă, au fost duși într-un birou de lîngă scări, unde se afla locotenentul Istrate, în pantaloni și cizme, cu părul răvășit și mînecile suflecate, flancat de doi gardieni. Au fost dezbrăcați complet și întinși pe podea cu fața în jos. În timp ce unul din gardieni îl fixa, apăsînd cu cizma între omoplați, celălalt gardian îi fixa puternic picioarele, iar locotenentul Istrate, cu cîte un baston de cauciuc în fiecare mînă, lovea cît putea fesele celui răstignit, pînă cînd acesta nu mai scotea nici un geamăt. După ce fumau cîte o țigară, echipa de tortură trecea la altul și-i aplicau același procedeu. I-au pus apoi pe picioare și, împingîndu-i din spate cu ghionturi și înjurături, i-au adus la celulă. Revolta tuturor era fără margini. Eram condamnați de Goiciu și Istrate la tăcere desăvîrșită. Pe fața tuturor călăilor citeai bucuria pe care le-o provocase victoria în confruntarea cu osîndiții răsculați.

Da! Răscoala osîndiților de la Gherla a fost singura răscoală de proporții împotriva tuturor atrocităților și crimelor care s-au petrecut în temnițele comuniste. Din numeroasele drepturi prevăzute de legile internaționale pentru deținuții politici, răsculații de la Gherla au cerut un minimum: o hrană necesară întreținerii vieții, o asistență sanitară strict necesară, dreptul de a scrie și a primi o scrisoare pe an de la familiile lor, dreptul de a primi un pachet de alimente și dreptul de a fi scoși la aer zilnic și nu la o săptămînă, cum se întîmpla la Gherla. Să se desființeze regimul carcerelor și izolărilor cu un sfert de pîine și o cană cu apă în 24 de ore, precum și obligația de a sta în picioare de la ora 5 dimineața, cînd te sculai, și pînă la ora 10 (22) seara, cînd te culcai.

Credeam toți că după tot ce s-a întîmplat se vor lua unele măsuri de îndreptare. Dimpotrivă, nici un fel de ușurare, ci s-au întețit asupririle. Medicul închisorii Sin n-a mai trecut pe la celule timp de două-trei săptămîni.

După cîteva zile, am aflat cum s-a terminat revolta. Sub presiunea jeturilor de apă, deținuții n-au putut închide toate gemurile și apa curgea șiroaie pe pereții camerei inundate. Operațiile de atac au fost conduse de Goiciu, care a refuzat să stea de vorbă cu deținuții. Văzînd că ei nu se predau, o grupă de gardieni înarmați cu răngi a trecut la forțarea ușii. După ce au tras cîteva focuri de armă, au spart ușa cu răngile. Au ajuns la stiva de paturi procedînd la desfacerea lor, bucată cu bucată. În acest timp, au mai tras cîteva salve de focuri de intimidare. S-a vorbit că ar fi fost răniți trei deținuți, dintre care unul grav. Ceilalți răsculați au fost evacuați și împărțiți la Zarcă și la celulele de pedeapsă. Știrile erau sumare și uneori contradictorii. Ceea ce știu sigur este că represiunea nu numai că nu s-a diminuat, ci s-a intensificat, pentru a reduce la tăcere orice murmur din partea deținuților. Au urmat, apoi, iarăși schimbări între celule.

Am fost mutat din nou, într-o celulă unde se găseau mai mulți tineri în jur de 20 de ani, alături de alți deținuți de diferite vîrste. Tinerii au fost arestați și condamnați ca simpatizanți legionari. În 1940, cînd au guvernat legionarii, ei aveau vîrsta de un an sau doi, și, pe deasupra, toți făcuseră școala sub regim comunist! Trei din

ei au fost arestați cu o lună înainte de a-și susține bacalaureatul. Erau originari din Bucovina, județul Cîmpulung. Rețin numele lui Nelu Tudoran, un băiat voinic, frumos și binecrescut. Avea mult respect pentru cei mai în vîrstă și din proprie inițiativă îi ajuta la făcutul paturilor, spălatul gamelelor și alte mici servici de care aveau nevoie. De-abia împlinise 18 ani și era cel mai mare dintre cei patru copii, cîți erau la părinți. Urmase liceul de construcții din Cîmpulung Moldovenesc și era în ultimul an.

Am întîlnit multe asemenea cazuri prin pușcăriile pe unde am stat. Situația lor ne îndurera și ne revolta pe toți cei mai în vîrstă. Nu cunoșteau toate șireteniile și mistificările anchetatorilor și cînd au intrat în ghearele securității, au semnat tot ce li s-a cerut; cum s-ar zice, și-au semnat propria condamnare. Mă gîndeam adesea la părinții lor, frînți de durere, la frații și surorile lor și la toate nedreptățile și suferințele la care au fost supuse aceste familii, cărora li s-au răpit copiii în pragul adolescenței, ca și cînd prigoana dezlănțuită asupra părinților n-ar fi fost de ajuns. Au fost scoși cu brutalitate din rîndul colegilor cu care se pregăteau să-și facă un rost în viață, în societatea în care erau sortiți să trăiască. Nimeni din conducerea Ministerului Educației și dintre conducătorii de partid n-a analizat cu atenție acest aspect și frenezia arestărilor și condamnărilor funcționa din plin. Acești tineri nu vor uita niciodată experiența anchetelor la care au fost supuși, mizeria închisorilor și eforturile pe care le-au făcut după eliberare pînă să-i ajungă din urmă pe colegii lor de școală.

Cam de aceeași vîrstă cu Nelu Tudoran, dar din Ardealul de Nord, era tînărul Hațegan, care venise bolnav de la mină. Terminase liceul și voia să dea examen la facultate, dar a fost arestat. Era un tînăr inteligent și cu o repulsie puternică față de administrație și de turnători. A fost condamnat tot ca simpatizant legionar. Căuta pe toate căile ca timpul pe care era obligat să-l trăiască în detenție să-i fie de folos și era preocupat de matematică și tehnică. Spera că, odată scăpat din detenție, să urmeze Politehnica.

Cu cîțiva ani mai în vîrstă decît Hațegan era Chelsoi Nicanor, originar din Dorna Cîndreni, județul Cîmpulung Moldovenesc. Fusese arestat cu încă un frate de-al lui,

sub învinuirea că au dat ajutor organizației de rezistență din munții Bucovinei. O figură simpatică și agreabilă, poate prea serios pentru vîrsta lui. Uneori se izola de ceilalți și cădea pe gînduri. Cînd își revenea, învăța ahtiat istorie, geografie, matematică, limbi străine etc. Profesori binevoitori se găseau.

Părinții lor avuseseră o mică fabrică de brînzeturi la Dorna Cîndreni. Ei lansaseră renumitul „unt de Dorna" și „brînza de Dorna". În prelucrarea laptelui erau ajutați numai de familie, de teama de a nu fi acuzați de exploatare de mînă de lucru străină. Securitatea, însă, era cu ochii numai pe ei. Le-a căutat nod în papură și i-a implicat pe cei doi tineri într-un lot din Sumanele Negre.

În această celulă l-am întîlnit iarăși pe Iacob Pop din comuna Rici, județul Mureș, acela care făcuse armata la securitatea din Cluj și cunoștea cazul lui Volcinski. El era angajat la conducta de gaze naturale din Zaul de Cîmpie, care furniza gaze în Ungaria. A fost arestat și condamnat împreună cu alți cîțiva, fiind acuzați de sabotaj.

Printre oamenii cei mai vîrstnici pe care i-am întîlnit în închisori a fost moș Alexandru Popescu. De loc din județul Gorj, fusese multă vreme șef de post de jandarmi, iar apoi, ca plutonier-major, șeful unei secții de jandarmi din același județ. În primul război mondial fusese plutonier în Regimentul 18 Gorj, care s-a distins în luptele de la Jiu. O cunoscuse pe Ecaterina Teodoroiu și făcuse parte din delegația care a asistat la înmormîntarea ei, după ce a fost răpusă de gloanțe în luptele de la Muncelu, din Moldova, în seara zilei de 22 august 1917. Moș Popescu avea în jur de 84 de ani și a fost arestat și condamnat pentru că avea un fiu legionar, care a reușit să se sustragă multă vreme arestării, fiind găzduit pe la prieteni în diferite localități și, mai ales, în București, unde avea o soră căsătorită cu un înalt funcționar din Ministerul de Finanțe (cu un nume polonez, pe care nu l-am reținut). Din cînd în cînd, mai mergea și acasă la părinți. Cînd acesta a fost arestat, au fost arestați și majoritatea acelora care i-au dat găzduire, printre aceștia fiind și sora de la București cu soțul ei, precum și tatăl său din Gorj. Toți au fost judecați și condamnați în

același lot. Moș Popescu era înalt și chipeș, cu păr bogat și albit complet. Semăna cu un șef de trib din perioada gentilică. Mintea îi era destul de ageră și-și făcea socoteala că dacă ar mai trăi încă vreo șase ani, ar planta cu viță de vie grădina din jurul casei, ca să-l pomenească copiii, nepoții și strănepoții. Într-o zi, l-am văzut cu ochii și fața inundată în lacrimi și, din cînd în cînd, se înclina și săruta cu ardoare un obiect pe care-l ținea în podul palmei. Ceva mai tîrziu am aflat motivul. Era o iconiță pe care era cusut chipul Maicii Domnului. I-o adusese un deținut care venise de la spitalul penitenciarelor de la Văcărești, unde a întîlnit-o pe fiica lui moș Popescu, care i-a dat această iconiță pentru părintele său de la Gherla. Era cusută de mîna ei; și ca să fie sigură că va ajunge la tatăl său, i-a dat și lui o iconiță la fel, iar acesta, cînd a ajuns la Gherla, a făcut ce a făcut și i-a trimis prin frizer iconița dată de fiica lui.

Conform sistemului practicat aproape în toate închisorile de a nu ține un deținut prea mult în aceeași celulă, am fost mutat din nou. Celula aceasta avea ferestrele către curtea închisorii, de unde, prin anumite găuri făcute în obloane, puteam vedea interiorul țarcului în care erau scoși la aer deținuții din întreg celularul mare. Inconvenientul era că de la etajul II, unde ne aflam noi, îi puteam vedea numai cînd ajungeau cu plimbatul în anumite zone ale țarcului. De aceea, în cîteva secunde, ne rînduiam la gaura din oblon cîțiva din cei dornici să vadă cunoscuți și pe cei nou-veniți. Deși camera era mică, eram în ea 18 inși, deoarece paturile erau suprapuse. Eu eram la rîndul de sus și eram încadrat de avocatul Octavian Zamfirescu din București și de aviatorul Iulian Grigorescu, tot bucureștean, din cartierul Băneasa. Cu avocatul Zamfirescu mă cunoșteam din vedere încă de cînd, și unul, și altul, eram elevi la Școala de ofițeri de rezervă din Bacău. Originar din Drăgășani, avocatul Zamfirescu locuia în București, Piața Rosetti nr. 6. Acolo a practicat avocatura, dar numai cîțiva ani, deoarece a fost mobilizat pe frontul din Răsărit. După război, sub noul regim, a fost exclus din baroul avocaților și s-a retras la Drăgășani, unde părinții săi, decedați, îi lăsaseră o vie de circa 10 ha și ceva pămînt. Situația materială l-a făcut să vină în conflict, din capul locului, cu noua stăpînire. A muncit cu rîvnă și a rezistat ani de

zile, plătind impozite din ce în ce mai mari și cote la fel de ridicate, dar toate au fost de prisos. Pînă la urmă, în 1949 a fost arestat. La securitatea din București a trecut prin toate „probele". La proces a fost condamnat la 16 ani muncă silnică și a trecut și el prin filiera închisorilor de la Jilava, Aiud și Gherla. Din cauza loviturilor aplicate în timpul anchetei în regiunea capului, nu mai auzea bine. În locuința de la București a rămas sora sa mai mică și a așteptat 15 ani întoarcerea singurului ei frate. Din tînărul frumos și aprig de altădată, acum la Gherla era încărunțit înainte de vreme, slăbit, bolnav și cu o surditate accentuată. După 1964 (cînd a fost eliberarea) a refuzat posturile ce i s-au oferit, deoarece nu corespundeau pregătirii pe care o avea. Harnic și întreprinzător, s-a apucat de apicultură, pe care o cunoștea de la tatăl său, stabilindu-se la Drăgășani, în gospodăria părintească. De la un prieten comun, am aflat că a reușit să-și întocmească o stupină cu multe familii de albine, care îi aduce un venit destul de frumos. Activitatea intensă pe care a trebuit să o desfășurăm și unul și altul după ce ne-am eliberat — pentru ca să ne facem alt rost în viață — nu ne-a dat răgazul să ne mai întîlnim.

Alt partener de celulă, din cei 18, era avocatul Dumitru Elefterescu, din București, Șoseaua Mihai Bravu, nr. 26. Un tip brunet, de statură mijlocie, cu sprîncene bogate, arcuite deasupra unor ochi plini de vioiciune. Încă din copilărie a fost prieten cu Gogu Rădulescu, care după 1944 a devenit membru marcant al P.C.R. În școala primară, ca și în liceu, au fost colegi și se jucau împreună, își făceau lecțiile împreună și mîncau împreună. Tatăl lui Mitică Elefterescu era un mare comerciant din București, iar tatăl lui Gogu Rădulescu era basist la orchestra Filarmonicii. În casa lui Elefterescu, Gogu Rădulescu era considerat ca din familie. La facultate, Gogu Rădulescu a urmat Academia Comercială, iar Mitică Elefterescu, Dreptul, unde s-a împrietenit cu colegul său, Avram Bunaciu, fiu de preot din județul Arad. *În procesul Mareșalului Antonescu, Avram Bunaciu a fost acuzator public, iar din februarie 1948, după înlăturarea lui Lucrețiu Pătrășcanu, a devenit ministrul justiției. Avram Bunaciu este acela care a epurat barourile de cei mai buni avocați și tot el a introdus în instanțele de judecată asesorii populari în locul magistraților cu pregă-*

tire juridică, coborînd sub orice critică nivelul instanțelor de judecată.

În anul 1949, Mitică Elefterescu a fost arestat cu un lot de național-țărăniști și condamnat la 16 ani închisoare. În timpul anchetelor și chiar la proces, a așteptat ca prietenii săi să pună o vorbă bună în ușurarea situației lui. Mai mult încă, mama lui s-a dus de mai multe ori la Gogu Rădulescu acasă, în speranța că va interveni pentru fiul ei. Zadarnic. A fost refuzată și nimeni n-a ridicat măcar un deget în apărarea lui. Acum, în celula de la Gherla, se consola cu ideea că nu mai are de executat decît 2-3 ani și se va elibera.

Încă din liceu, Gogu Rădulescu se împrietenise cu o tînără evreică, drăguță și deșteaptă, pe care o cunoștea și Mitică Elefterescu, prietenul lor comun. În 1940, cînd rușii ne-au luat Basarabia, prietena lui Gogu a plecat în U.R.S.S. *La 22 iunie 1941 (începutul războiului contra U.S.), Gogu Rădulescu era concentrat la un regiment din Ploiești, care ocupa poziție pe front în zona Fălciu. Încă din primele zile ale războiului, Gogu Rădulescu a dezertat la inamic, adică în Rusia, și a rămas acolo pînă la sfîrșitul războiului, cînd s-a întors în țară căsătorit cu prietena lui. Atunci s-au întors, din Rusia și ceilalți fugari : Vasile Luca și Ana Pauker.* După 23 august 1944, Gogu Rădulescu s-a situat printre primii în Partidul comunist român și a fost unul din secretarii generali de la Industrie și Comerț, al cărui titular era Petre Bejan.

Paralel cu ascensiunea în ierarhia puterii, euforia matrimonială din Rusia a început să scadă și să se răcească, lucru care a alarmat-o grozav pe legitima soție. Intrată în panică, s-a dus și s-a plîns la prietenul de altădată, Mitică Elefterescu, care a reușit să-i împace pe moment, dar demonul dragostei nu este dispus să respecte nici angajamente de onoare și nici pe acelea ale unei căsnicii devenite incomode. Mai ales cînd acest demon crescuse tocmai prin călcarea legilor de onoare patriotică și militară.

De Mitică Elefterescu m-am despărțit în anul 1962, cînd am fost mutat de la închisoarea din Gherla din nou la Aiud. De atunci n-am mai auzit nimic despre el.

După cum spuneam, celălalt vecin de pat era Iulian Grigorescu, aviator, fost pilot de linie pe rute interne și externe. Era fiu de ceferist din Buzău și locuia în Bu-

curești, cartierul Băneasa. Pe cînd făcea cursa București-Berna, prin 1947—48, a dus diferite mesaje fostului ministru de interne sub Carol al II-lea, Richard Franasovici. Acesta a fost unul din intimii lui Carol al II-lea, iar soția sa, prietenă apropiată a Elenei Lupescu. Întors în țară după o asemenea cursă, a fost scos din rîndul piloților de zbor și trimis șeful aeroportului din Satu Mare. Acolo, după 7—8 luni a fost pus „pe liber". A încercat să se angajeze la vreo întreprindere din București, unde avea familia, soția și doi copii în vîrstă de 14 și 16 ani, dar n-a fost primit nicăieri. După un conflict de familie, s-a dus la Buzău, unde trăia mama lui, și s-a angajat acolo ca măturător de stradă. La salubritatea din Buzău n-a stat prea mult, deoarece îl cunoștea multă lume care comenta și atunci primarul orașului s-a descotorosit de el. Printr-un cunoscut, a găsit un post la o cantină CAP de pe linia Buzău-Făurei. De aici a fost arestat și implicat într-un proces de spionaj. La proces i-au arătat o scrisoare pe care ar fi trebuit să o ducă la cineva de la Berna. Deoarece nu putuse să o predea destinatarului din Berna, cum știa că urmează să-și ia zborul către țară, a rupt-o în bucăți și a aruncat-o în coșul de hîrtii de la W.C. După el, se dusese la closet ajutorul lui, care strînsese toate acele bucățele care acum erau lipite pe o foaie cuprinsă în dosarul lui de judecată pentru spionaj. De-abia atunci și-a dat seama cine era secundul lui, încadrat de curînd în acea funcție.

Era pe vremea cînd atașatul comercial de la Legația română din Berna, Selvan Vitianu, și soția sa au fost prinși de poliția elvețiană făcînd spionaj și trafic de influență pentru a afla numele depunătorilor din România la băncile elvețiene, lucru interzis și pedepsit de legile elvețiene.

Tot în Elveția mai fusese un proces cu totul neobișnuit, în legătură cu nora lui Stelian Popescu, adică soția lui Popescu-Necșești (fiul lui Stelian), fost subsecretar de stat la Ministerul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor, în cabinetul lui Guță Tătărescu. Și aici este o poveste. După 1944, ambele familii Popescu s-au refugiat în Elveția, unde aveau depuse importante sume de bani. Între noră și soacră aveau loc discuții și conflicte curente. Ca să scape de soacră și ca să intre mai curînd în posesia moștenirii, nora lui Stelian Popescu s-a hotărît să-i pună

otravă în mîncare. La autopsie s-au găsit urmele otrăvii. Autoarea a fost arestată și pînă la urmă a recunoscut totul. Doamna Selian Popescu fusese soția lui Luigi Cazzavilan, fondatorul și directorul ziarului „Universul". După decesul primului soț, ea se căsătorise cu Stelian Popescu, pe atunci magistrat, și cea mai mare parte din sumele de bani depuse în Elveția erau pe numele ei. Om întreprinzător și capabil, Stelian Popescu a preluat conducerea și direcția ziarului „Universul", făcînd din această gazetă o adevărată instituție a gazetăriei românești.

Iulian Grigorescu știa bine limba italiană și eu îi spuneam don Giuliano. A fost condamnat la 18 ani de închisoare. Cînd am plecat la Aiud, el a rămas la Gherla.

Tot în această celulă era și Macovei Anania, custodele muzeului de la biserica din Bălinești, județul Dorohoi, ctitoria logofătului Tăutu (Ioan), acela care, — după Ioan Neculce —, mergînd la sultan să-i aducă haraciul, fusese poftit la o cafea. Crezînd că este o ceașcă cu ceva țuică o ridicase în sus, zicînd „aferim", a dat-o peste cap ca la noi în Moldova și nici n-a clipit din ochi cînd l-a fript pe gît, fapt care a dat de gîndit sultanului și pașalelor din jurul lui. La înapoiere, legenda spune că sultanul i-a dat înapoi cîteva pungi de galbeni, ca un cadou personal, și din banii aceștia a construit frumoasa ctitorie de la Bălinești, unde se poate vedea și azi, la intrare, pictura care îl arată pe logofăt, cu soția, fiii și fiicele sale.

Macovei Anania a intrat la pușcărie drept chiabur și sabotor al colectivizării agriculturii. O dată cu el a fost arestat și fiul său, Marcu, ce se găsea tot la Gherla, dar n-a putut să stabilească încă legătura cu el. Tatăl era un țăran cu mintea deschisă, vrednic și gospodar. Îl cunoștea pe profesorul Iorga, care, atunci cînd venea la Bălinești însoțit de anumiți membri din Comisia Monumentelor Istorice : Victor Brătulescu, inginerul Ciohodaru, pictorul Berechet și alții, stătea de vorbă cu el și-i aprecia munca de custode.

Un alt țăran dezghețat din celula noastră era Vasile Măgureanu din comuna Groși (Satul Nou de Sus), de lîngă Baia Mare. În calitate de delegat al satului, scrisese o scrisoare lui Gheorghiu-Dej, în care se plîngea împotriva autorităților din comuna Groși, de care depindea

Satul Nou, care confiscaseră grădinile și livezile cetățenilor, suprafețe care, potrivit ordinelor în vigoare, nu intrau în terenurile supuse colectivizării. Plîngerea fuse returnată lupilor de la primăria din Croși, spre rezolvare. Aici i s-a înscenat un proces de instigator și sabotor al colectivizării agriculturii și a fost condamnat la opt ani la închisoare. Întîi l-au „lămurit" securitatea din Baia Mare și apoi l-au trimis la Gherla. Era slab și bolnav de stomac, din cauza hranei cu varză acră și sărată. Altfel, era un om cumpănit și cu multă judecată.

De aceeași vîrstă cu Vasile Măgureanu, dar din Banat, era Vasile Văcărescu, din comuna Chizătău, județul Severin, al cărei cor și fanfară au împlinit, în 1957, un veac de existență. Acolo fusese preot al satului tatăl lui Petru Groza. Cînd îi fusese bărbatul arestat pentru că n-a vrut să se înscrie în colectiv, soția lui Văcărescu și ale altor săteni arestați au mers în două-trei rînduri la București, să fie primite în audeință la fostul lor concetățean, acum prim-ministru, și să-i spună necazul; n-au fost primiți sub nici o formă. La securitatea din Timișoara, condusă de vestitul maior Moiș, a fost maltratat îngrozitor. Din cauza bătăilor, Văcărescu nu mai auzea, și cînd vorbeai cu el întindea gîtul și urechea cît mai aproape de interlocutor. Uneori, sărea noaptea din somn și începea să strige după ajutor. A fost și el condamnat ca chiabur și dușman al colectivizării.

Din celălalt colț al țării era Gheorghe Romilă, țăran moldovean din comuna Gura Bohotinului, județul Fălciu. Mic de statură, brunet, mereu înciudat și revoltat. Fusese unul din fruntașii satului. Socotit chiabur, i s-au făcut tot felul de șicane. Ani de zile a luptat și a muncit pentru ca să poată preda cotele la stat. Toate aceste eforturi nu i-au folosit la nimic, fiindcă pînă la urmă tot a fost arestat și condamnat drept chiabur și dușman al socializării agriculturii. Acum, în celula din Gherla, rămăsese o umbră din ce fusese odată. La securitatea din Iași a fost bătut fiindcă a refuzat să dea declarația așa cum i s-a cerut, iar la închisoare a fost deținut mult timp la izolare, de unde era scos numai noaptea. Într-o zi a avut un atac de congestie cerebrală și a căzut în neștire. Atunci a venit doctorul Sin, dar nu l-a internat la infirmerie. A primit niște injecții, care i se administrau la celulă. După aceea și-a revenit întrucîtva. A rămas cu o pa-

ralizie la o mînă și un picior, precum și cu o semipareză facială — în limbaj medical, hemiplegie (mi se pare). Se mișca doar sprijinit și ajutat de alți deținuți. Și acum am în fața ochilor mei făptura lui Romilă, chinuită și ajunsă un fel de epavă, din omul vrednic și gospodar care fusese la el acasă. Cînd m-au luat din Gherla, l-am lăsat în această situație grea.

Într-unul din paturile de jos, se afla Franz Ferdinand, fusese cetățean austriac, stabilit în țara noastră ca antreprenor încă din anii 1911—1912, la Constanța, unde s-a și căsătorit cu o româncă. Vorbea limba română ca un român neaoș. După 23 august s-a împăcat bine cu noile autorități, căci nu făcuse politică. Era priceput în toate meseriile : instalații sanitare, electrice, lăcătușerie, zidărie și chiar tîmplărie. Cîștiga bine și-și făcuse două case. De la una din aceste case i s-a tras tot necazul, pentru că în cea mai mare și nouă s-a mutat, fără consimțămîntul lui, cineva de la securitate, cu care el a venit în conflict. Pînă la urmă locatarului nepoftit, fiind de la securitate, i-a venit ușor să-i alcătuiască un dosar cu mai multe capete de acuzare, printre care și acela de fascist. Avea aproape 70 de ani cînd a fost arestat și, apoi, condamnat la opt ani. Cînd a fost adus în celula de la Gherla avea figura unui om speriat. Nu discuta cu nimeni și avea o mare frică de turnători. Cînd intra cîte un gardian în celulă, lua poziția de drepți și stătea în această poziție pînă pleca gardianul. Fiind din Constanța, am reușit să-i cîștig încrederea și am început să discutăm în fiecare zi despre ce mai era pe la Constanța și despre unele cunoștințe comune, așa că pînă la urma am devenit prieteni buni și făceam și planuri de viitor. A rămas în celulă, la plecarea mea. Acasă, la Constanța, își lăsase soția și o fiică.

Maiorul Pavel Lascu din Timișoara, str. Odobescu, nr. 1, era originar din comuna Ciuperceni de lîngă Calafat, județul Dolj. A făcut primul război mondial pe toată durata lui, iar în cel de al II-lea război mondial a fost mobilizat la partea sedentară a unui regiment din Timișoara. Soția sa, de origine germană era o pianistă excelentă, angajată a Operei din Timișoara. Uneori, susținea reprezentații și la Opera din București. Aviatorul Iulian Grigorescu o cunoștea bine pe doamna Lascu de cînd zbura pe ruta Timi oara—București. Datorită soției sale

și poate și înclinațiilor personale, maiorul Lascu cunoștea o seamă de arii din opere pe care le fredona la cererea noastră. Familia Lascu era bine cunoscută în oraș și avea mulți prieteni, care, din cînd în cînd, se adunau la locuința lui unde ascultau o muzică bună și beau cîte un pahar de vin de Miniș sau Păuliș. Azi așa, mîine așa, securitatea, care veghea neîncetat, le-a curmat seratele muzicale și i-a arestat sub învinuirea că la aceste reuniuni se discută critic la adresa regimului. Și doamna Lascu, și alți prieteni de-ai lor au intervenit la ginerele lui Petru Groza, inginerul Proșcanu, și chiar la Petru Groza, motivînd că niciodată nu s-a discutat politică la aceste reuniuni. Maiorul Lascu îl cunoștea bine pe Petru Groza și pe copiii lui, care au ajuns foarte departe și foarte repede, parcurgînd calea deschisă de tăticul lor. Maiorul Lascu a fost condamnat la 6 ani, relațiile nu i-au folosit la nimic.

Virgil Milcu, despre care am vorbit în altă parte, a fost adus în această celulă pentru scurt timp și într-o situație grea. Spunea că i s-a diagnosticat un anevrism cardiac, care îl obliga să stea mereu în pat, fără să facă vreun efort, ce i-ar fi dăunat. Cît a stat la noi în celulă am fost pe lîngă el, căci mă simțeam legat și apropiat de acest tînăr inimos.

Una din preocupările zilnice din celulă, după cum am mai spus, era ca să-i vedem prin gaura oblonului pe deținuții scoși la aer din alte celule. Odată, în țarc, am văzut o singură persoană, care se plimba încet. Ne-a surprins o figură impozantă, cu o barbă bogată și albă, de patriarh. Ne-am rînduit cu toții ca să-l vedem. După fotografia pe care o cunoșteam din ziare, mi-am dat seama că era Pan Halippa, fruntașul țărănist din Basarabia, fost ministru în două-trei rînduri și unul din luptătorii naționali din Basarabia, care a contribuit mult la unirea acestei provincii, la 27 martie 1918, cu România. Pantelimon Halippa a avut un rol important în toate mișcările culturale, naționale și politice din Basarabia. A înființat și condus revista și ziarul „Cuvîntul Moldovei, scrisă în limba română, încă de pe timpul țarilor, cu mult înainte de 1918. Ulterior, am aflat povestea lui Pan Halippa de după 23 august 1944. După răpirea Basarabiei se afla refugiat la unul din fiii săi, care era inginer la București. De acolo a fost arestat și dus în URSS, unde a

fost întemnițat pînă în anii 1958-59, cînd a fost adus în țară și, în loc să fie pus în libertate, l-au dus direct la pușcărie. Nu știu cît a stat la Gherla. Noi l-am văzut la aer de cîteva ori. În anii din urmă am auzit că Pan Halipa s-a stins din viață, la venerabila vîrstă de 96 de ani, înconjurat și stimat de toți membrii familiei și de toți românii, basarabeni și nebasarabeni care îl cunoșteau. *Cu Pantelimon Halippa s-a stins ultimul mare patriot care a avut un rol de seamă în unirea din 27 martie 1918. Istoria întregirii noastre naționale îl va așeza la loc de cinste în galeria marilor luptători pentru înfăptuirea României Mari și pe neobositul și neînfricatul Pan Halippa.*

Nu mult după ce l-am văzut pe Pan Halippa, plimbîndu-se de unul singur, în același țarc am văzut un alt solitar. L-au recunoscut imediat cîțiva care au stat în celulă cu el la Jilava. Era preotul Ioan, originar din județul Bihor și duhovnic al maicilor de la mănăstirea din comuna Tudor Vladimirescu, județul Covurlui, satul de naștere al fruntașului comunist Gheorghe Apostol. Cei care au stat cu el la Jilava spuneau că în fiecare zi făcea slujbe și rugăciuni pentru deținuții din închisori. Mai spuneau că acolo avea o barbă mare, ceea ce îi conferea o figură impunătoare și evlavioasă. La Gherla era tuns chilug și fără barbă. Luni de zile a fost anchetat de securitate și chinuit ca să declare că a aflat că maicile al căror duhovnic era și chiar maica stareță Veronica au avut relații nepermise cu unii bărbați care veneau la hramul mănăstirii și erau găzduiți acolo. Se știe că la hramul mănăstirii veneau credincio i de pe tot cuprinsul țării. Era un fel de pelerinaj, care ținea cîte două-trei zile. Ceea ce atrăgea credincioșii era atmosfera de cucernicie, slujba frumoasă a preotului Ioan, completată de corul neasemuit al maicilor. Securitatea avea nevoie de o asemenea declarație defăimătoare care să legitimizeze desființarea mănăstirii, pe motivul că devenise un loc de desfriu pentru călugărițele mănăstirii, în general, fete tinere din lumea satelor. Și-au dat seama că nu vor obține niciodată o asemenea declarație de la duhovnicul lor. El era cel mai în măsură să știe curățenia sufletească și trupească a maicilor, iar maica Veronica, stareța mănăstirii, era licențiată în teologie și ducea o viață de sfîntă.

Mănăstirea din comuna Tudor Vladimirescu, județul Covurlui a fost construită de Nedelcu Chercea, din Brăila, un om cu dare de mînă, care în viața lui făcuse multe acte de binefacere. La Brăila donase un teren pentru construirea unui cartier de locuințe pentru oameni nevoiași, cartier care îi poartă numele, zidind și biserica, și școala din acest cartier.

Despre frumusețea slujbelor și rugăciunilor de la mănăstirea Tudor Vladimirescu se dusese vestea și, din an în an, venea tot mai multă lume, iar despre maica Veronica stareța, cît și despre celelalte călugărițe nu s-au auzit decît vorbe bune. Mănăstirea — spuneau ei — nu avea nici un fel de subvenții, se întreținea numai din munca maicilor și daniile credincioșilor. Dar popularitatea de care se bucura deranja foarte mult conducerea de la București. Delegații după delegații au mers la Gheorghe Apostol și chiar la Gheorghiu-Dej și i-au rugat să nu desființeze mănăstirea din satul lor, dar ateii au rămas neînduplecați. Preotul Ioan, maica Veronica și alte cîteva călugărițe mai influente au fost arestate, iar celelalte au fost trimise la părinți sau în alte părți, cu domiciliu obligatoriu.

Aveam acum mai bine de un an de cînd nu mai fusesem mutat din celulă. Ne obișnuisem unii cu alții și ne creasem un modus vivendi în sărăcia și necazurile noastre, pîndiți mereu de oamenii lui Goiciu. Ca să treacă timpul mai ușor, ne-am organizat zilnic un program de povești, snoave, ghicitori, poezii și conferințe despre anumite subiecte. Cum s-a întîmplat și la alte celule, mie îmi reveneau istoria și geografia. Cînd era cîte o sărbătoare națională, ca : 24 Ianuarie, 10 Mai, 1 Decembrie sau alt eveniment, făceam o expunere în legătură cu istoricul lui. Într-o asemenea ocazie, pe cînd vorbeam despre Unirea Principatelor și în celulă era o liniște desăvîrșită, ușa s-a deschis încet și în cadrul ei apare figura masivă a sergentului Hăzan, care, zîmbind, a făcut semn la toată lumea să stea pe loc. Fiecare stătea așa cum putea și asculta expunerea mea. Cu o blîndețe neobișnuită, mi se adresă politicos : „Te ascult de mai bine de o jumătate de oră ; asemnea lucruri eu n-am mai auzit, te rog să spui mai departe ; eu am să stau afară cu ușa crăpată și cînd apare cineva, vă dau de știre". Am rămas cu toții surprinși de o asemenea comportare. În inchi-

soarea lui Goiciu să-și permită cineva o asemenea încălcare a disciplinei impuse de el? Era nemaipomenit! Hăzan, din satul Mintiul Gherlei, care, prin natura funcției lui, trebuia să se comporte ca o brută! Nu după mult timp s-a distribuit masa. A fost arpacaș cu marmeladă, una din mîncărurile cele mai bune din închisoare. După ce a împărțit masa la tot etajul II, Hăzan a adus în celula noastră un sfert de hîrdău de arpacaș și marmeladă: „Căutați și-l goliți în ce aveți, am să vă las gamelele în cameră. Peste o oră am să vin să iau hîrdăul". Entuziasm general... Toată suflarea s-a săturat în ziua aceea, unii și-au pus arpacaș și în batiste. Din cînd în cînd, Hăzan era de serviciu la etajul nostru și cu toții ne bucuram, căci ne dădea întotdeauna supliment.

Nu tot așa s-a întîmplat la Aiud, cînd eram în celulă cu coloneii Atanasie Tomescu și Ciulei, cu Nichifor Robu și alții. Era ziua de 10 Mai. Ajunsesem la ultima strofă: *„Zece mai ne-o fi de-a pururi / Sfîntă zi, căci ea ne-a dat / Domn puternic țării noastre / Libertate și regat"*. Ușa celulei s-a deschis și au intrat ca o vijelie un ofițer de poliție și un gardian, care m-au înșfăcat și m-au dus la izolare, unde am stat trei zile.

Privind de la postul de observație spre țarcul de afară unde erau scoși alți deținuți, cineva l-a identificat pe Grigore Carp, fiul cunoscutului om politic din timpul primului război mondial Petre Carp. Se știe că Petre Carp era un germanofil declarat și a pledat pentru intrarea noastră în război alături de Puterile Centrale. Evenimentele ulterioare au dovedit că în politica externă orientarea lui a fost greșită. În Consiliul de Coroană, a declarat că el se supune hotărîrii majorității și că fiii săi vor lupta acolo unde luptă armata română. În adevăr, cei trei fii ai lui au luat parte la război ca orișicare bun român, luptînd pe întreaga lui perioadă. Între cele două războaie, Grigore Carp s-a afirmat ca un bun economist, ca om de finanțe, și nu ca om politic. În celulele pe unde a stat, a fost o adevărată binefacere pentru partenerii săi. Au avut ocazia să învețe de la el lucruri care nu se găsesc în cărți, ci numai în experiența unor oameni care au studiat mult, au călătorit mult și au văzut multe. Puiu Polizu spunea că se ține încă bine și este dispus să împărtășească oricînd din comoara lui de cunoștințe de tot felul. M-aș bucura

dacă aș afla că a ajuns să vadă ziua eliberării. (Tatăl său murise în 1918, în vîrstă de 81 de ani.) Cu toate că acum era înaintat în vîrstă, Grigore Carp își rezolva singur serviciile personale și era respectat de toată lumea.

În aceeași vreme cu Grigore Carp, mai erau în temnița de la Gherla o serie de fruntași politici sau urmași de-ai acelora care au luptat și s-au jertfit pentru țară, față de care conducătorii comuniști au aplicat morala lupului din fabulă : *dacă tu n-ai fost, tatăl tău a fost și eu trebuie să te mănînc.* Un asemenea caz a fost și inginerul Vaida, fiul fostului prim-ministru și cunoscut om politic al românilor din Transilvania, *Alexandru Vaida-Voevod, care, în numele grupului parlamentar român, a citit în Parlamentul de la Budapesta, la 18 octombrie 1918, declarația prin care anunța că, în baza principiilor wilsoniene cu privire la autodeterminarea popoarelor, românii din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș se declară liberi și autonomi.* Ca să scape de furia deputaților maghiari, sub acoperirea celorlalți deputați români, a reușit să se strecoare printr-o ușă lăturalnică. Vaida-Voevod a fost prim-ministru cînd s-au încheiat tratatele de pace de la Paris în 1919-1920. Cu Iuliu Maniu a fost prieten de o viață. Împreună au luptat în Parlamentul de la Budapesta, împreună au luptat pentru unirea românilor din Ardeal cu cei din Vechiul Regat, împreună au luptat în Parlamentul de la București pentru consolidarea unirii și a democratizării țării pe tot cuprinsul României Mari. Toată lumea cunoștea această prietenie și toată lumea știa că-și zic unul altuia : „frate Iuliu" și „frate Alexandru". Către sfîrșitul guvernării național-țărăniste din 1933 ei s-au despărțit și despărțiți au rămas. Lumea politică a rămas surprinsă de această despărțire, după o viață întreagă de lupte politice duse împreună. Sub influența lui Carol al II-lea, Vaida-Voevod a înființat o nouă organizație politică : Frontul românesc. Multă vreme ziarele au scris despre acest eveniment politic. Maniu, ca și altă dată, s-a retras la Bădăcini. Vaida a dat mai multe interviuri diferiților ziariști, unul mai interesant decît altul. Vaida, cu franchețea care îl caracteriza, spunea lucrurilor pe nume. Cînd într-un cerc de oameni politici unul l-a întrebat de ce s-a despărțit de „fratele Iuliu" tocmai acum, la bătrînețe, Vaida i-a răspuns : „Ce să-i faci ? Puncte de vedere diferite. Iuliu

spune că Vodă cînd merge la doamna Elena Lupescu pălmuiește obrazul țării ; pe cînd eu susțin că Vodă cînd merge la doamna Lupescu își exercită virtuțile masculine (originar altfel spus) și nu are nimic cu țara". Așa a fost Alexandru Vaida-Voevod.

Inginerul Vaida, fiul fostului prim-ministru, nu făcuse politică, nici cît a trăit tatăl său și nici după aceea. Cu toate acestea, fiindcă era *fiul* a fost arestat și condamnat ca făcînd parte dintr-o organizație național-țărănistă. Acum executa la Gherla sentința pe cît de nedreaptă, pe atît de stupidă.

O situație asemănătoare o avea alt *fiu*, și anume tînărul medicinist, unii îi spuneau doctor, Boilă din Cluj. Serios, amabil cu cei din jur, se bucura de multă simpatie. Eu l-am cunoscut cît am stat la Gherla, din spusele celor care au stat în celulă cu el. Știam însă că frații Romulus și Zaharia Boilă fusesră fruntași politici ai românilor din Ardeal și nepoți de-ai lui Iuliu Maniu. Frații Boilă erau directorii ziarului național-țărănist „Patria" din Cluj. Nu am putut afla dacă era fiul lui Zaharia sau al lui Romulus, dar am aflat că a fost condamnat ca făcînd parte dintr-o organizație național-țărănistă. Era tînăr și cred că a scăpat din pușcărie.

În celula alăturată nouă, se găsea și profesorul de limba latină Ion Fățoiu din Constanța, cartierul Palas. Pe frontul de Răsărit, căzuse prizonier la ruși și, împreună cu alți prizonieri români, germani și unguri, fuseseră duși în lagărul de la Vorkuta, din Siberia, unde, din cauza frigului, mizeriei și muncii forțate, muriseră mulți prizonieri. În 1958 li s-a dat drumul din lagărul de la Vorkuta și au venit în țară. Dar, sosiți la Iași, o parte din ei au fost luați în primire de securitatea română și aduși direct la Gherla, unde au stat pînă în 1964, cînd au fost eliberați cu toții. Deși era din Constanța, nu ne-am cunoscut nici înainte de arestare și nici după aceea nu l-am mai văzut.

Am lăsat la urmă pe unul din cei mai vîrstnici deținuți din celula noastră, avocatul Milan Ionescu-Berbecaru (născut în 1883), din comuna Urluiasca, județul Olt, comună nu departe de Drăgășani. Avocatul Ionescu-Berbecaru a fost unul din fondatorii Partidului Țărănesc din Vechiul Regat, al cărui președinte a fost Ion Mihalache, învățător din Topoloveni. În alegerile din 1919 Partidul

Țărănesc condus de Ion Mihalache a obținut majoritatea voturilor din Vechiul Regat (Moldova și Muntenia). Ion Mihalache era un orator de prim rang. Prin discursurile sale, captiva țărănimea care s-a înscris în număr mare în partidul condus de el. Dar și oameni politici de seamă s-au înscris printre membrii acestui partid : Grigore Iunian, dr. Lupu, N. Costăchescu, Traian Bratu, Ion Borcea Virgil Madgearu, Ion Răducanu, Mihail Ralea, Petre Andrei, Armand Călinescu, G.G. Mironescu, Dimitrie Gusti, la care se adăugau personalități din Basarabia, în frunte cu Constantin Stere, Pan Halippa, moș Ion Codreanu de la Soroca, Policarp Bețianu, de la Hotin, ș.a. Ion Mihalache s-a distins și ca ostaș în primul război mondial. A fost decorat cu cea mai mare distincție de război : Ordinul „Mihai Viteazul".

Avocatul Ionescu-Berbecaru era unul din apropiații lui Mihalache și redactorul oficiosului Partidului Țărănesc ce se tipărea la aceeași tipografie (N. Stroilă din București), unde-și tipărea, pe atunci, și Nicolae Iorga „Neamul românesc". La această tipografie, Iorga avea un birou al lui, unde- i redacta articolele, iar alături își avea și Ionescu Berbecaru biroul lui de redacție. Se întîlneau adesea și, cînd aveau timp, se întrețineau asupra problemelor la ordinea zilei. „După mine, Iorga a fost o stea călăuzitoare a neamului nostru", ne spunea Ionescu-Berbecaru în celula de la Gherla. „Generația mea a avut un cult pentru Iorga. I-am frecventat ani de-a rîndul cursurile Universității Populare de la Vălenii de Munte și știu ce au însemnat aceste cursuri înainte de primul război mondial pentru unitatea neamului nostru. După o întrunire politică pe care a ținut-o la Drăgășani în 1911, lumea entuziasmată l-a dus pe sus, în triumf pînă la gară. N-am să uit niciodată acele clipe. Așa a fost și în 1906, eu eram student la București, cînd Iorga s-a ridicat împotriva limbii franceze în piesele de teatru ce se jucau la Național ; noi, studenții, l-am luat pe sus și l-am dus pînă acasă și timp de trei zile ne-am constituit în brigăzi de pază împotriva poliției". Și povestindu-ne toate acestea, își ștergea discret o lacrimă care se prelingea pe obrajii supți de temniță și de bătrînețe (avea 77 de ani). Și alături de el, lăcrimau și unii dintre noi, care am avut norocul să-l cunoaștem mai bine pe acest profet al românilor și al lui însuși, fiindcă chiar înainte de a fi

ucis de legionari — care îl amenințau mereu — a scris poezia: „BRAD BĂTRÎN“

„Au fost tăind un brad bătrîn,
Fiindcă făcea prea multă umbră
Și-atuncea din pădurea sumbră
Se auzi un glas păgîn:

O voi, ce-n soare cald trăiți,
Și ați răpus strămoșul vostru
Să nu vă strice rostul vostru
De ce sunteți așa grăbiți?

În anii mulți cît el a fost
De-a lungul ceasurilor grele,
Sub paza crăcilor rebele
Mulți și-au găsit un adăpost.

Moșneagul stînd pe culme drept
A fost la drum o călăuză
Și-n vremea aspră și hursuză
El cu furtunile-a dat piept.

Folos aduse cît fu viu
Ci mort acuma, cînd se duce,
Ce alta poate-a vă aduce
Decît doar încă un sicriu?“

Au fost duioase și interesante discuțiile cu Ionescu-Berbecaru în celula noastră de la Gherla. Nu știu dacă a ajuns să vadă ziua eliberării din 1964.

Prin 1959, au fost aduși la închisoarea din Gherla și din Aiud o serie de medici militari de la Spitalul Militar din Constanța, în frunte cu comandantul spitalului, generalul Cornățeanu, sub învinuirea că la onomastica generalului s-a criticat colectivizarea forțată a agriculturii și altele. Pe doctorul Cornățeanu îl cunoșteam din vedere, de la Constanța. Soția lui era tot doctoriță și fiica marelui angrosist Tatu din Constanța. Amîndoi se bucurau de un bun renume și aveau o numeroasă clientelă. Doctorul Cornățeanu era și un cunoscut colecționar de tablouri de Grigorescu, Tonitza, Pallady, Petrașcu, Luchiar, Iser etc. A fost condamnat la zece ani închisoare și

confiscarea averii. Valoarea tablourilor confiscate s-a ridicat la suma de peste un milion de lei. Și știm cu toții cum se face evaluarea lucrurilor confiscate. După 1965, am fost de cîteva ori la consultații la doctorul Cornățeanu, care lucra acum la o circumscripție medicală din str. 13 Decembrie, cu care ocazie discutam și despre viața din pușcărie. Regreta mult tablourile confiscate.

În lotul medicilor militari de la Constanța, care erau în număr de zece, era și doctorul Dinulescu. Se bucura de o proastă reputație. La proces a fost folosit ca martor al acuzării și se spunea că el i-a turnat, de aceea a luat o condamnare mai mică. În închisoarea de la Gherla era considerat ca omul administrației. A lucrat un timp și la infirmerie. Cei care mergeau la el cu o gingivită, paradentoză, avitaminoză etc. se plîngeau că i-a repezit. După ce a ieșit din detenție, n-a mai venit la Constanța.

Doctorul Stere, din același lot, lucra la infirmerie ca chirurg și se bucura de un bun renume. Toți cei care erau operați de el aveau numai cuvinte de laudă și de mulțumire. A efectuat — cu mijloacele sărace pe care le avea la îndemînă — operații grele, care au fost comentate elogios și de ceilalți medici deținuți și chiar de doctorul Sin.

Doctorul Tătoiu, medic radiolog, din același lot cu medicii militari de la Constanța, era tare slăbit. Ultima dată cînd l-am văzut i se citea pe față suferința și o descurajare generală. Îi cunoscusem dinainte, de la Constanța, pe el și pe soția lui, profesoară de muzică și o bună pianistă.

Doctorul Turculeț, tot din lotul constănțenilor ; nu l-am cunoscut personal, dar am auzit despre el numai de bine. Se ocupa cu atenție și mult interes de pacienții deținuți. Se purta cu omenie și cu multă înțelegere față de toți cei care îl consultau. După 1964, a venit pentru scurt timp la Consanța, după care s-a mutat la un spital din București.

Despre un alt medic din lotul militarilor de la Constanța, doctorul Balaban, voi vorbi în capitolul Aiud, fiindcă el n-a fost adus la Gherla, ci executa pedeapsa la Aiud.

Farmacistul militar Șoșoiu a fost și el arestat o dată cu medicii din Constanța și lucra la infirmeria din Gherla,

tot ca farmacist. Cu mijloacele precare pe care le avea la îndemînă, și-a alcătuit un mic laborator, unde prepara : ser fiziologic, apă oxigenată, cărbune medicinal și diferite soluții antiseptice. A fost de mare ajutor bolnavilor de la Gherla. După ce s-a eliberat, lucra ca farmacist la Farmacia Miga din Constanța.

Dar cel mai simpatic medic pe care l-am întîlnit, din toate închisorile pe unde am trecut, a fost doctorul Traian Tudose, cunoscut sub numele de Titanul. Părerea aceasta nu era numai a mea, ci a tuturor acelora care au stat în celulă cu el sau l-au cunoscut la infirmerie unde lucra. De statură mijlocie, brunet, dinamic, afișînd o permanentă voie bună, doctorul Tudose era un bun și priceput medic. Era fiu de colonel din orașul Rîmnicu Vîlcea și făcuse Facultatea de Medicină la București. La început, a vrut să se specializeze în neurochirurgie, unde lucra cu renumitul doctor Constantin Arsene. A suferit, cît a suferit hachițele maestrului, care obișnuia să-și insulte și să-și înjure subalternii, pînă cînd, într-o zi, la înjurăturile maestrului a răspuns tot cu înjurături și s-a lecuit de neurochirurgie. Nemulțumit de tirania magistrului Arsene și de lipsa de perspective, ca și de alte neajunsuri care-i amărau sufletul, împreună cu alți doi prieteni, frații Jipa, — fiii inginerului Jipa, de la Cernavodă —, s-au hotărît să fugă în Turcia cu o barcă cu motor. Dar au fost arestați pe plaja de la Eforie Nord și condamnați pentru tentativă de trecere frauduloasă a frontierei, plus alte cîteva acuzații. Era căsătorit și avea un băiețel, despre care îi plăcea să vorbească mereu. Spunea că o să-l facă boxer, fiindcă are să cîștige mai mult decît un medic. A fost o mare lovitură pentru el cînd, la Gherla fiind, a fost chemat la grefă și pus să semneze că este de acord cu divorțul intentat de soția sa, care îi mai cerea și consimțămîntul ca în continuare să poarte numele de Tudose.

Prin aceeași delicată situație a trecut și doctorul Gheorghe Cornea din Tîrgu Mureș, cînd soția sa a divorțat și a cerut acordul să-i poarte numele. Avea și el un băiat, după care ofta mereu în pușcărie. De la Gherla, nu am mai auzit nimic de doctorul Tudose, poreclit de tatăl său, încă de mic, Titanul.

Era în primăvara anului 1962 și aveam mai bine de 6 ani de cînd fusesem adus la închisoarea din Gherla. În-

cepuse să se vorbească din ce în ce mai des de eliberarea noastră. Se spunea chiar că și în Delta Dunării coloniile de muncă forțată au fost desființate și deținuților li s-a dat drumul acasă. Apoi altă versiune : toți țăranii din închisori vor fi eliberați ca să meargă la munca cîmpului, fiindcă satele au rămas fără bărbați și este lipsă de brațe de muncă în agricultură. Toate acestea ne bucurau și ne dădeau mari speranțe. Cînd am fost la baie, ne-a prins gardianul bătînd Morse la țeavă și mi-a luat numele, ca să fiu trimis la izolare. Am început să mă dezvinovățesc, spunînd că n-am făcut altceva decît să agăț cămașa în brățara de la țeavă. Ca dovadă, era cămașa care stătea agățată acolo. Mai făcusem și altă dată această operație și îmi reușise. Acum nu l-am convins. Țeava din baie făcea legătura cu toate etajele și puteam vorbi cu toate camerele care se găseau deasupra băii. Eram cu toții dornici de noutăți și ne străduiam să ni le procurăm pe orice cale. Întors la celulă, mi-am înfășurat puținul bagaj pe care îl aveam într-un ștergar și așteptam să vină să mă ia la izolare. Am stat în alertă o zi-două, dar nu s-a întîmplat nimic. Și acest fapt îl interpretam în sensul dorit : era semn că mari schimbări erau în perspectivă. Consideram că pericolul izolării trecuse. Dar, într-o dimineață, în jur de orele opt, ușa s-a deschis și un gardian necunoscut m-a anunțat că în cinci minute vine să mă ia și să-mi fac imediat bagajul. A închis ușa și a plecat să mai anunțe și pe alții. De la cucurigu, unde aveam patul, am fost gata în două minute, am coborît printre paturi și am început să-mi iau ziua bună de la frații de suferință. În toată camera a început un freamăt. Toți se întrebau : „Unde-l duce ?“ Unii spuneau : „la izolare“ ; alții — „la rejudecarea procesului“ ; ba, unii spuneau chiar că o să-mi dea drumul și mă întrebau mereu ce condamnare am și cîți ani am executat. Le-am amintit că la muncă silnică pe viață nu mai are importanță cîți ani ai executat ; faci închisoare pînă te scot ăștia, cu picioarele înainte. Unii îmi dădeau și adrese, ca, în cazul cînd ajung afară, să scriu și la familiile lor și în grabă mi-am fixat în minte cîteva adrese. Numai pe această cale aș fi putut duce o informație afară, fiindcă în detenție nimeni nu putea comunica ceva decît ajutîndu-se de memorie. Chiar dacă ai posibilitatea să scrii, nu poți să scoți nimic. Erai percheziționat pînă la

piele și dacă erai prins măcar cu un petic scris, ascuns în vreo cută a hainelor, erai bătut la sînge și, pe lîngă aceasta, erai condamnat la pedepse administrative care duceau pînă la amînarea eliberării cu unul, doi sau chiar trei ani (nu era cazul meu), opreliști care duceau toate la anularea oricărei inițiative sau acțiuni de a veni în ajutorul cuiva. Asemenea cazuri erau comentate și difuzate la nivelul tuturor celulelor, pentru ca să bage frica în toți și nimeni să nu îndrăznească să ducă afară știri din infernul pușcăriilor comuniste. În momentul cînd a venit gardianul, îmi terminasem toate socotelile În ușă, am mai aruncat o privire asupra întregii camere și asupra patului unde am stat și, emoționat, le-am strigat : „Sănătate și să ajungeți cu toții acasă, în libertate !“ După ce a închis ușa, gardianul m-a legat cu șervetul la ochi. Mi-am dat seama că nu mă duce la izolare sau la carceră, căci de cîte ori am fost acolo nu m-au legat la ochi. După vreo sută de metri, am înțeles că mă duce spre ieșirea închisorii. De sus, de la celulă, văzusem prin oblon de sute de ori acest traseu. După cîteva secunde, am fost dezlegat la ochi și introdus într-o cămăruță de lîngă poarta închisorii, cu indicația : „Așteaptă aici, pînă vine fierarul, să-ți pună lanțurile !“. Am așteptat vreo două ore pînă a venit gardianul cu un fierar tuciuriu și cu fața zîmbitoare : „Ți-am adus niște lanțuri subțiri ca la cucoane“. În adevăr, erau cele mai subțiri și mai ușoare lanțuri pe care le-am purtat în deplasările mele pe la diferite închisori. N-am auzit de la nimeni că și femeilor li s-ar aplica lanțuri. Cred că a fost o glumă a ucenicului lui Hefaistos. Cu lanțurile nituite, am fost urcat într-o dubă care aștepta la poartă. Mîinile îmi erau libere, nu mi-au mai pus cătușe, nici ochelari la ochi. În dubă, pe bănci, cu spatele la mine, mai erau trei deținuți. Înainte de plecare, ni s-a ținut un mic instructaj, care s-a terminat cu recomandarea : „N-aveți voie să vorbiți între voi sau să vă faceți vreun semn ! Pentru tot ce aveți nevoie, vă adresați gardienilor care vă escortează“. Ofițerul care ne-a făcut instructajul s-a așezat în față, în cabina șoferului. Gardienii, cu noi. Cu toții erau înarmați cu pistoale. Duba era prevăzută cu gratii și cu perdele, de care nu aveam voie să ne atingem. La ordinul ofițerului, duba s-a pus în mișcare. Mergeam cu o viteză destul de mare. Pe

măsură ce trecea timpul, creştea curiozitatea şi neliniştea mea şi probabil că şi a celorlalţi, ca să ştim unde mergem. După mai bine de o oră de mers, ne-am oprit la Cluj. Am înţeles acest lucru din dialogul celor doi gardieni. Unul din ei a coborît, iar altul a rămas să ne supravegheze înăuntru. La un moment dat, acesta mi se adresă: „Mă, tu ăla cu lanţuri, tu ai mîncat?" Cînd i-am spus că nu, mi-a reproşat: „De ce nu mi-ai raportat de la Gherla? De unde să-ţi dau eu mîncare acum? L-am liniştit, spunîndu-i că nu mi-e foame. De altfel, în toate deplasările eu pierdeam masa, deoarece eram singurul cu lanţuri şi operaţia aceasta dura mult; fierarul trebuia adus de la fierărie, niturile nu se potriveau etc. După cîtva timp, m-am adresat şi eu, direct: „Aş vrea să ne daţi jos pentru necesităţi". „Aşteaptă, că după ce ieşim din oraş o să oprim maşina şi o să vă dăm jos pe toţi". Nu după mult timp, a venit şi ofiţerul şi am pornit spre necunoscut. S-au ţinut de cuvînt şi, după ce am ieşit din Cluj, maşina s-a oprit pe un drum dintre holde, la aproape 100 de metri de şoseaua principală. Aş fi vrut să stau cît mai mult între semănături şi să scrutez zările. În fundal, spre sud, se vedea Dealul Feleacului. *În toamna anului 1944, am făcut parte din puţinele unităţi care au ajuns pe Dealul Feleacului; acolo am îngenuncheat, am plîns şi ne-am îmbrăţişat, murmurînd: „De acum, nu mai e lung drumul Clujului şi nici al dorului". Cu unitatea mea, am contribuit şi eu la distrugerea semnelor de marcaj ale vremelnicei graniţe impuse de Hitler şi Mussolini, prin Ribbentrop şi Ciano, şi am îndepărtat, sfărîmînd, bariera ce tăia şoseaua.*

Dar să revin la viaţa mea de deţinut. Apoi ne-am urcat în dubă şi nu ne-am mai oprit decît la poarta închisorii din Aiud, pe care o cunoşteam aşa de bine! Şi acum mi se strînge pielea, de repulsie şi de scîrbă. Era în jur de ora 16, într-una din zilele lunii iunie 1962.

DIN NOU LA AIUD

Aveam impresia că repet un act pe care l-am mai jucat. Eu am rămas la grefă, într-o cameră unde a venit fierarul să-mi scoată lanțurile. Ceilalți au fost duși direct la celule. Am fost repartizat într-o celulă unde se găsea un deținut destul de în vîrstă, nebărbierit de multă vreme, iar gura fără dinți morfolea niște cuvinte pe care nu le înțelegeam. Eram obosit de drum și înfometat. În celulă era cald și voiam să dorm, dar noul meu partener voia să știe cu orice preț ce este cu mine. Ca să scap de insistențele lui, l-am făcut să înțeleagă că sînt bolnav și să mă lase în pace. După cîteva minute am adormit. Nu m-am trezit decît atunci cînd gardianul a adus cina. A deschis vizeta, a introdus o gamelă de mîncare, a închis-o și a plecat la altă celulă. Tovarășul meu de cameră, probabil, supărat pe mine, nu i-a raportat că a mai venit unul în celulă. Cunoșteam obiceiurile de la Aiud și cînd s-a întors cu servitul mesei pe partea opusă, am bătut în ușă. Răspunsul a venit ca și altă dată, în trecut. „Așteaptă". Am așteptat, ce să fac ? și mi-am adus aminte de anul 1952, cu zece ani în urmă, cînd am venit în Aiud, tot așa ți se răspundea. Am mai bătut o dată, mai tare. Vizeta se deschise și apăru un cap de gardian, enervat, care mă întrebă : „Ce vrei, mă ? Cînd ai venit ? Aici este Aiudul, mă ! Nu se bate, nu se cere, totul ți se dă !" „Cum se dă ? Nu mi-ai dat mîncare". „Nu se poate ! Eu am dat la toată lumea ; cîți sînteți în cameră ?" „Doi". „De ce n-ai spus atunci ?" „Cum să spun, că ai închis vizeta și ai plecat ?" „Adu-i, măi, o porție de mîncare !" S-a adresat deținutului de drept comun care tîra hărdăul de mîncare. Mi-a adus o gamelă de arpacaș, mîncarea cea mai bună din pușcărie. Am mîncat pe îndelete și din nou am dat un vot de blam disperării. Timp de cîteva zile, am fost rezervat față de noul meu partener de celulă, care voia să afle ce-i cu mine ; or, eu eram refractar la aceste tentative ale lui.

Ca să-mi dezleg și eu limba față de el, a început să-mi spună că el a fost ajutor de comisar și că el i-a ajutat mult pe comuniști, și de fiecare dată termina: „Eu cred că mie o să-mi dea drumul. Îl cunosc și pe Gheorghiu-Dej, și pe Gheorghe Apostol de cînd lucrau la Atelierele CFR Galați". Îi învățasem placa pe dinafară și într-o zi, după ce a terminat, l-am întrebat: „Păi dacă îi cunoști așa de bine, de ce nu le trimiți un memoriu sau să se ducă soția în audiență la ei". „A fost de mai multe ori și n-a ajutat la nimic, și cît i-am ajutat eu pe toți!" A mai spus că îl cheamă Petrescu, că este de la Galați și că în timpul grevei de la Grivița din 1933 era ajutor de comisar la Galați și că pentru aceasta a fost condamnat la 17 ani închisoare, din care a făcut 12. Era scos din celulă o oră în fiecare zi. Cînd venea, spunea că a fost la grefă, unde este anchetat tot în legătură cu activitatea lui de comisar. N-am dat nici un fel de importanță spuselor lui.

După cîteva zile, am fost scos și dus în celula de alături, unde am dat de un deținut oarecum dichisit, în comparație cu mine. Avea haine curate, era bărbierit proaspăt, arăta a om stilat și inteligent. Era din București, str. Virgiliu, nr. 33, îl chema Caludov și era originar din orașul Ismail (Basarabia). Făcuse liceul din Ismail împreună cu Iosif Chișinevschi și era de aceeași vîrstă cu Liuba Chișinevschi, și ea tot din Ismail. Cei doi Chișinevschi erau membri marcanți ai Partidului muncitoresc român, din anturajul Anei Pauker, și cînd a căzut ea, au căzut cu toții.

Caludov cunoștea multe canțonete italiene pe care le fredona cu o voce destul de plăcută. Cunoștea evenimentele politice la ordinea zilei, de care eu eram străin, și mi-a spus lucruri interesante. Fusese arestat și condamnat la 6 ani fiindcă dăduse găzduire multă vreme unui fost legionar, prieten de-al surorii sale. Pînă la arestare, fusese responsabilul unui cinematograf din București. Pe lîngă salariul care nu era prea mare, cîștiga din rezervarea biletelor pe care le valorifica prin oamenii lui. Era bine cunoscut la Oficiul de cinematografie și totdeauna îi repartizau filme din cele mai bune. Pe lîngă aceasta, făcea parte și din corul de la Teatrul Armatei și făcea figurație în anumite piese de teatru.

Nu era căsătorit. Foarte adesea vorbea la cană prin perete cu cineva care a stat în celula noastră înainte de a veni eu și cu care s-a împăcat foarte bine. Mi-a spus că este profesor universitar și se numește Victor Mercea, specialist în probleme de energie nucleară, arestat ca simpatizant legionar. Am stat împreună cu el aproximativ o lună de zile. După aceea, a fost luat el din cameră și eu am rămas singur. Mi-a părut rău, fiindcă era un om agreabil, cu toate că, din cînd în cînd, cocheta cu oamenii administrației și era luat cam des din cameră. După cîteva zile, am fost și eu dus la o celulă dinspre grefă.

Revenit la Aiud după o perioadă de opt ani, se părea că lucrurile se mai schimbaseră întrucîtva și se creaseră condiții mai omenești pentru deținuți. Scosul la aer, bărbieritul și baia se făceau aproape regulat. Și comportarea gardienilor era mai puțin dură. Începusem să văd lucrurile mai în roz, cînd, într-o zi, ușa celulei s-a deschis cu zgomot și în celulă a intrat colonelul Crăciun, directorul închisorii, însoțit de un ofițer și doi gardieni. Înfuriat, Crăciun ne-a întrebat : „Cine a vorbit la fereastră ?“ Nu vorbise nimeni. N-a așteptat răspunsul nostru și a continuat : „Nu vreți să răspundeți ? Ia-i și du-i la izolare !“ Și a plecat așa cum a venit, congestionat ca un curcan. În cîteva secunde, am fost scoși cu bocceluțele noastre și duși la izolare. Au mai fost duși la izolare și cei din celulele din dreapta și din stînga noastră pentru același motiv : că au vorbit la fereastră.

De la izolare, am fost dus pe o altă aripă a celularului, într-o celulă cu alți cinci deținuți : Lipan Tudorache, moș Toader Piticaru, Radu Nedelcu, Sandu Apostol și avocatul Nicolae Dumitru, toți oameni cumsecade și roși de pușcărie. Cel mai optimist dintre ei și cu moralul nezdruncinat era Lipan Tudorache, de fel din București. Locuia pe una din străzile Petrescu (mi se pare 22 la număr), din cartierul Malaxa. În momentul cînd fusese arestat, era magazioner la I.A.S. Cocargea, județul Ialomița, nu departe de stația Bărăganu de pe linia ferată Fetești—București. Soția sa era funcționară la același I.A.S. și aveau un copil. Sîmbăta și duminica, uneori și în cursul săptămînii, făceau naveta la București, ca, de altfel, majoritatea salariaților de la acest I.A.S., care locuiau

în satele și stațiile ce se găseau de-a lungul liniei ferate. Minte dezghețată și bun gospodar, Lipan Tudorache era mîna dreaptă a inginerului-șef al IAS-ului, — Nistor —, un specialist în probleme de agricultură. Inainte de a fi angajat aici, funcționase în calitate de contabil la Intreprinderile Malaxa, nu departe de locuința lui. De altfel, fusese arestat și condamnat într-un lot de la Malaxa, în frunte cu inginerul-șef Munteanu, implicați întrun proces de sabotaj. Pe inginerul-șef Munteanu îl lăsase la Jilava. Lipan Tudorache era un om dintr-o bucată și avea curajul să le spună lucrurilor pe nume, din cauza aceasta a ajuns și în pușcărie. Cît am stat împreună, m-a pus la curent cu multe lucruri interesante. În apropiere de gara Bărăganu care servea acest IAS, era un aeroport rusesc. *Cînd au plecat rușii în 1958, toate instalațiile au fost preluate de armata română.* Lipan Tudorache a fost arestat după plecarea rușilor și ne-a povestit amănunțit cum a fost plecarea lor de la aeroport. Aviatorii cu familiile lor și angajații civili și familiile acestora ajungeau la un total de peste două mii. Se construiseră pentru ei un oraș cu blocuri de locuințe, magazine, creșe, grădinițe, școală, casă de naștere, spital, cinematograf, liceu, școală militară de aviație. *Trăiau rușii ca în sînul lui Avram... Magazinele alimentare erau pline de toate bunătățile, iar celelalte magazine, încărcate cu mărfuri scumpe care în țară nu se găseau. Stofele cele mai bune, covoarele persane și covoarele românești se vindeau aici cu mult sub prețul pe care trebuiau să-l plătească românii, iar mobila era numai din lemn de nuc, dud, cireș și alte esențe, care nu se găseau pe piața noastră decît în magazinele pentru protipendada partidului. Toate aceste lucruri bune și scumpe, dar pe care cetățenii sovietici le cumpărau la prețuri derizorii, erau asigurate de românii care munceau din greu să-și poată agonisi hrana. Cînd venise vremea să plece, în 1958, erau ca opăriți. Unii și-au mai prelungit șederea, dar numai ca agenți NKVD acoperiți cu alte însărcinări.* Restul a fost încărcat în trenuri și dube cu tot ce au avut. După ce au trecut granița, la concetățenii lor, au fost despuiați de toate bunurile „burgheze" și așa, curați, au fost expediați în imensitatea Siberiei, ca să nu-i mai contamineze pe alții. Lui Lipan Tudorache, printre alte învinuiri aduse la pro-

ces, a fost și aceea că în timpul legionarilor a purtat cămașă verde. Așa a declarat un vecin al său cu care s-a certat. Dar în timpul guvernării legionare el avea numai nouă ani.

Moș Toader Piticaru era de fel din Cîmpulung Moldovenesc și avea stîna pe Rarău. Toți turiștii știau de stîna lui moș Toader Piticaru, unde se putea mînca o jîntiță bună, balmoș și caș proaspăt. Lîngă brînza de burduf, făcea o mămăligă aurie și fiartă la ceaun. Cine voia putea fi găzduit în cojoacele de la stîna lui, peste noapte și chiar două-trei zile, pînă vedea și Giumalăul și toate împrejurimile. Era un bun povestitor și avea sacul plin cu povești despre urși, căprioare, mistreți, lupi. Fusese arestat și condamnat fiindcă la stîna lui se adăpostiseră și se aprovizionaseră cu de-ale gurii oamenii din organizația de rezistență Sumanele Negre din regiune. Avea peste 65 de ani și la securitatea din Suceava a fost chinuit și maltratat îngrozitor. Slăbise mult, rămăsese fără dinți și mergea tîrîndu-și un picior. Era un om credincios și-și petrecea aproape toată ziua în rugăciuni. Avea totuși o figură frumoasă, de adevărat plăieș al lui Ștefan cel Mare.

Avocatul Nicolae Dumitriu din București a fost condamnat la șase ani închisoare pentru nedenunțare. După ce a fost radiat din barou, în 1948, s-a dus și a lucrat în diferite localități din țară. Înainte de a fi arestat, se adunase de pe drumuri, reușind să fie angajat ca inspector la o circumscripție financiară din București. Deși nu avea o condamnare mare, securitatea din București a avut grijă să-l lase fără cîțiva dinți. Cînd îl întrebai de dinții care-i lipseau, făcea haz de necaz. „I-am lăsat amanet la securitate, cînd o să termin pușcăria, o să mă duc să mi-i dea înapoi“. Avea pasiune pentru istorie și geografie și, cînd era nevoie, mă mai consulta în lucrurile de amănunt. Era mic de statură, slab și cu ochii ușor bulbucați.

Radu Nedelcu era din Azuga, unde a lucrat la Fabrica de bere din localitate. A fost arestat ca legionar și avea în jur de 40 de ani. La Azuga reușise să-și dureze o casă cu mai multe încăperi, care îi aducea venituri importante, mai ales în timpul sezonului, de la cei care veneau la aer. Acum era slăbit și palid, avea dificultăți cu stomacul. Fusese condamnat la 15 ani închisoare.

Tot legionar era și Sandu Apostol, din stația CFR Barboși, județul Covurlui, nu departe de Galați. Acolo avusese și o proprietate de cinci-șase hectare de vie, livadă și pămînt pentru agricultură. Avea o familie numeroasă și după ce i se luase pămîntul, lucra pe unde găsea. Avea aproape 60 de ani și era chel complet, slăbit și bolnav. Avusese un grad destul de important în ierarhia legionară. Am dedus acest lucru din respectul pe care i-l purtau ceilalți legionari. N-am reușit să-l fac să înțeleagă că făcuseră o mare crimă atunci cînd l-au omorît pe Iorga. Repeta invariabil sloganul lor: „Iorga era profesor și trebuia să stea la catedră, nu să se amestece în politică". „Dar noi, niște anonimi, avem dreptul să facem politică?" am întrebat eu. Erau unii legionari care recunoșteau că s-a greșit cu uciderea lui Iorga și se desolidarizau fățiș de Horia Sima și Nicolae Pătrașcu, conducătorii lor. Cei mai mulți, însă, nu voiau să recunoască nici în ruptul capului că asasinarea lui Iorga a fost o crimă, un sacrilegiu împotriva demnității neamului nostru, cu suflet bun și profund creștin, crimă care a cutremurat întreaga opinie mondială. Școlile turcești timp de trei zile arboraseră doliu pentru moartea aceluia care le scrisese, în cinci volume, cea mai bună istorie — pînă atunci — a patriei lor. Academii, societăți literare și oameni de știință din Franța, Italia, Anglia, America și din alte țări ale lumii protestaseră împotriva acestei crime, săvîrșită de niște scelerați, fanatizați de o doctrină care propaga violența și moartea oricui le stătea în cale.

Într-o zi, după o percheziție sumară, am fost mutat la o celulă împreună cu doi aromâni din comuna Tudor Vladimirescu (fostă Potur) din județul Constanța. Amîndoi, tineri și neastîmpărați. Toată ziua ascultau la ușă să afle ce se mai aude pe coridor și apoi se duceau la fereastră, trăgînd oblonul într-o parte, să vadă cine intră și cine iese pe poarta principală a închisorii. Cînd era liniște, vorbeau la cană cu deținuții din celulele alăturate. De la ei am aflat că în celula vecină se află profesorul universitar Manu, închis încă de pe vremea lui Antonescu. Profesorul Manu a fost unul din primii profesori de fizică nucleară din țara noastră. Numele lui era cunoscut în închisoarea din Aiud și fusese arestat sub

Mareşalul Antonescu, fiind socotit ca unul din şefii spirituali ai Legiunii.

În aceeaşi celulă cu el, se afla şi scriitorul Constantin Gane, care îmi era cunoscut cu mult înainte de a intra în puşcărie, de cînd îşi publicase cele trei volume de „Trecute vieţi de doamne şi domniţe". Prin publicarea acestor volume, a devenit unul din cei mai cunoscuţi scriitori de literatură istorică din ţara noastră ; apreciat de marele public pentru migala cu care a cercetat hrisoavele şi vechile documente, precum şi pentru felul meşteşugit şi interesant în care a prezentat figurile istorice, în stilul său de povestitor iscusit. În prima perioadă cînd am fost la Aiud, 1952—54, l-am . văzut la Zarcă. Acum, de la începutul vecinătăţii noastre deţinutul care ţinea legătura cu noi, tot un tînăr macedoromân, ne-a spus la cană că domnul Costică Gane este bolnav. Mare ne-a fost mîhnirea cînd, într-o noapte, corespondentul nostru din camera vecină, ne-a comunicat : „A murit domnul Constantin Gane". Era prin luna iunie-iulie 1962. Cei care, în decursul timpului, au stat în celulă cu el povesteau despre scriitorul Gane ca despre un om fenomenal. Era burduf de carte şi, mai ales, istorie, nu numai istoria noastră, ci şi a celorlalte popoare. Vorbea germana şi franceza, se descurca în turceşte şi în limbile slave, cunoştea greaca veche. Spera să scape şi să-şi publice scrierile pe care le mai avea în manuscris. Am făcut o rugăciune pentru sufletul lui bun şi mare.

Dar aceasta n-a fost singura veste tristă. În zilele următoare, am aflat de la un deţinut care ieşise din infirmerie că doctorul Balaban, unul din cei zece medici de la Spitalul Militar Constanţa, murise cu cîteva luni în urmă la infirmeria din Aiud, din cauza unei congestii pulmonare care a fost neglijată şi nu s-a intervenit la timp. A fost regretat de toată lumea şi mai ales de constănţenii care l-au cunoscut. Doamna Balaban era farmacistă bine cunoscută în Constanţa. Cînd am avut prilejul, m-am abătut pe la Farmacia nr. 2, unde lucra, şi i-am comunicat cele ce ştiam despre moartea soţului ei. Era abătută şi imaginea soţului mort la Aiud stăruia înaintea ochilor săi. Avuseseră un cămin fericit. El fusese un om bun şi îl arestaseră fără nici o vină. Re-

peta mereu acest lucru, în timp ce lacrimile îi inundau obrajii.

Într-o zi, cînd ne-am întors de la aer am găsit în celula noastră un omuleț blond, vorbăreț nevoie mare și capul cam mare în raport cu trupu-i firav. Cunoștința s-a făcut repede și am început să discutăm ca și cînd ne-am fi știut de mult. Se numea Ilie Canavea, ziarist din Arad, și-i mergea gura ca la avocați. Era originar din Turnu Severin. Eu îi ziceam Tudorel Vladimirel, fiindcă a spus că e de pe meleagurile lui Tudor Vladimirescu, ceea ce nu-i displăcea. Adeseori îl durea capul și ne ruga să vorbim mai încet. Îl deranja orice zgomot. Din cauza acestor migrene, slăbise și era mereu palid. Fusese chinuit la securitatea din Arad și spunea că de atunci a rămas cu aceste dureri de cap. Cînd vorbea, gesticula și uneori se îndepărta de subiect, făcînd prea multe paranteze. Dacă cineva încerca să-l întrerupă, se enerva. De aceea, fiecare simula că îl ascultă cu interes și nu-l întrerupea deloc.

După ce Ilie Canavea a fost mutat în altă celulă, a fost adus la noi profesorul Popa, de la liceul din Fălticeni. Era licențiat în litere și teologie. Făcuse Seminarul Teologic la Galați și facultatea la Cernăuți. De mic rămăsese orfan și a fost crescut de bunicul său, de la Nicorești. Ca student o dusese destul de greu, deoarece trebuise să se întrețină singur. În ultimele clase de seminar îl cunoscuse pe Mihail Stelescu, unul din șefii legionarilor în plină ascensiune și, împreună cu alți colegi de seminar, s-a înscris în această organizație. Mihail Stelescu era șeful organizației legionare din județul Covurlui și la alegerile din 1931, printre cei cinci deputați legionari care s-au ales în Parlamentul de atunci, a fost și el. Împlinise 25 de ani cu puțin înainte de a fi ales deputat. Dovedise acest lucru cu acte, fiindcă la validările de deputați cineva a făcut contestație, pe motiv că nu are 25 de ani, vîrsta minimă legală pentru a fi ales deputat. Stelescu era un om combativ și un bun orator. În discursurile pe care le ținea în Parlament, îl eclipsa pe Corneliu Codreanu, de aceea a devenit incomod pentru șeful Gărzii de Fier. La aceasta s-a mai adăugat și faptul că Stelescu a refuzat să verse la fondul Legiunii diurna de deputat, așa cum i s-a pretins de Codreanu, precum și faptul că nu și-a avizat șeful cînd a dat cî-

teva interviuri unor ziariști. Toate acestea au dus la ruptura dintre Corneliu Codreanu, Căpitanul, și Mihail Stelescu. Ca urmare, Stelescu a fost exclus din rîndurile legionarilor.

În 1934, Stelescu a înființat o nouă formație politică cu caracter naționalist „Cruciada Românismului", care scotea și un ziar cu același nume, ziar la care a colaborat și Panait Istrati pînă în anul 1936, cînd a murit. Mihail Stelescu a aflat de la prietenii lui din Garda de Fier că s-a pus la cale uciderea lui de către o echipă de legionari în frunte cu Caratănase, student de meserie, originar din Hîrșova, județul Constanța. Ca să se pună la adăpost de răzbunarea lui Codreanu, pe care-l cunoștea bine, s-a internat la Spitalul Brâncovenesc, din București. Acolo fiind, ziua în amiaza mare, o echipă de zece legionarii, Decemvirii, îmbrăcați în cămăși verzi, au pătruns în salonul unde era Mihail Stelescu ; au făcut un front în fața patului în care se găsea culcat, au strigat lozinca : „Trăiască Legiunea și Căpitanul !" și, fulgerător, Caratănase a dat prima lovitură de secure în corpul lui Stelescu. Securea a trecut apoi, pe rînd, la ceilalți nouă și fiecare a dat cîte o lovitură. Au făcut iarăși front în fața patului celui hăcuit, au salutat din nou cu aceeași lozincă și s-au retras unul după altul, cu șeful în frunte, sub privirile înmărmurite ale celor care au asistat neputincioși la masacru. Patul de spital s-a transformat într-o masă de carne și sînge.

Ziarele au scris zile de-a rîndul despre această odioasă crimă. Și de data aceasta, Codreanu a scăpat de răspundere, fiind condamnați numai cei zece care i-au executat ordinul, și au intrat în istoria crimelor celebre, sub numele de „Decemviri".

Mai tîrziu, sub comuniști, istoria s-a repetat cu Lucrețiu Pătrășcanu, care, devenind incomod lui Gheorghiu-Dej, a fost arestat și condamnat, iar în detenție, Dej i-a dat ordin lui Alexandru Drăghici, ministru de interne pe atunci, să-l lichideze. Cu o singură deosebire. Fără ritual, în faptul zilei ; ci pe ascuns, în taina nopții — prin împușcare în ceafă.

Acum, la mărturisirile pe care le-a făcut profesorul Popa, a ținut să explice că el a fost într-adevăr un naționalist, dar din moment ce a văzut că în locul armei

cuvîntului, Legiunea folosește pistolul și crima, el a înțeles să nu mai activeze sub nici o formă și, începînd din anul 1936, s-a dedicat studiului. A făcut Facultatea de Teologie și apoi de Litere din Cernăuți. O vreme a funcționat ca preot și după război, cînd a văzut că preoțimea este hulită și disprețuită, a intrat în învățămînt, ca profesor la Liceul de băieți din Fălticeni, unde l-a avut ca elev și pe Nicoale Labiș.

Spunea că lui Labiș toată nenorocirea i s-a tras de cînd a fost la Școala de literatură „Mihai Eminescu" din București (1952—54), cînd pentru colaborarea sa la „Contemporanul" și apoi la „Gazeta literară" primea importante sume de bani și și-a găsit mulți prieteni de pahar, cu care făcea chefuri în toată legea. Printre ei era și Andrițoiu. Circulau chiar versurile : *„Toată lumea bea cu țoiul /Labiș bea cu Andrițoiu"*. Labiș a murit în urma unui accident de tramvai (și atunci era cu Andrițoiu). De-abia împlinise 21 de ani.

Profesorul Popa era un bun dascăl și un bun educator.

Începînd din primăvara anului 1963, au început să ne dea și nouă în celulă ziarul „Glasul Patriei" cu articole scrise de Nichifor Crainic și Radu Gyr. Acesta a fost și este un ziar de propagandă comunistă, mai ales pentru românii de peste hotare. Nici nu ne venea să credem că Nichifor Crainic și Radu Gyr au putut scrie asemenea articole, pentru regimul care a distrus întreaga noastră demnitate națională, a înrobit țara și a întemnițat în închisorile comuniste sute de mii dintre cei mai buni români. La tot pasul auzeai : vînduți comuniștilor, înșelători de conștiință, trădători etc. Să fie aduși, să ne spună prin viu grai aceste lucruri, nu prin niște articole scrise în ziar. Unii negau că ei ar fi scris aceste articole. N-au fost aduși, după cum ne-au promis de mai multe ori ; și atunci, cei mai mulți au tras concluzia că aceste exemplare au fost tipărite special, pentru inducerea noastră în eroare. Ni s-au dat și cîteva cărți de citit : poezii de Maria Banuș, Radu Boureanu, Victor Tulbure, romanul *Mitrea Cocor* de Mihail Sadoveanu. Nu mult după aceea, am fost împărțiți pe grupe și duși la reeducare în niște camere, foste celule, transformate acum în săli de clasă, cu catedră, tablă, bănci, chiar și unele tablouri. Grupa noastră era formată din 25 de de-

ținuți, avînd ca lector pe inginerul Popescu, din București, în vîrstă de 40 de ani. Mic de statură, brunet, își luase rolul în serios și voia cu orice preț să ne convingă de binefacerile noului regim. „Lectorii“ grupelor făcuseră cursuri speciale de aproape un an (din 1962), timp în care au avut un regim alimentar îndestulător, cu program prelungit de plimbare, filme, bibliotecă și, desigur, multe ore de îndoctrinare marxist-leninistă, cu ceea ce urmau să ne transmită și nouă. Dintre acești lămuriți, care voiau să-i lămurească și pe alții, mai cunoscuți au fost scriitorul Ion Caraion și Valeriu Anania. Ședințele de reeducare aveau loc cam de trei ori pe săptămînă, fie dimineața, fie după-amiaza, și durau cam trei ore ; uneori, cînd erau și ziare de citit, se prelungeau la patru ore. Ne convenea să stăm cît mai mult, ca să scăpăm de strînsoarea celulei. Acum nu ne mai dădeau ziare la celule, ci le citeam acolo. În general, programul se desfășura după același șablon. Un deținut dintre legionari era obligat să-și expună toată activitatea sa, de cînd a intrat în Legiune și pînă la arestare. Ne atrăgea participarea la aceste ședințe ; era ceva nou pentru nelegionari, mai ales cînd trebuia să facă destăinuiri cîte un șef mai mare sau mai mic, care avea un trecut bogat și luase parte la importante acțiuni politice. La ședință erau aduși, de obicei, și acei care au fost în lot cu el. Aceștia aveau rolul ca, în cazul cînd cel care făcea expunerea a omis ceva, să facă completări și critici, adică îl ajutau să spună tot. Un fel de spălare a creierului. Cînd omul ezita, îl ajutau ceilalți, care cunoșteau activitatea lui trecută și nu-i dădeau pace pînă ce, măcar cu gura pe jumătate, nu spunea că a greșit, fiindcă o expunere se considera pozitivă, numai atunci cînd se încheia cu această recunoaștere. Cînd era unul mai intransigent, intervenea un ofițer politic, cu date extrase din dosarele de judecată ; și dosarele, știm noi cum au fost întocmite. Mai știam că nu toți legionarii au fost vinovați de ceea ce li se imputa ; au fost destui dintre ei visători și oameni de bună-credință, pe care i-a luat valul și n-au avut timp să se dezmeticească, așa ca în orice mișcare politică de extremă, fie ea fascistă, fie comunistă. Cum am spus, la aceste mărturisiri, erau obligați numai foștii legionari. Prima expunere a făcut-o chiar șeful grupei, inginerul Popescu. După ce a arătat că intrase în miș-

carea legionară de cînd era elev, că a făcut parte din Frățiile de cruce și n-a avut discernămîntul necesar, a spus cum a devenit legionar plin și acțiunile la care a luat parte. Pentru toți cei care nu cunoșteau felul de organizare al legionarilor, erau noi și interesante aceste lucruri. A terminat arătînd că și Horia Sima și Nicolae Pătrașcu au greșit cînd au trecut alături de hitleriști. A făcut apoi apologia noului regim.

A urmat expunerea învățătorului Dumitru Spînoche, care era arestat din 1948 ca legionar. În cele patru luni de guvernare legionară. Dumitru Spînoche a fost inspector școlar al județului Constanța. Il cunoșteam doar din auzite, acum îl vedeam. Un om mic de statură, firav, blînd, sensibil, domol. Avea toate trăsăturile unui om bun și cu frica lui Dumnezeu. În dosarul său, piesa acuzatoare care a determinat condamnarea lui a fost aceea că, în calitate de inspector școlar, a introdus în școli, anumite cîntece legionare, printre care două despre Ștefan cel Mare. În tot timpul expunerii sale, s-a zbuciumat și a plîns. Nu demult auzise că soția lui, tot învățătoare, a divorțat de el și s-a recăsătorit cu un alt învățător. Avea patru fete și un băiat. În apărarea lui, am luat și eu cuvîntul și am spus tot ce știam de bine despre el. La sfîrșit, inginerul Popescu mi-a reproșat: „domnule Antohe, noi, legionarii, venim la aceste ședințe să ne recunoaștem greșelile, nu să ne lăudăm și să cocoloșim adevărul!" „Ce să cocoloșească, domnule? 16 ani de temniță pentru cîteva cîntece?!" La ieșirea din sală, mai mulți colegi din grupă mi-au spus că în fundul sălii era ajutorul politic, îmbrăcat în haine civile. „Și se uita la tine, de era în stare să te mănînce!" Din urmă, m-a ajuns Mitică Spînoche, care avea încă lacrimi în ochi. A ținut să-mi mulțumească și atunci am făcut și cunoștință.

În altă zi, a urmat la mărturisiri profesorul Popa, de la Liceul din Fălticeni — despre care am vorbit mai sus — și care au decurs ca la carte: cu recunoașterea greșelilor și luarea de angajamente pentru cînd va ieși afară. Au mai urmat două mărturisiri șablon, care s-au terminat tot cu recunoaștere și angajamente. Toți din conducerea reeducării își frecau mîinile mulțumiți. Dar a venit vremea unor ședințe neprevăzute. Toate mergeau strună, potrivit programului stabilit, pînă cînd la măr-

turisiri a luat cuvîntul învățătorul Nicolae Pîrvu din comuna Smîrdioasa, județul Teleorman. Ear un om în vîrstă de peste 55 de ani. Înalt, bine făcut, cu părul încărunțit, cu trăsături energice. Își pierduse o mînă pe frontul de Răsărit. Fusese condamnat ca legionar și ca unul ce s-a opus colectivizării agriculturii. Spre deosebire de ceilalți, învățătorul Pîrvu a susținut că a fost condamnat pe nedrept și că el nu-și recunoaște nici un fel de vinovăție, ci, dimpotrivă, a fost promotorul tuturor realizărilor de ordin social din comuna Smîrdioasa : cămin cultural, cor sătesc, cooperativă, construirea unei școli noi, repararea bisericii etc. Același lucru l-a susținut și la judecată, dar cei care l-au judecat au făcut ce au vrut ei. „Cer să fiu judecat la Smîrdioasa, în fața oamenilor de acolo, căci ei știu ce am făcut eu, iar nu după dosarul de judecată plin de dovezi mincinoase". Toți oamenii administrației au rămas surprinși de această întorsătură. Inginerul Popescu a încercat mereu să-l aducă pe făgașul declarațiilor șablon, dar învățătorul invalid de război Nicolae Pîrvu a rămas neabătut, pe poziția lui. Șeful grupei a informat conducerea închisorii despre situație. A doua zi, la orele de tămîiere, a venit toată echipa de șoc a ofițerilor politici : colonelul Ivan, mic și îndesat, și colonelul Iacob, un lungan deșirat, de fel de la Vaslui, iar în frunte, directorul închisorii, colonelul Gheorghe Crăciun. Rînd pe rînd, au început să-l amenințe pe Pîrvu : „dacă nu vrei să recunoști, ai să stai în pușcărie mult și bine, ai să vii să ne rogi în genunchi să-ți dăm drumul și ție, dar n-o să vrem noi !". Nu s-a întîmplat nimic din toate acestea, fiindcă atunci cînd au început eliberările Nicolae Pîrvu a ieșit printre primii. El a înfruntat cu un „nu" categoric acțiunea de reeducare. Dar începutul e greu, urma vine de la sine. O poziție ca aceea a lui Pîrvu a avut-o și brigadierul silvic Nichifor. Dacă Pîrvu era invalid de o mînă, Nichifor era invalid de un picior. Avea proteză, dar se ajuta și cu cîrje. Înalt, încă frumos, Nichifor era tipul bucovineanului aprig și dîrz. Nici el nu și-a recunoscut vreo vină. A spus aceasta și în fața instanței de judecată. Să se cerceteze dosarul lui și acolo o să se vadă poziția pe care a avut-o la proces. Căci această poziție o are și acum, la ședința de reeducare. Fusese condamnat ca legionar și legionar a rămas. Pentru el, a fi legionar a în-

semnat a fi un bun român și așa a rămas. N-a luat parte la marșuri, n-a amenințat pe nimeni, n-a nedreptățit pe nimeni, n-a făcut vreun rău nimănui. În dosarul de judecată era menționat că a cîntat cîntece legionare. „Nu erau cîntece legionare, a ținut să precizeze Nichifor, erau cîntece românești din totdeauna. *Pe-al nostru steag, Deșteaptă-te, române, Trei culori, Hora Unirii*, pe care românii le cîntau și în timpul ocupației austriece și nu erau băgați la pușcărie, ca acum. *Pe-al nostru steag* și *Trei culori* sînt cîntecele noastre, ale bucovinenilor, de la Ciprian Porumbescu de la Stupca, și au devenit îndrăgite de întregul popor. Recunosc că le-am cîntat în trecut și le voi cînta și cînd voi ieși afară". Și în cazul lui Nichifor, a venit echipa de șoc să-l lămurească, dar totul a fost inutil. O serie de prieteni l-au rugat să cedeze, că așa cere momentul în care ne găsim. Bucovineanul s-a menținut dîrz, pe poziția lui. Și în cazul lui, politrucii au amenințat : „Ai să stai în închisoare pînă te lămurești singur !". Nu-i mai era frică nimănui de amenințările lor. Situații ca acestea au mai fost și la alte grupe și au determinat o schimbare de organizare. Reeducarea să aibă loc în sala mare de spectacole din incinta închisorii, în care încăpeau pînă la 5—600 de deținuți. La o masă lungă de cîțiva metri, lua loc prezidiul acelora care trecuseră prin purgatoriul reeducării : frații Tache și Ghiță Savin, Cuza Marinescu, Dinescu și alți foști șefi legionari. Aceștia fuseseră, în prealabil, luați din închisoare și purtați de securitate prin diferite orașe ale țării să vadă cu ochii lor ce a realizat regimul în timpul cît noi am stat la pușcărie. „Am stat" e un fel de a spune, căci la toate închisorile erau fabrici, unde erau stabilite norme și deținuții munceau din răsputeri, flămînzi și neplătiți, ca și la coloniile de muncă de la Canal, din Deltă, din mină etc. Toate erau realizările regimului, ca și cum ar fi fost normal ca timp de 15—20 de ani să nu se schimbe nimic, cînd toate bogățiile erau în mîna statului, prin naționalizări, confiscări, stabilizări, colectivizări cote etc.

Cînd veneau înapoi la închisoare, în ședințe speciale, comunicau celorlalți deținuți cele ce au văzut ei afară. Înainte de expunere, erau prezentați, de obicei, de colonelul Crăciun și, în lipsa lui, de colonelul Iacob, adjunctul său, care terminau cu sfruntare : „toate acestea noi

le-am realizat, fără contribuția celor din pușcărie", cu alte cuvinte, noi am construit socialismul — fără voi, care o să fiți beneficiarii acestor realizări. Cele mai multe relatări se refereau la București pe care îl prezentau ca pe un oraș al minunilor. Parisul, Londra, Viena și alte orașe ale Europei erau ca niște rude sărace în comparație cu Bucureștiul nostru!

Cei care au fost duși prin Iași au vorbit despre Iași; tot așa au fost duși la Constanța, Galați etc.. În unele seri ni s-au rulat și filme ca: Setea, Jurnal cu călătoria lui Gheorghiu-Dej în India și Indonezia, Înmormîntarea Mariei Tănase etc. Eram dornici să vedem filme, după atîta amar de ani și, apoi, scăpam două-trei ore de atmosfera celulei, cu mizeriile ei, căci aici nu se schimbase nimic. Dacă erai prins că vorbești la fereastră sau la percheziție îți găseau o bucată de hîrtie scrisă, erai luat și dus la izolare. În zadar spuneai că ai luat-o din sala de ședințe sau ai găsit-o în celula în care ai fost dus de curînd. Nimic nu era luat în considerare; aceeași eternă stupiditate. De asemenea, se continua cu trimiterea loturilor de deținuți la coloniile de muncă din Deltă sau Balta Brăilei. În schimb, apăreau figuri noi, din alte loturi venite de acolo. În general, îi trimiteau pe aceia care nu aveau nici un rol în procesul de reeducare. Cu un asemenea lot, a plecat doctorul Mihai Iubu, cu care stăteam de obicei, pe aceeași bancă, în fundul sălii, la ședințele de reeducare. Doctorul Iubu fusese șef de lucrări la catedra O.R.L. de la Facultatea de Medicină din Cluj. Era o figură bine cunoscută între deținuții de la Aiud și se bucura de multă simpatie. Înalt, blond, subțire și spiritual, ne vorbea cu multă plăcere de prietenia lui cu Lucian Blaga și D.D. Roșca, cu care mergea adesea la casa lui din Valea Drăganului, unde, atunci cînd ocupațiile le îngăduiau, ședeau zile în șir. Cunoștea foarte bine operele lui Blaga, atît cele literare, cît și cele filosofice. Fusese arestat de securitatea din Cluj ca simpatizant legionar și supus la tot felul de presiuni și chinuit ca să recunoască fapte inventate. După ce a scăpat din detenție, nu și-a mai găsit post în Cluj și a fost numit la Turda. Avea locuința în Cluj și, timp de aproape 15 ani, a făcut naveta între Turda și Cluj. În materie de chirurgie O.R.L. devenise o somitate și la Turda îl căutau bol-

navi din toată țara. Sesizat de numărul mare de cazuri grele rezolvate de doctorul Iubu, Ministerul Sănătății i-a rezervat un număr de paturi la Clinica III din Cluj și doi medici subalterni, pentru ajutor și specializare. O întîmplare nenorocită a făcut ca de sărbătorile Crăciunului din 1979, cînd mergea spre Valea Drăganului, cu mașina încărcată de daruri pentru copiii din sat, să se accidenteze grav și, în cîteva zile, să se stingă din viață. Revista „Flacăra", care a publicat mai multe reportaje despre activitatea și reușita operațiilor pe care le făcea la spitalul din Turda, într-un articol cuprinzător, în care-și exprima regretul pentru moartea doctorului Iubu, încheia: „Prin moartea lui, doctorul Iubu a dus cu el în mormînt secrete pe care de patru mii de ani nimeni nu le știe". Era originar din Tîrgoviște, necăsătorit și avea două surori și mai mulți nepoți. A fost un mare colecționar de obiecte de artă populară românească, covoare, costume naționale, cusături de tot felul, ceramică, obiecte din lemn și chiar tablouri, toate aranjate în locuința lui din Cluj. De asemenea, casa din Valea Drăganului, unde și azi stăruie amintirea celor trei prieteni, era îmbrăcată și împodobită în cel mai curat stil de artă populară țărănească, după sugestiile bunului și marelui său prieten, Lucian Blaga. De toți trei mi-am amintit, cînd am citit poezia „Ulciorul" de Blaga.

„Pe masă îmi stă, durat din argilă,
ulciorul. În rostul ceramic așez uneori,
cu roua pe ele iubitele flori.
Prefer trandafirul de purpură.
Tainic, urmînd unui sacru canon,
dimineața, de-o rază cerească
atins, trandafirul își las-o petală pe masă,
dorind în lumină să stea fără mască.

Se face că torn, alte dăți, în ulcior
tomnaticul soare prin teascuri trecut,
curgător aur crud,
vin de piatră, soi cald de Aiud.

Mai apoi cîteodată păstrez în ulcior
și-un lucru mai scump și mai rar:

grămadă de boabe de chihlimbar
lacrimi pe care o pădure le-a plîns,
cînd ultimul alb unicorn s-a stîns".

Cînd întîlnesc iarăşi cuvîntul Aiud, tresar şi mă scutur ca de un rece fior. În cîteva secunde, îmi trec prin minte toate patimile prin care s-a trecut în această monstruoasă închisoare. Dar cel mai important eveniment, în cadrul reeducării, a avut loc atunci cînd au început destăinuirile şefilor mişcării legionare, închişi la Aiud. În faţă stăteau foştii legionari, căci mai mult pentru ei se făceau aceste demonstraţii, ca să le distrugă cultul pentru şefii lor. Să vadă fiecare faţa neştiută a foştilor conducători, cine au fost ei şi ce au făcut înaintea şi în timpul guvernării lor. Primul care a luat cuvîntul a fost Nicolae Pătraşcu, din Sîmbăta de Sus, judeţul Făgăraş, care şi în detenţie, la Aiud, era recunoscut de toţi legionarii ca şeful lor. Numărul adepţilor lui Horia Sima (simiştii) nu era luat în consideraţie, fiind mult mai mic. De altfel, Horia Sima, originar din comuna Mîndra, judeţul Făgăraş, nu se afla în închisoare, el reuşind să fugă peste graniţă. Atît unul, cît şi altul s-au înscris în Mişcarea Legionară condusă de Corneliu Codreanu, Căpitanul, încă de cînd erau studenţi. Nicolae Pătraşcu a fost cumnat cu doctorul Ion Banea, şeful legionarilor din Ardeal, care, alături de Corneliu Codreanu şi inginerul Gheorghe Clime, a fost executat în 1938, sub dictatura regelui Carol al II-lea, din ordinul ministrului poliţiei de atunci, Gavrilă Marinescu. *După executarea capilor Mişcării Legionare, Nicolae Pătraşcu şi Horia Sima s-au văzut propulsaţi în prima linie şi, cu de la sine putere, Horia Sima a luat conducerea organizaţiei, avîndu-l pe Pătraşcu drept adjunct. În această calitate, ca protest şi răzbunare pentru cei dispăruţi, a pus la cale asasinarea primului-ministru de atunci, Armand Călinescu. În acest scop, a format o echipă de voluntari, dintre discipolii săi legionari, în frunte cu fraţii Dumitrescu, ambii studenţi la Ministerul Armatei şi l-a aşteptat pînă s-a întors pe ziua de 21 septembrie 1939, întreaga echipă de şapte studenţi l-a urmărit pe Armand Călinescu pe cînd s-a dus la Ministerul Armatei şi l-a aşteptat pînă s-a întors pe acelaşi drum. De la distanţă ei i-au văzut maşina şi un*

car cu fîn, mînat de un țăran în cojoc și cu căciulă pe cap, a tăiat drumul mașinii, obligînd-o să se oprească. Boii se mișcau încet, iar șoferul mașinii a deschis portiera ca să vadă ce se întîmplă. O mașină s-a oprit în spatele lor și au coborît mai mulți tineri, ce păreau că se interesează de carambol. In acel moment, toți cei șapte au impresurat mașina ministerială și unul dintre ei, după deschiderea portierei, a descărcat mai multe focuri de revolver în primul-ministru, care a murit imediat. De la locul atentatului, cei șapte s-au dus la postul de radiodifuziune, unde au anunțat de două-trei ori că o echipă de legionari l-au ucis pe primul-ministru Armand Călinescu. Panică și consternare în toată țara... Vinovații au fost arestați în momentul cînd părăseau postul de radio. Între deținuții de la Aiud, era și fostul inginer-șef de la Radio-București, Grigorescu (dacă am reținut bine numele), care a povestit cum s-au desfășurat lucrurile aici. Tocmai se transmitea buletinul de știri, cînd în biroul lui au pătruns un grup de tineri care l-au somat să nu întrerupă emisiunea, căci va fi lichidat imediat. A profitat de cele cîteva secunde cît ei au anunțat știrea asasinării și a chemat poliția urgent. Astfel au putut fi repede arestați. După acest asasinat, ca represalii, au fost executați aproape mulți fruntași ai mișcării legionare din țară. Nicolae Pătrascu și Horia Sima au scăpat fugind în Germania. La cercetări, cei șapte au declarat cu toții că fiecare din ei a tras în primul-ministru. Chestorul Smărăndescu, care a condus cercetările și care acum era și el închis la Jilava, era convins că nu au tras toți și el voise să-și ia răspunderea numai autorul crimei, ca să nu-și atragă cu toții pedeapsa capitală. De mai multe ori ieșise din camera de anchetă, ca să hotărască ei. De fiecare dată cînd revenea ei îi dădeau același răspuns : „toți am tras, toți sîntem vinovați în aceeași măsură !". De la Prefectura Poliției Capitalei, unde era și sediul Ministerului Poliției, ministrul Gavrilă Marinescu îl soma mereu să-i trimită dosarul cu rezultatul anchetei. „M-am gîndit că e prea mult pentru cei doi părinți ai lor să-și piardă amîndoi copiii, studenți fruntași la Medicină. Am cerut celui mic să declare sincer, că el n-a tras, dar el n-a vrut să audă de așa ceva ! *Au fost executați toți șapte. In zilele care au urmat, drept represalii, au fost executați cîte doi-trei conducători legio-*

nari din fiecare județ. De la unii legionari din Aiud, am aflat că țăranul din carul cu fîn fusese chiar Horia Sima, care în învălmășeala ce s-a produs, a reușit să dispară și, împreună cu Nicolae Pătrașcu, a fugit în Germania. De acolo, s-a întors în țară către sfîrșitul primăverii lui 1940, cînd Hitler amenința întreaga Europă. Sub presiunea lui, în guvernul Gigurtu din vara anului 1940 au fost introduși și doi legionari: Horia Sima și Radu Budișteanu. După Dictatul de la Viena din 30 august 1940, evenimentele politice din țara noastră au început să se precipite și Carol al II-lea, nemaiputînd face față situației, în ziua de 4 septembrie l-a însărcinat pe generalul Antonescu cu formarea guvernului. Generalul Antonescu fusese ministru de război în guvernul Goga-Cuza și se bucura de multă popularitate în rîndurile armatei și chiar printre oamenii politici, care vedeau în el singurul salvator al țării din situația grea în care se găsea. *În ziua de 6 septembrie 1940, generalul Antonescu, l-a obligat pe Carol al II-lea să abdice, iar la 14 septembrie 1940 și-a asociat la conducerea țării mișcarea legionară, formând un guvern mai mult din legionari, avînd ca vicepreședinte al Consiliului de Miniștri pe Horia Sima. În felul acesta, Horia Sima a devenit a doua persoană ca importanță în conducerea țării. În timpul celor patru luni de guvernare (15 septembrie 1940—21 ianuarie 1941)* (Nicolae Pătrașcu n-a făcut parte din guvern), *au fost asasinați Nicolae Iorga, Virgil Madgearu și alți 67 de oameni politici și funcționari publici, pe care legionarii îi închiseseră la Jilava.* Asupra lor voi reveni. În expunerea lui lungă și greoaie, Nicolae Pătrașcu a lăsat să se înțeleagă că el n-a fost de acord cu atrocitățile comise de legionari, hotărîrea aceasta fiind luată de Horia Sima, împreună cu generalul Petrovicescu (ministru de interne) și Victor Biriș, secretar general la Ministerul de Interne. De ea a știut și Alexandru Ghica, șeful Siguranței Statului, ca și Lucă Sturdza, ministru de externe. *Aceste abuzuri de putere, excese și crime l-au făcut pe generalul Antonescu să-i cheme la ordine. Legionarii s-au împotrivit și au declanșat rebeliunea din 21—23 ianuarie 1941. După eșecul ei, Horia Sima și Nicolae Pătrașcu, cu concursul Ambasadei germane din București, au reușit să fugă în Germania.* Tot atunci au

fugit și alți legionari care au făcut parte din guvern și administrația Antonescu. Cei care au rămas și luaseră parte la rebeliune au fost judecați de guvernul Antonescu (curățit de legionari) și condamnați la diferite pedepse .Baricadați în imobile, de obicei, sediul unor instituții, ministere, cazărmi, rebelii legionari au produs pierderi în rîndurile armatei și mai puțin populației civile. La 23 ianuarie 1941 au avut loc în Piața Victoriei din București funerariile consacrate eroilor. După război, Pătrașcu a revenit în țară, iar Horia Sima a rămas în Spania să elaboreze alte ambiții scelerate. *În primăvara anului 1946, între Nicolae Pătrașcu, ca reprezentant al mișcării legionare, și Teohari Georgescu ministru de interne, s-a stabilit un acord (de tactică comunistă), în sensul că în timpul alegerilor care urmau și după aceea legionarii se vor abține de la orice activitate ostilă guvernului Petru Groza și partidului comunist. Pe baza acestui acord, mulți legionari închiși din timpul lui Antonescu au fost eliberați din închisoari. Unii dintre ei, figuri proeminente, au trecut cu totul la comuniști, cum au fost Costin Murgescu, Vladimir Dumitrescu etc. Alții, cum au fost Horațiu Comanici și ai lui, au trecut la țărăniști. De acolo din străinătate, Horia Sima n-a fost de acord cu înțelegerea dintre Pătrașcu și comuniști și a dat ordin de organizare a legiunii în clandestinitate. Comuniștii atît au așteptat ! Acum erau consolidați și au trecut la arestări masive, dar nu numai de legionari, ci și țărăniști, liberali, gogiști, cuziști, apolitici, armată adică a tuturor opozanților politici a căror lichidare o aveau în programul lor. Formulele de condamnare au fost cele din codul penal sovietic : criminali de război, dușmani ai poporului, sabotori, legionari, simpatizanți legionari, dușmani ai regimului, ai colectivizării etc. Atunci dintre legionari au fost arestați : Nicolae Pătrașcu, Petre Țuțea, Cuza Marinescu, Petre Țocu, Sandu Mazilu, frații Tache și Guță Savin, profesorul Stoian de la Bacău și sute de alți legionari, care acum erau închiși la Aiud și* obligați să facă confesiuni complete asupra activității pe care au desfășurat-o de cînd au intrat în mișcarea legionară și pînă cînd au fost arestați. Expunerea lui Pătrașcu a fost eșalonată pe mai multe zile. La începutul ei a asistat și colonelul Crăciun, acela care, la arestarea lui Pătrașcu, era coman-

dantul securității din Sibiu. El a ținut chiar să fie oarecum împăciuitor și să adauge că multe din ideile pentru care au luptat legionarii le-au adus la îndeplinire comuniștii (Așa da !). După ce a scăpat din închisoare, Nicolae Pătrașcu s-a stabilit la Sibiu, unde avea soția și cei doi fii. După cîtva timp, a început să fie tracasat de securitate. Atunci, sătul de toate, s-a sinucis în baie, tăindu-și venele.

După Nicolae Pătrașcu, a urmat la cuvînt Butnaru, de la Iași, fost comandant al „Bunei Vestiri", adică era unul din cei șapte care au fondat organizația ultranaționalistă „Legiunea Arhanghelul Mihail", transformată apoi în Garda de Fier, iar după 1935, în Partidul „Totul pentru Țară". Majoritatea deținuților din sală erau legionari. Unii dintre ei erau arestați încă din ianuarie 1941, imediat după rebeliune, și aveau la ora mărturisirilor cîte 22—23 de ani de pușcărie, iar cîțiva dintre ei, cum erau Butnaru și Radu Mironovici, foști comandanți ai „Bunei Vestiri" care fuseseră închiși și înainte de război cîte 4—5 ani, aveau aproape 30 de ani de închisoare. Toți aceștia erau îmbătrîniți, gălbejiți și cu trupurile supte de umezeala zidurilor și mizeria pușcăriilor. Cu părul albit sau pleșuvi, păreau niște cruciați care se întorceau învinși și obosiți, fără nici o cucerire. Cînd îi priveai, nu puteai să nu te cutremuri de tragedia vieții lor ! Porniseră la drum prin 1921—22, cînd erau tineri și plini de avînt, și acum aveau toți peste 60 de ani. Butnaru vorbea încet, abia se auzea. Înalt și slab, pășea încet și sfios, de părea că nu vrea să deranjeze pe nimeni cu prezența lui. Era de o paloare pămîntie, ce-ți făcea impresia că nu mai are mult de trăit. Numai părul, complet alb, contrasta cu pielea feții înnegurată. Făcea eforturi vădite să vorbească mai tare, dar nu izbutea. Încă din 1921, de cînd era student, s-a înscris în organizația naționalistă a lui A. C. Cuza. În cadrul acestei organizații, l-a cunoscut pe Corneliu Codreanu și pe tatăl său, Ion Zelea-Codreanu, care locuiau chiar în casele profesorului A. C. Cuza. Ion Zelea-Codreanu se refugiase din Bucovina înainte de primul război mondial și a fost ajutat de A. C. Cuza să-și ia licența de limba germană. A locuit în Iași pînă ce a fost numit profesor la Liceul de băieți din Huși, unde s-a mutat cu întreaga familie.

De altfel, profesorul A. C. Cuza l-a și cununat și i-a botezat cîțiva dintre copii. Atît Ion Zelea-Codreanu, cît și fiul său Corneliu au început activitatea politică în cadrul organizației cuziste de la Iași. Prin 1923—24, cei doi Codreni, tatăl și fiul, au început să fie nemulțumiți de organizația în care activau. Îl acuzau pe mentorul lor, profesorul Cuza, de lipsă de combativitate și spirit revoluționar de care trebuia să dea dovadă o organizație naționalistă și antisemită. De fiecare dată, cînd aveau lungi conciliabule, Cuza le explica faptul că el este pentru legalitate, pentru un sistem parlamentar, pentru democrație. „Noi nu vom avea niciodată atîtea arme și gloanțe cîte are guvernul și eu înțeleg să vin la guvern pe cale parlamentară, nu prin dezordini de stradă și revoluție". În anul 1923, Corneliu Codreanu a făcut o călătorie în Germania și a văzut cum, la München, manifestau batalioanele național-socialiste înființate de Hitler. Asemenea organizații paramilitare ar fi vrut să înființeze și el în cadrul Ligii Apărării Naționale Creștine. Dar A. C. Cuza a refuzat categoric, nici n-a vrut să audă de așa ceva! Atunci, Corneliu Codreanu s-a gîndit să se despartă de A. C. Cuza și să înființeze o organizație politică, așa cum o concepea el și a început să-și caute aderenți printre studenții de la toate facultățile Universității din Iași. Cu ocazia unei manifestații studențești interzisă de prefectul poliției municipiului Iași — Manciu — Corneliu Codreanu a trecut în fruntea coloanei manifestanților, sfidînd autoritatea prefectului. În fruntea unui detașament de polițiști, prefectul a ieșit înaintea coloanei să oprească manifestația. Codreanu nu numai că nu a dat ascultare somației prefectului, ci l-a insultat, ba mai mult, cu un grup de studenți, a rupt cordonul de polițiști și a manifestat prin tot orașul, însoțit fiind și de alte grupuri alăturate pe parcurs. De la această întîmplare, Codreanu a început să fie considerat ca un șef al studențimii ieșene. Prefectul Manciu i-a intentat proces pentru dezordine publică și insultă în exercițiul funcțiunii. Procesul s-a amînat de mai multe ori, pînă cînd, la termenul de judecată din anul 1924, Manciu a sosit cu puțină întîrziere și, pe cînd urca scările Tribunalului, Corneliu Codreanu tocmai ieșea, escortat de un polițist. Premeditat, Codreanu a scos pistolul și a tras în prefect, strigînd: „Canalie! Bestie!" Manciu s-a prăbușit pe scările Pala-

tului de Justiție. Dus la spital, n-a mai putut fi salvat. Presa a relatat pe larg împrejurările în care a fost ucis Manciu. A urmat procesul de asasinat, care a durat mai mulți ani, fiind transferat la mai multe instanțe din țară, pînă a ajuns la Curtea Marțială din Turnu Severin, unde era președinte generalul Petrovicescu, care l-a achitat. Din nou Codreanu a fost promovat ca un erou al tineretului din țara noastră. Pe acest fundal, în anul 1927, Corneliu Codreanu și un grup de prieteni au înființat organizația politică Legiunea Arhanghelului Mihail, iar în cadrul ei, Ordinul Comandanților Bunei Vestiri, din care făceau parte cei șapte întemeietori ai organizației ; o organizație politică stăpînită de fanatism și violență, iar șefii lor erau considerați ca unși de Dumnezeu. În mare parte, organizația era influențată de doctrina național-socialistă a lui Hitler, cu a cărui carte, „Mein Kampf", Codreanu obișnuia să umble sub braț. Dintre comandanții Bunei Vestiri, mai supraviețuiau în 1964 Butnaru și Radu Mironovici, amîndoi în pușcăria de la Aiud. Despre Butnaru am vorbit mai sus. Aș mai adăuga doar faptul că în timpul guvernării legionare, el n-a ocupat nici un fel de demnitate, cum s-ar fi cuvenit, după locul pe care-l ocupa în ierarhia Legiunii. Unii mai cunoscători au spus că a adoptat această atitudine ca un protest împotriva lui Horia Sima, pe care îl socotea ca un uzurpator al șefiei partidului. Radu Mironovici (cel de-al doilea comandant al Bunei Vestiri) în perioada guvernării legionare a fost Prefectul Poliției Capitalei, unde, în timpul rebeliunii din 21—23 ianuarie 1941, legionarii s-au baricadat și au rezistat timp de două zile. După rebeliune, a fost arestat și condamnat sub Antonescu și închis la Aiud. L-am văzut de cîteva ori, cînd a asistat la ședințele de reeducare. N-a luat cuvîntul niciodată. Era înalt, cu părul alb și răvășit, iar fața de o paloare cadaverică. Un om lipsit de vlagă, cu privirea absentă, ce părea că țintește în gol. Radu Mironovici era fiul preotului din comuna Marginea, nu departe de Rădăuți, comună vestită prin ceramica neagră meșteșugită de cunoscuții olari de acolo.

Alt șef legionar, Petre Țocu, prefectul județului Putna în guvernarea legionară, le-a spus lucrurilor pe nume și a povestit cum, pentru asasinarea lui I. G. Duca, Corne-

liu Codreanu a format opt echipe de cîte trei legionari. Fiecare din aceste echipe intra pe rînd în acțiune, dacă nu reușea să-l asasineze cea dinaintea ei. Echipa lui Constantinescu, Caranica și Belimace, care l-a împușcat pe primul-ministru, a fost cea de a treia echipă. Prima echipă l-a urmărit pe I. G. Duca de la locuința sa, din Str. Cometei din București, pînă la minister ; a doua l-a urmărit prin oraș pînă la Gara de Nord, unde a luat trenul spre Sinaia. De fiecare dată era însoțit de cineva. A treia s-a urcat în același tren pînă în Gara Sinaia, unde l-a așteptat să iasă de la audiența pe care a avut-o la Carol al II-lea. Întorcîndu-se de la rege, era singur și l-au împușcat pe peronul Gării Sinaia, cînd trebuia să ia trenul spre București. Țocu a făcut parte din cea de a șaptea echipă și a mărturisit că și el l-ar fi ucis pe Duca, dacă ar fi ajuns rîndul la ei. Petre Țocu a arătat de cîtă autoritate se bucura Codreanu printre legionari. O autoritate de fier, pe care nu puteai să o combați în nici un fel, ci numai să o accepți și să te supui fără murmur și fără șovăire. A spus Căpitanul așa, așa trebuia să faci. Căpitanul era considerat ca inspirat de Dumnezeu, nu era ca ceilalți oameni, disciplina impusă de el era sfîntă. Petre Țocu a arătat cum a început să se îndoiască de sfințenia căpitanului încă din 1936, de cînd acesta a dat ordin să-l ucidă pe Stelescu. Atunci și-a dat seama că a făcut-o nu pentru că era un pericol pentru Legiune, așa cum prezenta situația, ci pentru că se temea că polarizează în jurul lui tot mai multe simpatii și-i va lua locul. Din punct de vedere politic, Mihail Stelescu era un om cu vederi mai largi, mai inteligent și mai cultivat. Se purta cu toată lumea ca un om și nu ca un inspirat și destinat să fie șeful Legiunii. S-a mai adăugat la aceasta și cazul relatat într-un cerc de șefi legionari, printre care și Petre Țocu, de către generalul Zizi Cantacuzino-Grănicerul (oficial, șeful partidului „Totul pentru Țară“). Cînd venea la București, Corneliu Codreanu avea la dispoziție o cameră oferită de general în locuința lui. Într-o zi, cînd s-a întors acasă, a găsit mare tărăboi, Vasile, soțul cameristei, care era și îngrijitorul gospodăriei pe care generalul o avea la țară, i s-a plîns că musafirul Codreanu i-a necinstit soția, cînd aceasta s-a dus să-i facă curățenie în cameră. Totodată, i-a mai spus generalului că el o să-l învețe minte să-și mai bată joc de fe-

meile oamenilor şi are să-l dea şi în judecată. Ca să potolească lucrurile şi să nu se facă de rîs nici Legiunea, nici Codreanu şi nici el, generalul Cantacuzino Grănicerul l-a despăgubit pe Vasile cu şapte hectare de pămînt, iar lui Codreanu i-a interzis să mai folosească găzduirea de la locuinţa lui. Şi a făcut tot ce a putut ca să nu afle ziarele, care atîta aşteptau. Înalt, lat în umeri, bine făcut, Petre Ţocu avea o expunere colorată şi interesantă. Cît a fost prefect de Putna, n-a permis nici un fel de abuzuri din partea unor legionari care, ajunşi la putere, erau puşi pe căpătuială, aşa cum s-a întîmplat în multe părţi ale ţării, unde unii şefi legionari şi poliţia legionară au trecut pe numele lor sau ale prietenilor lor prăvălii şi magazine care au aparţinut evreilor. În cîteva rînduri, s-a dus şi i-a relatat şi lui Nicolae Pătraşcu aceste lucruri, rugîndu-l să ia măsuri care să pună capăt acestor abuzuri. Între alte abuzuri pe care i le-a relatat lui Pătraşcu a fost şi acela al unei şefe legionare, care a trecut pe numele ei o mare drogherie din centrul Craiovei, a cărei firmă era „Marie Claire" despre care s-a auzit în toată ţara, ba încă i-a făcut şi cîntec : Marie Claire, Marie Claire, c'est une femme legionaire". La rebeliune, Ţocu n-a luat parte şi nici în judeţ n-au fost tulburări. De aceea, în timpul lui Antonescu n-a avut de suferit. După 23 august, Petre Ţocu, fiind licenţiat al Academiei Comerciale din Bucureşti, a fost contabil-şef la o întreprindere din capitală şi cînd a văzut că este mereu suspectat, s-a angajat contabil la una din fermele I.A.S. Cocargea, judeţul Ialomiţa, care avea sediul în staţia Bărăganu de pe linia Feteşti-Bucureşti. În agricultură erau locuri destule şi nu mai erai chemat toată ziua bună ziua la securitate ca să dai interminabile autobiografii. Contabil priceput şi bun gospodar, devenise unul din stîlpii I.A.S.-ului şi ca să dea exemplu de bun gospodar, creştea la locuinţa lui un porc sau doi, cîteva păsări, cultiva legume şi fructe. De cîte ori era nevoie, pleca la Bucureşti unde îşi avea familia. Băiatul lui era printre studenţii fruntaşi de la Politehnica din Bucureşti. Am stat şi eu două-trei săptămîni în aceeaşi celulă cu Ţocu şi am apreciat caracterul lui franc, deschis, condus de logică şi omenie. De la I.A.S. Cocargea a fost arestat.

Doctorul Crişan, de la circumscripţia sanitară Ceanul Mare, judeţul Turda, a făcut şi el mărturisiri îndrăzneţe

și pline de inedit. Ca student la Facultatea de Medicină din Iași, doctorul Crișan s-a împrietenit cu Corneliu Codreanu, care-l socotea ca pe un apropiat al său. De aceea, cînd a dat de necaz, Codreanu a venit la doctorul Crișan, care pe atunci era în ultimul an de medicină, să-l trateze de pămînteștile păcate. Expunerea doctorului Crișan l-a despuiat pe Corneliu Codreanu de toată aureola lui de legendă și mit, de ales și destinat de sus, în care îl vedeau îmbrăcat pe șeful lor legionarii de toate vîrstele și de toate gradele. Șeful lor n-a avut nimic din toate acestea, ci a fost și el om ca toți oamenii. Doctorul Crișan l-a tratat și l-a vindecat omenește, prin injecții, nu prin har, pe șeful lor, de o boală cît se poate de lumească, boală ce nu avea nimic de-a face cu sfințenia și mitul în care-l învăluiseră doctrinarii și interesații mișcării legionare. Cînd au auzit aceste lucruri, legionarii — și mai ales cei tineri — au rămas înmărmuriți. Erau în stare să se ducă să-l ia de piept și să-l oblige să spună că nu-i adevărat ce a povestit. Le socoteau drept calomnii și nu le puteau crede. „Calomnii“ ! „infamii !“ erau cuvintele pe care le pronunțau la ieșirea din sală. Doctorul Crișan, în timpul guvernării legionare, a fost unul din inspectorii generali din Ministerul Sănătății. Cînd a aflat de uciderea lui Iorga și Madgearu și de asasinarea oamenilor politici de la Jilava, și-a dat demisia de la Ministerului Sănătății și s-a întors la Dispensarul lui de la Ceanul Mare.

Tot inspector în Ministerul Sănătății, în timpul guvernării legionare, a fost și doctorul Nedelcu, originar din comuna Jariștea, județul Putna, unde avea o vie destul de mare, cu soiuri alese de viță nobilă. Era cunoscut ca un viticultor priceput, printre proprietarii din regiune. În București avea în Piața Amzei un cabinet medical de radiologie, foarte bine utilat cu cele mai noi aparate aduse din Germania, de aceea se bucura de o societate aleasă și numeroasă de pacienți. De statură mijlocie, cu fruntea înaltă și bombată, iar vorba apăsată, doctorul Nedelcu a fost dintre aceia care au refuzat reeducarea. Am stat în două rînduri în aceeași celulă cu el. Era un om onest și nu se tîrguia cu convingerile sale ! În timpul guvernării legionare a fost și la Constanța și a aprobat importante sume bănești destinate spitalelor din localitate. După eliberare, n-am mai auzit de el.

Petre Țuțea — Socratele României — cum îi ziceau cei mai mulți, era doctor în filosofie și științe economice. Dintre toți cei care au făcut expuneri, Petre Țuțea era cel mai ascultat, am putea spune chiar savurat, de către întreaga sală. Luările lui de cuvînt erau adevărate prelegeri de filosofie, de cultură generală și delectare spirituală. Pe lîngă talentul oratoric, Țuțea își presăra expunerea cu anumite vorbe de duh și snoave, care descrețeau fruntea și deschideau inimile tuturor. Își luase doctoratul în Germania și reușea să se facă înțeles chiar în probleme de pură filosofie. Cunoscător al marilor filosofi antici, — Platon, Plutarh, Socrate etc. —, jongla cu toți filosofii moderni, mai ales cu cei germani, Hegel, Kant și Nietzsche. Lua parte la toate discuțiile în legătură cu expunerea din ziua respectivă și ședința devenea interestantă prin cele ce spunea Petre Țuțea, și nu prin mărturisirile respectivului. El a fost și un ziarist de mîna întîi. Țuțea a colaborat și la ziarul „Cuvîntul" al lui Nae Ionescu, la care au colaborat și Mihail Sebastian și alți ziariști cu orientări politice diferite. Spun acest lucru, ca să amintesc încă o dată că Nae Ionescu nu condiționa publicarea în ziarul său de orientarea politică a colaboratorilor săi, ci de valoarea ideilor cu care aceștia îmbogățeau conținutul ziarului. Și Petre Țuțea a povestit cum, odată, un prieten cunoscut, ziarist ca și el, l-a întrebat : „Măi, Petrică, cum faci tu că în articolele pe care le publici la „Cuvîntul", îi mai dai lui Nae să înghită și șopîrle ?" La care Țuțea i-a răspuns : „Nu e chiar așa, Nae sesizează tot, dar îi plac asemenea atitudini". Adevărul este că pe Nae Ionescu, ca și pe Țuțea, nu-i putem asemăna cu altcineva, decît doar cu ei înșiși ; așa cum în anii din urmă mai sînt trei filosofi de seamă, pe care i-a dat neamul nostru și cu care ne mîndrim în lumea întreagă : Mircea Eliade, Emil Cioran și Constantin Noica ! În anul 1940, cînd ministrul nostru la Moscova era Grigore Gafencu, Petre Țuțea a fost atașat economic al acestei legații. În timpul guvernării legionare, el a funcționat, pentru scurt timp, în cadrul Ministerului de Externe. Nu-l putem număra printre doctrinarii legionari. Înalt, corpolent și mereu în vervă, Petre Țuțea era, cum se spune, tobă de carte. Am putea spune că era mintea cea mai cuprinzătoare care se găsea în 1964 la închisoarea din Aiud. Fusese arestat mult mai tîrziu

decît ceilalți legionari. Cu toate acestea, era uzat de viața din pușcărie. Îi lipsea o mare parte din dantură și din cauza aceasta avea oarecare dificultăți în pronunțarea unor cuvinte. L-am văzut de cîteva ori cînd lua masa. Îi trebuia mult timp să mestece cartilaje, tendoane, cozi și alte asemenea „subproducte" cum li se spunea în pușcărie unor asemenea resturi, folosite la masa osîndiților. Uneori, cînd nu termina de mîncat în timpul afectat pentru masă, cerea voie gardianului să ia gamela în celulă. De multe ori, nu i se admitea acest lucru și trebuia să renunțe la restul de mîncare. După eliberare, a vrut să-și publice anumite manuscrise, dar n-a avut acces la nici o editură. Nevoind să-și plece capul, i s-au făcut tot felul de șicane. S-a mers pînă acolo, încît i s-a înscenat un proces de speculă. S-au folosit împotriva lui tot felul de metode josnice, scoase din sacul fără fund al securității, în scopul de a-l compromite în fața opiniei publice.

Victor Biriș era ardelean și prieten bun cu Horia Sima și cu Nicolae Pătrașcu. Se cunoșteau încă din anii 1930—33, cînd erau studenți la București. Pe atunci persoana nr. 1 din Siguranța Statului și omul de încredere al lui Carol al II-lea era Moruzov. Acesta i-a contactat cu ocazia agitațiilor studențești din acea vreme și i-a făcut informatori. Fiind studenți săraci, erau adesea în jenă financiară, și Moruzov, care avea nevoie de o rețea de informatori din rîndurile studenților, îi răsplătea consistent, chiar și pentru cele mai neînsemnate informații. De la o vreme, Horia Sima și Nicolae Pătrașcu l-au neglijat pe Moruzov și s-au încadrat serios în mișcarea legionară. Victor Biriș a ținut însă mereu legătura cu Moruzov. După asasinarea lui Armand Călinescu, în 1939, Moruzov i-a ajutat să fugă în Germania cu pașapoarte false. Mai mult însă, le-a dat și cîte un plic cu 15.000 de lei, ca să le asigure existența în refugiu. Un an mai tîrziu, cînd legionarii au venit la putere (în 1940), Moruzov se afla în misiune în Germania. El a fost un mare spion al epocii. Și-a prelungit șederea în Germania cît a putut, ca să nu cadă în mîinile lui Horia Sima, care era acum la conducerea statului. Prin noul ministru de externe Sturdza, Horia Sima i-a trimis vorbă să se întoarcă în țară. Moruzov ezita însă. Atunci, printr-un emisar special, Horia Sima l-a chemat din nou, promițînd că el

avea să-i încredințeze misiuni importante. Știa prea multe lucruri compromițătoare despre el și trebuia cu orice preț să dispară, de aceea a ales ca emisar special pe un prieten al lui Moruzov. Încrezîndu-se în prietenul lui, Moruzov s-a lăsat momit și a venit în țară. Chiar în noaptea cînd a sosit, Moruzov a fost arestat și încarcerat la Jilava. O dată cu el, a fost arestat și Nichi Ștefănescu, fostul secretar al Siguranței Statului, care știa foarte bine rolul jucat de cei trei foști informatori — Horia Sima, Nicolae Pătrașcu și Victor Biriș. Moruzov și Nichi Ștefănescu au fost împușcați în închisoarea de la Jilava la 27 noiembrie 1940, și în felul acesta au dispărut doi din adversarii care cunoșteau atîtea lucruri din trecutul capilor legionari. Și așa ar fi rămas, dacă la destăinuirile din 1964 Victor Biriș n-ar fi vorbit. În guvernarea legionară, Victor Biriș a fost secretar general la Ministerul de Interne, condus de generalul Petrovicescu (cel care l-a achitat pe Corneliu Codreanu în procesul de asasinare a prefectului Manciu). După masacrul de la Jilava, Victor Biriș a fugit în Germania. De acolo, a venit de mai multe ori în țară, cu sprijinul Legației germane din București, întovărășind pe Andreas Schmidt, Gauleiterul germanilor din România. (Începuse războiul și noi eram aliați cu nemții.) Cînd a mai venit odată, după terminarea războiului, prin 1946, a fost prins și întemnițat la Aiud. *Victor Biriș fusese acela care dusese personal la Jilava ordinul de executare a celor 67 de oameni politici și funcționari de stat închiși de legionari acolo. Ordinul l-a înmînat lui Dumitru Grozea, comandantul Corpului muncitoresc legionar, care făcea paza celor închiși la Jilava, urmînd să-l pună în aplicare împreună cu comisarul Apostolescu și două echipe de legionari înarmați. Printre cei executați în noaptea de 26/27 noiembrie 1940 la Jilava, în afară de Moruzov și Nichi Ștefănescu, au fost și generalul Argeșanu, fost prim-ministru, al patrulea prim-ministru asasinat de legionari, după Duca, Călinescu și Iorga, precum și cunoscutul om politic de la Iași, Victor Iamandi, ca și o serie de comisari, jandarmi, agenți, socotiți adversari ai legionarilor.* După cum am spus, Dumitru Grozea (Miti, cum îi spuneau legionarii) a fost comandantul Corpului muncitoresc legionar. Acum, la Aiud, el a povestit amănunțit cum au procedat la lichidarea celor 67 de arestați de la Jilava. Din centrul în-

chisorii, au pornit cele două echipe, una condusă de el, cealaltă de comisarul Apostolescu. El și cu echipa lui au luat-o la stînga și au secerat pe toți cei aflați în celulele de pe partea stîngă. Cealaltă, condusă de comisarul Apostolescu, a luat-o la dreapta și au procedat la fel. La capătul coridorului, s-au întors pe partea opusă, luînd pe rînd fiecare celulă și ambele echipe s-au întîlnit la locul de unde au plecat, adică în rotonda de la mijlocul închisorii, reduitul. Cînd au ajuns aici, și-au adus aminte că au împușcat și trei deținuți de drept comun, care aveau de executat cîte 15 zile de închisoare, deoarece n-au plătit la timp o amendă care s-a transformat în închisoare corespunzătoare. Biriș îi făcuse atenți asupra acestora, dar, în furia dezlănțuită, au uitat de acest amănunt. Între acești trei, era și un cetățean de la Constanța, Bileca, tatăl unui legionar care era și el la Aiud. Tînărul Bileca a făcut mare scandal pentru tatăl său, dar totul a fost prea tîrziu. În celulele morții, cei uciși zăceau în poziția în care fuseseră surprinși. În primele celule deținuții dormeau, dar după aceea îi găseau ascunși sub pat, după ușă, pitiți sau în genunchi pe dușumea. A doua zi, la primele știri din presă, toată țara s-a cutremurat de crimele săvîrșite de legionari. Generalul Antonescu a înfierat cu toată asprimea crimele comise de ei. Ministrul de interne Petrovicescu a fost demis pe 22 ianuarie 1941 și condamnat, — se afla la Aiud —, iar în locul lui, a fost numit generalul Dumitru Popescu, coleg de promoție cu Antonescu, în care el avea toată încrederea. Victor Biriș și Dumitru Grozea au reușit să se refugieze în Germania. Generalul Petrovicescu își ducea cu greu bătrînețea și povara celor 67 de victime de la Jilava. A murit la Aiud. Ruptura dintre generalul Antonescu și Horia Sima a fost definitivă. După nici două luni, Horia Sima avea să organizeze rebeliunea din 21—23 ianuarie 1941, după eșuarea căreia a fugit cu o coloană militară germană peste graniță, căci nu a fost de găsit nicăieri în țară.

În Germania, Victor Biriș și Miti Grozea s-au stabilit la Rostock, unde a venit și Horia Sima. Și Miti Grozea povestea : „Lucram împreună cu alți legionari, la o uzină din Rostok, supravegheați de agenții lui Himmler. Tot acolo era și Horia Sima, dar el nu lucra, ci era un fel de reprezentant al nostru pe lîngă oamenii lui Himmler. Horia Sima se înconjurase de o echipă de devotați lui și

se purta cu noi ceilalți ca un fel de comandant, stabilind reguli de disciplină din ce în ce mai severe și luînd măsuri de pedepsire a acelora care nu se supuneau lui. Unii dintre noi au început să cîrtească împotriva lui, amintindu-i de comportamentul din țară. Ba, într-o zi, unul a trecut la proteste directe (nu-i rețin numele). Ca să scape de el, Horia Sima l-a chemat pe Dumitru Grozea, care era prieten cu răzvrătitul, și l-a însărcinat să-l lichideze, arătîndu-i și modalitatea. Miti Grozea și prietenul său obișnuiau să facă exerciții de înot în orele de odihnă. Horia Sima i-a indicat ca, la prima ocazie, să-l tragă la fund. «Să termine cu el. Cu un astfel de element nu trebuie procedat decît așa !» Dumitru Grozea, nu numai că nu a executat ordinul primit, ci l-a adus și la cunoștința celorlalți legionari. A fost scandal mare în lagărul de la Rostock și grupul legionarilor de acolo s-a împărțit în două tabere : pro și contra Horia Sima. După cîteva zile, Horia Sima a fugit din lagăr. Cînd a auzit Hitler, s-a înfuriat și i-a ordonat lui Himmler să-l caute în toată Germania și să-l aducă înapoi. Hitler îl ținea pe Horia Sima ca pe o sperietoare pentru Antonescu. De cîte ori Antonescu nu era de acord cu cererile exagerate ale lui Hitler, acesta îl amenința că-l va înlocui cu Horia Sima, care de-abia așteaptă să vină în țară ca învingător. Or, în cazul dispariției lui Horia Sima, nu mai avea cu ce-l șantaja pe Antonescu ! Curînd, Himmler a aflat că Horia Sima este în Italia și atunci, enervat, i-a băgat pe legionarii de la Rostock și din alte părți ale Germaniei în lagărul de la Buchenwald. Horia Sima n-a fugit singur, ci cu cîțiva șefi legionari. În zadar a cerut Hitler lui Mussolini să-l extrădeze pe Horia Sima, fiindcă acesta a refuzat. Mussolini s-a gîndit să-l țină pe Horia Sima pentru sine, în speranța că îl va folosi cîndva. Cînd evenimentele s-au precipitat în Italia, Horia Sima a fugit în Spania și acolo a rămas". La Aiud, Dumitru Grozea lucra în fabrică. Era în atenția colonelului Crăciun. Nu mult după destăinuiri, a fost eliberat și, prin grija colonelului Crăciun, a fost angajat la Uzinele de la Hunedoara, la biroul de inovații și invenții, unde cîștiga mulți bani. (Așa afirma Crăciun.)

Tot cam în felul acesta și-a rezolvat situația și economistul Sîrbu. A luat parte activă la toate ședințele, pledînd întotdeauna teza că legionarii au greșit, că toate sînt cauze pierdute și ei să fie realiști și, odată ieșiți

afară, să se încadreze serios în muncă, alături de ceilalți cetățeni ai țării. Toate acestea îi mergeau la inimă colonelului Crăciun. De aceea, contabilul Sîrbu a fost eliberat înaintea celorlalți, și colonelul Crăciun a ținut să aducă la cunoștința deținuților de la reeducare că i-a găsit lui Sîrbu un post de contabil-șef chiar la o întreprindere din Aiud, unde este plătit bine, în plus i s-a aprobat și o locuință, unde să-și aducă familia și să se stabilească definitiv în Aiud. Cam tîrziu s-au gîndit comuniștii să folosească „experiența valoroasă" a celor doi legionari, ca și a altora ca ei.

Pe Victor Biriș l-am văzut după aceea, de cîteva ori, stînd la soare pe treptele magaziei de îmbrăcăminte, scociorînd cu un bețișor într-o grămadă de nisip. Era singur și tot singur l-am văzut de fiecare dată. De cînd și-a făcut declarațiile, era ocolit de toată lumea. Am auzit că după ce s-a eliberat, a murit într-un accident, l-a călcat trenul în Gara de Nord.

Preotul Dumitrescu-Borșa era ultimul supraviețuitor din cei șapte voluntari legionari care s-au dus în Spania să lupte în războiul civil, alături de Franco, împotriva guvernului comunist. Ionel Moța (cumnatul lui Codreanu) și Vasile Marin au murit în luptă, ceilalți voluntari din Spania — Totu, Bănică, Mihail Polihroniade — au murit în diferite împrejurări. Acum, preotul Dumitrescu-Borșa, îmbătrînit și degradat, își povestea domol eșecurile unor idei pe care le-a slujit toată viața. Părea epuizat și istovit. Despre el n-am mai auzit nimic.

Ion Victor Vojen, de la Brăila, a fost unul din redactorii revistei de orientare legionară „Axa". Am putea spune că, alături de Mihail Polihroniade, era sufletul acestei reviste, la care colaborau mulți din scriitorii tineri, cu vederi politice de dreapta. Vojen n-a fost un luptător de baricade, ci un luptător de opinii, un ideolog. În timpul guvernării legionare n-a avut nici un fel de rol. Nici în tinerețe nu s-a afirmat ca un militant al mișcării legionare. El n-a făcut altceva decît să-și exprime ideile într-o vreme cînd libertatea cuvîntului scris nu era supusă nici unui fel de oprelişti. N-a făcut nimic care să îndreptățească arestarea lui. Acum era slăbit, cu voce stinsă și decepționat. A fost ziarist de primă linie. După eliberarea din detenție n-a mai publicat nimic.

Printre cei care au luat cuvîntul, a fost și părintele Dumitru Stăniloaie, fost profesor la Facultatea de Teologie din Sibiu și apoi la cea din București și unul din cei mai activi colaboratori ai revistei „Gîndirea". Astăzi, părintele Stăniloaie este considerat ca mintea cea mai cuprinzătoare a întregului ortodoxism : grecesc, românesc, rusesc, bulgar, sîrb. La toate congresele Bisericii Ortodoxe din țară și străinătate, părintele Stăniloaie ia parte și problemele pe care le abordează sînt considerate ca linii diriguitoare pentru întreaga ortodoxie. Deși destul de în vîrstă, — 83 de ani —, lucrarea sa de sinteză : „Dogmele teologiei ortodoxe", in trei volume, a fost tradusă în mai multe limbi și este socotită ca o operă de referință, în problemele filosofice ale credinței ortodoxe.

Inginerul Brăileanu era fiul lui Traian Brăileanu, ministrul Educației Naționale, Cultelor și Artelor din timpul legionarilor și cunoscutul profesor de sociologie de la Universitatea din Cernăuți. Din cele ce a spus, reieșea că el n-a făcut niciodată politică și că și-a văzut de profesia lui politica de orice fel nu l-a interesat. Fusese băgat în pușcărie numai pentru că tatăl său făcuse politică. Expunea indignat și scîrbit de ceea ce s-a întîmplat cu el, condamnat fără nici o vină și supus la atîtea suferințe și mizerii. S-a întîmplat și cu inginerul Brăileanu ceea ce s-a întîmplat cu atîția alții, ai căror părinți făcuseră politică, dar și-au crescut copiii departe de vîltorile ei. Cu toate acestea, s-au înscenat procese membrilor familiilor lor sau rudelor acestora, părinți, frați, surori ; copiii au fost exmatriculați din școli, iar soțiile lor date afară din serviciu, fiind nevoite să presteze munci necalificate sau foarte grele, de pe urma cărora s-au îmbolnăvit sau au decedat. *Umanism socialist și grijă față de om, cel mai prețios capital !* Lozinci comuniste, goale de orice conținut... În timpul burgheziei, nimeni nu s-a gîndit să-i aresteze lui Gheorghiu-Dej soția sau s-o dea afară din serviciu. Nimeni nu s-a gîndit să-i exmatriculeze din școală cele două fiice ; au învățat cît le-a ajutat capul. Nimeni nu s-a gîndit să le aresteze celor închiși frații, surorile, copiii. Unde s-a pomenit să se aresteze simpatizanți comuniști ? Unde s-a pomenit de confiscări de case și de bunuri, aparținînd deținuților politici ? Cînd au venit după anii grei de pușcărie, au trebuit să-și cau-

te casă cu chirie și să-și adune copiii risipiți în toate părțile și prigoniți sub toate formele.

În sala de reeducare l-am văzut de mai multe ori pe avocatul Ibrăileanu, fost simpatizant legionar. Unii spuneau că e rudă cu Garabet Ibrăileanu, criticul și mentorul „Vieții Românești". Nu știu în ce măsură era adevărat, dar figura lui semăna leit cu poza criticului din revistele vremii : brunet, sprîncene bogate și stufoase, fața brăzdată de riduri adînci, așa cum sînt îndeobște armenii. Cei mai apropiați îi spuneau „Caraba". Avocatul Ibrăileanu era în vîrstă de peste 60 de ani, mergea greoi și, ca atîția alții, din cauza parodontozei și a avitaminozei, rămăsese fără dinți.

Tot armean și condamnat ca simpatizant legionar era și Arșavir Acterian, fratele lui Haig Acterian, originari din Constanța. Haig Acterian a fost căsătorit cu talentata actriță Marieta Sadova și a murit pe frontul din Rusia. A fost unul din colaboratorii cei mai harnici ai revistei „Vremea" și, pentru scurt timp, director al Teatrului Național din București. Mic de statură, brunet și slab, Arșavir Acterian nu discuta cu nimeni și părea că nimic nu-l interesează. Odată a luat cuvîntul. Vorbea încet și plictisit de ceea ce era obligat să spună. Am rămas cu impresia că i s-a spus să o facă. O dată ce a terminat, a respirat ușurat că a scăpat de această corvoadă. Cred că era din București.

Pe criticul Alexandru Paleologu l-am văzut numai la plimbare. Mi l-a arătat în cîteva rînduri cineva care îl cunoștea bine. Era înalt, suplu, cu chip frumos, părea mereu preocupat de ceva. Multă vreme a stat de unul singur în celulă. N-am știut pentru ce este în detenție. Numele lui suna frumos și-mi amintea de Paleologii Bizanțului. În anii din urmă, am văzut în librării, „Studii critice" de Alexandru Paleologu. Nu știu sigur dacă este una și aceeași persoană cu aceea pe care am văzut-o în închisoarea de la Aiud.

Prințul Alexandru Ghica a fost un legionar fanatic, de tipul lui Horia Sima, Biriș etc. În timpul guvernării legionare a fost directorul general al poliției. Cu douătrei zile înainte de masacrul de la Jilava din noaptea de 26/27 noiembrie 1940, Alexandru Ghica și alți șefi legionari au luat parte la un ceai, la Zozo Sturdza, soția ministrului legionar de la externe, Mihail Sturdza. În ziua

următoare Martha Bibescu a făcut o vizită soției ministrului de externe, cu care era rudă mai îndepărtată, ca să o roage să intervină pe lîngă Alexandru Ghica să-i restituie manuscrisele pe care i le-a confiscat în ziua de 21 noiembrie 1940, cînd i-a percheziționat locuința de la Palatul Mogoșoaia, și Martha Bibescu povestește în Jurnalul ei politic : — „Privind-o pe Zozo, am constatat că se îmbată la gîndul asasinatelor în perspectivă, pe care le-a organizat încă de ieri, la o ceașcă de ceai". Și mai jos, pe aceeași pagină încheie : „Îmi iau rămas-bun de la o femeie primejdioasă și pusă pe rele. O făptură degenerată, cu suflet bolnav, un monstru". Alexandru Ghica era originar din Iași. Înalt, grav, tăcut și distant, afișa în jurul lui o atmosferă de mister. A fost arestat sub Antonescu, după rebeliunea din 1941. De cînd am sosit la Aiud, i-am auzit pe legionari vorbind despre Ghica, reverențios, ca un portdrapel al lor. Eu îl cunoșteam numai din ziarele care au apărut în timpul rebeliunii, unde se vorbea pe larg despre rezistența și luptele pe care le-a dat împotriva armatei poliția legionară, al cărei șef a fost Alexandru Ghica.

Și revenind la reeducare, au urmat cei doi frați Tache și Ghiță Savin. Erau din județul Covurlui și făceau parte din garda veche a Legiunii. Îl cunoscuseră bine și pe Corneliu Codreanu, și pe Mihail Stelescu, fostul șef al organizației din județul Covurlui. În timpul guvernării legionare, Tache Savin a fost inspectorul poliției legionare din Banat. Locuia în București sau, cum a spus el în mărturisirea pe care a făcut-o : „Am o căsuță la margine de București (acum nu știu dacă o mai am), unde mă simțeam bine, ca omul la casa lui. Aveam o grădină mare și frumoasă, pe care o lucram singur, plină cu toate bunătățile. Și acum, dacă mă întorc acasă și-mi lasă grădina, nu-mi mai trebuie nimic altceva..." A recunoscut excesele pe care le-au făcut legionarii în timpul guvernării lor și a încheiat și el, ca atîția alții dinaintea lui, cu angajamente de viitor. Fratele lui mai mic, Ghiță Savin, a avut o activitate mai diversă și mai complexă, ca să zicem așa. După rebeliune a fugit în Germania, unde a stat pînă la sfîrșitul războiului. În 1948, cînd au început arestările de legionari, au fost arestați amîndoi. Dar la dosarul lui, pe lîngă acuzația de legionar, s-a

adăugat alta și mai gravă. Și Ghiță Savin și-a depănat în expunerea lui toată activitatea pe care a desfășurat-o în Germania și mai ales în ultimele luni de război, în 1945. Văzînd că pierde războiul, Hitler a inițiat fel de fel de formule. Cu prizonierii ruși proveniți din Ucraina a înființat armata lui Vlasov, general din armata sovietică, de origine ucrainiană, care să lupte împotriva armatei rusești. Din legionarii refugiați în Germania și prizonierii români din lagărele din Germania, se înființa o divizie românească pentru a lupta împotriva armatei ruso-române, în cadrul armatei germane. Tabăra pentru formarea și instruirea acestor unități se afla în Austria, și Ghiță Savin s-a înrolat ca sublocotenent într-una din aceste unități. Datorită precipitării evenimentelor, aceste unități n-au mai ajuns să lupte pe front și au rămas în diferite lagăre din Austria și Germania, de unde au fost luați prizonieri de trupele engleze și americane.

Tot în aceste unități s-a înrolat și profesorul de geografie și fost director al Liceului din Bacău, Stoian, care în guvernarea legionară a fost și prefectul județului. De statură mijlocie, încă robust, deși avea în jur de 60 de ani, se menținea pe o poziție de rezistență neclintită împotriva administrației închisorii. Cei care îl cunoșteau și, mai ales, foștii lui elevi spuneau că a fost un bun profesor și bun director. Înainte cu două-trei zile de rebeliune, a fost chemat la comandamentul legiunii din București, unde i s-au dat 200 de pistoale pentru înarmarea legionarilor de la Bacău. „Cum le-am luat, așa le-am dat în primire după rebeliune! N-am distribuit nici un pistol! Nu mi-am luat nici pentru mine, fiindcă n-am fost de acord cu o asemenea hotărîre luată de la centru, fără să ne consulte și pe noi, prefecții, care cunoșteam situația din județele respective". După rebeliune, s-a refugiat în Germania cu o coloană hipo a armatei germane. (Nu știu cînd a avut timp să predea pistoalele...) Nu i-a plăcut situația din Germania și a trecut în Austria. Cu cîteva luni înainte de terminarea războiului s-a înrolat ca locotenent în una din unitățile românești care trebuiau să lupte pe frontul ruso-român. Mai mult încă, profesorul Stoian a făcut parte din comandamentul de organizare și de completare a efectivelor. Împreună cu alții, a vizitat lagărele de prizonieri români, recrutînd voluntari. Ghiță Savin, despre care am vorbit

mai sus, a fost recrutat de profesorul Stoian. A fost o mare surpriză în sală cînd profesorul n-a vrut să recunoască faptul că această acțiune contravine cu legile țării și ale dreptului internațional, care interzice ca prizonierii de război să lupte împotriva țării lor. El a avut răspunsul pregătit : „De ce rușii au format din prizonierii români din lagărele din Rusia Divizia «Tudor Vladiminescu», care pe frontul de la Iași a luptat împotriva armatei române ? De ce în campania din Vest Divizia «Tudor Vladimirescu» a luptat pînă la sfîrșitul războiului sub comandament rusesc ?".

Comandantul Diviziei „Tudor Vladimirescu" a fost generalul Nicolae Cambrea, provenit din corpul vînătorilor de munte, iar ostașii din această divizie s-au intitulat „panduri" (ca aceia ai lui T. Vladimirescu, din 1821). Pe lîngă alte scrieri, Bucura Dumbravă (Fany Seculici) a scris romanul „Pandurul", în două volume, în care descrie revoluția din 1821. Cartea a fost scrisă în limba germană și tradusă în limba română de doamna Eliza Brătianu, soția lui Ionel Brătianu, care acum era încarcerată de comuniști la Jilava. În luptele de la Debrețin, din Ungaria, Cambrea a fost decorat de ruși, iar divizia lui a primit și numele de Debrețin, adică Tudor Vladimirescu-Debrețin, fapt care l-a inspirat pe Păstorel Teodoreanu să-i facă o epigramă : — *„Din mîndru vînător de munte / Te-a făcut Ana pandur / Ți-a trîntit o stea în frunte / Și un debrețin în c..."* / Ana... e vorba de Ana Pauker, care era atunci în URSS și umbla prin lagărele de prizonieri români, îndemnîndu-i să se înroleze în Divizia „Tudor Vladimirescu". Cu epigrame ca aceasta și altele și mai picante, la adresa regimului impus de sovietici. Păstorel Teodoreanu a fost condamnat și întemnițat la Aiud și Gherla.

Și profesorul Stoian a continuat : „Ba, mai mult, pe lîngă Divizia «Tudor Vladimirescu», sovieticii au făcut și a doua divizie de prizonieri români : «Horia, Cloșca și Crișan». În acest caz, nu s-au încălcat legile dreptului internațional, care interziceau folosirea prizonierilor de război în acțiuni armate ?" Mare fierbere în toată sala... A fost anunțat colonelul Crăciun, despre atitudinea profesorului Stoian, de la Bacău. N-a trecut mult și colonelul Crăciun a fost prezent în sală, cu statul său major. Cu vorbă bună și glas mieros, a cerut vorbitorului să repete

cele ce a spus în expunerea sa. Stoian și-a expus din nou argumentele. Crăciun fierbea de mînie și fierbeau și ajutoarele sale. Își vedea compromis tot planul, toată opera de reeducare. A făcut apel la toți cei care făcuseră act de supunere să-l convingă pe Stoian că poziția sa este greșită. Totul a fost în zadar. Stoian a rămas neclintit pe poziția sa. Unii spuneau că o să i se facă un nou proces, alții că n-o să-i mai dea drumul din închisoare. Fapt este că, după acest incident, a fost trimis la o colonie de muncă din Balta Brăilei, de unde a fost curînd eliberat.

Unul dintre aceia care au făcut parte din unitățile românești formate în Austria a fost și Ilie Vlad Sturdza, fiul fostului ministru de externe legionar — Mihail Sturdza —, despre care Martha Bibescu în Jurnalul său scrie: „Un găligan cu părul vîlvoi, care purta cizme și cămașă verde". După rebeliune a fugit în Germania, de unde nu s-a mai întors în țară. Un Sturdza pe frontul de la Mărășești și un Sturdza pe frontul de Vest, și fiecare, la vremea lui, a rămas în Germania.

În anul 1917, lucrurile s-au petrecut astfel: colonelul Alexandru Sturdza, fiul cunoscutului om politic Dimitrie A. Sturdza și ginerele lui P. P. Carp, avea atitudine germanofilă, și l-a atras de partea sa și pe colonelul Alexandru Crăiniceanu, comandantul Regimentului 25 Vaslui, și a încercat să-l atragă și pe căpitanul Ciulei într-un plan comun de a trece linia frontului la germani. Dar acesta din urmă l-a refuzat categoric. De frică să nu fie divulgat de căpitan, colonelul Sturdza a alcătuit în grabă un consiliu de război (în care intra și el, ca președinte) și, sub învinuirea că a vrut să dezerteze la inamic, l-a condamnat pe căpitanul Ciulei la moarte, execuția avînd loc imediat după pronunțarea sentinței. Colonelul trădător Alexandru Sturdza a reușit să treacă la inamic într-una din nopțile următoare; dar colonelul Crăiniceanu a fost prins chiar în momentul cînd a vrut să fugă la inamic. El a mărturisit tot planul pe care l-a făcut cu colonelul Sturdza și executarea nedreaptă a căpitanului Ciulei. Ca întotdeauna, mîrșăvia a ieșit la iveală. Căpitanul Ciulei a fost reabilitat post-mortem, iar numele lui a fost cîntat în versuri de ostașii de pe front, zguduiți de sfîrșitul tragic și nedrept al acestui erou. Colonelul Crăiniceanu a fost judecat și condamnat la moarte, iar execuția a avut loc în fața întregului re-

giment pe care îl comandase (25 Infanterie Vaslui). Înainte de a fi executat, o seamă de prieteni și cunoscuți de-ai bătrînului general Crăiniceanu, tatăl colonelului, l-au rugat să facă în numele fiului o cerere de grațiere și comutarea pedepsei capitale în muncă silnică pe viață. Acesta a refuzat cu demnitate, spunînd : „aceasta trebuie să fie pedeapsa tuturor trădătorilor de neam și de patrie". În noaptea cînd a trecut la inamic, colonelul Sturdza s-a mai încărcat cu o crimă. A vrut să-și ia ordonanța cu el, dar acesta a refuzat, zicînd : „eu am copii și nu vreau ca ei să ajungă de rîsul lumii". Orbit de mînie, a scos pistolul și l-a împușcat mortal, împușcînd și cîinele care urla pe trupul în agonie al bunului său prieten. Pe vremea cînd eram elev la Școala militară de ofițeri de rezervă din Bacău, se mai cînta încă un marș (cu care plecam la instrucție), în amintirea căpitanului Ciulei.

Dar cel mai activ în luările de cuvînt la completări, a fost Tănase Rădulescu, zis și „Calu". Era unul dintre legionarii despre care s-a vorbit mult, și ca student, și mai tîrziu. Voinic și puternic cît șapte, la manifestații studențești și busculade trecea în frunte și deschidea drum larg printre adversari, fie ei și polițiști sau jandarmi călare. La o manifestație împotriva tipăriturilor care apăreau în Editura „Dimineața" și împotriva cărților lui Sadoveanu, căruia legionarii îi spuneau „Jidoveanu", a luat un chioșc cu asemenea tipărituri și l-a pus pe o platformă cu roate și apoi s-a înhămat la hulubele platformei și a pornit-o în triumf pe străzile capitalei, urmat de „cortegiul" studențesc. De atunci i-a rămas și numele de Rădulescu-Calu. Acum, cînd își făcea expunerea, din băiatul voinic și viteaz de altădată, rămăsese un om redus ca proporții, care-și expunea cu calm activitatea pe care o desfășurase în tinerețe. Expunerea lui a interesat pe toată lumea. De la el am aflat că în timpul generalului Antonescu, unii din legionarii fugiți în Germania reușeau să vină în țară cu concursul armatei germane, aducînd diferite ordine de la Horia Sima pentru legionarii din țară. Unul dintre acești fugari a fost comandantul legionar Stoicănescu, de la Craiova. De două ori, cînd a venit în țară, Stoicănescu a luat contact și cu Tănase Rădulescu și cu I. V. Georgescu, un profesor erudit de la Facultatea de Teologie din București, care în timpul

lui Antonescu a condus în clandestinitate mișcarea legionară. La locuința lui I. V. Georgescu, care nu era suspectată de oamenii poliției, aveau loc ședințele șefilor legionari care se aflau în țară și nu erau arestați. Prof. I. V. Georgescu era cumnat cu Calu și după 23 august a fost arestat și dus în Rusia (cu toate că era român), unde a stat închis la Lublianka, și s-a întors în țară prin anul 1960. De cîte ori venea Stoicănescu, el venea cu Andreas Schmidt de la Sibiu, omul de încredere al lui Himmler. Ultima dată cînd Stoicănescu și Schmidt au venit în țară a fost în primăvara anului 1945. Avionul care îi transporta a fost interceptat de aviația sovietică și doborît. De sub resturile avionului, au fost scoase cadavrele mutilate ale lui Stoicănescu și Schmidt. Tănase Rădulescu lua aproape în fiecare zi cuvîntul, avînd o atitudine de împăciuire cu situația pe care o ofereau învinșilor lupii îmbrăcați în piele de oaie. I. V. Georgescu a fost unul din doctrinarii mișcării legionare, mai ales în ce privește latura religioasă, mistică, precum și educația legionară, dominată de mitul șefilor care sînt orînduiți „de sus" să conducă legiunea la izbînda și la slava religiei ortodoxe. Se acorda întru totul cu vederile lui Horia Sima. După rebeliune, I. V. Georgescu și-a desfășurat nestingherit activitatea de la catedră. Mareșalul Antonescu și guvernul său, n-au aflat niciodată că în casa lui aveau loc ședințele statului-major al mișcării legionare din țară.

Pe o bancă de la perete și aproape în același loc, l-am văzut de mai multe ori pe avocatul Clonaru din București. Cei care îl cunoșteau mai bine spuneau că a fost un bun ziarist și autorul cîtorva scrieri. L-am văzut mereu vorbind cu aceiași oameni, iar în timpul ședințelor asculta absent și fără nici un interes. A luat cuvîntul doar o singură dată și atunci a căutat să termine foarte repede ceea ce avea de spus. Nu l-am auzit vorbind niciodată despre activitatea lui. Am rămas însă cu o amintire frumoasă despre el și cumințenia lui.

Eugen Teodorescu era originar din Constanța, și încă unul din vîrfurile organizației legionare județene. Cumnatul său Puiu Traian, comandant legionar, a fost primarul orașului Constanța în timpul guvernării legionare. După rebeliune, Eugen Teodorescu, împreună cu ceilalți

șefi legionari din județul Constanța — Nicolae Șeitan, fost prefect de Constanța, și Fani Georgescu — au reușit să fugă în străinătate.

Eugen Teodorescu l-a însoțit pe Horia Sima în Germania, Fani Georgescu s-a oprit în Austria, iar Șeitan s-a dus în Italia, unde mai era un grup destul de numeros de legionari. Prin 1947, din Germania, unde se afla, Eugen Teodorescu a fost trimis de Horia Sima în țară, cu un mesaj către Nicolae Pătrașcu, în care îl acuza de inactivitate și-l soma ca, în cazul în care nu mai înțelege să activeze, să predea șefia mișcării comandantului Chioreanu de la Mirșa. Chioreanu, care se afla de atunci la Aiud, era cunoscut de toți gardienii și cu unii din ei stabilise anumite legături. Așa a fost sergentul Alexe, care, în urma unor servicii pe care i le-a făcut, a fost și el condamnat și-și executa pedeapsa chiar la Aiud. Alexe a fost cotat de deținuți ca cel mai de treabă și mai omenos dintre gardieni. Dar Eugen Teodorescu a fost prins înainte ca mesajul să ajungă în mîna lui Pătrașcu. Arestat și condamnat, a ajuns și el la Aiud. Aici a stat mai mult la Zarca. A fost unul din legionarii rezistenți, n-a luat niciodată cuvîntul, n-a făcut nici o expunere. Despre el au spus ceilalți. Pe Fani Georgescu nu l-am cunoscut ; am cunoscut-o însă pe sora lui ; ea era studentă la Istorie și Geografie și frecventa vara cursurile Universității Populare de la Vălenii de Munte. În 1934, am luat parte împreună, la procesiunea reînhămării osemintelor lui Dimitrie Cantemir la Biserica Trei Ierarhi din Iași, procesiune la care, în numele guvernului, a participat profesorul Iorga. După reluarea raporturilor diplomatice dintre România și URSS, în iunie 1943, rușii ne-au restituit o parte din arhiva și tablourile evacuate în primul război mondial la Moscova, ca să fie la adăpost, în cazul cînd ar fi fost ocupată și Moldova de către trupele germane. *Impreună cu arhiva și alte obiecte de valoare, în 1917, a fost trimis la Moscova și tezaurul Băncii Naționale, adică 40 de vagoane de aur. În 1934, rușii ne-au restituit numai ce le-a convenit, lucruri cu importanță istorică sau cu valoare simbolică : arhiva, parte din picturi și icoane, ca și osemintele eruditului voievod român Dimitrie Cantemir. Cloșca cu puii de aur ne-au restituit-o abia în 1950, iar*

din tezaurul Băncii Naționale n-au restituit nimic, motivînd că a fost luat de bolșevici, ca și cînd bolșevicii n-ar fi fost chiar ei. Se știe că după înfrîngerea de către turci a armatei ruse și moldovenești la Stănilești, județul Fălciu, Dimitrie Cantemir a pribegit în Rusia lui Petru cel Mare, unde a murit în 1723 și a fost înmormîntat la Biserica Sfîntul Nicolae din Moscova. Iorga a mers la Iași ca delegat al guvernului, dar și ca cea mai autorizată voce, pentru a pune la punct unele insinuări din presa de dreapta, care au făcut să circule zvonul că rușii nu ne-au trimis osemintele lui Dimitrie Cantemir, ci ale unui necunoscut. Am fost și eu prezent în jurul mesei lungi pe care a fost așezat chivotul de argint cu osemintele voievodului și martor ocular la reînhumarea lor. La mijlocul mesei era Iorga, încadrat de mitropolitul Leu al Moldovei și de primarul de atunci al Iașului, Oswald Racoviță. De la Iași participau și alte autorități, dar majoritatea asistenței o formau acei care veniseră cu profesorul Iorga de la Vălenii de Munte. După oficierea unui scurt serviciu religios de către mitropolitul Moldovei, s-a deschis chivotul. Înăuntru s-au găsit o serie de lucruri care arătau, în chip neîndoios, că ele au aparținut voievodului Moldovei. Dimitrie Cantemir a ținut ca și acolo, departe, să fie înmormîntat după datinile și obiceiurile din țara sa, datini și obiceiuri consemnate de el în „Descrierea Moldovei“ (Descriptio Moldaviae), lucrare scrisă în limba latină, la cererea Academiei din Berlin, după ce a fost ales membru în 1714 al acestei înalte instituții de cultură. S-au găsit, în chivot, monede bătute în Molodva în timpul domniei tatălui său Constantin Cantemir (1685—1693), o pafta de cingătoare, cu emblema Cantemireștilor. Și ceea ce a trezit mai mult interes, piepții unei cămăși de borangic, cusute cu motive curat moldovenești, cum se mai găsesc și astăzi la unele mănăstiri din Moldova. Toate aceste lucruri și alte cîteva sînt cuprinse într-o broșură pe care Iorga a scris-o după aceea, intitulată simplu : „Dimitrie Cantemir“. În după-amiaza aceleiași zile, Iorga a ținut o conferință în Aula Universității din Iași despre Dimitrie Cantemir. Sala era arhiplină. Toți intelectualii Iașului au venit să asculte pe unul din oamenii de seamă, pe care i-a dat pămîntul Moldovei. Iorga se simțea bine ori de cîte ori venea în Iași, nu numai pentru că era moldovean sadea, dar și

pentru amintirile din cursul superior al Liceului Național din Iași, ca și ale studenției petrecute tot la Iași. Seara, la Teatrul Național din Iași, s-a jucat piesa „Sarmală, amicul poporului", comedie scrisă tot de Iorga. A doua zi, am avut norocul să vizităm, împreună cu profesorul Iorga, mănăstirile Iașului : Golia, Barnovschi, Galata, Cetățuia. Peste tot, profesorul Iorga a fost însoțit de profesorul Brătulescu, secretarul Comisiei Monumentelor Istorice, și, cu această ocazie, stabilea de ce reparații mai au nevoie aceste lăcașuri istorice. Unde era cazul, ne explica și nouă caracteristicile stilului bizantin și contribuția artiștilor moldoveni la îmbogățirea stilului bizantin în pictură, sculptură și arhitectură. Fericită ocazie ca să-ți explice aceste lucruri însuși Iorga, cel mai mare bizantinolog al timpului.

Am făcut această paranteză ca să arăt că mulți dintre studenții de la Istorie, care erau fie legionari, fie simpatizanți legionari, aveau un cult pentru profesorul lor și niciodată n-ar fi permis ca cineva să se atingă sub o formă sau alta de acest titan de care și ei se mîndreau. Dintre aceștia îmi amintesc de studenții Perjeru, Aramă, Georgescu ș.a. Arheologul Vladimir Dumitrescu era unul din apropiații profesorului Iorga, deși era știut de toată lumea că este legionar.

Să ne întoarcem la Aiud. Puiu Traian, originar din Constanța (cumnat cu Eugen Teodorescu), a fost primarul Constanței în timpul guvernării legionare. Era un om ponderat și cu mult discernămînt, spre deosebire de alții, zeloși și aprigi, cum era cumnatul său. La Aiud a stat mai mult la Zarca. L-am văzut pentru prima dată la o ședință la care participa și colonelul Crăciun și care-i asigura pe cei din sală că, după ce se vor elibera, fiecare își va găsi de lucru în profesia pe care au avut-o înainte de arestare. Lucrurile nu s-au întîmplat așa. Acum, în 1964, Puiu Traian avea 23 de ani de detenție. Era îmbătrînit și obosit. După eliberare, a fost încadrat ca magazioner la o întreprindere din Constanța. Soția sa l-a așteptat 23 de ani și n-a dat voie fiicei sale să se mărite pînă nu vine și tatăl său din închisoare.

Profesorul universitar Nicolau, din București, a fost unul dintre primii noștri specialiști în cibernetică și autor al mai multor studii în această nouă disciplină. L-am cunoscut în 1952, în infirmeria de la Aiud, unde era in-

ternat de mai multă vreme. Stătea mai mult în pat, într-o stare de somnolență permanentă. Era suspectat de o tumoare pe creier. Cînd se simțea mai bine, ieșea cîte puțin la aer, în curtea de la infirmerie, unde se plimbau și ceilalți bolnavi, aflați în convalescență. În această situație m-am întreținut și eu cu el, aflîndu-ne așezați pe aceeași bancă. Supus unui tratament îndelungat, și-a revenit și prezumția unei tumori nu s-a adeverit. Cînd l-am văzut în 1964 că a luat cuvîntul în cadrul unei așa-zise mărturisiri, m-am bucurat mult. Era, totuși, palid și epuizat, și-a făcut expunerea cu voce stinsă, abia se auzea. Și-a povestit activitatea de om de știință, de cibernetician. După ce a enumerat o serie de lucrări, al căror autor era, a spus că avea o bogată corespondență cu o serie de specialiști străini, mai ales din S.U.A. și Canada. Pe lîngă schimb de opinii, a avut cu aceștia și schimb de lucrări. A fost invitat mereu la anumite congrese de specialitate, care au avut loc în străinătate, dar nu i s-a dat voie să participe la nici unul. Toate acestea au servit drept capete de acuzare în procesul de spionaj și trădare a interselor țării, proces ce i s-a intentat și pe baza căruia a fost condamnat. N-a avut nici un fel de activitate legionară, ca atare, nu vede unde ar fi greșit cu ceva.

Petre Marcu Balș sau Petre Pandrea a fost un cunoscut eseist, ziarist și critic literar și „nițeluș sociolog vulgar", cum se autointitulează. A fost implicat în procesul intentat împotriva cumnatului său, Lucrețiu Pătrășcanu, și după ce a fost condamnat, a fost adus să-și execute pedeapsa la Aiud. Pe lîngă ziarist și critic literar, Petre Pandrea a fost și un cunoscut avocat, specializat în cauze penale. Ca orientare politică, în tinerețe, a făcut parte din aripa stîngii democratice. După ce, la sfîrșitul lunii februarie 1948, cumnatul său, Lucrețiu Pătrășcanu, a fost exclus din partid și apoi arestat, a fost arestat și Petre Pandrea și alți cîțiva, și incluși în același proces. După cum s-a aflat apoi, Lucrețiu Pătrășcanu a fost executat prin strangulare, din ordinul lui Gheorghiu-Dej, ordin pus în aplicare de către Alexandru Drăghici, ministrul de interne de atunci, după cum am mai spus ; iar ceilalți din lot cu el, adică Petre Pandrea, Ștefănescu Grivița și un evreu au fost aduși la Aiud și ținuți la Zarca, într-o izolare totală ani de zile. Cu toate acestea, am

auzit despre ei încă din 1954 cînd lucram la corvoadă. Acum, în preajma eliberării din 1964, în sala de ședințe, Petre Pandrea era slăbit și de o paloare pămîntie. Știam cine este și îl cercetam discret, pe banca unde s-a întîmplat să stăm alături. Și unul, și altul, am fost surprinși cînd colonelul Crăciun a venit și i-a întins o carte împachetată, spunîndu-i : „Teza de doctorat a fiului dumitale". Petre Pandrea a fost emoționat. A desfăcut pachetul încet, cu mare grijă și cu fața luminată de o mare bucurie. N-a deschis-o imediat. I-a privit îndelung coperta, a stăruit asupra titlului și numelui autorului, a întors-o pe toate fețele, a cîntărit-o, parcă, în miinile lui slabe cu vene proeminente și după aceea a ridicat coperta. Pe prima pagină, am zărit că avea scrisă o dedicație. După terminarea ședinței, l-am lăsat pe Petre Pandrea să treacă înaintea mea. Mergea mai drept, părea mai înalt și ducea ca pe un tezaur neprețuit, în mîna dreaptă, teza de doctorat a fiului său. De atunci nu l-am mai văzut. Prin 1968, am luat cunoștință, din presă, de reabilitarea lui Lucrețiu Pătrășcanu. Printre cei reabilitați atunci și imediat după el, era și Petre Pandrea. Către sfîrșitul anului 1970, am auzit că Petre Pandrea a murit după o lungă suferință. Era oltean din Balș. La acțiunea de lămurire de la Aiud, Petre Pandrea a asistat doar, n-a avut nici un fel de participare. Cu șapte săptămîni înainte de a muri, a dat un interviu ziaristului Petru Sfetea de la revista „Tribuna" din Cluj, pe care l-a publicat în Almanahul literar din 1970. Consider că nu este lipsit de interes să redau cîteva paragrafe din acest interviu, care ni-l arăta pe Petre Pandrea așa cum a fost el :

„Ce legături organice și indelebile vedeți dvs. între creație și actualitate ? Care sînt după opinia lui Petre Pandrea implicațiile lor de astăzi ? „La întrebare v-aș putea răspunde cu confesiuni de critic literar (nițeluș sociolog vulgar) amator de Goethe, unde am găsit, în vers bătrîn și veșnic tînăr : iubite amice, toate teoriile, disputele și controversele de critică literară sînt cenușii. Numai arborele de aur al vieții rămîne mereu verde. Aceste teorii pot fi scoase din tratate vechi și noi de estetică, de critică literară și de istorie literară. Cartea vieții și a experienței proprii rămîne marele tratat și cartea cărților. Nu este la mine o explozie întîrziată de

autointelectualism, de filosofie a vitalismului sau pragmatismului. O, nu! am trecut pe lîngă aceste teorii cenușii, înainte de a împlini 25 de ani. În asemenea probleme se află la orice creator, mic sau mare, decizii interne la bază. Un da sau un nu. Un Entweder — Oder (în sensul lui Kirkegaard), fiindcă alți existențialiști se decid cu greu sau au revenit asupra unor decizii efemere". Într-un alt paragraf spune: „Răsfoiam zilele trecute, la vechiul meu domiciliu de la Poiana Țapului, volumul cu dedicație al lui Eugen Ionescu, intitulat „Nu", inclusiv volumașele lui Emil Cioran, Mihail Sebastian, Ion Călugăru, Mircea Eliade. Reverii. Dulci suveniruri. Să facem confesiuni. Eugen Ionescu a reușit să spună NU categoric, cînd alții spuneau un DA moliu, fonf, lipsit de sinceritate. A spus NU cu eroism, între Capsa și liceul său de monahi de la Cernica, unde funcționa ca belfer incipient de logică și limbă franceză, împreună cu Anton Holban, nepotul lui Eugen Lovinescu." „Trebuie să reținem că Eugen Ionescu, revine obsedant în convorbirea noastră... Oare n-ar trebui să elucidăm ce rol a avut el în bătălia generației dvs.?" „Cînd cenaclul nostru din 1932—33 a hotărît să scoată revista „Stînga" au fost mari dileme și dispute amicale asupra titlului... Eugen Ionescu a făcut parte dintre noi, din generația stîngei democratice, generoase, antifasciste, eroice și jertfelnice din perioada 1933. Substanța și problematica din „Rinocerii" se aflau efectiv în România anilor 1933—1945. Sînt actualități românești de epocă. Ca un detaliu din biografia lui Eugen Ionescu, trebuie amintit că profesorul de filosofie de la Cernica și-a adăpostit proza orgolioasă cu curaj, în fragmente publicate în revista „Meridian" scoasă la Craiova..."

În tinerețe, am fost și eu unul dintre aceia care au îndrăgit scrisul lui Petre Pandrea, Eugen Ionescu, Emil Cioran, Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Petre Comarnescu, Mircea Vulcănescu și alți tineri eseiști, scriitori și ziariști de talent din anii 1930—1940. Sper că într-o bună zi va apare, printre volumele de memorii, de biografii și critică literară, în vitrina librăriilor și o carte despre Petre Pandrea. Ar merita-o cu prisosință.

După ce se terminau ședințele, eram duși iarăși la celulă. Ca să scap de atmosfera ei și de regimul neschimbat (carcerele erau încă în vigoare), mă ceream la cor-

voadă, muncă pe care o mai făcusem în 1952—1953 și 1954. Acum, după zece ani, am găsit în fabrică altă organizare și alți șefi, mai tineri, mai energici și mai descurcăreți, și, cînd era nevoie, „nițeluș cam turnători“, cum le-ar zice Petre Pandrea. Printre noii șefi, era și Gogu Cușa, originar din comuna Mihail Kogălniceanu, județul Constanța. Îl întîlneam peste tot : pe aleea principală, la tîmplărie, metalurgie, turnătoria mare și mică etc. Totdeauna grăbit și cu o hîrtie scrisă în mînă, se ducea întins către biroul tehnic și, cu o cheie pe care o scotea din buzunar, deschidea ușa unei camere din stînga biroului tehnic, unde avea acces numai el. Odată, cînd măturam curtea din fața biroului, l-am văzut pe Gogu Cușa în această cameră, scriind de zor într-un registru de mari dimensiuni. Un fel de „carte mare“ din contabilitate, groasă de 4—5 centimetri. În altă zi, cînd împingeam la o căruță cu șpan și am ajuns în dreptul biroului tehnic, mă pomenesc cu un gardian care mă trage înapoi și îmi spune : „Măi, ăsta, tu care nu faci nimic, vino cu mine !“ și mă duce într-un colț de lîngă biroul tehnic : „Ia mătura asta și mătură toată curtea, că vine o inspecție mare !“ Nu prea mi-a convenit ; am luat totuși mătura și am început treaba. Îl urmăream cu coada ochiului. N-a trecut mult și-mi spune : „Eu am puțină treabă pînă la tîmplărie, să nu lași pe nimeni să intre în biroul tehnic !“ Cînd am trecut cu măturatul prin fața camerei unde avea Gogu Cușa biroul, am văzut ușa întredeschisă și înăuntru nu era nimeni. Rămăsesem om de încredere. Cu mătura în mînă am intrat înăuntru. Planul era și făcut. Dacă vine cineva, îi spun că am venit să fac curățenie. Registrul era deschis. Cînd am început să-l răsfoiesc, am găsit în el numele lui Pătrașcu, scris cu peniță rondă și apoi patru-cinci pagini scrise cursiv și destul de frumos. Apoi numele lui Țocu Petre, Cuza Marinescu și, după alte pagini, Țuțea Petre, și tot așa alte nume .Mi-am dat seama că în acest registru erau trecute toate declarațiile celor care făcuseră mărturisiri și completările făcute de ceilalți. Alături de registru, două, trei dosare cu ciornele declarațiilor, după care își completa Cușa registrul special, făcut pentru asemenea declarații. În momentul cînd l-am răsfoit eu, cred că avea peste trei sute de pagini mari, scrise.

În anii din urmă, am văzut cîteva filme și chiar un serial de TV „Lumini și umbre“ și am cunoscut imediat sursa de inspirație a scenariului. Desigur că la „Cartea mare“ de la Aiud nu are acces orișicine; numai inițiații și privilegiații.

Mergeau ședințele ca pe roate, spre mulțumirea șefilor închisorii. Pînă la urmă ne-am dat seama că această sarabandă era condusă de administrație ca să-i determine pe toți să facă act de supunere. Odată încolțită speranța eliberării, și cei mai onești dădeau scurte declarații, căci, sătui pînă peste cap de ororile pușcăriei, plăteau cu silă prețul cerut, numai să nu-i mai vadă.

Concomitent cu munca de lămurire din sală și fabrică, mai era al treilea front, susținut de activitatea ofițerilor politici. Zilnic chemau în birou pe anumiți deținuți, unde, prin presiune și amenințare, voiau să smulgă de la cei în cauză declarații și angajamente pentru viitor. În trei rînduri, la intervale diferite, am fost chemat la grefă sau în alte birouri, unde am fost luat în primire de către un cetățean îmbrăcat civil, pomădat și spilcuit. Toți acești anchetatori securiști, transformați în porumbei ai păcii, foloseau fel de fel de tertipuri ca să te convingă că ei nu mai sînt anchetatorii de altădată. Cînd intrai în birou, îți ofereau cu generozitate un pachet de țigări cu mențiunea: „Fumează aici cît vrei și apoi le iei în celulă și spui gardianului că ți-am dat eu voie“. Care eu! Niciodată nu și-au dat numele, și chiar dacă îți dădeau un nume, nu era cel adevărat. I-am spus că de mai bine de 13 ani, de cînd am intrat în pușcărie, n-am mai fumat nici o țigară și nici nu simt nevoia să fumez. „Chiar dacă nu fumezi dumneata (acum nu mai eram tu), cred că sînt destui amatori în celulă care ar vrea să fumeze“. N-am convenit niciodată la asemenea învoieli. Odată refuzat, începea să mă ia tare, ca să mă intimideze: „Cu o asemenea atitudine, ai să stai în închisoare mult și bine!“. Nu-i luam în serios, fiindcă știam că acum nu de ei depindea eliberarea sau deținerea mea în continuare. Se uita apoi grăbit la ceas, îmi înmîna un teanc de coli pentru scris, spunîndu-mi: „Eu te las singur. Mai am treabă. Pînă vin eu, să scrii ce ai de gînd să faci după ce vei fi eliberat“. Încuia ușa și eu respiram ușurat. Primul lucru pe care îl făceam era să mă duc pînă la fereastră, care mă atrăgea

ca un magnet. Aveam plăcerea rar întîlnită în pușcărie să pot privi afară dintr-o cameră fără gratii și obloane. După aceea, treceam la scris.

Nici un profet nu s-ar fi încumetat să scrie despre un asemenea subiect. „Ce voi face cînd voi ieși afară?“ Am început să fac un plan, așa cum făceam la unele teze, și am însăilat pe hîrtie unele idei. Îmi făcea impresia că penița zgîrie hîrtia. Am sucit-o, am învîrtit-o, ea zgîria mereu, mă uit mai atent la ea — era ruginită, motiv ca să scriu mai puțin sau să nu scriu deloc. Am început totuși. „Înainte de toate, am să-mi îngrijesc sănătatea.“ Urechea, al cărei timpan mi-l spărsese Crișan de la securitatea din Constanța, încă mă supăra. Eram mereu obosit și palid. Noaptea nu puteam dormi. Cînd am putut să ajung la vizita unui ORL-ist, mi-a spus că timpanul de la urechea stîngă este perforat, iar cel din dreapta este îngroșat. Se mira că mai pot să aud, cu așa timpane. Am scris apoi despre durerea surdă pe care o simțeam în regiunea inghinală, de cînd plutonierul Marchiș de la Gherla și un alt călău m-au trîntit și m-au lovit cu cizmele. Apoi am arătat necazurile pe care le aveam cu dantura, cu gingiile care îmi sîngerau, cu dinții care mi se clătinau (după eliberare s-au fixat ca prin minune) și alte beteșuguri.

După mai bine de o oră, a apărut respectivul anchetator. Prima dată și-a aruncat ochii la paginile scrise. Se bucura. Nerăbdător, a început să citească. Pe măsură ce citea, începea să se încrunte, se congestiona și cînd a terminat de citit, le-a aruncat cît colo, spunînd: „Ce, mă, îți baţi joc de mine? Asta ți-am spus eu să scrii?“ A chemat gardianul și i-a spus, răstit: „Du-l la celulă“. Cam în felul acesta s-a comportat și al doilea trimis.

Cel de al treilea, după o mică introducere, m-a pus în temă: „Pe mine nu mă duci cu vorba, ca pe ceilalți. Mie să-mi declari precis că regreți greșeala pe care ai făcut-o și să-ți iei angajamentul că o dată ce vei ieși afară ai să te faci om de treabă. Ai hîrtie, ai cerneală și fă declarația așa cum trebuie. Cînd vin, să fie gata. Eu mă duc, că nu te am numai pe tine“ (iar nu mai eram dumneata). În declarația pe care am dat-o, am descris toate torturile la care am fost supus timp de mai bine de nouă luni la securitatea din Constanța și la Ministerul de Interne și am încheiat cu ceea ce am spus

și la proces, în fața instanței: „Toate acuzațiile ce mi s-au adus sînt bazate pe declarațiile false, smulse prin intimidare și vicleșuguri. Nu mă simt vinovat cu nimic". Și, în felul acesta, m-am înscris în limitele dispozițiilor pe care mi le-a dat președintele Tribunalului Militar, atunci cînd mi-a dat cuvîntul: „Ai drept la cuvînt, numai două minute".

Cînd a venit după aproape două ore să ia declarația, anchetatorul a citit-o grăbit. Cînd a terminat, m-a privit sfidător, a rupt-o în bucăți și mi-a aruncat-o pe masa de scris: „Ai să regreți toată viața ocazia aceasta". A ieșit, trîntind ușa. Imediat a apărut un gardian care m-a dus la celulă. A stat în ușă pînă mi-am făcut bagajul și m-a mutat în altă celulă.

După cîteva zile, am fost luat în primire de căpitanul Chirilă, unul din ofițerii politici ai închisorii din Aiud. M-a luat chiar el din celulă și m-a dus la biroul lui. El nu mi-a oferit țigări ca ceilalți, ci de la început a trecut la amenințări și a intrat în subiect: „Aici — și mi-a arătat cîteva pagini scrise — sînt declarațiile acelora cu care ai stat în celulă în 1954 și ați pus la cale înființarea unei organizații, în cazul cînd veți ieși afară. Ia loc și scrie tot ce știi despre această organizație; cînd mă întorc, declarația să fie gata". A plecat și m-a lăsat singur. Cînd a venit, a găsit hîrtiile așa cum le-a lăsat. Nici nu m-am atins de ele. Cînd le-a văzut, s-a încruntat și a exclamat: „Bineee; am să văd eu cît o să întinzi coarda, cînd o plesni, o să-ți pară rău; vino după mine!" Și fugind, el înainte, eu după el, m-a dus la celulă.

La trei-patru zile, iar m-a luat la biroul lui. „Scrie de cînd îl cunoști pe profesorul Alexandrescu Constantin din București și ce organizație ați pus la cale?" Și a plecat. Pe două pagini am scris tot ce știam despre profesorul Alexandrescu Constantin cu care am stat cîtva timp in aceeași celulă. I-am enumerat și pe ceilalți deținuți din celulă, care pot să spună că nu s-a discutat nimic referitor la așa ceva. „De mine n-ai să scapi nici afară! Am să vin și la Constanța, să văd ce pui la cale, la prima mișcare, eu personal te arestez".

Pe la mijlocul lunii iunie 1964, a început în toată închisoarea din Aiud o frămîntare și o schimbare a deținuților dintr-o celulă în alta. Se zvonea că o să ne dea și nouă drumul acasă și că la coloniile din Deltă și din

Balta Brăilei eliberarea deținuților a început încă din luna aprilie. Cei mai informați dintre deținuți spuneau că și la Aiud au plecat cîteva loturi. De cînd cu cercetările lui Chirilă, eu rămăsesem în urmă cu știrile. Între 15 și 28 iunie 1964 — ziua eliberării mele — am fost mutat în patru-cinci celule și ținut mai mult singur. În acest timp, am cerut și am fost dus de două-trei ori la vizita medicală. Medicii mi-au găsit tensiunea mărită și pentru inimă mi-au dat trei pilule mici, de formă rotundă, cu indicația să le iau atunci cînd mă supără inima și am simptome de sufocare.

Mi-au mai spus să le port asupra mea, așa că mi le-au împachetat într-o hîrtiuță și le-am pus în buzunarul de sus.

Cu două zile înainte de eliberare, am fost adunați în curtea interioară a închisorii, circa patru sute de deținuți. Mă uitam curios în jur, nu cunoșteam pe nimeni. La o masă de lîngă poartă, am văzut mai mulți ofițeri superiori, grași și îndesați, cu piepturile pline de decorații, care ne-au făcut recomandări asupra felului cum să procedăm pentru a ne încadra în viața de afară. Am înțeles că unul din ei era magistrat militar.

Unui deținut de pe aceeași bancă cu mine i s-a făcut rău. Cineva de lîngă el a început să întrebe în jur dacă are careva vreun medicament pentru inimă. M-am pipăit la buzunarul de sus al hainei. Trinitratul de glicerină era la locul său. M-am dus repede și am oferit-o. Cu ajutorul unei linguri, i s-a introdus medicamentul în gură. Am înțeles că acela care a intervenit așa de prompt era chiar medic. După ce s-a terminat adunarea, cei doi au venit să-mi mulțumescă și au început să mă gratuleze ca pe un adevărat salvator. Cînd a auzit că merg la Constanța, prințul Mihail Sturdza, căci el avusese criza de inimă, mi-a spus că și el merge la Constanța, fiindcă în momentul cînd l-au arestat, a fost ridicat de la Constanța, și cei de la grefă i-au dat domiciliu la Constanța, cu toate că avea buletin de București.

În timpul detenției lui, soția a divorțat și s-a recăsătorit cu un medic, trecînd pe numele acestuia și copilul pe care îl avea cu Mihail Sturdza. În trenul de Constanța, nu m-am întîlnit cu prințul Sturdza, ci după vreo săptămînă, pe plaja Modern. Atunci am aflat că vila mare și

frumoasă de lîngă plajă fusese proprietatea lui și i-o confiscaseră. Era un mare amator de înot. Între anii 1935—39 a cîștigat de două ori cupa la înot pe distanța Brăila-Galați.

Se cunoștea că fusese sportiv. Era înalt, blond, bine legat și semăna mai mult a nordic. Doamna Elena Brătianu, sora lui geamănă, pe care am cunoscut-o mai tîrziu, era înaltă, suplă și șatenă.

Ne întîlneam des pe plajă, mai ales după-amiaza, cînd soarele era mai domol și apa mai caldă. Dimineața mergeam aproape în fiecare zi la Spațiul locativ, pentru atribuirea unei locuințe, așa cum ni se promisese la Aiud. După mai bine de o lună, el a căpătat locuință în str. Ardealului, nr. 22. Eu am fost amînat mereu pînă la 14 ianuarie 1965, cînd mi s-a atribuit o locuință în Casa genoveză, singura casă din Constanța în acest stil, fostă sediul Băncii Italiene, iar după 1944, transformată în 14—15 apartamente de locuit, din cîte una sau două camere, fără baie, și cu closete comune. În 1975, întreaga clădire a fost evacuată, renovată și transformată în restaurant de lux, sub numele de „Casa cu lei" fiindcă la fațada principală, sus, se află patru lei sculptați în marmoră, ca și cele două coloane de susținere a balcoanelor de la intrarea principală. Casa genoveză sau Casa cu lei se găsește în str. Dianei, nr. 2, deasupra Edificiului roman cu mozaic, și figurează la loc de frunte în ghidul orașului Constanța.

Cît a stat în Constanța, mă vedeam des cu Mihail Sturdza, căci și eu eram singur. Căminul meu se destrămase de mult. Uneori mă vizita la serviciu, și-mi oferea și mie mici suveniruri. Pe lîngă aceste pachete, el trăia din ce cîștiga cu meditațiile la limba franceză. Făcuse în Franța și liceul, și Facultatea de Drept. La Paris avea ca proprietate o casă în care a trăit și și-a petrecut toată tinerețea. Într-o vreme, ne-am înlesnit reciproc meditațiile, căci și eu dădeam, la limba engleză. Cînd luam plata orelor, mergeam împreună la o plăcintă dobrogeană și o bragă rece. Era tot ce ne putea permite punga noastră la vremea aceea. În vara anului 1965, am cunoscut-o și pe doamna Elena Brătianu, soția lui George Brătianu, care, alături de Maniu și alții, a murit în închisoarea de

la Sighet. Venise să-și petreacă sejurul la Mamaia și, cu această ocazie, să-și vadă fratele, prietenele și locurile dragi. Cînd m-a prezentat surorii sale, Mihail Sturdza i-a povestit episodul cu trinitrina de la Aiud, care ne-a dat prilejul să ne cunoaștem și să devenim prieteni. După cum mi-a spus domnul Sturdza, doamna Elena Brătianu a fost și ea în închisoare și i s-a dat drumul în urma intervenției Președintelui Franței, cu a cărei soție ea fusese colegă de școală. Din cînd în cînd, Mihail Sturdza mergea la București să-și vadă fiul. Nădăjduia că după ce va pleca în Franța va putea să-și ducă și feciorul la el. Aceasta s-a și întîmplat cîteva luni mai tîrziu. Cu două-trei zile înainte de plecare, a venit la locuința mea și m-a rugat să mergem împreună la Notariatul de stat, ca să dau o declarație prin care să-mi iau obligația că orice datorie rămasă de pe urma lui va fi plătită de mine. Era emoționat și stînjenit. Mi-a relatat că a mai fost la doi-trei prieteni, dar aceștia s-au eschivat. Am acceptat fără nici o rezervă și l-am însoțit la Notariat, unde am semnat declarația de care avea nevoie la eliberarea pașaportului de plecare definitivă din țară. Tot atunci, i s-a cerut o declarație prin care renunța la toate drepturile de orice fel de proprietate din țară, precum și la orice titlu nobiliar. La întoarcere, a ținut să mă asigure că nu are nici un fel de datorii. I-am replicat, cu o glumă : „Îmi pare rău că nu aveți nici o datorie, aș fi avut și eu prilejul să mă laud că printre datornicii mei se află și un prinț". Era încredințat că în maximum doi ani, va veni în țară să-și ia fiul ca să-l ducă la studii în Franța și că atunci ne vom revedea negreșit. De atunci nu l-am mai văzut și n-am mai primit nici o veste. Mai păstrez și acum hîrtiuța cu adresa lui, la care i-am și scris :

Madame Hélène Bratiano
Pour Monsieur Michel Stourza —
11, Rue Chanes, Paris XVIe, France

Rămas singur, problemele mele au început să mă asedieze. În învățămînt n-am mai fost primit. Cu banii economisiți timp de un an, în diferite slujbe mărunte, m-am prezentat în toamnă la Cluj, unde am fost admis la cursul de pregătire în vederea ocupării unui post de muzeolog.

Dar, în ultima lună de curs, am fost înștiințat chiar de profesorul Daicoviciu, că dosarul meu a fost respins de serviciul de cadre, ca necorespunzător. Am protestat, deoarece dosarul l-am depus de la început și puteau să-l respingă de atunci. Am mai pierdut un an. Nu-mi rămînea decît să urmez Facultatea de Drept (fără frecvență), căci trebuia să lucrez pentru a-mi cîștiga existența. *Astfel că, în 1971, atunci cînd mi-am luat diploma, am fost încadrat ca jurisconsult la I.A.S. Agigea (lîngă Constanța). Aveam 60 de ani.*

Sibiu, august 1982

INDEX DE PERSOANE

* Numele şi datele sînt uneori incomplete, conform informaţiei autorului.

Antonescu Emil	profesor universitar; București
Antonescu Ion	Mareșal
Antonescu Mihai (Ică)	profesor, universitar, fost ministru
Antoniu,	medic; București
Antoniu frații	agricultori, dintr-un sat de lîngă Sascut
Arbore	general, fost șef de stat-major
Argint	preot; București
Arnăutu	maior, Mișcarea Națională de Rezistență
Arnăuțoiu	colaborator al lui Arsenescu
Arsenescu	locotenent-colonel, șef Rezistență
Arșhavir Acterian	ziarist; București
Atanasiu	inginer; București
Avram Todor (tatăl)	bibliotecar, Academia Română
Avram	inginer
Avramescu Gheorghe	general
Avrion Tănase	brigadier silvic
Baban Nicu	plutonier
Baciu	fost prefect în Ardeal
Baiulescu	colonel; Hunedoara
Balaban	medic, Spitalul Militar Constanța
Baldovin Mișu	avocat; București
Balica	preot; București
Banciu Ilie	avocat; Brașov
Banea Mitu	funcționar; Sibiu
Banuș Costică	Stoenești, Argeș
Barbu	ziarist, scriitor; Arad
Bașotă Grigore	șef al Rezistenței; Runcu, județul Bistrița
Bazilescu Aristide	profesor universitar; București
Bălan	student; Brăila
Bălăceanu Constantin	căpitan; Dorohoi
Bălcanu	fost ministru; București

Băldescu	....	general; Sibiu
Bălănescu	....	inginer; București
Bărbatu Ilie	....	muncitor; Constanța
Bărdaș	....	preot unit din Transilvania
Bărdescu Gheorghe	....	profesor la Belle Arte; București
Bentoiu Aurelian	....	avocat, fost ministru; București
Bercuciu Alexandru	....	comuna Vidra, județul Putna
Bethlen György	....	conte, fost președinte al Partidului maghiar
Bidianu Augustin	....	avocat, fost ministru; Sibiu
Bihoi Ion	....	Lăpușnicul Mare, județul Caraș
Birțu Dumitru	....	—
Bîrzeanu Petre	....	comisar, chestura Constanța
Blănaru Silviu	....	student la Medicină; Mișcarea Națională de Rezistență
Blănaru	....	Mișcarea „Sumanele Negre", Bucovina
Boamfă Ion	....	învățător; Făgăraș
Boantă Ion	....	avocat; Constanța
Bocioagă Ion	....	avocat; Constanța
Boeriu	....	medic; Facultatea de Medicină, Cluj
Boilă	....	student, an V Medicină, Cluj
Boiteanu Ion	....	general
Bolintineanu	....	comisar; București
Bolocan Filimon	....	preot, comuna Saligny, Constanța
Bonțilă Gheorghe	....	profesor universitar; București
Bora	....	învățător sîrb; Banat
Boroneanț Vasile	....	cercetător arhitect; București
Boros	....	avocat; Brașov

Borza	....	învăţător; Viştea de Sus, Făgăraş
Boşca Mălin	....	ziarist, „Curentul nou"
Boşoancă	....	comandor aviator; Mehedinţi
Botcă	....	funcţionar; Năvodari, Constanţa
Botez Sorin	....	elev, Liceul „Mihai Viteazul" — Bucureşti
Boutmy Vladimir	....	student; ntr. Frumoasă, nr. 4, Bucureşti
Braşoveanu	....	căpitan
Brauner Hary	....	folclorist
Brăcăcel	....	ţăran; Niculiţel, judeţul Tulcea
Brănescu	....	profesor; Bucureşti
Brătianu Dan	....	inginer; Bucureşti
Brătianu Dinu	....	preşedintele PNL
Brătianu Eliza	....	soţia lui Ionel Brătianu
Brătianu Gheorghe	....	profesor, universitar; Bucureşti
Brătianu Traian	....	inginer; Bucureşti
Brezeanu	....	maior
Broască Badiu	....	comuna Bărăganu, judeţul Constanţa
Bucătură Marius	....	inspector şcolar; Timişoara
Bucelea Ion	....	învăţător; Coruja, Tulcea
Bucelea Ion **Bucelea Vasile**	....	fraţi, Viştea de Sus, Făgăraş
Buciu Petre	....	comuna Cerchezu, Constanţa
Bucureşteanu	....	pomicultor; Dumitreşti, judeţul Rîmnicu Sărat
Budişteanu Radu	....	avocat, Bucureşti
Buliga	....	plutonier, invalid de război
Bumbac Ştefan	....	preot; Constanţa
Busuioceanu Traian	....	colonel; Bucureşti
Buşilă Teodor	....	învăţător; Tulnici, Putna
Butaliu George	....	colonel; Bucureşti
Butnaru	....	avocat; Iaşi
Butoi Anghel	....	învăţător; comuna Osmanu, judeţul Brăila

Cacina Radu	....	student, organizaţie de tineret PNŢ,
Callelia Nicolae	....	avocat, industriaş; Bucureşti
Calmuschi	....	avocat, PNŢ; Bacău
Caludov	....	responsabilul Reţelei cinematografice; Bucureşti
Canaveana Ilie	....	ziarist; Arad
Cancicov Mircea	....	avocat, fost ministru
Cantacuzino M.Gheorghe	....	arhitect; Bucureşti
Capelanul de la Biserica Neagră şi ajutorul lui	....	—
Capugiu Ion	....	muncitor; portul Constanţa
Caraion Ion (Stelian Diaconescu)	....	poet; Bucureşti
Caraivan Geo	....	elev; comuna Traian, Teleorman
Capră	....	profesor, directorul Şcolii Normale; Vaslui
Carandino Nicolae	....	ziarist, fost director de teatru
Carapciu	....	subinginer; *executat ca sabotor la canal*
Carasievici	....	general; Bucureşti
Caratană Nicolae	....	poet, scriitor; Constanţa
Casian	....	profesor; Bucureşti
Cazacu Dumitru	....	avocat (din Hotin, Basarabia); Craiova
Cazacincu Petre	....	maior; Constanţa
Căpriţă	....	fierar; Valea Cînepii, Brăila
Cărilă Marin	....	agricultor; Pantelimon, judeţul Constanţa
Cărtuţă Dumitru	....	bacalaureat; Constanţa
Chelsoi Nicanor Chelsoi (frate)	....	elevi amîndoi; Dorna-Cîndreni, Cîmpulung
Chirică Aurel	....	funcţionar; Galaţi
Chiricescu	....	colonel de jandarmi
Chirilă	....	muncitor; portul Constanţa
Chioreanu	....	fruntaş legionar; Mîrşa

Chițu (Tămădău)	.... maior; cel care l-a trădat pe Ion Mihalache și pe ceilalți fruntași național-țărăniști
Ciachir	.... avocat (din Orhei, Basarabia); București
Ciaușu	.... comandor de aviație
Cimpoca Iacob	.... Teregova, județul Severin
Ciobanu Vasile	.... aviator, pilot renumit
Ciobanu	.... colonel; fost șef de stat-major
Ciobanu	.... medic; Tulcea
Ciocâlteu	.... avocat; București
Ciolacu Gheorghe	.... grupul de Rezistență Babadag
Cioran Aurel	.... avocat; Sibiu
Ciulei	.... colonel; București
Ciupagea	.... proprietar, județul Mehedinți
Ciupercă	.... brutar; Brăila
Ciurescu	.... șeful Rezistenței; Lăpușnic, Banat
Cîrjan	.... antrenor de fotbal
Cîrlan Ion	.... preot; Gropeni, Brăila
Clonaru Constantin	.... ziarist, eseist; București
Cojanu Ion	.... învățător; Măcin, Tulcea
Comănici	.... preot; Săcele, Constanța
Comăniță Petre	.... fruntaș PNȚ (tineret)
Constantinescu Atta	.... om politic, fost ministru și consilier regal
Constantinescu Costică	.... funcționar; Tîrgu-Jiu
Coposu Corneliu	.... avocat, secretar PNȚ
Cornățeanu	.... general medic; Spitalul Militar Constanța
Cornea Gheorghe	.... medic, șef de lucrări, Facultatea de Medicină; Tîrgu Mureș
Costin	.... medic, profesor, Facultatea de Medicină; Iași
Coșereanu Ștefan	.... contabil; Constanța
Cotruș	.... profesor, Facultatea de Drept; Oradea

Crainic Nichifor	.... poet, directorul revistei „Gîndirea"
Crăciunel	.... predicator baptist
Crețoiu Vasile	.... general, invalid de război
Crețoiu	.... avocat; Ploiești și Buftea
Cristescu Eugen	.... fost şef al Siguranței Statului
Cristache Mircea	.... student; București
Crişan	.... medic; Ceanul Mare, Turda
Criveanu Mircea	.... căpitan, „Sumanele Negre" — Oltenia
Croitoru Costache	.... invalid; Negreni, Constanța
Croitoru Toma	.... agricultor; Lunca, Tulcea
Cuba Alexandru	.... colonel; Cahul, Basarabia
Cubleșan	.... profesor; Transilvania
Cuciujina Petre	.... vocat; București, (din Orhei, Basarabia)
Cucu Gheorghe	.... Băneasa, București
Cureleanu Nicolae	.... medic, „Generația 22"; București
Cuşa Gogu	.... contabil; comuna Mihail Kogălniceanu, Constanța
Cutcan Ion	.... preot unit; Cluj
Cutumișu	.... Gupul de Rezistență Babadag, Tulcea
Cuza George	.... profesor universitar; Iași
Cuza (fiul)	.... student Politehnică
Daba Petre	.... farmacist; Oravița
Dancu Cristofor	.... student; Avrig, Sibiu
David Ion	.... învățător; Constanța
Dănilă	.... agricultor; Mişcarea de Rezistență Vrancea
Dănulescu	.... medic, fost ministru al sănătății
Dumbravă Vasile	.... invătător; Viziru, Brăila
Dumitrescu Anton	.... colonel; București
Dumitrescu Borșa	.... preot; Borșa, Cluj
Dumitriu Anton	.... secretar general PSD, București

Dumitru Ion .... inspector general şcolar, Bucureşti
Dumitriu Nicolae .... avocat; Bucureşti
Dunca Gheorghe .... şef de Rezistenţă; comuna Sîrbi, Satu Mare
Dunca .... preot, Mişcarea de Rezistenţă
Duţă Alexandru .... Grupul de Rezistenţă Arsenescu

Elefterescu Dumitru .... avocat; Bucureşti, Şoseaua Mihai Bravu, 26
Elefterescu Mircea .... colonel; Bucureşti
Eliade .... comandor; Şcoala navală, Constanta
Emin Mustafa .... hoge; Constanţa
Enan .... hoge; Constanţa
Enăchescu .... student, Facultatea de medicină (*torţionar*)
Enescu I.D. .... ahitect; Bucureşti
Enescu Nicolae .... avocat; Cîmpulung Muscel

Fabian .... muncitor; Reşiţa
Faliboga Alexandru .... învăţător; Tîrgu Mureş
Făgărăşanu .... colonel, medic
Fărcăşescu Ilie .... muncitor; Reşiţa
Fătoiu Ion .... profesor, Constanţa
Filip Ion .... învăţător, comuna Dunărea, Constanţa
Filipescu Dumitru .... profesor; Drăgăşani, Vîlcea
Filipescu .... comandor de aviaţie
Firică .... sergent-major; Goleşti, Putna
Florescu Gicu .... student; Bucureşti
Florescu .... inginer chimist; Bucureşti
Flueraru Anghel .... învăţător; comuna Osmanu, Brăila
Fotino George .... profesor universitar, decan, Facultatea de Drept
Frangulea Titus .... avocat; Iaşi
Franz Ferdinand .... antreprenor; Constanţa

Friptu Dobre	....	învățător; Cuza Vodă, Brăila
Frusinescu	....	țăran; Perșani, Gorj
Fudulea Nicolae	....	fruntaș în Mișcarea de Rezistență; Ciamurlia, Constanța
Gagea	....	avocat; Grupul de Rezistență din secuime
Galan Mihai	....	Nistorești, județul Constanța
Gall	....	inspector financiar; București
Galopenția Anton	....	sociolog; București
Gane Constantin	....	scriitor
Garofeanu	....	inginer; București
Gavrilescu	....	inginer; București
Gămălău Florea	....	călugăr; Schitul Durău
Georgescu Gheorghe	....	învățător; Cernavodă, Constanța
Georgescu I. V.	....	profesor, Institutul Teologic, București
Georgescu-Topuslău	....	inginer la Canal (din Grupul de Rezistență Reșița)
Germani (nouă tineri)	....	studenți la Institutul Evanghelic; Timișoara
Gerota Dumitru	....	profesor, Facultatea de Drept; București
Gigurtu Ion	....	industriaș, fost prim-ministru
Giosan Nelu	....	inginer; București
Giroveanu	....	maior; (din Cadrilater)
Giurgiu Emil	....	inginer; Cluj
Gîndilă	....	student, Facultatea de Istorie, București
Gheneraru Florin (fiul)	....	căpitan activ
Gheneraru	....	general, comandantul Diviziei 7 Roman
Gheorghe Ion	....	inginer, din Grupul de Rezistență Reșița

Gheorghiu Eugen	.... avocat; București
Gheorghiu	.... profesor, Facultatea de Medicină;
Gheorghiu (fiul)	.... student în Franța; chemat telegrafic
Gheran Ion	.... șeful gării Palas, Constanța
Gherman	.... învățător; Bucovina
Gherman	.... student la Facultatea de Medicină (*torționar*)
Ghica Alexandru Gr.	.... prinț, legionar, fost director general al Direcției Generale a Poliției
Ghiuveaua	.... Grupul de Rezistență Babadag
Grasu Dama	.... Grupul de Rezistență Ciamurlia, Tulcea
Greceanu	.... comandor de aviație; Rîmnicu Sărat
Grigorescu Iulian	.... pilot de linie; Băneasa
Grigorescu Nicolae	.... învățător; Cîmpina
Grigorescu	.... învățător, Mișcarea de Rezistență; Vrancea
Grosu Virgil	.... avocat, sef de organizatie PNȚ; Brăila
Gulea Gheorghe	.... susținători ai Mișcării de Rezistență Babadag,
Gulea (frate)	ambii morți la Aiud
Hagiu Petre	.... preot, Biserica Popa Soare, București
Haină Roșie	.... viticultor și negustor de vin; Focșani
Haină Roșie	.... viticultor; Jariștea, Putna
Halippa Pantelimon	.... ziarist, om politic din Basarabia
Halmaghi John	.... licențiat; Sibiu
Haralambescu Spiru	.... muncitor; portul Constanța
Hațegan	.... bacalaureat; Cluj
Hațieganu P.	.... student; Cluj
Herghelegiu Aurel	.... locotenent de jandarmi; Piatra Neamț
Herseni Traian	.... profesor universitar, sociolog; București

Hodoş Alexandru	....	ziarist, scriitor; Bucureşti
Hondrilă Vasile	....	inspector şcolar, PSC; Galaţi
Hotineanu Romulus	....	colonel, comisar regal
Hromatca Gheorghe	....	Grupul de Rezistenţă Reşiţa
Hurmuzescu	....	profesor universitar; Bucureşti
Iana	....	preot; Lugoj
Ibrăileanu Caraba	....	avocat; Bucureşti
Ighisan	....	medic; Timişoara
Ignătescu Traian	....	negustor de vinuri; Bucureşti, str. Dr. Felix
Ijacu Cornel	....	şeful gării Constanţa
Ilea Octavian	....	inginer agronom, Ministerul Agriculturii
Ilea Vasile	....	administrator; Spitalul din Beiuş
Iliescu Costică	....	director general; Ministerul Învăţămîntului
Iliescu Petre	....	maior
Ioan	....	preot, călugăr, Mănăstirea Tudor Vladimirescu
Ionescu Emilian	....	general; Bucureşti
Ionescu Marin	....	preot; Cuibul cu barză; Bucureşti
Ionescu Mircea	....	inginer; Braşov
Ionescu Gh. Remontu	....	com. Bereşti, Covurlui
Ionescu	....	maior, magistrat în cabinetul Rădescu
Ionescu-Berbecaru Milan	....	ziarist, fruntaş PNŢ
Ionescu-Olt	....	preot; judeţul Olt
Iordan Dumitru (Bebi)	....	subsecretar la Ministerul de Finanţe; Bucureşti
Iorgu Ion	....	morar; com. M. Kogălniceanu, Constanţa
Iriminoiu	....	conferenţiar, Facultatea de Medicină; Cluj
Isac Victor	....	profesor; Deva
Ismană	....	maistru electrician; Bacău

Ispir Mircea .... scriitor; București
Iubu Mihai .... medic, șef de lucrări ORL, Facultatea de Medicină; Cluj
Iunian Nicu (fiul lui Grigore I.) .... avocat; București
Iusmambet Normambet .... hoge; Constanța

Jidovu Marin .... negustor; Cogealac, Constanța
Jienescu Gheorghe .... comandor, fost subsecretar de stat; București
Jinga Victor .... profesor, Academia Comercială; Cluj
Jumanca Iosif .... fruntaș PSD

Kalmanovici .... condamnat în procesul Pătrășcanu
Krețulescu Nicolae .... București

Lache Nicu .... învățător; Brăila
Lakatos .... fruntaș politic maghiar
Lala Ion (fiul) .... Grupul de Rezistență Banat
Lala Nistor .... agricultor; Lăpușnicul Mare, Caraș-Severin
Langa Tertulian .... licențiat în filologie; Cluj
Lascu Paul .... maior; Timișoara, str. Odobescu 1
Lățea Gheorghe .... maior de artilerie
Lecca Radu .... fost comisar pentru Federația evreilor din România
Leoveanu Emanoil .... general; București
Lipan Tudorache .... funcționar; „Malaxa", București
Lugoșanu Ion .... diplomat, fost ministru de externe
Lugoșanu (fiul) .... condamnat la moarte

Lungu Costică	.... sergent-major; Romanați
Lungu	.... inginer; portul Constanța
Lupescu Ionel	.... șeful organizației PNȚ; Rîmnicu Sărat
Macellariu Horia	.... contraamiral; Flota navală din Marea Neagră
Macici Nicolae	.... general, comandantul Armatei I
Macovei Anania Macovei Marcu (fiu)	.... agricultori, com. Bălinești, Dorohoi; ambii condamnați ca dușmani ai socializării agriculturii
Mahalu Gheorghe	.... felcer; Constanța
Maloman Ion	.... învățător; Vaslui
Malpsincu Gheorghe	.... locotenent activ; Dorohoi
Manciu	.... inginer; Grupul de Rezistență Reșița
Mandinescu Sergiu	.... poet, student, Facultatea de Litere; București
Maniu Iuliu	.... președintele PNȚ
Manoilescu Mihai	.... profesor universitar, fost ministru
Mareș Nicolae	.... fost ministru al agriculturii; București
Marian Ion	.... fost ministru al agriculturii în cabinetul Antonescu
Marinescu Cuza	.... Ghimpați, Vlașca
Marinescu	.... colonel, Pitești
Martin Aron	.... episcop catolic maghiar
Mavrocordat Nichi	.... prinț, inginer, mare industriaș
Mayer	.... student, Facultatea de Medicină, anul III, Tîrgu Mureș
Măgurean Vasile	.... Satu Nou de Sus, Baia Mare
Mărgineanu Nicolae	.... profesor, Facultatea de Filosofie, Universitatea din Cluj
Medowschi	.... ajutant aviator; Bucovina

Menculescu .... funcționar, Banca Națională; Tîrgu Mureș
Mercea Victor .... profesor universitar; București
Micescu Istrate .... profesor de drept, fost ministru
Micescu Istrătel (fiul) .... licențiat în drept; București
Mihăilescu Gogu .... aviator; București
Mihăilescu .... preot; Tîrgușor, Constanța
Milcu Virgil .... student, Facultatea de Drept, an IV,; Cluj
Milea Costică .... avocat; București
Militaru Costică .... negustor; com. Lăstuni, Rîmnicu Sărat
Militaru Vasile .... poet, ziarist; București
Milutin .... învățător sîrb; Banat
Mincu Ștefan .... șofer; Turnu Severin
Mironovici Radu .... fost prefect al Poliției capitalei
Miu Traian .... învățător; Cagialac, Constanța
Mladin .... tehnician matriter; Brăila
Mocanu .... comandor, proprietar; Constanța
Mociulschi Leonard .... general de divizie Vînători de munte
Mocsony-Stîrcea Ioan .... baron, mareșal al Casei Regale, maestru de ceremonii
Motaș Constantin .... profesor universitar; București
Movilă .... maistru de marină; Constanța
Muedin .... hoge; Topraisar, Constanța
Munteanu .... inginer, „Malaxa"; București
Munteanu .... medic; Cluj
Mureșan Anton Ionel .... ziarist, fruntaș PNȚ,
Mureșan Octavian .... medic de dispensar; Țara Moților

Mureşan	....	actor; Bucureşti
Mureşeanu	....	căpitan activ; Transilvania
Murgescu	....	colonel; Bucureşti
Mustafa Amin	....	hoge; oraş Constanţa
Mustegep	....	hoge; oraş Constanţa
Muşin	....	Grupul de Rezistenţă Babadag
Nagy Eugen	....	muncitor; Arad, Str. Florilor
Naim	....	student turc; Constanţa
Nedea Ioan	....	cenzor statistician; Cernavodă
Nedelcu Gheorghe	....	învăţător; Constanţa
Nedelcu Radu	....	muncitor; Azuga
Nedelcu	....	medic; Bucureşti, Piaţa Amzei
Nedelcu	....	silvicultor; Constanţa
Negrescu Virgil	....	avocat; Bucureşti
Negulescu Aurel	....	şef de sindicat portuar; Constanţa
Nenitescu	....	diplomat, colaborator al lui Titulescu
Nichifor	....	pădurar; Bucovina
Nicolau	....	profesor universitar, Facultatea de Cibernetică; Bucureşti
Nicolau	....	fost chestor al municipiului Constanţa
Nicolescu Bolintin	....	avocat; Bucureşti
Nicolescu Ilie	....	chestor; Bucureşti
Nicolici Alexandru	....	preot; Teregova, Severin
Nicorici	....	preot sîrb; Banat
Niţă Vasile	....	învăţător; Dunărea, Constanţa
Niţulescu Horia	....	preot, poet; grupul „Gîndirea"
Noica Constantin	....	filosof de talia lui Mircea Eliade, Emil Cioran

Odăgescu Emil	....	procuror, Curtea de Apel; București
Ogrin (moș)	....	agricultor; Lugoj
Ojoc Lascăr	....	funcționar la oficiul colonizării; Constanța
Olaru Andrei	....	student; București, str. Stînei 28
Olaru Blazius	....	medic; București, Văcărești
Olaru	....	șef de echipă; Piatra Neamț
Oncica D.	....	general; Pitești
Onișor	....	căpitan de jandarmi; Drăgășani
Oprișan Emil	....	preot; Cernavodă, Constanța
Orleanu Mișu	....	proprietar; Galați
Ormula Etem	....	pilot de linie; București-Ankara
Ostap	....	profesor, Facultatea de Belle Arte, Iași
Pajură Ion	....	colonel, redactor la „Revista militară"
Paleacu Nicolae	....	silvicultor; Organizația de Rezistență „Sumanele Negre"
Panaite Mitică	....	colonel; Berești, județul Covurlui
Panaitiu	....	general; București
Pandrea Petre	....	avocat, ziarist, eseist
Pantazi Constantin	....	general, fost ministru al apărări naționale în guvernul Antonescu
Pantazi (fiul)	....	căpitan activ
Pantea	....	căpitan; originar din Basarabia
Paragină	....	profesor secundar; Panciu
Pascu Done	....	avocat; Constanța
Patocsy	....	de la atelierul de vopsitorie; Oradea
Păiș Nicolae	....	comandor, fost subsecretar de stat

Părăianu	.... profesor la Construcții Navale; Galați
Pătrașcu Nicolae	.... fruntaș legionar
Păunescu Dumitru	.... inginer agronom; București
Petrescu Constantin	.... președintele PSD
Petrescu I. C.	.... conferențiar universitar, fost subsecretar la Ministerul Educației
Petrescu Toma	.... avocat; București
Petrescu	.... căpitan de jandarmi
Petrescu Ghempet Gheorghe	.... fruntaș PSD
Petrovici Ion	.... profesor universitar, scriitor, filosof, fost ministru
Pimen	.... preot, călugăr; Peștera Ialomicioara
Piticaru Toader	.... cioban de pe Rarău (din Grupul de rezistență)
Pițigoi Marin	.... fruntaș politic PNȚ,
Pîrvu Costache	.... plugar; Tîrgușor, Constanța
Pîrvu N.	.... învățător invalid; Smărdioasa, Teleorman
Pîslaru	.... medic; Cîmpulung Muscel
Plesnilă Eugen	.... colonel, șef de cabinet a Ministerul de Interne
Pleșa Nicolae	.... mare proprietar; Craiova
Poenaru Alexandru	.... general; București
Pogoneanu Pichi	.... funcționar superior la Ministrul de Externe
Polizu Dumitru (Puiu)	.... avocat (fiul generalului); București
Pop Ghiță	.... om politic, fruntaș PNȚ, avocat
Pop Iacob	.... țăran; comuna Rîciu, județul Mureș,
Popa Costache	.... profesor la Conservator; Iași
Popa Sorin (fiul lui V. I. Popa)	.... regizor; București

Popa Vasile	....	profesor de limba română Fălticeni
Popescu Dumitru	....	general, fost ministru de interne
Popescu Gogu	....	preot; Constanța
Popescu Sebastian	....	preot; Lăstuni, Rîmnicu Sărat
Popescu	....	comisar; Constanța
Popescu	....	student; șeful Rezistenței din Munții Făgăraș
Popescu	....	colonel, Școala Navală Constanța
Popescu (84 de ani)	....	plutonier-major; Gorj
Popescu (fiul)	....	licențiat
Popescu-Băldana	....	inspector școlar; București
Popescu-Buzău	....	șef de stație CFR Buzău
Popescu-Ialomița	....	preot, județul Ialomița
Popescu-Mozăceni	....	preot; București
Popescu-Palanca	....	preot; Biserica Stavropoleos, București
Popescu-Prăpastie	....	casier, Stația CFR Constanța
Popescu Vîlcea-Gogu	....	inspector, Ministerul Cultelor
Popescu Prundeni-Ilie	....	ziarist, revista „Porunca vremii"
Popovici Jean	....	fost consul la Paris și Praga
Popovici Mircea	....	inspector școlar; județul Constanța
Popoiu Constantin	....	avocat; București, Piața Sf. Ștefan 6
Popp	....	inginer, fost director general; Reșița
Postolache	....	cioban; județul Covurlui
Praporgescu	....	general; București
Preotescu	....	șofer la o unitate militară
Prună Ion	....	învățător; Constanța
Puchianu Petre	....	inspector școlar; Galați
Puiu Aristide	....	profesor de istorie; București

Puiu Gogu	....	unul din şefii Mişcării de Rezistenţă din Dobrogea
Puiu Traian	....	avocat; Constanţa
Pungă Ion	....	colonel; Podu Turcului, Tecuci
Purnichescu Gheorghe, **Purnichescu Ion** fraţi **Purnichi** (cumnatul lor)	....	proprietari de păduri, prinşi cu Gupul de Rezistenţă Arsenescu
Radoveanu	....	inginer; Grupul de Rezistenţă Reşiţa
Radu Petre	....	învăţător, PNŢ, Agapia
Raţiu	....	preot; Sălaj
Rădulescu Ilie, dr.	....	directorul revistei „Porunca vremii"
Răşcanu Vasile (fiul)	....	inginer; Bucureşti
Răşcanu (80 de ani)	....	fost consilier la Curtea de Casaţie; Bucureşti
Remus	....	profesor, Facultatea de Stomatologie, ; Cluj
Rigia Andrei	....	absolvent al Academiei Comerciale, funcţionar BNR
Ritty Emil	....	preot catolic
Robu Iancu (fiul)	....	elev de liceu, cls. a VIII-a
Robu Nichifor	....	fost deputat cuzist
Rodeanu Epifanie	....	inspector şcolar, PSC; Suceava
Roescu	....	inginer; Grupul de Rezistenţă Reşiţa
Romilă	....	ţăran; Gura Bohotinului, Falciu
Roşca Radu	....	profesor universitar; Facultatea de Matematică, Bucureşti
Roşca Vasile	....	profesor de limba română; Bucureşti
Roşca	....	ţăran; comuna Dulgheru, judeţul Constanţa

Roşculeţ Radu .... avocat, fost ministru; Constanţa
Roşculeţ Voicu .... aviator; Constanţa
Roşu Nicolae .... medic şi ziarist, redacţia revistei „Curentul"
Rucăreanu Gheorghe .... învăţător; Casimcea, Tulcea

Sadoveanu Alexandru .... colonel, fiul Isabelei Sadoveanu
Samoilă Teodor .... preot; Cernavodă
Sandu Ion .... profesor, fost ministru
Sandu Tudor .... director; ziarul „Credinţa", Bucureşti
Sari Valentin .... ziarist; Bucureşti
Sava Vasile .... şofer, fost marinar; Constanţa
Savin Ghiţă .... din judeţul Covurlui
Savin Petre (frate) .... fost legionar, a aderat la BPD
Saxu Nicolae (82 ani) .... profesor de muzică, compozitor („Imnul regal")
Săpunaru Alexandru .... plutonier; Ardud, Satu Mare
Sebe Anghel .... învăţător; Constanţa
Seişanu Romulus .... ziarist, redactor la ziarul „Universul"
Sfîrlogea .... şef de Rezistenţă; Banat
Sîrbulescu Gică .... medic; Bucureşti —Pipera
Soare Iordan .... învăţător, inspector şcolar, Constanţa
Spinei .... învăţător din Soroca, lotul Faliboga
Spînoche Dumitru .... învăţător; comuna Mereni, Constanţa
Stambuleanu .... profesor universitar, Politehnica Timişoara
Stan Traian .... ţăran; comuna Crucea, judeţul Constanţa
Stareţul Schitului Boureni .... judeţul Baia
State Petre .... profesor; Craiova

Stavrat Olimpiu .... general; București
Stavru Ghiolu .... inginer, fost ministru
Stănescu Ilie .... învățător; Constanța
Stănescu Lucian .... medic (din Mistea de Sus, Făgăraș)
Stănescu Marcel .... director la ziarul „Cuvîntul"; Brăila
Stănescu .... funcționar (din Negru Vodă, Constanța); București
Stăniloaie Dumitru .... profesor, Facultatea de Teologie
Stoenescu .... medic; București
Stoian Dumitru .... profesor; Bîrlad
Străchescu Costel .... inginer silvic; Suceava (Grupul de Rezistență „Sumanele Negre")
Strihan Petre .... profesor universitar, fost ministru
Surmei .... căpitan (a participat la arestarea lui Antonescu)

Șandru Victor .... Viștea de Sus, Făgăraș
Șandru (moș) .... Viștea de Sus, Făgăraș
Șeptilici Mircea .... actor, București
Șerban .... preot; Năvodari, Constanța
Șicu, frații .... comuna Tudor Vladimirescu, Constanța, Grupul de Rezistență Babadag
Șirianu Rusu .... scriitor; Arad
Șoșoiu .... farmacist, Spitalul Militar; Constanța
Șteanță .... Grupul de Rezistență „Sumanele Negre"
Ștefan Gheorghe .... profesor de pedagogie, Universitatea București
Stefan Radu .... director general, Ministerul Educației Naționale
Ștefănescu Lazăr .... inspector; Ministerul Învățămîntului; PSC
Ștefănescu-Grivița .... industriaș; București

Şuşală	.... elev, Eforie Nord, Constanţa
Tanoviceanu Ion	.... doctor, profesor universitar, Bucureşti
Tarcea	.... profesor, Academia Comercială; Cluj
Taşcă	.... avocat; Priponeşti, Tutova
Tărăban Oprea	.... învăţător; Constanţa
Tăriceanu	.... căpitan; Cîmpulung, Grupul de Rezistenţă Arsenescu
Tăslăuanu	.... membru corespondent al Academiei
Tătaru Ştefan	.... plutonier-major de jandarmi; Dumitra, Bistriţa
Tătoiu	.... medic; Spitalul Militar, Constanţa
Teleky Adam	.... conte; Tîrgu Mureş
Temelie	.... plutonier; Braşov
Teodor Marin	.... fruntaş PNŢ
Teodoreanu Alexandru (Păstorel)	.... scriitor, epigramist
Teodorescu Eugen	.... fruntaş legionar; Constanţa
Teodorescu Hanibal	.... profesor, Facultatea de Drept, Bucureşti
Teodorescu Paul	.... general, fost ministru
Teodorescu Traian	.... general, fost ataşat militar la Ankara
Teodorescu Valeriu	.... maior; comuna Dunărea, Constanţa (Grupul de Rezistenţă Babadag)
Teodorescu	.... medic (studii la Paris); Bucureşti
Tiba Iacob	.... profesor; Ardeal
Timbuş	.... ţapinar; Maramureş
Tofan Gheorghe	.... colonel de jandarmi; Bucureşti
Tofan	.... maior, *ucis în Fabrică la Aiud*

Toia	muncitor ;portul Constanța
Toma, Adam	profesor, fost director în Ministerul Educației Naționale
Toma	avocat ; Constanța
Toma	comandor, Școala navală ; Constanța
Tomaziu George	fiul avocatului ; Dorohoi
Tomescu Atanasie	colonel ; București, str. Dîrstorului
Tomescu Petre	profesor Facultatea de Medicină, fost ministru
Tomulescu Gheorghe	PSC ; București
Topciu Dumitru	fruntaș politic basarabean
Topor	impiegat CFR ; Brăila
Trestioreanu Constantin	general, comandantul Diviziei X
Tuchiș Gheorghe	agricultor ; Arad, str. Pionieri, 6
Tudor Nicu	inspector școlar ; București
Tudoran Nelu	elev ; Cîmpulung Moldovenesc
Tudose Traian	medic (din Rîmnicu Vîlcea) ; București
Tulea	inginer, proprietar ; Constanța
Turculeț	medic, Spitalul Militar Constanța
Țanțu Florea	căpitan parașutist, basarabean
Țarălunga	medic ; Vrancea (grupul de răsculați)
Țocu Petre	licențiat, Academia Comercială ; București
Țuțea Petre	ziarist, filosof, doctor în științe economice din Germania
Uilecan	predicator, secta Martorii lui Iehova

Ulmeanu	inginer petrolist; Cîmpina
Ursulescu	colonel de jandarmi; Suceava
Uţă	colonel, şef de Rezistenţă, Banat
Vaida	inginer, fiul lui Alexandru Vaida-Voevod
Valjan (Vasilescu Alexandru Ion)	avocat, dramaturg; Bucureşti
Vani Mustafa	hoge; Constanţa
Vasiliu Constantin (Piky)	general, inspectorul general al jandarmeriei
Vasiliu Ion	preot; Cernavodă
Văcărescu Vasile	ţăran; Chizătău, Banat
Văgăunescu Mihail	maior, invalid de război; Bacău
Văluşescu Vasile	economist (din Banat); Bucureşti
Văsaru Ion	avocat (din Ţara Moţilor) PNŢ
Vătăşelu Ion	tîmplar; *executat la Constanţa*
Velteanu Cornel	avocat, fruntaş PNŢ; Bucureşti
Veselu Ion	profesor (din Tutova); Arad
Vidraşcu	avocat, şeful Organizaţiei PNL Tighina
Vişoiu	colonel de cavalerie
Viţeleanu	inginer, fruntaş PNŢ
Vîlsan Nichi	secund pe vasul „Transilvania"
Vlahbei Gheorghe	ţăran; comuna Sinoe (Grupul de Rezistenţă Babadag)
Vlahbei Nasu	ţăran; comuna Sinoe (Grupul de Rezistenţă Babadag)
Vlahbei Tănase	fierar; comuna Sinoe (Grupul de Rezistenţă Babadag)

Vlădescu Ovidiu	....	profesor universitar, fost ministru
Vlădescu Toma	....	eseist, de la revista „Gîndirea"
Vlădescu	....	colonel; comuna Răciu, județul Mureș
Vlădoianu Fani	....	traducător de limba franceză
Vlăsceanu Pandele	....	comuna Nucet; Dîmbovița
Voichiță	....	tîmplar; Arad
Voicu Mihail	....	general
Voicu (frate)	....	colonel
Voiculescu Vasile	....	poet, scriitor
Volcinschi	....	profesor, Facultatea de Drept, Cluj, *executat la Gherla*
Voinea Ion	....	morar; Pantelimonul de Sus, Constanța
Vojeu Victor	....	ziarist; Brăila
Vucu Ion Liviu	....	medic; Zerlențul Mare, județul Caraș
Vulcănescu Ion	....	profesor de matematici; București
Vulcănescu Mircea	....	filosof, sociolog, economist
Zamă Vasile	....	plutonier, Roman
Zamfirescu Octavian	....	avocat; București
Zamfiroiu	....	profesor; București
Zarimba	....	adventist; Suceava
Zăinescu	....	colonel, prefectul județului Vaslui
Zeamă	....	medic; Dispensarul Ulmu județul Brăila
Zechiu Ion	....	profesor; Constanța

colecţia
MEMORIA

Nu este vorba de un roman cu personaje fictive sau cu eroi creaţi de o imaginaţie patriotardă, ci de o lucrare despre persoane şi oameni de seamă ai României, cu numele şi adresele pe care le aveau la data arestării lor, ale căror suferinţe şi torturi m-am străduit să le redau cât mai exact, aşa cum le-am cunoscut atunci şi acolo, în închisorile comuniste.

AUTORUL

ISBN 973-24-0295-4 Lei 1400

dinocioși cu colaci și prescuri în loc să fie divulgați. Am regretat cînd am aflat că s-a îmbolnăvit și a fost internat la infirmerie. Preotul Ionescu, dintr-un sat de lîngă Scornicești, venise la Aiud de la mină. Era bolnav de stomac. Arăta rău, cu ochii stinși și fața pămîntie. Am lucrat cu el o vreme la tîmplărie. În timpul acela, închisoarea a fost inspectată de generalul de securitate Cumpănașu, fost prefect al județului Dolj în vremea alegerilor din 1946, iar înainte de 1940, preot și învățător în Cadrilater. Preotul Ionescu se cunoștea bine cu el. Cînd generalul Cumpănașu venea pe aleea principală să inspecteze fabrica, însoțit de mai marii închisorii, el a luat o blană de scîndură sub braț și s-a îndreptat cu ea spre sala mașinilor, în așa fel, încît să se întîlnească, ca din întîmplare, cu vechiul cunoscut. Cînd a ajuns în dreptul grupului a încetinit pasul și s-a uitat drept în ochii lui. Acesta, surprins, s-a oprit o clipă, a ezitat, apoi a întors capul în altă parte și a continuat drumul. În cazul cînd ar fi stat de vorbă, nu i-ar fi cerut altceva, decît să dea ordin ca să fie internat la infirmerie. I-a fost dat preotului Ionescu să aibă cunoscuți „mari", dar care nu i-au fost de nici un folos. Altă dată, tot la Aiud, s-a întîlnit cu o altă cunoștință de-a lui, care era tot general de securitate. E vorba de generalul Pîrîianu, fost și el învățător în Cadrilater. Nici acesta nu i-a fost de nici un folos. Preotul Ionescu fusese arestat în 1949 cu un lot de național-țărăniști. Referitor la generalii securiști proveniți din Cadrilater, dacă ar fi știut macedonenii de acolo ce lepre au printre ei, i-ar fi mîncat de vii. Unul din fruntașii preoțimii din București era și preotul Balica, trupeș, roșcovan și locvace, solidar cu cei din tagma lui. L-am cunoscut la celular și în fabrică. Evita discuțiile cu alt caracter decît cel religios și se ferea de turnători „ca dracul de tămîie".

Pe preotul Ulieru, care lucra și el în fabrică la Aiud, îl cunoșteam din anii 1938—39, cînd eram institutor la Școala de aplicație din Cernăuți, iar el era student în ultimul an la Facultatea de Teologie. Venea des la școala noastră, în vizită la Lazăr Ștefănescu, fost coleg de-al lui în trecut și coleg de-al meu la Școala de aplicație. Era de loc din Pucioasa, județul Dîmbovița. De statură mijlocie, slab de felul lui, iar acum în pușcărie și mai slab. Ulieru a intrat la închisoare ca membru al Partidului social-creș-